КУШНІР В. Г., ПЕТРОВА Н. О.,
ПОЛОМАРЬОВ В. М.

НАРИСИ ТРАДИЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНЦІВ ОДЕЩИНИ

Управління освіти і науки Одеської обласної державної адміністрації

Історичний факультет Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Миколаївська районна державна адміністрація

Миколаївська районна рада

Одеська обласна спілка краєзнавців

КУШНІР В. Г.,
ПЕТРОВА Н. О.,
ПОЛОМАРЬОВ В. М.

НАРИСИ ТРАДИЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНЦІВ ОДЕЩИНИ

(Миколаївський район)

25418

Одеса
СМИЛ
2010

ББК 63.51(4Укр-4Оде)-4
УДК 398(477.71)
К 965

Кушнір В.Г., Петрова Н.О., Поломарьов В.М.
Нариси традиційної культури українців Одещини (Миколаївський район)
Одеса, вид-во «СМИЛ», 2010 – 392 стор. з іл.

На сторінках видання узагальнено етнографічний матеріал, який репрезентує традиційну культуру українців Миколаївського району Одеської області. Аналізуються особливості житлобудування і облаштування побуту, висвітлюються звичаї і календарні обряди, одяг, народна кулінарія і ремесла, вірування.

Книга рекомендується етнографам та історикам, краєзнавцям, студентам і учням загальноосвітніх шкіл.

Відповідальний редактор: Кожолянко Г.К., доктор історичних наук, професор.

Рецензенти:
Дзиговський О.М., доктор історичних наук, професор.
Сминтина О.В., доктор історичних наук, професор.

Рекомендовано до друку вченою радою історичного факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (протокол № 8 від 18.05.2010 р.).

ISBN 978-966-1606-46-2

© Кушнір В.Г., Петрова Н.О., Поломарьов В.М., 2010
© СМИЛ, 2010

ЗМІСТ

Вступ 4
Житло 5
Ткацтво, шитво, гончарство 18
Одяг 24
Народна кулінарія 26
Календарна обрядовість 30
Звичаї і обряди, пов'язані з народженням дитини 39
Весільна обрядовість 42
Демонологія 68
Додатки 73

ВСТУП

До 170-річчя з дня народження видатного етнографа, громадського й культурного діяча, автора слів Державного Гімну України Павла Платоновича Чубинського та з нагоди відзначення у 2009 році його ювілею Миколаївська районна рада спільно з управлінням освіти і наукової діяльності Одеської обласної державної адміністрації та історичним факультетом Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова у відповідності з Указом Президента України В.А. Ющенка № 343/208 «Про відзначення 170-річчя від дня народження Павла Чубинського» провели на території Миколаївського району Одеської області етнографічну експедицію з метою дослідження традиційної культури українців.

Миколаївський район Одеської області знаходиться на порубіжжі Лісостепу і Степу. Більша частина його території – це землі басейну двох невеликих річок: Тилігулу і Чичиклії.

Етнічний склад населення району у тому вигляді, яким він є на сьогодні, почав формуватися в кінці XVIII ст., коли, внаслідок війн з Туреччиною, Північне Причорномор'я відійшло до Російської імперії. Турецько-ногайське населення покинуло край, який невдовзі став притулком для переселенців переважно з України, Молдови, Росії. Незважаючи на подальші міграційні процеси, етнічний склад населення з тих часів не зазнав суттєвих змін, за винятком хіба що чисельного співвідношення.

За переписом 2001 року українців – 92%. Вони рівномірно розселені по території району і визначають його етнокультурну виразність. Однак до сьогодні традиційна культура українців Миколаївщини залишалась поза увагою дослідників.

У запропонованому виданні розглядаються деякі аспекти традиційної культури. Це перша спроба презентації найбільш вживаних обрядів, перша розвідка етнографічного характеру, і цілком зрозуміло, що описати весь культурно-побутовий комплекс навіть одного села за один польовий сезон не є можливим. Це лише початок вивчення народної культури, тому накопичення інформації безпосередньо від місцевого населення було основним нашим завданням.

Матеріали зібрані за участю студентів І курсу історичного факультуту Одеського національного університету імені І.І. Мечникова під час проходження етнографічної практики в рамках експедиції, присвяченої П.Чубинському, за запитальниками, розробленими науковцями Інституту етнографії, мистецтвознавства та фольклористики ім. М.Т. Рильського НАНУ. Ми намагалися максимально дотримуватися цих програм як учасники всеукраїнського проекту. Не всі завдання програми виконані. Лише окремі компоненти традиційно-побутової культури відображені у звіті і узагальнюючих розділах: житло, соціонормативна культура, календарна і весільна обрядовість. Не всі відповіді респондентів є повними, але в цілому обсяг інформації відображає культурно-побутову ситуацію в районі переважно середини і другої половини XX ст. Відповіді на запитання подаються без редакційних корегувань, що важливо не тільки для етнологів, але й для філологів.

Книга складається з двох частин – узагальнюючої і публікації матеріалів. Остання подана за рекомендацією відділу освіти Миколаївської районної адміністрації з метою використання у навчально-виховному процесі, краєзнавчих дослідженнях.

Це видання здійснене завдяки підтримці начальника управління освіти та наукової діяльності Одеської ОДА Д.М. Демченка, голови Миколаївської РДА В.Г. Стерніцького, голови Миколаївської районної ради О.В. Чорного, заступника голови Миколаївської РДА Висоцької Л.А. за активної участі директорів шкіл Миколаївського району, директора А-Іванівської школи-інтернату В.І. Інжестойкова, їх педагогічних колективів та багатьох прихильників українського національного відродження, яким автори дослідження складають велику подяку і висловлюють впевненість в тому, що творча співпраця буде мати плідне продовження.

ЖИТЛО

Характер розселення переселенців на теренах сучасного Миколаївського району відображає реальну на XVIII – XIX ст. ситуацію. Землі, що були приєднані до Російської імперії, тривалий час залишалися малонаселеними. Не зовсім сприятливі умови для землеробства мало приваблювали українців-хліборобів, тому процес активних міграцій виявився достатньо тривалим. І все ж таки, можливість отримання порівняно значних площ землі стимулювала українців до переселень. У степу з'явилися сотні хуторів. Вони виникали переважно у поймах річок і неглибоких балках на порівняно невеликій відстані один від одного, а то й поряд.

Хутірська система виявилась достатньо ефективною і відігравала важливу роль в економічному розвитку краю. Структурно вона не змінилась навіть за перших років радянської влади і тільки з початком колективізації хутірська система, а з нею і сільська (хутірська) економіка починає занепадати. Кількість хуторів суттєво скорочується, натомість зростає чисельність крупних поселень. З декількох хуторів, що знаходяться поблизу один від одного, утворюються крупні села. До них переселяються мешканці дальніх хуторів. Сучасне село Ісаєве складається з трьох частин, які раніше існували окремо: Ісаєве, Болгарове та Островка. Село Скосарівка складається з Нової Скосарівки і Старої Скосарівки, Мартинівки (власність поміщика Мартинова), двох хуторів – Веселого та Ілинівки[1]. А село Шабельники складалося з двох частин – Взірці і Шабельне[2]. Але невеликі за розміром села не ділилися на кутки, вулиці чи інші частини з відповідними назвами[3].

Якщо зважити на географію переселенців, а значить і на культурну варіативність, носіями якої вони були, стає зрозумілою складність процесу формування культурно-побутового комплексу регіону. Ця складність простежується в кожному сегменті традиційної культури, в народній архітектурі зокрема.

Садиба у даній місцевості, яку тут ще називають «обійстя», «город», «двір»[4], має традиційну для українців структуру і розпланування. Вона складається з хати, подвір'я, господарських приміщень і присадибної ділянки. До 1960-х років розміщували житла не в центральній частині садиби, а безпосередньо біля вулиці, хоча мали місце випадки розміщення житлової споруди в центрі подвір'я[5]. У довоєнний час діти, створивши родину, будували житла на земельній ділянці батьків.

Далеко не всі садиби мали огорожу, оскільки її спорудження потребувало матеріальних затрат[6]. Та й не було в традиції українців відгороджуватись від сусідів[7]. Але люди все ж намагалися захистити обійстя від хижаків – лисиць, вовків, тому будували огорожу з найдоступнішого матеріалу[8]. Садибу огорожували тином з очерету[9], якого в долині річки було вдосталь, або з хмизу[10]. Найпростіший варіант – відгородити двір від дороги «двома дрючками», щоб худоба не заходила[11].

Житло в с. Андрієво-Іванівка і навколишніх селах Левадівка, Настасіївка, Каховка, Покровка та інших представлене кількома типами. Вони відображають стадіальний розвиток, починаючи з початку XX ст. і до сьогодні.

Житло – основна споруда садиби. Його називали хатою, мазанкою, землянкою[12]. Будувалось воно здебільшого без фундаменту, а якщо ставили хату на фундамент, викопували негли-

[1] Дехтярьова Тетяна Семенівна, 1936 р.н., с. Скосарівка.
[2] Олексина Тетяна Григорівна, 1934 р.н., с. Шабельники.
[3] Губа Клавдія Андріївна, 1929 р.н., с. Петрівка.
[4] Левицька Надія Флорівна, 1937 р.н., смт. Миколаївка; Тюріна Надія Петрівна, 1928 р.н., смт. Миколаївка; Артюх Валентина Григорівна, 1926 р.н., с. Настасіївка.
[5] Артюх Валентина Григорівна, 1926 р.н., с. Настасіївка.
[6] Короткий Іван Мойсейович, 1926 р.н., смт. Миколаївка.
[7] Скриблюкова Ганна Несторівна, 1937 р.н., с. Шабельники.
[8] Осипенко Євгенія Семенівна, 1941 р.н., с. Антонюки.
[9] Тюріна Надія Петрівна, 1928 р.н., смт. Миколаївка.
[10] Осипенко Євгенія Семенівна, 1941 р.н., с. Антонюки.
[11] Левицька Надія Флорівна, 1937 р.н., смт. Миколаївка.
[12] Осипенко Євгенія Семенівна, 1941 р.н., с. Антонюки.

боку траншею і засипали каменем з глиною[13]. Навіть у післявоєнні роки продовжували будувати житла без фундаменту[14].

Переважна більшість жител розташована до вулиці чільною стороною. Господарські споруди знаходяться зазвичай перед житлом, збоку або по периметру подвір'я – невеличкого майданчика безпосередньо перед хатою (рис.1).

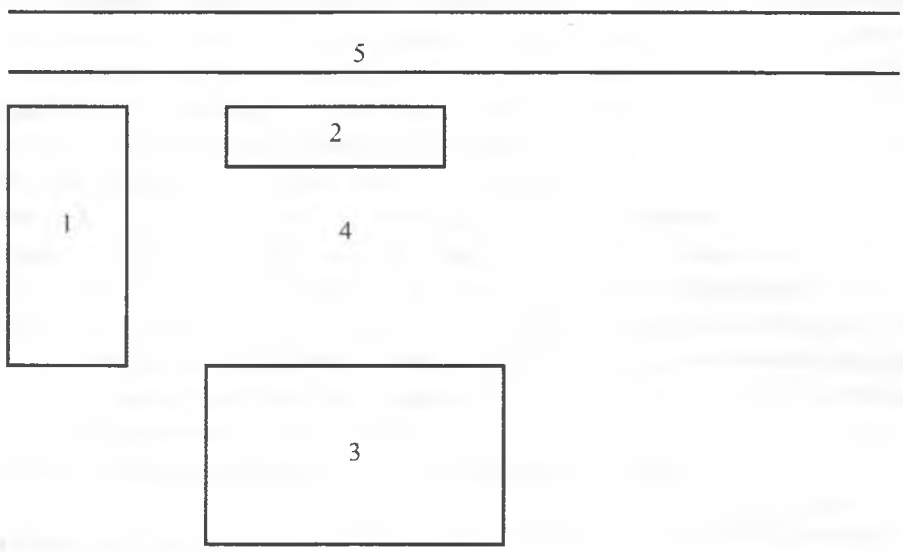

Рис.1. План селянської садиби. Село Левадівка
1 – хата; 2 – господарська споруда; 3 – присадибна ділянка; 4 – подвір'я; 5 – вулиця

У 1950–60-ті роки розпланування садиби не змінюється, однак збільшується кількість господарських споруд. Якщо до цього вони знаходилися під одним дахом з житлом (фото 1),

Фото 1. Житло. Село Левадівка

[13] Олексина Тетяна Григорівна, 1934 р.н., с. Шабельники.
[14] Короткий Іван Мойсейович, 1926 р.н., смт. Миколаївка; Тюріна Надія Петрівна, 1928 р.н., смт. Миколаївка.

хоча й не всі, то у зазначений період спостерігається відхід від усталеної традиції – господарські приміщення будують окремо відповідно до функціонального призначення кожного. Перед входом у житло на протилежному кінці подвір'я ставили піч для випікання хліба, поруч літню пічку – кабицю[15] – для приготування їжі влітку (фото 2). «Землянки» перелаштовують під літні кухні (фото 3).

Фото 2. Кабиця. Село Левадівка.

Фото 3. «Землянка», перелаштована під літню кухню. Село Андрієво-Іванівка.

[15] Дехтярьова Тетяна Семенівна, 1936 р.н., с. Скосарівка.

Із усіх споруд садиби житло будували з найякісніших будівельних матеріалів. Протягом першої половини XX ст. і до 1960-х років будівельні матеріали були традиційними: земля, глина, солома, для вкриття використовували очерет. Однак, планування, конструкція даху за вказаний час зазнавали певних змін настільки виразних, що стали підгрунтям для визначення місцевим населенням назв кожного з існуючих типів. Їх два – «землянка» і «верхова хата», чи «верхівка», як її називають в Ісаєвому. Назва «землянка» походить від назви матеріалу, з якої її споруджували, – землі. Відповідно як і назва «верхова хата» – від типу даху – верху над хатою, під яким знаходилось горище. Ці два типи споруд у різних варіантах існують і досі. Чимало землянок було перебудовано у верхові хати (фото 4).

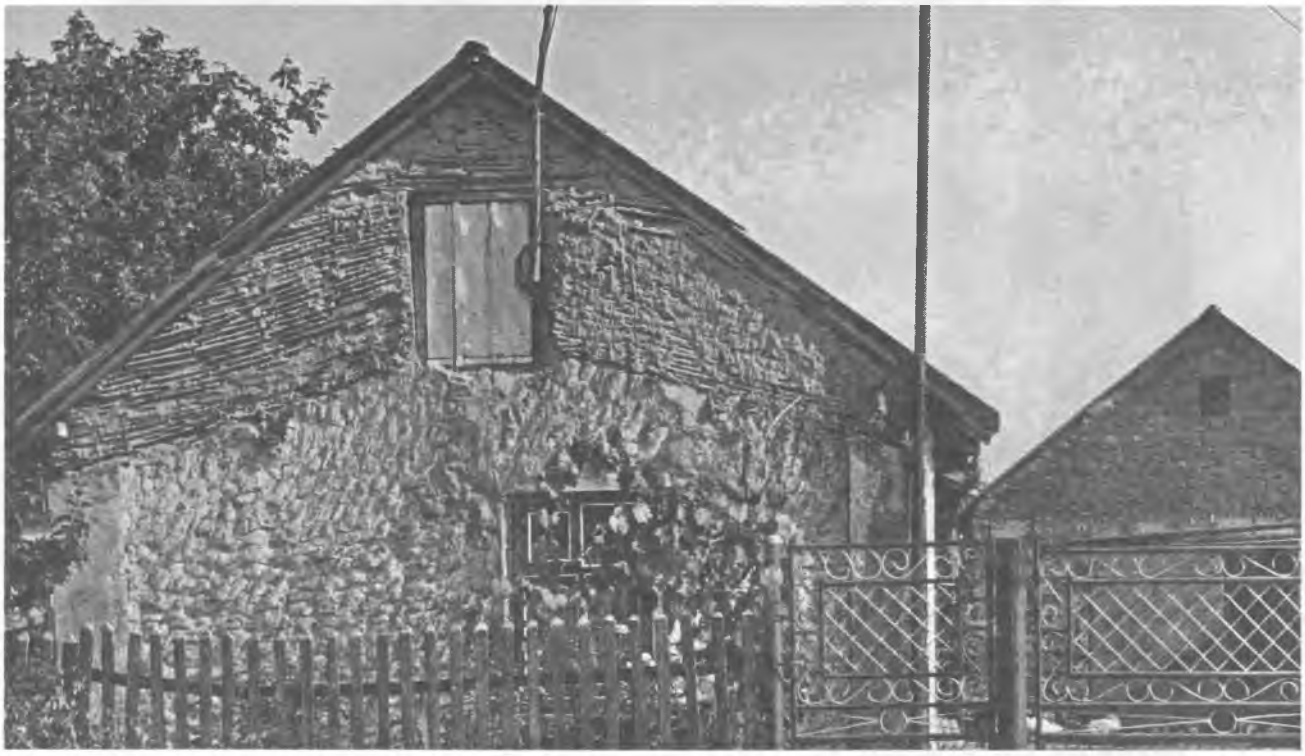

Фото 4. Землянка, перебудована у верхову хату. Село Андрієво-Іванівка.

Під майбутнє житло розчищали майданчик. Фундаментів землянки, як правило, не мали. Навіть у післявоєнний час, коли з'являється практика закладення фундаменту з каменю, багато жител будували без фундаменту. Однак, у деяких селах (Журовка), що знаходяться в низинних місцях і близько до води, після першого шару вальків чи остаточного зведення стін в середину приміщення заносили землю або глину, підвищуючи підлогу житла на 0,3 – 0,5 м. У такий спосіб перешкоджали проникненню вологи до помешкання. Ця традиція збереглась і при будівництві жител на фундаменті в 1960 – 1970-х роках.

Земля і глина – основний матеріал для будівництва житла і господарських споруд у цій місцевості. Вибір залежав від можливостей того чи іншого господаря. Стіни землянок здебільшого будували як із земляних вальків, так і глиняних. Так, у с. Настасіївка нижній шар заввишки 0,5 м. складено із земляних вальків. Наступний – із глиняних.

До глини чи землі додавали солому або полову, трину. Таку суміш називають «граса», «заміс»[16]. У довоєнний час грасу готували безпосередньо біля місця будівництва. Для цього перекопували верхній шар ґрунту, перекопане поливали водою, присипали соломою і місили за допомогою коней. Із граси формували вальки – заготовки овальної форми розміром до 30 см. Виготовляли їх без використання будь-яких форм, тому процес був швидким і не потребував особливих знань та навичок. Зводили поступово, шарами, щоб запобігти деформуванню стіни.

[16] Артюх Валентина Григорівна, 1926 р.н., с. Настасіївка.

Кожний шар заввишки 40 – 70 см. просушували кілька днів, після чого накладали наступний. Таких шарів могло бути 5–6 (фото 5,6). Крім вальків, для спорудження стін використовували й опалубку.

Фото 5. Стіна з вальків. Село Андрієво-Іванівка.

Перед будівництвом вдавалися до різноманітних магічних дій. Під кожний кут майбутнього житла клали гроші, зерно, сіль, що мало сприяти благополуччю господарів.

Перший шар стіни називали «закладщення». На закладщення повідомляли сусідів, родичів. А в невеликих селах, як, наприклад, Вікторівка Ширяївського району (60 дворів), на закладщення приходили всі мешканці і без запрошення. Приносили хто що мав: хліб, посуд, зерно. Закладення і будівництво першого шару відбувалося за участю запрошених. Роботи вистачало всім. Місили глину, возили чи носили воду, виконували інші роботи. Прикметно, що на закладення не запрошували – люди приходили добровільно. Перший вальок клали батько і мати або господарі майбутнього житла. Після цього розпочинали будівництво. По завершенню зведення першого шару влаштовували обід – таку назву має ритуальне застілля. Будівництво в цей день припинялося. Перед його продовженням на кути нижнього шару клали чотири купки зерна – жита чи пшениці. Ранком перевіряли їхній стан. Якщо хоча б одна купка порушена – значить домовому місце не сподобалось і потрібно було вибирати інший майданчик[17].

Така форма колективної допомоги проіснувала до середини 1960-х років, а в деяких селах вона й досі зберігається. Прикметна деталь – закладення першого шару за описаним обрядом було обов'язковим. Завершувати спорудження могли навіть наймані будівельники.

Зведені стіни приміщення обмащували глиняним замісом високої якості. Готували його з домішками кінського кізяку і витримували тиждень, щоб глина «перепріла» і стала мазькою. Після цього із застосуванням гладильної дощечки завершували обмазку зовнішніх і внутрішніх стін[18], білили білою глиною чи вапном здебільшого з добавкою синьки[19].

На стіни житла клали дах. У землянок він був односхилим чи двосхилим. Однак незалежно від типу, будували його з однакових матеріалів і за однаковою технологією. Відрізнялась лише конструкція.

[17] Колотинська Ганна Іванівна, 1918 р.н., с.Настасіївка.
[18] Садова Галина Дмитрівна, 1937 р.н., с. Антонюки.
[19] Непом'яща Марія Іванівна, 1913 р.н., с. Олексіївка; Олексина Тетяна Григорівна, 1934 р.н., с. Шабельники.

Фото 6. Землянка з двосхилим дахом. Село Стрюкове.

Якщо основою односхилого даху були балки, покладені на чільну і нижню затильну стіну, то конструкція двосхилого даху складалася зі сволока, покладеного посередині на причільні стіни, і балок, покладених одним кінцем на сволок, іншим – на чільну і затильну стіни. Конструкцію даху вкривали очеретом, потім – соломою.

Фото 7. Двосхилий дах землянки. Село Журовка.

Для утеплення рівномірно засипали шаром попелу (попіл, на думку майстрів будівельної справи, не пропускав вологу), валькували і обмазували глиною, спочатку з соломою, а потім – з половою і кінським послідом (кізяком)[20] (фото 8).

Фото 8. Дах землянки. Село Андрієво-Іванівка.

Однак такий дах потребував щорічного оновлення – зовнішню його сторону обмазували глиною. «Землянка» не мала горища, дах одночасно був і стелею. Остання з'явилася з будівництвом «верхової хати». Її можна розглядати як окрему конструкцію. Вона складалася з основи – сволока, балків чи бальчосів, крокв. Сволок – одноцільний чи складений з двох частин – клали на причілкові стіни, у середній частині житла він стояв на сінному простінку. У великій хаті (іноді й у малій хаті) його підпирали стовпом, щоб не прогинався.

Фото 9. Очеретяна стеля. Село Журівка.

[20] Непом'яща Марія Іванівна, 1913 р.н., с. Олексіївка.

Стіни «верхової хати» будували у такий же спосіб. Але конструкція даху інша. В Антонюках її називають «ліс»[21]. На причілкові стіни житла клали сволок, на сволок і на чільну та затильну стіни клали балки чи бальчоси. Простір між бальчосами заповнювали очеретом чи гілками верби (фото 9).

Стелю такої конструкції обмазували зверху і знизу глиною[22].

Конструкція даху як двоскатного, так і односкатного складалася з крокв, скріплених у горішній частині бантиною – поперечною жердиною. До крокв кріпили лати – довгі жердини, до лат прив'язували покрівельний матеріал, яким тут був очерет, його вдосталь вистачало у долині річки Тилігул. Очерет в'язали у парки і "пришивали" до лат дротом або перевеслами (фото 10).

Фото 10. Очеретяний дах «верхової» хати. Село Покровка.

Однак далеко не всі вкривали хату очеретом, який тут все ж коштував порівняно не дешево, і тому хата під очеретом вважалась показником заможності родини. Хто не мав коштів на очерет, вкривав хату околотом – житньою соломою, з якої також в'язали парки і «шили» дах. Тому споруд під околотом у 20 – 30 роки XX ст. було достатньо, хоча все ж таки більшість жител вкривали очеретом[23]. Вкривали дах і соломою накидом.

Важливий елемент конструкції двосхилого даху – фронтон. Особлива витонченість у його оформленні спостерігається у 1960–1970-тих роках. Фронтон шалювали дошками, обрамляли віконця вирізаними різноманітними декоративними елементами, аплікаціями у вигляді фігур рослинного чи зооморфного характеру.

Назв таких прикрас фронтонів не пам'ятають, хоча деякі з старожилів називають їх «коньки». Як це не парадоксально, але майже відсутні назви поширених декоративних елементів. Можливо, це результат адаптації, за якої переселенці, наприклад, з районів Південно-Східного Поділля, де такої традиції не існувало, запозичували разом з будівельними технологіями і форми декорування жител, але без збереження назв елементів декору. Для нас коньки становлять інтерес як ілюстрація поширення традиції на певній території. Картографування і розподіл за типами «коньків» не тільки вказують на розмаїття цих виробів, але й на локалізацію на певній території того чи іншого типу.

[21] Осипенко Євгенія Семенівна, 1941 р.н., с. Антонюки.
[22] Тюріна Надія Петрівна, 1928 р.н., смт. Миколаївка.
[23] Пшенишнюк Василь Якович, 1921 р.н., с. Ісаєве.

Фото 11. Фронтон. Село Андрієво-Іванівка.

Мали місце також житла з одним фронтоном. Такі споруди (як житла, так і господарські приміщення) збереглись у обмеженій кількості (фото 11, 12).

Фото 12. Житло. Село Покровка.

Відрізнялись «землянки» і «верхові хати» плануванням. Однак слід зауважити, що в еволюції «верхової хати» простежуються два варіанти і що кожному притаманні певні властивості.

У першому від «землянок» збереглась традиція розташування житлового і господарського приміщень. Як і «землянка», «верхова хата» на першому етапі мала два приміщення, двосхилий дах. Вхід у житло здійснювався через комору. Ще на початку XX ст. за необхідності тут тримали домашню худобу. Приміщення за площею не однакові. Кімната для помешкання була більшою. Вхід у житло знаходився не у середній його частині, а збоку, де знаходилась комора. Комора у ранніх варіантах не мала вікон (фото 13), за винятком хіба що жител заможних родин ще на початку XX ст. У них навіть комори мали окремий вхід (фото14). Слід відзначити існування випадків, коли житло мало тільки вхідні двері.

Фото 13. Житло. Село Левадівка.

Фото 14. Житло. Село Левадівка.

Входи з сіней у внутрішні приміщення не мали дверей, тільки коробки[24]. У довоєнний період вхідні двері ставили так, щоб вони відкривалися в середину приміщення, оскільки снігові заноси не давали можливість відкривати їх у протилежний бік[25].

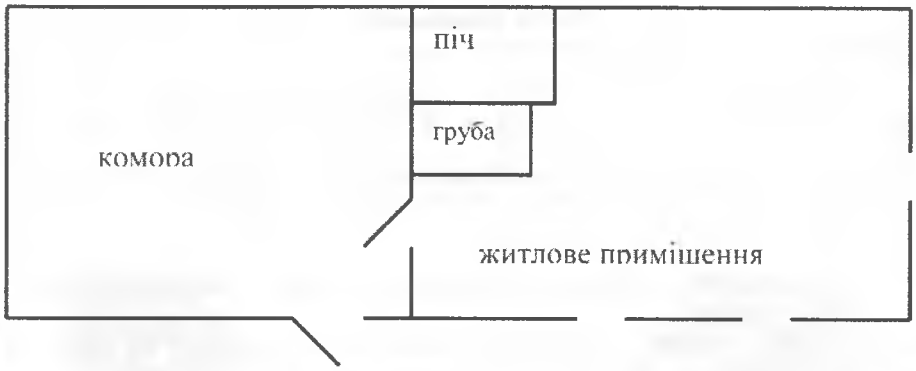

Рис. 2. План "землянки".

У післявоєнний період поширюється другий варіант верхової хати, який умовно можна розглядати як перехідний до трьох – і чотирьохкамерного житла з розташуванням входу у центральній частині чільної стіни. Комору, розділивши на дві частини, поступово перетворювали у кухню, облаштовували у стінах й вікна – по одному у чільній і причілковій стінах (фото 15).

Фото 15. Житло. Село Левадівка.

У цей час відбувається масовий перехід від двокамерного до трикамерного житла, що супроводжувався розподілом вхідного приміщення на дві частини – сіни і кухню. Практика ж такого розділення, в тому числі й сіней у трикамерному житлі, відома з першої половини XX ст. Принаймні, її пам'ятають респонденти 1921 року народження[26].

[24] Артюх Валентина Григорівна, 1926 р.н., с. Настасіївка.
[25] Осипенко Євгенія Семенівна, 1941 р.н., с. Антонюки.
[26] Осипенко Євгенія Семенівна, 1941 р.н., с. Антонюки.

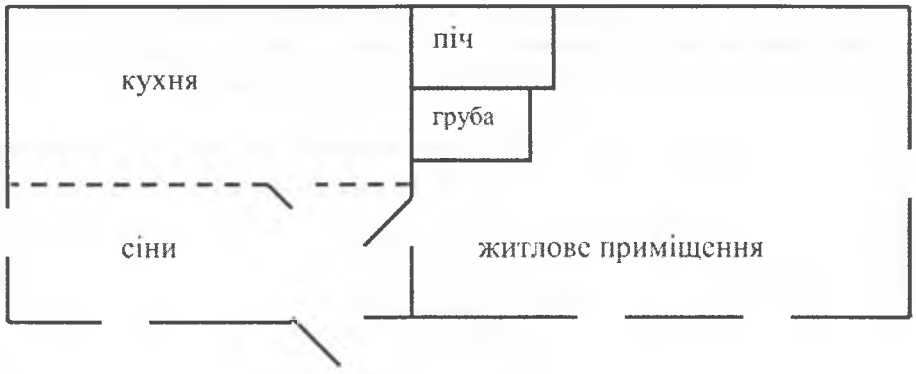

Рис. 3. План «верхової хати». Перехідний варіант до трьох- і чотирьохкамерного житла.

У повоєнний період набуває широкого розповсюдження «верхова хата» на три або чотири приміщення (сіни – велика хата – мала хата або сіни – кухня – велика хата – мала хата). Приміщення мали два або три вікна. Стандартних розмірів не існувало. Кожний господар на свій розсуд визначав розміри вікон свого житла, в середньому від 05х08 м до 1х1,2 м[27]. Заможніші мали підвіконня, бідніші – стіни навколо вікна підмащували глиною[28]. Разом з тим, можна стверджувати, що цей тип житла існував у регіоні навіть на початку ХХ ст. і мало чим відрізнявся від поширених у сусідніх регіонах України (рис. 3)

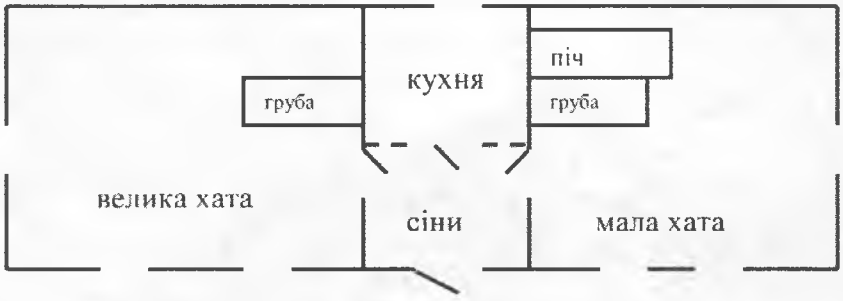

Рис. 3. План трьох (чотирьох) камерного житла

На особливу увагу заслуговує питання про облаштування простору житла. Глиняна підлога землянки, та і верхової хати, – звичне явище для першої половини ХХ ст. Не багатим був і інтер'єр житла. Стіни, як зовні, так і з середини, білили глиною місцевого видобування, яку тут називають «кривоозерською»[29] (від назви населеного пункту Криве Озеро). Вздовж стін облаштовували місця для сну дорослих членів родини. Піл – дощатий настил – застеляли рядном. Біля печі знаходилась довга лежанка для батьків[30]. Діти спали на печі. Під пілом тримали дрібний реманент, харчові припаси.

У житловому приміщенні знаходилась піч, плита для приготування їжі. У першій половині ХХ ст. практично повсюди у печі не тільки випікали хліб, але й варили страви[31]. Тобто в печі палили щоденно. Паливом були соняшник, солома, очерет, дрова, «переїди»[32] – залишки стебел кукурудзи після годівлі корів. Щоб спекти хліб, піч палили дровами, а для приготування повсякденної їжі достатньо було соломи чи бур'яну[33]. Опалювали житло і ліпахами, виготовленими з коров'ячого перегною, змішаного з соломою. Його заготовляли не тільки у власному гос-

[28] Артюх Валентина Григорівна, 1926 р.н., с. Настасіївка; Кравченко Лідія Павлівна, 1926 р.н., с Андрієво-Іванівка.
[29] Артюх Валентина Григорівна, 1926 р.н., с. Настасіївка.
[30] Артюх Валентина Григорівна, 1926 р.н., с. Настасіївка.
[31] Осипенко Євгенія Семенівна, 1941 р.н., с. Антонюки.
[32] Кравченко Лідія Павлівна, 1926 р.н., с. Андрієво-Іванівка; Осипенко Євгенія Семенівна, 1941 р.н., с.Антонюки.
[33] Дехтярьова Тетяна Семенівна, 1936 р.н., с. Скосарівка.

подарстві, але й у полі. Навіть діти допомагали збирати на «тирлі» – місці утримання худоби для доїння в обідній час – коров'ячі «ліпахи», перемішували їх з соломою чи травою[34].

Господарські споруди існували для різноманітних потреб господарського характеру – зберігання знарядь праці, кормів для тварин, продуктів харчування, але, головним чином, утримання птиці, домашньої худоби – свиней, корів, овець, коней.

В українців Миколаївського району мають місце два типи розташування господарських приміщень. До першого відноситься вільна забудова біляхатнього простору. Господарські приміщення знаходяться перед хатою через подвір'я або з боку житла. Це традиційна для українців сусіднього Південно-Східного Поділля забудова подвір'я. Крім суто господарських приміщень, з 1960-х років у цьому комплексі з'являється ще одне – літня кухня – землянка, яка, з будівництвом верхової хати, перетворилася у літнє житло або допоміжну господарську споруду.

Фото 16. Вільний тип забудови. Житло і господарські приміщення. Село Петрівка.

Для утримання корів, овець використовували хлів, сарай. Вибір способу утримування домашніх тварин у зимовий період залежав від їхньої кількості. Для невеликої кількості поголів'я використовували одне приміщення. Простір хліва розподіляли перегородками, у кожній з яких знаходились корова, вівці і навіть свині.

Технологія будівництва хліва мало чим відрізнялась від технології спорудження житла. Тому землянка-житло і хлів чи сарай зовні відрізнялися тільки розмірами, відсутністю у господарських приміщеннях вікон, а при їхній наявності – меншими розмірами.

Заможні господарі – власники значної кількості поголів'я, наприклад, овець – будували для них вівчарники з вербного каркасу і обмазували глиною. Дах стелили з бур'янів, трави, лози. Заввишки вівчарник не перевищував зріст людини. Всередині облаштовували ясла. Така споруда не була достатньо теплою, але сухою. Вівці холоду не бояться, однак не переносять вологи.

У післявоєнний період свиней переводять на утримання у свинарнику. Його робили більш закритим, оскільки свиней потрібно утримуватти у теплі.

Для зберігання продуктів харчування споруджували погріб чи викопували яму. Її будували, як землянку. На настелений каркас клали очерет і обмащували глиною. Зверху інколи складали сіно. Кожна сім'я мала таку яму, а то й дві.

Погріб будували у вигляді ями прямокутної форми, стіни якої обмазували глиною[35]. Яму накривали дерев'яним чи очеретяним перекриттям і засипали землею. В погріб спускалися по драбині через отвір у верхній частині перекриття. Інколи над погрібом ставили половник[36].

[34] Олексина Тетяна Григорівна, 1934 р.н., с. Шабельники.
[35] Осипенко Євгенія Семенівна, 1941 р.н., с. Антонюки.
[36] Короткий Іван Мойсейович, 1926 р.н., смт. Миколаївка.

ТКАЦТВО, ШИТВО, ГОНЧАРСТВО

Ткацтву українці завжди віддавали належну увагу, адже воно забезпечувало потреби в одязі, облаштуванні житла, виготовлення тари тощо. У Миколаївському районі у довоєнний період ткацтвом займались у багатьох селах. Для цього існувала відповідна сировинна база, знаряддя ткацтва. Ткали полотно для пошиву одягу (зокрема сорочок, штанів, які називають «сподніки»[1]), килимові вироби.

Основною сировиною була вовна і конопля (прядиво, прадіво), у менших обсягах – льон. Вовну отримували від овець, яких мали у власних господарствах, коноплі вирощували на присадибних ділянках.

Підготовка з конопель сировини до прядіння була трудомісткою. Їх розподіляли на дві групи – плоскінь і матірку, вимочували впродовж 10–15 днів у воді, висушували і на спеціальному пристрої, який називається бительня, стебла подрібнювали для відділення волокна. Подальша обробка волокна передбачала його остаточне очищення від залишків стовбура – костриці, для чого використовували металеву щітку, виготовлену із довгих цвяхів чи дроту. Остання операція в технології підготовки сировини для прядіння нитки – вичісування волокна щіткою.

Технологія обробки вовни і конопель не відрізнялась від традиційної, властивої українцям принаймні півдня України.

Нитку пряли на куделі чи використовували прялку. Підготовка ниток для ткання, як, втім, і саме ткання, є справою працемісткою, яка вимагала багато часу і зусиль. Тому процес прядіння ниток був справою всіх жінок родини.

У 20–30 роках XX ст. ткацтво у Миколаївському районі знаходилось на достатньо високому рівні. Це пояснюється великим попитом на ткацькі вироби, їх відсутністю у торговій мережі, високими цінами. В цей час ткацтво розвивалося у двох напрямках – виробництво полотна для одягу і ткання килимових та рушникових виробів для облаштування житла.

Фото 17. Ткацький верстат. Село Левадівка.

Якщо не кожна родина, то значна їх кількість у кожному селі займалась ткацтвом. Наприклад, у родині В.Я. Пшенишнюка у 1920-х роках пряли пряжу мати з доньками, які їй допома-

[1] Усатенко Лідія Миколаївна, 1928 р.н., с. Шабельники; Фрунзе Валентина Миколаївна, 1940 р.н. в Ананьєві, проживає в с. Шабельники з 1965 р.

гали[2]. У родині Колотинської Г. тільки дід займався ткацтвом килимів, полотна, з якого шили одяг (кінець XIX ст.). У 1920-х роках лише мати ткала пілки. Сама ж Ганна Іванівна вже не ткала[3]. З тих, хто народився в 1930-х роках, ткали одиниці, натомість їхні матері ткали майже всі. Ткали килими, якими прикрашали стіни житла. Причілкові і чільні стіни під вікнами завішували вузькими і довгими килимовими виробами – підвіконниками. Лавки застеляли налавниками. Ткали простирадла. Для підлоги, хто мав таку можливість, ткали пілки.

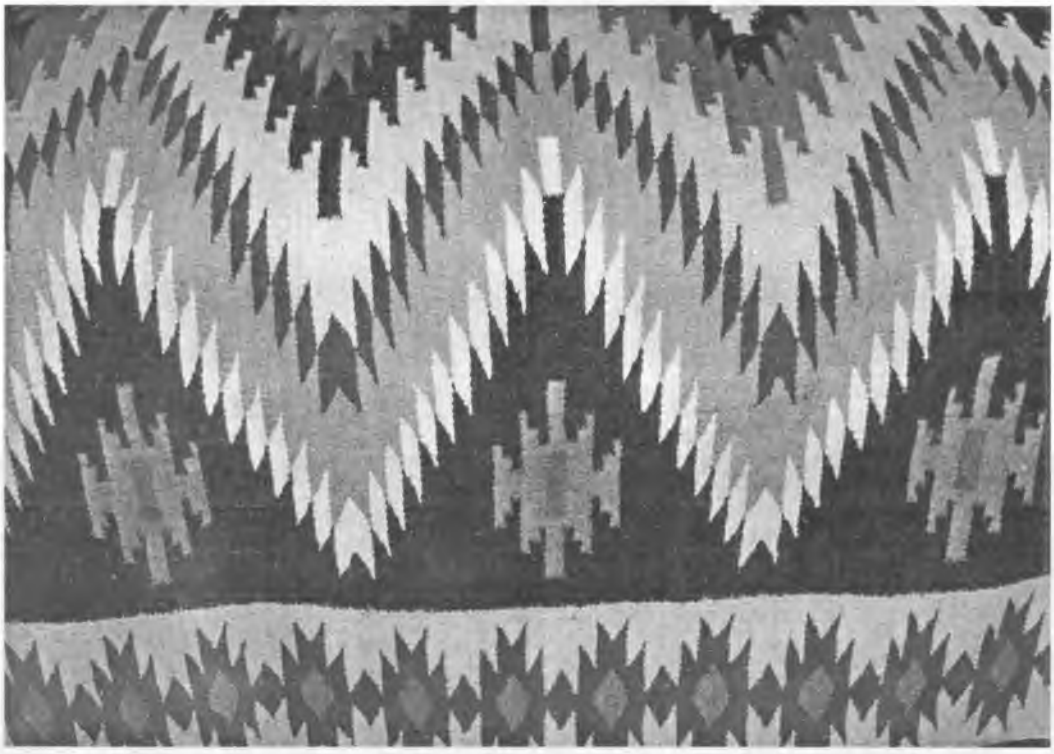

Фото 18. Фрагмент килима. Село Ісаєве. 1960-ті роки.

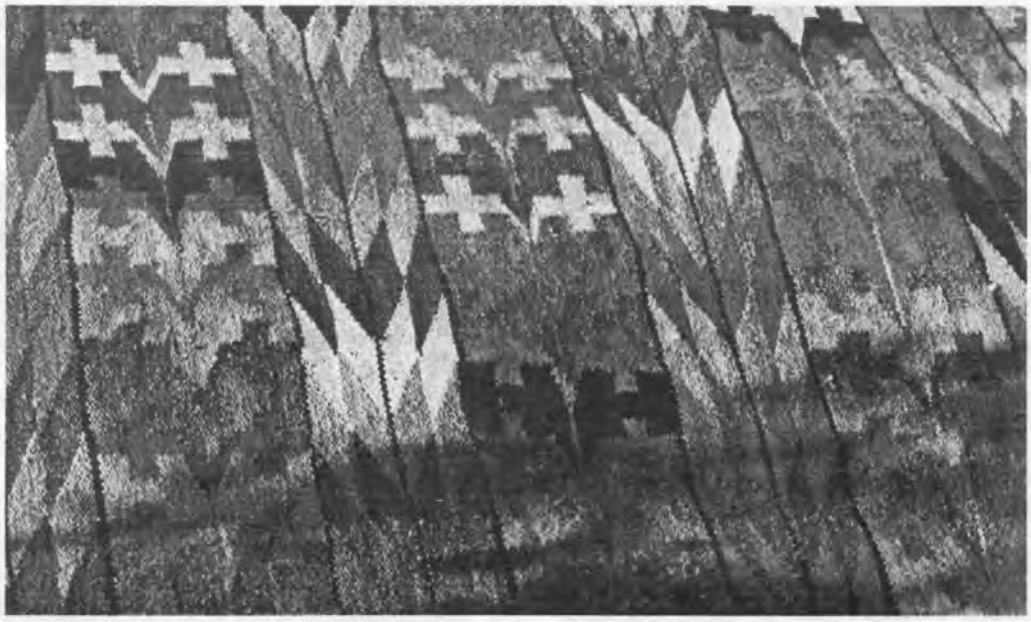

Фото 19. Фрагмент підвіконника. Смт. Миколаївка. Перша половина XX ст.

[2] Пшенишнюк Василь Якович, 1921 р. н., с. Ісаєве.
[3] Колотинська Ганна Іванівна, 1918 р.н., с. Настасіївка.

Фото 20. Простирадло. Село Олексіївка. 1952 р.

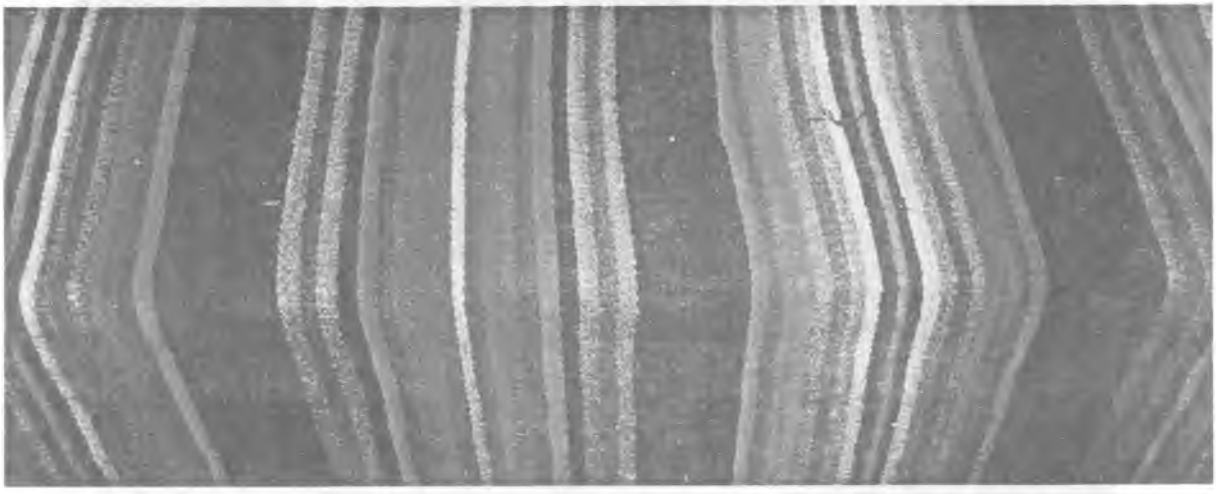

Фото 21. Налавник. Село Новопетрівка. 1960-ті роки.

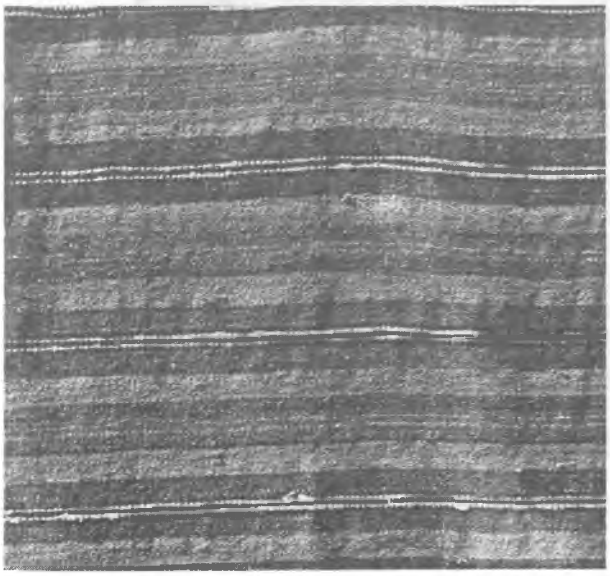

Фото 22. Пілка. Село Скосарівка. 1965 р.

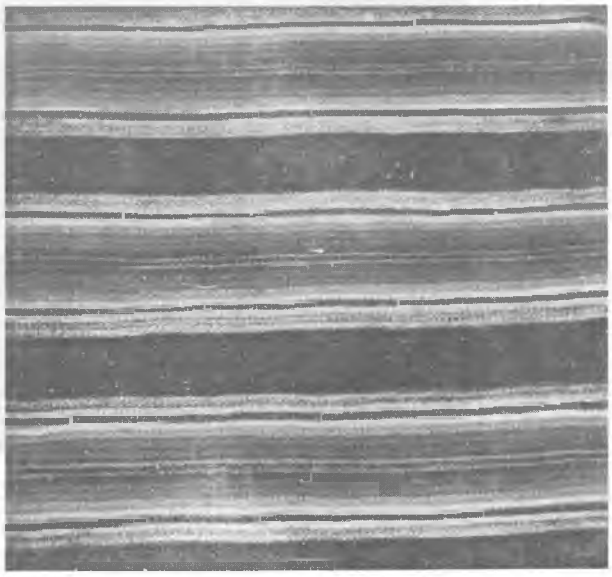

Фото 23. Пілка. Село Скосарівка. 1965 р.

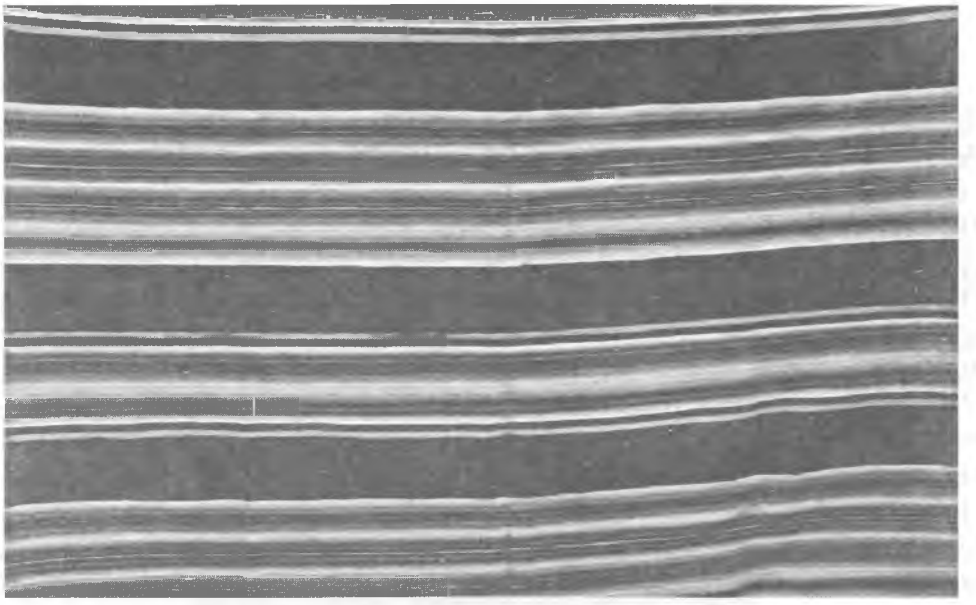

Фото 24. Пілка. Село Олексіївка. 1952 р.

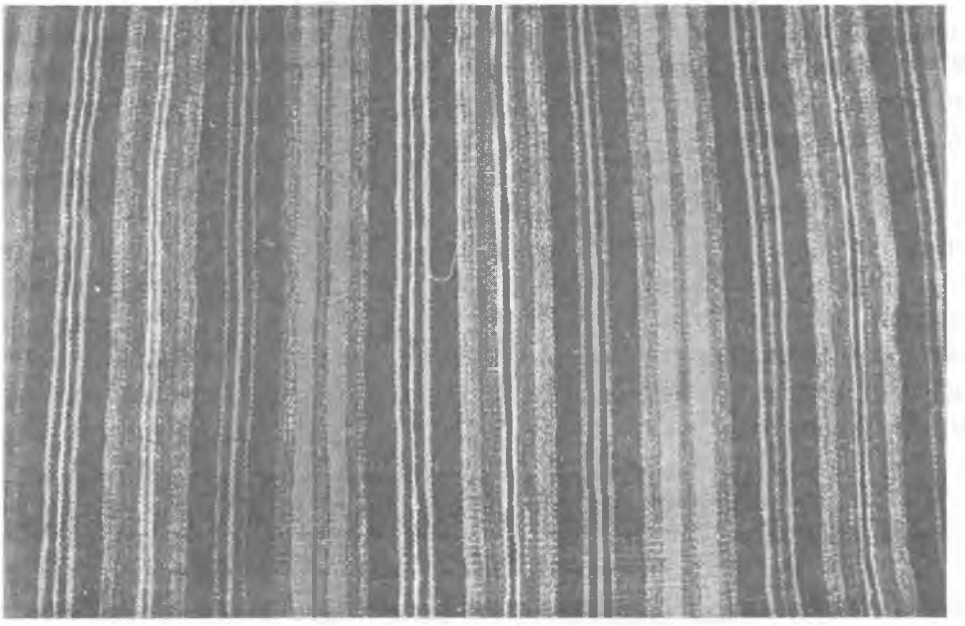

Фото 25. Пілка. Село Ісаєве. 1960-ті роки.

Але з приходом радянської влади і колективізації ситуація суттєво змінюється. Занепад ткацтва посилюється. Одна з основних причин – скорочення сировинної бази. Овець в родинах стає менше. Держава здійснює закупку вовни у великих обсягах. У такому селі, як Ісаєве, у 1950-ті роки килимові вироби ткали тільки три особи, та й ті були людьми похилого віку[4]. Іншою важливою причиною стала часткова втрата традиційної обрядовості, функціонування якої передбачало використання ткацької продукції.

У 1960–70-х роках килимові вироби ще виготовляли із «тряпок» – із смужок утилізованого одягу. Саме поява такої сировини, тобто можливості використовувати утилізований одяг, різати його на смужки і використовувати як піткання, за твердженням респондентів, сприяла відроджуванню ткацтва.

[4] Пшенишнюк Василь Якович, 1921 р. н., с. Ісаєве.

До колективізації ткацтво все ж мало місце і існувало як допоміжний вид господарської діяльності. Однак уже в 1930-х роках його масштаби зменшуються. Різко скорочується сировинна база. Коноплю хоча й вирощували у достатньо великих обсягах, однак вона не використовувалась у домашньому виробництві, її відправляли для подальшого використання у промисловому виробництві. Вівчарство із скороченням площі пасовищ також перестає бути постачальником сировини для ткацтва.

Негативно на стані ткацтва і шитва позначився і переселенський процес.

На початку XX ст., коли ще продовжувався процес заселення південних земель лісостепової зони і степу за програмою Столипіна і в цих районах «нарізали» землю, сюди продовжувався потік переселенців насамперед з найближчих районів: Ананіївського, Балтського, Любашівського, Котовського, Савранського, а також з інших регіонів України. За свідченням Яковенко Альбіни, 1940 року народження, її дід переселився з Ананіївського району на початку XX ст. Тут йому «нарізали» 18 десятин землі. Потік переселенців продовжувався і у 1920–1930 роки. Тобто, склад українського населення багатьох сіл був досить різноманітним у плані варіативності обрядової практики. Такий стан негативно позначився на дотриманні традиційної обрядовості, обрядовій атрибутиці. Вже в кінці 1930-х – 40-х роках для весілля у Левадівці користувалися рушниками промислового виробництва. Вишивання рушників за винятком окремих осіб, практично припиняється. Із технік шитва, що використовувались у 1930-х – 40-х роках, була поширеною гладь. Відтворення традиції шитва у 1950-х роках відбувалося переважно в школах на уроках праці, однак йдеться власне лише про відродження шитва, а не, наприклад, орнаментики, притаманної місцевій традиції. Вона остаточно втратила регіональні властивості ще у довоєнний період. У 1970-х роках орнаменти на вишивках були копіями із платівок, журналів.

Масовий занепад ткацтва припадає на 1950 – початок 1960-х років. У цей час припиняють ткати навіть ті поодинокі місцеві майстрині, які ще продовжували цей промисел. Причому, багато з них – це етнічні молдовани, які переселялись з молдавських сіл. Вони ткали килими на замовлення, і, оскільки на той час ще існував попит на килимову продукцію, традиція ткацтва підтримувалась. Але прийшлі майстрині працювали у традиційному руслі, на якому вони формувалися як майстрині. Звісно, що орнаментика килимових виробів і рушників, не відображала місцеві традиції. Вироби таких ткаль збереглись у багатьох селах. Причому, виготовляли не тільки килими для прикрашення стін житла, але й пілки для застелення підлоги.

Орнаментика рушників з Новопетрівки є майже точною копією виробів із молдавського села Гандрабури сусіднього Котовського району, звідки люди переселились на землі Потилігулля (фото 30, 32, 33). Деякі спроби відродження традицій ткацтва пов'язують з переселенцями із Західної України у післявоєнний період, у яких ткацтво розвивалось певний час після переселення. Однак внаслідок відсутності попиту на домотканні вироби ткацтво і тут поступово занепадає.

Рушники на Миколаївщині представляють різні регіональні традиції. Власне, за рушниками можна простежувати географію переселенців. Найдавніші рушники, що зберігаються в родинах, виготовлені саме в місцевостях, звідки вийшли переселенці. Це вироби XIX – початку XX ст. з традиційною для українців вишивкою. Вони мають геометричну орнаментику, вишиті нитками одного чи двох кольорів. Таким, наприклад, є рушник з с. Антонюки (фото 34). Рушники другої половини XX ст., зокрема 1960-х – 1970-х років, представлені зразками з геометричною орнаментикою, виконаною на ткацькому верстаті. Чимало з них також привезені переселенцями. Такими є рушники з Новопетрівки, що були завезені переселенцями з Гандрабур. Слід констатувати, що традиція орнаментики цих двох груп рушників не мала продовження на нових землях.

Значно менше зразків шитва. Вишивка представлена на одязі, серветках, рушниках, простирадлах. Дівчата носили вишивані сорочки. Візерунки переважно рослинного характеру. «Квіточками» вишивали пазуху, манжети. Спідниці не вишивали[5].

[5] Стрига Марія Петрівна, 1938 р.н., с. Каховка.

У Шабельниках рушники не ткали, сорочок не вишивали[6].

Щодо техніки вишивання, то у середині XX ст. використовували здебільшого «хрестик», «гладь»[7].

Гама кольорів у шитві Миколаївщини різна. Вишивали нитками червоного і чорного кольорів[8]. Чимало вишивок різнобарвних. Таке розмаїття кольорової гами є продовженням традицій місцевостей, з яких прийшли переселенці.

Найменше інформації маємо про гончарство. Порівняно з ткацтвом, гончарство, як допоміжний вид господарської діяльності, занепало ще раніше. Якщо у сусідніх північних районах Одещини, зокрема, в Кодимському районі, місцеві гончарі, принаймні, на регіональних ринках, ще успішно конкурували з виробниками посуду, то в місцевостях без глибоких традицій гончарство швидко занепадало і припиняло своє існування. Поодинокі майстри ще у довоєнний період виживали у великих селах.

Фото 26. Баняк. Село Скосарівка. Робота Павловського О.П.

Одним з таких був Павловський Онисим Платонович – гончар із села Скосарівка. Він мав все для виробництва посуду – гончарний круг, горно (гончарну піч). Судячи з декількох виробів, що збереглись до наших днів, Онисим Платонович був умілим майстром і його вироби мали попит на місцевому ринку. Реалізовував він свою продукцію у Скосарівці і навколишніх селах. Загинув під час Другої світової війни, і гончарна справа у селі не відродилася, як і багато інших традиційних ремесел.

[6] Усатенко Лідія Миколаївна, 1928 р.н., с. Шабельники; Фрунзе Валентина Миколаївна, 1940 р.н. в Ананьєві, прожиає в с. Шабельники з 1965 р.

[7] Артюх Валентина Григорівна, 1926 р.н., с. Настасіївка.

[8] Артюх Валентина Григорівна, 1926 р.н., с. Настасіївка.

ОДЯГ

Основна увага під час польових розвідок зосереджувалась на дослідженнях елементів традиційного вбрання. Йдеться про одяг, який виготовляли в домашніх умовах. Це стосується, насамперед, крою і вишивки. Переважну більшість верхнього одягу, особливо у другій половині XX ст., купували у магазинах. Це був одяг фабричного виробництва. Чимало нижнього одягу, особливо у перші повоєнні роки, виготовлялось з тканин домашнього виробництва – лляних, конопляних. Саме ця група привертає найбільшу увагу як така, що зберегла чимало традиційного.

Найбільш розповсюдженим у використанні є жіноче вбрання – вихідне і буденне. Його виготовляли з домотканого і фабричного полотна. З отриманої інформації від респондентів – це жіночі сорочки та спідниці. Вихідне, або святкове, вбрання виготовлялось з більш дорогої тканини, якщо була можливість її придбання. Якщо коштів на фабричну тканину не вистачало, її виготовляли з домотканого полотна. Але, незалежно від виготовлення, святковий одяг прикрашався вишитим орнаментом – геометричним чи рослинним. Святковий одяг намагалися шити з матерії яскравих кольорів. Незалежно від характеру орнаментальних мотивів, геометричними знаками чи квітковими узорами прикрашались пазухи, манжети жіночих сорочок. У селі Каховка вишивали тільки сорочки. Жіночі спідниці не прикрашали. Крій спідниць у другій половині XX ст. був уже достатньо складним – шести, – восьми, – дванадцяти-клинки[1]. Підперізувались поясами з «кезаїну», шкіри[2].

Зібрана інформація про одяг дозволяє встановити, яким був стрій українок в середині XX ст. Це була сорочка (святковий варіант зазвичай вишитий, у другій половині минулого століття могла бути однотонною, переважно яскравих фарб). Безрукавки поверх сорочок не одягали[3], якщо не брати до уваги жилетки. Вони мали прямий крій[4], а шили їх із вовни, вати. Носили жилетки в холодну пору року[5] переважно жінки похилого віку[6]. Слід відзначити, що навіть серед молоді 1925–1926 року народження далеко не всі носили вишиванки[7]. Та, незважаючи на те, що традиційне вбрання в цей час виходить з ужитку, вишиванку і вінок з стрічками дівчата ще носили. Стрічки були різних кольорів, крім чорного – білі, блакитні, сині, зелені, червоні. Вінок виготовляли з паперу[8].

Крім сорочки, жінки носили спідниці – шести, – восьми, – дванадцяти-клинки. Поверх спідниці, як і в наш час ще дотримуються жінки старшого покоління, носили фартух, який шили з тканини, що мали[9]. Один з варіантів фартухів такий. Матеріал – ситець. До поворотки пришивали пілку, внизу робили оборку. Вишитих орнаментів, узорів не було[10]. Колір спідниць жінки обирали переважно чорний і коричневий[11].

Прикраси – чи не обов'язковий елемент святкового вбрання. Насамперед це сережки, намиста. Намиста були різні за розмірами, матеріалом, з якого їх виготовляли. Здебільшого купували і носили намисто фабричного виробництва, хоча виготовляли й у домашній умовах з доступних матеріалів, наприклад, з дерева[12]. У вухах – сережки у формі кільця. На голові носили квітчасті хустини або білого кольору, особливо під час польових робіт. Пов'язували хустини під бороду. Всі жінки похилого віку обов'язково ходили в хустках[13].

---

[1] Стрига Марія Петрівна, 1938 р.н., с. Каховка.
[2] Стрига Марія Петрівна, 1938 р.н., с. Каховка.
[3] Артюх Валентина Григорівна, 1926 р.н., с. Настасіївка.
[4] Літвінова Марія Михайлівна, 1927 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[5] Кравченко Лідія Павлівна, 1926 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[6] Літвінова Марія Михайлівна, 1927 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[7] Кравченко Лідія Павлівна, 1926 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[8] Літвінова Марія Михайлівна, 1927 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[9] Стрига Марія Петрівна, 1938 р.н., с. Каховка; Кравченко Лідія Павлівна, 1926 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[10] Літвінова Марія Михайлівна, 1927 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[11] Кравченко Лідія Павлівна, 1926 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[12] Артюх Валентина Григорівна, 1926 р.н., с. Настасіївка.
[13] Артюх Валентина Григорівна, 1926 р.н., с. Настасіївка; Літвінова Марія Михайлівна, 1927 р.н., с. Андрієво-Іванівка.

Стрій чоловіків простіший: сорочка переважно білого кольору з вишитою манішкою, підперізувались поясом з китицею, виготовленими, зокрема, із шовку різних кольорів[14]. Чоловіки, народжені в кінці XIX ст., носили ткані пояси, тоді як більшість народжених на початку XX ст. носили шкіряні пояси[15]. Чоловічі сорочки мали також вишивку на комірцях, манжетах, грудях. Комірець стоячий[16]. У повоєнний час використовували шкіряні пояси фабричного виробництва. Особливою популярністю у чоловіків користувалися штани «галіфе».

Як чоловіки, так і жінки у повоєнний період носили жилетки із вати та «чортової кожи», безрукавки.

Зібраний матеріал дає можливість розглянути питання про зачіски чоловічі і жіночі. Наявність зачісок передбачає наявність здорового волосся, а значить – і необхідність догляду за ним. Якоїсь особливої системи догляду за волоссям не існувало. Можливо, тому, що використання спеціальних засобів мало місце лише за необхідності лікування. Систематичним було лише миття голови з доступними гігієнічними засобами. Голову мили «лугом» із соняшнику[17]. Спалювали сухий соняшник, збирали попіл в торбину і «лух спускали» – проціджували воду, якою й мили волосся[18]. Намащували волося й курячими яйцями[19]. Волосся не фарбували[20].

Кількість різновидів чоловічих зачісок була мінімальною, адже чоловіки не носили довгого волосся. Волосся стригли коротко. Чоловіки середнього віку носили вуса, старші – бороду[21], але далеко не всі.

Не вирізнялись розмаїтістю варіантів і жіночі зачіски. Волосся закручували «в гулю» або заплітали у дві коси. Прикметно, що стрічки у волосся дівчата с. Каховка не заплітали[22]. Модними за часів радянської влади для покоління дівчат 1920-х років народження були короткі стрижки[23]. У свята, на обжинки у волосся вплітали квітки. На обжинки вінки з колосків одягали жінки[24]. У другій половині XX ст. поширеною стає завивка волосся, особливо у повоєнний період. Завивали волосся в домашніх умовах, накручуванням на гарячий дріт[25]. У повоєнний період носили зачіску «ребрешком» – коли коси укладали на голові вінком[26].

За свідченнями деяких респондентів, жінки і дівчата (1950-ті роки) носили однакові зачіски[27].

Взуття носили вже здебільшого фабричного виробництва, але пам'ятають тут ще шкіряні постоли[28].

Для утеплення у взуття стелили вустілки з соломи. У 1950-ті та на початку 1960-х років носили парусинове взуття, хоча і його здебільшого взували у святкові та вихідні дні. В інші (в літній період) ходили босоніж[29].

Отже, одяг українців Миколаївського району у XX ст. відображав притаманні часові реалії, разом з тим елементи традиційного одягу також мали місце.

---

[14] Артюх Валентина Григорівна, 1926 р.н., с. Настасіївка.
[15] Скриблюкова Ганна Несторівна, 1937 р.н., с. Шабельники.
[16] Кравченко Лідія Павлівна, 1926 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[17] Стрига Марія Петрівна, 1938 р.н., с. Каховка.
[18] Літвінова Марія Михайлівна, 1927 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[19] Артюх Валентина Григорівна, 1926 р.н., с. Настасіївка.
[20] Артюх Валентина Григорівна, 1926 р.н., с. Настасіївка.
[21] Кравченко Лідія Павлівна, 1926 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[22] Стрига Марія Петрівна, 1938 р.н., с. Каховка; Кравченко Лідія Павлівна, 1926 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[23] Літвінова Марія Михайлівна, 1927 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[24] Кравченко Лідія Павлівна, 1926 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[25] Кравченко Лідія Павлівна, 1926 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[26] Фрунзе Валентина Миколаївна, 1940 р.н., с. Шабельники.
[27] Артюх Валентина Григорівна, 1926 р.н., с. Настасіївка.
[28] Артюх Валентина Григорівна, 1926 р.н., с. Настасіївка.
[29] Фрунзе Валентина Миколаївна, 1940 р.н., с. Шабельники.

Інформація про традиційні страви не є достатньо повною, але дає можливість розглянути питання щодо ресурсної бази та кулінарні особливості місцевої національної кухні.

Особлива увага в роботі з респондентами зосереджувалась на з'ясуванні питань щодо основи харчування і приготування страв від 1930-х років[1]. Слід відмітити, що, незважаючи на соціальні потрясіння початку 1930-х років, система харчування українців залишалась традиційною, як і гостинність українців. Наведена нижче коротка фраза не тільки підтверджує зазначене, але і вказує на набір страв, якими приймала гостей пересічна селянська родина. «До нас приїхала двоюрідна тітка моєї матері. Тільки батьки почули її голос, вибігли на вулицю, привітались, запросили до хати, накрили стіл: горілка, горнятко сметани, картопля, м'ясо з курки, галушки»[2].

Харчувалися селяни 3–4 рази на день[3]. На свята, родинні урочистості страви подавали за звичаєм – спочатку холодні, потім гарячі і завершували застілля солодкими стравами (переважно це кисіль)[4].

Основу харчування складали продукти землеробства і тваринництва. Повсякденними стравами були борщ, суп, картопля, галушки, куліш, капусняк, каша[5]. Із зернових культур перевагу надавали пшениці, з якої мололи борошно, виготовляли крупи. У менших обсягах споживали жито. Вирощували і використовували для приготування їжі просо, бобові культури. Хоча й висівали ячмінь, овес, однак у кулінарії їхня доля мінімальна. Вживали й кукурудзу, з борошна якої готували страви, випікали хліб. Роль кукурудзи в харчовому раціоні зросла в окупаційний період 1941–1944 років.

Зерно переробляли і, як борошно, крупи, зберігали в домашніх умовах у спеціально підготовлених місцях та посуді.

Споживали городні культури: помідори, огірки, капусту, цибулю, часник, буряк, моркву і особливо картоплю. Її смажили, варили, додавали до інших страв. Картоплю їли щоденно[6].

Найбільш вживаним продуктом була картопля. У смаженому чи вареному вигляді її вживали як окремо, так і як складову інших страв[7].

Харчовий раціон поповнювали степовими травами у вигляді приправи чи вживали окремо.

Виноградарство хоча і мало місце, однак не набуло таких масштабних розмірів як у сусідніх приморських районах чи Буджаку. Тому й виноробство тут не було достатньо розвинутим.

Продукти тваринництва – невід'ємна частина традиційної кухні. Українці вирощували велику рогату худобу, коней, дрібну рогату худобу, свиней, курей, а з 1960-х років зростає інтерес до вирощування гусей і качок. Однак більше споживали свинини та курятини. Повсякденною їжею пересічного українця сільської місцевості були молоко і молокопродукти. Молоко вживали парним і кип'яченим. З прокислого молока збирали сметану, з якої били масло. З кислого молока готували сир[8].

Незважаючи на наявність зариблених ще в середині XX ст. річок регіону – таких, як Тилігул, Чичиклія, достатньо великої кількості ставків, риби споживали мало.

Природні умови місцевості сприятливі для бджільництва, але воно за весь період свого існування залишалось справою окремих людей, і, порівняно з початком XX ст., продукти бджільництва не можна віднести до групи широковживаних.

---

[1] Питання про харчування українців уперіод Голодомору 1932–1933 років розглядалось у виданні: Кушнір В.Г., Петрова Н.О., Поломарьов В.М. У скорботних 1932–1933 роках. – Одеса, 2008. – С. 243–250.
[2] Овчаренко Любов Григорівна, 1923 р.н., с. Настасіївка.
[3] Гульпа Марія Йосипівна, 1915 р.н., смт. Миколаївка.
[4] Ісаєнко Анастасія Матвіївна, 1937 р.н., с. Ісаєве.
[5] Овчаренко Любов Григорівна, 1923 р.н., с. Настасіївка.
[6] Різниченко Тетяна Григорівна, 1928 р.н., с. Антонюки.
[7] Різниченко Тетяна Григорівна, 1928 р.н., с. Антонюки.
[8] Різниченко Тетяна Григорівна, 1928 р.н., с. Антонюки.

Незначну частку у харчуванні складали продукти збиральництва. У степу збирали кормову моркву[9]. Вживали дику маслину, з якої виготовляли олію. Збирали дику вишню[10].

Вживали грецькі горіхи, ліщину, земляні горіхи, яких сьогодні вже не знайти[11]. Споживали ягоди, коріння рослин, горіхи ліщини. Сушили на зиму фрукти, зокрема яблука розрізали на частини, сушили на сонці і в печі[12].

Продукти тваринництва на тривалий термін не заготовляли. М'ясо споживали переважно у свята – Різдво, Великдень, на храмовий празник, в осінній період. В основному до великих календарних і родинних свят забивали домашніх тварин і різали птицю. У кожному селі цим займались окремі люди, що досконало знали справу . Слід вказати на відсутність досвіду довготермінового зберігання м'яса, оскільки спеціальних методів і відповідної практики не існувало. Хіба що солили і зберігали тривалий час сало, топили нутряк. У другій половині XX ст. збільшується доля копченого м'яса. Його коптили, наприклад, у димарі житла[14]. Виготовляли ковбаси – копчену і кров'янку, салтисон[15].

Натомість заготовляли на зимовий період продукти городництва. Квасили і солили капусту, огірки, помідори, сушили фрукти – яблука, груші, сливи, вишні, черешні, абрикоси[16]. Прикметно, що гриби не відносилися до продукту широковживаного.

Способи приготування страв є традиційними для українців – варіння, печення, смаження. Із повсякденних страв готували борщ, суп, каші.

Борщ варили пісний і м'ясний, зелений[17]. Зазвичай з картоплі, квасолі, буряка, капусти, м'яса. Заправляли кислими помідорами[18]. Особливо у довоєнний період червоний борщ готували у печі в казанах чи глиняних горщиках. Спочатку відварювали м'ясо, потім квасолю. Коли квасоля зварена, додавали червоний буряк і варили, поки не стане білого кольору. Після варили картоплю і наостанок додавали капусту. Зажарювали на олії чи на смальцю з кислими помідорами[19]. Зелений борщ варили на Великдень[20].

Із пшона варили суп, який називали ще й куліш[21]. Можливо, тут простежується наслідок трансформації, коли в приготуванні кулешу мають місце відхилення як у наборі інгридієнтів, так і в процесі приготування. Насправді, за одним із рецептів, приготування кулешу не складне: 1 літр води і 1 склянка пшона. Окремо з сала смажили шкварки з цибулею і додавали до звареного пшона[22]. Супом люди більш старшого покоління називають страву з води, картоплі, зажарки з цибулі[23].

Кашу варили з гречки, ячменю[24]. З кукурудзяного борошна – мамалигу зі шкварками, лоєм, олією, сметаною[25]. В окріп додавали сіль, на дві кружки води засипали одну кружку кукурудзяного борошна, помішували ложкою. Через деякий час вода викіпала і мамалига ставала придатною для вживання[26].

З картоплі, крупи і капусти готували капусняк[27]. Один з рецептів. Спочатку відварювали картоплю, потім капусту, коли суміш закипала, додавали рис і після чергового кипіння зажарювали[28].

---

[9] Різниченко Тетяна Григорівна, 1928 р.н., с. Антонюки.
[10] Кравченко Валентина Павлівна, 1927 р.н., с.Ульянівка.
[11] Різниченко Тетяна Григорівна, 1928 р.н., с. Антонюки.
[12] Гульпа Марія Йосипівна, 1915 р.н., смт. Миколаївка.
[13] Гульпа Марія Йосипівна, 1915 р.н., смт. Миколаївка.
[14] Кітготко Марія Михайлівна, 1929 р.н., с. Софіївка.
[15] Шаповал Олена Василівна, 1931 р.н.. с. Антонюки.
[16] Чорна Ніна Миколаївна, 1935 р.н., с. Ісаєве.
[17] Різниченко Тетяна Григорівна, 1928 р.н., с. Антонюки.
[18] Овчаренко Любов Григорівна, 1923 р.н., с. Настасіївка.
[19] Зоткіна Ніна Максимівна, 1941 р.н., с. Стрюкове.
[20] Городська Надія Василівна, 1929 р.н., с. Скосарівка.
[21] Гульпа Марія Йосипівна, 1915 р.н., смт. Миколаївка; Різниченко Тетяна Григорівна, 1928 р.н., с. Антонюки.
[22] Зоткіна Ніна Максимівна, 1941 р.н., с. Стрюкове.
[23] Гульпа Марія Йосипівна, 1915 р.н., смт. Миколаївка.
[24] Гульпа Марія Йосипівна, 1915 р.н., смт. Миколаївка; Різниченко Тетяна Григорівна, 1928 р.н., с. Антонюки.
[25] Кравченко Валентина Павлівна, 1927 р.н., с.Ульянівка.
[26] Гульпа Марія Йосипівна, 1915 р.н., смт. Миколаївка; Різниченко Тетяна Григорівна, 1928 р.н., с. Антонюки.
[27] Різниченко Тетяна Григорівна, 1928 р.н., с. Антонюки.
[28] Зоткіна Ніна Максимівна, 1941 р.н., с. Стрюкове.

Млинці замішували на борошні з молоком або навіть на воді. Вживали зі сметаною, якщо мали[29]. З картоплі готували картопляники[30].

До святкових подій готували голубці з квашеної капусти з пшоном[31] або з рису з добавкою м'яса[32]. В Андрієво-Іванівці голубці готують з листя капусти, а не винограду. Фарш роблять з пшеничної крупи чи пшона і просмаженої на сковороді моркви та цибулі. Начинку загортають у листок капусти, складають у змащений жиром казан, добавляють трішки води і ставлять у піч[33].

Кисіль взимку, переважно на свята[34], варили з молока чи сушених фруктів[35]; до відварених яблук чи слив додавали картопляний крахмал[36].

Випікали хліб, коржі, пироги, вареники з картоплею, капустою, сиром. Тісто замішували у діжці, ваганах[37].

Вареники з пшеничного тіста з картоплею, капустою використовували під час календарних свят у гаданнях. Так, в один із вареників клали «вугольок». Вважалось, що хто такого отримає, довго житиме і щасливо житиме або матиме гарну жінку[38].

Галушки готували з відвареної картоплі і шматочків підсоленого тіста[39].

Із обрядово-ритуальних страв на Різдво готували, насамперед, кутю з пшениці. Зерно варили 3–4 години. Окремо товкли горіхи і розтирали у ступці чи в макітрі мак. Горіхи і мак змішували у кип'яченій воді і додавали до відвареної пшениці[40]. Додавали цукор, цукерки[41] або мед[42]. Оригінальний рецепт узвару. Шинкований цукровий буряк декілька разів кип'ятили. До відцідженого навару засипали сухофрукти і ще раз кип'ятили 10 хвилин[43]. Голубці, узвар з сухофруктів (яблука, вишні, сливи), холодець, венегрет[44], запечений сир, пироги – обов'язкові страви на святкових столах[45].

На похорони обов'язково варили борщ, тушену в печі картоплю та узвар. Якщо похорони припадали на піст, то все варилося без м'яса, додавалася смажена риба[46].

На поминки готували борщ, картоплю, коливо, узвар[47].

Повсякденні напої – молоко, квас, «чай». На календарні свята, родинні урочистості вживали самогонку. Горілку виготовляли з цукру з дріжджями[48]. Наприклад, варили 5 чи 10 кг цукру, додавали 1 кг дріжджів, 3 відер води і після бродіння цієї суміші впродовж 10 днів виготовляли самогонку[49]. Якщо не було дріжджів, пророщували пшеницю, висушували її і мололи. Борошно заливали водою, і ця суміш бродила[50]. Варили самогон навіть із соснових голок і дубового листя[51].

Квас виготовляли з буряка, хліба, зерна і навіть макухи[52]. Деякі рецепти. До підсмажених сухарів додавали дріжджі і заливали водою. Вживали після бродіння[53]. Хлібний квас виготото-

[29] Різниченко Тетяна Григорівна, 1928 р.н., с. Антонюки.
[30] Овчаренко Любов Григорівна, 1923 р.н., с. Настасіївка.
[31] Різниченко Тетяна Григорівна, 1928 р.н., с. Антонюки.
[32] Гульпа Марія Йосипівна, 1915 р.н., смт. Миколаївка.
[33] Рудик Наталія Пнтиліївна, 1932р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[34] Овчаренко Любов Григорівна, 1923 р.н., с. Настасіївка.
[35] Різниченко Тетяна Григорівна, 1928 р.н., с. Антонюки.
[36] Гульпа Марія Йосипівна, 1915 р.н., смт. Миколаївка.
[37] Городська Надія Василівна, 1929 р.н., с. Скосарівка.
[38] Різниченко Тетяна Григорівна, 1928 р.н., с. Антонюки.
[39] Рудик Наталія Пнтиліївна, 1932р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[40] Зоткіна Ніна Максимівна, 1941 р.н., с. Стрюкове.
[41] Різниченко Тетяна Григорівна, 1928 р.н., с. Антонюки.
[42] Городська Надія Василівна, 1929 р.н., с. Скосарівка.
[43] Рудик Наталія Пнтиліївна, 1932р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[44] Різниченко Тетяна Григорівна, 1928 р.н., с. Антонюки.
[45] Бинькова Ніна Лук'янівна, 1926 р.н., с. Петрівка.
[46] Рудик Наталія Пнтиліївна, 1932р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[47] Різниченко Тетяна Григорівна, 1928 р.н., с. Антонюки.
[48] Різниченко Тетяна Григорівна, 1928 р.н., с. Антонюки.
[49] Хлівна Валентина Іванівна, 1940 р.н., с. Настасіївка.
[50] Городська Надія Василівна, 1929 р.н., с. Скосарівка.
[51] Кравченко Валентина Павлівна, 1927 р.н., с.Ульянівка.
[52] Різниченко Тетяна Григорівна, 1928 р.н., с. Антонюки.
[53] Мусієнко Анастасія Іванівна, 1932 р.н., с. Новопетрівка.

вляли і в інший спосіб. Варили кастрюлю опарки – хміль, пшеничне борошно, дріжджі, 3–4 години опарка сходила. В інший посуд на дно клали листя вишні, малини, притискували його дерев'яною хрестовиною, до якої прикріплювали розрізаний на чотири частини «малай» (хліб з кукурудзяного борошна – авт.) і заливали 3–4 відра кип'яченої води. Після двох–трьох днів бродіння квас готовий до вживання[54].

Готуючи чай, заварювали дубову кору чи листя рослин, квітів[55], гілок малини, вишні, смородини[56].

Трави заготовляли не тільки для використаня в приготуванні їжі, а й у лікуванні. Дотримувались знань про оптимальні цілющі властивості рослин в той чи інший період вегетації. Збирали не тільки в окрему пору року, але і в різний час доби – до сходу сонця, вдень, під вечір. Іноді вночі, за повного місяця, «щоб чорти освятили і Боженька не бачив. Тоді трава мала особливу силу»[57]. Зберігали трави на горищі у темному кутку. Збирали пижму, звіробій, безсмертник піщаний, живу кістку[58], ромашку, з якої виготовляли відвари для різних хвороб, звіробой настоювали на самогонці. Горілчаний настій з соснових голок використовували для лікування ясен і зубного болю[59].

Отже, повсякденні, святкові і ритуальні страви та напої у своїй основі є традиційними, хоча й відображають специфіку регіону.

[54] Зоткіна Ніна Максимівна, 1941 р.н., с. Стрюкове.
[55] Різниченко Тетяна Григорівна, 1928 р.н., с. Антонюки.
[56] Городська Надія Василівна, 1929 р.н., с. Скосарівка.
[57] Різниченко Тетяна Григорівна, 1928 р.н., с. Антонюки
[58] Зоткіна Ніна Максимівна, 1941 р.н., с. Стрюкове
[59] Різниченко Тетяна Григорівна, 1928 р.н., с. Антонюки

КАЛЕНДАРНА ОБРЯДОВІСТЬ

Найбільш популярними в українців району були календарні свята зимового циклу – Андріївські вечорниці, Різдво, Новий рік, Водохреща. Саме в обрядодіях зимового циклу масово брали участь діти і молодь, люди середнього і похилого віку. Це були дійсно народні свята, в яких представники кожного покоління виконували конкретні обрядові функції і всі разом вони сподівались на краще життя у новому році.

Андріївські вечорниці – так ще називали зібрання молоді у день Святого Андрія. Практично скрізь, де збиралася молодь, це був вечір ворожінь. Способів ворожінь десятки, але частіше розповідають лише про декілька, зокрема, про балабушки.

Балабухи, балабушки – вироби з тіста. Мета ворожінь на балабухах – дізнатись, яка з дівчат першою вийде заміж у наступному році.

13 грудня дівчата кількістю 5–6 осіб[1] збиралися в одній із сільських хат своєї магали чи кутка села. Приносили борошно, з якого і ліпили балабухи. Для приготування тіста носили воду в роті з трьох[2] чи навіть з дев'яти криниць[3]. Носили з віддалених колодязів[4]. Під час приготування кожна дівчина мала загадати собі жениха, коли вийти заміж[5]. Виготовлені вироби дівчата – кожна свої – розкладали на стільці і заводили до хати собаку, за деякими повідомленнями, опівночі[6]. Чию балабуху пес з'їдав, та й мала першою вийти заміж[7]. Дівчина, балабуха якої залишалась, заміж не вийде[8].

Можна було дізнатися, звідки очікувати судженого, в інший спосіб. Для цього дівчині потрібно було зняти з ноги черевик або чобіт і перекинути через хату: «куди халявкою – туди заміж вийде»[9], або куди носок – там і майбутній чоловік[10].

Але перекидати взуття потрібно тільки через хату, а не через інше приміщення, наприклад, через кухню[11]. Має значення і місце падіння черевика або чобота[12]. Парубки при цьому участі не брали, хіба що могли поцупити черевика і віддати за могорич[13]. А ще хлопці в цей вечір могли зняти ворота і занести на край села або заткати димар[14].

Ворожили на воді. На миску з водою клали соломинки, утворивши таким чином місток. На ніч замовляли сон: «Приснися мені сон: хто мене проведе через цей місток, той і жених мій буде»[15]. Якщо вночі дівчині присниться чоловік, який переведе її через місток, він і буде її судженим[16]. Розповідають чимало випадків про позитивні результати такого способу ворожіння.

Ворожили на воді розтопленим воском[17], горіхом. У горіхові шкаралупи вставляли укорочені свічки, запалювали і клали у миску з водою. Промовляли: «Горішок, горішок, ти попливи до того берега, де мій милий живе». До якого імені (імена написані на папері заздалегідь і розставлені навколо) горіх пристане, з таким іменем буде чоловік[18].

---

[1] Кравченко Галина Федорівна, 1944 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[2] Зербул Катерина Володимирівна, 1949 р.н., с. Андрієво-Іванівка; Артюх Олена Миколаївна, 1928 р.н., с. Андрієво-Іванівка; Тацієнко Варвара Меланівна, 1930 р.н., с. Стрюкове.
[3] Судзіловська Надія Григорівна, 1939 р.н., с. Скосарівка.
[4] Літвінова Марія Михайлівна, 1927 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[5] Літвінова Марія Михайлівна, 1927 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[6] Судзіловська Надія Григорівна, 1939 р.н., с. Скосарівка.
[7] Дромашко Ліпа Максимівна, 1919 р.н. с. Андрієво-Іванівка.
[8] Артюх Олена Миколаївна, 1928 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[9] Дромашко Ліпа Максимівна, 1919 р.н. с. Андрієво-Іванівка.
[10] Зербул Катерина Володимирівна, 1949 р.н., с. Андрієво-Іванівка; Літвінова Марія Михайлівна, 1927 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[11] Судзіловська Надія Григорівна, 1939 р.н., с. Скосарівка.
[12] Судзіловська Надія Григорівна, 1939 р.н., с. Скосарівка.
[13] Дромашко Ліпа Максимівна, 1919 р.н., с. Андрієво-Іванівка; Літвінова Марія Михайлівна, 1927 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[14] Ярова Віра Олксіївна, 1927 р.н, с. Андрієво-Іванівка.
[15] Тацієнко Варвара Меланівна, 1930 р.н., с. Стрюкове.
[16] Літвінова Марія Михайлівна, 1927 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[17] Ярова Віра Олексіївна, 1927 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[18] Тацієнко Варвара Меланівна, 1930 р.н., с. Стрюкове.

Цікавий спосіб ворожіння на жениха у курнику. Свічкою закопчували блюдце, обмащувались тією сажею і вночі заходили в курник, де мали у цілковитій темряві ловити півня. Зловити потрібно не курку, а обов'язково півня. Якщо дівчині вдавалось (це віщувало їй доброго чоловіка), то вважали, що вона матиме доброго чоловіка[19].

На голодну кутю стукали ложками на дворі. Де собака загавкає – з тієї сторони чекай жениха[20].

Різдво. Вечір напередодні Різдва називають Святий вечір[21]. До Різдва готувалися заздалегідь як до великого і важливого свята. Готували різдвяні страви, пекли калачі. Крім калачів, виготовляли з тіста виріб, який називають «восмьорка», «вісімка». На Різдво «вісімку» вішали на гвіздок за грубою, а на Новий рік нею годували корову – на добробут[22].

Готували стіл під покутем. На край стола під іконами клали сіно, зверху – скатерку і калачі, узвар[23]. Сіно мало бути на столі всі свята, потім віддавали домашній худобі[24] або спалювали, оскільки його не можна викидати[25].

Крім куті, на Святий вечір готували пісні страви.

В цей вечір дорослі і діти носили «вечерю». Діти – до хресних, дорослі – до родичів, баби-повитухи.

«Вечеря» – це два калачі, невеличка тарілка з кутею, гостинці. Все це зав'язували в хустину. Зайшовши до хати, промовляли; «Добрий вечір, будьте здорові, зі Святим вечором. Просимо Вас на хліб, на сіль, на вечерю»[26]. У наш час є випадки, коли дітей, що приносять вечерю, господарі просять залізти під стіл і квокати – щоб квочки сідали[27].

На Різдво бажано, щоб першим до хати зайшов чоловік[28] або хлопчик, тоді родина буде здорова[29]. Якщо ж приходила жінка, то нічого не буде[30]. За іншою версією, якщо першою зайде жінка, у господарстві з'явиться теличка, а коли чоловік, то буде бичок[31].

На Різдво колядували: діти, молодь, дорослі[32]. У післявоєнний час звичай колядування за участю дорослих поступово втрачається. Колядники ходили зі звіздою, наряджалися Колядницею[33] циганами, водили козу[34].

Колядникам дарували переважно калачі, які вони нанизували на палицю або мотузку.

Колядки різні за змістом.

«Ой у лісі у густому,
Ой у полі у чистому,
Там церковка змурована,
Змурована, зрисована,
А у тій церковці два престола.
Два престола, матір Христова.
Туди зібралася вся жидова,
Та радили раду жидовську (2 р.),

---

[19] Кравченко Галина Феорівна, 1944 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[20] Лакіза Лідія Василівна, 1920 р.н., с. Настасіївка.
[21] Дромашко Ліпа Максимівна, 1919 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[22] Кравченко Галина Федорівна, 1944 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[23] Дромашко Ліпа Максимівна, 1919 р.н., с. Андрієво-Іванівка; Кравченко Галина Федорівна, 1944 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[24] Ярова Віра Олексіївна, 1927 р.н., с. Андрієво-Іванівка; Зербул Катерина Володимирівна, 1949 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[25] Дромашко Ліпа Максимівна, 1919 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[26] Дромашко Ліпа Максимівна, 1919 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[27] Зербул Катерина Володимирівна, 1949 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[28] Кравченко Галина Федорівна, 1944 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[29] Зербул Катерина Володимирівна, 1949 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[30] Дромашко Ліпа Максимівна, 1919 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[31] Кравченко Галина Федорівна, 1944 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[32] Кравченко Галина Федорівна, 1944 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[33] Дромашко Ліпа Максимівна, 1919 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[34] Ярова Віра Олексіївна, 1927 р.н., с. Андрієво-Іванівка.

Як Ісуса зловити, умертвити,
Ісуса зловили, умертвили,
На хрест його розпинали (2 р.),
В руки, ноги гвозді забивали (2 р.),
Тереновий вінок надівали (2 р.),
Із правого боку кров спускали (2 р.),
В золотую чашу кров собирали (2 р.).
Золотим перстнем людей частували
І в гроб його положили (2 р.),
Камінями приложили (2 р.),
Ше й сторожу постановили.
А сторожа ізвернулась,
Мати Христова прилинулась,
Ой ти, сину возлюблянний,
Нащо терпиш муки та й ще й рани?
Тереплю я муки, тереплю я рани
За ті православні християни.
Добрий вечір».

«Ой учора ізвечора (2 р.)
Ходив Господь по вечеру.
Ішов Господь дорогою (2 р.),
Стрів дівку із водою.
Ой дай, дівко, води пити (2 р.),
Смаглі вуса закропити.
Не дам цеї води пити (2 р.),
Бо це вода нечистая (2 р.),
З-під гор піску набратая.
Сама дівка нечистая (2 р.),
А це вода причистая.
Стала дівка, остовпіла (2 р.),
З плечей відра опустила.
Ой стань, дівка, не лякайся,
Йди додому, сповідайся (2 р.),
Йди до церкви, сповідайся (2 р.).
Поки дівка в церкву вийшла (2 р.),
По коліно в землю зайшла.
Поки дівка сповідь взяла (2 р.),
На нюю сира земля впала.
Звини, звини, сира земле,
Що я тебе огорчила.»

(Це вона дитину мала і не пішла на сповідь, а пішла по воду. І тому її Господь наказав[35]).

* * *

«Колядую, дую,
Де ковбаси чую,
Там і заночую».

[35] Дромашко Ліпа Максимівна, 1919 р.н., с. Андрієво-Іванівка.

«Коляд, коляд, колядниця,
Добра з медом паляниця,
А без меду не така,
Дайте, дядьку, п'ятака,
А ви, тітко, гроші,
Будете хороші».

«Колядин, колядин,
А я в батька один,
Мене батько послав,
Щоб я хліба достав,
А я хліба не достав,
А він мене з дому згнав».

«Пресвята Варвара церкву збудувала,
Радуйся, возрадуйся, сонце,
Син Божий народився»[36].

* * *

«Нова радість стала, яка не бувала.
Над вертем звезда ясна увесь світ засіяла.
Пастушки з ягнятком перед тим дитятком
На колінка припадали та Бога прославляли.
Ой, царе, наш царю, небесний владарю.
Даруй, боже, літа многі тому господарю і його господині.
Щоб і хліб родився, щоб і скот плодився,
Щоб наш хазяїн ні в чом не журився.
Добрий вечір.»

«Ішов Господь дорогою,
Зустрів дівку із водою,
Дай, дівка, води пити,
Смаглі вуса окропити.
Ой, не дам води пити,
Бо це вода нечистая.
Сама, дівка, ти нечистая,
А вода пречистая.
Дев'ять синів породила
І у цій воді потопила.
А ти, дівко, не лякайся,
Йди до церкви, сповідайся.
Поки дівка до церкви дійшла,
По коліно в землю ввійшла,
Поки дівка сповідь взяла,
На нюю сира земля впала»[37].

[36] Кравченко Галина Федорівна, 1944 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[37] Судзіловська Надія Григорівна, 1939 р.н., с. Скосарівка.

* * *

Колядин, колядин,
А я в батька один.
Дайте, дядьку, гроші –
Будете хороші[38].

Наступне велике свято після Різдва – ***Новий рік*** або Василя. 13 січня у вечірню пору молодь щедрувала. У цей вечір водили Маланку, козу. Їх супроводжували ряджені. Підійшовши до вікна, запитували у господаря дозволу щедрувати. Їх запрошували до хати[39]. Як і під час колядування, щедрувальники отримували калачі, які також носили на палицях. Інколи щедрувальники з Маланкою їздили на підводі[40]. В окремих селах існувала навіть традиція «приховування» подарунків у відомих для щедрувальників місцях[41]. Бувало, щедрувальників пригощали. Нащедроване ділили між собою.

Щедрувальники співали:

Коц, коц, коц,
Дай козі сіна,
Щоб коза сіла,
Дай козі сала,
Щоб коза встала.

«Ой учора ізвечора
Пасла Маланка два качура (2 р.).
Пасла, пасла, загубила,
Пішла шукати, приблудила.
Приблудила в чистеє поле,
Там Василечок плужком оре (2 р.).
Оре, оре, поганяє,
На Маланочку поглядає (2 р.).
Наша Маланка не робоча,
На ній сорочка парубоча (2 р.).
Наша Маланка в Дністро вбріла,
Дністрову воду вона пила (3 р.),
Тоненький фартух замочила (2 р.).
Провій, вітре буйнесенький,
Висуши фартух тонесінький (2 р.).
Повій, вітре, сюди-туди,
Висуши фартух помеж люди.»

«Щедрий, щедрий, щедрівочка,
Прилетіла ластівочка,
Стала собі щебетати,
Господаря викликати.
Вийди, вийди, господарю,
Подивися на кошару,
Чи всі вівці покотились,
Чи корови потелились,

[38] Тацієнко Варвара Меланівна, 1930 р.н., с. Стрюкове.
[39] Тацієнко Варвара Меланівна, 1930 р.н., с. Стрюкове.
[40] Літвінова Марія Михайлівна, 1927 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[41] Судзіловська Надія Григорівна, 1939 р.н., с. Скосарівка.

Чи всі живі, чи здорові,
Всі родичі гарбузові.
Добрий вечір.

Щедрик, ведрик, дайте вареник,
Грудочку кашки, кільце ковбаски,
Як ще мало – дайте сало,
А як донесу – дайте ковбасу[42].»

* * *

Ой учора із вечора
Пасла Маланка два качура (2).
Пасла, пасла, загубила,
Пішла шукати, заблудила(2).
Заблудила в чисте поле,
Там, де Василько плужком оре.
Ой Василю, чечерчику,
Виведи мене на стежечку.
Наша Маланка неробоча,
На ній сорочка парубоча[43].

* * *

Наша Маланка не робоча,
Наділа сорочку парубочу.
Пішла пасти два качури та й загубила,
Пішла шукати та й заблудила.
Добрий вечір.

Прилетіла ластівочка,
Сіла, сіла край віконця.
Вийди, вийди, хазяїн, стань, подивися,
Що в тебе на кошарі робиться.
Де бур'янчик, там баранчик,
Де копичка, там ягничка,
Добрий вечір[44].

* * *

Ой, учора ізвечора
Пасла Маланка два качура.
Пасла, пасла, припасала,
До Василечка примовляла:
Василечку, мій миленький...

Щедрий вечір, щедрівочка,
Прилетіла ластівочка,
Стала собі щебетати,

[42] Дромашко Ліпа Максимівна, 1919 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[43] Кравченко Галина Федорівна, 1944 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[44] Лакіза Лідія Василівна, 1920 р.н., с. Настасіївка.

Господаря викликати.
Вийди, вийди, господарю,
Подивися на кошару,
Всі овечки покотились,
Коровки потелились[45].

Зранку 14 січня діти ходили посівати. У цей день і щедрували. Посівали і дорослі. Також вважали доброю ознакою, якщо першим до оселі завітає хлопчик. Хлопчики посівали не тільки в хаті, а й у курнику, хліві, де скотина, свині[46]. «Сію, посіваю, з Новим годом вас поздравляю. З щастям, здоров'ям. З Новим годом!». Або: «Сію, посіваю, добра желаю. Щоб родили жито, пшениця, кукурудза, чечевиця[47]». «Сію, вію, посіваю, з Новим роком вас вітаю, щастя, добра вам бажаю»[48]. Посівати потрібно житом[49], хоча посівали і пшеницею, ячменем, кукурудзою[50]. (Житом посівали, коли входили у новий дім[51]). Посівальники залишали жменьку зерна на столі, яке потім згодовували курям, скотині[52]. Кажуть, якщо нагодувати цим зерном курей, то рано сідатимуть квочки[53].

За Новим роком 19 січня святкували ***Водохреща***. На річці чи ставу вирубували крижаний хрест або круглу ополонку[54]. Священик освячував воду. Намагалися використовувати якнайбільше червоного кольору. Поливали червоним вином[55]. У червоний колір фарбували навіть голубів[56]. Вважали, що у цей день скрізь вода свячена і після півночі можна її брати з криниці[57].

В цей день проганяли голодну (скромнішу, ніж щедра) кутю. Зранку і весь день нічого не їли[58]. Увечері батько брав ложку куті і кидав вгору, а діти збирали. На голодну кутю ворожили, як на Андрія – били ложками, щоб дізнатися, з якої сторони чекати жениха[59].

На Водохреща припиняли носити вечерю, виносили сіно, що клали на стіл під калачі на Святий вечір, і робили з нього гніздо для курей, щоб сідали квочки[60].

Про поширений в Україні обряд «Колодка», «Колодій» відомостей не багато. Більш того, респонденти називають різні терміни його проведення, що є свідченням поступового зникнення обряду. На вулиці, у дворі, у хаті колодку (хустину чи рушник) в'язала дівчина на руку або перев'язувала парубка, який їй подобався, через плече. У відповідь він зобов'язаний пригостити дівчат. Перев'язаний колодкою не знімав її весь день[61].

Таку колодку чіпляли не тільки парубкам, а й одруженим чоловікам, які вже мали дітей. Один з прикладів 1950-х років. Мати приходила з сестрою до свого одруженого сина, який мав дітей, перев'язувала його колодкою (рушником). Господарі накривали стіл і всі присутні святкували колодія[62].

Великдень. Одне з найбільших календарних свят українців. Крім церковних ритуалів, нас цікавлять, насамперед, традиційні форми великодніх обрядів. Це молодіжні гуляння, ігри, обрядові страви.

---

[45] Судзіловська Надія Григорівна, 1939 р.н., с. Скосарівка.
[46] Лакіза Лідія Василівна, 1920 р.н., с. Настасіївка.
[47] Дромашко Ліпа Максимівна, 1919 р.н. с. Андрієво-Іванівка.
[48] Кравченко Галина Федорівна, 1944 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[49] Коновалюк Марія Володимирівна, 1940 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[50] Кравченко Галина Федорівна, 1944 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[51] Судзіловська Надія Григорівна, 1939 р.н., с. Скосарівка.
[52] Ярова Віра Олексіївна, 1927 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[53] Фабрика Лідія Опанасівна, 1924 р.н., с. Петрівка.
[54] Артюх Олена Миколаївна, 1928 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[55] Таціенко Варвара Меланівна, 1930 р.н., с. Стрюкове.
[56] Дромашко Ліпа Максимівна, 1919 р.н. с. Андрієво-Іванівка; Літвінова Марія Михайлівна, 1927 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[57] Зербул Катерина Володимирівна, 1949 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[58] Судзіловська Надія Григорівна, 1939 р.н., с. Скосарівка.
[59] Лакіза Лідія Василівна, 1920 р.н., с. Настасіївка.
[60] Таціенко Варвара Меланівна, 1930 р.н., с. Стрюкове.
[61] Колотинська Ганна Іванівна, 1918 р.н. с. Настасіївка.
[62] Бевз Олена Дмитрівна, 1946 р.н., с. Андрієво-Іванівка.

Підготовка до Великодня завершувалась на останньому тижні. Прибирали, прикрашали житло, дотримувались при цьому усталених звичаїв, наприклад, за допомогою копчення від свічки малювали хрест на стелі[63]. У четвер пекли паску[64]. Розписували до Великодня писанки, готували крашанки[65], особливо сусідня Балтщина славилась писанкарством[66]. На крашанках навіть ворожили у такий спосіб: на траву кидали навпроти крашанки, щоб вони зіткнулись – чия розіб'ється, у того й буде більше курчат[67]. Однією з основних розваг молоді було катання на гойдалках. Їх встановлювали парубки в різних місцях: на вулиці, на толоці[68] і навіть на городах[69]. Відповідно до конструкції гойдалки споруджували кількох типів. Один з них – тип так званих кручених[70]. В землю закопували стовп, у горішній частині якого кріпили велике колесо[71]. До колеса прив'язували декілька мотузок, кожна з яких у нижньому кінці мала петлю для сидіння[72]. Іншого типу гойдалка складалася з укопаних в землю чотирьох стовпів і перекладини, до якої прикріплювали, з допомогою жердин чи мотузки, дошку. На дошку ставали двоє людей[73].

Молодіжні великодні гуляння не відрізнялись від звичайних буденних. Хіба що іграми з використанням крашанок і катанням на гойдалках.

Про святкування ***Трійці***, чи, як ще це свято називають, Зеленої Трійці[74], Зелених празників[75], пам'ятають не багато. Здебільшого розповідають про квітчання житла зеленим гіллям (горіха, скумпії[76], верби[77], клена, липи, тополі[78], маслини, або дерев, що швидко не в'януть[79]), про посипання підлоги зеленою травою (чепчик, чебрець[80], ромашка[81]). Квітчання знімали на третій день[82] і поливали водою[83] або кидали у річку, щоб був дощ[84]. Або годували домашніх тварин. Якщо вони його не їли, тоді спалювали[85]. Але якщо гілки дерева спалити, то не буде дощу[86]. За іншою інформацією, зелень виносили з хати на город через тиждень, у понеділок. Дерево поливали водою – на дощ, а траву зберігали на горищі. Її клали у подушку для покійника[87]. Або зберігали і стелили під корову, коли вона телилася[88]. Траву можна було спалити і попіл зсипати під дерево[89]. Освячену в церкві зелень клали біля птиці і худоби[90]. У цей день «ганяли шуліку»[91].

Івана Купала. Одне з найбільш популярних календарних свят літнього календарного циклу, однак людей у районі, принаймні, з тих, хто брав участь у святкуванні Купайла або

[63] Літвінова Марія Михайлівна, 1927 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[64] Дромашко Ліпа Максимівна, 1919 р.н. с. Андрієво-Іванівка; Коновалюк Марія Володимирівна, 1940 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[65] Дромашко Ліпа Максимівна, 1919 р.н. с. Андрієво-Іванівка.
[66] Ярова Віра Олексіївна, 1927 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[67] Ярова Віра Олексіївна, 1927 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[68] Кравченко Галина Федорівна, 1944 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[69] Дромашко Ліпа Максимівна, 1919 р.н. с. Андрієво-Іванівка.
[70] Дромашко Ліпа Максимівна, 1919 р.н. с. Андрієво-Іванівка.
[71] Фабрика Лідія Опанасівна, 1924 р.н., с. Петрівка.
[72] Ярова Віра Олексіївна, 1927 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[73] Лакіза Лідія Василівна, 1920 р.н., с. Настасіївка; Тацієнко Варвара Меланівна, 1930 р.н., с. Стрюкове.
[74] Бура Лідія Петрівна, 1928 р.н., с. Миколаївка, з 1951 р. с. Ісаєве.
[75] Судзіловська Надія Григорівна, 1939 р.н., с. Скосарівка.
[76] Кравченко Галина Федорівна, 1944 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[77] Літвінова Марія Михайлівна, 1927 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[78] Судзіловська Надія Григорівна, 1939 р.н., с. Скосарівка.
[79] Тацієнко Варвара Меланівна, 1930 р.н., с. Стрюкове.
[80] Судзіловська Надія Григорівна, 1939 р.н., с. Скосарівка.
[81] Тацієнко Варвара Меланівна, 1930 р.н., с. Стрюкове.
[82] Тацієнко Варвара Меланівна, 1930 р.н., с. Стрюкове.
[83] Коновалюк Марія Володимирівна, 1940 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[84] Артюх Олена Миколаївна, 1928 р.н., с. Андрієво-Іванівка; Судзіловська Надія Григорівна, 1939 р.н., с. Скосарівка.
[85] Фабрика Лідія Опанасівна, 1924 р.н., с. Петрівка.
[86] Тацієнко Варвара Меланівна, 1930 р.н., с. Стрюкове.
[87] Судзіловська Надія Григорівна, 1939 р.н., с. Скосарівка.
[88] Судзіловська Надія Григорівна, 1939 р.н., с. Скосарівка.
[89] Тацієнко Варвара Меланівна, 1930 р.н., с. Стрюкове.
[90] Бура Лідія Петрівна, 1928 р.н., с. Миколаївка, з 1951 р. с. Ісаєве.
[91] Кравченко Галина Федорівна, 1944 р.н., с. Андрієво-Іванівка.

пам'ятав про це з розповідей, не багато. Уже в 1950-ті роки це лише розваги біля води, вогнища[92], ворожіння вінками на воді[93]. У довоєнний період молодіжні гуляння продовжувались до ранку[94]. Тобто купальська обрядовість у 1930 роки майже зникла.

Обряд Івана Купайла максимально спрощений. Зранку парубки і дівчата біля криниць обливали одне одного водою, щоб був дощ. Парубок чи дівчина, набираючи воду з криниці, обливали того, хто в цей час проходив. Поступово збирався гурт молоді. Обливання водою продовжувалось. Свято закінчувалось хресним ходом сільської громади майже у повному складі «на царину» для освячування священиком. У цей день святили криниці.

Незважаючи на наявність Тилігулу, молодь біля річки не збиралась. Тільки в окремих селах на Купайла дівчата виходили до річки або ставка, пускали на воду сплетені кожною вінки. Куди вінок попливе, звідти слід чекати жениха. Якщо вінок втопне, це віщувало скору смерть дівчини[95]. Купайла і Марени не виготовляли, через вогнище не стрибали. Особливо спрощувалась обрядовість у селах переселенців. Наприклад, у Шабельниках святкування Івана Купайла зводилось до обливання водою і купання у ставку[96]. В цей день (на початку XX ст.) до сходу сонця йшли за гору збирати різнотрав'я, гріли воду і купалися у тому зіллі[97].

[92] Зербул Катерина Володимирівна, 1949 р.н., с. Андрієво-Іванівка
[93] Коновалюк Марія Володимирівна, 1940 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[94] Ярова Віра Олексіївна, 1927 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[95] Колотинська Ганна Іванівна, 1918 р.н., с. Настасіївка.
[96] Усатенко Лідія Миколаївна, 1928 р.н., с. Шабельники.
[97] Варецька Марія Антонівна, 1943 р.н., с. Андрієво-Іванівка.

ЗВИЧАЇ І ОБРЯДИ, ПОВ'ЯЗАНІ З НАРОДЖЕННЯМ ДИТИНИ

У родильних обрядодіях, як і в інших сегментах традиційної культури, сталися суттєві зміни, чимало втрачено, але те, що залишилось у народній пам'яті, дає можливість відтворити деякі обряди чи окремі їх складові. Отримана інформація стосується практично всіх етапів – від народження до хрещення. Йдеться про застороги, передпологові і післяпологові звичаї та обряди, хрещення, кумівство тощо. Вони вказують на наявність у суспільстві розуміння необхідності уваги і піклування стосовно до породіллі і дитини.

А найголовнішим все ж слід виокремити піклування про дитину. Навіть вагітна жінка – майбутня мати – мала дотримуватись цілої низки засторог.

Вагітній не можна було ходити на кладовище, щоб ненароком не наступити на могилу, бо дитина матиме вади[1]. Не можна вагітній жінці переступати через мотузку, щоб дитина не заплуталась пуповиною. Не можна рубати сокирою, різати ножем[2], бо буде у дитини поріз або шрам на тілі[3]. Не бажано переходити дорогу з порожніми відрами[4], плювати через поріг[5].

Усталених звичаїв дотримувалися при пологах у домашніх умовах і навіть у лікарнях.

Наприклад, з пологового будинку разом з біркою забирали і пуповину[6]. Зберігали пуповину до семи років[7]. Вважалося, що якщо дитина розв'яже пуповину, буде дуже розумною[8]. Відомі випадки, коли дитині давали розв'язати пуповину перед тим, як вона вперше йшла до школи[9]. На пуповині, коли дитина підростала, баба примовляла[10].

Дотримувались у сільській місцевості і післяпологових звичаїв та обрядів. Основним виконавцем була баба-повитуха, або, як її ще називали, зокрема у Андрієво-Іванівці, Настасіївці, Каратаєвому, бабка-бранка[11]. Вона приймала дитину і три дні за нею доглядала – обмивала, допомагала матері. У першій половині XX ст. в основному вона приймала пологи, виконувала відповідні обряди, доглядала дитину у перші дні її життя. Поступово функції баби-повитухи переходили до сільських акушерок, яких люди віддячували за звичаєм – дарували те, що й, у свій час, бабі-повитусі, хоча на хрестини акушерку не запрошували[12]. На Різдво (або перед Водохрещем – після усіх[13]) до бабки, яка приймала пологи, породіллі носили вечерю[14].

Крім присутності під час пологів і надання необхідної допомоги, баба-повитуха здійснювала першу купіль дитини, доглядала дитину в перші дні, навчала молоду матір необхідним першочерговим діям, готувала дитину до хрещення, приймала її після хрещення, виконувала певні обрядодії під час хрестин.

Одна з перших основних подій післяпологового періоду – перша купіль народженої дитини. За звичаєм виконувала її баба-повитуха[15]. До води додавала, залежно від потреби, любисток, нагідки, ромашку, череду, качан кукурудзи[16].

---

[1] Ісаєнко Анастасія Матвіївна, 1937 р.н. Народилась у Волинській області, Головнянського р-ну, село Нудижі. Переїхала в Ісаєве у 1950 році (це застереження було поширене на Волині).

[2] Платосюк Галина Андріївна, 1936 р.н., с. Новопетівка.

[3] Анженко Галина Петрівна, 1938 р. н., с. Андрієво- Іванівка.

[4] Сальникова Євдокія Петрівна, 1925 р.н., с. Антонюки.

[5] Завальнюк Емма Петрівна, 1937 р.н., с. Левадівка.

[6] Ісаєнко Анастасія Матвіївна, 1937 р.н., с. Ісаєве.

[7] Жорновська Олександра Василівна, 1921 р.н., с. Андрієво- Іванівка.

[8] Чорна Антоніна Миколаївна, 1935 р.н., с. Ісаєве; Завальнюк Емма Петрівна, 1937 р.н., с. Левадівка.

[9] Чорна Антоніна Миколаївна, 1935 р.н., с. Ісаєве.

[10] Єрьоменко Євгенія Степанівна, 1931 р.н., народилася в с. Сирове Врадіївського району Миколаївської обл.

[11] Анженко (Реконвальд) Галина Петрівна, 1938 р. н. Народилася в с. Каратаєві Миколаївського району Одеської області. Проживає в с. Андрієво-Іванівка; Панасенко Олена Василівна, 1926 р. н., с. Андрієво-Іванівка; Єрьоменко Євгенія Степанівна, 1931 р.н., с. Настасіївка. Народилася в с. Сирове Врадіївського району Миколаївської області.

[12] Ісаєнко Анастасія Матвіївна, 1937 р.н., с. Ісаєве.

[13] Судзіловська Надія Григорівна, 1935 р.н., с. Скосарівка.

[14] Овчаренко Любов Григорівна, 1923 р.н., с. Настасіївка; Платосюк Галина Андріївна, 1936 р.н., с. Новопетрівка.

[15] Ісаєнко Анастасія Матвіївна, 1937 р.н., с. Ісаєве.

[16] Судзіловська Надія Григорівна, 1935 р.н., с. Скосарівка.

Породіллю не дозволяли відвідувати три дні[17]. Самій же породіллі до 40 днів заборонялось виходити за межі подвір'я[18], бо вона ще не очищена жінка[19]. Звичай «виводин» у Новопетрівці називали «шість неділь»[20], хоча останнім часом породіллі йдуть до церкви вже через тиждень[21].

Після пологів здійснювали обряд «зливки», однак у зафіксованих нами варіантах він представлений як миття рук у мисці з водою баби-повитухи і породіллі[22]. Його магічну силу в деяких селах пам'ятали і дотримувались, бо якщо цього не робили, то вважали, що породілля буде важко хворіти[23].

Молоду матір вітали здебільшого близькі родичі і сусіди, бажали здоров'я дитині і батькам[24].

Наступною важливою подією був обряд хрещення. Чітко встановленого віку хрещення дитини не було (аби тільки не у піст[25]).

До обряду хрещення дитину готувала баба-повитуха. Вона клала дитину на кожух і передавала кумам[26]. Вони забирали дитину з кожухом і несли до церкви[27]. Або куми викупляли у батьків дитину. На поріг клали подушку, на подушку – рушник, на рушник – дитину. Щоб не наврочили, в одяг чи пеленку клали зубчик часнику чи шматочок глини[28]. Отримавши викуп, мати передавала кумам дитину через поріг, промовляючи: «Даю вам дитину нехрещену і не молитвену, а ви привезіть хрещену і молитвену». Після хрещення в церкві куми передавали матері дитину зі словами: «Ми у вас брали не хрещену і не молитвену, а привезли хрещену і молитвену»[29]. Після повернення з церкви запрошували родичів і сусідів і святкували хрестини[30].

Хрестини святкували одразу після обряду хрещення[31]. Запрошені на хрестини приходили з хлібом[32], грішми, тканиною[33], іншими дарунками. Закінчувалися хрестини даруванням кумам букетів з квіток (скільки кумів, стільки й букетів)[34], а куми віддячували грішми[35].

За кумів брали родичів, знайомих і тих, які були добрими людьми[36], такого ж віку, як і батьки дитини[37], або навіть молодших[38]. Запрошували за кума чи куму не одружених. Хоча, з часом, не завжди цього дотримувалися[39]. Намагалися брати кумів з різних родин[40]. Не можна брати за куму вагітну жінку, щоб не зашкодити дитині, щоб вона не мала вад[41]. Принаймні, в Ісаєвому за кумів брали одну пару[42]. Дехто в Андрієво-Іванівці брав дві пари[43]. Можна було

---

[17] Бинькова Ніна Лук'янівна, 1926 р.н., с. Петрівка.
[18] Ісаєнко Анастасія Матвіївна, 1937 р.н., с. Ісаєве; Анженко Галина Петрівна, 1938 р. н. с. Андрієво- Іванівка.
[19] Панасенко Олена Василівна, 1926 р. н., с. Андрієво- Іванівка.
[20] Платосюк Галина Андріївна, 1936 р.н., с. Новопетрівка.
[21] Баран Галина Петрівна, 1935 р.н., с. Олексіївка.
[22] Ісаєнко Анастасія Матвіївна, 1937 р.н., с. Ісаєве.
[23] Платосюк Галина Андріївна, 1936 р.н., с. Новопетрівка.
[24] Ісаєнко Анастасія Матвіївна, 1937 р.н., с. Ісаєве.
[25] Гульпа Марія Йосипівна, 1915 р.н., смт. Миколаївка.
[26] Ісаєнко Анастасія Матвіївна, 1937 р.н., с. Ісаєве.
[27] Бинькова Ніна Лук'янівна, 1926 р.н., с. Петрівка.
[28] Ісаєнко Анастасія Матвіївна, 1937 р.н., с. Ісаєве.
[29] Ісаєнко Анастасія Матвіївна, 1937 р.н., с. Ісаєве; Зоткіна Ніна Максимівна, 1941 р.н., с. Стрюкове.
[30] Різниченко Тетяна Григорівна, 1928 р.н., с. Антонюки
[31] Ісаєнко Анастасія Матвіївна, 1937 р.н., с. Ісаєве.
[32] Чорна Антоніна Миколаївна, 1935р.н., с. Ісаєве.
[33] Павленко Катерина Іванівна, 1929 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[34] Анженко Галина Петрівна, 1938 р. н., с. Андрієво-Іванівка.
[35] Чорна Антоніна Миколаївна, 1935р.н., с. Ісаєве.
[36] Добровольська Надія Андріївна, 1921 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[37] Ісаєнко Анастасія Матвіївна, 1937 р.н., с. Ісаєве.
[38] Анженко Галина Петрівна, 1938 р. н., с. Андрієво-Іванівка.
[39] Павленко Катерина Іванівна, 1929 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[40] Новікова Зінаїда Антонівна, 1929 р. н., смт. Миколаївка.
[41] Ісаєнко Анастасія Матвіївна, 1937 р.н., с. Ісаєве.
[42] Чорна Антоніна Миколаївна, 1935р.н., с. Ісаєве.
[43] Жорновська Олександра Василівна, 1921 р.н., с. Андрієво-Іванівка.

брати і більше пар кумів – стільки, скільки хотіли, брали всіх, хто бажав в куми, бо відмовляти не можна[44]. Деякі з респондентів 1920-х років вважають, що традиція обрання більше однієї пари кумів – явище пізнє[45].

Якщо кумів декілька пар, обирали старшого кума і старшу куму[46]. Так званими «стріченими кумами» називають тих, кому «продавали» дитину, якщо вона тривалий час хворіла. Батьки передавали її кумам через вікно і платили гроші[47].

Куми не тільки брали участь у хрещенні немовляти. У випадках, коли дитина залишалася без батьків, вони доглядали своїх похресників. Тому недоглянутих сиріт у селах не було[48].

Своїм хрещеним хресники на Різдво носили вечерю[49].

Коли дитині виповнювався один рік, виконували обряд пострижини[50]. В домашніх умовах куми (хрещені)[51] вистригали волосся на голові дитини навхрест – над вухами, над чолом і маківці голови[52]. Або на голові у дитини вистригали хрестик[53].

Зстрижені навхрест пасма мати зберігала у відомому лише батькам місці[54]. Не можна викидати волосся[55], бо підберуть птахи для гнізда[56]. А якщо й викидали волосся, то лише у ті місця, де люди не ходять[57]. Інший варіант пострижин – повне гоління голови[58].

Обрядових атрибутів залишилось небагато: кожух, на якому дитину передавали кумам для хрещення, крижмо, букетики квіток, кетяги калини.

Крижмо – це шматок матерії білого кольору[59], на якому хрестили дитину[60]. Кожна пара кумів приносила своє крижмо[61]. На крижмо клали дитину, коли несли до хрещення, і тримали на ньому дитину під час хрещення. Одірваний від крижма шматочок оберігав від негараздів[62].

Ім'я дитині давали батьки[63]. Серед інших, дотримувались звичаю називати хлопчиків ім'ям батька матері (дідуся), а дівчинку – ім'ям матері батька (бабусі)[64].

Дітей оберігали, насамперед від уроків, різними засобами: обтирали свяченою водою[65], втикали у одяг голку[66], перев'язували руку ниткою, втикали в одяг булавку головкою вниз[67], придумували всілякі «страшилки», якими лякали дітей, щоб вони не відвідували небажані місця[68]. Наприклад, бабою-ягою[69]. Був ще звичай, за яким мати своєю спідницею обтирала дитині обличчя, щоб уберегти її від поганих очей[70]. Коли ж траплялося, що діти ставали жертвами уроків, їх лікували у «бабок» – сільських знахарок, які робили свою справу традиційними народними методами.

---

[44] Анженко Галина Петрівна, 1938 р. н., с. Андрієво-Іванівка.
[45] Добровольська Надія Андріївна, 1921 р.н., с. Андрієво-Іванівка. Шаповал Олена Василівна, 1931 р.н., с. Антонюки.
[46] Анженко Галина Петрівна, 1938 р. н., с. Андрієво-Іванівка.
[47] Анженко Галина Петрівна, 1938 р. н., с. Андрієво-Іванівка.
[48] Ісаєнко Анастасія Матвіївна, 1937 р.н., с Ісаєве.
[49] Анженко Галина Петрівна, 1938 р. н., с. Андрієво-Іванівка.
[50] Ісаєнко Анастасія Матвіївна, 1937 р.н., с Ісаєве.
[51] Різниченко Тетяна Григорівна, 1928 р.н., с. Антонюки.
[52] Гульпа Марія Йосипівна, 1915 р.н., смт. Миколаївка.
[53] Панасенко Олена Василівна, 1926р. н., с. Андрієво-Іванівка; Лозан Надія Петрівна, 1941 р.н., с. Новопетрівка.
[54] Шаповал Олена Василівна, 1931 р.н., с. Антонюки.
[55] На це вказують більшість респондентів.
[56] Ісаєнко Анастасія Матвіївна, 1937 р.н., с. Ісаєве.
[57] Добровольська Надія Андріївна, 1921 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[58] Чорна Антоніна Миколаївна, 1935 р.н., с. Ісаєве.
[59] Панасенко Олена Василівна, 1926р. н., с. Андрієво-Іванівка
[60] Ісаєнко Анастасія Матвіївна, 1937 р.н., с. Ісаєве; Добровольська Надія Андріївна, 1921 р.н., с. Андрієво- Іванівка.
[61] Завальнюк Емма Петрівна, 1937 р.н., с. Левадівка.
[62] Анженко Галина Петрівна, 1938 р. н., с. Андрієво-Іванівка.
[63] Ісаєнко Анастасія Матвіївна, 1937 р.н., с. Ісаєве; Анженко Галина Петрівна, 1938 р. н. с. А- Іванівка.
[64] Анженко Галина Петрівна, 1938 р. н., с. Андрієво-Іванівка.
[65] Хлівна Валентина Іванівна, 1939 р. н., с. Настасіївка.
[66] Добровольська Надія Андріївна, 1921 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[67] Павленко Катерина Іванівна, 1929 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[68] Добровольська Надія Андріївна, 1921 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[69] Добровольська Надія Андріївна, 1921 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[70] Панасенко Олена Василівна, 1926р. н., с. Андрієво-Іванівка.

ВЕСІЛЬНА ОБРЯДОВІСТЬ

Найбільше зібрано інформації про весільну обрядовість. Вона стосується передвесільного, власневесільного і післявесільного циклів. Значно менше свідчень про дошлюбне спілкування молоді.

Молодіжні дозвілля

Організатором дозвілля була молодіжна громада – парубоцька і дівоча. Про дівочу громаду не згадують, що дає підстави вважати, що принаймні у 30-х роках XX ст. її вже не існувало, хоча формальних звичаєвих правил, якими керувались для об'єднання з метою проведення дозвілля, дівчата все ж дотримувались, про що свідчать деякі факти із розповідей респондентів 1918–1920-х років народження. Так, дізнаємося про існування вікової градації і відповідних груп – піддівчуків і дівок. Піддівчуками називали дівчат, яким до віку дівки залишалось 1–2 роки. Їм уже дозволялось бути на деяких молодіжних заходах (наприклад, «джок»), але брати участь заборонялось[1].

На відміну від дівочої, парубоцька громада реально існувала і мала певну структуру. У своїй діяльності керувалася звичаєвими нормами. Вони визначали порядок обрання голови громади, його функції, правила прийому нових членів та обов'язки. Парубоцька громада с. Андрієво-Іванівки другої половини 1930-х років мала досить просту структуру і складалася з отамана і двох груп парубків.

До першої входили родичі та особисті друзі отамана. Вони практично завжди знаходились біля нього як найперші помічники. Голова парубоцької громади Пшенишнюк В.Я. згадує, що найпершими його помічниками були рідний брат Василь, Іван Макрій, Гриша Музика, Іван і Шурка Тупузан. «Я заспівую, Тупузан Іван тягне, інші басом, і так ідем і співаєм»[2]. Одне із завдань цієї групи – збір громади. Для цього разом з отаманом парубки йшли вулицями села, співаючи пісень. Це був сигнал зустрічі у будівлі, яку громада орендувала.

Друга група складалася з інших парубків цієї ж частини села. Ніяких функцій, крім участі у молодіжних заходах, вони не виконували.

Дослідженнями зафіксовано своєрідний механізм обрання керівника парубоцької громади, якого називали отаманом. Основним показником вважали фізичну силу. Претендент на посаду мав подужати по черзі трьох, хто бажав стати отаманом. Переможець отримував повноваження на невизначений термін. Власне, часових обмежень для отамана на той час вже не існувало, однак, якщо з'являвся претендент, він мав перемогти чинного голову парубоцької громади у борцівському поєдинку. Отаман міг займати цю посаду до одруження, а відтак і припинення свого членства у громаді.

Цікаву інформацію про діяльність молодіжних громад маємо від Пшенишнюка Василя Яковича, 1921 року народження, що був отаманом парубоцької громади с. Ісаєве з 1937 року. Його обрали отаманом у 16-літньому віці. Це зарано, якщо зважити, що до парубоцької громади приймали у 20 років. Однак він на той час став фізично сильною людиною і пройшов випробування за звичаєм. За словами Пшенишнюка В.Я., половина парубків села безуспішно провела з ним десятки поєдинків за право бути отаманом, але він залишався керівником до призову на військову службу[3]. Отаман молодіжної громади мав обов'язки: розбирався у найтяжчих ситуаціях, у клубі захищав не тільки свою дівчину, а й дівчат своїх друзів.

Спілкування молоді відбувалося в різноманітних формах: вечорниці, участь у календарних святах, різноманітні молодіжні ігри у приміщеннях і просто неба, у сільських клубах.

Серед найпоширеніших форм дозвілля за безпосередньою участю молодіжної громади були вечорниці, хоча в невеликих селах і, особливо, в хуторах вечорниці – рідкісне явище, як і

[1] Колотинська Ганна Іванівна, 1918 р.н. с. Настасіївка.
[2] Пшенишнюк Василь Якович, 1921 р.н., народився в Булгарівці (Ісаєво), проживав у Левадівці, Покровці, Андрієво-Іванівці.
[3] Пшенишнюк Василь Якович, 1921 р.н., с. Андрієво-Іванівка.

деякі популярні в краї календарні свята і обряди. На вечорниці збиралися навіть при румунській окупації, незважаючи на жорстке ставлення до молодіжних зібрань[4]. Не дозволялося проводити вечорниці у піст, на Великдень, Святий вечір.

Ще в середині XX ст. вечорниці були досить популярною та стійкою формою організації молодіжного дозвілля[5]. Парубки і дівчата частини кутка збиралися невеликими групами по 10–12 осіб. За спогадами респондентів, у більшості населених пунктів Миколаївського р-ну вечорниці відбувалися в суботу та неділю, на свята[6]; збиралися по черзі у дівчат або хлопців. Вечорниці проходили у чистій хаті[7] або у спеціально орендованій[8]. Часто організаторами молодіжних зібрань були дівчата, вони й запрошували хлопців[9]. На вечорницях упродовж 3–4 годин вечеряли принесеними з дому стравами. Приносили лише ті, хто дівує, а молодші, яким дозволялося прийти подивитися, нічого не приносили і участі у вечері не брали. За столом на одну лавку сідали дівчата, на іншу – хлопці. Найчастіше на вечорницях дівчата пряли куделі[10], співали пісні, зокрема:

Чого ти, милий, зажурився,
Чого кидаєш ти мене,
Тоді згадаєш вечір вечірненький,
Як ти колись любив мене[11].

Парубки зазвичай розповідали анекдоти[12], жартували, обговорювали життя молоді[13].

Популярними на вечорницях були ігри, в яких існувала можливість парубкам продемонструвати свої симпатії до дівчини, а дівчатам – виказувати прихильність до обраних ними парубків, наприклад, гра «Сусідка», що відома в багатьох українських селах на півдні України[14]. Хлопці та дівчата грали у платочка, пам'ятають різноманітні ігри: «перстень»[15], «садовника», «сусідки», «болєєв».

Серед розповсюджених розваг на вечорницях були танці: «голубашка», «краков'як», «яблучко», «подіспан» (схожий на вальс)[16], полька. Парубки грали на гармошці або балалайці. Дівчина з дівчиною не танцювали, лише з парубками.

Відкриті залицяння хлопців до дівчат вважалися непристойними. На вечорницях заборонялося поводити себе непристойно[17].

Закінчувалися вечорниці о півночі, батьки суворо вимагали повернення додому до цього часу, і діти цього дотримувались, додому не запізнювались, що свідчить про достатньо високий авторитет батьків.

У літній період молодь збиралася просто неба: десь в кінці села, на вигоні, біля лісу, в лісі, на річці[18]. Як було тепло, то вечорниці проводилися у дворі, на середині подвір'я. Проводились навіть і в будень, у свята[19].

Традиційні спілкування молоді відбувалося у чітко визначених територіальних межах, разом з тим, парубки з інших населених пунктів отримували право відвідувати молодіжні

---

[4] Прийма Раїса Семенівна, 1925 р.н., с. Каховка.
[5] Непом'яща Марія Іванівна, 1913 р.н., с. Олексіївка.
[6] Франко Катерина Петрівна, 1935 р.н., с. Андрієво-Іванівка; Юрко Євгенія Іванівна, 1925 р.н., с. Андрієво-Іванівка; Непом'яща Марія Іванівна, 1913 р.н., с. Олексіївка.
[7] Ткачук Пелагія Данилівна, 1916 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[8] Головченко Ганна Георгіївна, 1931 р.н., с. Ісаєве.
[9] Козачинський Сергій Опанасович, 1937 р.н., Ясинський Павло Анатолійович,1930 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[10] Франко Катерина Петрівна, 1935 р.н., с. Андрієво-Іванівка, Артюх Олена Миколаївна, 1928 р.н., с. Настасіївка.
[11] Ткачук Пелагія Данилівна, 1916 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[12] Козачинський Сергій Опанасович, 1937 р.н., Ясинський Павло Анатолійович,1930 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[13] Таран Валентина Миколаївна, 1929 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[14] Кушнір В.Г., Петрова Н.О. Традиційна весільна обрядовість українців Одещини (20-80-ті рр. XX ст.).–Одеса: Гермес, 2008.– С. 59.
[15] Франко Катерина Петрівна, 1935 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[16] Івченко Лариса Миколаївна, 1932 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[17] Варецька Марія Антонівна, 1943 р.н., с. Настасіївка; Козачинський Сергій Опанасович, 1937 р.н., Ясинський Павло Анатолійович,1930 р.н.; Франко Катерина Петрівна, 1935 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[18] Щедловська Людмила Олександрівна, 1937 р.н.; Франко Катерина Петрівна, 1935 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[19] Ткачук Пелагія Данилівна, 1916 р.н., с. Андрієво-Іванівка.

зібрання тільки з дозволу місцевих, щоб уникнути конфліктів, але поступово звичай локальних зустрічей втрачено і парубки приходили гуляти на чужий куток[20].

Поширена форма дозвілля молоді – джок – танці просто неба. Збиралися переважно представники однієї частини села, хоча дотримання територіального розподілу тут було вже не таким принциповим, як у Буджаку чи у Південно-Східному Поділлі.

Танці проходили під супровід балалайки і барабана. Якщо парубкам вдавалось знайти ще й гармоніста, то це було вже свято. Інколи наймали музикантів-трубачів, кларнетистів.

Під час джоку просто неба дотримувались розповсюджених, зокрема на півдні України, звичаєвих норм – таких, як заборона дівчині танцювати не зі своїм парубком. Якщо таке траплялося, парубок, який вважав її своєю, виводив «винну» під звуки маршу. Однак цього не робили, якщо дівчина запрошувала парубка через подання йому хустинки[21]. Хустину, як знак симпатії, використовували під час джоку або іншої форми дозвілля. Якщо дівчина подавала парубкові хустину, це означало, що вона запрошує його до танцю. Така дія, за звичаєм, визнавалась чинною і дівчину з танцю не виводили.

Право відвідувати молодіжні зібрання отримувала молодь шлюбного віку, наприклад, в с. Настасіївка приходити на вечорниці мали право неодружені дівчата та хлопці з 15–16 років[22]. Саме таким, за свідченнями респондентів, був шлюбний вік у майже всіх селах району.

Разом з тим, деяким категоріям категорично не дозволялося брати участь у молодіжних зібраннях: це стосувалося жінок-вдів, на вечорниці також не мали право приходити одружені.

Є відомості про звичай спільних ночівель дівчат з хлопцями ще в довоєнні роки, після цього дівчата виходили заміж за цих хлопців. Але бували випадки, коли хлопець не одружувався навіть тоді, коли дівчина від нього вагітніла[23].

Серед причин, внаслідок яких парубки або дівчата іноді не ходили на молодіжні зібрання, деякі респонденти відзначають поганий матеріальний стан, зокрема відсутність одягу.

Стійкою виявилася традиція молодіжних зібрань на календарні свята зимового циклу: Катерини, Андрія, Меланки[24].

Деякі респонденти пригадують, що спілкування під час колядувань та щедрувань було гарною нагодою для ближчого знайомства парубків та дівчат[25].

Разом з тим, за радянських часів стає достатньо розповсюдженою практика знайомства парубків та дівчат під час виконання тих чи інших робіт у колгоспі[26], на комсомольських зборах[27], у клубі на танцях[28].

Після війни в більшості населених пунктів вже з'явилися клуби[29], у більшості з них був літній кінотеатр і танцмайданчик. Іноді танці у клубі називали однією з назв традиційних зібрань – джоком[30].

У 1960–1980-х роках центром спілкування та дозвілля стають клуби. Вся молодь спілкувалася у клубах: парубки та дівчата знайомились на танцях, які, зазвичай, проходили «під гармошку»[31], патефон. З танців популярними були: краков'як, коробочка, полька. Майже у кожному краю села був клуб[32].

З традиційних зібрань молоді зберігаються вечорниці, які відбувалися вдома: в суботу після роботи, бо в неділю вранці йшли в церкву, та в неділю. Після роботи на вечір суботи зби-

[20] Прийма Раїса Семенівна, 1925 р.н., с. Каховка; Франко Катерина Петрівна, 1935 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[21] Пшенишнюк Василь Якович, 1921 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[22] Варецька Марія Антонівна, 1943 р.н., с. Настасіївка.
[23] Прийма Раїса Семенівна, 1925 р.н., с. Каховка.
[24] Бойко Марія Юхимівна, 1923 р.н., с. Ісаєве, Василенко Євгенія Василівна, 1926 р.н., с. Новопетрівка.
[25] Юрко Євгенія Іванівна, 1925 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[26] Артюх Олена Миколаївна, 1928 р.н., с. Настасіївка.
[27] Сікорський Василь Володимирович, 1928 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[28] Козачинський Сергій Опанасович, 1937 р.н., Ясинський Павло Анатолійович, 1930 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[29] Прийма Раїса Семенівна, 1925 р.н., с. Каховка.
[30] Щедловська Людмила Олександрівна, 1937 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[31] Криворученко Лідія Данилівна, 1941 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[32] Кравченко Галина Федорівна, 1944 р.н., Таранюк Надія Гаврилівна, 1954 р.н., с. Андрієво-Іванівка.

ралися кожен тиждень (крім Посту), вечорниці не проводилися в одній хаті, а по черзі. Були в хаті присутні господар і господиня. Варили вареники, куліш, прибирали святково хату, обов'язковим атрибутом інтер'єру були рушники, ікони. Однією з функцій українських вечорниць було виготовлення традиційного українського одягу. До цього дня готували: плахти, сорочки, які вишивали дівчата. Дівчата вишивали, пряли, в'язали, обов'язково співали українські народні пісні, приходили парубки, стукали у вікна. Якщо їх запрошували, то вони заходили і гуляли[33].

У 1960–1980-х рр. ще влаштовували вечорниці на Андрія, Меланки, Різдво[34].

На вечорниці збиралися тільки молоді, а одружені ходили в клуб[35]. Як і раніше, на вечорницях грали в різні ігри, пряли та вишивали[36].

В останній чверті XX ст. на вечорниці вже не збирались. Основним місцем спілкування та відпочинку молоді стають будинки культури. В цей час в деяких селах Миколаївського р-ну працювали школи-восьмирічки і для продовження навчання в 9–10 класах парубки та дівчата переїжджали навчатися до більших населених пунктів, де жили в гуртожитках. Таким чином з'являються нові форми молодіжного дозвілля.

Вік вступу у шлюб в середині XX ст. – 18–20 років. Різниця у віці між парубком і дівчиною в середньому складала 2–3 роки. Період залицянь міг тривати до трьох років[37]. Зазвичай дівчина чекала хлопця з армії, і після його повернення вони одружувались[38].

У 1960–1980-х роках шлюб брали зазвичай у 18–20 років (дівчата), іноді і старші, хлопці – після армії[39]. В Ісаєвому і в 25, і в 26 років виходили заміж. Натомість пам'ятають, що раніше висаджували дівчину на тачку, возили по селу і кричали: «доспела», тобто її можна брати заміж[40].

Нормальною для подружжя вважалася різниця на 5–10 років. Парубок повинен бути старшим, бувало й таке, що дівчина була старша на 5–6 років[41]. До одруження зустрічалися до п'яти років. В 1960-х роках ще зберігався звичай, за яким молодша сестра не могла вийти заміж раніше за старшу[42].

В сучасних реаліях знайомство та спілкування молоді частіше відбувається в барах та на дискотеках, в Будинку культури, на вечірках.

Передвесільна обрядовість

Структура весільної обрядовості українців Миколаївського району в XX ст. є у своїй основі традиційною і поділяється на три цикли: передвесільний, власневесільний та післявесільний. У кожному з цих циклів збереглися основні обрядодії, особливою стійкістю відзначаються обрядодії санкціонуючого характеру.

Респонденти в розповідях про весілля вживають термін «свайба»[43], «свадьба», «свальба»[44].

Серед обрядодій передвесільного циклу найбільш стійкою за традиційним змістом є сватання.

---

[33] Черномордова Галина Іванівна, 1958 р.н., с. Ісаєве.

[34] Осипенко Євгенія Семенівна, 1941 р.н., с. Антонюки; Криворученко Лідія Данилівна, 1941 р.н., с. Андрієво-Іванівка.

[35] Черномордова Галина Іванівна, 1958 р.н., с. Ісаєве.

[36] Криворученко Лідія Данилівна, 1941 р.н., с. Андрієво-Іванівка; Осипенко Євгенія Семенівна, 1941 р.н., с. Антонюки.

[37] Кіслова Галина Володимирівна, 1969 р.н., с. Андрієво-Іванівка.

[38] Криворученко Наталія Іванівна, 1965 р.н., с. Андрієво-Іванівка.

[39] Кравченко Галина Федорівна, 1944 р.н., Таранюк Надія Гаврилівна, 1954 р.н., с. Андрієво-Іванівка.

[40] Селіхова Лариса Олександрівна, 1949 р.н., с. Ісаєве, Кравченко Галина Федорівна, 1944 р.н., Таранюк Надія Гаврилівна, 1954 р.н., с. Андрієво-Іванівка.

[41] Криворученко Лідія Данилівна, 1941 р.н., с. Андрієво-Іванівка.

[42] Кравченко Галина Федорівна, 1944 р.н., Таранюк Надія Гаврилівна, 1954 р.н., с. Андрієво-Іванівка.

[43] Півненко Явдоха Трохимівна, 1928 р.н., с. Антонюки.

[44] Васильченко Олександра Григорівна, 1925 р.н., с. Настасіївка.

Сватання

У 40-х рр. XX ст. батьки майбутніх наречених попередньо домовлялися про час і день **сватання**[45]. Попередня домовленість батьків молодих про час проведення сватання в 1950-х рр. в деяких селах вже не була обов'язковою[46]. Раніше, зауважують респонденти, йшли несподівано до дівчини, з якою гуляв цей хлопець. Але були випадки, що йшли до незнайомої дівчини[47]. Натомість спостерігаємо тенденцію, що вже від 1960-х рр. і до сьогодення така попередня домовленість між батьками про час та деталі проведення сватання знову стала обов'язковою[48]. Найчастіше сватання відбувалось у суботу або неділю[49], у 1960–1980-х рр. подекуди спостерігається тенденція щодо проведення обряду у будній день (четвер)[50], в останній чверті XX ст. – на початку XXI ст. сватання призначали на будь-який день, крім п'ятниці.

Наречений спочатку домовлявся з батьками дівчини про їхню згоду на весілля[51]. Про день сватання, в більшості випадків, парубок (молодий) попереджав заздалегідь, казав: «Прийду в старости»[52]. Після цього він з сватами (двома старостами) приходив до нареченої та її батьків.

Для виконання обряду обирали двох старостів (сватів): рідних, найчастіше дядька, старшого брата[53]. Іноді молодий приходив з сестрою і братом[54] або з двома сватами (старостами)[55]. Слід зазначити, що старостами (сватами) обирали одружених чоловіків[56], з благополучних родин[57], з досвідом, гарних батьків[58], які добре вміли говорити, знали багато примовок, пісень. Свати мали бути обізнаними з правилами проведення обрядодії сватання: знати, що сказати, коли зайдуть до хати, коли сядуть за стіл, коли наречена принесе хустку або кабака[59]. Деякі респонденти зазначають, що старостів обирали заможних, бо староста має дарувати багатенько[60]. Разом з тим, в цей час спостерігаються інші підходи до вибору сватів. Як згадує Сікорський Василь Володимирович, який працював трактористом, одружився він у 1949 р., у свати взяв бригадирів тому, що це були старші досвідчені чоловіки. З майбутньою дружиною він познайомився на комсомольських зборах. Свати прийшли з рушником, горілкою, закускою. На знак згоди їх перев'язували рушниками[61].

Обов'язковими атрибутами сватів (старостів), з якими вони приходили сватати молоду, були хліб та рушник. Мати парубка перев'язувала старостів рушниками, давала їм два хліби (кожному старості). Старости приносили хліби на рушнику[62].

Перед тим, як запросити старостів, батьки ховали дівчину в сусідній кімнаті[63].

Старости (свати) вели розмову з батьками в алегоричній формі. Зазвичай мова йшла про купівлю-продаж курей, теличок, гусочок[64]. Наприклад: «У вас є теличка, а в нас бичечок, давайте їх одружимо»[65], «У вас тут є тьолочка, та ви хочете продавати, а ми хочемо купити»[66], або:

---

[45] Лакіза Лідія Василівна, 1920 р.н., с. Настасіївка.
[46] Артюх Олена Миколаївна, 1928 р.н., с. Настасіївка.
[47] Франко Катерина Петрівна, 1935 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[48] Варецька Марія Антонівна, 1943 р.н., с. Настасіївка.
[49] Лукаш Розалія Оксентівна, 1934 р.н., с. Ісаєве.
[50] Макарська Марія Андріївна, 1945 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[51] Подорожнюк Олена Іванівна, 1927 р.н., с. Левадівка.
[52] Прийма Раїса Семенівна, 1925 р.н., с. Каховка.
[53] Швець Ганна Артемівна, 1919 р.н., с. Андрієво-Іванівка; Голіченко Марія Трофимівна, 1944 р.н., с. Шабельники.
[54] Криворученко Лідія Данилівна, 1941 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[55] Гаманді Вікторія Василівна, 1973 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[56] Приходько Марія Миколаївна, 1954 р.н., с. Левадівка; Гаманді Вікторія Василівна, 1973 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[57] Птахова Любов Іванівна, 1940 р.н., с. Ісаєве.
[58] Гаманді Вікторія Василівна, 1973 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[59] Франко Катерина Петрівна, 1935 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[60] Овчаренко Олена Євгенівна, 1968 р.н., Настасіївка.
[61] Сікорський Василь Володимирович, 1928 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[62] Птахова Любов Іванівна, 1940 р.н., с. Ісаєве, Гаманді Вікторія Василівна, 1973 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[63] Гаманді Вікторія Василівна, 1973 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[64] Лукаш Розалія Оксентівна, 1934 р.н., с. Ісаєве.
[65] Кравченко Катерина Опанасівна, 1923 р.н., с. Новопетрівка.

«Наш голуб шукає собі голубку, і ми бачили, як вона залетіла у ваші двері, десь вона тут має бути, покличте її сюди», а також: «Бачили, що до вас у двір лисиця зайшла, а в нас є лис – давайте їх спаруємо»[67], «Ми йшли, йшли, дійшли до вашого двору, бачили, що сюди забігла куниця». Батьки дівчини спочатку відмовлялися, казали, що в них нікого немає, тоді старости питали, чи є в них дівчина для їх парубка, казали, що хочуть її засватати[68]. Розмова могла бути й такою: «По вашому селі пробігала дуже гарна лисичка (куниця). Ми мисливці, йшли за нею, але спіймати не змогли. Помітили, що вона забігла у вашу хату. Вона у вас?» Батьки відповідали: «Шукайте. Якщо знайдете, вона ваша». Старости ходили, шукали і, звичайно, знаходили дівчину[69].

Подекуди в середині XX ст. ще зберігався звичай, за яким під час розмови старостів з батьками дівчина колупала грубу[70]. В останній чверті XX ст. він остаточно втрачений[71]. Хіба що на весіллі, коли дарували, вилкою на грубі писали перелік подарунків[72].

Домовившись, кликали дівчину[73]. Зазвичай дівчина ставала під грубою, якщо була присутня при розмові[74]. Свати та батьки питали у неї згоду вийти заміж за парубка. Якщо батьки дівчини приймали хліб від старостів, це означало згоду на весілля. На знак згоди дівчина перев'язувала сватів (старостів) рушниками[75], нареченому виносила калач та гарну, шовкову, спеціально придбану хустину[76]. Хустку наречений викуповував у дівчини, поклавши на тарілку гроші[77].

У разі відмови дівчина підносила кабака[78].

У разі згоди дівчини на шлюб в Андрієво-Іванівці у кінці XX ст. мати молодої перев'язувала рушником жениха, старостів[79] або дівчина перев'язувала старостів рушниками, а женихові на тарілці подавала хустину[80]. Парубок клав на хустку хліб і викуповував її у нареченої. Хустку передавав своїй матері. Рушники були і залишаються обов'язковим атрибутом сватання, натомість вже у 1990-х рр. дівчатам рушники вишивали бабусі[81] .

На сватанні могли бути присутніми і батьки нареченого, з боку дівчини могли бути її дядьки, тітки, брати, сестри. У 1960–1980-х рр. не заборонялась присутність на сватанні вдів, розлучених[82]. Однак, у кінці XX ст. – на початку XXI ст. в Андрієво-Іванівці на сватання ні в якому разі не запрошували розвідних або незаміжніх жінок: тільки одружених, тільки тих, хто жив добре в шлюбі[83].

Закінчували сватання вечерею, на яку батьки дівчини запрошували сусідів, хрещених батьків, гостей нареченої та батьків нареченого, які чекали на вулиці або вдома[84].

Хліб, принесений старостами на сватання, не віддавали, молода розрізала його на чотири частини та клала на чотири кутки столу[85]. За іншим варіантом, принесений старостами хліб ламали і роздавати всім присутнім[86]. У такий спосіб дівчина демонструвала свою згоду на шлюб[87]. У 1960-х роках обрядодія з хлібом поступово зникає. Старостам дівчина віддавала

[66] Маціборко Лідія Іларіонівна, 1934 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[67] Полішевська Людмила Іванівна, 1941 р.н., с. Петрівка.
[68] Кравченко Галина Федорівна, 1944 р.н., Таранюк Надія Гаврилівна, 1954 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[69] Гаманді Вікторія Василівна, 1973 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[70] Полішевська Людмила Іванівна, 1941 р.н., с. Петрівка.
[71] Кіслова Галина Володимирівна, 1969 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[72] Полішевська Людмила Іванівна, 1941 р.н., с. Петрівка.
[73] Платосюк Галина Андріївна, 1936 р.н., народилася в с. Журовка, проживає в с. Новопетрівка.
[74] Кравченко Галина Федорівна, 1944 р.н., Таранюк Надія Гаврилівна, 1954 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[75] Гречухова Поліна Петрівна, 1928 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[76] Подорожнюк Олена Іванівна, 1927 р.н., с. Левадівка; Тюріна Надія Петрівна, 1928 р.н., с. Настасіївка.
[77] Голіченко Марія Трохимівна, 1944 р.н., с. Шабельники.
[78] Франко Катерина Петрівна, 1935 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[79] Гаманді Вікторія Василівна, 1973 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[80] Кіслова Галина Володимирівна, 1969 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[81] Гаманді Вікторія Василівна, 1973 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[82] Кравченко Галина Федорівна, 1944 р.н., Таранюк Надія Гаврилівна, 1954 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[83] Гаманді Вікторія Василівна, 1973 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[84] Криворученко Наталія Іванівна, 1965 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[85] Бойко Марія Юхимівна, 1923 р.н., с. Ісаєве.
[86] Тітаренко Тетяна Іванівна, 1963 р.н., с. Ісаєве.
[87] Бойко Марія Юхимівна, 1923 р.н., с. Ісаєве.

свій[88]. У деяких селах обміну хлібом не було, але жених залишав свій хліб. Молода його не розрізала, на випадок, якщо наречений передумає одружуватись і попросить його повернути, тоді молодий віддавав рушники і хустку[89].

За тиждень–два після сватання батьки домовлялись про кількість гостей, бояр (шафарів), дружок, день весілля, кого і чим будуть перев'язувати. Нанашка іноді брали від родичів молодого, а нанашку – від молодої. Старостів, хрещених і вінчальних батьків перев'язували навхрест[90]. У деяких селах зустріч батьків називали договором[91].

Слід зазначити, що в останній чверті XX ст., зокрема у Настасіївці, зафіксовано побутування обряду заручин, який за змістом відповідав сватанню. Дівчина виносила хустину на тарілці, а парубок її викуповував. У 1990 роках вже не вели алегоричних розмов про куничку тощо. Під час вечері узгоджували дату проведення весілля, інші організаційні питання[92].

Обряд сватання існує і в наш час, але він втратив деякі традиційні структурні елементи[93].

У 1960–1980-х рр. про дату свайби (весілля) батьки домовлялися в день сватання, за столом відбувалися домовляння (договорини): вирішення організаційних питань щодо майбутнього весілля[94]. Зазвичай весілля справляли восени: не пізніше, ніж через два місяці від сватання[95].

У XX ст. у Миколаївському р-ні не було сталої традиції щодо днів проведення весілля. Воно відбувалося у суботу чи неділю.

У повоєнні часи, у зв'язку з важким матеріальним станом, іноді домовлялися робити весілля або тільки у нареченої, або тільки у нареченого. Іноді в одну неділю весілля справляли у молодої з найближчими родичами молодого (20–25 чоловік), в іншу – у молодого[96].

У Шабельниках ще в 1960–1980-х рр. через тиждень після сватання батьки дівчини приходили до жениха на оглядини, під час яких і вирішували організаційні питання весілля[97].

Приданого хлопцеві майже не давали. Придане дівчини складалося з потрібних у хаті речей[98].

Зафіксовано інший, спрощений варіант сватання середини XX ст., коли сватати дівчину приходив її майбутній чоловік з дядьком (братом матері). За сватів взяли рідних, покликали тітку. Однак, одну з необхідних звичаєвих формальностей виконали: «Я викинула йому платок, а він мені червонця дав»[99].

Було й таке, що дівчина майже не знала парубка, який приходив її сватати, а він домовлявся лише з її родичами. Такий варіант сватання мав місце, коли, наприклад, батьки дівчини померли і вона жила у родичів. У Миколаївці був такий випадок, коли під час проведення вечорниць на Кузьми та Дем'яна дівчата та парубки зібралися і гуляли в здоровій хаті, на дві половині. Нимеренко Варвара Василівна згадує: «Заїхали одноконкою, ніхто не знав, що це приїхали свати: привезли жениха. Покликали дядька, старости сиділи в одній половині, а молодь і не знала про сватання. Старостів я перев'язала, а парубку на тарілці, на знак згоди, дала такий білий здоровий квітчастий платок. Він поклав гроші, а платок забрав. Замість батьків на весіллі у мене (сироти) був брат батька із жінкою»[100].

Отже, знаком згоди на шлюб була хустка (платок), який дівчина символічно «продавала» парубку: клала на тарілку, що стояла на столі, та підносила на цій тарілці, а він (молодий)

---

[88] Тюріна Надія Петрівна, 1928 р.н., с. Настасіївка.
[89] Федориніч (Гайдай) Галина Петрівна, 1930 р.н., с. Каховка.
[90] Тюріна Надія Петрівна, 1928 р.н., с. Настасіївка.
[91] Птахова Любов Іванівна, 1940 р.н., с. Ісаєве.
[92] Овчаренко Олена Євгенівна, 1968 р.н., с. Настасіївка; Криворученко Наталія Іванівна, 1965 р.н., Нидзельська Віра Федорівна, 1938 р.н., Кравченко Галина Федорівна, 1944 р.н., Таранюк Надія Гаврилівна, 1954 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[93] Варецька Марія Антонівна, 1943 р.н., с. Настасіївка.
[94] Криворученко Наталія Іванівна, 1965 р.н., Нидзельська Віра Федорівна, 1938 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[95] Кравченко Галина Федорівна, 1944 р.н., Таранюк Надія Гаврилівна, 1954 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[96] Гречухова Поліна Петрівна, 1928 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[97] Голіченко Марія Трофимівна, 1944 р.н., с. Шабельники.
[98] Криворученко Лідія Данилівна, 1941 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[99] Таран Валентина Миколаївна, 1929 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[100] Нимеренко (Непомяща) Варвара Василівна, 1922 р.н., смт. Миколаївка.

покривав її (хустку) грошима[101]. Знаком згоди також був обмін рушниками між парубком та дівчиною, перев'язування рушниками сватів (старостів)[102]. Бували випадки, коли дівчина «кидала платок» двом парубкам, що до неї сватались. Силу домовленості мав останній.

На знак відмови виносили кабака[103].

При прийнятті остаточного рішення в більшості випадків батьками бралася до уваги думка (згода) дівчини. Хоча відомі випадки в середині XX ст., коли дівчина тікала з церкви під час вінчання, тому що вийти заміж за цього парубка її примусили батьки[104].

Якщо дівчина виходила заміж нечесною або навіть з дитиною, то весілля їй не гуляли, вінок та фату вона не одягала, не вінчалася[105].

Відомий випадок, коли батьки були проти шлюбу доньки. Тоді дівчина без благословення пішла і сказала: «Тепер не скину платок і не пов'яжу маму»[106].

Відомі також випадки «викрадення» дівчини. Про день та час домовлялися заздалегідь і вона добровільно тікала через вікно (с. Настасіївка). До такого наважувались, якщо батьки були проти шлюбу. Сільська громада такі вчинки засуджувала[107].

Весільні чини

Весільне дійство відбувалось за участі певної кількості людей з боку молодого та молодої: батьків, хрещених, родичів, представників молодіжної громади. Найближчі з оточення молодого та молодої на час весілля обіймали ту чи іншу весільну посаду (весільний чин): їм надавались певні обов'язки під час проведення обряду, вони відповідали за ті чи інші обрядові дії, правильність їх виконання.

Старости (свати) – обирались родиною молодого для виконання обряду сватання, керування весіллям. Це були родичі, знайомі, найчастіше дядько, старший одружений брат[108]. Сватами обирали виключно одружених чоловіків, які добре вміли говорити, знали сутність обрядодії, примовки алегоричного характеру. Старости керували і свайбою: запрошували пити, їсти, гуляти, танцювати, дарувати.

Нанашко та нанашка (нанашули) – весільні батьки[109]. Зазвичай їх було дві пари: від молодого та від молодої. Нанашкою мала бути розумна, з гарною вдачею, щаслива жінка. Нанашками не могла бути одружена пара, але у 1960-х рр. цього вже не дотримуються[110]. За нанашків (нанашулів, весільних батьків) найчастіше брали хрещених батьків[111], рідну тітку з чоловіком, рідного брата з дружиною[112]. Якщо ж на весіллі була одна пара нанашулів, то вони були зі сторони нареченого. Зовні нанашки відрізнялися від решти гостей тим, що їх перев'язували найкращими рушниками навхрест. За весільним столом нанашки сиділи біля наречених[113]. Вони купували та запалювали весільні свічки[114].

Про важливу роль нанашок у подальшому подружньому житті молодих свідчить той факт, що нанашка ставала хрещеною мамою дітей, а у випадках непорозуміння, щоб примирити подружжя, також звертались до неї. Хрещених батьків молодого та молодої теж запрошували для примирення подружжя[115].

---

[101] Прийма Раїса Семенівна, 1925 р.н., с. Каховка.
[102] Лакіза Лідія Василівна, 1920 р.н., с. Настасіївка.
[103] Артюх Олена Миколаївна, 1928 р.н., с. Настасіївка; Франко Катерина Петрівна, 1935 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[104] Швець Ганна Артемівна, 1919 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[105] Прийма Раїса Семенівна, 1925 р.н., с. Каховка.
[106] Прийма Раїса Семенівна, 1925 р.н., с. Каховка.
[107] Кравченко Галина Федорівна, 1944 р.н., Таранюк Надія Гаврилівна, 1954 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[108] Швець Ганна Артемівна, 1919 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[109] Тітаренко Тетяна Іванівна, 1963 р.н., с. Ісаєве.
[110] Кравченко Галина Федорівна, 1944 р.н., Таранюк Надія Гаврилівна, 1954 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[111] Лукаш Розалія Оксентівна, 1934 р.н., с. Ісаєве; Нидзельська Віра Федорівна, 1938 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[112] Лукаш Розалія Оксентівна, 1934 р.н., с. Ісаєве; Кіслова Галина Володимирівна, 1969 р.н., Кравченко Галина Федорівна, 1944 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[113] Прийма Раїса Семенівна, 1925 р.н., с. Каховка.
[114] Швець Ганна Артемівна, 1919 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[115] Франко Катерина Петрівна, 1935 р.н., с. Андрієво-Іванівка; Гречухова Поліна Петрівна, 1928 р.н., с. Андрієво-Іванівка.

Молодь брала участь у весіллі в якості *дружок* та *бояр*. *Бояри (буяри, дружбарі, шафарі), дружки (шафарки)* – представники молодіжної громади, парубки та дівчата, зазвичай подружки молодої та друзі молодого. У нареченої були дружки і дружбарі[116], у молодого – бояри (буяри, шафарі), світилки[117]. Кількість бояр і дружок мала бути однаковою (по 5–6 осіб)[118]. Старший шафар (боярин) – старший друг нареченого, старша шафарка (дружка) – подруга нареченої. Дружками та шафарями обирали дівчат та парубків. Не можна було, щоб старша дружка була вагітною, це вважалося страшним гріхом[119]. Дружки та бояри брали участь у запросинах, виготовленні гільця, старший боярин краяв та роздавав коровай.

Світилки – засвічували свічки, коли молоді сідали за стіл, та слідкували, щоб вони не згасли[120].

Коровайниці – жінки, які випікали весільний хліб (коровай, шишки, інші вироби з тіста). Коровайницями обирали тільки щасливих у шлюбі жінок, з дітьми, оскільки, за народною уявою, їхня доля передавалась подружжю.

Коровайні обряди

Одним із важливих та стійких структурних компонентів весільної обрядовості українців Миколаївського р-ну від 1940-х рр. і до початку XXI ст. залишається коровайний обряд. Весілля не обходилось без весільних атрибутів, серед них – хлібні вироби. Ще у 1980-х роках коровай обов'язково випікали відповідно до традиції, а від 1990-х вже здебільшого замовляють[121].

У Миколаївському районі побутували наступні види весільного печива: коровай, гуски, голуби, шишки та калачі.

Коровай робили із здобного тіста, переважно округлої форми, в нього запікали гроші і яйця, що, за народною уявою, мало забезпечити добробут молодому подружжю, шматком короваю обдаровували гостей.

Калачі. Калачами запрошували на весілля, їх дарували, на калачах підносили дарунки: неодруженим давали по одному, одруженим – по два калачі[122]. За спогадами деяких респондентів, звичай випікати калачі для обдаровування весільних гостей поступово починає виходити з ужитку з 80-х рр. XX ст.[123]

Шишка – шишечка – складалася з шматочків прісного тіста[124] і зовні схожа на шишку. Шишками запрошували на свайбу, обдаровували коровайниць, гостей.

Голуби – голубки випікали парою так, щоб вони були разом[125], із шматків прісного тіста[126]. Двох голубків перев'язували червоною стрічкою (лєнтою)[127] та клали на тарілку перед молодими. Вони їх з'їдали, щоб жити, як голуби[128]. Подекуди їх випікала мати нареченої[129].

Гуски – переплетення з тіста, їх роздавали дітям[130].

Гілля – гільце (гіллячко)[131] – гілочки вишні або виноградної лози обмотували шматочками тіста та випікали в печі, обмащували масою із збитих білків та цукру[132]. «Гіллячко» вставляли

---

[116] Тюріна Надія Петрівна, 1928 р.н., с. Настасіївка.
[117] Васильченко Олександра Григорівна, 1925 р.н., с. Настасіївка.
[118] Птахова Любов Іванівна, 1940 р.н., с. Ісаєве.
[119] Таранюк Надія Гаврилівна, 1954 р.н., Гречухова Поліна Петрівна, 1928 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[120] Криворученко Наталія Іванівна, 1965 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[121] Тітаренко Тетяна Іванівна, 1963 р.н., с. Ісаєве.
[122] Птахова Любов Іванівна, 1940 р.н., с. Ісаєве.
[123] Кравченко Галина Федорівна, 1944 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[124] Селіхова Лариса Олександрівна, 1949 р.н., с. Ісаєве.
[125] Бинькова Ніна Лук'янівна, 1926 р.н., с. Петрівка.
[126] Селіхова Лариса Олександрівна, 1949 р.н., с. Ісаєве.
[127] Тітаренко Тетяна Іванівна, 1963 р.н., с. Ісаєве.
[128] Михайлюк Раїса Миколаївна, 1941 р.н., с. Андрієво-Іванівка, Голіченко Марія Трофимівна, 1944 р.н., с. Шабельники.
[129] Кіслова Галина Володимирівна, 1969 р.н., с. Андрієво-Іванівка, Тюріна Надія Петрівна, 1928 р.н., с. Настасіївка, Платосюк Галина Андріївна, 1936 р.н., народилася в с. Журовка, проживає в с. Новопетрівка.
[130] Нидзельська Віра Федорівна, 1938 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[131] Селіхова Лариса Олександрівна, 1949 р.н., с. Ісаєве.
[132] Васильченко Олександра Григорівна, 1925 р.н., с. Настасіївка; Платосюк Галина Андріївна, 1936 р.н., народилася в с. Журовка, проживає в с. Новопетрівка; Гречухова Поліна Петрівна, 1928 р.н., с. Андрієво-Іванівка.

Фото 27. Рушник.
Село Скосарівка.

Фото 28. Рушник.
Село Ісаєве.

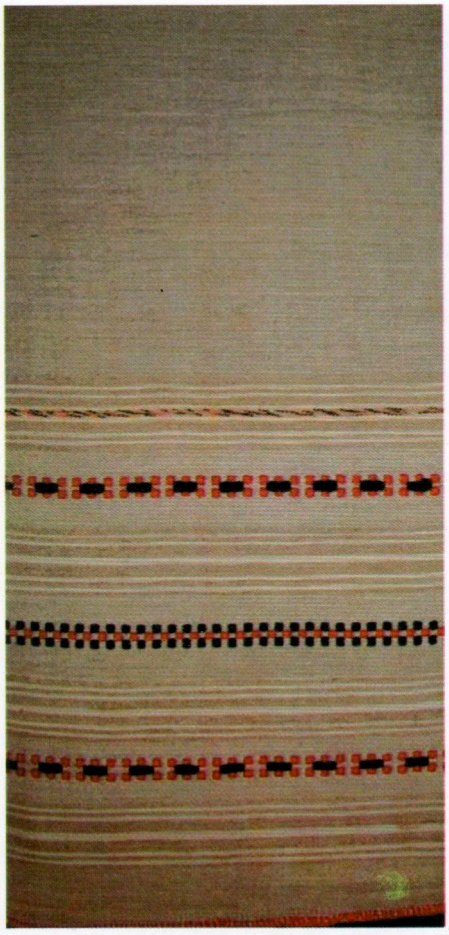

Фото 29. Рушник.
Село Новопетрівка.

Фото 30. Рушник.
Село Новопетрівка.

Фото 35. Фрагмент вишивки рушника. Село Андрієво-Іванівка.

Фото 36. Пілка. Село Ісаєве.

«Землянки»

Фото 37. Село Журовка.

Фото 38. Село Скосарівка.

Фото 39. Село Андрієво-Іванівка.

Фото 40. Село Андрієво-Іванівка.

Фото 41. Село Шабельники.

Фото 42. Село Ісаєве.

«Верхові» хати

Фото 43. Тип житла з двосхилим дахом. Село Левадівка. Початок XX ст.

Фото 44. Тип житла з трисхилим дахом. Село Покровка. Кінець XIX ст.

Фото 45. Тип житла з чотирисхилим дахом. Село Левадівка. Кінець XIX ст.

Фото 46. Два хутори біля села Шабельники.

Декоративне оформлення житла

Фото 47. Село Журовка.

Фото 48. Село Андрієво-Іванівка.

Зразки «коньків»

Фото 49. Село Олексіївка.

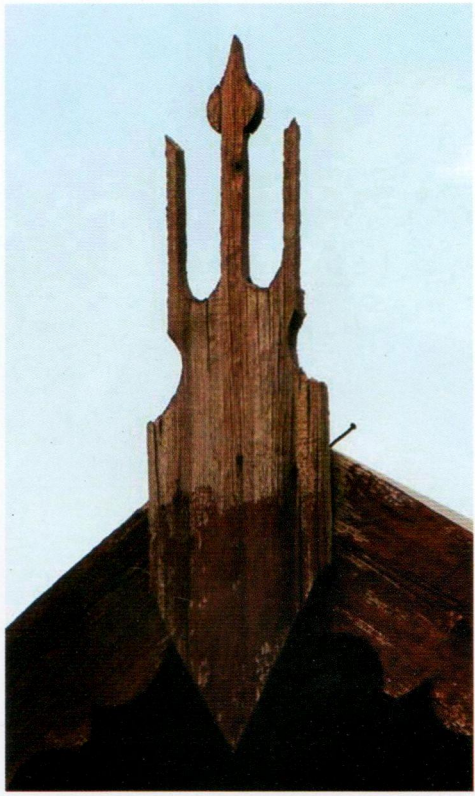

Фото 50. Село Андрієво-Іванівка.

Фото 51. Село Скосарівка.

Фото 52. Село Скосарівка.

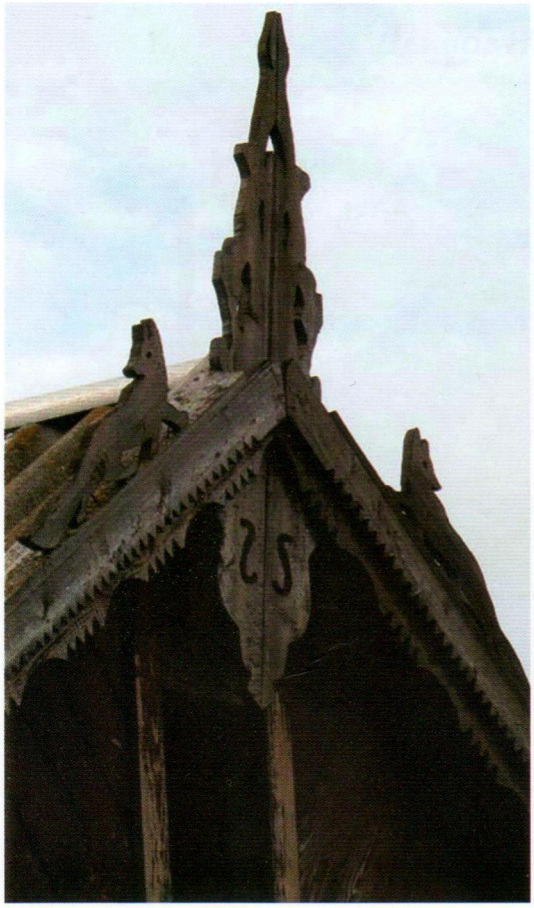

Фото 53. Село Петрівка.

Фото 54. Село Шабельники.

Фото 55. Село Скосарівка.

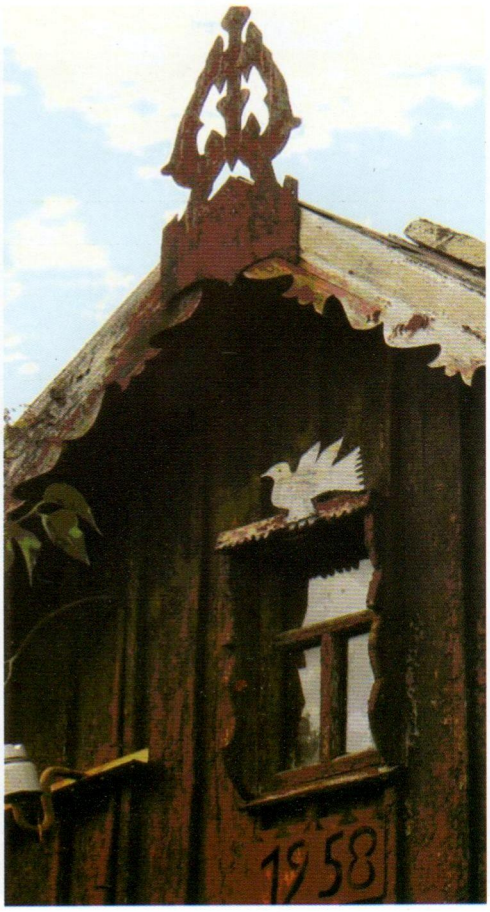

Фото 56. Село Андрієво-Іванівка.

Фото 57. Сорочка. Село Левадівка.

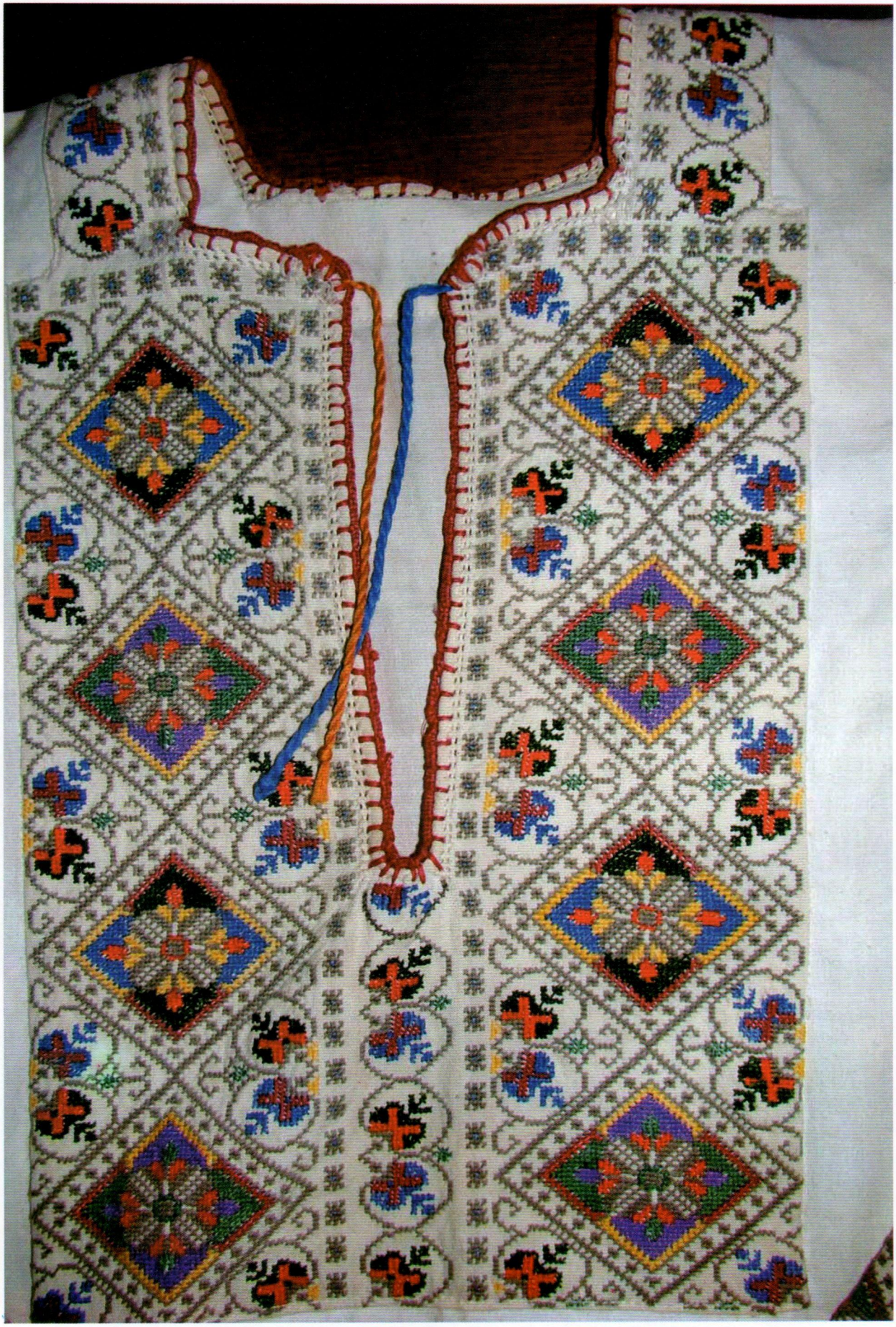

Фото 58. Сорочка. Село Скосарівка (вишита в Левадівці).

Фото 59. Сорочка. Село Скосарівка (вишита в с. Левадівка в 1951–1952 рр.).

Фото 60. Сорочка. Село Скосарівка (вишита в с. Левадівка в 1951–1952 рр.).

в коровай і роздавали частинами в кінці весілля дівчатам[133], або ці гілочки обгризали молоді, їх нікому не повинні були давати[134]. У Настасіївці гілку вишні, обліплену шишечками з тіста, так і називали – шишкою[135].

Весільний хліб випікали у четвер, «бо чистий він»[136], хоча подекуди і в суботу (якщо весілля починалося в неділю).

Приготування весільного хліба супроводжувалось відповідними обрядовими діями. Коровай та інші види весільного печива випікали у молодого та у молодої вдома, а не деінде[137].

Для випікання весільного хліба (на **коровай**): короваю, шишок, голубів, калачів запрошували лише жінок, які гарно жили і були щасливі в шлюбі, вдів та розлучених не запрошували. Жінок, які будуть робити коровай, ходили запрошувати батьки[138].

Кількість коровайниць мала бути парною: зазвичай їх було шість. Натомість в Ісаєвому коровай випікала не парна кількість жінок[139]. Випікала коровай і мати при допомозі родичок, сусідок, куми (5–6 осіб)[140]. Іноді коровай випікала кухарка. На третій день весілля за гарний, вдалий коровай молоді несли їй додому хліб[141]. У Новопетрівці коровайні обряди починались у суботу. Дві жінки, перев'язані рушниками, з калачами, пляшкою вина запрошували «на коровай»: «Батько, мама, нєвєста просить вас на коровай». У цей же день запрошені приходили «на коровай», з курячими яйцями, борошном, цукром[142]. У цьому є прояв давнього звичаю колективної допомоги та участі роду і сільської громади у підготовці весілля.

Тісто місили по парах: спочатку одна пара, потім інша[143]. Двом жінкам-коровайницям, які починали місити тісто, господарка гарним рушником зв'язувала руки[144], або за пояс, щоб молоді завжди були разом в парі[145], щоб коровайниці, діючи разом, насичували магією єднання цей ритуальний хліб.

Під час випікання короваю жінки були вив'язані, чисті, прифартушені. Ніхто не мав входити під час вимішування тіста, поки не посадять коровай у піч. Вважалося, що хлопання (бахкання) дверима може негативно відобразитися на сходженні тіста[146]. Жінки навіть не сідали (щоб тісто не сіло), спеціально призначена для цього жінка давала їм воду, витирала піт, подавала борошно тощо.

Під час виконання обряду коровайниці співали народних пісень:

Коровай регоче, горілочки хоче.
Горілочка наливається,
Короваю сподобається[147].

Коли коровай несли до печі, співали:

Наша піч регоче,
Коровая хоче,
А челюсті усміхаються,
Коровая сподіваються[148].

---

[133] Селіхова Лариса Олександрівна, 1949 р.н., с. Ісаєве.
[134] Тітаренко Тетяна Іванівна, 1963 р.н., с. Ісаєве.
[135] Овчаренко Олена Євгенівна, 1968 р.н., с. Настасіївка.
[136] Голіченко Марія Трофимівна, 1944 р.н., с. Шабельники.
[137] Криворученко Наталія Іванівна, 1965 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[138] Криворученко Наталія Іванівна, 1965 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[139] Птахова Любов Іванівна, 1940 р.н., с. Ісаєве.
[140] Криворученко Наталія Іванівна, 1965 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[141] Гаманді Вікторія Василівна, 1973 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[142] Платосюк Галина Андріївна, 1936 р.н., народилася в с. Журовка, проживає в с. Новопетрівка.
[143] Селіхова Лариса Олександрівна, 1949 р.н., с. Ісаєве.
[144] Маціборко Лідія Іларіонівна, 1934 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[145] Галєтку Надія Кузьмівна, 1941 р.н., с. Журівка.
[146] Гаманді Вікторія Василівна, 1973 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[147] Маціборко Лідія Іларіонівна, 1934 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[148] Платосюк Галина Андріївна, 1936 р.н., народилася в с. Журовка, проживає в с. Новопетрівка; Маціборко Лідія Іларіонівна, 1934 р.н., с. Андрієво-Іванівка.

У коровай обов'язково запікали ціле сире яйце[149], як символ початку життя, щоб у наречених обов'язково були діти; запікали монети, щоб молоді були багатими, щоб був добробут у сім'ї[150].

Залежно від кількості гостей випікали декілька короваїв (іноді навіть шість)[151]. Один серед них вирізнявся з-поміж інших великими розмірами, прикрашений шишками, квіточками. У нього встромляли свічки, гільце. Короваї змащували білою масою збитих яєчних білків та цукру, прикрашали виліпленими з тіста колосками, шишками та голубами, вкладали сільничку[152]. Можливо, використання білкової маси з цукром є запозиченням традиції приготування та прикрашення виробів з тіста до Великодня.

Жінкам, що готували коровай, дарували шишки[153].

Випікали також маленький коровайчик для молодих. Під час весілля вони його розламували і дивилися: в кого більший шматок, той буде головним у родині[154].

Після випікання короваю коровайниці мили руки і воду виливали під дерево або поїли худобу, окрім свиней, їх не сприймають за благородних тварин[155].

З короваєм пов'язано чимало прикмет та повір'їв, що віщували долю наречених. Якщо тісто сходило гарно, легко, то життя молодих буде добрим[156], якщо коровай тріснув, то життя не складеться[157]. У Левадівці кажуть: якщо коровай гарно росте, то будуть гарно жити. Іноді коровай готували (перепікали) кілька разів[158], був випадок, коли коровай не вдався, але мама молодої про це нікому не сказала і сама перепекла коровай, її донька довго не жила в шлюбі, всього 10 років, потім розвелась. Мати вважає, що це прикмета збулася[159]. У Скосарівці кажуть: згорів коровай – то геть заміж і не йди[160].

Тому ні за яких обставин не можна було зашкодити вже спеченому короваю (поламати його та інш.). Якщо коровай був завеликий, особливо дивились, чи не припікалася «голова» короваю[161], як він вийде з печі, щоб витягти його неушкодженим, розбирали піч (виламували челюсті)[162].

Якщо щось розбилося чи розлилося під час приготування, то молоді вже не будуть щасливі. Як коровай пригорів – життя не складеться[163].

Спечений коровай зберігали в такому місці, де ніхто не міг заподіяти йому шкоди, особливо стежили, щоб хтось не виламав шматок короваю. Зберігали в прохолодній хаті, іноді навіть відносили до сусідів[164].

З діжею (ваганами), в якій місили тісто, також зафіксовані деякі ритуальні дії. Червоною тряпкою, якою вимивали діжу (вагани), втирали молодого та молоду, щоб «були розові і не марніли»[165]. Ставали в коло, підіймали діжу і танцювали з нею[166].

---

[149] Тітаренко Тетяна Іванівна, 1963 р.н., с. Ісаєве; Кравченко Галина Федорівна, 1944 р.н., Таранюк Надія Гаврилівна, 1954 р.н., с. Андрієво-Іванівка; Щедловська Людмила Олександрівна, 1937 р.н., с. Андрієво-Іванівка; Платосюк Галина Андріївна, 1936 р.н., народилася в с. Журовка, проживає в с. Новопетрівка.

[150] Тітаренко Тетяна Іванівна, 1963 р.н., с. Ісаєве; Кравченко Галина Федорівна, 1944 р.н., Таранюк Надія Гаврилівна, 1954 р.н., с. Андрієво-Іванівка; Щедловська Людмила Олександрівна, 1937 р.н., с. Андрієво-Іванівка; Платосюк Галина Андріївна, 1936 р.н., народилася в с. Журовка, проживає в с. Новопетрівка.

[151] Криворученко Наталія Іванівна, 1965 р.н., с. Андрієво-Іванівка.

[152] Тітаренко Тетяна Іванівна, 1963 р.н., с. Ісаєве.

[153] Гаманді Вікторія Василівна, 1973 р.н., с. Андрієво-Іванівка.

[154] Гаманді Вікторія Василівна, 1973 р.н., с. Андрієво-Іванівка.

[155] Птахова Любов Іванівна, 1940 р.н., с. Ісаєве.

[156] Гаманді Вікторія Василівна, 1973 р.н., с. Андрієво-Іванівка.

[157] Кравченко Галина Федорівна, 1944 р.н., Таранюк Надія Гаврилівна, 1954 р.н., с. Андрієво-Іванівка.

[158] Тищенко Тетяна Михайлівна, 1936 р.н., с. Настасіївка; Тюріна Надія Петрівна, 1928 р.н., с. Настасіївка.

[159] Приходько Марія Миколаївна, 1954 р.н., с. Левадівка.

[160] Дехтярьова Тетяна Семенівна, 1936 р.н., с. Скосарівка.

[161] Гаманді Вікторія Василівна, 1973 р.н., с. Андрієво-Іванівка.

[162] Тюріна Надія Петрівна, 1928 р.н., с. Настасіївка, Приходько Марія Миколаївна, 1954 р.н., с. Левадівка.

[163] Сєвачова Любов Митрофанівна, 1935 р.н., Цвікацька Валентина Леонтіївна, 1951 р.н., с. Ульянівка.

[164] Гаманді Вікторія Василівна, 1973 р.н., с. Андрієво-Іванівка.

[165] Голіченко Марія Трохимівна, 1944 р.н., с. Шабельники.

[166] Приходько Марія Миколаївна, 1954 р.н., с. Левадівка.

Тільки у важкі роки, якщо не мали можливості, не випікали коровай[167]. Замість нього випікали великий, високий хліб, в який запікали монети, прикрашали, вставляли свічки. Весільний хліб випікали тільки там, де відбувалось весілля[168].

Запросини

На весілля **запрошували** у п'ятницю або у суботу кожен своїх гостей: наречена – своїх, наречений – своїх. У Каховці наречена вдягала вінок і вдвох з шафаркою йшла просити гостей на весілля[169]. Маємо також варіант запросин у четвер, в Андрієво-Іванівці у 1960-х рр. шафар і шафарка з шишечкою і з букетиком, з пляшкою ходили запрошувати гостей[170]. У Левадівці у четвер дружки одягали наречену і вона спочатку йшла кликати до себе на весілля батьків нареченого, потім дружки без неї ходили запрошували решту гостей[171].

У середині XX ст. у Настасіївці запросини відбувалися наступним чином: гарно одягнені з квітками у косі нєвєста з дружками (молодими дівчатами) сідали на підводу та їхали запрошувати. Не можна було запрошувати дорогою, на вулиці: «Просила на дорозі, щоб не були на порозі». Треба було йти у двір, до хати, склонитися нєвєстє. Першими йшли запрошувати хрещених. Заходили в хату, і дівчата промовляли: «Батько і мама, і наша нєвєста просять вас на весілля». Їх могли пригостити, налити чарку. Потім йшли далі[172].

У Скосарівці у суботу ввечері збиралися дружки: наряджали нєвєсту, потім йшли попід хати запрошувати. Нєвєста йшла посередині, з двох боків – дружки і співали:

Крапни, дощик, із неба,
Бо нам тебе треба,
На бабине зілля,
На Анькіне весілля.

Заходили до хати, нєвєста запрошувала, вклонялася. Дружки співали:

Не сама Аня ходить,
Вона 700 дружок водить,
700 ще й чотири
Та всі чорнобриві[173].

У Ісаєвому за три дні до весілля ввечері нєвєста з дружками ходили з шишками чи голубками запрошувати на весілля. Обов'язково запрошували хрещених батьків, батька, мати, рідню, сусідів. Майже все село були родичами, добрими знайомими, кумами. Тому, щоб не було образ, запрошували майже всіх[174].

З часом в обрядодії запросин відбуваються зміни. У 1940-х рр. подекуди на весілля починають запрошували за тиждень листівками[175].

У середині 1960-х років запрошували наречена і наречений: кожен своїх гостей[176]. Зайшовши в хату, дівчина зверталась до господарів по імені і запрошувала їх на весілля на визначений день, залишала шишку. Випадків відмови під час запросин від участі у весіллі не було, хоча потім могли і не прийти. З початку 1970-х рр. на весілля вже запрошували спеціально виготовленими фотографіями з відповідним надписом-запрошенням на весілля, з шишками вже не запрошували.

На дорозі, при зустрічі, запрошувати не можна, треба обов'язково заходити в хату. Кажуть: «Запросив на дорозі, не хоче бачити на порозі»[177].

---

[167] Нимеренко (Непомяща) Варвара Василівна, 1922 р.н., смт. Миколаївка.
[168] Гречухова Поліна Петрівна, 1928 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[169] Федориніч (Гайдай) Галина Петрівна, 1930 р.н., с. Каховка.
[170] Макарська Марія Андріївна, 1945 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[171] Приходько Марія Миколаївна, 1954 р.н., с. Левадівка.
[172] Тюріна Надія Петрівна, 1928 р.н., с. Настасіївка.
[173] Дехтярьова Тетяна Семенівна, 1936 р.н., с. Скосарівка.
[174] Селіхова Лариса Олександрівна, 1949 р.н., с. Ісаєве.
[175] Васильченко Олександра Григорівна, 1925 р.н., с. Настасіївка; Прийма Раїса Семенівна, 1925 р.н., с. Каховка; Гречухова Поліна Петрівна, 1928 р.н., Швець Ганна Артемівна, 1919 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[176] Голіченко Марія Трохимівна, 1944 р.н., с. Шабельники.
[177] Овчаренко Надія Федорівна, 1942 р.н., с. Андрієво-Іванівка.

Однак, в останній чверті XX ст. спостерігається відродження деяких елементів традиційного запрошення на весілля. Наречений і наречена запрошували на весілля за тиждень: кожен своїх гостей: шишками та листівками, які передавали особисто в руки[178].

Дівич-вечір

Обрядові дії, які відбувалися ввечері напередодні весілля і за змістом відносяться до дівич-вечора (головиці), але у Миколаївському р-ні такої назви щодо вечора не зафіксовано. Натомість деякі респонденти пригадують розповіді своїх батьків, що перед весіллям були обряди, під час виконання яких мили голову, розчісували, заплітали косу[179].

Напередодні весілля збиралася молодь у молодого і робили гільце. В Ісаєвому виготовляли його з гілки будь-якого дерева, дружби з дружками прикрашали стрічками, квітами[180]. Гільце несли попереду нареченого, коли йшли до молодої. Витанцьовували з гільцем у Каховці[181]. У Настасіївці гільце випікали в той же день, що і коровай[182].

У нареченої у суботу дівчата також робили гільце. Для цього брали гарну гілочку верби чи іншого дерева, прикрашали паперовими квітами, цукерками. Після обряду покривання молодої, який відбувався дома у молодого, гільце розривали і роздавали дітям. В іншому випадку гільце розбирали ще у молодої, перед тим, як її забирав молодий[183].

У Настасіївці зафіксовано деякі елементи обряду розплетення коси в суботу. Дружки клали подушку на стілець, на перила стільця кидали кожух, садовили наречену, розчісували волосся, приміряли фату і вінок. При цьому «примірювали» зачіску молодиці (заміжньої жінки). Молодиці не мали носити високу зачіску, а низеньку пов'язували хусткою. Під час цих дій дівчата співали:

Не піду я за дружку,
Бо коса піде під хустку[184].

На початку 2000-х років спостерігаємо напередодні весілля *дєвішнік (дівич-вечір)* та *мальчишник*. У п'ятницю ввечері[185]. Наречений проводить час виключно в колі хлопців, а наречена – в колі дівчат[186]. Дівчата збирались випікати солодощі[187].

На весілля запрошували велику кількість людей (250–300 чоловік), тому застілля відбувалося в балгані (шалаші), який ставили десь за три дні[188]. Балган робили з дощок, обтягували брезентом, пізніше з'явилися готові балгани, які варили з труб арматури і в подальшому, після весілля, віддавали в оренду[189]. Прикрашали балаган дівчата[190] зранку за день до весілля[191].

Ставили балган у дворі[192] або на городі, інколи на вулиці. Землю застеляли рогозою, зсередини обвішували простирадлами, щоб було наче побілене, прикрашали кульками, стрічками, гілками дерев[193]. Лавки, на яких мали сидіти весільні гості, застеляли пілками, для молодих на лавку клали кожух або подушки. Місце, де мали сидіти наречені, прикрашали по особливому: килимом, рушниками[194].

---

[178] Криворученко Наталія Іванівна, 1965 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[179] Птахова Любов Іванівна, 1940 р.н., с. Ісаєве.
[180] Лукаш Розалія Оксентівна, 1934 р.н., с. Ісаєве.
[181] Прийма Раїса Семенівна, 1925 р.н., с. Каховка.
[182] Тюріна Надія Петрівна, 1928 р.н., с. Настасіївка.
[183] Щедловська Людмила Олександрівна, 1937 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[184] Тюріна Надія Петрівна, 1928 р.н., с. Настасіївка.
[185] Криворученко Наталія Іванівна, 1965 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[186] Гаманді Вікторія Василівна, 1973 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[187] Овчаренко Олена Євгенівна, 1968 р.н., с. Настасіївка.
[188] Приходько Марія Миколаївна, 1954 р.н., с. Левадівка.
[189] Приходько Марія Миколаївна, 1954 р.н., с. Левадівка; Овчаренко Олена Євгенівна, 1968 р.н., с. Настасіївка; Кіслова Галина Володимирівна, 1969 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[190] Овчаренко Олена Євгенівна, 1968 р.н., с. Настасіївка.
[191] Кіслова Галина Володимирівна, 1969 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[192] Тітаренко Тетяна Іванівна, 1963 р.н., с. Ісаєве.
[193] Тітаренко Тетяна Іванівна, 1963 р.н., с. Ісаєве.
[194] Криворученко Наталія Іванівна, 1965 р.н., с. Андрієво-Іванівка.

Власневесільні обряди

У 1940–1960-х роках чимало шлюбів укладались без батьківського благословення: не було кому благословляти, оскільки багато людей загинуло під час війни. Більшість молодят не вінчались, бо церкви розвалили[195]. Однак, за наявності батьків, батьківське благословення в 1940–1950-х рр. було обов'язковим: тримаючи в руках (в)ікону, мама проводжала молодих і казала «Хай Бог помагає, вік живіть, діти, мирно і дружно. Не лайтеся, є кусочок хліба: діліть пополам», а батько в руках хліб тримав[196].

Весілля святкували, зазвичай, через місяць після сватання. Бувало, спочатку шлюб реєстрували у сільраді, а вже згодом справляли весілля[197]. Так, Тюріна Надія Петрівна після реєстрації шлюбу у сільраді, до весілля жила у своїх батьків, бо не можна було без весілля жити разом, і батьки не дозволяли[198].

У деяких селах весілля призначали переважно на неділю[199]. Не бажано робити весілля в суботу, тільки в неділю, бо в суботу це – гріх, «значить дівка не заробила неділі»[200].

У середині XX ст. у більшості сіл весільні дійства починали у суботу (запросини, виготовлення гільця, інше), а закінчували аж у вівторок. Весілля намагалися гуляти всі, навіть у важкі часи, коли «на столі ні кришечки, під столом ні кісточки»[201].

У 1960–1980-х роках весілля частіше за все починалося у неділю: обрядодії відбувалися у нареченої і в нареченого[202]. Весілля тривало три дні[203]. У кінці 1980-тих років весілля розпочиналось тільки у суботу[204], бо в понеділок потрібно вийти на роботу[205].

У суботу був перший день весілля, а в неділю (на другий день) – вінчання, у таких випадках нєвєста цілу ніч не знімала вінок (оскільки вважалося поганою прикметою двічі одягати вінок)[206].

Перший весільний день починався з того, що молоду вранці одягали хрещена мати та нанашка[207], як варіант – могли одягати дружки[208]. Так, у Миколаївці у 1942 р. весільне вбрання було таким: сукня, фата – сітка довга і віночок[209]. Весільна сукня (куплена чи зшита) була білого кольору. У 1960–1980-х рр. сукню нєвєсти шили з крипліну, гіпюру, попліну. Сукню прикрашали вишивкою, намистинками. Фату, вінок, обручку, взуття і тканину для пошиву сукні купував наречений[210]. Якщо він не мав такої можливості, купував лише обручку[211]. Важливим фактором змін весільного вбрання була мода. Модними стали шляпи, таблетки, діадеми[212].

Існує прикмета, що нікому не можна продавати фату і взуття після весілля. Фатою потім накривали колиску дитини або коляску. Фату у два або три яруси виготовляли з фатіну. Обручку також не можна продавати або віддавати. Натомість сукню можна було продавати[213].

Під час одягання наречена сиділа на кожусі (або подушці): щоб «м'яко було жити», потім вставала, а дружки (шафарки) наввипередки намагалися сісти на місце молодої: це віщувало одруження у найближчий час, цей звичай зберігається і досі[214].

---

[195] Козачинський Сергій Опанасович, 1937 р.н., Ясинський Павло Анатолійович,1930 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[196] Таран Валентина Миколаївна, 1929 р.н., Юрко Євгенія Іванівна, 1925 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[197] Прийма Раїса Семенівна, 1925 р.н., с. Каховка; Тюріна Надія Петрівна, 1928 р.н., с. Настасіївка.
[198] Тюріна Надія Петрівна, 1928 р.н., с. Настасіївка.
[199] Васильченко Олександра Григорівна, 1925 р.н., с. Настасіївка; Прийма Раїса Семенівна, 1925 р.н., с. Каховка.
[200] Платосюк Галина Андріївна, 1936 р.н., народилася в с. Журовка, проживає в с. Новопетрівка.
[201] Прийма Раїса Семенівна, 1925 р.н., с. Каховка.
[202] Михайлюк Раїса Миколаївна, 1941 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[203] Таранюк Надія Гаврилівна, 1954 р.н., Гречухова Поліна Петрівна, 1928 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[204] Богаченко (Удовенко) Людмила Григорівна, 1941 р.н., с. Петрівка.
[205] Кіслова Галина Володимирівна, 1969 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[206] Тітаренко Тетяна Іванівна, 1963 р.н., с. Ісаєве.
[207] Гречухова Поліна Петрівна, 1928 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[208] Кравченко Галина Федорівна, 1944 р.н., Криворученко Наталія Іванівна, 1965 р.н., Таранюк Надія Гаврилівна, 1954 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[209] Нимереико (Непомяща) Варвара Василівна, 1922 р.н., смт. Миколаївка.
[210] Селіхова Лариса Олександрівна, 1949 р.н., с. Ісаєве.
[211] Кіслова Галина Володимирівна, 1969 р.н., Криворученко Наталія Іванівна, 1965 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[212] Криворученко Наталія Іванівна, 1965 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[213] Кравченко Галина Федорівна, 1944 р.н., Таранюк Надія Гаврилівна, 1954 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[214] Криворученко Наталія Іванівна, 1965 р.н., с. Андрієво-Іванівка; Полішевська Людмила Іванівна, 1941 р.н., с. Петрівка.

Зранку у нареченого дома збиралися гості, батьки перев'язували їх рушниками і хустками, після застілля виряджали нареченого за нареченою. Дорогою хлопчики переливали дорогу, за це старший шафар давав їм гроші[215]. Наречений йшов за нареченою з шафарем, нанашками, старостами, весільними гостями[216] у супроводі музик (духові, міг бути і баян)[217], або весільний почт їхав на двох підводах, прикрашених паперовими квітами[218]. З 1950–1960-х рр. за нареченою їздять на заквітчаному автомобілі[219]. Наречений обов'язково приносив з собою два хліби, загорнуті у рушник, які мати нареченої обмінювала на свої[220].

Наречений обдаровував батьків молодої, а вона несла подарунки його батькам. Матерям дарували матерію або хустину з торочками, а батькам – сорочки. Старостів батьки молодих в'язали двічі. Коли виряджали жениха за нєвєстою, перев'язували сватів і нанашків, у нєвєсти їх перев'язували вдруге. Інших гостей також перев'язували хустками, але вже простішими. Батьки жениха перев'язували своїх гостей, а батьки нєвєсти – своїх. Між батьками могла бути домовленість, що гостей, які приходили з женихом за нєвєстою, перев'язували у нєвєсти, і навпаки, гостей нєвєсти перев'язували у жениха[221].

Перед молодим влаштовували різного роду перепони, наприклад, ворота закладали лампачом[222]. Молодші брати чи сестри[223] або дружки (шафарки)[224] здебільшого біля воріт продавали наречену молодому.

Після подолання перешкод на воротах батьки нареченої зустрічали нареченого з хлібом і обмінювались хлібами. Рушник, у який був загорнутий його хліб, наречений після весілля забирав. Після обміну хлібом батьки нареченої зв'язували нареченому руки і заводили до хати[225] або він тримався за хустину і мати заводила його у хату[226].

На порозі менші брати, сестри або дружки знову вимагали викуп. Старший шафар сплачував викуп, і наречений отримував дозвіл зайти в хату[227]. Молодому пропонували інших «нареченних» – дівчат, літніх жінок. В Андрієво-Іванівці зафіксовано, що спочатку молодий викуповував бабусю молодої[228]. За іншим варіантом: наречену та її тітку закривали білим простирадлом, а наречений мав відгадати, з якого боку сидить його молода (нєвєста). Щоб ускладнити молодому процес відгадування, дівчата одягали тітці взуття молодої. Часто траплялося, що викуповував тітку. В такому разі доводилося знову платити гроші, щоб отримати свою кохану[229].

Наступною обрядодією був викуп букетиків (віночків, квіточок) у дружок[230]. Молодий мав викупити у молодої або у дружки букет. Наречена чіпляла букет нареченому, а шафарки – шафарям. У Настасіївці наречений приносив квітку для нєвєсти, якою вона прикрашала косу[231].

У середині XX ст. вінки та віночки (букети) виготовляли з воску або з парафіну. Віночки (букетики) бояр і жениха відрізнялися розмірами. Дружби (шафарі, бояри) викупляли в шафарок свої букетики[232]. Викуп відбувався наступним чином: молода з дружками сідали по одну сторону стола, бояри – по іншу. Дружки (шафарки) тримали на тарілках букети і стрічки (лєнти) для дружбів (бояр, шафарів). Дружба (боярин, шафар) мав накрити букет і стрічку грішми.

---

[215] Кравченко Галина Федорівна, 1944 р.н., Таранюк Надія Гаврилівна, 1954 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[216] Прийма Раїса Семенівна, 1925 р.н., с. Каховка, Тюріна Надія Петрівна, 1928 р.н., с. Настасіївка.
[217] Таранюк Надія Гаврилівна, 1954 р.н., Гречухова Поліна Петрівна, 1928 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[218] Прийма Раїса Семенівна, 1925 р.н., с. Каховка, Тюріна Надія Петрівна, 1928 р.н., с. Настасіївка.
[219] Гречухова Поліна Петрівна, 1928 р.н., Криворученко Наталія Іванівна, 1965 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[220] Подорожнюк Олена Іванівна, 1927 р.н., с. Левадівка.
[221] Кравченко Галина Федорівна, 1944 р.н., Таранюк Надія Гаврилівна, 1954 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[222] Птахова Любов Іванівна, 1940 р.н., с. Ісаєве.
[223] Птахова Любов Іванівна, 1940 р.н., с. Ісаєве, Гречухова Поліна Петрівна, 1928 р.н., с. Андрієво-Іванівка; Тищенко Тетяна Михайлівна, 1936 р.н., с. Настасіївка.
[224] Гречухова Поліна Петрівна, 1928 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[225] Криворученко Наталія Іванівна, 1965 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[226] Тітаренко Тетяна Іванівна, 1963 р.н., с. Ісаєве.
[227] Кравченко Галина Федорівна, 1944 р.н., Таранюк Надія Гаврилівна, 1954 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[228] Криворученко Наталія Іванівна, 1965 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[229] Кіслова Галина Володимирівна, 1969 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[230] Криворученко Наталія Іванівна, 1965 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[231] Тюріна Надія Петрівна, 1928 р.н., с. Настасіївка.
[232] Прийма Раїса Семенівна, 1925 р.н., с. Каховка.

Дружки та дружби заздалегідь домовлялися між собою, де чий дружба і де чия дружка. Кількість бояр і дружок мала бути однаковою. Якщо дружка подобалася боярину, він міг заплатити (викинути) навіть 100 рублів за квітку (букетик)[233].

Після проведення обряду викупу жених забирав нєвєсту і весільний поїзд вирушав на реєстрацію, батьки виряджали молодих до сільради та церкви з хлібом, іконою. З подвір'я молодих виводили, зв'язавши їх руки рушником. За подвір'ям мати рушник забирала і давала інший, на якому молоді стояли під час розпису. Також мати давала два хліби, які залишали в сільраді[234]. Виряджаючи молодих, мати посипала їх житом, копійками (тільки жовтими), цукерками, печивом[235]. Цікавим є той факт, що гроші, якими наречених обсівали, тихенько збирала бабуся (молодої), і коли в молодій родині виникали фінансові проблеми, вона ці гроші у вузлику давала онуці (онуку), вони приносили щастя[236].

В середині та останній чверті XX ст. батьки на урочисту реєстрацію та вінчання не йшли[237], замість них стояли хрещені батьки, і молоді вклонялися хрещеним батькам[238].

На вінчання (реєстрацію у сільраду) молодий і молода їхали на уквітчаних та прикрашених підводах або йшли окремо: попереду наречена з дружками, позаду жених зі своїми гостями. З молодими обов'язково йшли старости і дві пари нанашків, які хрестили жениха і нєвєсту, молоді пари[239].

В останній чверті XX ст. молоді ідуть на реєстрацію шлюбу у такій послідовності: першим виходить наречений з шафаркою, далі наречена з шафарем, тому що разом молодим не можна йти. Отже, в цей період розповсюджений варіант, коли молоді їдуть у різних автомашинах, попереду жених, за ним – нєвєста[240].

Існувала прикмета, що для щасливого подружнього життя йти (їхати) до розпису (вінчання) та повертатися назад потрібно різними дорогами[241].

Коли жених і нєвєста йшли разом, не дозволялось переходити їм дорогу з порожнім відром, але потрібно переливати дорогу. В Шабельниках це не можна робити жінкам, тільки чоловікам. Жених або шафар давали гроші[242]. В Ісаєвому жінки переливали дорогу: на табурет клали рушник з хлібом і переливали дорогу. Боярин платив гроші, йому віддавали рушник і хліб[243]. Те ж саме мало місце і в Каховці[244].

Реєстрація шлюбу проходила в урочистій обстановці у сільраді[245], сільському клубі у присутності навіть тих, кого на весілля не запрошували[246].

У 1960–1980-х рр. урочиста реєстрація шлюбу проводилася за затвердженим органами влади сценарієм, і тільки у 1990-х рр. з'явилася можливість вносити зміни і додавати елементи з традиційного обряду. З традиційних атрибутів обряду під час реєстрації шлюбу найбільш вживаним був і залишається рушник. «Станьте на цей весільний рушник, на свою щасливу стежину», «До щастя стежина стелилася, і двоє зустрілись на ній. Вона їм життя поєднала, даруючи радість надій. Їм в парі судилося стати на вишитий щастям рушник. Нехай вже кохання і вірність вони збережуть на весь вік». Існує повір'я: хто перший ступить на рушник, той буде старшим у родині, але молоді намагались стати на рушник разом[247].

---

[233] Тюріна Надія Петрівна, 1928 р.н., с. Настасіївка.
[234] Щедловська Людмила Олександрівна, 1937 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[235] Гречухова Поліна Петрівна, 1928 р.н., Швець Ганна Артемівна, 1919 р.н., с. Андрієво-Іванівка; Тюріна Надія Петрівна, 1928 р.н., с. Настасіївка.
[236] Криворученко Наталія Іванівна, 1965 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[237] Тюріна Надія Петрівна, 1928 р.н., с. Настасіївка.
[238] Криворученко Наталія Іванівна, 1965 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[239] Тюріна Надія Петрівна, 1928 р.н., с. Настасіївка.
[240] Криворученко Наталія Іванівна, 1965 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[241] Криворученко Наталія Іванівна, 1965 р.н., с. Андрієво-Іванівка, Тюріна Надія Петрівна, 1928 р.н., с. Настасіївка; Щедловська Людмила Олександрівна, 1937 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[242] Голіченко Марія Трохимівна, 1944 р.н., с. Шабельники.
[243] Птахова Любов Іванівна, 1940 р.н., с. Ісаєве.
[244] Федориніч (Гайдай) Галина Петрівна, 1930 р.н., с. Каховка.
[245] Гречухова Поліна Петрівна, 1928 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[246] Кравченко Галина Федорівна, 1944 р.н., Таранюк Надія Гаврилівна, 1954 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[247] Птахова Любов Іванівна, 1940 р.н., с. Ісаєве.

Після реєстрації шлюбу працівники сільради пов'язували молодим руки весільним рушником, на якому вони стояли (він ставав їхнім сімейним оберегом). У 1960-х рр. з'являється традиція покладати квіти до пам'ятників (загиблим воїнам тощо) та фотографуватися. Після цього весільний поїзд рушав додому до молодої.

Поганою прикметою вважалася зустріч двох наречених в день весілля. Якщо в один день в селі було два весілля, то при випадковій зустрічі наречених (нєвєст) нанашки наказували їм обом перервати хустку[248].

Цього ж дотримувались і в церкві під час вінчання. Закривали обличчя фатою, щоб не бачити одна одну. Під час вінчання молода тягнула підбором рушник, щоб інші дівчата також вийшли заміж[249]. Після вінчання нанашка виводила з церкви нареченого, а нанашко – наречену. Якщо поверталися на підводі, то на одній. Жених садовив наречену на кожух.

Спочатку йшли додому до нареченої, молодим переливали дорогу, обсипали житом, цукерками[250].

У Скосарівці, повертаючись з церкви, співали:

Рубайте калину,
Стеліть доріжину
Із Божого дому
Молодій, молодому[251].

Після реєстрації (вінчання) молодих біля воріт зустрічали батьки з хлібом – сіллю (у 1960–1980-х рр. – без ікони), на застелений рушником стілець клали калачі[252] або хліб, і діти обов'язково переливали дорогу[253].

Коли весільний поїзд повертався з реєстрації шлюбу, бажаючі переливали дорогу молодим. Молодий переносив молоду на руках[254], хоча це було дуже незручно: адже у сільраді молодим зв'язали руки рушником, на якому вони стояли під час церемонії, а розв'язати цей рушник можна було тільки дома[255]. Якщо в сільраді молодим не зв'язували руки рушником, то це робили батьки молодої, коли зустрічали молодих. Але це обов'язково був саме той рушник, на якому стояли молоді під час реєстрації шлюбу у сільраді. Батьки заводили їх до хати (мати тримала один кінець рушника, батько – інший) і розв'язували їм руки. Батько зав'язував рушник тугим вузлом: на довге міцне життя[256].

Ще один варіант. Батьки бажали молодим щастя, здоров'я, щасливого життя, молоді тричі вклонялися, ставали на коліна[257]. Потім батьки рушником зв'язували молодим руки (за «голі» руки не брали) і заводили до столу. В цей момент спостерігали: хто поставить на верх руку: молода чи молодий – чия рука буде зверху, той буде в родині старшим[258]. Потім цим рушником зав'язували подарунки[259]. Звичаю обводити молодих круг столу не завжди дотримувалися[260].

В Ісаєвому батьки зустрічали молодих з реєстрації з хлібом, молоді пили шампанське, ставили келихи на тарілку і розбивали цю тарілку на щастя[261].

Якщо молоді приїжджали на підводі, то молода, стоячи на підводі, хрестилася на всі боки, і тільки після цього гостей запрошували до столу[262].

---

[248] Кіслова Галина Володимирівна, 1969 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[249] Прийма Раїса Семенівна, 1925 р.н., с. Каховка, Гречухова Поліна Петрівна, 1928 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[250] Прийма Раїса Семенівна, 1925 р.н., с. Каховка, Гречухова Поліна Петрівна, 1928 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[251] Дехтярьова Тетяна Семенівна, 1936 р.н., с. Скосарівка.
[252] Приходько Марія Миколаївна, 1954 р.н., с. Левадівка.
[253] Лукаш Розалія Оксентівна, 1934 р.н., с. Ісаєве.
[254] Поліщевська Людмила Іванівна, 1941 р.н., с. Петрівка.
[255] Криворученко Наталія Іванівна, 1965 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[256] Кіслова Галина Володимирівна, 1969 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[257] Макарська Марія Андріївна, 1945 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[258] Птахова Любов Іванівна, 1940 р.н., с. Ісаєве.
[259] Кравченко Галина Федорівна, 1944 р.н., Таранюк Надія Гаврилівна, 1954 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[260] Прийма Раїса Семенівна, 1925 р.н., с. Каховка; Гречухова Поліна Петрівна, 1928 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[261] Тітаренко Тетяна Іванівна, 1963 р.н., с. Ісаєве.
[262] Швець Ганна Артемівна, 1919 р.н., с. Андрієво-Іванівка.

Гості сходилися близько обідньої пори. Молодь і неодружені гуляли хоч до ранку, але тільки перший день: на другий день вони вже не приходили[263].

У 1940–1950-х рр. на весілля приходили з хлібом і горілкою[264], сплачувати гроші на «марш» музикантам. Весільні музики грали на кларнеті (карнаветі), бубоні, басі (великий духовий інструмент, схожий на трубу). Музикантів, зазвичай було шість–сім чоловік[265].

Спочатку гості вітали батьків, потім – молодих. З молодими віталися тільки через платочок або рушник[266].

За весільним столом сиділи молоді, нанашки, дружби (бояри, шафарі), дружки (шафарки), гості. У такому порядку і дарували, коли давали солодке[267]. Весільні гості пригощалися по черзі з однієї склянки.

За столом свахи співали дружкам:

Їли, дружки, їли,
Цілого вола з'їли,
На столі ні крішечки,
Під столом ні кісточки.
Дружки їм відповідали:
Не ваше, свахи, діло,
А що в горшку кипіло.
Не сіяли проса,
Не суйте свого носа[268].

Весільні страви готувала кухарка[269]. Вона складала список необхідних продуктів і займалася приготуванням страв, їй допомагали родичі, обов'язково сестри[270]. Для приготування весільних страв кололи кабана, різали птицю. Приходили жінки на «потрошіння». Намагалися різати тільки «своє», іноді худобу для приготування весільних страв могли купити, але тільки живу. Забите м'ясо не купували. Різати худобу запрошували людину – *колія*. Йому віддячували грошима та шматком м'яса або сала[271].

Весільні страви готували у печі. Серед весільних страв 1940–1950-х років обов'язковими були: ковбаса, риба, капуста, голубці, лапша (локшина), картопля з м'ясом, холодець, капусняк, пиріжки[272]. Одна з респонденток пригадує, що на її весілля у с. Скосарівка у 1957 р. вперше приготували котлети[273]. Обов'язковими стравами на весіллі 1960–1980-х рр. були: холодець, картопля з м'ясом в печі, голубці, вінегрет[274]. На солодке готували кисіль: молочний і фруктовий, з вишні.

В останній чверті XX ст. зберігається традиція проводити три столи. На першому столі були холодець, запечені качки, кури, домашні ковбаси, в тому числі кров'янка, різноманітні салати[275]. На другий стіл подавали голубці, картоплю з м'ясом з печі. На третій стіл подавали кисіль (фруктовий та молочний), бабку (з локшини), налисники, цукерки, печиво[276]. Борщ на перший весільний день не готували[277].

---

[263] Тищенко Тетяна Михайлівна, 1936 р.н., Тюріна Надія Петрівна, 1928 р.н., с. Настасіївка.
[264] Прийма Раїса Семенівна, 1925 р.н., с. Каховка.
[265] Пшенишнюк Василь Якович, 1921 р.н., народився в Булгарівці (Ісаєво), проживав у Левадівці, Покровці, Андрієво-Іванівці.
[266] Селіхова Лариса Олександрівна, 1949 р.н., Тітаренко Тетяна Іванівна, 1963 р.н., с. Ісаєве.
[267] Подорожнюк Олена Іванівна, 1927 р.н., с. Левадівка.
[268] Дехтярьова Тетяна Семенівна, 1936 р.н., с. Скосарівка.
[269] Швець Ганна Артемівна, 1919 р.н., Криворученко Наталія Іванівна, 1965 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[270] Гречухова Поліна Петрівна, 1928 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[271] Криворученко Наталія Іванівна, 1965 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[272] Тищенко Тетяна Михайлівна, 1936 р.н., с. Настасіївка.
[273] Щедловська Людмила Олександрівна, 1937 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[274] Птахова Любов Іванівна, 1940 р.н., с. Ісаєве.
[275] Тітаренко Тетяна Іванівна, 1963 р.н., с. Ісаєве.
[276] Криворученко Наталія Іванівна, 1965 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[277] Овчаренко Олена Євгенівна, 1968 р.н., с. Настасіївка.

Натомість в усі часи зберігається звичай, за яким, якщо подавали солодке, то гостям було зрозуміло, що час збиратися додому.

Весілля у нєвєсти проходило «за годинником»: посиділи за столом – потанцювали, і так після другого і третього столу. До четвертої години дня мали відбути три столи у нєвєсти, гості жениха починали «підганяти», щоб вже йти до нього (щоб встигнути, поки не пройшли корови, бо це вже вважалося пізно). Після першого столу молоді танцювали зі свахою, а потім збирали у фартух гроші. Це було своєрідне змагання – хто (молодий чи молода) назбирає більше грошей: у молодої дома чи у молодого[278].

Під час весільної трапези усі присутні звертали увагу на свічки. Якщо полум'я було сильним і свічка швидко горіла, то казали, що і життя нареченого або нареченої буде недовгим[279], якщо полум'я було рівномірним і свічки горіли однаково, це віщувало довге і щасливе спільне життя молодих. Бувало, що полум'я свічки поверталося в інший бік, тоді казали, що наречений або наречена відвернуться від нього/неї[280].

Свайбою керували старости, які сватали дівчину. Вони запрошували пити, їсти, гуляти, танцювати[281]. Коли гості хотіли вийти з-за столу, співали старості:

Староста старесенький,
Голубе сизесенький,
Виведи нас із хати
На двір погуляти[282].

За третім столом староста запрошував дарувати. Відбувалося це наступним чином. Старший боярин (шафар) ставав на ослона і говорив, що ніж зовсім тупий, не хоче різати коровай, та не розрізав короваю доки його не перев'яжуть і не дадуть могорич. Мати нареченої перев'язувала його рушником[283], в останній чверті XX ст. – відрізами з матерії[284]. Перев'язували його доти, доки не нав'яжуть достатньо рушників[285]. Дружки співали на його адресу:

У нас півень білокрилий,
А бояр в нас чорнобривий.
За ножа взявся,
Рушником підперезався[286].

Потім старший боярин (шафар) розрізав коровай на стільки шматків, скільки було запрошених. Шматки нарізав якомога тоншими, щоб більше залишалося – боярину (шафарю)[287]. Підошву віддавали музикам. Перший шматок короваю давали нареченим. Якщо в цьому шматку їм попадалася копійка, це віщувало багатство. Після них коровай роздавали всім гостям. Починали дарувати з батьків, потім: нанашки, старости, тітки, дядьки[288]. Підносячи на тарілці дві чарки з горілкою або вином та приказуючи: «жених і нєвєста просять на квіточку, на горілочку» або «жених і нєвєста просять на подарок», шафар називав ім'я гостя і ким він (вони – родина) доводяться молодим – так він запрошував дарувати. У Каховці промовляли: «Просим на хліб, на сіль жениха і нєвєсту, щоб щастя, здоровля було»[289]. У Настасіївці дружбар запрошував дарувати словами: «У наших молодої/молодого є рідна тітка/хресна мама/дядько. Тітка Маруся, молодий та молода дарують вас хлібом»[290].

---

[278] Таранюк Надія Гаврилівна, 1954 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[279] Маціборко Лідія Іларіонівна, 1934 р.н., с. Андрієво-Іванівка, Прийма Раїса Семенівна, 1925 р.н., с. Каховка.
[280] Кравченко Галина Федорівна, 1944 р.н., Таранюк Надія Гаврилівна, 1954 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[281] Тищенко Тетяна Михайлівна, 1936 р.н., с. Настасіївка.
[282] Платосюк Галина Андріївна, 1936 р.н., народилася в с. Журовка, проживає в с. Новопетрівка; Дехтярьова Тетяна Семенівна, 1936 р.н., с. Скосарівка.
[283] Приходько Марія Миколаївна, 1954 р.н., с. Левадівка.
[284] Овчаренко Олена Євгенівна, 1968 р.н., с. Настасіївка.
[285] Приходько Марія Миколаївна, 1954 р.н., с. Левадівка.
[286] Платосюк Галина Андріївна, 1936 р.н., народилася в с. Журовка, проживає в с. Новопетрівка; Птахова Любов Іванівна, 1940 р.н., с. Ісаєве.
[287] Пшенишнюк Василь Якович, 1921 р.н., народився в Булгарівці (Ісаєво), проживав у Левадівці, Покровці, Андрієво-Іванівці; Васильченко Олександра Григорівна, 1925 р.н., с. Настасіївка; Кравченко Галина Федорівна, 1944 р.н., Таранюк Надія Гаврилівна, 1954 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[288] Подорожнюк Олена Іванівна, 1927 р.н., с. Левадівка.
[289] Федориніч (Гайдай) Галина Петрівна, 1930 р.н., с. Каховка.
[290] Тюріна Надія Петрівна, 1928 р.н., с. Настасіївка.

Гості випивали чарку, клали гроші на тарілку або давали подарунок: гостям роздавали по шматку короваю[291] та калачі[292]. Членам родини давали два калачі і два шматки короваю[293] або шишку. Мати на кожен калач клала хустку (платок): щоб не голий хліб людям роздавати[294]. Коровайницям дарували шишечки[295].

В останній чверті XX ст. процедура дарування залишається традиційною, дарували переважно гроші. Відбувалося це наступним чином: шафар наливав у склянки горілку, клав у миску дві скибки короваю, і (у Левадівці, наприклад, на підносі) по черзі підходив до гостей. Підніс нікому не давав, пильно за ним стежив, якщо його поцупили, треба було його викупляти. Дарували по дві скибки короваю, навіть якщо вдова чи розведений, такий звичай: щоб була пара. Крім короваю, дарували ще й калачі. Якщо родичам дарували калачі, покривали подарунком[296]. Першими дарували найближчі родичі: спочатку батьки, потім нанашки, далі родичі і гості[297], або першими пригощали нанашків, потім батьків[298]. Дарували у молодої лише її гості, гості молодого, які прийшли з ним, дарували пізніше – у жениха. Підошву від короваю давали музикам[299]. Шишку (прикрашену тістом гілку) роздавали дітям перед тим, як різали коровай[300]. Якщо молода була з іншого села, дарування могло проходити у молодої на другий день весілля[301].

Дарували, хто що міг. За спогадами Раїси Семенівни Прийми, весілля якої проходило після голоду, у важкі часи, у 1947 р.: молодим подарували тисячу рублів, два рушники ручної роботи та шість тарілок. За цю тисячу рублів вони змогли купити на ринку лише один мішок пшениці, завдяки якому змогли прожити[302]. Дарували по рублю, по два, три, по десять[303], пару тарілок, пару курей, гусей, свиней, пшеницю, жито, рушники, постіль, скатерті, великих ляльок, постільну білизну[304].

Дарування могло проходити і на другий день весілля, відповідно й коровай ділили на другий день. Менший коровай забирали до молодого, коли забирали наречену[305]. У такому випадку у перший день дарували неодружені, а на другий – одружені[306].

Після закінчення дарування у Петрівці віддавали гільце. Дівчата його оберігали, але як тільки шафар закінчував дарувати, він кидав гільце. Вважали, що та, що його спіймає, наступною піде заміж[307].

Після дарування в Андрієво-Іванівці жених мив ноги матері нєвєсти, дарував їй чоботи, але відому пісню «Чоботи» не виконували[308]. Разом з тим, люди старшого віку не пам'ятають побутування такого обряду раніше і зауважують, що роблять це останні п'ять років[309]. В Ісаєвому зять тещі ноги миє у мисці шампанським. Взуває нове взуття, в якому вона танцює з зятем. Під час танцю гості кидають гроші (купюри) для молодих[310].

---

[291] Гречухова Поліна Петрівна, 1928 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[292] Кравченко Галина Федорівна, 1944 р.н., Таранюк Надія Гаврилівна, 1954 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[293] Швець Ганна Артемівна, 1919 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[294] Щедловська Людмила Олександрівна, 1937 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[295] Швець Ганна Артемівна, 1919 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[296] Приходько Марія Миколаївна, 1954 р.н., с. Левадівка.
[297] Криворученко Наталія Іванівна, 1965 р.н., с. Андрієво-Іванівка; Овчаренко Олена Євгенівна, 1968 р.н., с. Настасіївка.
[298] Тітаренко Тетяна Іванівна, 1963 р.н., с. Ісаєве.
[299] Криворученко Наталія Іванівна, 1965 р.н., с. Андрієво-Іванівка; Овчаренко Олена Євгенівна, 1968 р.н., с. Настасіївка.
[300] Овчаренко Олена Євгенівна, 1968 р.н., с. Настасіївка.
[301] Кіслова Галина Володимирівна, 1969 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[302] Прийма Раїса Семенівна, 1925 р.н., с. Каховка.
[303] Гречухова Поліна Петрівна, 1928 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[304] Птахова Любов Іванівна, 1940 р.н., с. Ісаєве; Подорожнюк Олена Іванівна, 1927 р.н., с. Левадівка.
[305] Швець Ганна Артемівна, 1919 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[306] Тищенко Тетяна Михайлівна, 1936 р.н., с. Настасіївка.
[307] Полішевська Людмила Іванівна, 1941 р.н., с. Петрівка.
[308] Кіслова Галина Володимирівна, 1969 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[309] Таранюк Надія Гаврилівна, 1954 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[310] Тітаренко Тетяна Іванівна, 1963 р.н., с. Ісаєве.

Під час весільної трапези шафарки співали жартівливі пісні:

Наші бояри їли,
Цілого вола з'їли,
На столі ні кришки,
Під столом ні кішки.
А бояри їм відповідали:
Чом ви, дружки не співаєте?
Боїтеся заспівати,
З редьки зуби показати[311].

У молодої весілля тривало до п'ятої–шостої години вечора, потім їхали до молодого. Отже, приходив час забирати молоду до молодого. На придане сідали 2–3 дівчинки і вимагали викуп за придане. Викуп відбувався. Старший шафар або два шафаря виносили придане, загорнуте у велике простирадло[312], виходили з приданим, співали, танцювали, свистали. Казали, що придане просто так з хати виносити не можна[313]. За іншим варіантом, дружки ховали придане за грубою, а бояри молодого мали викупити його у дружок. Після викупу старший шафар зав'язував придане і виносив на голові. Крім ряден, подушок, рушників тощо, дарували худобу, вулики. Парубкові іноді батьки дарували хату[314]. Колись у придане давали землю, все, що знадобиться у господарстві[315]. Згадують, що раніше мама нареченої повинна була дати корову, а батько – синові коня[316]. Склад приданого залежав від статку родини[317]. До війни дівчата самі собі мали приготувати придане, так, пригадує Нимеренко Варвара Василівна, її старша сестра ще «вишивала собі в скриню ночами»[318].

Після викупу приданого батьки молодої проводжали доньку до молодого.

В Ісаєвому перед тим, як молодий забирав її до себе, мама нареченої знімала вінок і в'язала хустину. Супроводжували молоду її гості, але дружки вже не йшли[319].

Разом з нареченими йшли пара сватів від нареченої і шафар (буярин). Молодь залишала весілля.

Мати молодої плакала, до неї звертались, відбувався приблизно такий діалог:

– Ой чого ж ти сильно, голубонько, плачеш?
– Ні, я не плачу, я втираю гіркі сльози.
– А чого ж вони в тебе гіркі?
– Тому що я сьогодні віддала свою дитиноньку.
– А чого ж ти плачеш?
– Ти віддала у погану сторону чи в нерідний край?[320]

Дорогу молодим переливали водою[321].

Біля воріт молодого дружки співали:

Топи, мати, грубу,
Везем тобі невісточку любу.
Хоч люба, хоч не люба,
Якби була тепла груба[322].

---

[311] Платосюк Галина Андріївна, 1936 р.н., народилася в с. Журовка, проживає в с. Новопетрівка.
[312] Нидзельська Віра Федорівна, 1938 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[313] Тітаренко Тетяна Іванівна, 1963 р.н., с. Ісаєве.
[314] Франко Катерина Петрівна, 1935 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[315] Козачинський Сергій Опанасович, 1937 р.н., Ясинський Павло Анатолійович,1930 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[316] Птахова Любов Іванівна, 1940 р.н., с. Ісаєве, Подорожнюк Олена Іванівна, 1927 р.н., с. Левадівка.
[317] Юрко Євгенія Іванівна, 1925 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[318] Нимеренко (Непомяща) Варвара Василівна, 1922 р.н., смт. Миколаївка.
[319] Птахова Любов Іванівна, 1940 р.н., с. Ісаєве.
[320] Кравченко Галина Федорівна, 1944 р.н., Таранюк Надія Гаврилівна, 1954 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[321] Васильченко Олександра Григорівна, 1925 р.н., Тищенко Тетяна Михайлівна, 1936 р.н., Тюріна Надія Петрівна, 1928 р.н., с. Настасіївка.
[322] Дехтярьова Тетяна Семенівна, 1936 р.н., с. Скосарівка.

Батьки молодого зустрічали молодих з іконою, з хлібом і сіллю на рушниках, обсівали зерном, у нєвєсти також були дві хлібини, які дали її батьки, вона обмінювалася хлібом з батьками нареченого, цілувала батька, а молодий – матір[323].

Наречена дарувала батькам молодого подарунки та промовляла:

Папа, дарую вам сорочку,
Щоб любили, як рідну дочку.
Мама, дарую вам хустину,
Щоб любили, як рідну дитину[324].

Батьки молодого казали, що в них сьогодні появилася ще одна дитина: «Поважай нас, а ми будемо любити тебе». Батьки молодого давали молодим хліб, ті його куштували, а свекруха придивлялась: який шматок нєвєста відкусить[325].

Мати жениха перев'язувала молодим руки рушником, заводила до хати, обводила тричі кругом столу. На весільному столі у молодого в короваї стояли ті самі свічки, що і у нареченої, їх приносили нанашки молодої[326]. Світилки засвічували свічки, коли молоді сідали за стіл[327].

У нареченого перебіг другої половини дня весілля був такий самий, як і в нареченої. Запрошені гості з боку нєвєсти після першого столу вже їхали (йшли) додому. Дарування проходило за схожою до весілля у молодої схемою[328]. Дарували весільних гостей двома калачами і шматком короваю[329]. Гості не розходились, поки не подарували, оскільки весілля могло тривати до третьої–четвертої години ранку, тому деякі гості просилися подарувати раніше, бо треба було йти до господарства.

Іноді дарували на другий день: за першим столом дарували молодим, а за другим, коли батьки переодягались, вже їм дарували[330].

У середині в 1960-х рр. подекуди з'являється звичай викрадення взуття у нареченої під час весільного застілля. Його мав викупити старший боярин (шафар)[331]. Частіше всього це робили діти або молодь[332]. У наш час з'явився звичай викрадати наречену, але з її попередньої згоди. Щоб повернули її, жених має виконати якесь «завдання», зазвичай, жартівливого характеру[333]. Опитані нами респонденти зазначають, що в 1980-х роках у Миколаївському р-ні наречену не викрадали, почали це робити нещодавно[334].

В останній чверті XX ст. гостей нареченого молода не перев'язувала, вони приходили вже перев'язані, так само і гості молодої, які приходили з нею гуляти потім до молодого, вже були перев'язані з її сторони. З нареченими від молодої до молодого гуляти їхала молодь, чого не було у попередні часи.

За весільним столом в 1990 роках частіше керувала людина, яка вміла гарно говорити, а старости за столом сиділи як почесні гості, саме в цей час стає популярним звертатись до послуг ведучих (тамади)[335], які в обряд весілля вносять багато театралізованих елементів.

Завершував перший весільний день обряд покривання. У межах Миколаївського р-ну покривання молодої мало варіанти. Молода сідала на подушку або кожух та під спів дружок їй

---

[323] Нидзельська Віра Федорівна, 1938 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[324] Бенькова Людмила Михайлівна., 1944 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[325] Овчаренко Олена Євгенівна, 1968 р.н., с. Настасіївка.
[326] Нидзельська Віра Федорівна, 1938 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[327] Криворученко Наталія Іванівна, 1965 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[328] Нидзельська Віра Федорівна, 1938 р.н., с. Андрієво-Іванівка, Овчаренко Олена Євгенівна, 1968 р.н., с. Настасіївка.
[329] Нидзельська Віра Федорівна, 1938 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[330] Овчаренко Олена Євгенівна, 1968 р.н., с. Настасіївка.
[331] Галєтку Надія Кузьмівна, 1941 р.н., с. Журівка, Тищенко Тетяна Михайлівна, 1936 р.н., с. Настасіївка; Дзюбенко Валентина Миколаївна, 1944 р.н., с. Скосарівка.
[332] Птахова Любов Іванівна, 1940 р.н., с. Ісаєве; Криворученко Наталія Іванівна, 1965 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[333] Приходько Марія Миколаївна, 1954 р.н., с. Левадівка, Кравченко Галина Федорівна, 1944 р.н., Таранюк Надія Гаврилівна, 1954 р.н., Криворученко Наталія Іванівна, 1965 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[334] Криворученко Наталія Іванівна, 1965 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[335] Гаманді Вікторія Василівна, 1973 р.н., с. Андрієво-Іванівка; Овчаренко Олена Євгенівна, 1968 р.н., с. Настасіївка.

знімали фату і вінок. В різних селах і в різні роки це робили мати[336] або нанашка молодого[337], або старша шафарка (дружка)[338], або молодий[339]. Покривала (пов'язувала хустину) свекруха[340], або нанашки[341] від молодої. Хустину, якою покривали молоду, купувала свекруха[342], або використовували хустину, яку на сватанні наречена на знак згоди давала нареченому і до весілля вона зберігалася у свекрухи[343]. Саме цією хустиною наречену покривали в кінці першого весільного дня у Левадівці[344].

Покривання могла проводити і хрещена мати. У с. Ісаєве у 1980-ті рр. покривала хустиною, яку вона приносила. Починаючи з 1990-х років, головний убір знімає вже жених: нєвєста сидить на подушці, він знімає шпильки, цілує за кожну, кладе на піднос, що тримає дружка[345]. Незаміжні дівчата намагаються вкрасти бодай одну шпильку. Хустку зав'язує свекруха. Нєвєста двічі мала скинути хустку, а на третій вже дати пов'язати[346].

Про суттєве скорочення обряду покривання у 1980-х роках свідчить фрагментарність його виконання: фату з молодої знімала старша дружка, потім молода одягала фату на незаміжніх дівчат і танцювала з кожною. Хустку молодій пов'язувала свекруха, це означало, що вона стала жінкою[347]. Іноді дружка знімала вінок навіть не у присутності гостей. Але на початку 1990-х рр. обряд покривання почали відновлювати[348].

Перша шлюбна ніч проходила у будинку кого-небудь із родичів[349] або сусідів[350], іноді молоді залишалися ночувати в домі молодого[351]. Намагалися обирати «достатню» хату. Особливих обрядів щодо першої шлюбної ночі не пригадують[352].

Молодих до першої шлюбної ночі супроводжували нанашки, старости та дружки, йшли з весільною свічкою, пильнували, щоб її ніхто не вкрав, інакше на наступний день її треба викупляти. Ці свічки зберігаються після весілля у молодих[353].

Післявесільні обряди

Другого весільного дня застілля влаштовували у молодої та молодого. Молоді не мали приходити самі. Цей звичай поступово зникає в середині 1980-х років[354].

Гості приходили з хлібом і горілкою[355]. Тих, хто запізнився, карали: виносили сковорідку за ворота і вимагали викуп: або плати, або цілуй сковорідку, обмащену гірчицею чи сажею[356].

У Андрієво-Іванівці після першої шлюбної ночі молоді не мали права прийти самі до дому молодого, поки за ними не приїдуть. Другого дня зранку мати молодого відряджала за молодими прикрашену квітами, застелену гарним покривалом тачку, в яку запрягали запрошених на весілля гостей. За ними посилали шафарів з шафарками[357]. Сніданок для молодих не

---

[336] Голіченко Марія Трохимівна, 1944 р.н., с. Шабельники.
[337] Кравченко Галина Федорівна, 1944 р.н., Таранюк Надія Гаврилівна, 1954 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[338] Швець Ганна Артемівна, 1919 р.н., с. Андрієво-Іванівка, Галєтку Надія Кузьмівна, 1941 р.н., с. Журівка.
[339] Тюріна Надія Петрівна, 1928 р.н., с. Настасіївка, Лукаш Розалія Оксентівна, 1934 р.н., с. Ісаєве.
[340] Голіченко Марія Трохимівна, 1944 р.н., с. Шабельники.
[341] Подорожнюк Олена Іванівна, 1927 р.н., с. Левадівка.
[342] Голіченко Марія Трохимівна, 1944 р.н., с. Шабельники, Кіслова Галина Володимирівна, 1969 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[343] Кравченко Галина Федорівна, 1944 р.н., Таранюк Надія Гаврилівна, 1954 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[344] Приходько Марія Миколаївна, 1954 р.н., с. Левадівка.
[345] Сєвачова Любов Митрофанівна, 1935 р.н., Цвікацька Валентина Леонтіївна, 1951 р.н., с. Ульянівка.
[346] Тітаренко Тетяна Іванівна, 1963 р.н., с. Ісаєве.
[347] Нидзельська Віра Федорівна, 1938 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[348] Криворученко Наталія Іванівна, 1965 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[349] Прийма Раїса Семенівна, 1925 р.н., с. Каховка; Криворученко Наталія Іванівна, 1965 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[350] Кіслова Галина Володимирівна, 1969 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[351] Нидзельська Віра Федорівна, 1938 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[352] Подорожнюк Олена Іванівна, 1927 р.н., с. Левадівка.
[353] Тітаренко Тетяна Іванівна, 1963 р.н., с. Ісаєве.
[354] Таранюк Надія Гаврилівна, 1954 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[355] Тітаренко Тетяна Іванівна, 1963 р.н., с. Ісаєве; Тюріна Надія Петрівна, 1928 р.н., с. Настасіївка.
[356] Тітаренко Тетяна Іванівна, 1963 р.н., с. Ісаєве.
[357] Нидзельська Віра Федорівна, 1938 р.н., Криворученко Наталія Іванівна, 1965 р.н., с. Андрієво-Іванівка.

приносили, а на тачці привозили додому до молодого, де вже чекали гості. Дорогою зустрічних пригощали горілкою. Батьки зустрічали молодих, одягали їм фартухи, ніби передавали повноваження хазяїв. Молоді, вже як господарі, запрошували до столу, подавали страви, пригощали гостей, мили посуд. Гості і свекруха придивлялись, чи добре невістка подає, чи встигає, чи швидка[358].

За іншим варіантом, молоді приходили самі, але їм також одягали фартухи, і вони господарювали в хаті[359].

Цього дня молода підмітала двір, який гості закидали зерном з грішми[360].

Музика на другий день грала тільки у жениха. З середини 1990-х рр. молодь гуляла і на другий день.

Чесність молодої молодий засвідчував червоним вином, в пляшках і графинах, пов'язаних червоними стрічками. Перші чарки молодий наливав батькам, як подяку за гарно виховану доньку, а потім всім іншим[361]. В Олексіївці у графин, перев'язаний червоною стрічкою, встромляли колосок пшениці. З цього графина спочатку наливали жениху і нєвєсті, а потім іншим[362]. Червоною стрічкою (ниткою) перев'язували курку і пританцьовували з червоною стрічкою.

На другий день ще у 1960-х роках демонстративно возили селом простирадло (простінь) молодих[363]. Хоча цей звичай поступово зникає[364]. В Ісаєвому зранку староста забирав постіль, на якій спали молоді, і показував всім гостям: «дивіться, яка була нєвєста». Якщо нєвєста була «така» (чесна), то пили червоне вино, всі пляшки перев'язували червоними стрічками. Якщо ж наливали горілку і чіпляли білі стрічки, то це було соромом для молодої та її батьків[365]. У першій половині XX ст. якщо дівчина була «нечесною», перев'язували пом'яту кружку[366] або серед подвір'я клали решето на дві палиці і прив'язували канатом, а невістку заставляли носити воду з криниці, щоб наповнити це решето[367]. Відомі випадки, коли у коровай запікали зім'яту кружку, якщо було відомо, що молода «нечесна». Це означало, що наречена вже була пом'ята[368].

У 1940–1950-х рр. «чесність» нареченої не завжди перевіряли[369], хоча в Настасіївці та Новопетрівці пам'ятають, як демонстрували простирадло після першої шлюбної ночі, в'язали на графин червоного банта[370].

В середині 1990-х рр. чесність нареченої підтверджували в'язанням червоних ниточок гостям[371]. Натомість, деякі респонденти повідомляють, що чесність нареченої вже не перевіряли і червоні стрічки не в'язали, але ще в перший день весілля бокали наречених зв'язували однією червоною стрічкою[372].

У випадку одруження останньої (або єдиної) дитини на другий день весілля батьків переодягали у наречених та робили «весілля батьків», або «підставне весілля»[373]. Батьки виступали в ролі «молодих». Як наряджали матір, то казали: «Нашій мамці вінець, бо весіллям кінець».

Вінок молодої одягала мати молодого, а невістка і дочка мали його зняти, хто швидше зніме, той і буде управляти, мати краще його буде любити (хоча в це і не вірили, бо не можна

---

[358] Тітаренко Тетяна Іванівна, 1963 р.н., с. Ісаєве.
[359] Кіслова Галина Володимирівна, 1969 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[360] Макарська Марія Андріївна, 1945 р.н., с. Андрієво-Іванівка
[361] Нидзельська Віра Федорівна, 1938 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[362] Фетісова Катерина Вікторівна, 1928 р.н., с. Олексіївка.
[363] Голіченко Марія Трохимівна, 1944 р.н., с. Шабельники.
[364] Кравченко Галина Федорівна, 1944 р.н., Таранюк Надія Гаврилівна, 1954 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[365] Селіхова Лариса Олександрівна, 1949 р.н., с. Ісаєве.
[366] Птахова Любов Іванівна, 1940 р.н., с. Ісаєве.
[367] Бойко Марія Юхимівна, 1923 р.н., с. Ісаєве.
[368] Птахова Любов Іванівна, 1940 р.н., с. Ісаєве.
[369] Подорожнюк Олена Іванівна, 1927 р.н., с. Левадівка.
[370] Кравченко Катерина Опанасівна, 1923 р.н., с. Новопетрівка; Тюріна Надія Петрівна, 1928 р.н., с. Настасіївка.
[371] Таранюк Надія Гаврилівна, 1954 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[372] Криворученко Наталія Іванівна, 1965 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[373] Галєтку Надія Кузьмівна, 1941 р.н., с. Журівка; Тищенко Тетяна Михайлівна, 1936 р.н., Васильченко Олександра Григорівна, 1925 р.н., с. Настасіївка та інші.

любити невістку більше, ніж рідну доньку), бо «Невістка – чужа кістка»[374]. Існував також звичай: хто з дітей перший зніме вінок з голови матері під час «весілля батьків», той буде її на старості доглядати[375].

Однією з обрядодій «весілля батьків» було купання батьків. Батьків-наречених наряджали в старе і обідране, усаджували на поламаного, устеленого соломою воза (тачку), запрягали 10–15 гостей і возили селом: за традицією батьки обов'язково мали заїхати в магазин, щоб придбати вино, горілку, цукерки, печиво і обдаровувати людей, які з ними ходять. Обов'язково везли батьків до калабатини або до річки (озера, ставка, криниці), де перевертали тачку, щоб покупати їх[376] або хоча б помити ноги. Батькам мили ноги невістка або зять. Якщо видавали доньку, то ноги мив зять і навпаки[377].

Потім батьків знову везли на «весілля». Після цього батьків садовили за стіл і молоді у фартушках накривали на стіл, пригощали. Для батьків запалювали свічки з кукурудзиння і очерету[378], перед ними ставили спеціально спечений коровай. Їм дарували символічні: «карбованці», «корову, що гребе солому», «ярчат, що в соломі гарчать», курей, поросят, цуценят. Коли батьки віддавали останню дочку, то вона мала покрити (зав'язати) свою маму хустиною, це означало, що вона буде її доглядати[379].

Якщо співпадало, що батьки молодої та молодого віддавали останню дитину, тоді для кожної пари справляли весілля окремо.

Серед весільних гостей другого дня були ряджені (чорти, наречені)[380], незалежно від того, влаштовували «весілля батьків» чи ні[381].

Також в цей день обов'язковим було відвідання сватів сватами: батьки нареченої обов'язково зустрічалися з батьками нареченого. Після частування гостей за першим столом у молодого приїжджали батьки молодої, як і всі гості, з хлібом та горілкою, свати їх зустрічали, перев'язували, обмінювалися подарунками.

Спостерігаємо деякі елементи трансформації весільного обряду. Так, в Андрієво-Іванівці, Левадівці у 1960–1980-х рр. дарування відбувалось до обіду на другий день, тому наречена знову вдягала весільне вбрання. Обряд покривання також відбувався другого дня, вінок знімав наречений: кожну зняту шпильку клав у тарілочку і цілував дружину стільки раз, скільки було шпильок. Після цього нареченим одягали фартухи (прифартушували)[382]. Неодружена молодь також сходилась на другий день[383].

На третій день гості наряджалися у циган, ворожок, купців[384]. Цього дня зранку ряджені ходили з лантухами збирати кури по дворах до всіх весільних гостей. Всі, хто приходив в цей день (рідні та ті гості), приносили курей, яких смажили, пекли, варили бульйон, до них готували локшину[385]. Ввечері знову влаштовували застілля, однією з страв був зварений з зібраних курей бульйон[386].

Третього дня також йшли зранку до молодої на борщ, щоб перевірити, яка вона хазяйка[387].

Зазвичай молоде подружжя жили у родині молодого[388]. Але бувало й навпаки: молодий йшов у прийми, тобто до батьків молодої[389].

---

[374] Кравченко Галина Федорівна, 1944 р.н., Таранюк Надія Гаврилівна, 1954 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[375] Щедловська Людмила Олександрівна, 1937 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[376] Овчаренко Олена Євгенівна, 1968 р.н., Тюріна Надія Петрівна, 1928 р.н., с. Настасіївка.
[377] Птахова Любов Іванівна, 1940 р.н., с. Ісаєве; Тищенко Тетяна Михайлівна, 1936 р.н., с. Настасіївка.
[378] Бенькова Людмила Михайлівна., 1944 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[379] Овчаренко Олена Євгенівна, 1968 р.н., с. Настасіївка.
[380] Нидзельська Віра Федорівна, 1938 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[381] Таранюк Надія Гаврилівна, 1954 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[382] Приходько Марія Миколаївна, 1954 р.н., с. Левадівка.
[383] Кіслова Галина Володимирівна, 1969 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[384] Тюріна Надія Петрівна, 1928 р.н., с. Настасіївка.
[385] Таранюк Надія Гаврилівна, 1954 р.н., Гречухова Поліна Петрівна, 1928 р.н., с. Андрієво-Іванівка; Голіченко Марія Трохимівна, 1944 р.н., с. Шабельники.
[386] Платосюк Галина Андріївна, 1936 р.н., народилася в с. Журовка, проживає в с. Новопетрівка.
[387] Макарська Марія Андріївна, 1945 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[388] Гречухова Поліна Петрівна, 1928 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[389] Сікорський Василь Володимирович, 1928 р.н., с. Андрієво-Іванівка.

Люди, які брали шлюб вдруге, весілля не робили. Маємо цікавий приклад у с. Олексіївка. Так, Фетісова Катерина Вікторівна у 32 роки мала семирічного сина та у 1960 р. вдруге брала шлюб з удівцем. Вона зазначає, що свайбу не робили, бо були комсомольцями, він (майбутній чоловік) просто прийшов, спитав, розписались, шафарів та шафарок не брали, просто вечірок зробили. Натомість наречена одягала фату. Короваю не випікали, у вазі стояли цукерки, пряники на калачах і дві свічки горіли. Пару тих калачів зв'язали платком і мама молодої роздала їх старостам[390]. Маємо приклад руйнування усталених норм щодо традиційної обрядовості на ґрунті ідеологізації та радянізації, бо комсомольці іноді демонстративно брали шлюб не за традиційним обрядом, хоча в даному випадку зовсім інші причини не дозволяли робити весілля, оскільки і молода, і молодий брали другий шлюб.

Існує чимало повір'їв, пов'язаних з весіллям. Деякі з них. Казали, що після весілля молода не повинна сама мити голову, хтось їй зливав[391].

Якщо скоріше горить свічка жениха – народиться хлопчик, якщо швидше у нареченої – дівчинка. Якщо чиясь свічка потухне – погана прикмета: той скоро помре. Був випадок, коли після того, як загорілась у молодої фата, невдовзі чоловік помер[392].

Існують забобони щодо весільних атрибутів, зокрема одягу нареченої. Плаття потрібно зберігати в скрині або в гардеробі[393].

Вінок зберігали у весільній іконі, його не можна було нікому давати, коли порушували цю заборону, вдовіли[394] або просто розходилися. Весільне вбрання (плаття) можна було давати, фату розрізали на фартушки дітям, коли ті йшли у перший клас. Віночки дочок зберігали у батьківських хатах[395].

У весільні прикмети в останній чверті XX ст. мало вірили і навіть весільний наряд не зберігали. Тільки останнє десятиріччя знову починають зберігати фату і вінок. Знову починають вірити у прикмети. Якщо дитина погано спить, її накривають маминою фатою, також це допомагає від вроку[396].

Реєстрація в сільраді з встановленням радянської влади стає обов'язковою. В наш час з'являється все більше елементів традиційного весілля. Так, в Андрієво-Іванівці в сільраді до церемонії громадської реєстрації шлюбу включено елементи, притаманні традиційному обряду укладання шлюбу: молодих зустрічають з хлібом, молоді стають на рушник, і ним також зв'язують руки молодим. Коли молоді стають на рушник, їм промовляють народну мудрість: «На рушник ступити – навік разом бути: і в радості, і в горі». Впродовж церемонії дівчата і хлопці в народних костюмах співають традиційні весільні пісні[397].

---

[390] Фетісова Катерина Вікторівна, 1928 р.н., с. Олексіївка.
[391] Криворученко Наталія Іванівна, 1965 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[392] Криворученко Наталія Іванівна, 1965 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[393] Тищенко Тетяна Михайлівна, 1936 р.н., с. Настасіївка.
[394] Богаченко (Удовенко) Людмила Григорівна, 1941 р.н., с. Петрівка; Приходько Марія Миколаївна, 1954 р.н., с. Левадівка.
[395] Тітаренко Тетяна Іванівна, 1963 р.н., с. Ісаєве.
[396] Кравченко Галина Федорівна, 1944 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[397] Кравченко Галина Федорівна, 1944 р.н., с. Андрієво-Іванівка.

ДЕМОНОЛОГІЯ

Народні вірування українців представлені комплексом демонологічних образів. Серед них – відьма, русалка, домовий, блуд, чорт.

Відьми

Про відьом знають або чули у кожному селі. Майже всі вони асоціюються з ворожками[1]. Маємо свідчення, що відьмами називали і народних лікарів – «бабів», «бабок»[2]. До цієї категорії відносять навіть чоловіків, що лікують людей[3]. Їх тут називають «діди». Та таких «відьом» небезпечними не вважали[4].

Щодо уявлень про етнічну приналежність відьом, то, здебільшого, вони не вирізнялись за етнічним походженням, але інколи вважали їх циганами[5].

Своєю зовнішністю ці люди могли відрізнятися від пересічних селян. Відьми носили великі сережки і чіплялися до людей[6], вони мали злі і холодні очі[7] або виглядали звичайними людьми[8]. Інколи їх ще називали «чорними людьми»[9].

Відьми мали здатність перетворюватись у коня[10], собаку чи кицьку, сідали людям на спину[11]. Способів стати відьмою декілька. Людині передавали відьомські знання[12], або відьмами народжувалися[13]. У відьом перетворювалися злі люди[14]. Якщо вони переходили дорогу на перехресті, тоді отримували негативну силу[15].

Відьом поділяють на добрих і злих. Злі відьми робили шкоду («поробляли») коровам[16]. Наприклад, ходили за коровою і щось промовляли, а потім ходили від перехрестя до перехрестя[17].

Забирали, наприклад, у корів сусідів молоко[18], тоді у їхніх корів молока ставало значно більше[19]. Злі відьми нікому не допомагали, а тільки шкодили[20]. Інколи так «пороблять», що людина не може ні їсти, ні пити[21]. Могли «поробить», щоб чоловік і жінка розлучалися або помирали[22].

---

[1] Резніченко Тетяна Григорівна, 1928 р.н., с. Антонюки; Сальникова Євдокія Петрівна, 1925 р.н.. с. Антонюки.
[2] Лазан Надія Петрівна, 1941 р.н., с. Новопетрівка.
[3] Єрьоменко Євгенія Степанівна, 1931 р.н., с. Настасіївка.
[4] Баран Галина Петрівна, 1935 р.н., с. Олексіївка.
[5] Сальникова Євдокія Петрівна, 1925 р.н., с. Антонюки.
[6] Ющенко Євдокія Іванівна, 1923 р.н., с. Антонюки.
[7] Домброван Катерина Марківна, 1932 р.н., с. Новопетрівка.
[8] Прийма Раїса Семенівна, 1925 р.н., с. Каховка; Новікова Зінаїда Антонівна, 1929 р.н., смт. Миколаївка; Завальнюк Емма Петрівна, 1937 р.н., с. Левадівка.
[9] Чумак Віра Антонівна, 1931 р.н., с. Скосарівка.
[10] Домброван Катерина Марківна, 1932 р.н., с. Новопетрівка.
[11] Михайлюк Раїса Миколаївна, 1941 р.н., с. Андрієво-Іванівка; Бинькова Ніна Лук'янівна, 1926 р.н., с. Петрівка; Середа Катерина Михайлівна, 1927 р.н., с. Петрівка.
[12] Сальникова Євдокія Петрівна, 1925 р.н., с. Антонюки; Домброван Катерина Марківна, 1932 р.н., с. Новопетрівка.
[13] Єрьоменко Євгенія Степанівна, 1931 р.н., с. Настасіївка; Баран Галина Петрівна, 1935 р.н., с. Олексіївка.
[14] Чумак Віра Антонівна, 1931 р.н., с. Скосарівка.
[15] Вовченко Віра Миколаївна, 1927 р.н., с. Стрюкове.
[16] Резніченко Тетяна Григорівна, 1928 р.н., с. Антонюки; Анженко Галина Петрівна, 1938 р.н., с. Андрієво-Іванівка; Баран Галина Петрівна, 1935 р.н., с. Олексіївка; Кравченко Валентина Павлівна, 1927 р.н., с. Ульянівка.
[17] Тіторенко Марія Федорівна, 1928 р.н., с. Скосарівка.
[18] Ольчевська Людмила Іванівна, 1941 р.н., с. Петрівка; Середа Катерина Михайлівна, 1927 р.н., с. Петрівка.
[19] Павленко Катерина Іванівна, 1929 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[20] Новікова Зінаїда Антонівна, 1929 р.н., смт. Миколаївка; Сальникова Євдокія Петрівна, 1925 р.н.. с. Антонюки; Павленко Катерина Іванівна, 1929 р.н., с. Андрієво-Іванівка; Єрьоменко Євгенія Степанівна, 1931 р.н., с. Настасіївка; Овчаренко Любов Григорівна, 1923 р.н., с. Настасіївка; Вовченко Віра Миколаївна, 1927 р.н., с. Стрюкове.
[21] Сальникова Євдокія Петрівна, 1925 р.н.. с. Антонюки.
[22] Чорний Микола Васильвич, 1930 р.н., с. Ісаєве; Криворученко Лідія Данилівна, 1941 р.н., с. Андрієво-Іванівка.

Такі відьми завжди небезпечні[23], особливо на свята[24]. Уберегтись від них неможливо. Вони скрізь дістануть[25]. Робили зло тільки із заздрощів.

Добрі відьми ті, що «примовляли»[26]. Вони робили людям добро. Розповідали про минуле і ворожили на майбутнє[27]. Коли люди хворіли і не було лікаря, то звертались до цих жінок. Вони лікували не тільки «примовлянням», але й виготовленими власноруч ліками (мазями, настійками тощо)[28].

Відьму можна було розпізнати у Великодню ніч. Коли священик промовляв: «Христос воскрес!», відьми намагалися триматися за клямку[29] або за ручку дверей у церкві[30], церковний замок[31], бо мали багато гріхів і від того боялися у церкві[32]. Дізнавались, що жінка є відьмою, якщо вона палила піч на Великдень, бо тільки відьма могла це робити у таке свято[33]. Відьми намагалися триматися біля покійника, щоб взяти мотузку, якою перев'язували йому ноги. За допомогою цієї мотузки вони шкодили людям[34].

Відьма важко помирає[35], якщо не встигає передати свій відьомський дар іншим. Відомі випадки, коли родичі робили в стелі діру, пробивали дах, щоб прискорити прихід смерті[36]. Жінку, якщо її пророцтва здійснювались, також вважали відьмою[37].

Але й користь від відьми можна мати. Якщо облити її водою, обов'язково піде дощ[38].

Відьмі нічого не можна давати без відшкодування. Хоча б копійку потрібно взяти, бо пропаде господарство[39].

І все ж люди намагалися різними способами уберегтися. Очікували співу півня, який зупиняв відьомчі чари. Коли півень заспіває, відьми вже не мали сили[40]. Позбутися злих чар відьми можна було за допомогою засушеної жаби[41].

Оберігали від хвороб фігурки людей з трави[42].

Русалки

Не всі про них навіть чули, бо кажуть, що русалок тут не було[43], оскільки у степовій зоні немає ставків[44]. Розповіді про русалок, скоріше, привнесені переселенцями з місцевостей, де цей міф був поширений. Переселенці з Волині про русалок знають як про подібних до людини істот[45], зі схожим на рибу тулубом.

Русалкою могла стати нехрещена дитина[46], утоплена дівчина[47], молода дівчина, що була невірною у коханні[48]. За іншою версією, русалки – високі і стрункі дівчата з довгою косою –

---

[23] Резніченко Тетяна Григорівна, 1928 р.н., с. Антонюки.
[24] Анженко Галина Петрівна, 1938 р.н., с. Андрієво-Іванівка; Єрьоменко Євгенія Степанівна, 1931 р.н., с. Настасіївка; Домброван Катерина Марківна, 1932 р.н., с. Новопетрівка; Чумак Віра Антонівна, 1931 р.н., с. Скосарівка.
[25] Новікова Зінаїда Антонівна, 1929 р.н., смт. Миколаївка.
[26] Анженко Галина Петрівна, 1938 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[27] Ющенко Євдокія Іванівна, 1923 р.н., с. Антонюки.
[28] Прийма Раїса Семенівна, 1925 р.н., с. Каховка.
[29] Чорний Микола Васильвич, 1930 р.н., с. Ісаєве; Новікова Зінаїда Антонівна, 1929 р.н., смт. Миколаївка; Єрьоменко Євгенія Степанівна, 1931 р.н., с. Настасіївка.
[30] Криворученко Лідія Данилівна, 1941 р.н., с. Андрієво-Іванівка; Павленко Катерина Іванівна, 1929 р.н., с.Андрієво-Іванівка; Хлівна Валентина Іванівна, 1939 р.н., с. Настасіївка; Чумак Віра Антонівна, 1931 р.н., с. Скосарівка.
[31] Вовченко Віра Миколаївна, 1927 р.н., с. Стрюкове.
[32] Вовченко Віра Миколаївна, 1927 р.н., с. Стрюкове; Анженко Галина Петрівна, 1938 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[33] Чумак Віра Антонівна, 1931 р.н., с. Скосарівка.
[34] Тіторенко Марія Федорівна, 1928 р.н., с. Скосарівка.
[35] Резніченко Тетяна Григорівна, 1928 р.н., с. Антонюки; Вовченко Віра Миколаївна, 1927 р.н., с. Стрюкове.
[36] Хлівна Валентина Іванівна, 1939 р.н., с. Настасіївка; Ольчевська Людмила Іванівна, 1941 р.н., с. Петрівка.
[37] Сальникова Євдокія Петрівна, 1925 р.н.. с. Антонюки.
[38] Анженко Галина Петрівна, 1938 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[39] Резніченко Тетяна Григорівна, 1928 р.н., с. Антонюки.
[40] Анженко Галина Петрівна, 1938 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[41] Домброван Катерина Марківна, 1932 р.н., с. Новопетрівка.
[42] Анженко Галина Петрівна, 1938 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[43] Ющенко Євдокія Іванівна, 1923 р.н., с. Антонюки.
[44] Вовченко Віра Миколаївна, 1927 р.н., с. Стрюкове.
[45] Павленко Катерина Іванівна, 1929 р.н., с. Андрієво-Іванівка; Бинькова Ніна Лук'янівна, 1926 р.н., с. Петрівка.
[46] Овчаренко Любов Григорівна, 1923 р.н., с. Настасіївка.
[47] Хлівна Валентина Іванівна, 1939 р.н., с. Настасіївка.
[48] Михайлюк Раїса Миколаївна, 1941 р.н., с. Андрієво-Іванівка.

жили у воді, і коли наставав вечір, виходили на берег річки та починали своїм ніжним голосом кликати парубків[49]. Приходили у ніч на Івана Купайла[50].

Русалок можна побачити у літню пору у житі. У річці чи у ставу. Якщо у воду зайдеш, може залоскотати і втопити. Не можна було зривати квіток блакитного кольору, бо казали, що то русалчині квітки. Як ішли в поле жито жати, то дітей, яких брали з собою і залишали біля кіп, закутували, щоб русалки не залоскотали[51].

Русалку можна побачити тільки вночі[52] і не гуртом парубків чи дівчат[53], або якщо у воду кинути крашанки (на Великдень – авт.), вони цьому дуже раді і виходять на берег[54].

Русалки тільки тих людей лоскотали, на яких тримали зло. Уберегтись від них можна тільки за умови – не купатися одному[55], не потрапляти їм на очі[56], не чіпати[57].

Домовий

Домовик, домовий – це старичок-молодичок, який мешкає у хаті[58]. Невеличкий на зріст, м'який, з довгою бородою[59]. Виглядав як маленький хлопчик[60], тільки з бородою[61], або маленький хлопчик у шапочці[62], або маленький чоловік з довгою бородою і в капелюсі[63]. Ще кажуть, що має вигляд чорного страшного діда[64]. Іноді сприймали його за привида, у вигляді померлої людини[65]. Але побачити домовика можна лише тоді, якщо йому нашкодиш[66].

Поведінку домового оцінюють по-різному. Він мешкає в хаті повсюдно[67]: на горищі[68], біля печі[69], у димарі[70] і вночі не дає хазяїну спокою, гуркоче[71]. Може не турбувати господарів, поки його все задовольняє[72].

Домовик – хазяїн у хаті[73]. Позбутися його неможливо[74]. Якщо хата побудована на місці, яке домовому не подобається, він турбуватиме господаря. Наводиться приклад, коли домовик щоночі заплітав косицями гриву коневі, поки не збудували в іншому місті нове приміщення[75].

---

[49] Прийма Раїса Семенівна, 1925 р.н., с. Каховка.

[50] Михайлюк Раїса Миколаївна, 1941 р.н., с. Андрієво-Іванівка; Єрьоменко Євгенія Степанівна, 1931 р.н., с. Настасіївка; Хлівна Валентина Іванівна, 1939 р.н., с. Настасіївка.

[51] Ісаєнко Анастасія Матвіївна, 1937 р.н., с. Ісаєве з 1950 року. Народилася у с. Нудижі Головнянського району Волинської області; Овчаренко Любов Григорівна, 1923 р.н., с. Настасіївка;

[52] Овчаренко Любов Григорівна, 1923 р.н., с. Настасіївка.

[53] Михайлюк Раїса Миколаївна, 1941 р.н., с. Андрієво-Іванівка.

[54] Павленко Катерина Іванівна, 1929 р.н., с. Андрієво-Іванівка.

[55] Павленко Катерина Іванівна, 1929 р.н., с. Андрієво-Іванівка.

[56] Єрьоменко Євгенія Степанівна, 1931 р.н., с. Настасіївка.

[57] Овчаренко Любов Григорівна, 1923 р.н., с. Настасіївка.

[58] Прийма Раїса Семенівна, 1925 р.н., с. Каховка.

[59] Резніченко Тетяна Григорівна, 1928 р.н., с. Антонюки; Новікова Зінаїда Антонівна, 1929 р.н., смт. Миколаївка; Михайлюк Раїса Миколаївна, 1941 р.н., с. Андрієво-Іванівка; Єрьоменко Євгенія Степанівна, 1931 р.н., с. Настасіївка; Павленко Катерина Іванівна, 1929 р.н., с. Андрієво-Іванівка.

[60] Лозан Надія Петрівна, 1941 р.н., с. Новопетрівка.

[61] Ющенко Євдокія Іванівна, 1923 р.н., с. Антонюки.

[62] Овчаренко Надія Федорівна, 1942 р.н., с. Андрієво-Іванівка.

[63] Овчаренко Любов Григорівна, 1923 р.н., с. Настасіївка.

[64] Чорна Ніна Миколаївна, 1935 р.н., с. Ісаєве.

[65] Ісаєнко Анастасія Матвіївна, 1937 р.н., с. Ісаєве з 1950 року. Народилася у с. Нудижі Головнянського району Волинської області.

[66] Єрьоменко Євгенія Степанівна, 1931 р.н., с. Настасіївка.

[67] Сальникова Євдокія Петрівна, 1925 р.н.. с. Антонюки.

[68] Павленко Катерина Іванівна, 1929 р.н., с. Андрієво-Іванівка.

[69] Домброван Катерина Марківна, 1932 р.н., с. Новопетрівка.

[70] Домброван Катерина Марківна, 1932 р.н., с. Новопетрівка; Баран Галина Петрівна, 1935 р.н., с. Олексіївка; Чумак Віра Антонівна, 1931 р.н., с. Скосарівка.

[71] Прийма Раїса Семенівна, 1925 р.н., с. Каховка; Резніченко Тетяна Григорівна, 1928 р.н., с. Антонюки.

[72] Завальнюк Емма Петрівна, 1937 р.н.,с. Левадівка; Хлівна Валентина Іванівна, 1939 р.н., с. Настасіївка.

[73] Резніченко Тетяна Григорівна, 1928 р.н., с. Антонюки; Михайлюк Раїса Миколаївна, 1941 р.н., с. Андрієво-Іванівка.

[74] Єрьоменко Євгенія Степанівна, 1931 р.н., с. Настасіївка; Овчаренко Любов Григорівна, 1923 р.н., с. Настасіївка.

[75] Сальникова Євдокія Петрівна, 1925 р.н.. с. Антонюки.

Весільні фото

Фото 61. Весілля Коваль Галини Михайлівни. 1964 р.
Весільні гості з нанашулами, шафарями, родичами. Село Андрієво-Іванівка.

Фото 62. Два шафери (дружби) з букетами. Середина 1980-х років.
Село Андрієво-Іванівка.

Фото 63. Молодий прийшов з хлібом. Батько нареченої його зустрічає і обмінює хліб. Весілля Криворученко Наталії Іванівні. 1984 р. Село Андрієво-Іванівка.

Фото 64. Молоді під час урочистої реєстрації шлюбу в сільраді. На столі – коровай. Кінець 1980-х рр. Село Андрієво-Іванівка.

Фото 65. Приготування до зустрічі молодої на воротях. Хлопчик з відром води, хлібина.1984 р.
Село Андрієво-Іванівка.

Фото 66. Зустріч молодих на воротях. Переливання дороги. 1984 р.
Село Андрієво-Іванівка.

Фото 67. Молоді за весільним столом. Весільний коровай зі свічками, калиною. 1984 р. Село Андрієво-Іванівка.

Фото 68. Молоду виряджають до молодого з хлібинами, з хати виносять придане. 1984 р. Село Андрієво-Іванівка.

Фото 69. Молоді заходять до двору молодого. Їм переливають дорогу. Позаду шафар несе придане. Нанашка тримає весільні свічки. 1984 р. Село Андрієво-Іванівка.

Фото 70. Другий весільний день. Батьки молодої приходять до батьків молодого з хлібинами, сваха заводить їх за рушник. 1984 р.
Село Андрієво-Іванівка.

Фото 71. Другий день. Весілля батьків Кравченко. Подарунки батькам. Молоді дарували батькам на «весілля» поросят (матері – з рожевою стрічкою, батькові – блакитною) та інші подарунки. 1990 р. Село Андрієво-Іванівка.

Фото 72. Другий день. Весілля батьків. Обряд купання батьків. 1990 р.
Кравченко Г.Ф. Село Андрієво-Іванівка.

Фото 73. Другий день. Весілля батьків Кравченко. «Молоді» за весільним столом, перед молодими – «весільні свічки» з кукурудзиння, коровай. 1990 р.
Село Андрієво-Іванівка.

Фото 74. Другий день. Весілля батьків. Купання батька. 1990 р.
Село Андрієво-Іванівка.

Фото 75. Молоді за весільним столом. Перед ними – весільний коровай зі свічками і дівуванням. 1996 р. Село Андрієво-Іванівка.

Фото 76. Наречена чіпляє букет нареченому. Шафарка – шафару. 1996 р. Село Андрієво-Іванівка.

Фото 77. Другий день весілля. Весілля батьків. Ряджені. 2005 р.
Село Андрієво-Іванівка.

Фото 78. Придане. Початок 1960-х рр. Село Андрієво-Іванівка.

Фото 79. Семінар ланкових колгоспів. 1949 р.
Село Андрієво-Іванівка.

Фото 80. Чоловіки та жінки в одязі. Початок 1950-х рр.
Село Андрієво-Іванівка.

Фото 81. Жінки у верхньому зимовому одязі. Пальта, фуфайки, перев'язані хустками. 1950 р. Село Андрієво-Іванівка.

Фото 82. Родина Кравченків. 1954 р. Село Андрієво-Іванівка.

Фото 83. Проводи в армію. 1961 р. Село Андрієво-Іванівка.

Фото 84. Родина з дітьми біля хати. Початок 1940-х рр.
Село Андрієво-Іванівка.

Фото 85. Передвоєнне фото. Родина Кравченко. 1941 р.
Село Андрієво-Іванівка.

Фото 86. Дівчинка в дитячому одязі з іграшками. 1967 р.
Село Андрієво-Іванівка.

Якщо домовика люди виженуть з хати, він зробить їм шкоду. Бувало, люди переїжджали до іншої оселі і брали з собою домовика[76].

Домовик нічого не їсть, тільки п'є[77], хоча, за іншими твердженнями, його потрібно частувати солодким. Залишати йому на ніч солодощі[78].

Щоб задобрити домовика і жити з ним у злагоді, перед тим, як зайти у куплену хату, брали рушник і хліб, заходили до житла і жінка тричі промовляла: «Хазяїне, хазяїне, впусти мене в комірнець»[79]. Або у нову хату впускали кішку, потім промовляли: «Хазяїне, прийми своїх хазяїв»[80]. Коли люди переходили в іншу хату, домовик переходив з ними. Для цього потрібно сказати: «Хазяїне, хазяїне, пішли разом з нами», а перед входом до нового житла промовити: «Хазяїне, я привела свого хазяїна»[81]. Перед входом у нову хату казали: «Хазяїне хати, прийми нас до хати, будемо разом хазяйнувати». І з хлібом, сіллю і іконою заходили до хати[82].

Зверталися до домовика за допомогою. Наприклад, коли у родині хтось хворів. Віддячували солодощами, хлібом, водою[83].

Домовик не є гріхом. Так вважають майже всі респонденти. Якщо його не чіпати, він шкоди не завдає[84]. Якщо маєш у хаті домовика, то не поселиться нечиста сила, різна нечисть[85]. Домовик оберігає хату[86], він є «оберігачем дому[87]. Зафіксовано тільки одне свідчення про домовика як однозначно негативного персонажа», як нечисту силу, і його присутність в домі – гріх[88].

Блуд

Не всі, хто чув про блуд, знає, який він має вигляд[89]. Сприймають його як звичайну людину, чоловіка, тільки мовчазного[90], чоловіка, який кличе за собою[91].

Блуд «жив» у певних місцевостях. Наприклад, біля ставу[92].

Блуд іде попереду і кличе людину за собою[93], заводить, куди хоче[94].

Люди блудили у лісі[95], в степу[96] і навіть на печі. Блуд може призвести до смерті, якщо знаходишся у небезпечному місці чи умовах (наприклад, біля вогню, води тощо)[97]. Представники старшого покоління вважали, що блуд може призвести до смерті[98]. Може завести людину до загибелі, якщо поблизу нікого не буде[99].

Вийти з блуду можна через потрясіння (наприклад, падіння (на дорозі, з печі)[100]), інколи блуд й сам[101] відпускав, допомагав плач через відчай[102]. Щоб позбутися блуду, потрібно помо-

---

[76] Анженко Галина Петрівна, 1938 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[77] Резніченко Тетяна Григорівна, 1928 р.н., с. Антонюки.
[78] Сальникова Євдокія Петрівна, 1925 р.н.. с. Антонюки; Михайлюк Раїса Миколаївна, 1941 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[79] Ющенко Євдокія Іванівна, 1923 р.н., с. Антонюки.
[80] Домброван Катерина Марківна, 1932 р.н., с. Новопетрівка.
[81] Ольчевська Людмила Іванівна, 1941 р.н., с. Петрівка.
[82] Чумак Віра Антонівна, 1931 р.н., с. Скосарівка.
[83] Анженко Галина Петрівна, 1938 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[84] Прийма Раїса Семенівна, 1925 р.н., с. Каховка.
[85] Новікова Зінаїда Антонівна, 1929 р.н., смт. Миколаївка.
[86] Баран Галина Петрівна, 1935 р.н., с. Олексіївка.
[87] Єрьоменко Євгенія Степанівна, 1931 р.н., с. Настасіївка.
[88] Тіторенко Марія Федорівна, 1928 р.н., с. Скосарівка.
[89] Сальникова Євдокія Петрівна, 1925 р.н.. с. Антонюки.
[90] Ющенко Євдокія Іванівна, 1923 р.н., с. Антонюки.
[91] Бинькова Ніна Лук'янівна, 1926 р.н., с. Петрівка.
[92] Домброван Катерина Марківна, 1932 р.н., с. Новопетрівка.
[93] Ющенко Євдокія Іванівна, 1923 р.н., с. Антонюки.
[94] Резніченко Тетяна Григорівна, 1928 р.н., с. Антонюки; Новікова Зінаїда Антонівна, 1929 р.н., смт. Миколаївка.
[95] Резніченко Тетяна Григорівна, 1928 р.н., с. Антонюки.
[96] Середа Катерина Михайлівна, 1927 р.н., с. Петрівка.
[97] Резніченко Тетяна Григорівна, 1928 р.н., с. Антонюки.
[98] Прийма Раїса Семенівна, 1925 р.н., с. Каховка; Завальнюк Емма Петрівна, 1937 р.н., с. Левадівка; Єрьоменко Євгенія Степанівна, 1931 р.н., с. Настасіївка; Хлівна Валентина Іванівна, 1939 р.н., с. Настасіївка; Домброван Катерина Марківна, 1932 р.н., с. Новопетрівка; Бинькова Ніна Лук'янівна, 1926 р.н., с. Петрівка.
[99] Новікова Зінаїда Антонівна, 1929 р.н., смт. Миколаївка.
[100] Домброван Катерина Марківна, 1932 р.н., с. Новопетрівка.
[101] Резніченко Тетяна Григорівна, 1928 р.н., с. Антонюки.
[102] Сальникова Євдокія Петрівна, 1925 р.н.. с. Антонюки.

литися[103], можна вбратися в одяг навиворіть[104] або одягти на голову шапку чи хустину навиворіть[105].

Чорт

Інфомації про чорта обмаль. Прикметно, що його не бачили навіть ті, які при ворожінні просили, щоб він допоміг[106]. Уявлення про образ складені за розповідями інших, як правило, представників старших поколінь. Зафіксовані тільки два випадки, коли чорта відчували жінки, що залишились вночі одні після конфліктів з чоловіками.

Чорт може бути в образі кішки[107], маленької собачки з ріжками[108]. З'являється вночі. Його бачили у вигляді білої собаки, а собака сприймалася як чорт тому, що розмовляла людською мовою. Інколи чорта сприймали як домовика. Він не мав одягу, бо був патлатий[109].

Чорт міг вночі стрибнути перехожому на спину[110]. Якщо не відповідати, він зникає, перетворюється у чорну хмару[111].

---

[103] Домброван Катерина Марківна, 1932 р.н., с. Новопетрівка.
[104] Анженко Галина Петрівна, 1938 р.н., с. Андрієво-Іванівка; Єрьоменко Євгенія Степанівна, 1931 р.н., с. Настасіївка; Хлівна Валентина Іванівна, 1939 р.н., с. Настасіївка; Ольчевська Людмила Іванівна, 1941 р.н., с. Петрівка; Середа Катерина Михайлівна, 1927 р.н., с. Петрівка.
[105] Анженко Галина Петрівна, 1938 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[106] С. Антонюки (автори не вважають за доцільне вказувати прізвище респондента).
[107] Прийма Раїса Семенівна, 1925 р.н., с. Каховка.
[108] Павленко Катерина Іванівна, 1929 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[109] Анженко Галина Петрівна, 1938 р.н., с. Андрієво-Іванівка.
[110] Чумак Віра Антонівна, 1931 р.н., с. Скосарівка.
[111] Завальнюк Емма Петрівна, 1937 р.н., с. Левадівка.

ДОДАТКИ

с. Андрієво-Іванівка

МАТЕРІАЛЬНА КУЛЬТУРА

Артюх Валентина Григорівна, 1926 р.н., вул. Леніна, 14.
Народилась в с. Настасіївка, мешкає в цьому населеному пункті з 1952 р.
Записали: Котова Г.С. та Білочук І.В.

Одяг

Якими були жіночі сорочки?
Розріз був спереду, не було дуже длінних сорочок, вишиті були розочки на манжетах на ракавах та на манішці.
Чи був присутній у вишивках геометричний орнамент?
Так був, але коли вишивали хрестиком, бо я вишивала частіше гладью.
Якого кольору зазвичай була вишивка?
Чорна та красна.
Якого кольору було полотно для виготовлення сорочки?
Біле.
Чи фарбували сорочки?
Ні.
З кількох пілок шилася сорочка?
Не знаю.
Якими були спідниці?
Пояс був, рясні такі, широкі, були зроблені зі свого полотна. До мене це було.
Що ще робили з полотна?
Робили радна, дорожки, такі версати були.
Чи носили фартухи поверх зшитого одягу?
Були і зараз ще носять.
Чи носили безрукавки поверх сорочок?
Ні, не було.
Якими були чоловічі зачіски?
Не можу пояснити.
Чи носили чоловіки сережку в одному вусі?
Ні.
Якими були жіночі прикраси?
Намисто було зроблено з красивих досточок, серьгі – короткі кілечки.
Які зачіски носили дівчата, а які заміжні жінки?
Однакові зачіски носили і дівчата, і жінки. А вже при мені робили завивки.
Чи фарбували волосся?
Ні цього не було.
Як мили волосся?
Брали яїчко та мили.
Чи носили заміжні жінки хустки?
Платки конечно, купляли ситцеві платочки з квітчастим орнаментом.
Чи дарували хустки на весілля?
Дарували.
Які були чоловічі сорочки?
Білі довгі сорочки з вишитою манішкою і пояси були с киточками.
З чого був зроблений пояс?
З шовку були різного кольору.
З яким коміром були сорочки?
Зі стоячим.
Якими були чоловічі штани?
Галіфе.
Чи одягали чоловіки шкіряний пояс?
Одягали, вони його нічим не оздоблювали.
Яким був безрукавний одяг чловіків і жінок?
Носили жилетки з вати та «чортової кожи».
Що носили під взуття?
Плели чулки з вовни, старі жінки одягали високі чулки.
Як було представлене жіноче взуття?
Були черевики з підборами 5 см, двох кольорів чорного та жовтого в магазинах ще й такі крема для обуві продавалися.
Яким був крій постолів?
Тупоносий.

Якими були устілки у взуття?

З тканини.

Як називався короткий кожух?

Раніш казали «бекеш», кожух з оборками, як у плаття.

Сучасне сільське житло

Яку назву має Ваш житловий будинок? (хата, хижа, будинок, фазенда, котедж, іншу).

Раніше ми будинок називали хатою (мазанкою).

Коли збудоване Ваше житло?

Хата була збудована, ще до війни.

Як Ви вибирали план свого житла?

Я строїла сама, з допомогою сусідів. Сьогодні будуємо мою хату, а потім його. І планів тоді не було, кожен строїв як хотів. В ті часи не було інженерів і технологів.

Як робили фундамент?

З круглого каміння робили багатші і заливали цементом, а бідні я не знаю з чого строїли.

Як робили стіни?

Стіни робили з замісу. Замішували глину з соломою, за допомогою коней, засипали соломою, сушили, робили валики і з них строїли хату.

Як робили стелю?

Ставили балки, накривали комишем, потім валькували і замащуювали чистою глиною.

Дах:

Форма?

В мої хати була двосхила форма.

Матеріал покриття?

Накривали хату соломою або очеретом.

Кількість приміщень:

Була кухня, сіни і дві кімнати.

Вхідні двері: виходять безпосередньо на двір, у присінок, у ґанок, у веранду, у галерею, інше...

Вхідні двері виходили в сіни.

Скільки в житлі дверей, крім вхідних, і які приміщення вони сполучають?

В мене дверей не було, лише вхідні. Замість дверей стояли дерев'яні коробки.

Система опалення:

Палили в печі і грубі – дровами, соломою, ліпаками. В печі готували їжу. Біля печі була довга ліжанка, там спали батьки. А діти спали в запічку – зверху на печі.

Якщо є в житлі традиційна піч, то як вона використовується?

В печі готували їжу. Біля печі була довга ліжанка, там спали батьки. А діти спали в запічку.

Система освітлення:

Яка кількість вікон?

Дві кімнати в хаті мали по три маленьких вікна.

Чи є на вікнах віконниці?

Хто був багатший мав підвіконня, а хто бідний – підмастювали глиною. В багатших на вікнах були занавіски, а в бідних – замість занавісок були шпалери, куски газет, тай все.

Як оздоблювали будинок всередині і ззовні?

В середині білили білою глиною, її ще називали «кривоозерська глина», але після побілки на стінах були плями.

Садиба – двір

Яку назву має садиба?

Садибу ми називаємо обійстям.

Кількість та розміри земельної площі Вашої садиби.

Розмір городу – 10 соток.

Які земельні ділянки належать Вам сьогодні?

Город коло хати і все. Я сама його не можу обробляти, мені допомагає «Червоний Хрест».

На якій землі зводили житло для новостворених родин члени Вашої сім'ї?

Молоді будували собі житло в селі, де живуть батьки, або на батьківській землі. Пізніше почали виїжджати далеко за межі села.

Розташування житлового будинку?

Хату будували або в центрі подвір'я, або з боку, ближче до дороги.

Скільки вікон у короткій стіні, якою житло виходить на вулицю?

В одній кімнаті було три малих вікна.

Чи є перед житлом, що виходить на вулицю, квітник, палісадник з кущами бузку, калини, тощо?

Так, у нас заведено садити перед хатою квіти, дерева.

Який вигляд має огорожа, яка відділяє садибу від вулиці?

Раніше був плетений тин, а потім – з дерев'яних штахет.

Кількість господарських споруд двору, їхнє призначення та назви?

Коли моєї хати є погріб, літня кухня, сарай. Але худобу вже не тримаю, немає кому за нею доглядати.

Що Вам заважає покращати забудову та благоустрій Вашої садиби?
А кому ж за цим дивитися? В мене немає ні грошей, ні сил, щоб цим займатися.

Народна землеробська техніка

Перелічіть предмети традиційної землеробської техніки, як і в минулому використовувалися у Вашому селі? Що з них залишилося у сучасному господарському побуті? Які з них ще використовуються, у яких випадках?
В колгоспі були трактора, машини, але їх було мало. Це зараз одна за одною їздять.
Яке землеробське знаряддя називалося рало, соха, сабан, гена, самохід, таківський?
В нас такого не було.
Яку худобу, скільки числом запрягали до цих землеробських знарядь? До якого часу це ще вживалося?
Запрягали (у вози) від двох і більше коней, волів. Також запрягали і коровів, бо мало всього було.
Що таке борона, драпак, трійчак? Який вони мали вигляд, для яких робіт використовувалися?
Бороною працювали більшість на полях, бо в людей її не було. Нею боронували поля.
Які ще традиційні знаряддя використовували в селі для ручного обробітку землі, догляду за посіяним (лопата, сапка, вили тощо)?
Город копали лопатою, а шарували – сапою.
Які знаряддя праці використовували в селі для збирання зернових, сіна, огородніх культур? Перелічіть їх.
Була спеціальна косілка, яку тягнули коні. А той, хто управляв ними, скидав ці покоси, що там були, і так скошувалася трава. А позаді жінки йшли і в'язали траву в снопи і скидали в скирти. Були косарі, які коли йшли косити, брали з собою грабельки, якими стягували траву до купи.
Для яких сільськогосподарських робіт застосовувалася коса? Що таке «гола коса», «коса з грабками», «коса з лучком»? До якого часу вони використовувалися? А зараз є? Можете намалювати? Що таке «коговиця»?
Косою скошували траву і заготовляли її на зиму, худобі.
Що робили з косою, щоб вона була зручною при косьбі? (Точили, клепали, на чому)?
Косу клепали і тоді вони були кращими.
Для яких робіт використовувалися колись граблі? А зараз? Який вони мали вигляд?
Під час косіння граблями згортали траву, на городі ними розбивали грудки.
Для яких робіт використовувалися колись вили? А зараз? Вони були усі однакової конструкції? Чим відрізнялися?
Вилами підкидали, відкидали солому от молотарки. Були 3-х, 4-х і 6-ти ріжкові вила.

Кравченко Лідія Павлівна, 1926 р.н., вул. Леніна, 82.
Записали: Котова Г.С. та Білочук І.В.

Одяг

Оздоблення сорочки: а) як оздоблювали сорочку – вишивкою, тканням, аплікацією? б) назви техніки вишивки (хрест), ткання (перебір), аплікації в) якими нитками (вовняними, лляними, бавовняними)? г) назва орнаменту (узорів).
Так, вишиті сорочки були, люди носили, я вже не носила. Вишивка була на комірцях, на манжетах, на груді були вишивки.
З якого матеріалу шили сорочку?
Домотканного і фабричного полотна.
Як оздоблювали чоловічу сорочку?
Вишивкою, чоловічі сорочки були більш орнаментовані, ніж жіночі.
Чи був у сорочці комір? Яку форму він мав?
Був, стоячий.
Чи дарувала молода сорочку нареченому?
Був у сорочці.
Чи тримали на смерть шлюбну сорочку? Як її називали?
Ні, цього я не знаю.
Якого кольору були спідниці?
Чорний колір був в більшості, коричневий.
Чи носили домоткані лляні або конопляні спідниці?
Так, не було таких покупок як зараз, спідниці самі шили, вони були домотканні.
Як називалися спідниці з «крамної» (фабричної) тканини залежно від крою?
Пізніше були плісіровки. Вони з'явились досить пізно.
Чи носили фартух поверх зшитого одягу спідниці?
Да, обязательно усі в фартухах були.
З якого матеріалу виготовляли фартух?
З чого було, з того і шили.
Якого кольору були фартухи?
Різного кольору.
Яким був фартух з фабричної тканини?
Не нагрудники, їх пізніше стали шити, а тоді шили тільки поясочок, планка і поворошки.
Які пояси одягали жінки?
Тоді не носили так отдельно.

Чи виготовляли плетені пояси?

Можливо, але в іншому місці.

Чи носили жінки поверх сорочки безрукавку і як її називали?

Шили, у кого була возможность, жилетки називаються.

З якого матеріалу шили безрукавку?

Більше зимні жилетки шили, летніх не носили, робили їх в'язаними з вовни. У мене була з дранічанки і шерстяної нитки, платки в'язали.

Крій безрукавки: 1) яку спинку мав нагрудний жіночий одяг?

Обикновено пряма.

Суцільну, чи з окремо викроєних і зшитих упродовж пілок?

Суцільна та пілки, з трьох частин.

Як прикрашали нагрудний одяг?

Як хто хотів, але зимні були не так оздоблені, а літню прикрашали тесьмою.

Яка була дівоча зачіска? У скільки кіс запліталася дівчина?

В дві коси.

Чи вплітали квіти у волосся?

В праздники і в обжинки лише тоді.

Чи робили кучері?

Багато після війни стали робити завивки.

Як робили кучері?

Не було тоді мастерів, парехмахерів не було, накручували, наче я так помню нагрівали дроти і накручували.

Чи носили дівчини вінки?

Як в праздники.

Чим відрізнялися зачіска і головний убір дівчини від зачіски і головного убору заміжньої жінки?

Більше дівчата носили вінки, а заміжня, як обжинки одевала вінки з колосків.

Чи носили жінки головний убір, що мав вигляд рушника? Як він називався?

Так носили, називали платок.

Як саме його оздоблювали?

Ніяк, він був однотонний, якщо вони були фабричними, то вони були орнаментовані, якась разнообразна клєтка, клетчаті.

Які шийні прикраси носили дівчата і жінки?

Носили.

Як вони називалися?

Крупні такі коралі.

Якого кольору були та форми?

Видовжені і білого кольору.

Коли саме носили намисто щодня чи тільки на свята?

Як хто, носили щодня.

Чи носили чоловіки одну сережку у вусі?

Я не буду казати, не знаю. Може по якійсь причині хлопчики чіпляли золоту сережку, коли золотуха була.

Чи відрізнялося вбрання парубка від вбрання одруженого чоловіка?

А як же, полоски більше вишиті у молодих хлопців.

З якого матеріалу були виготовлені чоловічі пояси?

Ремінні, ремні їх називали. Шкіряні.

Як чоловіки підстригали волосся?

Стригли коротко волос.

Чи носили довге волосся?

Ні, стриглися і все. Раньше такого не було.

Чи носили бороду та вуса?

Носили особенно чуть пожилі – борода, вуса, середнього віку – вуса.

Крій постолів?

Більш круглі, гострих не було.

Підбор, тверда груба набійка на підошві взуття під п'ятою?

Підбори були дуже широкі.

Як називалося чоловіче взуття? Що саме носили чоловіки?

Кирзові чоботи.

У яких випадках знімали взуття?

На ніч, раньше не мали поняття знімати взуття.

Чи зберігаєте Ви свій весільний віночок?

Ні. Віночок дочки зберігаю.

Сорочку нареченого зберігаєте?

Ні.

Чи був у Вас ткацький станок?

Ні, не було.

Сучасне сільське житло

Яку назву має Ваш житловий будинок? (хата, хижа, будинок, фазенда, котедж, іншу).

Хата, звичайно.

Коли збудоване Ваше житло?

1959 року строїли хату. А через 10 років построїли кам'яну.

Як Ви вибирали план свого житла?

Строїли самі. А були люди, які купляли стандартні хати з Березівки.

Фундамент (дерев'яні стояни, підкладки з каміння, стрічковий з блоків, стрічковий монолітний з залізобетону, інший).

Робили з каменя і заливали глиною, цементом з піском.

Стіни:

Робили з глини, прямі і симетричні. Робили хату з грасу, який мішали кіньми.

Стеля:

Різали дрова (балки) і замастювали глиною з соломою.

Дах:

Матеріал покриття (солома, очерет, дерево, черепиця, залізо, шифер, інший).

Перекривали соломою, залізом, шифером.

Кількість приміщень:

Була 1–2 кімнати і коридор.

Система опалення:

Палили і готували на плитах, в печах. Пізніше палили соломою, деревом, перейдами з кукурудзи.

Якщо є в житлі традиційна піч, то як вона використовується?

В печі готували їжу, спали в запічку – там було дуже тепло.

Система освітлення. Яка кількість вікон?

Вікна були маленькі, по 1–2 в кімнаті. В день світло було з надвору. В ввечері брали свічки, керасінову лампу.

Чи є на вікнах віконниці?

Віконниці були дуже рідко. У моїй старій хаті їх не було.

Кількість та розміри земельної площі Вашої садиби?

Землі було мало. Лише город біля хати.

Які земельні ділянки належать Вам сьогодні?

Є ондо город, садок. І колгосп видав 2 га землі.

З яких земельних ділянок складається Ваша садиба?

Подвір'я, город, садочок.

Розташування житлового будинку.

Построїли по середині подвір'я.

Чи є перед житлом, що виходить на вулицю, квітник, полісадник з кущами бузку, калини, тощо?

Раніше квітників не було. Коли ж за ними дивитися? А пізніше зробили.

Який вигляд має огорожа, яка відділяє садибу від вулиці?

Робили з лози, плели. Потім деревинні штахети поставили.

Кількість господарських споруд двору, їхнє призначення та назви?

Маленька кухня – там літом готую їсти. Льох – якась яма.

Що Вам заважає покращати забудову та благоустрій Вашої садиби?

Грошей не має, та й стара я вже.

Яке зовнішнє і внутрішнє оздоблення будинку?

В середині білили білою глиною, а не вапном. Вікна не красили, бо краски тоді не було. Ззовні білила 30 років, а потім 8 років назад сама поштукатурила.

Як ви обробляли город?

Сапою, лопатою. Все робили в ручну. Вилами перекидали бурян, скопували город.

Літвінова Марія Михайлівна, 1927 р.н., вул. Щорса, 91.

Записали: Котова Г.С. та Білочук І.В.

Одяг

Які сорочки носили жінки?

У нас тут не носили національних костюмів.

Як оздоблювали сорочку?

Ми виступали багато у школі, всєгда в українських костюмах. Вишивка була.

З якого матеріалу виготовляли?

Полотно було біле.

Як з'єднувалися між собою передні й задні пілки сорочки на плечах?

В нас тут була бабка, недавно померла, так вона вишивала вишиванки: мужскі, жіночі сорочки. Так вона вишивала плечі, маніжку, комірці, рукава.

Який крій мали сорочки?

Як у кофточки. Не суцільно скроєна, з декількох пілок.

Де в жіночій сорочці розрізали пазуху?

Спереду.

Чим відрізнялась святкова сорочка від буденної?

Білі носили тільки сорочки, але ж багато на Одещині не було таких національних костюмів.

Чи дарувала молода сорочку молодому?

Нє. Такого у нас не було.

Чи тримали на смерть шлюбну сорочку?

Тоже не знаю, такого не було в нас.

З кількох пілок шили спідниці?

З двох пілочок. Нешироκі і недлінні, такі обикновені.

За допомогою чого трималася спідниця на стані?

Просто застібалася або на резинку. Ми ходили так з моєю сестрою до бабки у Левадовку, бо у нас це було диво, що у вишитій сорочці іде дівчинка, ми надівали іще вінок із лєнтами.

Якого кольору були стрічки?

Різні лєнти, окрім чорного, його не було. Білі, голубі, сині, зелені, красні.

З яких квітів був виготовлений вінок?

З бумаги.

Чи були спідниці, які застібалися на гудзики чи зав'язувалися на зав'язки?

Ні такого не було.

Чи носили фартухи з вовни?

Ні.

З якого матеріалу носили фартухи?

Обикновені ситцеві фартушки. Поворотка така пришита, до нього пришивалася пілка, внизу робилася оборка. Він був неорнаментований.

Чи існували фартухи з фабричної тканини? Як їх називали?

З фабричної тканини були.

Чим відрізнялися саморобні фартухи від фабричних?

У нас льон ілі прядиво сіяли спеціально, і його обробляли, але в нас такого не було. У нас набирали в магазинах матерію і з неї вже шили.

Які пояси одягали жінки?

Не надягали поясів.

Чи носили поверх сорочки безрукавний одяг?

Більш пожилі жінки носили безрукавочки, а молоді жінки такого не носили.

З якого матеріалу вона була виготовлена?

Тепленькі були на ваті робили їх.

Який в них був крій?

Були прямі.

Який був комір?

Коміpців не було.

Якими були дівочі зачіски? У скільки кіс запліталася дівчина?

Різні були, косу носили багато хто. Її так не розпускали, а скручували її у гулю на голові, пришпилювали потім шпильками.

Які були заколки?

Не носили.

Як у давнину мили волосся?

Мили, раніше не було усіх тих препаратів, що є зараз, що змягчає воду. От сонячник, як росте, він висихає вже і от палки палили і вже з того попіля, як в нас казали: «Луг спускали». Брали отаку торбину, в торбину сипали луг і опускали у воду, цідили його, щоб воно стікало, і тоді вода м'яка, і тоді нею мили голову.

Чим відрізнявся головний убір дівчини від убору заміжньої жінки?

Не знаю я, під час Совєтською власті всі дівчата ходили підстрижені, а на степу як робили, одягали хустину жінки, під бороду зав'язалися. Жінки пожилі всьо время ходили у платочках.

Чи носили жінки обручі?

Не носили.

Які хустки носили жінки?

Носили шерстяні цвєтасті, ситцеві, батистові платочки.

Які були шийні прикраси?

Все люди в магазинах купляли.

З чого вони були зроблені?

Стекла.

Чи виготовляли намисто самостійно?

Ні, в нас такого не було.

Які сережки носили?

Носили сережки. Заможні золоті носили, бідніші – металеві, біжутерію.

Чи носили чоловіки одну сережку у вусі?

Ні, не носили.

Яким було чоловіче вбрання?

Ситцева сорочка навипуск поверх штанів надєвали. Сорочки були клітчасті, цветасті.

Де у чоловічих сорочках була пазуха?
Спереду.
Чим підперізували сорочку?
Поясочки були. Папа мій до війни носив, вони були скручені із шовку з китицями.
Якого кольору були ці поясочки?
Білого.
Чи носили чоловіки шкіряні пояси?
Носили.
Чи одягали чоловіки безрукавний одяг?
Обикновену рубашку, але з короткими рукавчиками.
Які зачіски носили чоловіки?
Довгого волосся в нас вони не носили.
З якого віку починали носити вуса, а з якого бороду?
В основном рідко коли пожилі мужчини носили вуса, а бороди не носили ніхто. Молоді зовсім не носили вуса.
Яке взуття носили жінки?
Підбори були невисокі, десь приблизно 5 см. Кожані шили.
Чи вдягали шкарпетки?
З бавовни носили особено при руминах, в'язали чулки, юбки, кофти самі в'язали. Це я знаю, бо сама в'язала.
Чи були шевці у селі?
Так були, але не дуже багато.
Використовували валянки як зимове взуття?
Так, були зшиті, збиті, і на них зверху галоші надівали, ми їх не прикрашали.
Чи носили овчинний одяг?
Носили кожухи, складався з двох пілок, застібався на пластмасові гудзики.
Чи мали Ви ткацький станок?
У нас не було, ткали пілочки, щоб пол застелять.
Коли зник ткацький станок, коли ним вже більше не користувалися?
Годів десять тому назад у нас була бабка одна і мужик один, що сам ткав пілки.

Сучасне сільське житло

Назва житлового будинку?
Називали хатою-мазанкою.
Яку назву має Ваш житловий будинок? (хата, хижа, будинок, фазенда, котедж, іншу).
Хата.
Коли збудоване Ваше житло?
У 1961 році збудували другу хату, а ззаді була стара – глинобитна (зимою тепла, а в літку прохолодна), коли збудували – не пам'ятаю.
Як Ви вибирали план свого житла?
Мені допомагали строїти люди, сусіди. Як будувати вибирала сама.
Фундамент?
Був із каміння і заливався цементом.
Стіни?
Місили глину з соломою – грасу, здебільшого місили кіньми. Робили вальки, грасу рубали сапою. Два чоловіки мурували, а два носили і подавали валіки.
З чого робилася стеля?
Підбивали дранку (досточки), валькували тим місивом, що готували для виготовлення стін (вальками). Знизу підмазували чистою глиною, щоб легше було мастити, а з верху просто замазували болотом, чи глиною.
Форма даху?
В новій хаті двосхила, а в старій чотирьохсхила.
Матеріал покриття?
Другу хату накривали шифером, а першу соломою.
Кількість приміщень?
Була зимова кухня, зала, спальня і дитяча кімната. Пізніше пристроїли веранду і коридор.
Вхідні двері: виходять безпосередньо на двір, у присінок, у ганок, у веранду, у галерею, інше...?
Вхідні двері виходять на веранду, а потім вже на двір.
Скільки в житлі дверей, крім вхідних, і які приміщення вони сполучають?
З коридору можна було зайти у всі кімнати. Двері були скрізь крім спальні, там була лише коробка.
Система опалення?
Палили дровами, соломою. Пізніше вугіллям. Було дві груби – між кімнатами.
Якщо є в житлі традиційна піч, то як вона використовується?
Так, у мене піч в літній кухні. Часто готую в ній їжу.
Система освітлення
Яка кількість вікон?
Вікна були маленькі, 1–2 в кімнаті. Ввечері користувались свічками і керасіновою лампою.

Чи є на вікнах віконниці?
У мене віконниць не було.

Садиба – двір

Яку назву має садиба?
Ми називаємо садибу обійстям.
Кількість та розміри земельної площі Вашої садиби.
14 соток землі.
Які земельні ділянки належать Вам сьогодні?
Лише город, землі у полі в мене немає.
На якій землі зводили житло для новостворених родин члени Вашої сім'ї?
Вони строїлись де хотіли, могли на батьківській землі, а могли в іншому селі.
Розташування житлового будинку.
Будинок по середині подвір'я.
Скільки вікон у короткій стіні, якою житло виходить на вулицю?
Як у кого. В мене, наприклад, 2 вікна.
Чи є перед житлом, що виходить на вулицю, квітник, палісадник з кущами бузку, калини, тощо?
Є невеликий квітник. Дерева: горіх, вишня.
Який вигляд має огорожа, яка відділяє садибу від вулиці?
Раніше був плетений пліт, а потім зробили дерев'яні штахети.
Кількість господарських споруд двору, їхнє призначення та назви?
В мене на обійсті є літня кухня, сарай, гараж з каменю і погріб.

Народна землеробська техніка

Перелічіть предмети традиційної землеробської техніки, як і в минулому використовувалися у Вашому селі? Що з них залишилося у сучасному господарському побуті? Які з них ще використовуються, у яких випадках?
Техніки тоді було мало. Пам'ятаю косілку, молотарку.
Яке землеробське знаряддя називалося рало, соха, сабан, гена, самохід, таківський?
Рало, сохи та іншого не було.
Яку худобу, скільки числом запрягали до цих землеробських знарядь? До якого часу це ще вживалося?
Запрягали 2–4 коня, три корови. Перестало вживатися років 10–20 назад.
Які ще традиційні знаряддя використовували в селі для ручного обробітку землі, догляду за посіяним (лопата, сапа, вила тощо)?
Город обробляли сапою, скопували лопатою самі. Пізніше колгосп обіцяв орати городи технікою, але щастило не всім.
Які знаряддя праці використовували в селі для збирання зернових, сіна, огородніх культур? Перелічіть їх.
Для збирання сіна були спеціальні косілки, а дівчата йшли позаду неї і в'язали снопи. Огородні культури збирали руками.
Для яких сільськогосподарських робіт застосовувалася коса? Що таке «гола коса», «коса з грабками», «коса з лучком»? До якого часу вони використовувалися? А зараз є? Можете намалювати? Що таке «коговиця»?
Косою косарі косили сіно, заготовляючи на зиму худобі.

Тищенко Микола Володимирович, 1929 р.н., вул. Калініна, 80.
Записали: Котова Г.С. та Білочук І.В.

Одяг

Яка техніка для обробки землі була у колгоспах?
Власної техніки у нас не було, все тільки у колгоспах.
Коли став зникати традиційний костюм?
У нас такого не було, після війни, мабуть.
Чи був у Вас ткацький станок?
У нас не було, а у моєї тітки був, в неї дітей не було, то вона не ткала, а давала тим, хто вміє.
Скільки сорочок мала жінка?
По одній.
Чи тримали на смерть шлюбну сорочку? Як її називали?
Так, рубашкою.
Чи робили якісь дії з чоловічою або жіночою сорочкою: загортали новонародженого, вішали в хліві, протягали сорочку хворого через прокоп в землі?
Та такого не було.
Який був наплічний зимовий верхній одяг?
Свитка така, штанці. Стірали вовну, фарбували її, були такі люди, що це робили.
Чим відрізнявся одяг заможних людей від бідних?
Не дуже відрізнявся, сорочки можливо були чуть краще, а так було скрутне становище майже у всіх. Мені штани пошили і я ходив до школи в них.
Чи носили чоловіки сережку у вусі?
Ні, ні цього в нас не було.

Як чоловіки підстригали волосся?

Довгим вони його не носили, я такого не бачив не було в нас цього. Сейчас девочки носять коротший волос, ніж мужчини.

Які були пояси? Чим вони оздоблювалися?

З тканини і красні, і зелені, і різні, з бляшанками були, ще також застібувалися на китечки.

Яке було взуття чоловіче та жіноче?

З круглими носами. Ходив я в перший клас у валянках, зимою їх валяли.

Який був комір у свитці?

Отакий, як у рубашки.

З якого матеріалу робили стіни в будинках?

Все з глини, камінь, цегла.

Чи оздоблювали чоловічу сорочку вишивкою?

Я не помню, щоб хтось у нас носив. Були такі, хто вмів вишивати, вони і носили, а всі інші ні.

Чи відрізнялося вбрання парубка від вбрання одруженого чоловіка?

Молодьож старалась лучше одіваться.

Які обручки носили?

Я не знаю, ми з жінкою женилися і не мали понять, що таке обручка, і де вона продавалась.

Ви зберігаєте весільний вінок?

Да, вінок зберігається і мій букетик також.

Як називали старий одяг?

Кожухи були, фуфайки такого поняття ще не було.

Які були чоловічі головні убори?

Шапки ушанки. Ми вівці держали, то батько носив гостроверху шапку з овчини.

Як прикрашали шапку нареченого?

Як і усі.

Чи одягали шапку нареченого молодій?

Та ні.

Чим мили волосся?

Раньше й мила не було, сємечками. Палили їх, збирали попіл, пересипали його. Мили голову яїчком, шампунем якось не так. Білок викинув, а жовтком вже мию волосся.

Чи носили бороду та вуса?

Хто любив, той носив, батько мій вуса чуть-чуть отако закручивав. Я трохи запустив, а то бреюся.

Що одягали на ноги перш, ніж взутися?

Носки, які плели з вовни.

Які сережки носили жінки?

Не знаю, моя жінка боялася вуха проколювати.

Якими були шийні прикраси?

Намисто носили. Во время войни кабель був красний, я його витягав і робив намисто і тітка моя носила. Носили справжнє намисто лише ті, хто був багатим.

Які були кишені у верхньому одязі?

Вони були і зверху і знизу.

Як застібався верхній одяг?

Пугвичками з дерева.

Чим були накриті будинки?

Камишом, а потім шифером.

Чи у кожного була піч в хаті?

Да.

Чи готували у печі і що саме?

Пекли в большинстві в горшках, в їх варили їсти у печі.

Чим розпалювали піч?

Деревом, соломою, що було, тим і палили.

Франко (Носуленко) Катерина Петрівна, 1935 р.н., уродженка села Федорівка, Котовського р-ну, Одеської обл. Мешкає в цьому населеному пункті з 1955 р.

Записали: Котова Г.С. та Білочук І.В.

Поселення

Чи приєднувалися до вашого села переселенці?

Так. Переселенці були.

Звідки переселялися?

Переселялися з Закарпаття.

У зв'язку з чим?

Їх висиляли звідти. Після війни, як вони приєдналися до Радянського Союзу і влада думала, що вони багато шкодили. Наприклад, сусідів моїх висилили з Закарпаття, бо жінка робила медсестрою у військовому санаторії і якийсь воєнний (офіцер) отруївся. Ігнатенко Ганна, Сигидій.

Чи знаєте ви про визначних людей, вихідців з вашого села?

Овчаренко – Герой праці, два Герої Радянського союзу – Губа і Дорож.

Сучасне сільське житло

Яку назву має ваш житловий будинок?

Хата.

Який був фундамент?

Фундамент робили з каменя.

Стіни з чого були зроблені?

З глини.

Стеля?

З акації. Каркас мастили глиною.

Дах?

Житню солому в'язали у маленькі сніпки і закладали верх. І років 10 нічого не протікало.

Кількість приміщень, яка була в домі?

Було 2 кімнати, а по середині сіни.

Яка була система опалення?

Піч. Палили кізяками, соломою, дровами.

Яка система освітлення?

Вдень світло було через вікна, а в вечері – свічками, керасиновими лампами.

Яка кількість вікон і які вони на вигляд?

Вікна були невеликі. Кількість різна.

Ткацтво

Які волокнисті рослини переважно сіяли у вашій місцевості?

Сіяли коноплі.

Що робили, щоб коноплі були довгими, білими, чистими?

Довго їх вимочували у соняшниковому попелі.

Якими тижнями і якими днями годилося сіяти коноплі (льон)? Як це пояснювалося? Чи були дні, коли заборонялося проводити сівбу волокнистих культур? Чому?

Сіяли за тиждень до Пасхи. У п'ятницю та середу сівба заборонялася, а чому я не знаю.

Які специфічні дії виконувалися в дні сівби конопель (льону). Хто переважно засівав (чоловіки, жінки)?

Сіяли дівки та хлопці. Під час сівби дівки співали, а хлопці грали на балалайці. Коли відпочивали – хлопці грали, а дівчата танцювали.

Що робили, щоб захистити посіви волокнистих культур від шкідників?

Та на коноплі не сідало нічого. Їх ніколи не треба було захищати від шкідників.

Коли вибирали плоскінь та матірку? Чи існував спеціальний день, щоб вибрати коноплі? Які специфічні дії виконувалися в цей день?

Так, коноплі збирали в суботу – в жіночі дні.

Як складали стебла для просушування? Де вимочували коноплі (льон)? Як довго тривало вимочування рослин? Від чого це залежало? Чи виконували якісь специфічні дії, пов'язані з вимочуванням рослин?

В'язали в снопи. Кидали в спеціальні копанки, заливали водою, ставили під прес на 10 днів, це щоб відмокло волокно від деревини.

Де висушували стебла конопель (льону)?

Де саме – не знаю. Але на сонці. Там воно вибілювалося.

З чого складалася первісна обробка стебел конопель (льону), їх підготовка до прядіння? Як називали тверду «кору» стебел (кістриця, терміть)? Яке начиння для цього застосовувалося (бительниця, терниця)? Яким способом остаточно вичищали волокно від кістриці (витрушували, м'яли ногами)?

Вибивають спеціальним приладом

Яке начиння застосовувалося для вичісування мички?

Мітки – на них мотали по 10 ниток і зв'язували. Всього було 120 ниток. Їх натягували і відбілювали. Мочили ці мітки у соняшниковому попелі, а потім відбілювали. Потім їх мили в річці і сушили.

Чи існувала традиція приступати до прядіння в певний день? Чи відбувалися «запрядини»? Хто в них брав участь, «запрядав» першу нитку?

Я цього не пам'ятаю.

Яке начиння використовувалося для прядіння (гребінь, днище, кужілка, веретено, прядка)? Куди встромляли гребінь? Хто пряв на прядці, хто на веретені?

Використовували гребінь, веретено, кужіль.

В які дні церковного календаря (день св. Варвари, Савви, різдвяні святки, м'ясопусний тиждень) заборонялося прясти? Чому не можна було прясти? Яке покарання чекало з це жінку-порушницю (хвороби, негаразди в господарстві, на тому світі будуть колоти веретенами тощо)?

Не можна було прясти у неділю і на великі свята.

Чи можна було прясти вночі? Як ні, то чим була викликана ця заборона?

Так, можна було. Дівки вночі пряли на вечорницях.

Чи існувала заборона залишати недопрядену мичку на гребені, на прядці? В які дні (час доби) за цим особливо пильнували? Як пояснювали цю заборону?

Нада було прясти до кінця. Не можна було оставляти. Бо казали, що будуть оставлять друзі, товариші, рідні. Прядильне начиння не виносили в ночі, щоб біси не сходились, а виносили рано.

Чи пряли дівчата на вечорницях? Чи приходили до них парубки? Які жарти виробляли з пряжею, прядильним начинням?

Так, пряли. Поверталися з вечорниць вночі з пряжею в руках.

Яке начиння застосовувалося для змотування ниток? Як рахували нитки? За допомогою якого приладу мотали мітки у клубки?

Сідали на стільчик. Перший запряд дівки з веретеном і кужелем. Веретено крутили, а нитка змотувалася..

В які свята (дні) заборонялося мотати нитки? Як пояснювалася ця заборона?

У всі релігійні свята. В ці дні заборонялось робити все.

Чи прали (вибілювали, фарбували) готові мітки? Яке начиння для цього використовували?

Так. Обов'язково вибілювали. Красили більше всього в червоний і чорний кольори. Фарба називалася галунами. Купляли її на базарі.

Чи існувала заборона залишати не закінчену основу на снувалці на ніч, переступати через основу, виносити її з хати? Як це мотивувалося?

Так, заборонялося її лишати. Але чому, не пам'ятаю.

Які дії з основою виконувалися після закінчення роботи (піднімали її вгору, сідали на неї)? Д ля чого це робилося, як мотивувалося?

У нас такого не робили.

Чи можна було залишати на літо (на Благовіщення, на Пасху) сплетену або навиту на верстат основу? Якщо ні, то чим пояснювалася ця заборона? Що годилося зробити з основою у випадку, коли не встигали її вчасно виткати (замикали замком, обливали водою)?

Казали, що при роботі з нитками, тканиною не можна залишати. Все потрібно робити зразу.

Хто витинав полотно? Чи ткали полотно самі, чи віддавали нитки ткачам?

Полотно обов'язково ткали самі, але не всі.

Коли зазвичай починалися ткацькі роботи? Чи існував строк, до якого всі ткацькі роботи годилося закінчити і винести верстат з хати (до Пасхи)? Як це пояснювалося?

В основному взимку, після закінчення польових робіт. Адже взимку роботи мало, а робота з полотном важка і довга.

В які дні заборонялося ткати? Чому? Чи існувало правило не ткати протягом року, якщо помер хтось із близьких? Як це пояснювалося?

Ткали завжди, і всі дівчата, крім релігійних свят і неділі.

Чи можна передавати ткацьке начиння в чужий дім, переносити через дорогу. Якщо не можна, то чому (буде пожежа, град, набіжать вовки)? Як можна було застерегтися від цього? Як слід було повертати ткацьке начиння, якщо його позичали (зав'язати нитку)?

Ні, не можна. Бо ткати потрібно для своїх рідних. Наприклад, дочці на придане.

Чи виконувала ткаля якісь спеціальні дії при дотиканні тканини? Чи відомі способи ворожіння з «дотикальним прутиком» (дєтко, ляндштук)?

Співали, щоб пряжа була хороша. Збиралися в домі, де не було батьків, і сиділи до рання.

Попіл яких рослин (дерев) вважався найкращим для зоління?

Найкращим вважався попіл соняшника.

Де вибілювали готове полотно? Коли розпочиналися ці роботи, хто їх виконував? До якого строку годилося закінчити вибілювання?

Виконували їх жінки. Розкидали полотно на камені на сонці, щоб то висохало, а заодно і вибілювалося.

В які кольори фарбували тканину (пряжу)? Яку фарбу (рослини) для цього використовували?

Фарбували галунами червоного і чорного кольору.

З якого віку починали залучати дівчат до прядіння (та ткання)? Що робили з ниткою, вперше випряденою дівчинкою (палили, зберігали як «помічну»)?

Пряли з дитинства, років 10, а може й менше. Мою нитку мати зберігала. Навчалися прясти самостійно. Я, наприклад, сиділа коло мами і дивилася, як пряде вона. А потім сама повторяла, намагаючись зробити так, як вона.

В яких обрядових діях було задіяне ткацьке начиння (веретено – в замовляннях, випікання весільного печива у вигляді гребеня, прядки; в ідтинання пуповини на гребені тощо)?

У забобони, замовляння, гадання моя мати не вірила, і я також біля неї.

Цапенко Володимир Андрійович, 1924 р.н., вул. Андрія-Іванова, 27.

Записали: Котова Г.С. та Білочук І.В.

Одяг

Які сорочки носили парубки?

Вишиті рубашечки, воротнічок стоячий, вишиті рукава. Носилися на випуск, а потім тісьомочкою або поясом з китечками підперезувалися. Коли прості рубашки носили, то їх заправляли в брюки. Коли був малим, то мама зшила з мішечку мені штанці та рубашечку і не стірали ми її цілий рік.

Як змінилося оздоблення сорочки після війни?

Після війни був голод, була розруха, востанавлювали страну, люди обірвані ходили, як попало, але люди не ходили так як зараз розпещені. Після того, як почали востанавлювати заводи, строїти фабрики, люди почали дещо одягатися.

Жінки вдягали довгі юбки по щиколотку.

З якого матеріалу шилися літні та зимові чоловічі штани?

З самотканного, сіяли льон, жали, у річку носили, закладали його мокнути определьонноє время, палкою били, розбивали мили і вибивали його, витріпували, висушували і робили нитки. Білі рубашки, нижнє більйо шили з нього, так воно було таким крепким, що бувало на гарбі їдеш, жінка зацепиться за косу, але одяг не розривався.

Яким був чоловічий пояс?

Большинство було із реміня, з шовку були, з канатику. До війни я був пацаном та не було у що вдітися. Одні штани, одна рубашка і може стару тужурку або кацавейку надів, отак канатом підперізувався і шапку стару. Не було такого, щоб батько пішов в магазин і купив шапочку, ботіночки. Ото старі, що залишилися батькові чи материні шкрамбаки, надіваю, намотую тих портянок, канатами зав'язувалися і ідеш у школу чи куди. Не було ні трусів, ні майок. Під голову скручували тужурку або кацавейку.

Якими були літні головні убори?

Нічого не одєвали, хтось носив картузи.

Які були чоловічі зачіски?

Різні, за літо волосся відростало та заводилися воші. Стригла мене мама так, що хлопці сміялися, бо получалася драбина.

Чи носили чоловіки сережки в одному вусі?

Ні, я такого не бачив.

Які сережки були у жінок?

Чи були шевці у селі?

Були евреї.

Яким був овчинний одяг?

Були кожухи, в кожній сім'ї по два: у матері та батька.

Сучасне сільське житло

Яку назву має Ваш житловий будинок? (хата, хижа, будинок, фазенда, котедж, іншу).

Ми називали будинок хатою або напівземлянкою.

Коли збудоване Ваше житло?

Ще до війни.

Як Ви вибирали план свого житла?

Я сам строїв, а вибирала жінка.

Як робили фундамент?

Фундамент взагалі був з каменю, але в моїй першій хаті простий – из сухої глини.

Стіни?

Ставили кілки і хворостом переплітали, а потім закладали глиною (брали снопи і закручували з грязюкою) і клали на цю плетінь, між кілками. А потім з усіх боків болотом закидали, а потім глиною мастили і білили. Все строїли з землі і глини. Навозили глини, води, соломи – робили рідке болото. Його мішали коні. Чим більше соломи, тим крепший матеріал. Його закривали соломою, і воно загусало. Коли воно висихало, ставили дошку і лопатою відрізали куски (вальки). Потім вальки в солому обкутували і мурували.

Стеля?

З акації (в рощі брали) робили слиші. Посередині коробки (хати) ставили дрючок і клали на нього слиші, з верху комиш. Потім валькували. З низу грасою замастюють, потім чистою глиною. З під покриву було видно ці слиші.

Дах

Форма?

Дах був чотирьохсхилий.

Матеріал покриття?

Хату накривали соломою і комишем.

Кількість приміщень:

Була лише одна кімната і кухня.

Вхідні двері: виходять безпосередньо на двір, у присінок, у ганок, у веранду, у галерею, інше...

У мене через вхідні двері зразу виходили на двір.

Скільки в житлі дверей, крім вхідних, і які приміщення вони сполучають?

Двері були тільки вхідні, і все.

Система опалення

Палили соломою. А ще я ходив на тирло і коли корови йшли в поле, збирав ліпахи. Руками перемішував їх з соломою і робив коржі. За 2-3 дні вони висихали, я їх мішком носив додому. Складали їх під хатою і обмазували коров'ячим навозом, щоб дощ не замочив ліпахи. А зимою вніс ліпахів, переломив навпіл, кинув в піч, а воно синім таким горить, і дуже тепло в хаті. В рощу ще ходив. Брав грабельки і збирав шишки. Мама на них їсти варила.

Якщо є в житлі традиційна піч, то як вона використовується?

Піч з димарем була така, що якщо дивитися на верх коли печі, то біля димаря була така дірка, що небо було видно. Була ліжанка. От батько наробиться, замерзне, прийде і гріється там. На печі стелили пілку, а під голову ставили кожуха. Також були груби, плити, але не у всіх.

Система освітлення

Яка кількість вікон?

В день світло було знадвору, а ввечері – свічки і каганець.

Чи є на вікнах віконниці?

У мене не вікнах не було ніяких віконниць. Замастили глиною, тай все.

Народна землеробська техніка

Перелічіть предмети традиційної землеробської техніки, як і в минулому використовувалися у Вашому селі? Що з них залишилося у сучасному господарському побуті? Які з них ще використовуються, у яких випадках? Чи знаєте який вигляд вони мали? До якого часу вони ще активно вживалися?

Спочатку була техніка, в яку запрягалася худоба. Потім з'явилися американські жундіри – трактори, а потім наші вітчизняні. Потім косарки; а тоді комбайни («комунарець»), якого трактор тягнув. Косили, в снопи в'язали, а потім паровик притягували. Молотарка була, і пас (5–8 м) з'єднував їх. Паровик був біля скирди.

Яке землеробське знаряддя називалося рало, соха, сабан, гена, самохід, таківський?

Ралом обробляли землю – орали її.

Яку худобу, скільки числом запрягали до цих землеробських знарядь? До якого часу це ще вживалося?

Запрягали 4 коня, або 2 хороших бика.

Що таке борона, драпак, трійчак? Який вони мали вигляд, для яких робіт використовувалися?

Запрягали в борону худобу і боронували городи.

Які ще традиційні знаряддя використовували в селі для ручного обробітку землі, догляду за посіяним (лопата, сапка, вили тощо)?

Використовували граблі, лопату, сапу, вили та багато інших.

Які знаряддя праці використовували в селі для збирання зернових, сіна, огородніх культур? Перелічіть їх.

Косілкою косили, а в снопи в'язали жінки, які йшли позаду.

Для яких сільськогосподарських робіт застосовувалася коса? Що таке «гола коса», «коса з грабками», «коса з лучком»? До якого часу вони використовувалися? А зараз є? Можете намалювати? Що таке «коговиця»?

Косою скошували траву.

Що робили з косою, щоб вона була зручною при косьбі? (точили, клепали, на чому)?

Косу клепали.

Для яких робіт використовувалися колись граблі? А зараз? Який вони мали вигляд?

Граблі використовували для згрібання сіна на полі.

Для яких робіт використовувалися колись вили? А зараз? Вони були усі однакової конструкції? Чим відрізнялися?

Вилами люди кидали сіно на машини, перевертали його.

НАРОДНЕ ХАРЧУВАННЯ

Вербицька Надія Давидівна, 1933 р.н., вул. Октябрська, 8.

Записали: Дружинін О.О. та Кісеолар С.Я.

Які продукти харчування заготовляли і заготовляють тепер на запас?

Картопля, різні крупи, борошно пшеничне.

На зиму м'ясо не заготовлювали, але ми тримали порося. І різали, коли потрібно було.

Різали худобу на Різдво, на Пасху, або коли можна було, або коли хотілося, якщо було. Виготовляли ковбасу. Забиванням худоби займався чоловік. Рибу не вживали, хтось може їв. Молоко загалом коров'яче. Робили масло, сир, творог, бринзу. Як робили масло, не пам'ятаю.

Які фрукти та ягоди вживали раніше і вживають тепер?

Сливи, черешню, абрикоси, вишню сушили на зиму.

Які гриби вживають на цій території?

Гріби зараз вживають, тоді ніхто й поняття не мав.

Чи вживають мед?

Хто займався бджільництвом, той їв мед.

Чи вживають соки дерев?

Дерев не було таких, з яких можна було сока взяти. Тільки зараз посадили такі дерева.

Які ви знаєте заборони щодо збирання, приготування і зберігання їжі на запас?

Коли є покійник, то не можна консервувати, колоти тварин, квасити капусту.

Яка страва відома і готується найчастіше?

Борщ, картоплю, галушки, куліш з крупи кукурудзяної, супи, макух їли в голодні роки.

Готують червоний та зелений борщ?

Борщ готували з помідорів, бо не було томатів, як зараз. Борщ готували і на свята, але хто як хотів. Варять із капусти, буряка, картоплі, олією зажарювали. Варили через день, чи кожен день.

Чи знають у селі що таке юшка? З чого її готують?

Так, знаю. З риби роблять юшку. Холодець варили з юшки. Юшка нічим не відрізняється від супу. Суп варили із картоплі, лапшу клали і крупи.

Чи знають, що таке капусняк, або капуста?

Так, рис кидається чи крупа, капуста кисла зажарюють і це капусняк.

Чи відомий у селі кисіль?

Так, з фруктів, з молока.

Чи відомий у селі «жур»?

Ні, жур не знаю.

Чи готували у селі квашу?

Так робили, але я не знаю як, знаю, що воно кисло-солодке, тільки один раз куштувала, коли була маленька.

Чи готували в селі лемішку?

Так, молоко, мука та заколотили.

Чи готували в селі мамалигу?

Так, робили з кукурудзяного борошна, 400 гр борошна, 2 кружкі літрові води, і тоді густо мішається, а потім настаювали.

Чи готували галушки, з якого борошна?

Так, місили тісто, з пшеничного борошна, рвали на клаптики і кидаємо у воду.

Пшоно.

Голушки робили. Робили різні каші. Супи називаються пшонка. На свята обов'язково були вареники з кашею.

Ячмінь.

З ячміня нічого не робили.

Жито.

Варили з житньою крупою кашу, але не знаю як. Знаю, що її мололи.

Пшениця.

З пшениці робили пшеничний суп. Виготовляли крупу з пшениці, кутю варять з пшениці, коливо варять з пшениці. На Різдво варили, на поминки.

Кукурудза.

«Пукали» кукурудзу («пукові»). Робили із кукурудзи мамалигу, мололи на борошно, і зараз це роблять, але рідше.

Кутя.

Кутю робили з пшениці, на Різдво, а то і в будній день.

Голубці.

Робили з капустяних листів. В голубці клали кукурудзяну крупу та пшоно. Голубці пов'зані з усіма обрядами, з іменинами, хрестинами.

Млинці.

Виготовляли з пшеничного борошна, з ячмінного. Змішували з молоком чи з сироваткою. Смажили на олії. Млинці на свята не готували, а налисники.

Оладки.

Робили з пшеничного борошна.

Вареники.

Робили з пшеничного борошна, варили на окропі, з картошкою, з вишнею, з капустою.

Картопля.

Куди не кинь, то картопля – це повсякденна їжа, і варили її у різному вигляді. При посадці картоплі не здійснювалися ніякі ритуальні дії.

Які молочні продукти вживаються у селі: молоко, сир, масло, сметана.

Загалом коров'яче молоко вживали. Сире або кисле.

Які мясні страви вживали?

У кого яке було, таке м'ясо й їли. Віддавали перевагу свиному, куриному м'ясу. Вживали смажене м'ясо, а коли хворіли, то варене.

Риба.

Їли, але частіше купували, ніж ловили.

Квас.

10 літрів води, 2 стакани сахару, смажений хліб і 25 гр дріжджів і воно броже. Після бродіння квас вживали. Пиво не варили.

Мед.

У нас вуликів не було, тому не варили мед.

Горілчані напої.

Варили горілку, коли треба, споживали чисто на свята. Людей, які багато пили спиртного, називали алкоголіками. Вариться 5 чи 10 кіло сахару, кіло дріжджів, заливали 3 відрами води і давали бродити 10 днів.

Виготовляли наливки. Засипали сахаром, і ставили на сонце.

Чи варили узвар?

Так, робили узвар з фруктів.

Чи пили селяни чай?

Пили. Сушили різні трави і листя та заливали водою.
Приготування будь якої страви в різних селах по-різному.
Коли не можна споживати алкогольни напої?
Пили, на свята, на дні народження, на хрестинах.
Чи виголошують за чаркою заздравні промови?
Так, виголошують.
Скільки було прийомів їжі в давнину протягом дня?
Хто як хотів, загалом 3 рази.
Скільки разів топили піч?
Один раз, зранку.
Хто щодня готував їжу?
Я сама собі готувала, у матері не було часу.
Хто подавав на стіл?
Мати, але я їй допомагала.
Чи мали право хазяйки, що готували іжу, сідити за обіднім столом разом із родиною?
Має право, сьогодні нічого не змінилося.
Скільки було постів?
Було 4 пости: перед Пасхою, Петровський піст, перед Різдвом, перед серпнем 2 неділі.
Для кого пости були не обов'язковими?
Не постилися хворі, малі діти, вагітні жінки.
Хто більш ревно поститься?
Жінки.
Чи дотримуються постів тепер?
Так.
Чи відрізняється харчування дітей від дорослих?
Ні.
Чим годували немовлят, якщо не було материнського молока?
Коров'ячим вареним молоком.
До якого віку дитину годували грудним молоком?
До 6 місяців, та починали вже вчити, щоб вона сама їла. А тепер так само, але залежить від здоров'я дитини.
Чи існувало якесь дієтичне харчування для хворих?
Не можна було їсти жирне, смажене.
Які були обмеження для вагітних жінок?
Та так особливо нічого, вагітним жінкам завжди щось хочеться.
Як у селах приймали гостей?
Приймали як звичайно, добре.
Чи є у населеному пункті звичай провідувати породіллю?
Так було, я, наприклад, несла рушник та 10 грн. і поклала біля дитини.
Хто готує страви для прийому гостей?
Хазяйка.
Чи сідає чоловік породіллі за стіл разом з гостями?
Так, сідає.
Чи обдаровували акушерок, які приймали дитину?
Так обдаровували, раніше були баби. Йшла вона без нічого. Приходить і дивіться у середнє вікно, це було у 1946 році, їй треба було подивитися, яка у дитини буде планета. І вона прийняла дитину, і виходить з хати, і каже, як довго буде жити. Бабам давали то хлібину, то плаття, то гроші, хто мав.
Як у вашому селі називаються хрестини?
Так і називаються – хрестини.
Чи несли куми с собою хліб?
Так, несли. Якщо не було хліба, то приходили з тарілкою борошна.
Коли можна було хрестити дитину і гуляти хрестини?
Можна у любий час, возили в церкву та й хрестили.
Який порядок подачі страв на стіл?
Що мали, те й клали: вінегрет, холодець, картоплю, голубці, галушки, кисіль.
Хто стриже дитину?
Кума і кум.
Як відбувається цей акт?
Річну дитину ставлять на стілець, приманюють чимось солодким, щоб вона стояла спокійно. Потім відрізають трохи волосся, та зберігали дома у платку.
Як повідомляють у вашому селі, коли померла людина?
Нічого не роблять.
Чи можна замітати в хаті після виносу покійного?
Ні, лише після 2–3 днів.
Скільки разів спиняється похоронна процесія по дорозі на цвинтар?

Скільки було перехрестя, стільки й останавлювалися.

Які існують заборони обмеження для сім'ї покійного?

Якщо дочка покійного вагітна, то їй не можна йти на кладовище, тому що дитина народиться калічкою. Не можно було виходити вечером на вулицю.

Що готували на поминках?

Борщ, картопля, голубці, ковбасу, кровянку. Але зараз готують, як на весілля.

Чи дозволено звичаєм на поминках чокатися чарками?

Ні.

Чи можна різати хліб на цвинтарі, і чи можна користуватися віделками та ножами?

Ні, хліб нарізали дома. Користуватися виделками та ножем неможна, але зараз вже й цим нехтують.

Хто обмиває покійного?

Якщо помер чоловік, то обмивають чоловіки, а якщо жінка, то жінки.

Чим обдаровують учасників процесії?

Давали мило, рушники.

Як проходе процесія похоронів?

Виносять померлого на двір, кладуть коло порога, батюшка відспівує, і потім несуть на кладовище, на кожному перехресті вони зупиняються. Покійному в труну кладуть гроші, носову хустку, цигарки, якщо він курить.

На чому спускають труну у яму?

На рушниках.

Чи печуть хліб у домашніх умовах?

Так, печуть в печі, з пшеничного борошна, округлої форми. У голодні роки готували хліб, називався малай (кукурудзяна мука, на молоці колотили, солі трошки, і наливаєм в форми).

Чи знають назву «діжа»?

Так знаємо, кругла була, з дерева зроблена, вона стояла в кладовці на столі перевернута.

Жорновська Олександра Василівна, 1921 р.н., вул. Калініна, 131.

Записали: Дружинін О.О. та Кісеолар С.Я.

Який пріоритетний напрямок мало раніше і має зараз господарство села?

Робили на степу, вдома тримали тваринництво, садів не було, але було виноградарство.

Які заняття по виробництву харчових продуктів переважають?

Землеробство: пшениця, жито, ячмінь, кукурудза, картопля. Виноградарство було розвинутим. Тваринництво – були корови, свині, кролі, птахи (качки, гуси, індики).

Які продукти харчування заготовляли і заготовляють тепер на запас?

Овочі в консервному виді та сушили фрукти, та борошно пшеничне. У їжу використовували м'ясо свиней та птахів. Різали худобу на Різдво, на Пасху, або коли можна було, або коли хотілося, якщо було. Виготовляли ковбасу. Забиванням худоби займався чоловік, інколи допомогали сусіди. Рибу загалом не вживали, це вже зараз її можна купити, а тоді не можна було купити. Молоко загалом коров'яче. Робили масло, сир.

Які фрукти та ягоди вживали раніше і вживають тепер?

Черешню, абрикоси, вишню. Взагалом не заготовляли на зиму.

Які гриби вживають на цій території?

Назв грибів не пам'ятаю. На зиму заготовляли гриби у сушеному вигляді. Теперішній спосіб заготовки грибів відрізняється від стародавнього, тим що тоді сушили, а зараз консервують.

Чи вживають мед?

Так.

Чи вживають соки дерев?

Дерев не було таких, з яких можна було сока взяти.

Чи вживають горіхи, насіння?

Так, вживали які були.

Які ви знаєте заборони що до збирання, приготування і зберігання їжі на запас?

Коли є покійник, то не можна консервувати, колоти тварин на свята.

Чи збирали дикорослучі трави для лікарських чаїв? Які трави, квіти, коріння? Коли? Як зберігають? Як настоюють, заварюють?

Так, збирали ромашки, васильки, подорожники, та ті які потрібні були для лікування, сушили їх так їх і зберігали. Настоювали на спирту, якщо потрібно було пити, то варили.

Яка страва відома і готується найчастіше?

Борщ, картоплю, галушки, куліш, супи, сандру із мамалиги.

Готують буряковий та зелений борщ. Борщ готували, коли хотілося їсти. Борщ до святкового столу не входить. Борщ варять всі, хто любить, готують всі по різному. Варять із капусти, буряка, картоплі, олійку зажарювали.

Чи знають у селі, що таке юшка? З чого її готують?

Так, знають, але більш варили суп. Роблять юшку з риби і курятини, кидають макарони та картоплю. Юшка нічим не відрізняється від супу. Суп варили із картоплі і якоїсь крупи.

Чи знають, що таке капусняк, або капуста?

Так, роблять із кислої капусти та якісь крупи ставлять. Смажили капусту.

Чи відомий у селі кисіль?

Так, молочний робили з молока, вишневий з вишень.

Чи відомий у селі «жур»?

Так, робили з чорних ягід, і на це казали жур. В жур відварюють фрукти, а в кисіль кидають крохмаль. Готували жур, коли були фрукти.

Чи готували у селі квашу?

Так, гречану муку, дріжджі.

Чи готували в селі лемішку?

Так, молоко, мука та заколотили все це.

Чи готували в селі мамалигу?

Так, робили з кукурудзяного борошна, заварювали, а потім настоювали

Чи готували галушки, з якого борошна?

Так, з житнього борошна.

Пшоно

Робили різні каши. Супи називаються пшонка. Запіканки виготовлялися з пшона, ріжуть кубиками, розміщають у великих формах і у піч. На свята обов'язково були вареники з кашею.

Ячмінь.

Ячмінь мололи на борошно, зараз це не роблять.

Жито.

Варили з житнього борошна кашу, але не знаю як. Знаю, що її мололи.

Пшениця.

Які молочні продукти вживаються у селі?

Молоко, сир, масло, сметана. Загалом коров'яче молоко вживали. П'ють сире, кисле молоко. Сепаратори з'явилися у 70-х роках, були ручні.

Квас.

Робили з буряка, робили з ячменя муку. Потім робили опару і з цього робили квас, зберігали у підвалах. Його п'ють щодня, як звичайну воду.

Чи варили мед?

Не варили, їли так, як він був.

Чи варили горілку?

Варили горілку, споживали чисто на свята.

Чи виготовляли наливки?

Виготовляли наливки, засипали сахаром і ставили на сонце.

Чи варили узвар?

Так, з вишень, з груш.

Чи пили селяни чай?

Не знаю з якого часу пили його, але пили. Сушили різні трави і листя та заливали водою.

Чи виголошують за чаркою заздравні промови?

Так, виголошують.

Скільки було прийомів їжі в давнину протягом дня?

Їли ми, коли могли.

Скільки разів топили піч?

Один раз, зранку.

Хто щодня готував їжу?

Моя мати.

Хто подавав на стіл?

Мати.

Чи мали право хазяйки, що готували їжу сидіти за обіднім столом разом із родиною?

Має право, сьогодні нічого не змінилося

Для кого пости були не обов'язковими?

Чи відрізняється харчування дітей від дорослих?

Ні.

Чим годували немовлят, якщо не було материнського молока?

Коров'яче варене молоко.

Чи є у населеному пункті звичай провідувати породіллю?

Так. Раніше нічого не носили в подарунок, це зараз носять.

Хто готує страви для прийому гостей?

Хазяйка.

Чи сідає чоловік породіллі за стіл разом з гостями?

Так сідає.

Чи обдаровували акушерок, які приймали дитину?

Раніше рожали в степу. Де впала, там і рожала, потім по лікарням. Ні, раніше нічого не було і нічого не носили. Були такі часи, коли дитину приймали не акушерки, а баби.

Як у вашому селі називаються хрестини?

Так і називаються – хрестини.
Чи несли куми с собою хліб?
Так, несли.
Який порядок подачі страв на стіл?
Починають з холодних закусок, голубці, картопля, вінегрет, зараз краще ставлять, ніж тоді.
Хто стриже дитину?
Кума і кум.
Як повідомляють у вашому селі, коли померла людина?
Відкривають ворота. Відкривають вікна, на ворота чіпляють плоточки, або рушнички.
Чи можна замітати в хаті після виносу покійного?
Ні, лише після 9 днів.
Скільки разів спиняється похоронна процесія по дорозі на цвинтар?
Скільки було перехрестя, стільки й останавлювалися.
Що готували на поминках?
Борщ, картопля, компот, голубці. Але зараз готують, як на весілля.
Чи дозволено звичаєм на поминках чокатися чарками?
Ні.
Чи можна різати хліб на цвинтарі, чи можна користуватися виделками та ножами?
Ні, хліб нарізали дома. Користуватися виделками та ножем не можна, але зараз вже й цим нехтують.
Що таке «спасова борода»?
Не знаю.
Що несуть з собою люди, які їдуть прощатися з покійним?
Нічого не несуть.
Чим обдаровують учасників процесії?
Давали мило, рушники.
Чи печуть хліб у домашніх умовах?
Так, печуть, з пшеничного борошна, округлой форми.
Чи знають назву «діжа»?
Так знаємо, була на 3–4 ведра води, з дерева зроблена.

ТРАДИЦІЙНА СІМ'Я ТА ШЛЮБ

Козачинський Сергій Опанасович, 1937 р.н., уродженець Червоного Кута, мешкає в Андрієво-Іванівці з 1962 р., вул. Андрія Іванова, 23.
Ясинський Павло Анатолійович, 1930 р.н., вул. Андрія Іванова, 24.
Записали: Носуленко Н.В. та Тишевич О.В.

Знайомства. Підготовка до шлюбу.

Як відбувалося знайомство між дівчатами та парубками у вашому населеному пункті?
Прийшов: глянув, пішли на танці, тай познайомились.
Чи відбувалися у вашому населеному пункті вечорниці? Як вони називалися (вечорниці, вечурки, досвітки тощо)?
Так і називались: вечорниці.
Якщо так, то хто їх організовував, де вони відбувалися (в когось удома, у спеціально орендованій хаті, іншому приміщенні, клубі тощо); чи відбувалися вечорниці у визначений час (за календарем – на дні Катерини, Андрія, Меланки, Василя, Різдво, Великдень тощо)? В який час вечорниці не дозволялося проводити?
Самі їх організовували, дівчата запрошували хлопців. Вечорниці були, коли дівчата скажуть, шо завтра вечорниці там і там. Хлібина, бутила водки.
Хто мав право ходити на вечорниці (неодружені дівчата, парубки (з якого віку?), одружені молоді чи старші люди)?
Кого запрошували, ті й ходили.
Хто не мав права приходити на вечорниці?
Не дозволялось приходить замужнім дівчатам та вдовам.
Коли закінчувалися вечорниці?
Закінчувались бувало і в 2, і в 3 ночі. Бувало й до ранку вони були, вже скот женуть.
Чи вимагали батьки повернення до певного часу?
Батькам казали, що йдем, тай і все.
Чи мали право на вечорниці приходити не місцеві парубки, дівчата?
З другого села приходили. Якщо дівчата запрошували.
Які забави були популярні на вечорницях? Які вважалися «непристойними»? Чи були якісь пісні, примовки, небилиці, частівки тощо, які виконувалися на вечорницях?
На вечорницях співали пісні. Розповідали один одному анекдоти. Непристойним вважалося багато пити і розоряться.
Чи траплялися випадки втрати дівчиною цноти?

Було.

Чи існували назви на позначення таких дівчат?

Називали їх нестримані.

Як на це реагували люди?

Люди до таких дівчат відносились нормально. Казали: «Бачили очі, що брали. Дивіться, хай вам повилазе».

Укладання шлюбу

Як колись у вас відбувалося сватання? Кого просили бути сватами?

Я скажу про себе. На одну Пасху відвіз її додому, на другу: привіз до себе. Пішов сказав одній тітці і дядькові, зійшлися, а мама стіл накрила, дали гарненько банку, до ранку. Ми сватались у мене.

Чи існувала попередня домовленість між батьками молодих та самими дівчиною та парубком про сватання?

Між батьками ніякої угоди не було.

Чи укладаються зараз шлюбні угоди, в яких достатньо чітко обумовлюється майно, що передається молодій сім'ї від батьків? Хто є свідком при укладенні такої угоди (чи вона засвідчується нотаріусом)?

У нас такого не має.

Як люди ставляться до ситуації, коли після домовленості про весілля, змінюються плани і весілля не відбувається? Кого вважають винним? Чи є форми відшкодування моральних, матеріальних затрат стороні, якій відмовили?

Не пам'ятаю такого, щоб домовились про весілля і воно не відбулося.

У якому віці зараз вступають у шлюб молоді люди у вашому населеному пункті?

Хлопці в 21–25 років, а дівки в 17–22 роки.

Яка вважалася нормальною різниця у віці між парубком та дівчиною?

Нормальною різниця вважалася 3–4 роки.

Яка різниця у віці між подружжям вважається зараз нормальною?

На мою думку також 3–4 роки.

Чи повинен був парубок бути старшим за наречену?

Звичайно.

Як ставилися до парубка, який одружувався з покриткою?

Такого не було. А якшо й було в рідких случаях, то такого парубка в сторону. Я б її таку й даром не взяв би. Кормити чужих дітей – ніколи.

Як ставилися до парубка, який одружувався з жінкою, що мала дитину? Яке зараз ставлення до чоловіка, що одружується на жінці з дитиною (дітьми)?

Відносилися по різному. Але для чого кормить чужу дитину?

Чи траплялися у вас випадки, коли у випадку смерті чоловіка його брат одружувався на його удові?

Бувало. В мене коли дядько помер, то його менший брат одружився на його дружині і в них родилася дочка.

Чи є певні особливості у ставленні до дівчини, яка виходить заміж за чоловіка з дітьми від попереднього шлюбу?

Ну да ж, є. Вона должна цих дітей любити і доглядати за ними.

Чи були усталеним норми посагу – що давали за дівчиною при одруженні? Що виділяли батьки парубка при одруженні?

Давали все те, що було вдома, і що приготовляла мама. Хлопець і дівчина забирали в придане з дому все, що бачили.

Вважається нормою чи швидше винятком, коли молода сім'я, навіть живучи відокремлено, продовжує отримувати матеріальну допомогу від батьків (чи є певні умови, коли така матеріальна допомога вважається необхідною за яких умов)?

Я женився, в мене батька не було, і мені ніхто нічим не допомагав. А я своїм дітям допомагаю.

Чи обов'язковим було батьківське благословення? Наскільки важливим зараз є ставлення батьків до майбутнього одруження дітей, чи обов'язкова їх згода на одруження?

Не було обов'язковим. Не було й кому благословлять.

Чи колись бралася до уваги думка (згода) дівчини при сватанні?

А куди вона дінеться? Якщо вона кохала то звичайно казала так.

Чи зараз відбуваються у вас обрядові дії, які нагадують традиційне сватання (візит сватів з хлібом чи іншими (якими) подарунками, застілля, обмін подарунками тощо), оглядини і т.д.?

Як тоді таке, так і зараз.

Чи можливе одруження між дальніми родичами? Між якими?

Так. Між братом і двоюрідною сестрою.

Чи трапляються у вас випадки, коли молоді люди живуть разом без реєстрації шлюбу та без вінчання? В яких випадках це вважається прийнятним, а в яких ні?

У нас не вінчались. Ні в кого не було коштів. Привів і будь люб'язна.

Чи вважається у вас обов'язковим вінчання у церкві за умови державної реєстрації шлюбу?

Ні.

Чи траплялися у вас випадки, коли вінчання та весілля розділялися великим проміжком часу? Це були люди середнього, старшого чи молодого віку?

У нас взагалі не вінчались. Бо церкву розвалили.

Яке у вас ставлення до одностатевих сімей?

Це абсурд.

Чи трапляються у вас випадки, коли разом живуть люди однієї статі, не пов'язані кровними зв'язками, складаючи, за їх словами, сім'ю?

Ні в нас такого немає і не може бути.

Обов'язки в родині

Які обов'язки по дому традиційно вважалися жіночими, якими чоловічими? Чи спостерігаються зараз зміни в уявленнях про чоловічі та жіночі обов'язки по дому?

Жінки вдома стірали, їсти варили, дітей гляділи. Чоловіки працювали в полі і на роботі.

Якою повинна бути поведінка жінки, коли вона приходить у дім батьків чоловіка? Чи повинна вона у всьому слухати свекруху?

Щоб була спокійна. Авжеж слухалася, мала вести господарство.

Чи може молода сім'я, живучи в домі батьків чоловіка (із ними) вести власне господарство?

Звичайно, може вести власне господарство.

Яким є ставлення до чоловіка в родині його дружини? Чи повністю він залежний у своїх діях удома від волі батьків дружини та бажання самої дружини?

Ставлення до чоловіка в родині дружини повинно бути хорошим. Ні, він не повинен в усьому слухатися свою жінку.

Чи спостерігається у вас тенденція до негайного відділення від батьківського господарства новоствореної сім'ї? Якщо так, то що для цього робиться?

У нас молоді не спішать відділяти своє господарство від батьків.

Чи трапляються зради чоловіка чи дружини? Чи однакового осуду зазнають чоловік та жінка в разі виявлення зради? Кого у випадку зради вважають винним у ній? Як ставляться люди до сім'ї, в якій можливі зради між чоловіком і жінкою?

У мене їх було: до Києва не переставиш. Авжеж більше осуджували жінку. Думка оточуючих мене не цікавить. Чужа сім'я – темний ліс.

Як колись карали, коли ловили жінку чи чоловіка на перелюбстві? Чи було перелюбство причиною для розлучення?

Ніяк не карали. Але розлучалися.

Чи трапляються у вас випадки, коли чоловік фактично може мати дві сім'ї – офіційну і приховану? Як до цього ставляться люди?

Було. У мене двоюрідний брат мав дві жінки. Він обеспечував і ту, і ту. Я не знаю, чи така ситуація виправдовувалась.

У випадку розпаду сім'ї на кого лягають і яким чином обов'язки по догляду та вихованню дітей?

На жінку.

Якою, на вашу думку, в разі розпаду сім'ї має бути участь батька (якщо діти залишаються з матір'ю) чи матері (якщо діти залишаються з батьком) у вихованні та утриманні дітей?

Батько коли отримував зарплатню, то він дітей одівав, і платив елементи. А жінка повинна допомагати морально.

Криворученко Лідія Данилівна, 1941 р.н., вул. Калініна, 131.

Записали: Носуленко Н.В. та Тишевич О.В.

Знайомства. Підготовка до шлюбу.

Як відбувалося знайомство між дівчатами та парубками у вашому населеному пункті?

Гуляли, друзів мали, в клуб ходили, під гармошку танцювали, бувало, що й шкоди робили. Кавуни крали, яблука. Знайомились на танцях.

Чи відбувалися у вашому населеному пункті вечорниці? Як вони називалися (вечорниці, вечурки, досвітки тощо)?

Так, вечорниці були. Називались вечорниці.

Якщо так, то хто їх організовував, де вони відбувалися (в когось удома, у спеціально орендованій хаті, іншому приміщенні, клубі тощо); чи відбувалися вечорниці у визначений час (за календарем – на дні Катерини, Андрія, Меланки, Василя, Різдво, Великдень тощо)? В який час вечорниці не дозволялося проводити?

Сходились на Андрея ворожили, балакали, балабушки пекли. Вони відбувалися вдома. В будень день вечорниці не робилися, робили їх тільки на свята.

Хто мав право ходити на вечорниці (неодружені дівчата, парубки (з якого віку?), одружені молоді чи старші люди)?

На вечорниці збиралися всі молоді, а одружені ходили і клуб, навіть старі бабусі приходили дивитися, як танцюють, співають. Мали право приходили всі. Закінчувались вони в 12 годин батьки наказували дітям, коли треба повертатись. До ранку вони не були, бо хату запруть і не пустять. Місцеві парубки теж приходили сюди на вечорниці. На вечорницях розповідали анекдоти, пісні співали. Непристойним були п'янки, бійки.

Укладання шлюбу

Як колись у вас відбувалося сватання? Кого просили бути сватами? Чи існувала попередня домовленість між батьками молодих та самими дівчиною та парубком про сватання?

Я розкажу за себе. Як мене чоловік брав, він приходив з сестрою і братом. Мама готувалася, посватали мене, потім назначили час, коли буде весілля. Сватами вибирали родичів. Цей обряд сватання нагадує теперішнє сватання.

Як зараз молоді люди повідомляють батькам про плани утворення сім'ї, як відбувається знайомство батьків наречених? Чи укладаються зараз шлюбні угоди, в яких достатньо чітко обумовлюється майно, що передається молодій сім'ї від батьків? Хто є свідком при укладенні такої угоди (чи вона засвідчується нотаріусом)?

Просто кажуть, ми будемо одружуватись. Ніякі угоди не укладаються.

Як люди ставляться до ситуації, коли після домовленості про весілля, змінюються плани і весілля не відбувається? Кого вважають винним? Ч и є форми відшкодування моральних, матеріальних затрат стороні, якій відмовили?

Вони розійшлися тай все, батьки плакали, переживали, що люди будуть казати. Не було ніяких відшкодувань.

У якому віці зараз вступають у шлюб молоді люди у вашому населеному пункті? Яка вважалася нормальною різниця у віці між парубком та дівчиною? Яка різниця у віці між подружжям вважається зараз нормальною? Чи повинен був парубок бути старшим за наречену? Чи могла бути дівчина старша за парубка і на скільки років?

Хто, як хоче: і в 18, 20, 30, кому, як попаде, в кого, яка доля. Нормально різниця на 5–10 років. Парубок повинен бути старшим бувало й таке, що дівчина старша на 5–6 років.

Як ставилися до парубка, який одружувався з покриткою? Як ставляться до парубка, який одружується з жінкою, що має позашлюбну дитину? Чи виникають у такій ситуації у родини дівчини певні майнові зобов'язання щодо нареченого дочки?

Люди його обсуждали. До парубка ставляться не добре, якщо любить, то хай жениться. Ніяких зобов'язань не було.

Чи траплялися у вас випадки, коли у випадку смерті чоловіка його брат одружувався на його удові?

Так було. Було ще таке, що жили хорошо.

Чи були усталеним норми посагу – що давали за дівчиною при одруженні? Що виділяли батьки парубка при одруженні? Що зараз вважається обов'язковим, що престижним давати за дівчиною, за парубком при одруженні? Чи практикується у вас зараз таке явище, як шлюбна угода (завірена нотаріально)?

Хлопцеві не дуже давали. Норм не було, а дівчині давали все, що треба в хату. Зараз може й так я не знаю.

Вважається нормою чи швидше винятком, коли молода сім'я, навіть живучи відокремлено, продовжу є отримувати матеріальну допомогу від батьків (чи є певні умови, коли така матеріальна допомога вважається необхідною за яких умов)?

Це хорошо, і в мене таке було, а хто ж і ще допоможе. Кожні батьки хотіли помогти чим побільше.

Чи обов'язковим було батьківське благословення? Наскільки важливим зараз є ставлення батьків до майбутнього одруження дітей, чи обов'язкова їх згода на одруження?

Це було обов'язково. Згода дітей питалася.

Чи зараз відбуваються у вас обрядові дії, як і нагадують традиційне сватання (візит сватів з хлібом чи іншими (якими) подарунками, застілля, обмін подарунками тощо), оглядини і т.д.?

Все змінилося, тоді були бідніші гулянки, а зараз накривають дорогі столи перев'язують краще.

Чи можливе одруження між дальніми родичами? Між якими?

Було таке, я знаю таких людей, в яких дитина народилася калікою.

Чи трапляються у вас випадки, коли молоді люди живуть разом без реєстрації шлюбу та без вінчання? В яких випадках це вважається прийнятним, а в яких ні?

Так було. Жили.

Чи вважається у вас обов'язковим вінчання у церкві за умови державної реєстрації шлюбу?

Це не обов'язково.

Чи траплялися у вас випадки, коли вінчання та весілля розділялися великим проміжком часу? Це були люди середнього, старшого чи молодого віку?

Бувало. Через місяць, через два – це хто, як хоче. Це люди молодого віку.

Яке у вас ставлення до одностатевих сімей?

Я таке не знаю.

Обов'язки в родині

Які обов'язки по дому традиційно вважалися жіночими, якими чоловічими? Чи спостерігаються зараз зміни в уявленнях про чоловічі та жіночі обов'язки по дому?

Жінка перемивала, прибирала, їсти варили, стирала. Чоловік – по господарстві на полі. Великих змін не було.

Якою повинна бути поведінка жінки, коли вона приходить у дім батьків чоловіка? Чи повинна вона у всьому слухати свекруху? Чи може молода сім'я, живучи в домі батьків чоловіка (із ними) вести власне господарство?

Повинна сподобатися свекрусі, могли мати своє господарство.

Як у вас зараз ставляться до приймацтва? Яким є ставлення до чоловіка в родині його дружини? Чи повністю він залежний у своїх діях удома від волі батьків дружини та бажання самої дружини?

Аби в сім'ї було все добре, до чоловіки ставлення хороше, певним чином залежав від батьків дружини.

Чи спостерігається у вас тенденція до негайного відділення від батьківського господарства новоствореної сім'ї? Якщо так, то що для цього робиться?

Можуть відділитися, батьки держуть своє, а молоді – своє.

У разі виникнення конфліктів між чоловіком і дружиною чи запрошується хтось із родичів, щоб допомогти у його вирішенні?

Самі мирилися.

Чи можливі були колись розлучення і, якщо так, то за яких умов? Як зараз ставляться до розлучень? Як ділиться майно при розлученні? Чи беруться до уваги інтереси дітей при поділі майна?

Були розлучення: вона забирала своє, а він своє. Інтереси дітей не рахувалися.

У випадку розлучення батьків з ким частіше залишаються діти? Чи трапляється так, що діти залишаються з батьком (за яких мов)? Чи трапляється, що батьки ділять між собою дітей? Які форми матеріальної допомоги вважаються прийнятними з боку тієї сторони, яка віддає дітей іншій?

Залишалися знов з мамою, якщо мама не хоче забирати, то забирає батько. Дітей між собою не ділять. Матеріальна допомога – аліменти.

Чи трапляються зради чоловіка чи дружини? Чи однакового осуду зазнають чоловік та жінка в разі виявлення зради? Кого у випадку зради вважають винним у ній? Як ставляться люди до сім'ї, в якій можливі зради між чоловіком і жінкою? Чи є причини, які можуть виправдовувати, з точки зору сторонніх, сімейні зради?

Трапляються. Більшого осуду зазнає жінка. Це вже залежить, хто винен. До таких сімей погано відносились.

Як колись карали, коли ловили жінку чи чоловіка на перелюбстві? Чи було перелюбство причиною для розлучення?

Карали, били. Воно могло бути причиною розлучення.

У випадку розпаду сім'ї на кого лягають і яким чином обов'язки по догляду та вихованню дітей?

На маму.

Якою, на вашу думку, в разі розпаду сім'ї має бути участь батька (якщо діти залишаються з матір'ю) чи матері (якщо діти залишаються з батьком) у вихованні та утриманні дітей?

Батько повинен кормити, вдівати кормити аліменти платити. Мати нічим не зобов'язана.

Ткачук Пелагія Данилівна, 1916 р.н., вул. Олійника, 33.

Записали: Носуленко Н.В. та Тишевич О.В.

Знайомства. Підготовка до шлюбу

Як відбувалося знайомство між дівчатами та парубками у вашому населеному пункті?

Разом гуляли, в клуб ходили, на танці

Чи відбувалися у вашому населеному пункті вечорниці? Як вони називалися (вечорниці, вечурки, досвітки тощо)?

Вечорниці були, вони так і називалися вечорниці.

Якщо так, то хто їх організовував, де вони відбувалися (в когось удома, у спеціально орендованій хаті, іншому приміщенні, клубі тощо); чи відбувалися вечорниці у визначений час (за календарем на дні Катерини, Андрія, Меланки, Василя, Різдво, Великдень тощо)? В який час вечорниці не дозволялося проводити?

Їх організовували самі хлопці та дівчата. Вони відбувалися так – сьогодні у однієї, завтра у другої. А як було тепло, то вечорниці проводилися на дворі, на середині подвір'я. Проводились навіть і в будень день, и в свята, коли всі збиралися.

Хто мав право ходити на вечорниці (неодружені дівчата, парубки (з якого віку?), одружені молоді чи старші люди)?

На вечорниці мали право приходити неодружені парубки та дівчата.

Хто не мав права приходити на вечорниці?

Одружені та вдови.

Коли закінчувалися вечорниці?

Вечорниці були до 12 години ночі.

Чи вимагали батьки повернення до певного часу?

Так. Батьки казали, якщо не прийдеш в саме цей час, в який ми тобі наказуємо, то більше взагалі не підеш.

Чи траплялося, що вечорниці тривали до ранку?

Ні, такого не було.

Чи мали право на вечорниці приходити не місцеві парубки, дівчата?

Так, мали право.

Які забави були популярні на вечорницях? Які вважалися «непристойними»? Чи були якісь пісні, примовки, небилиці, частівки тощо, які виконувалися на вечорницях?

Ми на вечорницях гуляли в платочка, співали пісень, ось наприклад: – Чого ти милий зажурився,
Чого кидаєш ти мене,
Тоді згадаєш, вечір вечірненький,
Як ти колись любив мене.

Укладання шлюбу

Кого просили бути сватами?

Сватами були родичі.

Чи існувала попередня домовленість між батьками молодих та самими дівчиною та парубком про сватання?

Батьки між собою домовлялись про сватання.

О домовленості про весілля, змінюються плани і весілля не відбувається? Кого вважають винним? Чи є форми відшкодування моральних, матеріальних затрат стороні, якій відмовили?

У нас такого явища не було, раз договорилися про весілля, то воно обов'язково повинно відбутися.

Як ставилися до шлюбів між дівчиною і парубком з різних за соціальним і майновим становищем сімей? Зараз при виборі шлюбної пари чи береться до уваги майнове становище сім'ї дівчини і парубка?

Нормально ставились. Ось я наприклад була багата, а мій чоловік був бідний. І зараз теж не береться до уваги майнове становище при виборі пари.

У якому віці зараз вступають у шлюб молоді люди у вашому населеному пункті? Яка вважалася нормальною різниця у віці між парубком та дівчиною? Яка різниця у віці між подружжям вважається зараз нормальною? Чи повинен був парубок бути старшим за наречену? Чи могла бути дівчина старша за парубка і на скільки років?

Коли він старший і розумніший, тоді й життя краще. Я була набагато років старшою за свого чоловіка, але ми добре жили. Не мало значення, хто старший.

Як ставилися до парубка, який одружувався з покриткою?

Піддержували їх, говорили, що парубок молодець.

Чи були усталеними норми посагу що давали за дівчиною при одруженні? Що виділяли батьки парубка при одруженні?

Норми як такої не було. Давали, що було у батьків. А коли не було, то люди скидалися, той давав, то а той то.

Чи обов'язковим було батьківське благословення?

Так, було обов'язковим батьківське благословення. В церкві батюшка благословляв, батьки брали рушниками за руки обох молодих і заводили в хату.

Чи трапляються у вас випадки, коли молоді люди живуть разом без реєстрації шлюбу та без вінчання? В яких випадках це вважається прийнятним, а в яких ні?

Було таке, ще й добре жили.

Чи трапляється у вас, коли молоді люди живуть разом, повінчавшись у церкві? Чи все ж таки весілля залишається обов'язковим?

Так. Так траплялося.

Чи вважається у вас обов'язковим вінчання у церкві за умови державної реєстрації шлюбу?

Вінчання було обов'язковим – закон такий.

Обов'язки в родині

Які обов'язки по дому традиційно вважалися жіночими, якими чоловічими? Чи спостерігаються зараз зміни в уявленнях про чоловічі та жіночі обов'язки по дому?

Такі самі обов'язки, як і зараз. Що може жінка – робить, а що не могла, то допомагав чоловік.

Якою повинна бути поведінка жінки, коли вона приходить у дім батьків чоловіка? Чи повинна вона у всьому слухати свекруху? Чи може молода сім'я, живучи в домі батьків чоловіка (із ними) вести власне господарство?

Повинна бути хорошою поведінка, коли вона приходить в дім до чоловіка. Невістка повинна слухатися свекруху – такий закон. Молоді могли мати власне господарство. Живучи в домі батьків.

Чи спостерігається у вас тенденція до негайного відділення від батьківського господарства новоствореної сім'ї?

Якщо було, що то відділяли.

У разі виникнення конфліктів між чоловіком і дружиною чи запрошується хтось із родичів, щоб допомогти у його вирішенні?

Запрошували, приходили і мирили їх.

Чи можливі були колись розлучення і, якщо так, то за яких умов? Як ділиться майно при розлученні? Чи беруться до уваги інтереси дітей при поділі майна?

Було таке, ще й багато. Як ділили майно, то брали з сільської ради чоловіка й ділили. Інтереси дітей беруться до уваги при розділі майна.

У випадку розлучення батьків з ким частіше залишаються діти? Чи трапляється так, що діти залишаються з батьком (за яких умов)? Чи трапляється, що батьки ділять між собою дітей? Які форми матеріальної допомоги вважаються прийнятними з боку тієї сторони, яка віддає дітей іншій?

Дивлячись яка мати, якщо мати менше дивиться за дітьми чим батько, то залишаються діти з батьком. Було, що й дітей між собою ділили. Мати забирала дівчинку, а батько хлопчика. Або мати меншу дитину, а батько – старшу. Як батько заробляв, так і допомагав дітям грошима.

Чи трапляються зради чоловіка чи дружини? Чи однакового осуду зазнають чоловік та жінка в разі виявлення зради? Кого у випадку зради вважають винним у ній?

Було таке. Більше осуждали того, хто більше робив не правильного.

Як колись карали, коли ловили жінку чи чоловіка на перелюбстві? Чи було перелюбство причиною для розлучення?

Ніяк не карали. Так бувало, навіть розлучалися.

Чи трапляються у вас випадки, коли чоловік фактично може мати дві сім'ї офіційну і приховану? Як до цього ставляться люди?

Було таке, одні люди навіть розуміли, а інші – ні.

У випадку розпаду сім'ї, на кого лягають і яким чином обов'язки по догляду та вихованню дітей?

З матір'ю.

Якою, на вашу думку, в разі розпаду сім'ї має бути участь батька (якщо діти залишаються з матір'ю) чи матері (якщо діти залишаються з батьком) у вихованні та утриманні дітей?

Батько повинен матеріально допомагати своїм дітям. А мати – якщо діти залишилися з батьком – крім матеріальної допомоги повинна морально підтримувати дітей.

Юрко Євгенія Іванівна, 1925 р.н., вул. Фрунзе, 10.
Записали: Носуленко Н.В. та Тишевич О.В.

Знайомства. Підготовка до шлюбу

Як відбувалося знайомство між дівчатами та парубками у вашому населеному пункті?

Коли колядували, щедрували, збиралися разом і знайомилися.

Чи відбувалися у вашому населеному пункті вечорниці? Як вони називалися (вечорниці, вечурки, досвітки тощо)?

Так, у нашому селі відбувалися вечорниці.

Хто їх організовував?

Ми самі їх і організовували.

Де вони відбувалися (в когось удома, у спеціально орендованій хаті, іншому приміщенні, клубі тощо)?

Вони відбувалися у хатах людей.

Чи відбувалися вечорниці у визначений час (за календарем на дні Катерини, Андрія, Меланки, Василя, Різдво, Великдень тощо)?

Вечорниці були тільки неділю.

В який час вечорниці не дозволялося проводити?

Вечорниці не дозволялося проводити в піст.

Хто мав право ходити на вечорниці (неодружені дівчата, парубки (з якого віку?), одружені молоді чи старші люди)?

На вечорниці ходили усі, крім жонатих.

Коли закінчувалися вечорниці?

Вечорниці закінчувалися в 11 часов вечера.

Чи вимагали батьки повернення до певного часу?

Так в скільки батьки наказували, в скільки ми й поверталися. Якби ми не приходили вчасно, то батько зачиняв би двері.

Чи траплялося, що вечорниці тривали до ранку?

Ні, вони ніколи не тривали до ранку.

Чи мали право на вечорниці приходити не місцеві парубки, дівчата?

Не місцеві не приходили, їм не дозволялося.

Які забави були популярні на вечорницях?

Ми грали в платочка.

Чи траплялися випадки втрати дівчиною цноти? Чи існували назви на позначення таких дівчат? Як на це реагували люди? Чи існували якісь способи покарання дівчини, парубка, примушування їх до шлюбу? Як зараз ставляться люди до такого явища?

Ні, такого ніколи не було, ви що.

Як зараз знайомляться молоді люди у Вашому населеному пункті? Чи дозволяють батьки організовувати розваги молоді удома в когось із учасників забави?

Знайомиться молодь наша і на дискотеках, і в барі. Батьки дозволяють організовувати дітям у себе вдома розваги.

Укладання шлюбу

Як колись у вас відбувалося сватання?

Прийшов чоловік, посватав мене. Я думала так, сьогодні посватає, а завтра сама буду. Мені тоді ще не було навіть 16 років.

Кого просили бути сватами?

Сватами були сусіди та рідні.

Чи існувала попередня домовленість між батьками молодих та самими дівчиною та парубком про сватання?

Так, була домовленість про сватання.

До якого часу у Вашій місцевості зберігався обряд сватання у такі й формі, як це було «колись»? Чи існує зараз обряд, який більше чи менше нагадує колишній обряд сватання?

Обряд сватання який був раніше, такий і зараз.

Як люди ставляться до ситуації, коли після домовленості про весілля, змінюються плани і весілля не відбувається? Кого вважають винним?

Я не знаю, на моєму життєвому шляху такого не було.

У якому віці зараз вступають у шлюб молоді люди у вашому населеному пункті?

Як кому прийдеться.

Яка вважалася нормальною різниця у віці між парубком та дівчиною?

Різниця між парубком та дівчиною нормальною вважається 2–3 роки.

Чи повинен був парубок бути старшим за наречену?

Так, обов'язково.

Чи могла бути дівчина старша за парубка і на скільки років?

Так, могла бути дівчина старшою від парубка.

Як ставилися до парубка, який одружувався з покриткою? Як ставляться до парубка, який одружується з жінкою, що має позашлюбну дитину? Чи виникають у такій ситуації у родини дівчини певні майнові зобов'язання щодо нареченого дочки?

Канечно, соромно було одружуватися з покриткою. Теж відносилися погано.

Як ставилися до парубка, який одружувався з жінкою, що мала дитину? Яке зараз ставлення до чоловіка, що одружується на жінці з дитиною (дітьми)?

Тут я не знаю, у нас такого не було.

Чи траплялися у вас випадки, коли у випадку смерті чоловіка його брат одружувався на його удові?

Було таке.

Чи були усталеним норми посагу що давали за дівчиною при одруженні? Що виділяли батьки парубка при одруженні? Що зараз вважається обов'язковим, що престижним давати за дівчиною, за парубком при одруженні? Чи практикується у вас зараз таке явище, як шлюбна угода (завірена нотаріально)?

Мені дали в придане кровать без сітки: я зв'язала канатом і поклали комиш і так і спали. А йому нічого не дали.

Чи колись бралася до уваги думка (згода) дівчини при сватанні?

Так бралася, а іноді й ні.

Чи зараз відбуваються у вас обрядові дії, як і нагадують традиційне сватання (візит сватів з хлібом чи іншими (якими) подарунками, застілля, обмін подарунками тощо), оглядини і т.д.?

Не знаю, та сватання є.

Чи можливе одруження між дальніми родичами? Між якими?

Можливо, наш дід одружився на сестрі і мали троє дітей.

Чи трапляються у вас випадки, коли молоді люди живуть разом без реєстрації шлюбу та без вінчання? В яких випадках це вважається прийнятним, а в яких ні?

Я таке не пам'ятаю.

Чи траплялися у вас випадки, коли вінчання та весілля розділялися великим проміжком часу? Це були люди середнього, старшого чи молодого віку?

Були випадки, коли просто не було з чого робити весілля.

ВЕСІЛЛЯ ТА ПОВ'ЯЗАНІ З НИМИ ЗВИЧАЇ

Бенькова Людмила Михайлівна, 1944 р.н., вул. Фрунзе, 40
Записали: Андрєєва Г.Б., Лозовщук О.Ф., Білокамінська В.А.

Чи мав якусь назву договір про шлюб?

Сватання – говорили.

Оглядини були?

І оглядини були.

Кого запрошували на сватання?

Сусідів, знайомих, рідних.

Кого брали за старосту?

З ким дружили: чи двоюрідних, добрих людей.

Що несли з собою старости?

Я перев'язувала їх полотєнцами і вони йшли вже до нівєсти.

В який день приходили свататись?

В суботу, чи в неділю, чи в празник. Спочатку була свальба у дівчини, а потім у нареченого. Як приїхали до нього, то наречена казала батькам молодого:

Папа, дарую вам сорочку,
Щоб любили як рідну дочку.
Мама, дарую вам хустину,
Щоб любили як рідну дитину.

Чи наймали музик на сватання?

На сватання ні, грала радіола.

На який день призначали весілля?

В суботу перший день.

Коли у вас вінчалися?

На другий день, в неділю.

Які страви готували на весілля?

Що хочете, холодець, котлети, голубці.

А з якого листя готували голубці?

В нас з капусти.

Як у вас називали молодь зі сторони молодого?

Дружки та бояри.

Кого призначали старшим сватом?

Старосту.

Яка роль була старости?

Різна роль, наливати……

Кого брали за нанашок?

Рідних, хрещених, брата чи сестру.

Молодші брати чи сестри продавали наречену?

Продавали, а старший боярин викупляє її і її придане: подушку, простинь, одежу, бере придане на плечі і «уєхал». Як послідній дитині справляють весілля, батьків возять, ноги миють десь біля криниці, одягають вінок, фату.

Черевика викрадали?

Да.

Коровай пекли на весілля?

Печуть ті жінки, які добре жили, десь 4-5 жінок.

Що вони з собою приносили?

Беруть з собою муку, яїчка. Як вони приходили на коровай, то їм давали голуби. Коровайниць в'язали полотєнцами чи платками. Гільце з дерева теж обліплювали тістом і мастили білим. Крім короваю пекли хліб, з яким йшла невістка до матері нареченого. Якщо він виходив як «боці», то казали, що шлюб буде нещасливий.

Як прикрашають коровай?

Коровай прикрашають шишками, голубами, запікають у нього копійки, яйця, щоб щасливі були. Колись коровай білим посипали, а тепер ні. Уже як дарують, то коровай розрізає старший боярин. Шматочок короваю кладуть на тарілочку, наливають стаканчик водочки і дарують гостей, а ті у відповідь подарунки чи гроші.

Хто запрошував на весілля?

Запрошують зараз откритками, а колись ходили з шишками запрошувати женіх і нєвєста.

Що давали коровайницям?

Коровайницям давали шишки і платки чи полотєнца за те, що вони місили коровай.

Перед весіллям мати купала сина чи доньку?

Не купали.

Були якісь прикмети пов'язані з короваєм, якщо поганий коровай буде погане життя?

Да були такі прикмети, і вони збувалися.

Підошву коровая зрізали?

Да.

Кому її віддавали?

Музикантам.

Посад молодих був?

Да був.

Хто знімав вінок з нареченої?

Нанашка знімала.

Чи можна давати вінка іншій парі на весілля?

Кажуть, що не можна, а все одно дають.

Була підміна нареченої?

Ні, не підміняли.

При благословенні скільки разів молоді повинні вклонитися?

Три рази.

Як відбувався другий день весілля?

На другий день батьків переодягають в жиніха і нєвєсту, з кукурудзиня і комишу роблять свічки і возять кругом вулиці, миють їм ноги, а на воротях їх зустрічають уже діти. В цей день хазяйнують молоді, батьків садять на їхне місце за столом.

Де спали молоді?

І в сусідів, і дома.

Що символізувало чесність молодої?

Давали червоне вино, графин перев'язували червоною стрічкою.

А якщо нечесна?

Завжди говорили, що вона чесна.

А був обряд биття каші?

Ні, не було.

Макарська Марія Андріївна, 1945 р.н., вул. Андрія Іванова, 38.
Записали: Андрєєва Г.Б., Лозовщук О.Ф., Білокамінська В.А.

А яку у вас мав назву договір про шлюб?

Сватання.

Діти попереджали батьків про те, що вони хочуть свататись?

Конечно, обязательно. Такого не було, щоб не попередили.

Кого брали за старостів?

Старших канешно. А вже шафар і шафарка, то вже младших.

З чим приходили сватати?

З бутилочкою, а вже батьки, то вони готовлять рушники. Приходять і кажуть ми б хотіли у вас купити тьолочку, бо казали люди, що у вас є на продаж тьолочка. Потім вже кажуть, що хочуть посватати в нас дочку.

Було таке, що молода відмовляла молодому, або старостам?
Було. Отак подивилася: тай взяла кабака і дала йому.
Коли молода була згодна, то що вона давала молодому?
А якщо погоджувалась, то виходила і давала платок гарний, рушники і всьо.
Кого запрошували на сватання?
Кого хотіли.
Коли йшли свататись?
Всегда в четверг. І коровай печуть в четверг.
А чому?
Бо він: чистий.
Наймали музику на сватання?
Якщо хто музикант, то сам йде, а якщо йде свататися, то женіх його наймає.
А було таке, що не хлопець до дівчини сватався, а дівчина до нього?
Не встрічала такого.
А на сватанні обговорювались питання приданого дівчини?
Ніколи, що мама дала, той вона бере.
А що давали в придане дочці?
Всьо: і курчата, і свині, і корови.
Дівич-вечір був у молодої?
Да, збиралися пісні співали (свадебні).
А гільце робили з дерева?
Да, ломали. В тісті запікали, і шо воно покаже.
А що воно мало показати?
Чи буде він з нею жити, чи не буде.
А як показували?
Якщо добре спеклося, то будуть добре жити, довіку.
Куди потім то гільце дівали?
На столі, ломали і давали всім.
Як називали молодь зі сторони нареченої?
Старші і молодші дружки, шафари.
Світилки були, що вони робили?
Засвітять світилочку, тай ходять собі, а затухло знов світять.
Кого брали за боярів?
Ну, чуть старшого на года 2–3 і не жонатого обязательно.
Зі сторони дівчини?
Тоже чуть старшу.
Старости були на весіллі?
Да, хрещені батьки.
Що робив на весіллі старший староста?
А коники різні викидав. Розвлікав людей, казав, щоб їли, пили, бо взавтра вже такого не буде.
Що робили батьки наречених?
Благословляли їх обязательно.
Хто ж запрошував на весілля людей?
Шафар і шафарка. З шишечкою і з букетиком, ну і з бутилкою.
А коли приходили та запрошували?
Ну большинство в четверг, бо в неділю вже весілля.
А кури збирали у вас в селі?
А якже, бо їсти вже треба.
А хто збирав?
Збирав староста.
Чи купали батьків?
Да, кидали у тачку і возили до річки.
А перевдягали їх у наречену та нареченого?
Раньше так само одягали, як молодих.
А коли дарують молодим?
На перший день молодим, а на другий батькам. Їдем до його батьків, то там дарують.
А пекли короваї і у жениха і у нєвести?
Да, да і у нього, і у неї.
Хто випікав коровай?
Збиралися такі люди, які не розходилися з чоловіками.
Скільки цих жінок має бути?
І 10 і 17, як яка свадьба.
Що вони брали з собою коли мали йти випікати коровай?
І сахар, і муку, і яйця.

Перев'язували коровайниць?
Вони приходили і кожну перев'язували.
А в тісто щось домішували?
Копійки.
Крім короваю ще щось випікали?
Ну ж голуби, шишки.
А білим посипали коровай?
Да, така пудра.
А гільце тоже цим посипали?
Да.
Хто розрізав коровай?
Старший шафар. Точив ножики, поки не нальють.
Чи перев'язували шафара?
Поки його не перев'яжуть: він не буде різати.
Як він роздавав коровай?
Ну розрізав і давав: хто в парі, то два, а хто один, то один.
А коровай давали так, чи з шишечками?
Коравай давали так, а шишки коли приглашали, то давали.
Підошву короваю зрізали і кому її давали?
Музикантам давали.
Були якісь прикмети пов'язані з короваєм?
Якщо не всходив, то казали жити разом не будуть.
А які страви у вас готували на весілля?
Холодець, голубці там.
Хто знімав вінець молодій?
Шафар і шафарка.
Куди йшли молоді ночувати після весілля?
До хороших сусідів, або якщо є старша сестра.
Як можна було узнати чесна наречена, чи нечесна?
По постелі.
Якщо дівчина була нечесна?
Не було в нас такого, він перед усіма казав, що він забрав її чесність.
А зранку було вмивання молодої?
Да, да.
А йшли зранку до молодої на борщ?
Це на третій день.
А було таке, що на другий день молода вдівалася по – хозяйськи і починали замітати, прибирати?
Замітала да, а ще беруть гроші і кидають разом з зерном.
Коли дарували молодим?
В перший день свадьби.
Придане коли забирали?
Зразу, коли там на 3 чи 4 день.
Хто забирав наречену до нареченого?
Всі старости, нанашки.
Коли приходили з церкви молоді, то батьки їх благословляли і скільки разів їм треба було вклонитися батькам?
Ставали на коліна і три рази повинні були вклонитися.
Коли переливали дорогу молодим?
Коли з церкви і додому з хлібом.
В церкві стелили рушники молодим і хто бистріше стане, той буде головним в сім'ї.
Да.
А коли одягали наречену, то садили її на подушку?
Собираються і вдівають невесту. А це сохранялося всьо время, а не то комусь отдає. Оце коли одівають невесту, вона встала і бігом давай, хто бистріше сяде, той наступний вийде заміж.
Ну да, а потім ту подушку ставили їй за стіл. А жениху ставили кожух, бо він голова.
А як були прикмети пов'язані з щасливим життям молодих?
По страві, по каравайові.
А по страві, як визначалось?
Ну от ставлять варити картошку, а вона не така, то тоді вже всьо, не будуть жити.

Маціборко Лідія Ілларіонівна, 1934 р.н., вул. Фрунзе, 24.
Записали: Андрєєва Г.Б., Лозовщук О.Ф., Білокамінська В.А.

Ви все життя тут живете?
Так. Заміж виходила у 1951 році.

Яку у вас назву мав договір про шлюб?

Сватання.

Було таке, що свати приходили без попередження?

Я знаю, що був хлопець, який мені подобався, а батьки не хотіли мені віддавати за нього, але потім, як прийшли свати, то згодились.

Кого на сватання запрошували?

Сусідів, родичів, десь чоловік двадцять. Він приходив з двома старостами і одна жінка старости.

Хто був старостою?

Сестри чоловік і сусід.

Людей брали розведених, чи – ні, з благополучних сімей чи – ні?

Ні, тоді не розбирали яка там разниця, пригласили своїх там. А на другий день прийшли вже батьки його.

Про що починали говорити старости?

Колись таке було: «Ми прийшли, кажуть у вас тут є тьолочка, та ви хочете продавати, а ми хочемо купити». Староста один був з баяном, і співали, і танцювали.

З чим приходили свати?

Вони з бутилкою вотки і всьо.

Було таке, що не хлопець йшов свататись до дівчини, а дівчина до нього?

Нє, не було такого.

Чим закінчувалося сватання?

Перев'язували батьки старостів.

Нареченому, що давали?

Платок наречена давала, батьки дівчини перевязували сватів рушником, а вони приходили з бутилкою водки.

Були випадки коли батьки відказували?

Казали, що кабак учепила.

Чи призначався на весілля старший староста?

Ну то цей, що приводив жениха.

Які в нього були обов'язки?

Пригощав гостей.

Яку роль виконували батьки на весіллі?

Приїжав женіх кіньми з своїми гостями: свати, старости з жінками, гості. Їхали на розпісь, приїхали додому і батьки встрічали, благословляли. Грала музика духова і вже гуляли три дні свальбу.

Хто запрошує на весілля?

Нівєста ходила, а тепер не знаю. А дарили коровайом, пекли шики і гостєй дарили шишками і коровайом

Хто випікав каравай?

У нівєсти пекли, якщо і в жиніха була свальба, то і в нього пекли. Приходили чоловік 7-8. Несли яйця, муку. Починали місити дві жінки, зв'язували їх, щоб молоді завжди були в парі.

А хто розпалював піч?

Хто пік, а нє, то хазяйка.

Що ще крім короваю пекли?

Робили гілку, вставляли в коровай, а також пекли два переплетених голуби, щоб наречені були вместі. Голуби клали на тарілку. Гілку ломали з любого дерева. Потом робили пудру з яєць і мастили коровай і гільце як вже з печі доставали. В коровай ставили копійки і яйця і так співали:

Коровай регоче, горілочки хоче.

Горілочка наливається, коровая сподобається.

Та лили по трошки в тісто. Коли посадили коровай, ждали поки спечеться, прибирали, мили діжу. Воду вилівали в помиї скотині.

Були прикмети пов'язані з короваєм?

Не знаю за коровай, а знаю за свічки. От ставили дві свічки і яка бистріше згорить той і буде менше жити.

Що ставили в коровай?

Яйця, копійки.

Коли розрізали коровай, то підошву кому віддавали?

Музикантам. Коли всіх подарили, підошву давали музикантам... Різав коровая старший боярин і по кусочку короваю і шишкою дарив людей.

Що робили з гільцем потім?

Гільце ломали і давали дітям.

Дівич-вечір був?

У неділю коли приїзджав женіх до молодої, то викупляли квітки.

А черевика викрадали у молодої?

Да! Було. І нівєсту крали.

Іншу приводили?

Да, да. А старший боярин викупляв невесту, а сестричка продавала. А тоді дорогу переливали з хлібом.

Зустрічали молодих батьки на воротях, чи на порозі?

Зустрічали батьки з хлібом, іконою, благословляли їх, а вони мали їм вклонитися три рази.

Хто знімав вінка нареченій?

Ну жених, як вже йшли спати.

Як можна було дізнатися чи чесна наречена?

Якщо женіх хотів наречену, то казав, що вона чесна, а за столом був графин чи бутила перев'язана красною лєнтою.

А розплітали косу молодій?

Не помню.

Посад молодих був?

На кожух садили їх на перший день.

На другий день купали батьків?

А на другий день купали батьків, як були заводні гості, то вони і перевдівались.

Скільки днів у вас було весілля?

Весілля було 2–3 дні.

Михайлюк Раїса Миколаївна, 1941 р.н., вул. Калініна, 134.

Записала: Чокан К.П.

Де справляли весілля?

В с. Андрієво-Іванівка.

В якому році?

1966 рік. Мені було 25 років.

Чи не вважалося це вже запізно?

Так було, кого я любила, той мене не брав, а хто брав – того я не любила. Судьба наверно така.

Як проходило сватання?

Прийшло два чоловіки (односельчани), попередив за тиждень чи два.

З хлібом, я вже і не помню, я так волновалась.

Чи були випадки відмови старостам?

Були. І багато. Просто хлопці їх хотіли, а вони не хотіли.

З чого починали готуватися до весілля?

Гнали горілку.

Коровай пекли?

Пекли. В четвер сходилися жінки, пов'язувалися, співали пісні.

Скільки було жінок?

Три–чотири. Приходили не з пустими руками, приносили продукти.

Чи обов'язково їх мало бути парне число?

Точне не знаю, наче не парне. Обов'язково вони мають бути заміжніми, не вдовами, не розвідною, щоб в неї не було другого браку. Щоб жили добре молодята.

Для чого це робили?

Щоб у молодят було таке саме добре життя. Дивилися який коровай вийде, якщо добрий той життя буде добрим.

Для чого це робили?

Кому попаде монета: буде щастя.

Хто вчиняв тісто на коровай: мати чи коровайниця?

Коровайниці.

Місили тісто парами?

Так, парами.

Хто перев'язував?

Мама перев'язувала за руки.

Що випікали крім короваю?

Випікали шишки. Всі, хто був присутній на короваю випікали собі шишки. Коли йшли додому, брали з собою шишку. Також робили голубки. Їх клали на столі перед женихом і нєвестою. Вони їх потім з'їдали.

Яку форму мав коровай?

Круглу.

Прикрашали його?

Конечно там були голубочки, візерунки. Зверху змащували пудрою – взбитим з білком цукром. Випікали не один коровай, могло бути два–три.

Коровай випікали в обох хатах (у нареченого і нареченої)?

І в нього, і в неї. У нього само собою, в нього само собою.

Чи випікали весільне деревце?

Ні, не було.

Чи вставляли в коровай свічки, хто їх купляв?

Їх купляли нанашки. Нанашки були як з боку молодого, так і з боку молодої.

Як запрошували на весілля?

Писали пригласітєльні. Кому далеко відсилали, кому близько носили. Розносити міг хтось із родичів, у кого був вільний час. За неділю, за дві, хто як.

Був порядок запрошення гостей на весілля?

Обов'язкової треба було запросити хресних батьків. Рідню, сусідів. Майже все село були родичами, добрими знайомими, кумами. Якщо одного пригласив, а другого ні: було багато обиди.

Яка кількість гостей була запрошена?

150 чи 170 чоловік у хаті молодої.

В який день починалося весілля?

Тільки в неділю.

З чого починався перший весільний день (неділя)?

Жених приїжджав зі своїми старостами з якими сватав, зі своїми гостями. Машиною. Був з нанашками, боярами.

Ви самі купляли собі весільну сукню?

Так, я собі плаття, він собі костюм.

Хто одягав наречену?

Одягали дружки. Було 3 чи 4 дружки. У хлопця були бояри.

На чому сиділа нєвеста коли її вранці одягали?

Ставили подушку.

Чи чіпляли на сукню якісь обереги, стрічки?

Ні. Хто багатий чіпляли різне золото, а ми бідні були.

Хто зустрічав нареченого вранці на воротах дому нареченої?

Батьки зустрічали з хлібом. Він також приїздив з двома хлібинами, вони з батьками мінялися.

В кого наречений викупляв наречену?

Продавали маленькі діти.

Де реєстрували шлюб?

У сільраді Андрієво-Іванівки.

Чи викупляв жених з боярами букети?

Так. Бояри викупляли у дружок, а жених у нєвести.

Куди повертались після реєстрації шлюбу?

В дім молодої. На воротах зустрічають батьки з хлібом-сіллю. Мати з іконою. Мама зв'язує руки і з батьком заводять у хату.

Що клали на місце, де мали сидіти молоді?

Я сиділа на подушці. Він ні. Коли відгуляли два столи, гості подарували молодих, роздали коровай молодий забирав молоду в свій дім.

Хто різав коровай?

Старший боярин різав і запрошував дарувати. Починали дарувати з нанашок.

Чи перев'язували родичів?

Так, кожен своїх. Нанашків особо перев'язували. Дуже почетні гості. Вони сиділи біля молодих: молодої з її боку, молодого – з його. Сиділа світилка коло нього. Світилкою була племінниця, років 12.

Який коровай різали першим?

Той, що стояв перед молодими. В коровай вставляли обов'язково запалені свічки.

Якщо гасла одна чи дві свічки?

Це вважалося поганою прикметою.

Що давали в придане?

Подушку, постельне, ватяне одіяло (як холодно).

Що дарували на весілля?

Так як і сейчас. Гроші, посуду, покривала, скатерті, постельне. Батьки дарували гроші.

Хто зустрічав в домі молодого?

Його батьки. Не заводили за рушник. Так заходили за стіл.

Хто їхав з молодою до хати молодого?

Кілька пар, дружки, дівчата теж вже хотіли поїхати. Обов'язково нанашки, люди, яких батьки молодих вважали поважними гостями: рідну тітку/дядька з чоловіком/дружиною, старші сестри.

Чи однаково гуляли молодь і старші запрошені гості?

На перший день гуляли всі. До пізнього вечора всі однаково. На другий день молоді на весіллі не було, приходили тільки старші запрошені.

Коли знімали фату, хто?

Знімала нанашка. Пов'язала хусткою, яку дала його мама.

Куди йшли ночувати?

У чужу хату, на цій вулиці десь через хату. На ранок встали і самі прийшли у дім молодого.

Чи перевіряли якось чесність молодої?

Ні, такого не було. Були дівчата, які до свадьби вступали в полову жизнь. Знав жених, більше ніхто нічого не питав.

Що робили на другий день?

Снідали у домі жениха і їхали до батьків молодої. Батьки сніданок не приносили. Забрали батьків та гостей до дому молодого.

Яке покарання було для тих, хто спізнився на другий день?

Наливали штрафну чарку, подвійну.

Чи пов'язували молодим на другий день фартушки?
Так. Свекруха. Всі гості сиділи за столом, а ми повинні були за ними ухажувати.
Чи можна було здороватися з молодими за руку?
Так, можна. Платочок не використовували.
Чи були ряджені?
Обов'язково.
Чи купали батьків, якщо вони одружували останню дитину?
Так, садили на тачку та везли до річки, мочили ноги, купали. Наряджали в жениха і нєвесту.
Скільки днів було весілля?
Два дні.

Овчаренко Надія Федорівна, 1942 р.н., вул. Калініна, 132.
Записала: Чокан К.П.

Де справляли весілля?
В с. Андрієво-Іванівка.
В якому році?
1962 рік.
Як і де ви познайомилися з майбутнім чоловіком?
Він мєсний. Мені було 18 років.
Як довго ви зустрічалися?
Год і два місяці, сватали на третьому місяці вагітності, заміж виходила на п'ятому.
Як проходило сватання?
Свати приходили у суботу, маму попередила, та вона мене побила, бо я вагітна вже була. Приходив з батьками, домовлялися про дату весілля.
Тому і вирішили одружитися?
Ні, бо любили дуже один одного. Дуже добре прожили життя.
За скільки до весілля відбувалося сватання?
Через два місяці було весілля. Тоді весілля були невеликі.
Весілля справляли на дві хати?
Так.
Коровай пекли?
Пекли.
В який день?
В четвер сходилися жінки, які понімали випікати, співати пісні, пили горілку, яку потім виливали в тісто, щоб добре підіймалося.
Що клали в коровай?
Монети, яйце.
Для чого це робили?
Кому попаде монета буде щастя.
Скільки було жінок?
Чотири–пять. Приходили не з пустими руками, приносили продукти.
Чи обов'язково їх мало бути парне число?
Точне не знаю, наче не парне. Обов'язково вони мають бути заміжніми, не вдовами, не розвідною. Щоб жили добре молодята.
Місили тісто парами?
Так парами.
Хто перев'язував?
Мама перев'язувала за руки. Першу пару зв'язують, вони беруть стільки тіста, скільки зможуть за раз і з нього вимішують коровай у тазіках. Роблять круглу основу, залишають посередині місце для бутилки, яка символізувала чесність молодої. Бутилка була з червоним вином, перев'язана червоною ниткою.
Її ставили навіть тим, хто виходив заміж вагітною?
Так, ставили всім.
Що випікали крім короваю?
Випікали шишки. Всі, хто випікав коровай випікали для себе, своїх родичів шишки. Коли йшли додому брали з собою шишки. Також робили голубки. Їх клали на столі перед женихом і нєвестою. Вони їх потім з'їдали. Також обов'язково випікали пару голубів. Мама з батьком дарують молодим.
Яку форму мав коровай?
Круглу.
Прикрашали його?
Конечно там були голубочки, візерунки, шишки, квіточки. Ще вставляли в бутилу гілля. Його вирубували з вишні, щоб було розлоге, має багато маленьких гілочок. Гілочку обмотували тістом. Таке деревце називали «гілля». Зверху коровай змащували пудрою – взбитим з білком цукром. «Гілля» пудрою не змащували. У молодого також випікали таке «гілля».

Коровай випікали в обох хатах (у нареченого і нареченої)?

І в нього, і в неї. У нього само собою, в нього само собою.

Як запрошували на весілля?

Купляли откриточкі, а ще колись на бумажечкі. Розносили потім гостям. Можна самій/самому для своїх гостей, можна разом. Розносили десь за тиждень, щоб люди встигли приготуватися.

Був порядок запрошення гостей на весілля?

Запрошувати починали з тих, хто ближче живе. Зустрівши на дорозі запрошувати не можна, треба обов`язково заходити в хату. Кажуть «Запросив на дорозі, не хоче бачити на порозі».

Яка кількість гостей була запрошена?

60 чоловік.

В який день починалося весілля?

Тільки в неділю.

З ким і на чому приїздив жених?

Раніше кіньми, потім машиною, міг і пішки, якщо недалеко жив. Гостей брав стільки, про скількох домовилися на сватанні. Обов'язково приходять нанашки, боярин, світилка.

Ви самі купляли собі весільну сукню?

Не пам'ятаю, мабуть сама.

Хто одягав наречену?

Одягали дружки. Було 3 чи 4 дружки. У хлопця були бояри.

На чому сиділа нєвеста коли її вранці одягали?

Ставили подушку.

Чи чіпляли на сукню якісь обереги, стрічки?

Ні. Хто багатий чіпляли різне золото, а ми бідні були.

Хто зустрічав нареченого вранці на воротах дому нареченої?

Батьки зустрічали з хлібом. Він також приїздив з двома хлібинами, вони з батьками мінялися тричі.

Викупляли коли заходив в хату чи коли виходив?

Коли заходив, викупляв старший боярин.

В кого викупляв?

Продавали маленькі діти.

Де реєстрували шлюб?

У Чорновій (сільраді Андрієво-Іванівки).

Чи перев'язували родичів?

Так. Кожен перев'язував родичів зі свого боку. Це був наче закон. Нанашків, старостів перев'язували навхрест. Це були найпочесніші гості. Було прийнято брати нанайками хресних батьків.

Як йшли/їхали до сільради жених з нєвестою?

Окремо. Туди й шли верхом, а назад поверталися разом іншою дорогою – низом.

Куди поверталися після реєстрації шлюбу?

В дім молодої. Біля дверей зустрічають батьки з хлібом-сіллю. Матір з іконою. Мама платочком зв'язувала руки і заводила у хату.

Коли поверталися із сільради чи переливали вам дорогу? Що треба було робити?

Переливали, старший боярин платив гроші. На руках не переносили. Перелили дорогу разів з 10.

Скільки було столів?

Три. Дарували за другим.

Чи замовляли музику?

Так, замовляв жених. Або з клубу, або своїх знайомих.

Хто різав коровай?

Старший шафер різав і запрошував дарувати. Починали дарувати з нанашок.

Хто купляв свічки? Хто запалював?

Невеста в Одесі. Запалювала, по-моєму, світилка.

Що давали в придане?

Подушку, постельне, одіяло.

Хто ніс, викупляв?

Не викупляли.

Що дарували на весілля?

Були важкі часи. Бідно жили. Гроші (1, 2, 10 рублів) тоді це були великі гроші.

Коли знімали фату, хто?

Знімала дружка. Пов'язала хусткою, яку дала його мама.

Куди йшли ночувати?

До сестри через хату. У жениха не було достатньо місця.

Чи перевіряли якось чесність молодої?

Так, на другий день пили те вино, що стояло у короваї.

Що робили на другий день?

Снідали у домі жениха і їхали до батьків молодої. Батьки сніданок не приносили. Забрали батьків та гостей до дому молодого.

Яке покарання було для тих, хто спізнився на другий день?
Наливали штрафну чарку, подвійну.
Чи пов'язували молодим на другий день фартушки?
Ні, у нас такого не було.
Чи були ряджені?
Обов'язково.
Чи купали батьків, якщо вони одружували останню дитину?
Так, садили на тачку та везли до річки, мочили ноги. Наряджали в жениха і нєвесту.
Скільки днів було весілля?
Два дні.
Чи приносили із собою щось гості?
Так, горілку похмелятися.

Пастюк Петро Іванович, 1944 р.н., вул. Фрунзе, 42.
Записали: Андрєєва Г.Б., Лозовщук О.Ф., Білокамінська В.А.

Я яку назву у вас мав договір про шлюб?
У нас були заручини. Це я йшов брав старостів і йшов до своєї майбутньої жінки. А тоді вже батьки питали її згоди. А якщо вона не хтіла, то будь здоров.
А попереджували батьків, що прийдуть свататись?
Ну конечно. Ми з нею поговорили, а вона попередила маму. Я взяв старостів.
А кого обирали старостою?
З своїх. У мене було два друга. Я не шукав багатих, як оце раніше було.
А що брали з собою старости?
Рушник і хліб брали, вино. Одружились ми в 1963 році. Ми прийшли поздоровались, а потім старости почали своє, що ми прийшли за голубкою нашому голубові.
Якщо наречена була згодна, то що її батьки давали в знак згоди?
Хустку давали.
Були такі випадки, що наречена не погоджувалась, то тоді, що давали?
Назад хустку повертали.
А кабака давали?
Ну було, а мені не повезло з цим.
А які дні були благополучні для сватання?
Самі щасливі субота і неділя. Оце, як зійшла перва зірка ото тоді йшли свататися.
А кого саме запрошували на сватання?
Дятько був, хрещений батько і мама.
А обговорювали питання приданого на сватанні?
Ні це вже потім. Вже після того, як ми посватались, як я вже приніс хустку додому. Тоді вже батьки домовляються за весілля. Робили каждий собі.
А в який день робили весілля?
Всегда в неділю.
А як у вас називали наречену?
Молодий і молода.
А як називали молодь з боку нареченого?
Дружки були, світилку, буяри, шафар і шафарка. Старший шафар відповідав за весь порядок за молодьожжю і назначався від молодого. Крали туфля у нєвєсти. А коли женіх забирає нєвєсту, а вона боса і тоді дружки скільки запросять стільки і дають.
А молода віддавала черевика?
Ні це такий обичай, що должни взять. Але вже повинні до мені їхати, а вона в одному капцеві і ворота перекрили не випускають поки не заплатимо.
А на сватання наймали музику?
Ні це вже на свадьбу.
А жених слідкував, щоб у нареченої не забрали черевика?
Це не його обязанность. Це обязанность старшого шафара. Молодий тільки з молодою.
А кого призначали старшим старостою?
Той шо йшов сватати, він відповідав за все весілля.
А він обволив молодих коло столу?
При мені ні, не було.
А яку роль виконували батьки на весіллі?
Зустрічає батько з мамою, я йду з хлібом і з своєю свитою. Перев'язують мене рушником і йдем ми на розпіс там ми розписались і йдем ми назад. То нас зустрічають з хлібом і рушником і тут нас благословляють з рушником і хлібом садять нас біля ікони вона должна бути.
А вклонялися батькам діти і скільки разів?
Обов'язково три рази.

А переливали молодим дорогу?

Так. Молодьож, то це переливали. То даже, як знали, що свадьба переливають дорогу два калачі підносять а там яку копійку дають. За відповідав старший шафар тоже.

А викупляли наречену?

Це шафарі займалися цим.

А брали на весілля посаджених батьків?

Ну це як не було рідних, то брали хрещених батьків.

А хто держав вінця в церкві?

Я в то время не вінчався тоді церкви закрили, побомбили.

А хто запрошував на весілля?

Сама невеста брала з собою дружок, шишки брали.

А коли пекли шишки?

Оце я вам не скажу.

У вас на весілля був коровай?

Був, круглий такий і там копійки в ньому.

А хто розрізав його хто?

Староста. На тарілочку ложив і приглашає на подарок. А ми даруєи курку, а той ягня.

А коровай білим посипали?

Тоді не було цього.

А був у вас дівич-вечір. Квітки робили?

Нє, не було. Вони купляли квітки. А коли я приходю ввечері, то вони сідають за стіл і починають торгувати.

А гільце робили у вас?

Нє. Ото вони переторгувалися томи йдем потім на розпісь.

А коли обдаровували молодих?

Ось вечір у неї, а потом я її забирає то це її рідня дарують сьогодні, а у мені, то свої.

А що ж готували на весілля?

І м'ясо було, картопляники, картошка жарена у печі, холодець, голубці, вареники на другий день і борщу.

А посад молодих був?

Так це на перший день сідаєш на подушки, або на кожух. А за чого, бо кажуть, щоб пара держалась, як шерсть на кожусі. А на другий день наречена вде одягалася в хазяйку і пригощала гостей.

А де ночували молоді?

Вдома.

А якщо остання донька, то купали батьків?

Після першого столу на другий день батька й маму садять на тачку і везуть, прокатають, перекинуть у яку лучу калюжу. А потім як чортів грязних везли додому. Вони тоді передінуться після того і сідають за стіл на місце молодих. Їм з кукурузиня чи комишів роблять свічку.

А ноги мили їм?

Та хто там мив.

А обряд комори був?

Нє, в нас не було.

Привезли батьків, їх знову садили за стіл?

Да, на місце молодих.

А наречену підміняли?

У нас такого не було.

А хто був світилкою на весіллі?

Її подруга, вона відповідала за її вбрання.

А хто знімав з голови молодої вінок?

Старша дружка, його потім оставляли.

А як можна було зрозуміти, що наречена чесна?

Тоді були уверені на сто процентів.

Хто приводив до вас наречену з приданим?

Старший шафар приносив придане, подушка, одіяло, простинь.

А був обряд биття каші?

Ні, не було.

ЗВИЧАЇ ТА ОБРЯДИ, ПОВ'ЯЗАНІ З НАРОДЖЕННЯМ ДИТИНИ

Анженко (Реконвальд) Галина Петрівна, 1938 р. н. Народилася в с. Каратаєві Миколаївського району Одеської області. Проживає в с. А- Іванівка, Миколаївського р- н., Одеської обл., вул. Леніна, 18.

Записали: Капанжи Р.А. та Гетьманець С.А.

Скільки у вас дітей? Скільки дітей було у батьків? Назвіть їх імена.

У мене двоє дітей. Син і дочка. У батьків семеро було дітей. Саша, загинув під час війни під час бомбьожки осколком розбило на двоє. Похоронений в Смоленську. Потім за Сашею ідуть: Клава, Ліда, Павлік, Ніла, Поліна.

Які імена зараз дають дітям?

Популярними я вважаю ті імена, які давали моїм братам і сестрам.

Хто більше впливає на вибір імені дитини?

Більше впливають на вибір імені дитини – батьки. Чоловік казав, як народиться син назви його по папі своєму, а як дочка то по моїй мамі.

Хто частіше приходив до породіллі в лікарню?

Чоловік приходив частіше, мати і всі інші родичі. Ми були дуже дружніми, тому відвідувала мене вся рідня.

Чи забирала породілля з лікарні «пупок», «бірочку», якщо так, то що з ним робила?

Ні, не забирала ні бірочку, ні пупок.

Що саме дарували акушерці за допомогу у народженні дитини?

Дарували коробку канфет, пляшку доброго шампанського.

Як шанують батька з приводу народженої дитини друзі?

Стіл накрив він, приніс щось випити, закусити.

Коли вступають в хату куди одразу кладуть дитину?

От як чекали мене з лікарні з дитиною, знов стіл накривали, наготовили все. Подарували багато різних подарунків.

Чи є звичай назначати «бабу»? Хто саме стає «бабою»?

Бабу назначали, але у нас вона називали її бабка-бранка. Мати мого покійного чоловіка була в сусідньому селі Каратаєві бабка-бранка.

Хто купає дитину вперше?

Вперше купала бабка-бранка.

Кого обирають за кумів?

Кого обирати за кумів, уже вирішують батьки. Хто припався до душі батькам.

Якого віку брали людей за кумів?

Обирали людей одного віку.

Чи має бути пара кумів неодруженими, одруженими людьми, чи це сімейна пара?

Не має значення, чи одружені чи ні. За кумів брали кого хотіли, навіть людей набагато молодших за себе.

Скільки пар кумів беруть?

Можна було брати стільки пар кумів скільки хотіли, брали всіх людей хто напрошувався в куми, бо відмовляти не можна було.

Чи можна брати за куму вагітну жінку?

Ні. Не можна, бо на дитині може щось отразитися.

Які матеріальні обов'язки кумів?

Як ідеш кумувати, треба при собі гроші мати. Куми при хрещенні клали дитину на кожух та обсипали грішми. Гроші забирає рідна бабка цієї дитини.

Що таке крижмо?

Брали крижму і ставили на неї дитину. Із цієї крижми треба кусочок одірвать і при собі носити в кишені або в гаманці, або в машині. Цей кусочок від крижми зберігає від невзгод.

Чи носить дитина своїм хрещеним вечерю?

Носять. Ми вже були старі і ще носили. Носили калачі або хліб якийсь добрий.

Що промовляли куми коли хрестили дитину?

Після того як куми похрестили дитину, передаючи її батькам, вони промовляли: «Брали дитя не хрещене не молитвене, повертаємо вам хрещене і молитвене».

Чи святкують хрестини одразу після охрещення дитини?

Обов'язково хрестини святкують одразу після хрещення дитини. Христини проводили часто дуже пишні, як весілля. Дуже багато людей запрошували, на хрестинах співали пісні.

Які саме пісні співали?

Співали всілякі пісні: народні, весільні. Часто співали оцю пісню:

Ой у лузі калина стояла,
Ой у лузі калина стояла,
Ту калину дівчина ламала,
Ту калину дівчина ламала.
Ой дівчино, личко рум'яноє,
Ой дівчино, личко рум'яноє
Пожалій ти мене молодого.
Ой рада б я усіх жалкувати,
Ой рада б я усіх жалкувати,
Та боюсь я козацької зради…

Як батьки вшановують кумів?

Дарували їм подарунки та коли куми приходили до хресника, то на столі розкладали пучечки квіточок. Скільки було кумів, стільки і пучечків квітів. Приходили і співали пісні.

Чи мають кум (кума) виховувати дитину, якщо вона стала сиротою?

Якщо дитина залишалась без батьків, то за нею приглядали куми, а так щоб повністю сиротою зосталася такого не було.

Чи дотримуються породіллі звичаю «виводин» до церкви (після 40) днів?

По подвір'ю можна було ходити, за ворота мама не давала виходити породіллі, а після сорока днів мати з дитиною йшла в церкву.

Де тепер частіше хрестять дитину – вдома чи в церкві?

В церкві хрестили найчастіше, але якщо дитинка була хвора і батьки не могли її повезти в церкву, то приїжджав батюшка додому та хрестив дитину.

Коли хрестять дитину, через який час?

Коли батьки захотять. Я своїх дітей хрестила в 4 місяці.

Чи святкують хрестини одразу після охрещення дитини, чи переносять на який інший день?

Хрестини святкували відразу після хрещення, запрошували людей по різному.

Коли вперше стрижуть дитину?

Стригли в один год.

Де стрижуть вперше дитину в парикмахерській чи вдома?

Вдома.

Хто стриже?

Куми. Це куми должні стригти старший кум та старша кума. Стригли по кусочку навхрест.

Як чинять зі стриженим волоссям?

І це волосся у бумажечку складають та зберігають.

Чому не можна викидати це волосся?

Я не знаю такий обичай. Як батьки нам казали, то ми так і робили тоже. Його треба скрутити, щоб дитина побачила своє волосся як уже виросте. Дівчинка чи хлопчик взрослий щоб у дитинстві побачив який у них був волос.

Чи є звичай брати «стрічених кумів»?

Є такий звичай, але то у випадку коли дитина сильно хворіє, її брали та передавали кумам через вікно, і платили батькам за це гроші. Казали старі люди, що допомагає.

Як довго тепер годують дитину грудним молоком?

Можна і год кормити, можна і півтора года кормити.

Які способи застосовують щоб відлучити дитину від грудей?

Як можуть, так і відлучають.

Як спонукають дитину до ходіння?

Дитина сама вчилася; ото стає рачкує, рачкує і навчається ходити.

Як чинять з першим випавшим зубком дитини?

Давала я Жені зубчик і казала: «Женя, вийди на подвір'я кинь його на горище і кажи – Мишка, Мишка даю тобі простий зуб, верни мені золотий».

Які ви знаєте застереження щодо вагітної?

Через канат не можно переступати, бо буде дитина заплутана дитина пуповиною. Не можна працювати з топором і ножем, бо буде у дитини поріз або шрам на тілі.

Чому народжуються діти–каліки?

Якщо в неділю працюють, та п'ють багато.

Хто є бажаним первістком хлопчик чи дівчинка?

Хто народиться, той і бажаний.

Яких вживали застережливих засобів, щоб уберегти дитину від поганих очей?

Обов'язково прикреплювали булавочку.

Які найвідоміші хвороби у дітей були?

Переляк зустрічався дуже часто.

Чи звертаються за допомогою до знахарок?

Звертались, бо було багато хвороб, які не могли вилікувати без допомоги бабки.

Як відповідають дітям на питання «де я взявся»?

Цигани йшли, і батько тебе в них купив.

Чим страхають дітей щоб вони не робили все як не слід?

Бабайка, бабою-ягою.

Добровольська Надія Андріївна, 1921 р.н., вул. Калініна, 150.
Записали: Капанжи Р.А. та Гетьманець С.А.

Скільки у вас було дітей? Скільки дітей було у ваших батьків?

Двоє, дочка і син. Люда і Коля. У моїх батьків було четверо.

Які імена зараз дають дітям?

Називають, хто як хоче: новомодні, церковні.

Хто більше впливає на вибір імені дитини?

Батьки впливають.

Які існують звичаї, щодо відвідування породіллі в лікарні?

Звичайно, відвідували породілля, приносили подарунки.

Хто найчастіше відвідував породіллю?

Батько, мати.

Чи забирала породілля з лікарні пупок?
Пупок із лікарні я не забирала.
Що дарували акушерці за допомогу у народженні дитини?
Хто що мав.
Чи запрошували акушерку на хрестини?
На хрестини її не запрошували.
Як шанують батька з приводу народження дитини друзі?
Друзі батька вітали.
Як зустрічали породіллю з дитиною домашні?
Матері і дитині бажали здоров'я.
Чи є звичай «назначати бабу»?
Раніше був звичай назначати бабу, а зараз не знаю.
Що входило в обов'язки «баби»?
Бабка повинна була перший раз скупати.
Кого обирають за кумів?
За кумів брали тих, кого хотіли, незалежно від того, рідні чи друзі.
Чи звертали увагу на красу, благополуччя людей? Якого віку людей брали за кумів?
На красу з вдачою, уваги ніхто не звертав.
Чи має бути пара кумів неодруженими, одруженими?
Сьогодні беруть кумів стільки, скільки хочуть. Раніше брали одну пару.
Скільки пар кумів беруть?
Одна пара кумів була, як для першої дитини, так і для інших. В куми вагітну жінку не брали, тому що дитина у майбутньому могла народитися з вадами.
Які матеріальні обов'язки людей?
Купували, що могли, рушник чи покривало.
Що таке крижмо?
Крижмо це відріз полотна.
Які обов'язки кумів під час хрестинної частини?
Ставили дитину на кожух і проводили обряд. Кум бере нехрещену і не молитвенну, а віддає хрищенну і молитвенну.
Чи катали кумів на хрестинах?
Катають кумів за останньої дитини.
Колись були великі родичі з кумами. Носили вечерю.
Чи дотримувалися породіллі звичаю виводин до церкви?
Так як у нас не було церкви, то породілля з дитиною туди не ходили.
Де частіше хрестять дитину?
Дітей хрестили в церкві.
Коли хрестять дитину?
Дитину христять, коли батько з мамою хотять.
Чи святкують хрестини відразу після охрещення дитини?
Тільки дитину похрестили, відразу ідуть в дім і відзначають цю радісну подію. Що хто з гостей має, тим обдаровують дитину.
Що приносили куми на хрестини?
Приходили з хлібом, приносили крижму.
Чи роблять похрестини?
Похрестини роблять.
Коли вперше стрижуть дитину?
Як год мине.
Як чинять зі стриженим волоссям?
Волосся не можна викидать там, де люди ходять.
Як довго годують дитину грудним молоком?
Це як хто хоче.
Яким способом відлучали дитину від грудей?
Не давати дитині їсточки з груді.
Як спонукати дитину до ходіння?
Сама дитина вчилася ходити.
Як чинять з першим випавшим зубчиком дитини?
Випав тай випав, заховати його щоб ніхто не чіпав.
Які застереження щодо вагітної?
Не можна нічого підіймати важкого.
Хто є бажаним первістком, хлопчик чи дівчинка?
Що батьки захотять.
До яких прийомів вдаються, щоб застерегти дитину від уроків?
Дитині голку в одежу ставили.

Чи зверталися по допомогу до знахарок?
Звертался за допомогою, якщо дитина злякалася.
Ким страхають дітей, щоб слухалися?
Казали туди не йди, бо там хтось сидить.
Як відповідають дітям на їхне питання «Де я взявся»?
В капусті знайшли.

Жорновська Олександра Василівна, 1921 р.н., вул. Калініна, 131.
Записали: Капанжи Р.А. та Гетьманець С.А.

Скільки у вас було дітей? Скільки дітей було у ваших батьків?
У мене два сини.
Нас у батьків було четверо.
Які існують звичаї, щодо відвідування породіллі в лікарні?
Колись у лікарні не родили, родили вдома. Частіше провідувала рідня.
Що дарували акушерці за допомогу у народженні дитини?
Цукерки, рушнички.
Чи забирала породілля з лікарні пупок?
Пупок забирали. Держали до семи год, і напевне ще десь лежить.
Як шанують батька з приводу народження дитини друзі?
Батька дитини на роботі вітали.
Як зустрічали породіллю з дитиною домашні?
Матері і дитині бажали побільше здоров'я.
Чи є звичай «назначати бабу»?
Ні, не назначали «бабу».
Кого обирають за кумів?
За кумів брали чужих і своїх. Брали дві пари кумів.
Чи звертали увагу на красу, благополуччя людей? Якого віку людей брали за кумів?
Раніше не звертали уваги, а тепер звертають.
Які матеріальні обов'язки людей?
Купували, що могли, рушник чи покривало.
Що таке крижмо?
Крижмо – це відріз полотна. А це його брали до церкви, і як хрестили дитину, то загортали у нього.
Чи дотримувалися породіллі звичаю виводин до церкви?
Після 40 днів, шести неділь виходила до церкви.
Де частіше хрестять дитину?
Дітей хрестили в церкві.
Коли хрестять дитину?
Дитину христять, коли батько з мамою хотять.
Чи святкують хрестини відразу після охрещення дитини?
Після охрещення святкують хрестини обов'язково.
Коли вперше стрижуть дитину?
В годік. Підрізають коски з переді і с заді. Стриже кума.
Як чинять зі стриженим волоссям?
В платочок і зберігають.
Як довго годують дитину грудним молоком?
Хто, як хоче.
Яким способом відлучали дитину від грудей?
Кормили молоком корови.
Як спонукати дитину до ходіння?
Батьки вчили дитину ходити.
Як чинять з першим випавшим зубчиком дитини?
Беруть і кидають на горище хати, промовляючи при цьому: «Костяний, Кістяний, на тобі простий зуб, дай мені золотий».
Чому народжуються діти-каліки?
Від п'янки.
Чи існував обряд обмивання рук баби і породіллі?
Ні, не обмивали.
Чи зверталися по допомогу до знахарок?
Звичайно зверталися.
Як ховали новонароджену дитину?
Як дівчинка – надівали віночок, а хлопчику – квітку.
Як відповідають дітям на їхне питання: «Де я взявся»?
В капусті знайшли.

ЗВИЧАЇ ТА ОБРЯДИ, ПОВ'ЯЗАНІ З НАРОДЖЕННЯМ ДИТИНИ

Панасенко Олена Василівна, 1926 р. н., вул. Гагаріна, 5.
Записали: Капанжи Р.А. та Гетьманець С.А.

Скільки у вас дітей? Скільки дітей було у батьків? Назвіть їх імена.
У мене було двоє дітей, обидва померли. Звали їх Валерій і Анатолій. У моїх батьків було шість дітей: Рая, Петя, Коля, Рома, Льоня і я.
Які імена зараз дають дітям?
Не знаю, які зараз, а в мій час були популярні ті, що я назвала.
Хто більше впливає на вибір імені дитини?
Мати та батько.
Хто частіше приходив до породіллі в лікарню?
Не знаю, в той час не було так багато лікарень, я народжувала вдома.
Чи забирала породілля з лікарні «пупок», «бірочку», якщо так, то що з ним робила?
Пуповину я не зберігала.
Що саме дарували акушерці за допомогу у народженні дитини?
Що мали, те дарували.
Чи запрошували акушерку на хрестини?
Ні, не запрошували. З больниці я нікого не звала.
Як шанують батька з приводу народженої дитини друзі?
Друзі вітали батька, а він їм могоричі ставив.
Чи є звичай назначати «бабу»? Хто саме стає «бабою»?
Звичайно призначали, бабка приймала роди, ми її називали бабкою-бранкою.
Хто купає дитину вперше?
В перше купала бабка-бранка.
Кого обирають за кумів?
Я за кумів обирала рідну сестру, двоюрідних сестер і братів. Перш за все намагалися обирати рідних людей.
Якого віку брали людей за кумів?
Вік не має значення, головне щоб була добра людина.
Чи має бути пара кумів неодруженими, одруженими людьми, чи це сімейна пара?
Ні, не можна було, чому не знаю.
Скільки пар кумів беруть?
Скільки хотіли, стільки і брали.
Чи можна брати за куму вагітну жінку?
Не знаю, я про це нічого не чула.
Які матеріальні обов'язки кумів?
Куми повинні були приносити «крижму».
Що таке «крижмо»?
Це відрізок матерії, або якесь покривало біле.
З якими словами куми забирають дитину, коли її похрестили?
«Брали у вас не хрещене, не моляне, а привезли хрещене і моляне.»
Чи носить дитина своїм хрещеним вечерю?
Вечерю носили, але з того часу про вечерю, яку носили мало що залишилось. Традиції втрачаються.
Чи дотримуються породіллі звичаю «виводин» до церкви (після 40) днів?
Раніше сорока днів породілля взагалі не мала права виходити за подвір'я. Вважали, що вона не очищена жінка.
Де тепер частіше хрестять дитину – вдома чи в церкві?
В церкві.
Коли хрестять дитину, через який час?
Як батьки захотять, тоді і хрестять дитину. Але ми хрестили своїх дітей не в Миколаївському районі, а в сусідньому, бо на той час радянська влада не дозволяла хрестити дітей.
Чи святкують хрестини одразу після охрещення дитини, чи переносять на який інший день?
Хрестини ми святкували одразу після церкви.
Коли вперше стрижуть дитину?
Як виповниться один рік дитині.
Де стрижуть в перше дитину – в парикмахерській чи вдома?
Вдома.
Хто стриже?
Куми.
Як стрижуть дитину – наголо чи якось по іншому?
У дитині на голові вистригали хрестик.
Як чинять зі стриженим волоссям?
Все це волосся зістригається і зберігається батьками.

Як довго тепер годують дитину грудним молоком?
Як у кого получається: буває в два годи, буває пізніше або раніше.
Які способи застосовують, щоб відлучити дитину від грудей?
Різні є способи: можна намастити груди перцем чи ще чимось, щоб дитині не хотілося з неї їсти.
Як спонукають дитину до ходіння?
Дитина сама починає ходити.
Як чинять з першим випавшим зубком дитини?
Дають дитині зуб і кажуть, щоб вона викинула його на горище, промовляючи при цьому: «Мишка, мишка на тобі простий зуб дай мені золотий».
Які ви знаєте застереження щодо вагітної?
Не можна нервувати, робити тяжку роботу.
Хто є бажаним первістком, хлопчик чи дівчинка?
Навіть, якщо народиться хлопчик, а батьки хотіли дівчинку він все одно буде бажаною дитиною.
Яких вживали застережливих засобів від поганих очей і уроків?
Приколювали булавочку чи ще щось подібне. Багато людей не підпускати до маленької дитини. Був ще звичай, коли мати витирала своєю довгою спідницею дитині обличчя, щоб уберегти дитину від поганих очей.
Чи звертаються за допомогою до знахарок?
Звертались раніше, а в наш час всі ідуть до лікарні.
Як відповідають дітям на питання «де я взявся»?
В капусті знайшли.
Чим страхають дітей, щоб вони не робили все як не слід?
Бабаєм, бабою-ягою.

ПОХОВАЛЬНО-ПОМИНАЛЬНІ ЗВИЧАЇ ТА ОБРЯДИ

Добровольська Надія Андріївна, 1921 р.н., вул. Калініна, 150
Записали: Капанжи Р.А. та Гетьманець С. А.

Чи можна якось запобігти смерті?
Смерті запобігти не можна. Як же її спиниш?
Як прощаються з вмираючою людиною, що роблять і кажуть при цьому?
Ну як прощаються. Хто як хоче, такі слова і говоре на прощання.
Чи знаєте, як полегшити смерть?
Буває так тяжко людина вмирає, що потолок, дірочки в ньому пробивають. Щоб значить душі легше було покинути тіло. Так тяжко мочається. А чого так мачається, бо гріхи за нею.
Хто за правилами обмиває, обряджає померлого?
Ну як, хто обмиває. Припрошують сусідів, щоб прийшли та помогли обмити померлого. Ото так і обмивають. Чоловіки завжди обмивають чоловіка, а жінки – жінку.
Як у вас кажуть на померлу людину?
Ну померла людина, тай що. У нас у селі називають мерлець.
Яким має бути одяг померлого?
Хто яке має. Що хто має, в те і одягають. Як колись, так і зараз, стараються на смерть собі наготувати. Що приготове, те й надіне.
Що робили з мотузками якими перев'язували ноги?
В яму кидають. Може хто коли і питався забрать, хто його зна. А я знаю, що в яму кидають.
Що робили з водою якою обмивали померлого?
Як обмили покійника, то кладуть на лаву, ногами до дверей. Головою до вікони, на схід сонця.
Куди кладуть померлого після обмивання?
Померлого, після обмивання, клали головою до вікони.
Що саме кладуть на стіл?
На стіл ставлять борщ. Коливо з рису, а раніше то з пшениці. Так ото більше ніхто його не хоче їсти, всі рисове їдять. Для мерця ставили і воду з хлібом, щоб значить пити міг, як прийде і закусити. Як пісний був день, то ставили на стіл, пісну страву.
Чи завішують дзеркало, зупиняють годинник?
Не знаю, но всегда, коли мертвець, дзеркала закривали.
В який спосіб сповіщають людей про смерть?
Брали та йшли до сусідів, та говорили, що у нас мрець, то ото так сповіщали. Відкривали браму. В'язали на неї рушника. Але кожен у теж время, в'язав по своєму, чим у кого було. Відкривали вікна, і двері.
Як довго можна оплакувати, тужити за померлим?
А як його оплакувати, як хто може, так і оплакує. Але більше трьох днів ніхто в нас не голосив. Потиху самі собі там плакали. Скільки хто може тужити, стільки і тужить.
Коли і як у вас голосять?
Голосять як померла людина, ото відразу і починають голосити за ним, у кого скільки жалю.
Що кажуть люди, прощаючись з померлим?

Прощаючись із мертвим приходить багато. Приносять канфети, пряники із собою, хто як може. Прийшли поцілували мертвого в лице, ручки, ножки, отак і прощалися.

Хто має сидіти біля померлого вдень і вночі, чи можна його залишати самого?

С самого дєтства знаю, що покойник сам не довжин був залишатися. Сиділи біля нього і рідні, і чужі. Але більше рідні. Не можна було покойника залишати одного. От моя мама, скільки я себе помню, не було такого покойника у селі, щоб коло нього не сиділа мама. Завжди як хтось помирав, вона сиділа біля них. Вночі також бувало збиралися, якщо хто міг та читали молитві, та поминали потрохи покійного. Просиділа 96 год.

Одну чи дві ночі має переночувати померлий у хаті?

Покійник перебував у хаті, скільки було можливо. Влітку день чи півтора, а тоді хоронили.

Скільки днів «душа» в хаті на цьому світі?

До 40 днів казали душа в хаті знаходиться.

Коли приходить до хати священик?

А прийшли в хату, та все. Свяченою водою покропив і все.

Якщо небіжчика перекладають у труну, перед приходом священика, то чи кладуть до труни гроші та різні речі?

Кладуть люди у труну хто, що має. Батюшка не забороняв.

Чи кладуть запасний одяг в труну?

Клали. Але це як забули щось одіти, та тільки тоді.

Чи може йти прощатися з померлим вагітна жінка?

Жінці вагітній можна іти прощатися. І на кладовище можна. Ото тільки тій, що хрестити має дитину, їй не можна було.

Як прощаються з померлим в хаті і на подвір'ї?

Прощаються, плачуть. Багато приходе прощатися, багато і чужі, то їх трохи фільтрували, бо багацько дуже було.

Як і чим перев'язують руки носіям труни?

Перев'язували рушниками, платками. Що ото в кого є, тим і перев'язували.

Чи є звичай перестеляти дорогу від хати до воріт?

Перестиляли всю дорогу. Брали килім розстеляли перед машиною, вона проїжджала, вони брали килім і знову стелили перед машиною.

Чи є звичай наймати музику?

Колись при процесії була музика, зараз батюшка.

Скільки разів і у яких місцях зупиняється похорон?

Зупинялися спочатку у дворі. Прощалися, плакали за покійним. Потім як ішли селом, зупинялися на кожному вуглі. Давали виплакатися ріднім. Бо бувало, що так побивалися, що кидалися за труною. Двір потім як похорон уходив, замітали, щоб чисто було.

Чому не можна переходити дорогу похорону?

Не можна було перетинати дорогу померлому.

Чи вносили покійника до церкві?

У нас не заносили. Може де і заносили, а в нас нє. У нас і церкви тоді не було.

Що відбувається перед воротами кладовища?

Біля воріт зупинялися, батюшка трохи правив, люди за ним молилися, потім рушали знов.

Як опускали труну в могилу?

А як опускали. Були такі спеціальні рушники, шлеєчки. На них і опускали в яму.

Чи кидають в могилу щось інше окрім землі?

Буває, що в могилу кидають і гроші, батюшка не забороняє і не заважає.

Що роздають людям на кладовищі при виході з нього?

На кладовище несуть дев'ять калачиків, їх і роздають.

Є навіть, що цілі сім'ї ховали в один склеп.

Як починається обід?

Ставлять вперед колива. А потім голубої. Ну в кого що є, те і ставили.

Що дають в поминальний дар тим, хто наряджав, ніс і опускав в могилу померлого?

Це вже як поминальній роблять, то роздавали калачі та рушники. Спочатку робили 9 день, потім 40, а аж позаду рік. На 9 днів давали калачі. На 40 днів давали вже лиш рушники. А на рік, хто як хотів.

Чи сплять у хаті у після поховальну ніч?

У після поховальну ніч у хаті сплять. Ніхто душу не чекає. На ранок на могилу несуть сніданок, але те, що залишилося з обіду.

Як відчувалась присутність душі померлого і протягом якого часу?

Нічого я не помню, щоб у хаті та дух був.

У які дні поминають померлих?

Згадували мертвих у суботи, поминальні суботи. Перед різдвом всих поминали.

З чого складається поминальний дар?

Поминальний дар для церкви, був таким, настільки були заможні люди.

Чи мертві допомагають живим після смерті?

Живим мертві нічим не допомагають.

Як і де ховають тих, хто повісився і втопився?

Самогубців ховали за кладовищем. Покойників ховали, тих, що не самі втопилися, в ногах у інших небіжчиків.

Як поминають тих, хто загинув на війні?

А так як і тих, хто тут похоронений. Хреста у нас їм не ставили.

Що розповідають про ходячих мерців?

Моя бабка колись сильно плакала за дочкою. І привиділося їй, як іде дочка уся мокра. І сказали, щоб не плакала за нею мати більше, бо мокра вона від сліз тих. Бабка пішла до батюшки, понесла панахидку, і сказав той, щоб вона не плакала більше за дочкою.

ТРАДИЦІЙНІ КАЛЕНДАРНІ СВЯТА, ЗВИЧАЇ ТА ОБРЯДИ

Дромашко Ліпа Максимівна, 1919 р.н., вул. Кірова, 11

Записала: Хомова Н.С.

Як святкували свято Андрія?

Збиралися всі дівчата, балабухи робили з тіста, з муки. Кидали ботінок через хату, куди халявкою – туди заміж вийде. Клали балабушки, чию собака схватить, та заміж вийде скоріше.

Хлопці якось бешкетували на Андрія?

Тіко стояли, ждали пока ми кинемо ботінок, забрали та й не віддають, щоб могорич поклали.

Як називався вечір напередодні Різдва?

Святий вечір.

Що робили з сіном на свята? Як його використовували пізніше?

Сіно клали на стіл, зверху скатерку. На сіно клали калачі, узвар. Стояло доки празники. Палили, не надо щоб воно під ногами валялось

Що робили на Святий вечір?

Носили вечеру. Клали платок, калачі, гостинці, на платя чи халат. Якщо до кресної. І то шо я готовила і узвар, і кутю, все, все. Приходили і казали: «Добрий вечір, будьте здорові з Святим вечором. Просім вас на хліб, на сіль, на вечеру.»

Що було на столі?

Кутя, вареники, узвар, шо є в кого. Пара калачів чи скіко хто хоче.

Хто має перший зайти в хату на Різдво?

Мужчина. А як жінка – нічого не буде.

Які колядки співали?

«Ой у лісі у густому,
Ой у полі у чистому,
Там церковка змурована,
Змурована, зрисована.
А у тій церковке два престола.
Два престола, матір Христова.
Туди зібралася вся жидова,
Та радили ради жидовскую (2 р.)
Як Ісуса зловити, умертвити.
Ісуса зловили, умертвили
На хрест його розпинали (2 р.)
В руки, ноги гвозді забивали (2 р.)
Тереновий вінок надівали (2 р.)
Із правого боку кров спускали (2 р.)
В золотую чашу кров собирали (2 р.)
Золотим перстнем людей частували
І в гроб його положили (2 р.)
Камінями приложили (2 р.)
Ше й сторожу постановили.
А сторожа ізвернулась,
Мати Христова прилинулась,
Ой ти сину возлюблянний,
Нашо терпиш муки та й ше й рани.
Тереплю я муки, тереплю я рани
За ті православні християни.
Добрий вечір».

«Ой учора ізвечора (2 р.)
Ходив Господь по вечеру,
Ішов Господь дорогою (2 р.)
Стрів дівку із водою,
Ой дай дівко води пити (2 р.)

Смаглі вуса закропити.
Не дам цеї води пити (2 р.)
Бо це вода нечистая (2 р.)
З під гор піску набратая
Сама дівка нечистая (2 р.)
А це вода причистая
Стала дівка остовпіла (2 р.)
З плечей відра опустила
Ой стань дівка не лякайся
Йди до дому сповідайся (2 р.)
Йди до церкви сповідайся (2 р.)
Поки дівка в церкву вийшла (2 р.)
По коліно в землю зайшла
Поки дівка сповідь взяла (2 р.)
На нюю сира земля впала
Звини, звини, сира земле,
Що я тебе огорчила.» (Це вона дитину мала, і не пішла на сповідь, і пішла по воду. І тому її Господь наказав.)

Колядники переодівалися?

Одівалися в Колядницю, хто хтів. Таке як циганське, длінні платки. Так ходили колядувати і щедрувати.

Ходили з Козою?

На Щедрівку – Маланка. Перевдягалися, клали козячу голову. Ходили попід хати мужики і така палка длінна і калачів повно, той відти, той відти несе.

Які пісні виконували на Маланку? Де їх виконували?

«Коц, коц, коц
Дай козі сіна,
Щоб коза сіла,
Дай козі сала,
Щоб коза встала.»

«Ой учора ізвечора,
Пасла Маланка два качура (2 р.).
Пасла, пасла, загубила,
Пішла, шукати приблудила.
Приблудила в чистеє поле
Там Василечок плужком оре (2 р.).
Оре, оре, поганяє
На Маланочку поглядає (2 р.)
Наша Маланка не робоча,
На ній сорочка парубоча (2 р.)
Наша Маланка в Дністро вбріла,
Дністрову воду вона пила (3 р.)
Тоненький фартух замочила (2 р.)
Провій, вітре, буйнесенький,
Висуши фартух тонесінький (2 р.)
Повій, вітре, сюди-туди
Висуши фартух помеж люди.»

«Щедрий, щедрий, щедрівочка,
Прилетіла ластівочка,
Стала собі щебетати,
Господаря викликати.
Вийди, вийди, господарю,
Подивися на кошару
Чи всі вівці покотились,
Чи корови потелились,
Чи всі живі, чи здорові,
Всі родичі гарбузові.
Добрий вечір.»

«Щедрик, ведрик, дайте вареник,
Грудочку кашки, кільце ковбаски,
Як ще мало дайте сало,
А як донесу дайте ковбасу.»

Приглашали у хату. Готовим стіл.

Чи ходили посівати?

Діти посівали. Казали: «Сію, посіваю, з Новим Годом вас поздравляю. З щастям, здоров'ям. З Новим Годом». А ще казали: «Сію, посіваю, добра желаю. Жито, пшениця, кукурудза, чечевиця, щоб родили.»

Чи розкладали на Новий рік багаття на вулиці?

Нє.

Як і де відбувався обряд водосвяття?

На річкі святили раньше. Рубали льод, робили ополонку хрестом. Голуби пускали, лєнти (красні, голубі, які хтіли) чіпляли, голуби красили.

Як називали свято Стрітення? як називалася стрітенська свічка? Що з нею робили?

Стрітеніє. Просто празднували. Літо і Зима стрічається. Обертеніє є – птиця обертається до гнізда.

Чи існував звичай «чіпляти колодку»?

Це раньше таке було заведено. Хлопця дівчина платком чи рушником перев'язала. Це Колодія. А потом, їх же була не одна, собиралися в хаті могорич пили, готовили їсти.

Чи був відомий звичай зустрічати весну?

Не знаю я.

Як відзначали день Явдохи?

У кого Явдоха є та й пішли поздравили та й сіли.

Як називали день сорока мучеників?

Сорок Святіх.

Чи святкували «теплого Олекси»?

Нє.

Як називалося свято Благовіщення?

Благовіщення.

Як називалась остання неділя посту?

Вербна неділя. Святили вербу. Люди садять. Стукали одне одного: «Не я б'ю, верба б'є, недалечко червоне яєчко».

Як називався четвер на страсному тижні? Що робили в цей день?

– Чистий. Купаємось.

Коли пекли паску?

Четвер.

Як називалися великодні яйця?

Крашанки. Писанки робили. На Сорок Святіх роблять сорок клинчиків. А так хто шо вмів.

Як святкували Пасху?

Ходили, співали коло церкви. Гойдалки були. У мене на городі була кручена. Ставили коли хотіли.

Які звичаї і повір'я пов'язані з «навським Великоднем»?

Не було.

Чи було прийнято обливатися водою у понеділок після Паски?

Нє.

Чи відмічали Вознесіння?

Вознесеніє празнуєм.

Як називалось свято Трійці? Як святкували?

Сиплять траву, квітчання стоїть...

Довго квітчання стояло в хаті? Що з ним робили?

Не знаю, скільки стоїть. На річку несуть, кидають, щоб дощ ішов.

Які звичаї і обряди приурочувались до першого понеділка після Трійці?

Три дні не робили.

Як називався день Іоана Хрестителя? Як святкували?

Івана Купала. Билися, топилися.

Якими звичаями відзначали свято Іллі?

Ілля всцявся, не можна купатися.

Як святкували Маковея?

Трійцю святили. Коло вікони висить. Цвєти красіві клали.

Як святкували Спаса?

Яблука, виноград, хто шо має. Печуть пиріжки з яблуками, абрикосами, сливами.

Які звичаї і забобони пов'язані зі святом Івана усікновення?

Кавуна не можна різати.

Свято Воздвиження?

Бог роздвигає землю і судить мертвих.

Як відзначали свято Покрови?

Покрова так Покрова.

Коли поминальні суботи?

Кожна субота.

Коли і як відзначають храмове свято?

Божий Храм. В церкві робили обшій обід. На Дмитра.

НАРОДНА МЕДИЦИНА

Як лікуватися травами?

Железняк укрепляє кості, жовтий безсмертник од печені, од поджелудочної. Материнка – голову мити. Спориш каміння гоне.

А коли треба збирати трави?

Коли зацвітуть.

Непочата вода?

Набери рано води на Крещеніє чи Стрітеніє і йди до церкви не оглядайся і ця вода буде дуже помічною.

Що кидали в першу купіль?

Чистець, чебчик, материнка.

ТРАДИЦІЙНІ КАЛЕНДАРНІ СВЯТА, ЗВИЧАЇ ТА ОБРЯДИ

Зербул Катерина Володимирівна, 1949 р.н., вул. Андрія Іванова, 8.
Записала: Хомова Н.С.

Чи був звичай влаштовувати дівочі ворожіння на Катерини?

Не було.

Як святкували свято Андрія?

Збиралася я з подружками. Носили воду з трьох криниць в роті, щоб не засміятися. Замішували балабушки. Приводили собаку. Чию балабушку першу собака з'їсть, та перша заміж вийде. Собака мою першу з'їла, я в 18 років заміж і вискочила. Кидали сапог через хату, куди носок покаже туди і замуж вийде.

Як називався вечір напередодні Різдва?

Святий вечір.

Що було на столі?

Має бути 2 калачі. Калачі клали на сіно. І вже кутя на стіл ставиться, узвар. А послє це сіно мали сохранити і дати корові, як пройдуть вже празники.

З чого кутю роблять?

Пшеницю варять, горіхи мелють, мак.

Чи запрошували на вечерю мороз, дідів чи ще кого-небудь?

Не, в нас такого не було. Я знаю таке, що коли внуки приносять вечерю, то просимо їх залізти під стіл і поквоктати, це будуть квочки сідати.

Хто має перший зайти в хату на Різдво?

Хлопчик должен зайти в хату. І тоді буде родина здорова. Даже коли посівають, то треба щоб тоже хлопчик перший зайшов.

Як називався вечір перед Новим роком?

13-те – це Маланки, ходять щедрувати.

Була в вас Коза, Маланка?

Не не було.

Як ходили колядувати?

Собиралися з вулиці. Одівалися хто що мав. І в Бабу, і в Діда.

Чи існував звичай боротися між представниками різних груп колядників?

Ні не було такого.

Чи влаштовували в ці дні колективні танці молоді?

Це може коли Зиму проводжали?

А як у вас Зиму проводжали?

Збиралися, на санках їздили, з гармошкою.

Чи ходили посівати?

Посівають. Кажуть: «Сію, вію, посіваю, з Новим роком поздравляю». Посівальникам дають гостинці, гроші.

Як і де відбувався обряд водосвяття?

На Крещеніє. Раніше коли річка ше була, то вирубували хрест і ото брали водичку свячену. Крещенська вода. А ми і зараз із дєдом ждем до 12, не спимо, набираємо із криниці.

Як називали свято Стрітення? Як називалася стрітенська свічка? Що з нею робили?

Не знаю.

Чи існував звичай «чіпляти колодку»?

Не має в нас такого.

Чи святкували «теплого Олекси»?

Не нічо такого. Казали, як тепло, то і весна буде тепла.

Як називалося свято Благовіщення?

Благовіщення. Запрещався різний вид роботи.

Чи випікали спеціальне печиво на середохрестя?

Ні.

Як називалась остання неділя посту?

Вербна.
Як називався четвер на страсному тижні? Що робили в цей день?
Чистий. Прибираємо кругом.
Як називалися великодні яйця?
Крашанки.
Як святкували Паску?
Паску святили. Йдуть на всю ніч.
Як називалася неділя після Паски? Що робили в цей день?
Проводи. Несуть з собою віночок, панахидку ставлять. Ідять коло своєї могилки.
Як називалось свято Трійці? Як святкували?
Трійця. Рвуть зелень і квітчають хату. Раніше і траву косили і стелили в хаті.
Довго квітчання стояло в хаті? Що з ним робили?
Ну неділю, а потім воно висихає та й мусіш виносити. Викидували.
Як називався день Іоана Хрестителя? Як святкували?
Івана Купала. В Ісаєвє іздили. Там русалки. На лодках каталися. Костер розпалювали. Скакалир через нього.
Чи плели вінки? Що з ними робили?
Плели. Кидали на воду.
Як святкували Маковея?
Робили трійцю. І святили.
Як святкували Спаса?
Святили яблука, мед, пиріжки з яблуками.
Які звичаї і забобони пов'язані зі святом Івана усікновення?
Не можна нічого круглого ножом різати.
Як відзначали свято Покрови?
Просто нічого не робили.
Як називався піст перед Різдвом?
Пилипівський піст.
Коли і як відзначають храмове свято?
Раніше церкви не було. А зараз збираємось, готують обід коло церкви.

Коновалюк Марія Володимирівна, 1940 р.н., вул. Кірова, 12.
Записала: Хомова Н.С.

Як святкували свято Андрія?
Свекруха (свекруха з Вінницької області) розказувала, що і вогонь перескакувала, і балабушки ліпили. А я не знаю.
Як називався вечір напередодні Різдва?
Святий вечір.
Що робили на Святий вечір?
Носять вечеру.
Що було на столі?
Пара калачів. Сіно ставили на вугол стола, і на сіно ставили калачі. Як сідали квочки, то підсипали до Старого Нового году.
Хто має перший зайти в хату на Різдво?
Мужчина. После війни цього вже не було.
Коли ходили колядувати? Коли щедрувати?
7-го Рождество і Колядка, а Маланка це 13-го, а 14-го – Старий новий год – Василя.
Хто ходив колядувати? Хто щедрувати?
Дорослі при мені не ходили колядувати, тільки діти. З Козою колись ходили, а при мені не ходили.
Чи ходили посівати?
Ходили. Казали: «Сію, вію, посіваю, з Новим годом поздравляю». Гроші даємо. Должни житом посівати.
Чи розкладали на Новий рік багаття на вулиці?
Ні.
Що таке Голодна кутя?
Голодна кутя перед Крещенієм. Вечерали при свічках і пораньше, ше на дворі не темно, а вже вечерали. Бо на Рождество готовиш 15–16 страв, а на Голодну кутю вже шо є – узвар, кутю і празнували.
Як і де відбувався обряд водосвяття?
На річці хрест вирубували на льодові і святили воду.
Як називали свято Стрітення? Як називалася стрітенська свічка? Що з нею робили?
Стрітеніє. Свічку клали біля вікони.
Чи існував звичай «чіпляти колодку»?
Колись чіпляли, но при мені цього не робилося.
Чи був відомий звичай зустрічати весну?
Не було.

Як відзначали день Явдохи?

Ішли в церкву.

Як називали день сорока мучеників?

Сорок святих.

Як називалась остання неділя посту?

Вербна. Верба сохраняється, то як скотина хворіє, то б'ють на порозі, щоб жаби в хаті не лізли. Били одне одного вербою.

Як називався четвер на страсному тижні?

Чистий. Сильно зарання купаються, голову миють. О другій–четвертій годині, коли ше ніхто не ходить.

Коли пекли паску?

Печуть все в четвер.

Як називалися великодні яйця?

Крашанки. Розписували ті шо вміють.

Чому не можна спати під час великодньої всеношної?

Треба йти в церкву. Як батюшка доходить до хреста вони (відьми) хватаються за замок, що не може одірвати.

Як святкували Паску?

Крашанками мінялися. Качелі були в лісі.

Як називалася неділя після Паски?

Раньше варили пшеницю – коливо. На паску не йдемо на кладбіще вони всі воскресають і йдуть додому (свекруха казала). На 2-3 день уже ідеш.

Як називалось свято Трійці? Як святкували?

Траву стелили. Квітчання крізь запихаєшь, а на третій день знімається і поливається водою.

Які звичаї і обряди приурочувались до першого понеділка після Троїці?

Три дня Троіцю празнували.

Як називався день Іоана Хрестителя? Як святкували?

Всі на річку іздили. З 50 років. Кидали вінки, плавали.

Які звичаї приурочувались до свята Петра й Павла?

Не чула.

Як святкували Маковея?

Святимо мак, васильки – трійця. І не дай Бог хтось помре, і свяченою водою кроплять покойника квіточкою з трійці.

Як святкували Спаса?

Пирожки з яблуками, яблука, груші, мед святили.

Які звичаї і забобони пов'язані зі святом Івана усікновення?

Кавуна не можна різати.

Коли поминальні суботи?

Перед Троіцою поминальна субота. Кожну суботу поминальна, а батьківська перед Троіцою. Воїнів і втопленників і вішальників можуть запечатати і вішальника ілі втопленика в суботу перед Троіцою.

НАРОДНА МЕДИЦИНА

Які способи лікування травами ви знаєте?

Од сахара: фасолиння, тоді зверобой, шиповнік, цикорій, кропива жгуча. Від сердця: меліса і м'ята.

Яка вода сама цілюща?

Лучша вода Йорданська.

Що кладуть в першу купіль?

Качан кукурудзи, материнку. Коли дитина хворіє, варять борщ, картошку, кампот. Простигло і покупали. Це коли сухоти. А потім винесли і на перехрестя вилляють. І дитина поправляється.

ТРАДИЦІЙНІ КАЛЕНДАРНІ СВЯТА, ЗВИЧАЇ ТА ОБРЯДИ

Кравченко Галина Федорівна, 1944 р.н., вул. Чапаєва, 33.

Народилася в хуторі Дружелюбовка Андрієво-Іванівського р-ну. Живе в Андрієво-Іванівці з 1963 р.

Записала: Хомова Н.С.

Як святкували свято Андрія?

Собиралися 5–6 дівчат. Кидали сапог. Ходили до трьох кирниць, принести в роті воду. Несем ввечері води, замісили коржики. Клали їх на скамейку і заводили собаку. Чий перший з'їсть та перша вийде заміж.

Ми не кидали сапог. Ми на зеркало ворожили.

Візьмем свічку і пошмалем блюдечко, а потом перевернем, обмастимось і з тим зеркалом ідем побачити, який буде чоловік. Ідем в курник ночью. Хто кого зловить, такий чоловік і буде. Треба півня зловити. Я півня зловила, мої дві сестри зловили не півня, то такі чоловіки в них і були.

Як називався вечір напередодні Різдва?

Святий вечір.

Що робили з сіном на свята? Як його використовували пізніше?

Клали на стіл під калачі, кутю та узвар. Стояло до Нового року, а потім несли корові, щоб вона з'їла. Ще пекли крім калачів таку восьмерку і вішали на гвоздік за грубкою на Різдво і віддавали корові на Новий рік. Щоб всього мали в хазяйстві і хліба, і всього.

Що робили на Святий вечір?

Ніхто нікуди не йшов, всі були вдома.

Що було на столі?

Було багато калачів, кутю, узвар, вареники з капустою, сугубо пісні страви.

Хто має перший зайти в хату на Різдво?

Мужчина – це благополучча в хаті. А як приходила жінка, то її приймали. Але більшинство, ті хто держали скотину, вважали, що як жінка прийде – буде тьолочка, а як чоловік – то бичок. Даже якщо були вівці.

Як називався вечір перед Новим роком?

Маланки.

Коли ходили колядувати? Коли щедрувати?

Колядували 7 січня, а щедрували на Маланки

Хто ходив колядувати? Хто щедрувати?

Колядували багато, в основном молодьож. Дорослі тоже збиралися. Молодьож брала вірьовку, їм давали калачі. Вішали їх на вірьовку, на плечі. А потім собиралися і гуляли, приносили хто шо мав. Ходили з звездою, вдівалися в Козу, Вівцю, і в Маланку перевдівалися. А на Маланку мав бути Василь, Маланка, водили Козу (надівали кожуха навиворіть, цепчик брали до шиї).

Які ви колядки знаєте?

«Колядую, дую,
Де ковбаси чую
Там і заночую.»

«Коляд, коляд, колядниця,
Добра з медом паляниця,
А без меду не така,
Дайте дядьку п'ятака,
А ви тітко гроші,
Будете хороші.»

«Колядин, колядин,
А я в батька один,
Мене батько послав,
Щоб я хліба достав,
А я хліба не достав,
А він мене з дому згнав.»

«Пресвята Варвара церкву збудувала,
Радуйся, возрадуйся, сонце,
Син Божий народився.»

Які пісні виконували на Маланку? Де їх виконували?

«Ой учора із вечора
Пасла Маланка два качора (2)
Пасла, пасла загубила,
Пішла шукати заблудила(2)
Заблудила в чисте поле
Там де Василько плужком оре
Ой Василю, чечерчику
Виведи мене на стежечку
Наша Маланка неробоча
На ній сорочка парубоча.»

Чи ходили посівати?

Ходили посівати на Новий рік. Посівали пшеницею, ячміньом, кукурудзою, хто що мав. Казали: «Сію, вію, посіваю, з Новим роком вас вітаю. Щастя, добра вам бажаю».

Носили вечерю?

Носили, брали 2 калачі, гостинці і йшли до хрещеної. Коли приходили казали: «Добрий вечір. З Святим вечором будьте здорові, просили мама й тато і ми вас просим на вечерю».

Як і де відбувався обряд водосвяття?

Йшли в церкву святити воду. А потім не було церкви.

Як називали свято Стрітення? Як називалася стрітенська свічка? Що з нею робили?

Так старі люди ходили в церкву. Стрітенську свічку несли, щоб вона не потушилася до самого дому, а коли гримить, блискає засвічують її.

Чи існував звичай «чіпляти колодку»?

Чипляли. Я сама чипляла. Вишитий красівий рушник чипляли, перев'язували руку. Я вже замужем була. Тут по сусідству жив чоловік. Я з дівчатами чипляла. Кажу їм давай вчепимо колодку, він довго не жениться. Чипляли тому, хто довго не женився. На Андрея «колодку чіпляють».

А він вам щось давав?

Так, сідали за стіл, пили могорич.

Як називали день сорока мучеників?

Так і називали, День сорока мучеників.

Як називалося свято Благовіщення?

Так само і називалося.

Чи був відомий звичай зустрічати весну?

Не було. Був звичай срічати весну в колхозі.

Як називалась остання неділя посту?

Вербна. Святили вербу. І як ішли били одне одного, желали щастя, здоров'я. А потім приносили додому. А люди з великої верби роблять палку вигонити коров.

Як називався четвер на страсному тижні? Що робили в цей день?

Чистий. Мили, прибирали, самі милися. Але це считалося до чистого четверга. Рано треба, вставали зараня, милися. Дівчата вмивалися, щоб були красні лиця.

Як називалися великодні яйця?

Крашанки. Діти одне одного били. В кого не розбилося казав: «Моя крепше, твоя слабша».

Чи збиралася молодь на Паску?

Свекруха розказувала, збиралась молодь на горбочку на толоці, грала гармошка. Гралися там, собі гуляли. Так вони собі в вечері збиралися не тільки на Паску.

Чи були качелі?

Були качелі в лісі, були такі лодки. Все время стояли. Був в лісі літній клуб, там кіно показуваали.

Як називалася неділя після Паски? Що робили в цей день?

Проводи. Йшли на кладбіще. Несли паски, крашаночки. Робили таку кутю, конфетками обкладали, йшли і ставили на гробочок. Коливо на неї казали. Канфети, пряніки брали. Готовили, собирались всі гуртом, були такі люди, казани вивозили, сідали і їли. Так платочок виносили, а сейчас полотєнце, рубашку. Більшинство давали чужій людині. Казали, що треба датит тій людині, що на воротях стоіть. Казали за упокой треба дати бідному, старцеві, бо це він прийшов і требує їсти.

Як називалось свято Трійці? Як святкували?

Троіця. Квітчали хату, на підлогу траву, горіх. Скумпія дуже гарне дерево.

Довго квітчання стояло в хаті? Що з ним робили?

Через неділю в понеділок квітчання виносили на город, поливали водою, щоб ішов дощ. Траву в освному збирали, зв'язували, виносили на горище, коли людина помре його ставили в подушку.

В цей «Ганяли шуліку». Гуляли, це був празнік, ходили в гості.

Якими звичаями відзначали свято Іллі?

Не пускали дітей в воду, бо казали, що Ілля всцявся в воду.

Як святкували Маковея?

Рвали цвєти, робили трійцю: чорнобривці, майори, мак. Мак з трійці потом, як дитина не спить, то казали, що кругом хати ходить покойник, обсипали кругом неї (дитини) і хати. Буває хтось помер в хаті і дитина не спить, то читали «Отче наш». Трійцю зберігали.

Як святкували Спаса?

Йшли в церкву. Посвятили, прийшли додому, поїли яблуки, пиріжки з яблуками, виноградом, сливами.

Які звичаї і забобони пов'язані зі святом Івана усікновення?

Не різали не цибулю, не кавун, не диню. Хліб ламала всегда.

НАРОДНА МЕДИЦИНА

Які лікарські трави знаєте, збираєте?

Трави ми всі знаємо і календулу, мать-і-мачеху, хвощ польовий.

Що кладуть в першу купіль?

Любисток, ромашкум, мяту, качанчик (особлио як перша дитина, щоб вес набирав).

ТРАДИЦІЙНІ КАЛЕНДАРНІ СВЯТА, ЗВИЧАЇ ТА ОБРЯДИ

Літвінова Марія Михайлівна, 1927 р.н., вул. Щорса, 91;
Записала: Хомова Н.С.

Чи був звичай влаштовувати дівочі ворожіння на Катерини?

Ні.

Як святкували свято Андрія?

Балабушки на Андрея ліплять. Із висівки ліплять балабушки. Десь далеко воду в рот набрать і щоб добігти додому не пірхнуть, не засміятися. Кажда дівчина місить і загадує собі жениха, коли вийде заміж, хто буде жени-

хом. А потом ставлять на скамеєчку, закликають собаку в хату. Чию балабушку першу хватить, та перша вийде заміж. Ще ворожать: набирають в мисочку водички, роблять як мостік з соломи і хто присниться тобі, переведе тебе через мостік, той буде жених. А потом випалювали бумажку і на тінь на стіні, що покажеться. Мені саме лічно показався танк і чоловік мій був танкіст. Обув свою роззували і кидали через хату, і куди упаде носком – в той край вийдешь заміж. А хлопці підстерігали та крали ту обувь і оставалися босі.

Чи бешкетували хлопці на Андрія?

На Андрія нє. А так знімлять ворота, калітки і позносять на криницю, тамо на вулиці у нас була кирниця.

Як називався вечір напередодні Різдва?

Святий вечір.

Що робили з сіном на свята? Як його використовували пізніше?

Я помню під сіно калачі клали (Шевчук Н.В.). Сіно виносили і спалювали.

Як називався вечір перед Новим роком?

Маланка.

Хто ходив колядувати? Хто щедрувати?

Всі колядували, собирається душ 5–6, а потом ділилися все, що насобирали.

Як щедрували на Маланку?

Вдівалися в Маланку, Козу, підвода і от їздили попід хати поздравляли з Маланкою.

Чи існував звичай боротися між представниками різних груп колядників?

Не билися.

Чи збиралась молодь на свята?

Раніше при советській власті кіно, танці. А в окупацію не було. Собірались по хатах. Ігр різні – голубка (сідають на стільці хлопець і дівчина, спинами одне до другого, повертаються і цілуються).

Чи ходили посівати?

Ходили. Посівали пшеничкою, кукуруза тереблена і співають: «Сію, вію, посіваю, з Новим роком поздравляю. Щастя, здоров'я, желаю.»

Як і де відбувався обряд водосвяття?

Водохрещя було на льоду. Вирубували хрест і батюшка святить воду, голубів пускають. Дома каждий ловить своїх голубів, і вже батюшка як посвятив, пускають. Іордань називається.

Чи відмічали свято Стрітення?

Не відмічають. Весна з літом стрічається.

Чи існував звичай «чіпляти колодку»?

Раніше собиралися у фівралі місяці – Колодія називалося, празник такий. Дівчата хлопців перев'язують платком, а хлопці мають ставити могорич. А дівчата тоді гулянку устраюють і гуляють. Було при окупації. Дівчина вяже хлопцю с ким стрічається.

Чи був відомий звичай зустрічати весну?

Нє.

Як називалося свято Благовіщеня?

Є такі, що кажуть на Благовіщеня повиносиш те, що тобі на смерть, на двір, щоб моль не била. І всєгда треба хату провітрить хорошо.

Як називалась остання неділя посту?

Вербна неділя. Вербу святили і садили, і встромлювали у стріху, там де скотина стоїть, і в курники.

Як називався четвер на страсному тижні? Що робили в цей день?

Чистий. Стараються всі купатись, щоб були покупані. В хатах прибирають Хрестик мітять на потолку свічкою.

Коли пекли паску?

В четвер більше.

Як називалися великодні яйця?

Крашанки.

Як святкували Паску?

Святять, пробують свячене і їдять. Розговляються. Ходять. Несуть гостинці.

Як називалася неділя після Паски? Що робили в цей день?

Проводи. Перед цим, за день – два убираєм, сапаєм гробочки. А тоді йдем ставимо панахиди. Полотєнце, рубашки дають людям.

Чи було прийнято обливатися водою у понеділок після Паски?

Не знаю такого.

Чи відмічали Вознесіння?

В церкві правилось.

Як називалось свято Трійці? Як святкували?

Троїця. Квітчали вербою, другими деревами.

Довго квітчання стояло в хаті? Що з ним робили?

На річку виносять.

Як називався день Іоана Хрестителя? Як святкували?

Івана Купала. Не святкували. Була советська власть, запрещали.

Святкувли Петра й Павла?

Не. Так знаєм, що свято. Пиріжки печуть.

Як святкували Маковея?

Робили трійцю – букет. Несли святити.

Як святкували Спаса?

Медовий: пиріжки з яблуками печуть і їдять з медом. Святять яблука, мед, груші.

Які звичаї і забобони пов'язані зі святом Івана усікновення?

Не різати кавун ножом, це як голова.

Коли і як відзначають храмове свято?

8 ноября – Дмитра. Зносяться на обід.

А коли поминальні суботи?

Перед Великим постом (перед Паскою) Велика поминальна субота. В поминальну суботу люди в церкву ходять, зносять туди все і поминають, і роздають людям.

НАРОДНА МЕДИЦИНА

Що кладуть у воду коли перший раз купають дитину?

Любисток, коли перший раз дєвочку купали. Хлопчика у качані кукурудзи. Повний качан кукурудзи кладуть туди. Ну там сіно разне під головку йому.

ТРАДИЦІЙНІ КАЛЕНДАРНІ СВЯТА, ЗВИЧАЇ ТА ОБРЯДИ

Ярова Віра Олексіївна, 1927 р.н., вул. Калініна, 8.

Записала: Хомова Н.С.

Як святкували свято Андрія? Ходили ворожити, балабушки робили?

Я не ходила, але були старші дівчата, які цим займалися. Робили балабушки; кидали сапог через хату; наливали в миску води, клали мостік з соломи, воск виливали.

Чи були такі дні, що хлопці бешкетували, жартували?

Були, мама розказувала. Що хлопці могли знати ворота і занести на край села, або можуть димар заткати, особенно де хати низенькі. У який день не знаю.

Як називався вечір напередодні Різдва?

Святий вечір.

Що робили з сіном на свята? Як його використовували пізніше?

Я помню в моєї бабушки, як зайдеш в кімнату з лівого боку стояла довга канапка і в углі під образами ставили сіно. А на сіно ставили макітру з кутьою і узвар. Я не пам'ятаю чи довго воно стояло. А бабушка чи мама наче його давала скотині.

Що робили на Святий вечір?

Готовилися для нього. Вважали, що це великий празник. Носили похресники вечерю. Брали з собою 2 калачі зав'язані в хустку і гостинці. Передавали чи платок, чи полотєнце, чи рубашку, чи на фартух. Коли приходили то казали: «Добрий вечір, будьте здорові зі святим вечором. Просили батько й мама на вечерю і ми вас просимо». Їм гостинно отвєчали і садили за стіл.

Що було на столі?

Клали на стіл багато калачів, кутю, узвар, вареники з картоплею та капустою.

Хто має перший зайти в хату на Різдво?

Желательно, щоб заходив чоловік. А як жінка, то так і буде.

Як називався вечір перед Новим роком?

Маланка.

Коли ходили колядувати? Коли щедрувати?

Колядували 7 січня. Більше ходили з Козою на Маланку.

Хто ходив колядувати? Хто щедрувати?

Ходили колядувати і діти, і дорослі. Ходили з Козою. Перевдягалися. Брат мами брав у старости якийсь дзвоник. Збиралися компанія. Носили палку на яку складали калачі. Якщо де небудь гуляння, то їх запрошували, щоб вони приходили в двір і заспівали.

Які пісні виконували на Маланку?

«Ой учора із вечора
Пасла Маланка два качура
Пасла, пасла – загубила,
Пішла шукати – заблудила».

Чи ходили посівати?

Ходили посівати і діти, і дорослі. Посівали житом, пшеницею, кукурудзою. Казали: «Сію, вію, посіваю, з Новим годом поздравляю». Желали багатства желали, щоб болєзнєй не було. І обов'язково залишали жменьку зерна на столі, а потім давали курам, скотині.

Як і де відбувався обряд водосвяття?

На Крещеніє спеціально вирубували хрест з льоду і там святили воду. Кожний старався вмитися, обризкатися, взяти воду собі додому.

Як називали свято Стрітення? Як називалася стрітенська свічка? Що з нею робили?

Стрітеніє. Гості собиралися, воду святили на Стрітеніє. Приносили воду свячену й обпризкували там де скотина стоїть, хату. Стрітенська свічка зберігалась.

Чи існував звичай «чіпляти колодку»?

Був, але я цього не помню. Чула мама розказувала. Але я не знаю, як це робиться.

Як відзначали день Явдохи?

Не помню, щоб якось відмічалося. Але кажуть, що на Явдоху погода мінялася. Вона всєгда ненастна, із вітром і снігом, то це казали що це на Явдохи.

Як називали день Сорока мучеників?

Сорок святих. Считали, що до цього времені птічка мала принести 40 паличок собі на гніздо.

Чи святкували «теплого Олекси»?

Відмічали як обично, поздравляли з Алєксєєм.

Як називалося свято Благовіщення?

Казали, що вся нечисть вилазить із землі.

Чи випікали спеціальне печиво на середохрестя?

Не пам'ятаю.

Чи був відомий звичай зустрічати весну?

Не помню, щоб було таке.

Як називалась остання неділя посту?

Вербна. Святили вербу, приносили додому, скармлювали скотині. І обязательно пучочок ставили до ікони, щоб було благополучіє в домі, достаток. Били одне одного в шутку і казали: «Верба б'є, недалечко червоне яєчко».

Як називався четвер на страсному тижні? Що робили в цей день?

Чистий. Треба убратися, повимивати, купатися.

Коли пекли паску?

В четвер. Треба було принести свічку, щоб горіла додому і кругом – на дверях, у вході в хату, на потолку, на димарі. Це від лиха.

Як називалися великодні яйця?

Крашанки. В Балті, Піщанці робили писанки. Кидають яйце напроти яйця в зеленій траві, чиє яйце розіб'ється, там буде більше курчат.

Мама моя не спала. А деякі люди сплять, а потім ідуть на службу.

Як святкували Пасху?

Святили паску. Робили качелі на верхній вулиці до кладбіща на пустирі. Стовб, а на ньому велике колесо. До колеса було причеплено 4 верьовки, там така ніби петля в нєї сідали. І дівчата катались, і хлопці, і діти.

Як називалася неділя після Паски? Що робили в цей день?

Проводи. Це поминальний день. Ходили на кладбіще. Несуть паски, крашанки, гостинці. Полотєнца, рубашки зразу ставлять на гроби, а потім віддають комусь в пам'ять вмерших. На кладбіще не їли, а зараз їдять.

Чи було прийнято обливатися водою у понеділок після Паски?

Не обливалися.

Чи відмічали Вознесіння?

Церковна служба.

Як називалось свято Трійці? Як святкували?

Троіця. Квітчали хату зеленим і трусили землю травою. Збирались молодьож собі, вроспі собі. Збирались по домам, в лісі.

Довго квітчання стояло в хаті? Що з ним робили?

Зелень була в хаті, поки не пов'яне. Не помню, може спалювали.

Які звичаї і обряди приурочувались до першого понеділка після Троїці?

Нічого не треба робити, бо другий день Троіці.

Як називався день Іоана Хрестителя? Як святкували?

Івана Купала. Собиралися на гуляння на річці в Левадовке за мостом. Купалися в річці, човни робили, багаття палили, вінки зі свічками пускали, пригали через костьор. Купалися і хлопці, і дівчата. В ночі гуляли, розходились під ранок.

Якими звичаями відзначали свято Іллі?

Кінець купального сезона. Після Іллі купатися не можна.

Як застерігалися від грому та блискавки на свято Прокопія?

Не знаю. Але обично, коли починаються жнива починаються грози. А вообще коли, починалась гроза, то клали навхрест на дворі коцюбу й лопату.

Як святкували Маковея?

Роблять букети. Називалися трійця. Клали майори, васильки, чорнобривці і обязательно мак. А потім її клали до ікони.

Як святкували Спаса?

Робили здоби різні кручені, пиріжки з яблуками. Святили яблука, мед, сало.

Які звичаї і забобони пов'язані зі святом Івана усікновення?

Не можна нічого різати ножом.

Свято Воздвиження?

На Воздвиження всі насєкомі уходять в землю. Считається великий празник.

Як відзначали свято Покрови?

Це такий празник, який уже повертає на зиму. Скотина не пасеться. Считають, управились з роботой.

Коли і як відзначають храмове свято?

На Дмитра. Застолля і вдома, і коло церкви. Люди приносять продукти.

Міфологія

Анженко Галина Петрівна, 1938 р.н., вул. Леніна, 18, народилася в с. Каратаєво, Миколаївський р.н., Одеська обл.

Записали: Карастан О.К., Арнаут В.І.

Хто, за легендами, створив землю, людину, тварин?

Казали, що від мавпи всі люди походять, але я думаю, що Бог створив. У нас навіть бабка була схожа на мавпу.

Були у вас раніше відьми, ворожки?

Були.

Що вони робили?

Погане щось робили худобі, а особливо корові. Після чого пропадало молоко, бо відьма мала велику силу.

Хто міг стати відьмою?

Людина, але я не можу уявити собі, як це людина може бути відьмою.

Вони часто шкодили людям?

Ні, не часто, якщо тільки заздрили комусь і старалися на зло щось зробити людині.

Чи робили вони щось добре для людей?

Ні не робили, могли зробити добре діло тільки ті, що примовляли, а відьми доброго не зроблять.

Як вони виглядали, яку зовнішність мали?

Були звичайними людьми, не відрізнялися.

В церкві батюшка міг їх впізнати?

Я раз пішла в Ісаєво і була у церкві, ще малою, мені років десять було, я бачила, як вони хапалися за ручки дверей. З сусідкою ходила, ми сміялися з них.

Як можна було впізнати відьму?

У церкві перед Пасхою відьми хваталися за ручку дверей, прямо билися щоб тільки скоріше схопитися за ручку дверей, мабуть, було багато гріхів і вони боялися.

Чи можна було щось зробити з відьмою, наприклад, втопити, вбити?

Ні, її не втопиш, а якщо облити водою, обов'язково дощ піде.

Могли допомагати людям, чи тільки шкодили?

Вона ж відьма, могла тільки нашкодити.

В який час вони були особливо небезпечними для людей?

Якщо вона захоче зробити щось погане, то вона так і зробить. Особливо на свята відьми були небезпечними для людей.

Чи використовували якісь обереги проти хвороб?

Одне, що було, мама мені розповідала: плели з трави фігурки людей, які їх оберігали.

Чи було у вашій місцевості таке, що при вході відьми в церкву починало гриміти?

Може було десь, але в нас такого не було.

Як можна було вберегтися від відьми?

Від неї не вбережешся. Як схоче тобі зробити, то вона всяким способом щось зробить. Спів півня зупиняв відьомчі чари. Півні, як почнуть співати, то вони вже не мали сили.

Як можна було позбутися від порчі, яку наклала відьма?

Моя рідна сестра знімала порчу. Серед жителів нашого села я більше нікого не знаю.

Як саме знімали порчу, може були якісь приказки?

Спеціальні промови знала. Наприклад: «Дуби мої дуби, чи болять в тебе зуби? Місяць на небі, камінь у воді, черв'як у зубі». Якщо вони зійдуться разом, то зуби будуть хворіти, а вони ніколи не зійдуться і тому зуби не хворіли.

Ворожки що робили?

Вони добре підказували.

Що таке вовкулаки?

Точно не знаю, але розповідали, як одна бабка у нас в селі оберталася на собаку.

Хто ставав русалкою?

На Івана Купала, 7 липня гарних дівчат добре вдівали і відпускали їх в озеро ніби вони русалки.

Якщо дівчина купалася в озері і втопилася, чи може вона стати русалкою?

Ні, не може.

Могли русалки нашкодити людям?

Не могли.

Що ви знаєте про домовиків?

Домовики є в кожному домі. Казали, що він був дуже малесеньким.

Де вони живуть?

У кухні, на горищі, йому навіть люди їсти кладуть.

Можна позбутися домовика?

Якщо ти його виженеш, то він тобі таку шкоду зробить, що пожаліеш. Бувало таке, що люди переїжджали в другу хату, то він переїжджав разом із хазяївами, але ніхто не знає, як саме вони це робили.

Чи домовик допомагав своїм хазяям?

Було таке: коли я хворіла, одна бабка кормила цього домовика, цукерки давала, хліб, водичку.

Чи було таке, що він міг душити людину?

Мені було одного разу, коли я посварилася зі своїм чоловіком і пішла спати у кухню. Лягла спати, заснула і прокинулась від того, що хтось начав душити мою руку, я його не бачила в темряві, було щось таке чорне, маленьке та м'яке, як вата.

Чи можна вважати присутність домовика в домі гріхом?

Ні не можна, але він може невзлюбити хозяїв.

Що ви знаєте про чортів? Як вони виглядають? Може хтось бачив?

Як я знаю це те саме, що домовик.

Чорти мали якийсь одяг?

Ні, не мають, бо вони махнаті, він нічого не вдягає.

Що ви знаєте про блуд?

Якось ми з сусідкою пішли кукурудзу красти, це було вдень. Самі не знаємо, як і чому ми пішли в іншу сторону, дуже довго блукали. Потім перевернули платки навиворіт і тоді вже пішли правильним шляхом. Таким чином його чари зникають. З чоловіком теж таке трапилося, і він перевернув шапку. Якщо немає головного убору, можна було вивернути верхній одяг.

Чи міг блуд водити людину до смерті?

Може.

А міг блуд втопити людину?

Ні, не міг.

У вашій місцевості приходять привиди померлих людей?

Моя мама як померла, вночі лежимо і чуємо стук, як вона ходить, це було до 40 день. Після сорока днів все минуло.

Криворученко Лідія Данилівна, 1941 р.н., вул. Калініна, 131.
Записали: Карастан О.К., Арнаут В.І.

Хто, за легендами, створив землю, людину, тварин?

Нам казали, що Адам і Єва. Я в це вірю. А мама мені казала, що ми в капусті народилися, і ми в це вірили, коли були малі.

Були у вас раніше відьми, ворожки?

Були. Були відьми, ворожки. Відьми, коли у церкву ходили, за двері трималися.

Хто міг стати відьмою?

Людина, але я не можу уявити собі, як це людина може бути відьмою.

Вони часто шкодили людям?

Корові вони шкодили, як і людині.

Як вони виглядали, яку зовнішність мали?

Були звичайними людьми, не відрізнялися.

Як можна було впізнати відьму?

Якщо корові, худобі поробила, то значить вона відьма.

Могли допомагати людям, чи тільки шкодили?

Вона наче людина, як і ми, може і допомогти, може і нашкодити.

Як можна було позбутися від порчі, яку наклала відьма?

Шукали певних людей, які знають, що робити, бо є такі люди, що допомагали, коли порчу робили. Наприклад, корова захворіла, вони ходили і знімали наклеп.

Що таке вовкулаки?

Про таке я не чула.

Що ви знаєте про русалок?

Що вона людина у молодому віці.

Могли русалки нашкодити людям?

Не могли, як я знаю по розповіді бабусі.

Що ви знаєте про домовиків?

Не знаю що це. Але коли ми були молоді, хлопці залазили в димарі і ми казали на них «домовики». Коли ми гуляли на свята, хлопців не випускали, і вони через димарі спускалися.

Що ви знаєте про чортів? Як вони виглядають? Може хтось бачив?

Знаю, що чорти є, але не знаю, як вони виглядають, я їх ніколи не бачила.

Що ви знаєте або чули про лісовиків?

Чула, що вони у лісі були в чоловічій і жіночій особі.

А як вони виглядали?

Колись мені мама розповідала, що коли вони ходили в ліс, то чоловік був обросший, надівав на себе щось страшне і ходив по лісі, жахав людей.

Що ви знаєте про водяників у вашій місцевості?

Я знаю, що вони жили у воді і кричали по ночах. Всі люди казали, що це водяники. Навіть не знаю, як вони виглядають. Я їх не бачила, але знаю, що водяники в воді є.

Михайлюк Раїса Миколаївна, 1941 р.н. вул. Калініна, 134.
Записали: Карастан О.К., Арнаут В.І.

Чи існують у вашій місцевості легенди про створення землі? Хто на вашу думку створив землю, людину, тварину?

Ми всі думаємо, що це створив Бог.

Раніше у вас тут були відьми, ворожки?

Колись ще моя бабуся розказувала, що були, десь у 30-40-х роках.

Що вони робили для людей?

Вони перетворювалися на собаку, кицьку. Їде, наприклад, якось парубок чи дівка. Вони чіплялися до нього на спину, від злості на неї.

Вони тільки шкодили людям, чи допомагали?

Вони тільки шкодили, тільки зло робили.

А, що ви знаєте про русалок?

Казали, що і русалки були, що лоскотали до смерті, особливо на ніч Івана Купала.

Хто міг стати русалкою?

Русалкою ставала молода дівчина.

А чому вони ставали русалками?

Кажуть люди, що вони були невірні у коханні. Таким чином вони перетворювалися на русалок. Як той хлопець з суперницею попадали на ставок, то могли залоскотати до смерті. Тільки тих людей лоскотали, на яких тримали зло.

Коли можна було побачити русалок?

Могли побачити вночі, і коли поблизу було мало людей. Це були одинокі випадки. Якщо гуртом були хлопці і дівчата вони не з'являлися.

Як можна було вберегтися від них?

Самому не можна було ходити купатися і потрапляти до такої ситуації.

Що ви чули про мавок?

Чула, що були у Західній Україні, а у нас знаю, що не були.

Хто такі домовики?

Домовики є у кожній хаті. З ними треба жити мирно, щоб він не був розлюченим. Завжди йому треба було робити так, як він хоче.

Як він виглядав?

Казали, що він маленький чоловічок з довгою бородою.

Чи можна було побачити і за яких умов?

Побачити можна було. Але я не знаю як і коли. В нашому селі цього не було.

Як можна було позбутися його?

Від нього не позбутися ніяк. Казали, що він може розсердитися і спалити хату. І ще нанести щось у цій сім'ї, де він мешкає.

Чи вважається гріхом мати домовика?

Ні гріха не має. Він мешкає у кожній оселі.

Овчаренко Надія Федорівна, 1942 р.н., вул. Калініна, 132.
Записали: Карастан О.К., Арнаут В.І.

Раніше у вас тут були відьми, ворожки?

Я не можу сказати були чи не були, наче у нас немає відьом. Моя мама казала, що була одна бабка.

Що, ви, знаєте про домовиків?

Бабка Ганна розповідала, коли вони були маленькі, то побачили на воротах, як маленький хлопчик гойдається на тих воротах. Він був одягнений у шапочку.

Чи гріх мати в домі домовика?

Він, кажуть, хазяїн хати.

Чи міг він нашкодити людині?

Ні. Казали, що він любить їсти солодке. Одного разу я йому поклала, але він не їв і не пив.

Чи знаєте ви, як він виглядає?

Я його не бачила.

Як він впливає на людей?

Якщо ти не будеш його чіпати, то й він тебе теж не зачепить.

Що ви знаєте про водяників?
Вона нечиста сила в болоті.

Олександрова Людмила Казиміровна, 1944 р.н., вул. Калініна, 113.
Записали: Карастан О.К., Арнаут В.І.

Чи існують у вашій місцевості легенди про створення землі? Хто створив землю, тварину, людину?
Кажуть Бог, а я думаю, що все-таки природа.
Чи існували у вашій місцевості відьми, ворожки?
Знаю, що так.
Що вони робили, як їх пізнавали?
У нас такого не було.
Що ви знаєте про вовкулаків?
Це, як мені казали бабки, такі люди- вовки. Вони нападали іноді на людей, але це через те, що їх гнала спрага крові. Люди, які колись були покусані вовками-перевертнями, при світлі місяця перекидалися на вовків, або напіввовків, напівлюдей.

Павленко Катерина Іванівна, 1929 р.н., вул. Леніна, 16.
Записали: Карастан О.К., Арнаут В.І.

Чи існують у вашій місцевості легенди про створення землі? Хто на вашу думку створив землю, людину, тварину?
Є багато легенд. Казали, що і сонце, земля, небо.
Раніше у вас тут були відьми, ворожки?
Були, і навіть тепер є відьми.
Чи шкодили вони людям?
Да, лізли до коров, забирали молоко. Навіть у минулому році я підійшла до однієї жінки, у її корові молоко річкою текло.
Вони тільки шкодили людям, чи допомагали?
Вони тільки шкодили.
А як можна було впізнати відьму?
Відьми хваталися в церкві за ручку дверей і таким чином їх пізнавали. Казали, що моя сусідка теж відьма.
Як можна було захиститися від відьом?
Чоловіки в селі гнали їх палками. Як хто знав, так і захищалися.
Що ви знаєте про русалок?
Русалки – це утопленники.
Як вони виглядали?
Молода дівчина.
Хто міг стати русалкою?
Русалкою ставала молода дівчина.
В яку пору року їх можна побачити?
Коли кидали в воду крашанки, вони були дуже раді, тому виходили на берег.
Як можна було вберегтися від них?
Самому не можна було ходити купатися.
Хто такі домовики?
Домовики є у кожній хаті, він живе на горищі. Завжди треба ставити стаканчик води, бо він є хозяїном будинку.
Як він виглядав?
Казали, що він маленький чоловічок.
Чи можна було побачити і за яких умов?
Можна було, але я його не бачила.
Як можна було позбутися його?
Від нього не позбутися ніяк.
Чи вважається гріхом мати домовика?
Ні, кожен дім має мати свого домовика.
Ви знаєте, хто такі чорти?
Це нечиста сила.
Як він виглядає?
Я сама його колись бачила, мій чоловік пішов від мене і я залишилася сама. В ночі я прокинулася від того, що до мене хтось почав повзти. Відкривши очі я побачила маленьку собачку з ріжками, я почала його лаяти і він зник.

СОЦІОНОРМАТИВНИЙ ПОБУТ

Демченко Раїса Василівна, 1936 р.н. Народилась у Донецьку, батьки були з Кіровоградської області. З 1954 р. мешкає у с. Андрієво-Іванівка.
Записали: Петрова А.О., Шишков І.І.

Скільки дітей у Вашій родині?

У нас із чоловіком один син, і той насилу родився.

Ви хрестили своїх дітей? Кого взяли за кумів?

Так, хрестили. Сусідів за кумів взяли.

Які стосунки були між батьками хрещеника і кумами?

У нас чудові стосунки були, син наш завжди їм вечерю носив, ми до них ходили, вони до нас. Коли вони куми – то вже як родичі.

Скільки років Вашому чоловікові?

Мій чоловік старший за мене, 1931 р.н.

Як ви їз чоловіком познайомились?

Він був сусіднього із цим села, приїхав на базар. Так і познайомились. Весілля ми не гуляли, свадьби у нас не було, ми розписались і поїхали до його мами, вона зібрала своїх родичів і там все було. Коровай вони там пекли. А у Кіровоградську область ми приїхали, і там моя мама всіх на ноги підняла, і там теж все було.

Чи жили з Вами Ваші батьки або батьки Вашого чоловіка?

Ні, мама його осталась там, у неї було ще дві дівчинки. Ми наймали квартиру, пізніше вже свою хату збудували.

Які існували форми колективного дозвілля молоді?

Нас батьки нікуди не пускали, нас три дівчини у сім'ї було, нас батьки навіть на кіно не дозволяли йти, боялись за нас.

Як у Вашій родині звертались до старших?

Я до батьків зверталась на «Ви», ми всі троє на «Ви» до батьків звертались. А то мій син вже до мене на «ти» звертався, бо я сама так захотіла, він у нас один був, і так наче він нам чужий, на «Ви» звертатись.

Які стосунки склались у Вас з найближчими сусідами?

Нормальні стосунки, тільки одні сусіди не дуже, з Молдавії приїхали, п'ють багато.

Яке Ваше ставлення до громадянського шлюбу?

У нас таке засуджували. Я теж не розумію – якщо вони вже живуть разом, то чому не розписатись, хіба так важко штамп поставити.

Чи було таке, що хлопці з дівчатами підночовували?

У мене такого не було. І весь наш клас – ніхто такого не знав. Всі знали, що неможна. І аборт ніхто не робив.

Як ставились до того, що народжували дітей поза шлюбом?

Нормально ставились, бо це все від Бога. Кожна дитина народжується під своєю зіркою.

Хто, окрім батьків, займався вихованням дитини?

Нам ніхто не допомагав. Я після родів три роки сиділа з дитиною, бо він сильно хворів.

До яких засобів вдавалися жінки у випадку бездітності?

От я три роки не могла завагітніти, а потім син народився слабким і хворів довго. Мені сказали, зо це коли я народжувала, мені хтось сильно позавидував.

Дромашко Липа Максимівна, 1919 р.н., вул. Кірова, 12.
Записали: Петрова А.О., Шишков І.І.

Які існували форми колективного дозвілля молоді?

Не було у нас ніякого дозвілля, ми тільки працювали. Вечорами збиралися, у більшості випадків збирались у мене, бо я була «закопьорщиця». І співати я вміла, а так майже ніхто не співав. У «Болєй» грали, у «пояса» грали, майже не пили тоді, не те, що зараз.

Ви хрестили своїх дітей? Кого взяли за кумів?

Так, хрестила. Племінниця моя хрестила. Це не мало значення, кого взяти.

Скільки років Вашому чоловікові?

Мій чоловік молодший за мене на два роки, я старша за нього.

Скільки дітей у Вашій родині?

Четверо у нас було дітей: три хлопчики і дівчинка. Всі вже в могилі, я сама залишилася.

Чи жили з Вами Ваші батьки або батьки Вашого чоловіка?

Ні, ми жили самі, в окремій хаті.

Чи звертались Ви за згодою батьків на шлюб?

Мої батьки дозволили, а його батьки проти були.

Чи допустимо, коли молодший з братів (сестер) одружується (виходить заміж) раніше старшого?

А чому ні? Кому яка черга підійшла. Міг, звичайно.

Як у Вашій родині звертались до старших?

На «Ви». І мої діти до нас на «Ви» звертались.

Хто в сім'ї за «головного»: чоловік чи дружина?

Мати головна.

Які стосунки склались у Вас з найближчими сусідами?

Такі, нормальні стосунки. Я з ними ніякого діла не маю, вітаюся і все.

Як ставились до того, що народжували дітей поза шлюбом?

Як це вона заміж не вийде? Як її не беруть – вона сама його одружуватись потащить, не відхреститься.

На який день після народження дитини здійснювали таїнство Хрещення?
Хто коли хоче, тоді і хрестить.
Чи дарували дітям подарунки на день святого Миколая?
Ні, нічого не дарували. У мене син Миколай – я йому на могилу у цей день щось приношу.
Чи запрошували жінок-годувальниць у сім'ю, якщо у матері не було молока?
Ні, такого не було.
Хто забирав дитину, яка ставала сиротою?
Ніхто не забирав, віддавали.
У які ігри грали діти?
У мене грошей не було іграшки їм купляти, ніяк вони не грали.
На кого Ви залишали маленьких дітей?
Молодших на старших. А були малі – запирала вдома і йшла на роботу.

Жак Іван Йосипович, 1942 р.н., Жак Галина Іванівна, 1941 р.н., вул. Калініна, 125
Записали: Петрова А.О., Шишков І.І.

Які види колективного дозвілля існували у селі?
Ходили на танці, парубки, дівчата, музика там грала, гармошка. Зараз молодь таке не знає, і батьки нікуди не пускають, щоб не побили. Раніше не було такого, і не пили так. У кіно ходили фільми дивитись і у клуб танцювати. Вдома один в одного не збирались, при мені уже не було такого, це раніше збирались, ще батьки наші. І коли я був маленький, помню, до нас також приходили в гості, чоловіки в карти грають, балакають, жінки там теж щось своє роблять. Раніше дружно жили.

З дружиною моєю на танцях познайомились.

Раніше молоді люди, парубок і дівчина, разом по вулиці не ходили, це соромно було. Раніше дівчата по вулиці всі юрбою ходили, отак розтягнуться на всю вулицю, ідуть і співають.

Я свою дівчину ввечері проводжав, до воріт, постоїмо, поговоримо. Потім, коли вже давно зустрічалися, я у хату до неї заходив.

На який день здійснювали таїнство Хрещення: дев'ятий, сороковий, в інші терміни?
Коли хто хоче, і у год, і у полгода хрестять, коли хто хоче.
Де ховали нехрещених дітей – на кладовищі чи поза ним?
У мене було таке: донька моя народила неживу дитину, дівчинку. У пуповині заплуталась. Ми її на кладовищі поховали. Батюшка питав, чи хрещена, я сказала, що ні, і все. Трунку зробили, вінок наділи, фату зробили, все зробили як положено – як наречену одягли.

Чи розповідали Вам батьки, як люди виживали у повоєнний час, чи допомагали один одному у виживанні?
Обязательно! Батько пішов на фронт, у мами вже було троє дітей, троє хлопчиків. Мама осталась одна, і сусіди завжди приходили, питали, що їй допомогти, в неї ж троє дітей. Дуже дружно жили. Зараз з сусідами теж похорошому. От сусід наш один остався, 70 год йому, жінка померла, так я завжди приходжу, питаю, що треба. З кумою нашою теж дуже добре дружимо.

З якою метою обирали кума і куму? Як їх називали? Кого брали за кума, куму?
Це кума моєї дружини. Моя дружина з її чоловіком дітей хрестила. Я не міг зі своєю дружиною хрестити, тільки треба когось зі сторони. Вони друзі наші.

Овчаренко Лідія Василівна, 1941 р.н. Народилась у Росії, мешкає в с. Андрієво-Іванівка з 1960 року.
Записали: Петрова А.О., Шишков І.І.

Які види колективного дозвілля існували у селі?
У клубі молодь збиралася, тут у Мар'їній Роще також збирались. У Тетянівці клуб був. І старі туди ходили, і баби, на всякі вистави. З чоловіком на танцях познайомились. Вже з 18–19 років починали ходити на ті танці і у клуб, раніше не ходили. У 21 рік я заміж вийшла. Мій чоловік до мене залицявся, і проводжав мене, і на руках носив. Соромно разом ходити не було, але вдень ми не ходили, тільки ввечері.

І хлопці з сусіднього села до нас приходили. З нашими парубками вони могли побитися, а могли і не побитися. Як вже весілля – то платили могорич.

Я також брала участь у художній самодіяльності, їздили по району виступали. Це наша ферма, наш колхоз збирався, нас 20 жінок-доярок брали участь у цьому. У нас смотр був у сусідніх селах.

До нас з Одеси театри приїжджали.

У які ігри грали діти до 7 років? Після 7 і до 14–15 років?
А ті, які молодші, вдома сиділи, їх у клуб не пускали. Вони собі гралися у «вуличку», «лапту», «жмурки».

Чи водили ви «Козу», «Маланку»?
Коли дитиною була, то в мене такого не було, бо дитиною виросла я в Росії. А коли сюди переїхала, то ми вже ходили з чоловіком, коли вже одружені були.

З якою метою обирали кума і куму? Як їх називали? Кого брали за кума, куму?
Ми наших дітей хрестили. Кумів взяли: двоюрідного брата чоловіка і жінку, яка робила зі мною дояркою. Старшого сина ми хрестили, а молодшого спочатку звіздили, а потім хрестили, бо тоді чомусь не можна було хрестити. Я його у сільському совєті позвіздила, а потім поїхала в Ананьїв і похрестила.

Чи дозволялося так зване «перехресне» кумівство?

Ні, так не можна було робити. Не знаю чому, але це гріх.

На який день здійснювали таїнство Хрещення: дев'ятий, сороковий, в інші терміни?

Буває, що на перший місяць, буває, що два, а буває, що і год. Не було такого, що боялись нехрещену дитину виносити: виносять.

Де ховали нехрещених дітей – на кладовищі чи поза ним?

На кладовищі, навіть якщо нехрещена – все одно на кладовищі. У нас зараз навіть тих, хто повісився, всякі самогубці – теж на кладовищі ховать, але так трохи у стороні. Але навіть якщо зовсім маленька помирає – одягають дівчинку як невесту, а хлопчика як жениха.

Якщо сім'я була бездітною, як це цінювалося громадою? Чим це пояснювали люди?

Тут або жінка винувата, або чоловік винуватий. Але от двоюрідна сестра мого чоловіка не мала дітей, але жила зі своїм чоловіком нормально, сім'я є. Буває, що кажуть на неї, що вона «сухе дерево».

Хто з членів родини найчастіше займався вихованням дитини?

По-різному буває. У нас тут діти найчастіше з бабками, бо батьки на роботі, а діти ростуть з бабушкою.

Чи запрошували жінок-годувальниць у сім'ю, якщо у матері не було молока?

Ні, беруть коров'яче і трошки розводять з водою. А потім кашею.

Хто забирав дитину на виховання, якщо вона ставала сиротою?

Родичі забирають, і хрещені напевно могли забрати, але у нас я такого не зустрічала.

Яке правове становище у сім'ї мали прийомні діти?

Як рідні, так до них ставились.

У які ігри грали діти до 7 років? Після 7 і до 14–15 років?

Гасають, у жмурки грають, зимою на річці у хоккей, на горку на санках покататись, влітку у футбол.

Чи розповідали Вам батьки, як люди виживали у повоєнний час, чи допомагали один одному у виживанні?

Аякже! Як могли, так і виживали. Я під час війни була у Казані під Москвою, у нас війни такої не було, но воєнне положення. Так і виживали: на брюкві, на картоплі, на молоці. Між собою, конечно, ділилися, воєнноплєнних годували.

Селюк Анатолій Володимирович, 1951 р.н., вул. Калініна.

Записали: Петрова А.О., Шишков І.І.

Які види колективного дозвілля молоді існували у селі?

У клубах збиралися, там і парубки, і дівчата з усього села сходились. В гості не ходили, по хатах не збиралися. У клубі фільми крутили. З дружиною ми у технікумі познакомились, на танці разом ходили.

Чи водили ви «Козу», «Маланку»?

Так, звичайно, водили. І діти наші водили, ще наші дві дочки повні мішки додому приносили всякого добра, яке їм надавали: кофети, пряники. А онуки вже не ходили.

З якою метою обирали кума і куму? Як їх називали? Кого брали за кума, куму?

Дітей ми своїх хрестили. За кумів взяли друзів своїх.

Які стосунки були між братами хрещеника і кумами?

Як і до того, дружні. Вони друзі наші, але не як родичі, ні. Як свято яке, то ми їх запрошуємо. Але ми їхніх дітей вже не могли хрестити, це гріх великий, таке не дозволяється.

Чи розповідали Вам батьки, як люди виживали у повоєнний час, чи допомагали один одному у виживанні?

Так, усі один одному допомагали, сусіди завжди допомагали одне одному. Сусіди – вони краще за родичів, ближчі. Тому завжди усім між собою ділилися. І зараз так само. У нас село взагалі дружне.

Тищенко Любов Єфремівна, 1948 р.н., родом з Молдавії, тут мешкає з 1965 р., вул. Фрунзе, 25.

Записали: Петрова А.О., Шишков І.І.

Які види колективного дозвілля молоді існували у селі?

Молодь збиралася, у клуб ходила. Мама не пускає, папа не пускає, а ми все одно тікаєм. А у 17 год вже вийшла заміж. Відпускали у клуб, коли вже було дівчині років 18, а мені було 15, і я туди тікала. Обіцяла мамі, що подивлюся кіно і одразу додому, а поверталась вже о першій ночі.

Де відбувалися вечорниці?

У нас вечорниць не було. Це ще у батьків наших було таке, а у нас не було.

Хлопці з дівчатами не підночовували, бо це стидно було.

Чи водили ви «Козу», «Маланку»?

Так, ходили, і на Андрія ворожили, і хлопці, і дівчата. Приносили з собою хто курку, хто півня, хто сир, бринзу. Бабка готувала нам їсти, ми гуляєм. Ворожили тоді.

З якою метою обирали кума і куму? Як їх називали? Кого брали за кума, куму?

Я тут нікого не знала, чоловік взяк кумів зі своїх друзів. Вони нам не як родичі, а просто друзі. Косиль гуляли разом, коли у нас діти малі були, на свята їх запрошували, ми у них гуляли.

Чи розповідали Вам батьки, як люди виживали у повоєнний час, чи допомагали один одному у виживанні?

Помагали, помагали. Наприклад, як хтось будинок строїть, чи кухню, то всі разом допомагають. Зараз я так із сусідами не спілкуюсь.

Хто забирав дитину на виховання, якщо вона ставала сиротою?

Рідня. От у нас недавно у сусіда померла двоюрідна сестра, і лишився після неї хлопчик, і він з дружиною забрали його. Він їх мамою і татом кличе, як рідний він їм.

Тищенко Микола Володимирович, 1929 р.н., вул. Калініна, 80.
Записали: Петрова А.О., Шишков І.І.

Які види колективного дозвілля існували у селі?

Раніше краще було, ніж зараз. У клубі збиралися. Грали у «Болею»: загадують якесь число, якщо відгадуєш – цілуєш дівчину. Молодь ходила у клуб. На вечеринки також збиралися, але я не збирався вже на вечернинки, мій старший брат (1925 р.н.) ходив. До старшої сестри дівчата приходили (1925, 1924 р.н.) вино з собою брали, тоді всі вино пили, і на свадьбах також. Зараз більше самогонку пьють.

З дружиною познайомився в Анастасіївці, вона звідти. Я приїхав туди на весілля до двоюрідного брата, і мені її показали. Могарич за неї так особливо не платив, так пляшку горілки виставив.

Чи розповідали Вам батьки, як люди виживали у повоєнний час, чи допомагали один одному у виживанні?

Так, звичайно, всі один одному допомагали. З сусідами завжди добрі стосунки. От у мене і зараз з цієї сторони гарний сусід, а та сусідка курчат вкрала.

А от кого ви собі за кумів взяли?

Ну, сусідів і взяли.

А як ви їх вважаєте – за друзів, чи за родичів?

Як друзі, звичайно. Раніше на свята запрошували, а зараз немає такого.

А скажіть, діти маленькі з ким більше часу проводили – з батьком, чи матір'ю?

Ну, дітей ми у дитсадок водили. Не полишали їх вдома.

Вибачте, от ви казали, що у вашої дружини мачуха була. Як вона до неї ставилася – як до рідної дитини, чи як до чужої?

Ставилася погано. Не можна сказати, що усе було, як із рідною дитиною.

Трандафіл Віра Іванівна, 1933 р.н., вул. Калініна, 155.
Записали: Петрова А.О., Шишков І.І.

Які види колективного дозвілля існували у селі?

Гарно було, ходили, гуляли, до іншого села ходили, до клубу там ходили. Розпаровували там. На другому селі клуб був, і у хаті могли зібратись, і на подвір'ї. Це не дуже часто збирались. Ходили туди років з 18–19, молодші не приходили. Старі діви також приходили, але на старих ніхто не дивився.

На який день здійснювали таїнство Хрещення: дев'ятий, сороковий, в інші терміни?

Це вже як у кого виходило. Могли одразу похрестити, могли почекати, хтось взагалі пізно хрестить.

У якому віці дитині одягали перший одяг: першу сорочку, першу спідницю, перші штани?

Бувало, що хлопцеві вісімнадцять років, а він ще без тусів ходить, бо тоді білизни не було, тільки сорочка.

Хто в сім'ї приділяв більше уваги вихованню дитини: хлопчика, дівчинки?

По-різному буває. От у мене онуки-двійнятка: хлопчик більше маму любить, а дівчинка – з батьком.

З якою метою обирали кума і куму? Як їх називали? Кого брали за кума, куму?

Куми – хто дітей хрестить. Брали за кумів кого хочуть. Неможна було взаємно хрестити дітей, один у одного, це гріхом вважалося, а чому – не знаю.

Чи запрошували жінок-годувальниць у сім'ю, якщо у матері не було молока?

Ні, такого ніколи не було. Не було молока – то коров'яче розводили з водою.

Хто в сім'ї вважався «старшим»: чоловік чи дружина?

Чоловік, бо він хазяїн двору.

Хто ще з членів родини займався вихованням дитини?

Хто там ще був, може, «на вихід» старші діти. Одне другого бавили. Коли вже років 10 мав, то бавив молодшого.

Хто забирав дитину на виховання, якщо вона ставала сиротою?

Рідня забирала.

У які ігри грали діти до 7 років? Після 7 і до 14–15 років?

У м'яча грали, у «Подоляночку».

Франко (Носуленко) Катерина Петрівна, 1935 р.н., уродженка села Федорівка, Котовського р-ну, Одеської обл. Мешкає в цьому населеному пункті з 1955 р.
Записали: Петрова А.О., Шишков І.І.

Які види колективного дозвілля існували у селі?

Тяжке було дитинство. Клуб був, у клубі гуляли, балалайка грала. Привозили перевізне кіно, у кожному селі встановлена була кіноапаратура. З чоловіком познайомилась на вечірці, справляли 8 березня у хаті у подружки. Тоді вже по хатам не було вечірки, мені мама розказувала, що у них було.

На який день здійснювали таїнство Хрещення: дев'ятий, сороковий, в інші терміни?

Ні, я своїх дітей не хрестила, бо тоді релігія заборонена була, я ще вчителькою працювала, я не могла, бо могли з роботи вигнати. Я їх таємно хрестила, маленькими. Я приїхала в село до мами, там батюшка був, і от ми його до хати запросили і дітей таємно похрестили.

З якою метою обирали кума і куму? Як їх називали? Кого брали за кума, куму?

Там у тому селі у нас були справжні хрещені батьки, а тут були названі. Бо діти тут жили і хотіли, щоб були хрещені батьки. І вечерю вони їм носили, але також таємно, пізно ввечері, щоб ніхто не бачив. Бо якби хтось побачив – нагнали мене б з роботи. У нас коли хтось на конференцію їхав, вже малювали картинки, де у когось руки у фарбі, наче яйця красили.

Які ще форми колективного дозвілля існували у селі?

Просто могли збиратися у подружки. Каже: приходьте до мене сьогодні ті і ті. Приходили, і приносили з собою пляшку за пазухою, щоб батьки не бачили. Батьки також вдма були, тільки в іншій хаті, бо було ж зазвичай дві хати і між ними сіни, і ми були у «чистій» хаті – тобто та, де не жили, а тільки гостей приймали. Їсти готували, там картоплю чи кашу. Ми продукти з собою не несли.

В ігри грали: у «Перстень» (брали пестень, усі сиділи склавши так руки, а один ходив з перстнем і мав його одному вкласти у руки, а другий стояв в іншій кімнаті і мав потім вгадати, де перстень. Якщо це дівчина – то мала поцілуватись з тим хлопцем, якого їй назначали, якщо хлопець – мав поцілувати прилюдно дівчину. А тоді ж соромно було отак цілуватись, тоді просто за руку взяти хлопця соромно було. Навіть якщо подобається дівчина, то так до неї підійти – Боже сохрани! Щоб зустрічатись, домовлялись таємно, потрошку, недовго, а потім все більше, і вже десь через рік хлопець мав право підійти до воріт чи навіть до хати дівчини, яку він любить. Не те щоб це заборонено було, але було стидно.

Чи підночовували хлопці з дівчатами?

Ні, такого ніколи не було. Бували випадки, що дівчина завагітніла, бо тоді не можна було так зробити, щоб не завагатніти. Якщо хлопець переночував – то вже дитинка буде. Та ця дівчина не знала куди від сорому дітися, їй місця в селі не було. Як була вагітна – сиділа в хаті замкнена. Бувало, що і батькі від неї відмовлялись. Громадянського шлюбу ніхто не знав.

Які відносини між сусідами?

Сусід – це краще, ніж брат, бо брат може бути десь далеко, а сусід завжди поряд. Тому з сусідами добрі стосунки мають бути. Я усіх своїх сусідів люблю.

Чи розповідали Вам батьки, як люди виживали у повоєнний час, чи допомагали один одному у виживанні?

У повоєнний час усі були однакові, тому усі один одному допомагали, інакше не можна. Якщо у когось щось було – ділилися. Люди були набагато дружніші, ніж зараз. Були і такі люди зажерливі, що мають який кусочок і нікому не дадуть.

Якщо сім'я була бездітною, як це цінювалося громадою? Чим це пояснювали люди?

Кожен оцінював по-своєму. Одні жаліли, якщо знали, що вона хоче мати дітей, другі засуджували, казали: безплідна, «бездонна діжка».

До яких засобів вдавалися жінки у випадку бездітності?

Ходили до ворожок, зілля якісь пили.

Хто з членів родини найчастіше займався вихованням дитини?

Коли я була мала, найбільше часу з нами проводила бабка, бо мама була на роботі, а батько загинув на фронті. З мого дитинства у більшості дітей були тільки мами, бо батьки після війни у могилах, тому нас виховували бабусі.

Хто в сім'ї вважався «старшим»: чоловік чи дружина?

У нас же батька не було. Найголовніша у нас була бабка. А зараз я бачу, що зараз невістка головніша.

У які ігри грали діти до 7 років? Після 7 і до 14–15 років?

Піжмурки – споконвічна гра, «платочок», у м'яча грали.

Яку роботу по господарству доручали дітям?

Діти з самого дитинства долучались до роботи. Мені ще тільки 7 років було, коли мама мене брала із сапою на поле сапати буряки, полоти. Усі діти працювали. Діти і сапали, і садили на городах, і собирали колоски після уборки, збирали кузьки.

Шевцова Раїса Миколаївна, 1934 р., вул. Щорса, 84.
Записали: Петрова А.О., Шишков І.І.

Які існували форми колективного дозвілля молоді?

У клубі гуляли. Тільки у клубі. Більше ми ніде не збиралися, по хатам теж не збирались, в гості не ходили.

Скільки дітей у Вашій родині?

Одна дитина у нас була.

Чи жили з Вами Ваші батьки або батьки Вашого чоловіка?

В мене батьків не було, я сама жила. І з чоловіком ми потім окремо жили.

Хто забирав дитину, яка ставала сиротою?

От я була сиротою, жила сама. Не сама, з молодшими, в мене було два братики і сестричка. Батько на фронті загинув, мати потім померла. Ніхто нас не забрав, нас же четверо було, і кому ми були потрібні. Самі жили, я найстарша була, мені тоді було 14 років. Школу ми закінчили, тільки брата я сама вивчила, у перший клас пішов, а далі я сама його вчила, до армії.

Які стосунки склались у Вас з найближчими сусідами?

З попередніми сусідами (але вони вже померли) всі роки жили дружно, жодного разу не посварились. Як щось треба – крикнув через паркан і тобі все дали.

Коли самі жили, сусіди не допомагали, бо як вони могли допомогти, усі тяжко жили.

Ви хрестили своїх дітей? Кого взяли за кумів?

Звичайно, хрестила. Сусідів своїх взяли за кумів.

Які стосунки були між батьками хрещеника і кумами?

Постійно бачилися, весь час разом, і працювали також разом.

Чи було таке, що хлопці з дівчатами підночовували?

Ні, такого у нас не було, це вже пізніше почалося.

Як ставились до того, що народжували дітей поза шлюбом?

Казали, що мати-одиначка. А взагалі – «блядоносна» на неї казали. І сміялися, і ще щось. А бувало, що хтось і пожаліє. Бо вона ж може і не винувата, а так получилось.

Чи траплялися випадки громадянського шлюбу?

Було таке, що жили нерозписані. І довго жили, потім вже йшли у сєльсовєт і оформляли дітей на чоловікове прізвище.

До яких засобів вдавалися жінки у випадку бездітності?

Я не знаю. Але, коли вже не могли свою народити, всиновляли чужу дитину.

с. Антонюки

МАТЕРІАЛЬНА КУЛЬТУРА

Лебедєва Зоя Федорівна, 1949 р.н., вул. Щорса, 47.
Записала Котова Г.С.

Одяг

Які сорочки носили дівчата?
Так, як зараз ходять, ми не ходили в полотняних рубашках.
Чи вирощували волокнисті культури?
Ні.
Чи був у вас ткацький станок?
Ні, не було, коли ми були малі, то приїжджали люди з Київщини, то вони привозили з собою верстати ткацькі.
Що саме ткали на цих верстатах?
Ткали тут пілки, доріжки такі.
Чи тримали на смерть шлюбну сорочку?
Ні, такого я не знаю.
Чи відрізнялась буденна сорочка від святкової?
Були однакові в нас сорочки. Знаю в нас були ситцеві сорочки на тетяночках, спереду були вишиті.
Який орнамент був присутній на цих сорочках?
Чи гілочка, чи щось так.
Якою технікою вишивали?
Не хрестиком, а гладью.
Які були дівочі зачіски?
Як я дівувала, ми зачісувалися гладенько, підложували мочалку, щоб високо, а потім платочком зав'язувалися.
Які хустки носили?
І ситцеві були, і газові.
А чому вони так називалися?
Не знаю, вони були як нейлонові.
Якого кольору вони були?
Різнокольорові.
Чи були вони якось орнаментовані?
Були і однотонні, були й квітчасті види.
Чи носили дівчата пояси?
Ні, ми такого не носили.
Чи робили кучері?
Так, робили. Горить лампа. Були в нас дерев'яні ручки, а на кінці ручки був залізний наконечник, от ми його нагріли над лампою, щоб гарячий був, і накручували або на гвоздь. Пізніше брали тряпочки, газети кусочок та робили так кучері.
Чи носили дівчата віночки?
Ні, не носили.
З чого складався головний убір вже заміжньої жінки?
Вони були вив'язані. Коли ми були малими, у моєї бабки був очіпок, вона одягала його, коли лягала спати.
Яка була весільна зачіска нареченої?
Було й таке, що кучері пускали, вінки високі одягали, не було такого, щоб з лєнтами.
Яка була чоловіча зачіска?
Не відрощували волосся, одне время в школі геть налисо ходили, а то були акуратно підстрижені.
Чи носили чоловіки сережку в одному вусі?
Ні, в нас такого не було.
З якого віку чоловіки носили вуса та бороду?
Якщо носили, то дуже рідко. Діди хтось носив, а молоді зовсім не носили бороду. Вуса – частіше.
Які шийні прикраси носили дівчата?
Не носили.
Чи носили дівчата сережки?
Так, носили малі, простенькі без камінчиків. Ми взагалі, коли малими були вишню вирвемо та й хвостиками ціпляли на вуха.
Чи була у вас домоткана матерія?
Ні, ми не ткали, вся матерія у нас була купована.
Яке взуття носили жінки?
Носили парусинові туфлі. Стали перед клубом крейдою намастили, щоб білі були.
Чи фарбували туфлі окрім крейди ще чимось?
Ні, тільки крейдою.

Яким було зимове взуття?

Коли ходила я у клас 5–7-й були у мене кирзові чоботи, доріг цих не було, всюди болото, шаровари одягала до школи.

Яким був зимовий одяг?

Пальтішка були, фуфайочки, доношували після старших.

Чи були заколки?

Були гребінці для волосся, заплiталися з лєнтами, або називалися кісники.

Якого кольору стрічку не носили?

Чорного.

Чи розводили у цій місцевості овець?

Десь хтось з людей, але так, щоб багато не було.

Чи робили зимовий одяг з вовни?

Ні, не робили.

Як були представлені літні головні убори?

Ми нічого літом не одягали на голову, а старі діди солом'яні шляпи носили.

Як мили волосся?

Брали яйце, воду та робили піну – мили оцим. Старалися, дощовою водою мити волосся.

Чи використовували для миття волосся попіль соняшника?

Ні, ми не використовували, а так чула, що люди мили цим і стірали. А полоскали білизну уксусом.

Скільки кіс робила дівчина?

Дві або три. Чотири було також, проділ робила дві кіски з одної сторони дві з другої.

Чим зав'язували коси?

Кісниками або лєнточками, раньше бантів не було.

Чи робили чолки дівчата?

Дуже рідко.

Руденко Ганна Іванівна, 1938 р.н., вул. Щорса, 25.

Уроженка Ширяївського району. Мешкає в цьому населеному пункті з 1963 р.

Записала Котова Г.С.

Одяг

Чи були у вашому селі переселенці?

Тут у цьому селі жили київські українці.

Як само вони потрапили сюди?

Робили київське море, а людей переселяли у пвденноукраїнські степи. Перша хвиля переселенців була у це село в 1923–1924 рр., а друга – 1954–1956 рр.

З чим пов'язана назва вашого села?

Тут колись жив пан Антонюк.

Які сорочки носили дівчата?

Коли я приїхала, то у школі ставили «Наймичку» Т.Г.Шевченка, то вони мене запросили бути Катериною, мене одягли у такі вишиті сорочки, їх називали сорочки, а не блузки, ці сорочки були довгі, у них були вишиті рукави, у низу також було вишито.

Який був комір?

Відкритий, виложистий зі зборочками.

Який орнамент був вишитий?

Вишивали хрестиком чорними та красними нитками.

Які хустки носили?

Квітчасті.

Які спідниці носили дівчата?

Були запаски, куски тканини на вірьорочках, які збоку зав'язувалися.

А потім потихеньку київські українці вимерли, заселили молдавани.

У скільки кіс заплiталася дівчинка?

Ми заплiталися у чотири косички, але я вміла робити зачіску колосочком: кожне пасмо я приплiтала по трошки, а потім дальше шла косичка, а далі пасма закладалися, і називалися віночок.

Чи носили дівчата віночки?

В основному на свята, Івана Купала, обжинки.

Чи відрізнялась зачіска заміжньої жінки від зачіски дівочої?

Заміжні жінки всі носили хустки, вважалося великою образою коли хтось зривав з заміжньої жінки хустку, бо це дорівнювалось до насилля. Моя мама, 1906 р. народження, то вона робила таку зачіску: вона розчісувала коси, скручувала їх жгутом, закріплювала на потилиці гребішком, то це називалось «копка». Це була сама проста зачіска заміжньої жінки. Були такі гребішки, якщо костяний гребінець був, то це дорогий був. Його робили в одному екземплярі та ходили по селах продавали.

Чи робили кучері?

Ні, не робили.

Які були шийні прикраси?

Намисто було. Я дитя війни. І ми робили намисто з проводів, які залишили німці. Ми вирізали маленькі прямокутнички різнокольорові та робили собі намиста. Покупні намиста також були, вони були дуже гарні, вони були зі скла.

Як називали людей, котрі ходили без взуття?

Босі.

Які сережки носили?

Стікляшечки носили, а підлітки брали спілі вишні та їх носили.

З чого складався чоловічий набір одягу?

Носили костюмчики бавовняні, сіренькі. Сорочки були, у кого була вишита, в кого так. Вони дуже невибагливо вдівалися.

Яку техніку використовували для вишивання чоловічих сорочок?

І хрестиком, і гладдю вишивали.

Чи тримали на смерть шлюбну сорочку?

Як хто.

Чи дарувала молода сорочку молодому?

Так, коли я виходила заміж, то я не тільки чоловікові дарувала сорочку, а й свекру, брату його.

Якими були весільні зачіски?

В мене була завивочка, я виходила заміж в 1966 р.

Осипенко Євгенія Семенівна, 1941 р.н., вул. Гагаріна, 17.

Записала Білочук І.В.

Поселення

Чи знаєте час виникнення села? Звідки знаєте?

На початку XVIII ст., в 30-ті роки.

Чи приєднувалися до вашого села переселенці?

Переселенці були, і дуже багато.

Звідки переселялися?

З інших областей Київщини, Запоріжжя, Черкаської обл.

У зв'язку з чим?

З Черкаської обл. почали переселятися тому, що в них почалися водо розливи і потопи.

Якщо є переселенці, то як вони розселені?

Їх переселяли на одну вулицю, спеціально збудовану для них.

Які вам відомі назви окремих частин села?

Колись можливо і були назви по кутках, а за моєї пам'яті лише по вулицях назви.

Які природні умови села та околиць?

Коло села колись були гарні садки, ставки, а зараз немає нічого, ставок он і той висох.

Як розташована садибна забудова?

Двори у нас розташовані у вигляді вулиць. Кожна хата окремо.

Як розташовані вулиці?

В нас всі вулиці ідуть паралельно одна одній, а маленькі провулки, то ті їх перетинають.

Чи є центр села?

Так, звичайно є.

Як виявлений центр села?

Там всі адміністративні будівлі, більше зелені.

Які будівлі є в центрі?

В нас в центрі є почта, клуб, пам'ятник загиблим героям, Антонюківський сільсавєт.

Які види житлової забудови існують в селі?

В нас у кожного своя хата. Хати не дуже великі всі одноповерхові.

Які різновиди садибних огорож (цегляні, бетонні, дерев'яні тощо)?

Колись були прості, сплетені з комишу, а тепер і з каменю, і з дерева.

Сучасне сільське житло

Яку назву має Ваш житловий будинок? (хата, хижа, будинок, фазенда, котедж, іншу).

Житлові будинки в нас називав хто як хотів: і хата, і мазанка, і глинобитна.

Коли збудоване Ваше житло?

Колись ми жили в землянці, то її ще батьки будували, а моє теперішнє я сама будувала в 1967 р.

Як Ви вибирали план свого житла?

Колись в нас було так, як і в усіх.

Як робили фундамент?

Трішки підкопували ставили каміня з глиною, та й все.

Стіни?

Навозили глини мочили, замісювали з соломою та й робили хату.

Стеля?

Ми ставили «ліс», потім накривали комишем, попелом засипали і глиною замастювали.

Дах

Форма?

Форма двухсхила, або просто пряма – плоска.

Матеріал покриття?

Ставили крокви і накривали комишем, соломою, потім черепицею.

Кількість приміщень:

В нас раніше було 2 кімнати і кухня. А інші бувало робили ще сіни.

Вхідні двері: виходять безпосередньо на двір, у присінок, у ганок, у веранду, у галерею, інше…

В мене двері виходили з кухні на двір. Відкривалися вони в середину, бо колись такі сніги були, що хату аж до даху могло замести.

Скільки в житлі дверей, крім вхідних, і які приміщення вони сполучають?

В кожній кімнаті були двері. Всього з вхідними було троє дверей.

Система опалення:

Ми палили соломою, палками від соняшника – возили їх підводами, як можна більше.

Якщо є в житлі традиційна піч, то як вона використовується?

В печі ми хліб пекли, а моя бабуся, я ще сама пам'ятаю, в печі і борщ варила, і каші.

Система освітлення: Яка кількість вікон?

В кожній кімнаті було 1–3 вікна. За розміром вони були 50х80 см, а пізніше розмір вікон був 1х1,2 м.

Чи є на вікнах віконниці?

Колись віконниць не було, а потім вже хто доробляв, а хто ставив коли нову хату строїв.

Садиба – двір

Яку назву має садиба?

Говорили просто двір, а на землю біля хати – город.

Кількість та розміри земельної площі Вашої садиби.

У мене 43 сотих і на полі 8 га – мені їх колгосп видав.

На якій землі зводили житло для новостворених родин члени Вашої сім'ї?

Молода сімейна пара будувала своє житло або на батьківській землі, або десь не далеко від батьків. Але були і такі випадки коли пара виїжджала далеко за межі села.

Чи є перед житлом, що виходить на вулицю, квітник, палісадник з кущами бузку, калини, тощо?

Квітників раніше ні в кого не було. Це пізніше вже почали квітами займатися.

Який вигляд має огорожа, яка відділяє садибу від вулиці?

Огорожі раніше робили з плетеного комишу, або з хмизу.

Що Вам заважає покращати забудову та благоустрій Вашої садиби?

Щоб покращити стан садиби в нас ніколи не було грошей, то їсти навіть не було що, то вже дітей доглядати потрібно було. І так все життя: щось робиш, а подивитися за хатою немає коли.

Народна землеробська техніка

Яке землеробське знаряддя називалося рало, соха, сабан, гена?

Що то таке соха, сабан я навіть і не знаю, і не чула про таке в нашій місцевості.

Яку худобу, скільки числом запрягали до цих землеробських знарядь? До якого часу це ще вживалося?

Худобу у плуг запрягали різну: волів, коней, іноді корів по 1–4 в упряжку. Тепер також запрягають худобу в вози, дуже рідко в рало чи борони, в кого вони є в дома.

Які ще традиційні знаряддя використовували в селі для ручного обробітку землі, догляду за посіяним (лопата, сапка, вили тощо)?

Ми завжди, ще з маличку користувалися лопатою, сапою, вилами, граблями.

Які знаряддя праці використовували в селі для збирання зернових, сіна, огородніх культур? Перелічіть їх.

Косілкою косили, в'язали снопи, молотили котками. Огородні культури збирали руками.

Для яких сільськогосподарських робіт застосовувалася коса? Що таке «гола коса», «Коса з грабками»?

Коси були кінні – колись косілку тягнули коні. І були ручні коси – ними люди вручну косили траву.

Що робили з косою, щоб вона була зручною при косьбі? (точили, клепали, на чому)?

Косу потрібно було клепати, і точити.

Для яких робіт використовувалися колись граблі? А зараз?

Граблями загрібали траву, сіно, збіжжя.

Для яких робіт використовувалися колись вили? А зараз?

Вилами перекидали сіно, все робили. А зараз так само, як і раніше.

Що таке котки? Для яких робіт вони використовувалися?

Колись котками обмолочували зерно, вкотковували землю.

Якими колись були прийоми віяння обмолочених хлібів?

Після того, як котком обробили зерно, його через сито перевіювали.

Садова Галина Дмитрівна, 1937 р.н., вул. Шкільна, 31.
Переїхала до с. Антонюки у 1948 р. з Київської обл.
Записала Білочук І.В.

Сучасне сільське житло

Яку назву має Ваш житловий будинок? (хата, хижа, будинок, фазенда, котедж, іншу).
Хата.
Коли збудоване Ваше житло?
Як приїхали, так і почали будувати. Це було в 1948 р.
Як Ви вибирали план свого житла?
Ніяк не вибирали, строїли як у всіх.
Як робили фундамент?
Фундаменту не було.
Стіни?
Стіни робили так: чоловіки копали глину, тоді брали коняку і замісювали глину з соломою. Тоді так хати строїли. Построїли хату, помазали та й все.
Стеля?
Ставили рейки, потім глини накидали і підмазували. Глину ввечері намочували, щоб розкисла і підмазували. Брали кінського кізяка – замісювали другу глину вона стояла тиждень, щоб перепріла і стала мазка, і потім досочкою підмазували.
Дах:
Форма?
Форма двухсхила.
Матеріал покриття?
Накривали хати черепицею, в нас люди самі її робили.
Кількість приміщень:
Було 2 кімнати, кухня і сіни, як у всіх. Тоді отаке не строїли, як це зараз.
Вхідні двері: виходять безпосередньо на двір, у присінок, у ґанок, у веранду, у галерею, інше...
Двері виходили в сіни на двір.
Скільки в житлі дверей, крім вхідних, і які приміщення вони сполучають?
Кругом були двері, і всі виходили в сіни.
Система опалення:
Ми палили соломою, хмизом, стовбурами від соняшника.
Якщо є в житлі традиційна піч, то як вона використовується?
В печі завжди хліб пекли, зимою грілися на ній.
Система освітлення: Яка кількість вікон?
Вікон було в кого як. У мене було 2 вікна в одній кімнаті, а в другій 3 вікна.
Чи є на вікнах віконниці?
Так, ми робили вікна з підвіконнями.

Садиба – двір

Яку назву має садиба?
Всі в нас говорять просто двір.
Кількість та розміри земельної площі Вашої садиби?
Город – в кого скільки, у мене – 35 соток.
На якій землі зводили житло для новостворених родин члени Вашої сім'ї?
Частіше будували житло на батьківській землі.
Чи є перед житлом, що виходить на вулицю, квітник, палісадник з кущами бузку, калини, тощо?
Квітника ніколи в мене не було. Я вже ось 10 років тому тільки почала садити рози, піони.
Який вигляд має огорожа, яка відділяє садибу від вулиці?
У нас не було нічого, бо не було де достати, а тоді вовки ходили, лиси ходили і ми з прутиків плели, або купляли куски шиферу, ламали і загороджувалися.
Кількість господарських споруд двору, їхнє призначення та назви?
Була літня і погріб. В погріб спускалися по драбинці вниз, бо він був як яма. Його повністю глиною мастили.

НАРОДНЕ ХАРЧУВАННЯ

Резніченко Тетяна Григорівна, 1928 р.н., вул. Леніна, 10.
Записали: Дружинін О.О. та Кісеолар С.Я.

Які продукти харчування заготовляли і заготовляють тепер на запас?
В молодості не було, що заготовляти. Це тепер, а тоді нічого не заготовляли. Ну ото трохи виростимо на городі, трави усякої: бурячків трохи, морквочки такої або кормової, більше кормової, тої, що на степу найдемо.
Як ви зберігали м'ясо?
Тоді ж у нас діти банок не було. Була діжка, в неї і солили. А що солили – я вже сама не помню. Може мясо, а може і не було того мяса. Що було, то в колхоз ішло.

Хто займався забиванням худоби?

Яко кабанчика відкормимо, то кликали кума чи брата, різав він нам скотинку. За те, що різав, брав собі ляшку, чи голову. Як коли, але без мяса не йшов.

Чи вживали рибу у їжу?

Якщо у магазин привозили, то купляли.

Які фрукти та ягоди вживали раніше і вживають тепер?

Сушили вишні, яблука, груші, і свіжими вживали.

Які гриби вживають на цій території?

Їли. У лісі ростуть на пеньках. Деякі думають, що вони ядовиті, але ми знали як готовити, і їли їх потроху.

М'ясо яких тварин вживали в їжу найчастіше?

Свиней та курей.

Чи вживають соки дерев?

Нічого ми не вживали. Де ж ті дерева з соком, не було таких. Це тепер є дерева, берези прозиваються.

Чи вживають горіхи, насіння?

Земляні горіхи їли. Колись їх було багато, а тепер нема, виїли усе. Грецькі ще були. Ліщина була ще, але мало.

Чи робили ковбасу?

Ні, не робили.

У які дні можна було різати худобу?

От якби вона у нас була та худоба, ми б її і різали.

Чи збирали дикорастучі трави для лікарських чаїв? Які трави, квіти, коріння? Коли? Як зберігають? Як настоюють, заварюють?

Збирали. Ми усьо собирали. І ромашку, робили з неї відвари від болячок разних. І звіробій, настойки робили на самогонці. І соснові голки, щоб пити на самогонці настояні, аби зуби не боліли, від гниття десен. От як діти пісялися, їм робили відвари зі звіробію і ромашки. Зберігали трави на горищі, на темному кутку. Збирали і вдень і ввечері. Іноді травку різну збирали уночі, як повня була, щоб чорти освятили, і боженька не бачив. Тоді вони мали особливу силу.

Які молочні продукти вживали?

Як корова була то споживали. Робили сир, робили сметану.

Яка страва відома і готується найчастіше?

Картошка. І варили, і жарили, і тушили. Що ми з нею тільки не робили. Все робили, як її вдосталь було. Варили ще борщ, і пісний, і мясний. Голубці крутили. Кашу варили з гречки, а ще з ячміня та вона груба, особливо якщо погано перемелена була. Їли і пшеничну, та більше наминали мамалигу.

З чого готували борщ?

Варили борщ як і сьогодні, є м'ясо та й клали, і буряковий був, і зелений.

Чи вважаєте борщ суто українською державною стравою?

Так. Без борщу ніяк.

Чи знають у селі що таке юшка? З чого її готують?

Якщо купляли рибу, то робили юшку, а якщо ні, то різали курку.

Чи відомий вам капусняк?

Відомий, але він дорогий. Тай не любила я його. Більше воду просту з хлібом.

Чи відомий у селі кисіль?

Із фруктів, і сливи, і яблука, і вишні варили, сушені також кидали. Якщо зимою, то сушені. Молочний кисіль варили.

Чи відомий у селі суп?

Був у нас і суп. Але у нас його готували ненаваристим, бо мало було продукту. Курку бачили рідко, тому варили з трави. Ото зелений, плаває шось, от і добре. Є чим набити живіт, от ми і живемо.

Чи готували в селі мамалигу?

Вода закипить, посолити, сип кукурудзяну муку, ложкою мішаємо, кипить, кипить і готово.

Пшоно.

Каші робили пшонянки. Супи робили, він називався куліш.

Ячмінь.

Кашу їли. Коржики ще пекли. Хоч і були вони грубенькі та їлись добре.

Пшениця.

Мололи та й варили вареники. На муку мололи.

Кукурудза.

З кукурудзи нічого не робили. А то при румунах тільки кукурудза була.

Кутя.

На Різдво пшеницю варили, мак товчемо, сахар, конфети кладем і готова кутя.

Голубці.

Капуста, рис і пшоно, раніше використовували пшоно, з пшеничного борошна робили.

Млинці.

Замішували тісто на воді, хто багатший – на молоці. А млинчики були різних сортів. Особливо як у хазяйки є трохи сметанки.

Оладки.

Майже те ж саме.

Вареники.

Вареники і з картоплею і з капустою, тільки з пшеничного борошна варили. Колись було у вареника ставили вуголька, як кому попаде, то чи довго житиме, чи на гарну жінку, чи до щасливого життя.

Картопля.

Яку хочеш, печена, жарена, варена. Кожен день їли, без картошки ти нічого не звариш.

Чи робили масло?

Робили масло.

Чи робили сир?

Скисле молоко відігрію, кисляк відкину і все.

Квас.

Робили з відходів. Як же пропадати бурякам, чи хлібчикові, чи зернові або макухи.

Чи робили самогонку?

Нагрієш води, кинеш сахару, розколотиш, кидаєш дрожжі, воно грає. Коли виграло, вариш. Раньше на вогні варили, а тепер на свєт.

Чи варили узвар?

Сухі фрукти це узвар, яблука, вишні, сливи.

Чи пили селяни чай?

Раньше не було в пачках чаїв. У нас лісок є. От у ньму надереш кори дубової, чи листя назбираєш, чи вєток наломаєш, от і пили з них чай. І від хвороб різних помогало.

Скільки було прийомів їжі в давнину протягом дня?

Три, як я знаю.

Хто топив піч?

Мама.

Хто щодня готував їжу?

Мати.

Хто подавав на стіл?

Мати.

Скільки було постів?

Три, які я помню, перед Пасхою був великий піст, перед Різдвом, і Петра і Павла.

Хто більш ревно поститься?

Жінки.

Чи дотримуються постів тепер?

Дотримуються, старі люди.

До якого віку дитину годували грудним молоком?

До року годувала.

Як у селах приймали гостей?

Як не було совєтов, то приймали добре, бабка це мені розказувала. А як прийшов Совєтский союз, то приймати почали як простіше.

Чи є у населеному пункті звичай провідувати породіллю?

Був звичай. Приходили рідні і подруги.

Що несуть із собою відвідувачі?

Приносили поїсти хорошої їжі. Бо в больниці годували плохо. Як-не-як, а вдома було лучше.

Хто готує страви для прийому гостей?

Хазяйка готувала.

Чи сідає чоловік породіллі за стіл разом з гостями?

Ні, він розливає і розносе їжу.

Чи пам'ятаєте коли були баби?

Ні не пам'ятаю, я вже в болниці рожала.

Як у вашому селі називаються хрестини?

Так і звуть – хрестини.

Коли можна було хрестити дитину?

Коли все готово, тоді і хрестили. Хто кого вибрав, то і хрестить дитину. Приглашаю кумів. Куми їдуть до церкви, похрестять дитину, привозять її додому, а тоді кого має кликати, гуляли хрестини.

Що готували на хрестини?

Картошка жарена в печі, голубці, винегрет, холодець.

Хто стриже дитину?

Куми.

Як відбувається цей акт?

Прийшли куми, годік коли дитині, заходять постригуть дитину і гуляють.

Як повідомляють у вашому селі, коли померла людина?

Як це помер, то до вечера всі знають. Одна по одній передають і всі до вечера знають.

Чи можна замітати в хаті після виносу покійного?

Я знаю, що 9 днів.

Скільки разів спиняється похоронна процесія по дорозі на цвинтар?

У нас спинялися три рази. І біля рідні.

Які існують заборони обмеження для сім'ї покійного?
Не можна підмітати, білити хату.
Що готували на поминках?
Борщ, карошка, колево, узвар.
Чи можна різати хліб на цвинтарі, і чи можна користуватися виделками та ножами?
Ні не можна, треба все вдома приготувати.
Хто обмиває покійного?
Кого покличеш, то й обмиває.
Що несуть з собою люди, які їдуть прощатися з покійним?
Іноді приносять квіти, які потім розкидають по дорозі, або кладуть у могилу померлому.
Чи печуть хліб у домашніх умовах?
Печуть у печах, з пшеничного борошна.
Чи знають назву «діжа»?
Так знаю, хліб робили у ній, з дерева зроблена, тримали її у коморі.

Шаповал Олена Василівна, 1931 р.н., народилася в с. Василівка, проживає в с. Антонюки, вул. Леніна, 16.
Записали: Дружинін О.О. та Кісеолар С.Я.

Які продукти харчування заготовляли і заготовляють тепер на запас?
А шо, що на городі родить. Сушили вишні багато. Картошка, огурці, борошно мололи.
Як ви зберігали м'ясо?
Солили, зараз у банки закручують, а тоді засолювали.
Хто займався забиванням худоби?
Хто міг, той і займався.
Які фрукти та ягоди вживали раніше і вживають тепер?
Сушили вишні, яблука, груші, і свіжими вживали.
М'ясо яких тварин вживали в їжу найчастіше?
Свині та кури.
Чи вживають горіхи, насіння?
Горіхи свої були.
Чи робили ковбасу?
Робили і печену, і кров'янку, і каптили.
Які молочні продукти вживали?
Як корова була, то споживали. Робили сир, робили сметану.
Яка страва відома і готується найчастіше?
Борщ, картошка, голубці, а при руминах мамалига і малаї.
З чого готували борщ?
Варили борщ як і сьогодні, є м'ясо та й клали, і буряковий був, і зелений.
Чи вважаєте борщ суто українською національною стравою?
Так.
Чи знають у селі, що таке юшка? З чого її готують?
Якщо купляли рибу, то робили юшку, а якщо ні, то різали пітуха.
Чи відомий вам капусняк?
Кидаємо м'со, картошку, капусту і то тоді капусняк.
Чи відомий у селі кисіль?
Із фруктів: слив, яблук, вишень варили. Якщо зимою, то із сушених.
Чи відомий у селі суп?
Варили картошку, раніше кидали пшоно, лапшу, м'ясо якщо було.
Чи готували в селі мамалигу?
Вода закипить, посолити, всипати кукурудзяну муку, ложкою мішати.
Пшоно.
Каші робили пшонянки. Супи робили, він називався куліш.
Ячмінь.
З ячміня нічого не робили.
Пшениця.
Мололи та й варили вареники.
Кукурудза.
З кукурудзи нічого не робили. А то при руминах тільки кукурудза була.
Кутя
На Різдво, пшеницю варили, мак товчемо, сахар, конфети кладем і готова кутя.
Голубці.
Капуста, і рис і пшоно, раніше використовували пшоно, з пшеничнюго борошна робили. Інше не іде.
Млинці.
Замішували тісто на воді, хто багатший на молоці, ліпили і на сковорідку.

Оладки.
Майже те ж саме, але солоні.
Вареники.
Вареники і з картоплею і з капустою, тільки з пшеничного борошна варили.
Картопля.
Яку хочеш: і печена і жарена і варена. Кожен день іли, без картошки ти нічого не звариш.
Чи робили масло?
Припускала через сепаратор молоко та й так робили масло.
Коли з'явилися перші сепаратори?
Та він був у мене у 57 році «Волга».
Чи робили сир?
Скисле молоко відігрію, кисляк відкину і все.
Квас.
В магазині купляла та пила, а сама не робила.
Чи робили самогонку?
Нагрієш води, кинеш сахару, розколотиш, кидаєш дрожжі, воно грає, тоді виграло воно наливаєш, раньше на вогні варили, а тепер на свет.
Чи варили узвар?
Сухі фрукти це узвар, яблука, вишні, сливи.
Чи пили селяни чай?
Раньше не було в пачках чаїв, вишні наломав, кинув і такий чай пахучий виходив.
Скільки було прийомів їжі в давнину протягом дня?
Як була голодовка, то я їла один раз на день.
Хто топив піч?
Мама.
Хто щодня готував їжу?
Мама.
Хто подавав на стіл?
Мама.
Скільки було постів?
3 перед Рождеством, перед Пасхою, та Петров піст.
Хто більш ревно поститься?
Жінки.
Чи дотримуються постів тепер?
Дотримуються, старі люди взагалом.
До якого віку дитину годували грудним молоком?
До року годувала.
Як у селах приймали гостей?
Хто як. Багаті зустрічали краще, бідніші менш готували на стіл.
Чи є у населеному пункті звичай провідувати породіллю?
Ну як я пійду до чужих людей, якщо рідня то йду.
Що несуть із собою відвідувачі?
Різне носили, я не знаю.
Хто готує страви для прийому гостей?
Для цього приглашали людей, хто цим займався.
Чи сідає чоловік породіллі за стіл разом з гостями?
Ні, він розливає і разносе їжу.
Чи пом'ятаєте коли були баби?
Ні не пам'ятаю, я вже в болниці рожала.
Як у вашому селі називаються хрестини?
Так і звуть хрестини.
Коли можна було хрестити дитину?
Коли все готово, тоді і хрестили. Хто кого вибрав, то і хрестить дитину. Приглашаю кумів. Куми їдуть до церкви, похрестять дитину, привозять її додому, а тоді кого має кликати, гуляли хрестини.
Що готували на хрестини?
Картошка жарена в печі, голубці, венегрет, не було раньше як зараз і колбаса, і те і те, і холодець робили.
Хто стриже дитину?
Куми.
Як відбувається цей акт?
Прийшли куми, годік коли дитині, заходять постригуть дитину і сідають гуляють годик дитини.
Як повідомляють у вашому селі коли померла людина?
Як це помер, то до вечера всі знають. Одна по одній передають і всі до вечера знають.
Чи можна замітати в хаті після виносу покійного?
Я знаю, що 9 днів, а там хто як.

Скільки разів спиняється похоронна процесія по дорозі на цвинтар?
Спиняється в основному біля хатів родичів, і на великих перехрестях.
Які існують заборони обмеження для сім'ї покійного?
Не знаю, не можна підмітати, білити хату.
Що готували на поминках?
Борщ, карошка, колево, узвар.
Чи можна різати хліб на цвинтарі, і чи можна користуватися виделками та ножами?
Ні, не можна, треба все вдома приготувати.
Хто обмиває покійного?
Кого покличеш, то й обмиває.
Що несуть з собою люди, які їдуть прощатися з покійним?
Нічого не несуть.
Чи печуть хліб у домашніх умовах?
Печуть у печах, з пшеничного борошна.
Чи знають назву «діжа»?
Так знаю, хліб робили у ній, з дерева зроблена, тримали її у коморі.

ТРАДИЦІЙНА СІМ'Я ТА ШЛЮБ

Осипенко Євгенія Семенівна, 1941 р.н., вул. Гагаріна, 17.
Записали: Носуленко Н.В. та Тишевич О.В.

Знайомства. Підготовка до шлюбу.

Як відбувалося знайомство між дівчатами та парубками у вашому населеному пункті?
Знайомились у клубі, на вулиці, на вечорницях.
Чи відбувалися у вашому населеному пункті вечорниці? Як вони називалися (вечорниці, вечурки, досвітки тощо)?
Так у нашому населеному пункті відбувалися вечорниці, вони так і називалися – вечорниці.
Якщо так, то хто їх організовував?
Організовували ми їх самі – хлопці та дівчата.
Де вони відбувалися (в когось удома, у спеціально орендованій хаті, іншому приміщенні, клубі тощо)?
Літом вони відбувалися на вулиці, а в зимку – в хаті.
Чи відбувалися вечорниці у визначений час (за календарем - на дні Катерини, Андрія, Меланки, Василя, Різдво, Великдень тощо)?
Так, вечорниці відбувалися в суботу та неділю. На свята теж відбувалися: на Андрія (ми гадали), на Меланки, на Різдво.
В який час вечорниці не дозволялося проводити?
Вечорниці ні в якому разі не дозволялося проводити в піст.
Хто мав право ходити на вечорниці (неодружені дівчата, парубки (з якого віку?), одружені молоді чи старші люди)?
На вечорниці мали право приходити неодружені парубки та дівчата. З 18–20 років.
Хто не мав права приходити на вечорниці?
Не мали права ходити на вечорниці – вдови, вдівці та одружені парубки і дівчата.
Коли закінчувалися вечорниці?
Вечорниці закінчувалися, близько до 12 години ночі.
Чи вимагали батьки повернення до певного часу?
Так, звичайно батьки наказували нам, щоб ми поверталися в той час в який вони нам скажуть повернутися. А якщо ми вчасно не поверталися, то нас наказували.
Чи траплялося, що вечорниці тривали до ранку?
Ні такого ніколи не було, щоб вечорниці тривали до ранку.
Чи мали право на вечорниці приходити не місцеві парубки, дівчата?
Мали право до нас приходити не місцеві.
Які забави були популярні на вечорницях? Чи були якісь пісні, примовки, небилиці, частівки тощо, які виконувалися на вечорницях?
На вечорницях ми грали в різні ігри, наприклад в платочок. Пряли та вишивали. Співали дуже багато різних пісень, але на жаль я їх уже не пам'ятаю.
Які вважалися «непристойними»?
Непристойним вважалося пити, встраювати бійки.
Чи траплялися випадки втрати дівчиною цноти?
Так, були такі випадки.
Чи існували назви на позначення таких дівчат?
Цих дівчат називали безсоромними.
Як на це реагували люди?
Люди на таких дівчат реагували дуже погано. Вони казали, що вони не воспитані, безсоромні. А батьки таких дівчат дома били.

Чи існували якісь способи покарання дівчини, парубка, примушування їх до шлюбу? Як зараз ставляться люди до такого явища?

Ні таких дівчат ніхто не карав, хіба що батьки їх били і нікуди не випускали.

Укладання шлюбу

Як колись у вас відбувалося сватання?

Приїжали старости, привозили з собою хліб, якщо дівчина була згодна то обмінювалися хлібом і дівчина давала парубку платок, а якщо відмовляла то виносила кабака.

Кого просили бути сватами?

Знайомих, родичів.

Чи існувала попередня домовленість між батьками молодих та самими дівчиною та парубком про сватання?

Звичайно існувала попередня домовленість між батьками та молодими.

До якого часу у Вашій місцевості зберігався обряд сватання у такій формі, як це було «колись»? Чи існує зараз обряд, який більше чи менше нагадує колишній обряд сватання?

До якого часу я не знаю такий обряд зберігався, але зараз я точно знаю що обряд сватання не такий як був раніше.

Як люди ставляться до ситуації, коли після домовленості про весілля, змінюються плани і весілля не відбувається?

Такі ситуації у нас були. А що люди – поговорять тай усе.

Кого вважають винним?

Винним вважають, того хто відмовився від весілля.

Чи є форми відшкодування моральних, матеріальних затрат стороні, якій відмовили?

Так, звичайно стороні якій відмовляли завжди відшкодовували матеріальні затрати.

Як ставилися до шлюбів між дівчиною і парубком з різних за соціальним і майновим становищем сімей? Зараз при виборі шлюбної пари чи береться до уваги майнове становище сім'ї дівчини і парубка? Чи зберігається прагнення обрання шлюбного партнера рівного собі за майновим становищем (збоку дівчини; збоку парубка)?

Батьки до таких шлюбів ставилися дуже погано, якщо парубок був багатим, а дівчина на якій він хотів одружитися була бідною, то батьки робили все можливе, щоб їх розлучити. І навпаки, якщо дівчина була багатою, а хлопець бідним. Зараз теж при виборі шлюбної пари, береться до уваги майнове становище. А зараз молоді намагаються вибирати собі рівну за майновим становищем пару.

У якому віці зараз вступають у шлюб молоді люди у вашому населеному пункті?

Хто як. Дівчата ось наприклад в 16–20 років, а парубки в 19–25 років.

Яка вважалася нормальною різниця у віці між парубком та дівчиною?

Нормальною різниця вважалася 5–8 років.

Яка різниця у віці між подружжям вважається зараз нормальною?

Зараз нормальною різниця в віці вважається 4–10 років.

Чи повинен був парубок бути старшим за наречену?

Так парубок должен бути старшим за наречену.

Чи могла бути дівчина старша за парубка і на скільки років?

Це було в крайньому випадку. Ну якщо вже була старшою то вже не набагато на 1–2 роки.

Як ставилися до парубка, який одружувався з покриткою? Як ставляться до парубка, який одружується з жінкою, що має позашлюбну дитину?

Ніяк не відносилися до цього парубка, в крайньому випадку могли трохи пообсуждати його.

Чи траплялися у вас випадки, коли у випадку смерті чоловіка його брат одружувався на його удові?

Так такі випадки траплялися.

Чи є певні особливості у ставленні до дівчини, яка виходить заміж за чоловіка з дітьми від попереднього шлюбу?

Так, звичайно. Ця дівчина повинна виховувати цих дітей.

Чи були усталеними норми посагу – що давали за дівчиною при одруженні? Що виділяли батьки парубка при одруженні?

Норми посагу не були установленні. Батьки давали своїм дітям що в кого було. Хто давав корову, хто хату.

Що зараз вважається обов'язковим, що престижним давати за дівчиною, за парубком при одруженні? Чи практикується у вас зараз таке явище, як шлюбна угода (завірена нотаріально)?

Престижним зараз вважається давати за дівчину та парубка хату, та все в хату. Таке явище, як шлюбна угода в нас не практикується.

Вважається нормою чи швидше винятком, коли молода сім'я, навіть живучи відокремлено, продовжує отримувати матеріальну допомогу від батьків (чи є певні умови, коли така матеріальна допомога вважається необхідною за яких умов)?

Це нормально, коли молода сім'я навіть живучи окремо від своїх батьків, продовжує отримувати від них матеріальну допомогу.

Чи існує момент змагальності між батьками подружжя в «обдаровуванні» молодих і за яких умов?

Я про таке навіть не чула, щоб існевав між батьками існував момент змагальності в обдаруванні молодих.

Чи обов'язковим було батьківське благословення? Наскільки важливим зараз є ставлення батьків до майбутнього одруження дітей, чи обов'язкова їх згода на одруження?

Так, обов'язковим було батьківське благословення і тоді і зараз. Батьки благословляють іконою та хлібом на довге і щасливе життя.

Чи колись бралася до уваги думка (згода) дівчини при сватанні?

Думка дівчини при сватанні завжди бралася до уваги.

Чи зараз відбуваються у вас обрядові дії, які нагадують традиційне сватання (візит сватів з хлібом чи іншими (якими) подарунками, застілля, обмін подарунками тощо), оглядини і т.д.?

Я не можу сказати чи зараз відбуваються обрядові дії які нагадують традиційне сватання, тому що я давно не була на сватанні.

Чи можливе одруження між дальніми родичами? Між якими?

Ні, не можливо було одруження між дальніми родичами.

Чи трапляються у вас випадки, коли молоді люди живуть разом без реєстрації шлюбу та без вінчання?

Так, такі випадки трапляються, коли молоді живуть разом без реєстрації шлюбу, та без вінчання.

Чи трапляється у вас, коли молоді люди живуть разом, повінчавшись у церкві? Чи все ж таки весілля залишається обов'язковим?

Ні, в нас таких випадків не траплялося, щоб молоді не розписавшись, повінчалися.

Чи вважається у вас обов'язковим вінчання у церкві за умови державної реєстрації шлюбу?

Так, вінчання є обов'язковим за умови державної реєстрації шлюбу.

Чи траплялися у вас випадки, коли вінчання та весілля розділялися великим проміжком часу? Це були люди середнього, старшого чи молодого віку?

Так, такі випадки траплялися коли вінчання та весілля розділялося великим проміжком часу. Це були люди середнього віку.

Яке у вас ставлення до одностатевих сімей?

Я не знаю, що це таке.

Чи трапляються у вас випадки, коли разом живуть люди однієї статі, не пов'язані кровними зв'язками, складаючи, за їх словами, сім'ю?

У нас такого немає.

Обов'язки в родині

Які обов'язки по дому традиційно вважалися жіночими, якими чоловічими? Чи спостерігаються зараз зміни в уявленнях про чоловічі та жіночі обов'язки по дому?

Жінка і чоловік самі вирішують, що робити жінкі, а що робити чоловікові. А зараз так само як раніше.

Якою повинна бути поведінка жінки, коли вона приходить у дім батьків чоловіка? Чи повинна вона у всьому слухати свекруху?

Поведінка жінки, яка приходить в дім чоловіка повинна бути: покірливою, слухняною. Вона у всьому повинна погоджуватися з свекрухою.

Чи може молода сім'я, живучи в домі батьків чоловіка (із ними) вести власне господарство?

Так, може молода сім'я живучи в домі батьків вести власне господарство.

Як у вас зараз ставляться до приймацтва? Яким є ставлення до чоловіка в родині його дружини? Чи повністю він залежний у своїх діях удома від волі батьків дружини та бажання самої дружини?

Зараз до приймацтва ставляться нормально. Ставлення до чоловіка в родині його жінки є добрим, тому що як вони до нього будуть відноситись, так і він буде відноситись до своєї жінки. Ні, він не повністю залежний від батьків дружини. Але повинен їх поважати.

Чи спостерігається у вас тенденція до негайного відділення від батьківського господарства новоствореної сім'ї?

Якщо є куди молодим відділитися, то вони відділяються. а якщо немає куди, то разом з батьками ведуть господарство.

У разі виникнення конфліктів між чоловіком і дружиною чи запрошується хтось із родичів, щоб допомогти у його вирішенні?

Ні, ніхто не запрошувався з родичів, для вирішення конфліктів між чоловіком і дружиною. Вони самі повинні все вирішувати.

Чи можливі були колись розлучення і, якщо так, то за яких умов? Як зараз ставляться до розлучень?

Так, можливі були колись розлучення. якщо сім'я була не повноцінна. Якщо жінка або чоловік пили, або зраджували один одному. Зараз ставляться до розлучень нормально.

Як ділиться майно при розлученні? Чи беруться до уваги інтереси дітей при поділі майна?

Так, інтереси дітей враховувалися при розділі майна. Більша частина майна діставалася тому, з ким залишалися діти.

У випадку розлучення батьків з ким частіше залишаються діти?

Діти у випадку розлучення батьків частіше залишаються з мамою.

Чи трапляється так, що діти залишаються з батьком (за яких умов)?

Так, такі випадки трапляються. Коли, наприклад, мама п'є.

Чи трапляється, що батьки ділять між собою дітей?

Було таке, що батьки ділили між собою дітей. Батько забирав сина, а мати дочку.

Чи трапляються зради чоловіка чи дружини?

Так, обов'язково траплялися зради.

Чи однакового осуду зазнають чоловік та жінка в разі виявлення зради?

Ні, жінка завжди зазнавала більшого осуду.

Кого у випадку зради вважають винним у ній? Як ставляться люди до сім'ї, в якій можливі зради між чоловіком і жінкою? Чи є причини, які можуть виправдовувати, з точки зору сторонніх, сімейні зради?

У випадку зради вважають винним в ній того, хто зрадив. Люди до сімей в яких можливі зради відносяться негативно. Бо що це за сім'я в якій можливі зради. Ні, немає таких причин, які можуть виправдовувати сімейні зради.

Як колись карали, коли ловили жінку чи чоловіка на перелюбстві? Чи було перелюбство причиною для розлучення?

Незнаю я, як карали. А зрада була причиною для розлучень.

Чи трапляються у вас випадки, коли чоловік фактично може мати дві сім'ї – офіційну і приховану? Як до цього ставляться люди? Чи трапляються випадки, коли така ситуація виправдовується в очах оточення?

Я не зустрічала такої ситуації.

У випадку розпаду сім'ї на кого лягають і яким чином обов'язки по догляду та вихованню дітей?

Обов'язки по догляду та вихованню дітей, лягають на маму.

Якою, на вашу думку, в разі розпаду сім'ї має бути участь батька (якщо діти залишаються з матір'ю) чи матері (якщо діти залишаються з батьком) у вихованні та утриманні дітей?

Батько має платити еліменти, а мати теж, коли діти залишаються з батьком платити еліменти.

Виховання дітей

Скільки, на Вашу думку, повинно бути дітей у сім'ї? Що, на Вашу думку, може посприяти збільшенню кількості дітей у сім'ях?

На мою думку дітей повинно бути не більше 2–3. Сприяє збільшенню кількості дітей у сім'ї здоров'я батька та матері.

Що, на вашу думку, є найважливішим у вихованні дітей (спілкування з матір'ю; спілкування з обома батьками; виховання бабусі й дідуся; залучення нянь, які б постійно приділяли дитині увагу; використання сучасних засобів впливу – телебачення, комп'ютер? Чи вважаєте Ви, що традиційне виховання – колискові пісні, забавлянки, казки, раннє залучення дитини до посильної праці, догляд за молодшими дітьми (якщо є) – залишається актуальним сьогодні?

Виховати свою дитину так щоб не пила, не курила і щоб поважала батьків.

ВЕСІЛЛЯ ТА ПОВ'ЯЗАНІ З НИМИ ЗВИЧАЇ

Півненко Явдоха Трохимівна, 1928 р.н., вул. Гагаріна, 49.
Записали: Лозовщук О.Ф., Білокамінська В.А.

Скажіть, у вас було весілля?

Було.

Сватів до вас засилали? Кого брали за старосту?

Засилали. Близьких знайомих брали.

А з чим вони йшли свататись?

З хлібом з горілочкою.

В який день йшли свататись?

У вихідні дні йшли.

Яку назву у вас має весілля?

Ну свайба.

Як у вас називають молодь зі сторони молодого?

Бояри.

Як у вас називають молодь зі сторони молодої?

Да зі сторони молодої були дружки.

Чи призначався у вас на весілля старший староста?

Призначався канешно.

Яку роль він виконував на весіллі?

А яку наливав, та розвеселяв гостей дивився за порядком.

Чи є у вашій місцевості посаджені батьки?

Да брали хрещених батьків.

А нанашок брали?

Брали, але не всі брали.

Хто цю роль на весіллі міг виконувати?

Кого хтіли, того й брали.

В який день запрошували на весілля?

В суботу.

А з чим йшли запрошувати?

Пекли раньше шишки, і ми ходили з ними й запрошували.

А коровай пекли?
Пекли, самі збиралися в дома баби і пекли.
А кого ще запрошували на коровай?
Хто не розвідний був гарно жив.
Були такі випадки, що чоловіки замішували тісто?
В нас такого не було.
З чим йшли пекти коровай?
Щось при собі несли, муку, яйця.
А їх перев'язували?
Ні не перев'язували.
А в коровай щось запікали?
Запікали гроші, то казали кому попаде то га щастя.
А пісні співали коли вимішували коровай?
Співали, но не помню шо.
Горілку підливали в тісто?
Я такого не чула, а може й лили.
А гільце робили?
Робили, но не всі.
А хто одягав молоду?
Дружки одягали, всі допомагали.
А було таке повір'я хто перший сяде на місце молодої, та й дівка скоро заміж вийде?
Хто його знає, я вже забула.
Чи прийнято було у вас справляти дівич-вечір?
Нє, не було.
Чи розплітали у вас косу молодій?
Розплітав жених ввечері коли йшли спати.
А де ночували молоді?
В сусідів, і дома.
Які страви готували на весілля?
Які приходилось, холодець, голубці.
Чи є у вас звичай переливання дороги молодим?
Переливали, но не так як зараз, ставили хліб, а молодий гроші давав.
Хто розрізав коровай?
Я вже й не помню, хто його розрізав.
А перевіряли чесною молода була чи ні?
Не перевіряли, бо раніше всі були совісні і боялись позору.
А черевика крали в молодої?
Крали.
А хто його викупляв?
Всі збирались та й викупляли.
А молоду викрадали?
Раніше ніхто її не викрадав.
Борщ варили на другий день?
Варили і борщ, капусту затушовували.
Хто знімав вінок з молодої?
Кажеться мати хресна знімала.
А вінок зберігали?
Зберігали його.
Чи возили у вас купати батьків?
Ой возили.
Давали придане молодій?
Давали, що мали.
Стільки днів святкували весілля?
Як хто, ми два дні, а хто і три.

Урсу Євгеній Тимофійович, 1927 р.н., вул. Шкільна, 18.
Записали: Лозовщук О.Ф., Білокамінська В.А.

В якому році ви одружувалися?
В 1952 році.
А старостів засилали до молодої?
Да засилав.
А кого брали за старостів?
Родичів, я брав.

Стільки пар старостів брали?
Я брав двох.
Про, що старости заводили розмову?
Казали, що в нас є гарний парубок хочем його оженить.
Що молода давала в знак згоди?
В то время мені нічого не давала, бо в нас нічого не було.
Як називали молодь зі сторони молодого?
Бояри.
А зі сторони нареченої, як називали?
Дружки в нас говорили.
На весілля призначали старшого старосту?
А як же.
А нанашулів брали?
Брали, знакомих большенство.
А батьки вас благословляли?
Благословляли.
З чим вони вас зустрічали після взяття шлюбу?
Тоді такого не було, ми бідні були мама благословила з хлібом та сіллю, ні рушника ні ікони в нас не було.
А в який день гуляли весілля?
Я не припомню, але кажеться в неділю.
Стільки днів гуляли весілля?
Два дні, поки все не виїли та не вупили.
А батьків купали у вас?
Не в нас такого не були. Я зимою женився холодно сніг на дворі, я вам кажу, ми бідні були.
А на другий день кури збирали?
Не, а де їх було взять в то время. Но бувало, що й ходили ті які краще жили.
А коровай пекли на весілля?
Раніше коли я одружувався не пекли, а коли вже доньку віддавав то вже ми пекли коровай.
А придане давали молодій?
Шо мали батьки, те й давали.
А чим обдаровували молодих?
Гроші нам давали хто 30, хто 20 рублів.
А де ночували молоді?
До сусідів нас водили, і на землю нас положили бо не було де спати.
Як дізнавалися, що молода була чесною?
Було дві жінки які дивились на постіль. Но моя не була чесною, бо ми до весілля разом жили в нас вже дитина була маленька.
Хто знімав вінок з молодої?
Я її знімав вінка.
А черевика молодої крали?
Крали, но не часто, ще від гостей завісить.
А хто викупляв черевика?
Бояр і викупляв.
Хто і коли запрошував на весілля гостей?
Я в себе запрошував, вона в себе.
Що при цьому говорили, може піснями запрошували?
Пожалуста приходьте на свайбу, от так і казали.
А музику наймали на весілля?
Наймали, но не таку, як зараз, а гармошкою грали.
На другий день обряд рядження був?
Ні не було поїли попили, та й все.
Коли забирали придане від молодої?
Ми забирали, тоді коли вже йшли жити в свою хату: та батьки дали її кровать, каструлю, подушки, ложки, одіяло, та й пішли на свій хліб.
Які страви готували на весілля?
Картошку, голубці, жаркоє, шо було: те й готували.

ЗВИЧАЇ ТА ОБРЯДИ, ПОВ'ЯЗАНІ З НАРОДЖЕННЯМ ДИТИНИ

Сальникова Євдокія Петрівна, 1925 р.н., вул. Леніна.
Записав: Капанжи Р.А.
Скільки у вас дітей? Скільки дітей було у батьків? Назвіть їх імена.
У мене двоє: син і дочка. Людмила та Влодімір. У батьків дітей було четверо. Уляна, Микола, Євдокія, Володимир.

Які імена зараз дають дітям?

Які зараз дають імена, я не знаю. Та всякі дають.

Хто більше впливає на вибір імені дитини?

Батьки вибирають як назвати дитину, то батько називає, то мати називає.

Хто частіше приходив до породіллі в лікарню?

Ні, не було звичаїв не провідували, провідували найближчі родичі.

Чи забирала породілля з лікарні «пупок», «бірочку», якщо так, то що з ним робила?

Ні, не забирала у нас не було такого звичаю.

Що саме дарують або дарували акушерці за допомогу у народженні дитини?

Як було що те і подарили. Акушерка часто приходила, дивилася дитину і казала те, те надо робить. Акушерку звали Зелінська Раїса.

Як шанують батька з приводу народженої дитини друзі?

Як і всі поздоровляли, а батькові приходилося, за новонародженого ставити могорич. Пили без перестану, то одні прийдуть поздравлять, то інші і весь цей час накривали столи і святкували.

Чи є звичай назначати «бабу»? Хто саме стає «бабою»?

Бабу назначали ті хто в лікарні не народжував; пам'ятаю у нас в селі була дуже хороша баба, все лікувала, роди приймала дуже добре.

Хто купає дитину вперше?

В лікарні медсестра купала, мені показувала як дитину купати.

Кого обирають за кумів?

Сусідів призначала я. Шаповал Олена моя сусідка була у мене кумою.

Якого віку брали людей за кумів?

Одного віку з нами, приблизно так.

Чи має бути пара кумів неодруженими, одруженими людьми, чи це сімейна пара?

Як я брала, то були не одружені.

Скількі пар кумів беруть?

Дві пари кумів беруть.

Чи можна брати за куму вагітну жінку?

Ні не можна, кажуть що не можна, а чому не знаю.

Що таке «крижмо»?

Це те що кум приносе, матерія, цяцьки, конфетки, пряники.

З якими словами куми забирають дитину коли її похрестили?

Куми промовляють, як віддають дитину батькам! «Брали не хрещене не молитвене, а повертаємо хрещене і молитвене».

Чи носить дитина своїм хрещеним вечерю?

Носить, і раніше носили, і зараз носять.

Чи мають кум (кума) виховувати дитину, якщо вона стала сиротою?

Мають право, якщо ніхто не проти.

Чи дотримуються породіллі звичаю «виводин» до церкви (після 40) днів?

Ні, до 40 днів породіллі не можна було ступати за межі подвір'я.

Де тепер частіше хрестять дитину – вдома чи в церкві?

В церкві.

Коли хрестять дитину, через який час?

Коли батьки можуть і хочуть тоді й хрестять, раніше взагалі було важко хрестити дитину, всі ховалися від совєтської влади, яка не дозволяла хрестити.

Чи святкують хрестини одразу після охрещення дитини, чи переносять на який інший день?

Хрестини справляли одразу після того, як приходили з церкви.

Коли вперше стрижуть дитину?

В один рік.

Де стрижуть в перше дитину в парикмахерській чи вдома?

Вдома.

Хто стриже?

Куми.

Як чинять зі стриженим волоссям?

А от його нікуди не можна викидати, треба зберігати, а потім показувати дітям своїм як подорослішають.

Як довго тепер годують дитину грудним молоком?

Це смотря хто, хлопець мій десь до году грудь брав, а дівчина десь тоже так.

Які способи застосовують щоб відлучити дитину від грудей?

Ой як відлучала, то боліло сильно. Просто не давала груди дітям. Тяжко дитині поки вона привикне, а потім нормально.

Як спонукають дитину до ходіння?

У мене він тута ходив по скамейкє, і так по маленьку, боягуз був, а тоді вже навчився ходити.

Як чинять з першим випавшим зубком дитини?

Ото така приказка була, спочатку брали зубчик кидали через хату і щось там казали, але я вже не пам'ятаю.

Які ви знаєте застереження щодо вагітної?

Через канат не можна переступати, бо дитина може заплутатися в пуповині. Не рубати, не різати в неділю. Не можна переходити дорогу з пустими відрами. Це дуже плохо для жінки бєрємєної.

Хто є бажаним первістком хлопчик чи дівчинка?

Мужики хлопчика хотять, щоб був син.

Яких вживали застережливих засобів від поганих очей і уроків?

Приколювали булавочку, це мені так бабка розказувала.

Які найвідоміщі хвороби у дітей були?

Веснянка якась була, і ще діатез. Він сильно любив яїчка, тільки з'їсть яєчко то зразу опсипає.

Чи звертаються за допомогою до знахарок?

Як знали то зверталися. Думали може щось це поможе.

Як відповідають дітям на питання «де я взявся»?

В житі знайшли.

Чим страхають дітей щоб вони не робили все правильно?

Ні чим не страхали, словом намагалися пояснити дитині.

Шаповал Олена Василівна, 1931 р.н., народилася в с. Василівка, проживає в с. Антонюки, вул. Леніна, 16.
Записав: Капанжи Р.А.

Скільки у вас дітей? Скільки дітей було у батьків? Назвіть їх імена.

У мене троє дітей: Вова, Петя, Вітя. У батьків шестеро дітей: Коля. Толя, Вася, Володя, Лєна, Рая.

Хто більше впливає на вибір імені дитини?

Батьки зазвичай називають дітей.

Хто частіше приходив до породіллі в лікарню?

Приходили, моя мама рідна, батько, чоловік приходив, сестра приходила.

Чи забирала породілля з лікарні «пупок», «бірочку», якщо так, то що з ним робила?

Ні, ні бірочку, ні пупок я не забирала.

Що саме дарують або дарували акушерці за допомогу у народженні дитини?

Ну, що мала те і дарувала.

Як шанують батька з приводу народженої дитини друзі?

Поздоровляли, батько ставив могорич.

Коли вступають в хату куди одразу кладуть дитину?

В кроватку, або як раніше в колиску.

Чи є звичай назначати «бабу»? Хто саме стає «бабою»?

Ні, при мені бабу не назначали, а в часи коли народжувала моя мати назначали.

Хто купає дитину вперше?

Мама купає.

Кого обирають за кумів?

Кого я схочу того і обираю. Можу взяти і подругу, і сестру, можу взяти брата.

Якого віку брали людей за кумів?

Все одно якого віку.

Чи має бути пара кумів неодруженими, одруженими людьми, чи це сімейна пара?

Брали і одружених, і не одружених.

Скількі пар кумів беруть?

Ну тоді було, одну пару брали, раньше при мені, а коли я родила брали і дві пари, і три пари.

Чи можна брати за куму вагітну жінку?

Не знаю.

Що таке «крижмо»?

Матерія біла, на якій хрестили дитину.

З якими словами куми забирають дитину коли її похрестили?

Брали не хрещене, а привезли хрещене.

Чи носить дитина своїм хрещеним вечерю?

Носить, мої хресники досі мені носять.

Чи мають кум (кума) виховувати дитину, якщо вона стала сиротою?

Якщо дитина схоче та її хресні батьки то повинні виховувати.

Чи дотримуються породіллі звичаю «виводин» до церкви (після 40) днів?

Раніше дотримувались, а зараз молодьож не дотримується.

Де тепер частіше хрестять дитину – вдома чи в церкві?

В церкві.

Коли хрестять дитину, через який час?

Коли батьки захотять. Мої діти не всі хрещені, тоді влада не дозволяла хрестити.

Чи святкують хрестини одразу після охрещення дитини, чи переносять на який інший день?

Хрестини святкували відразу після хрещення.

Коли вперше стрижуть дитину?

В год.

Де стрежуть в перше дитину в парикмахерській чи вдома?
Вдома.
Хто стриже?
Куми.
Як чинять зі стриженим волоссям?
Собирають і зберігають, щоб знали батьки де воно.
Як довго тепер годують дитину грудним молоком?
Як хто, хто до году, хто більше, це мама вирішує.
Які способи застосовують щоб відлучити дитину від грудей?
Не даю груді і все, а дитину не надо вертати до грудей.
Як спонукають дитину до ходіння?
Самі вони ходили, а син мій старший боявся вчитися ходити. Коли вчилася внучка ходити, часто падала я їй допомагати, а вона мені: «Я сям, я сям».
Як чинять з першим випавшим зубком дитини?
Кидають його через хату і кажуть: «Мишка, мишка, на тобі простий, дай мені золотий».
Які ви знаєте застереження щодо вагітної?
Ні яких застережень не знаю.
Хто є бажаним первістком хлопчик чи дівчинка?
Для мене одінаково, що хлопчик, що дівчинка.
Чи існував обряд о бмивання рук між породіллю і бабою?
В мої часи бабок не було, а як раніше було я не знаю.
Яких вживали застережливих засобів від поганих очей і уроків?
Не знаю, з цим мені не приходилося зустрічатись.
Чи звертаються за допомогою до знахарок?
Звертались, а зараз не знаю.
Як відповідають дітям на питання «де я взявся»?
Не знаю, щось мені цього не приходилося, діти мої мене не питали.
Чим страхають дітей, щоб вони робили все правильно?
Бабай он там буде, туди не йдіть.

ПОХОВАЛЬНО-ПОМИНАЛЬНІ ЗВИЧАЇ ТА ОБРЯДИ

Шаповал Олена Василівна, 1931 р.н., народилася в с. Василівка, проживає в с. Антонюки, вул. Леніна, 16.
Записав: Гетьманець С. А.

Які прикмети віщують смерть наяву?
Пугач кричить на смерть. Якщо буде довго кричати, і його не зганяти з тої хати де він кричить, то там скоро помре людина. А єслі його зганяти, то це значить перебивається йому пророкування його.
Чи можна якось запобігти смерті?
Ні не можна. Як же їй запобігти? Не можна остановити смерть.
Як прощаються з вмираючою людиною?
Приходять люди, просять прощення у покійного за прогрішення свої перед ним. Руки йому цілують.
Чи знаєте, як можна полегшити агонію чи смерть?
Знаю, що свічку давали до рук. А як людина тяжко помира, а помира так тільки сильно грєшна людина, яка багато зла іншим зробила, то пробивають стелю, і тоді смерть швидко забира її.
Хто за правилами обмиває, наряджає померлого?
Жінку обмивають жінки, а чоловіка чоловіки.
Як у вас кажуть на саму померлу людину?
Мерлець.
Яким має бути одяг померлого?
На мужчину костюм надівають. На жінку плаття світленьке. Платочок шерстяний, як по літу то тоненький, квітчастого. Дівчину неодружену одягають як нєвєсту, у свадібне плаття, фату, віночок. Хлопця у костюм і букетика ложать.
Що роблять з мотузками якими перев'язують ноги?
Кидають аж на самий низ у труну. Є люди які хтять забрати їх, але щоб такого не було, біля труни хтось постоянно є, слідять щоб не забрали вірьовок. Забирають ті хто знає, як з їх допомогою людям шкоду принести.
Як вони звуться?
Як звуться. Вірьовками і називаються.
Що робили з водою, якою обмивали померлого?
Воду цю називають «мертвою водою». Її виливають та прикопують десь у такому месті, аби там ніхто не ходив. Десь у густих кущах, чи під самим деревом. Не можна щоб вона текла у двір чи на вулицю, бо люди будуть наступати та хворіти.
Куди кладуть померлого після обмивання?
Як уже обмили то кладуть на лавки. Беруть дві лавки чи ослони, сдвигають, накривають чимось і кладуть туди покійного. Під голову кладуть подушку.

У який бік головою?

Головою кладуть до вікони, до вікон, а ногами до дверей.

Розкажіть про труну? Яка її місцева назва?

Раньше труни у нас робили плотники, двали їм за це рублів десять. Коли більше, а коли і менше. Труну у нас називають домовиною. Раньше красили її у синій цвіт, розводили синьку та красили, а потім уже почали оббивати матерією.

Що саме кладуть на стіл, покуть?

Борщ кладуть, картошечки, стаканчик водки з хлібом, свічку запалюють.

Навіщо вішали рушники?

У нас не вішали рушника. Була я в Миколаєві, то там вішають рушник як хто помер, а у нас не вішали, не було такого. У кожному селі, свої звичаї.

Чи завішують дзеркало, зупиняють годинник?

Дзеркала завішують. Це для того робиться, щоб покійник не побачив свого лиця. А як пройде сорок день, то знімають уже з них усе.

У який спосіб сповіщають людей про смерть?

Як сусіди знали, що чоловік у дворі умирає, то вони перші і знають про смерть. Через них взнають і інші, Або як корову гониш на степ, то вже розказуєш, що помер чоловік та щоб приходили допомагати, чи вже прощатися.

Коли і як у Вас голосять?

Та як помер одразу і голосять. А потом ще, як виносять труну то сильно плачуть, чи то за чоловіком, чи за мамою, чи батьком. Як несуть на кладовище, то рідні дуже плачуть.

Як довго можна плакати, тужити за померлим?

Деякі тужать кілька днів тай усе. Інші до року. Я ж ще й досі плачу за своїми. Не можна не тужити за померлими, як тільки сповниш про них, так і рве серце.

Що несуть з собою люди, коли ідуть прощатися з померлим?

Несуть квіти, як хто має, то гроші.

Чи можна залишати померлого самого?

Можна, але не надовго. Хтось обізатєльно довжин бути поряд.

Хто має сидіти біля померлого вдень і вночі?

Сидить хтось з рідних. Вночі буває сидять, читають, родичі споминають померлого ще живим.

Скільки ночей перебуває покійний у хаті?

Дві ночі на третю вдень його хоронять.

Скільки днів «душа» у хаті на цім світі?

Кажуть старі люди, що до сорока днів, а потім вже відліта на небо.

Коли приходить до хати священик?

Частіше приходить на одинадцяту годину дня.

Якщо небіжчика перекладають у труну перед приходом священика, то чи кладуть у неї якісь речі?

Була що ставлять якісь речі, без яких на думку рідні, покійник не зможе обійтися на тому світі. Ставлять платочок, картуза, сигарет, часи заводять та ставлять.

Чи може прощатися з померлим вагітна жінка?

Ні не може. Кажуть, що погане з дитиною буде.

Чи стукають домовиною об поріг, коли виносять померлого на двір?

У нас такого звичаю нема. Не чула я щоб у нас так хто робив.

Чи є звичай «перестеляти дорогу» від хати до воріт?

Є. Ми перестеляємо. Спочатку перестеляється у дворі, потім вже як ідемо на кладбіще, то ж перестеляємо, перед воротьми перестеляється, і вже аж коло могили.

Як довго не можна було прибирати у хаті?

У хаті нічого не можна було робити до дев'яти день.

У якому порядку стає і іде похорон?

Спочатку іде вікона, потім хрести, за ними несуть вінки, кришку до гроба, потім несуть покійника, а за ним уже йдуть люди. Перед вінками йде батюшка з пєвчими.

Які знаєте прикмети щодо похорону, який іде селом?

Як селом іде похорон, то не можна перебігати дорогу. Бо кажуть, що як перебіжиш, то чи вб'єшся чи заболієш сильно. Дітей треба будити, якщо вони сплять і мимо проходе похорон.

Що відбувається перед воротами кладовища?

Зупиняються, знімають домовину, батюшка править. Потім піднімають труну і несуть уже до ями.

У який спосіб опускають труну у могилу?

У нас опускають с за допомогою, канатів. Потім ті канати зберігаються у сторожа кладовища.

Чи кидають у могилу щось інше окрім землі?

Кидають квіти, трохи грошей.

Що роздають людям на кладовищі?

Дають дев'ять калачиків, тим людям яких уподобали рідні померлого. Дають ще гостинця, пряників, канфетів за померлого.

Як запрошують людей на посмертний обід?

Кажуть, щоб йшли люди добрі на обід. Щоб пообідали на помин душі покойного.

У який спосіб чинять, вертаючись до хати?

Спершу миють руки. При воротях стоять відра з водою, кружечка щоб зливати, та полотенця аби витерти руки після миття.

Як розпочинається обід?

Батюшка каже молитву. Люди повторюють за ним. Потім їдять коливо. Потом подається борщ, картошка, голубці, і солодкий сир або компот.

Що саме роздають людям на помин душі?

Дають калачики, полотенечка чи платочки, пряника якого, канфєт.

Чи сплять у хаті у після поховальну ніч?

Сплять, що ж ще робити, як за день уморилися.

Чи носять зранку «сніданок» на могилу?

Несуть, те що залишилося з обіду. Несуть також рубашечку якусь, чи хто що має, а потім роздають людям або зоставляють там, щоб люди самі забрали.

Як справляють « дев'ять, сорок день, рік»?

На дев'ять днів раніше, приглашали рідних та копачів могили. На сорок днів повинні були прийти сорок чоловік, але приходило більше. На рік вже хто скільки може, стільки і приглашає.

Чи роздають одяг померлого?

Роздають. Але після сорока день. Деякі правда роздають раніше, але я чула, що треба тільки після сорока днів.

Чи відчувалася присутність душі померлого, як довго?

Казали старі люди, що душа у хаті живе до сорока днів, але я і дотепер відчуваю присутність чоловіка у хаті.

У які свята поминають померлих?

На Проводи. На поминальні суботи. На святий вечір. На проводи всі йдуть на кладбіще, поминути своїх померлих, а на поминальні суботи, і вдома поминають, і на вулиці роздають за своїх померлих гостинці.

З чого складається поминальний дар?

Калачик та гостинці різні. Ставлять пряники домашні чи куплені, булочки солодкі.

Як і де ховають тих, хто повісився, утопився?

У нас ховають за кладбіщем. Потім як мине рік, приходе батюшка та опечатує могили.

У який день року їх поминають?

Поминають як і всих на Проводи, поминальні суботи. Але саме їх поминають перед Троїцею у поминальну суботу, ця субота спеціально для самовбивць.

МІФОЛОГІЯ

Резніченко Тетяна Григорівна, 1928 р.н., вул. Леніна, 10.
Записали: Карастан О.К., Арнаут В.І.

Були у вас раніше відьми, ворожки?

Вони і зараз є.

Що вони робили людям?

Сусідка казала, що одна жінка ходе і коровам поробляє.

Вони часто шкодили людям?

Так, часто коровам робили.

Хто міг стати відьмою?

Хто знав, як це робити.

Як можна було впізнати відьму?

Коли відьма вмирала, тоді можна було впізнати її. Вона тяжко покидала цей світ.

Могли допомагати людям, чи тільки шкодили?

Родичам допомогали, а сусідам шкодили, бо це не добрі люди, які можуть тільки заздрити. Я вірю, що є якісь невидімі сили, які існують у природі. Я наприклад, коли одній жінці дала яїчко індиче. І коли я їй дала, кажуть нельзя давати, треба якусь копійку взяти, тепер я вже знаю. Вона мені нічого не дала, і в мене перестало водитися хазяйство, все почало пропадати і тепер я вже вірю, що щось існує.

В який час вони були особливо небезпечними для людей?

Відьми завжди були небезпечними.

Що ви знаєте про домовиків?

Геть невеличкий зріст, м'який, з довгою бородою, який завжди грюкає.

Де він мешкає у хаті?

Знаю, що вони мешкають у хаті, та спокою не дають хазяїну.

Було гріхом мати домовика в домі?

Він хазяїн хати, скільки він не поробив би шкоди людям, він завжди залишається хазяїном у домі.

Як ви гадаєте зараз є домовики?

Так, є. Я йому завжди кладу їсти, та пити. Він нічого не їсть, тільки п'є водичку.

Що, ви, знаєте про блуд?

Гукає людину, щоб вона йшла за ним, а потім заводить, куди він схоче.

Чи траплялось таке з вами?

Я сама блудила, я навіть на печі блудила і в лісі блудила. Не знаю, що воно таке, та тільки як вчепиться, не можна вийти, знайти вихід.

Чи може блуд завести людину до смерті?
Може, я тоді коли блукала на печі, могла згоріти, якби не впала на пол.
Як можна було позбутися від нього?
Не знаю, я тоді впала і так врятувалася від нього.

Сальникова Євдокія Петрівна, 1925 р.н., вул. Леніна.
Записали: Карастан О.К., Арнаут В.І.

Були у вас раніше відьми, ворожки?
Були колись, так були.
Що вони робили людям?
Мені наприклад наворожили, що я помру на Спаса. Була така бабка-циганка, дуже плотна баба, мені сказала, що у моїй хаті є жаба. Я в це не повірила, а коли прийшла жаба сиділа на підвіконні.
Вони часто шкодили людям?
Не знаю, може і мені «робили», я не знаю.
Хто міг стати відьмою?
Кому передали цей дар інші відьми.
Як можна було впізнати відьму?
Ніяк її не впізнаєш.
Могли допомагати людям, чи тільки шкодили?
Навряд чи допомагали. Щось таке пороблять, що ти не можеш не їсти, не пити, або ще щось.
В який час вони були особливо небезпечними для людей?
Я гадаю, що опівночі, хоча вони коли захотять, тоді зроблять.
Що ви знаєте про домовиків?
Чула про них. Якщо хата построєна на тому місці, де домовик живе, він може кроваті кидати, буде хазяйнувати. На ніч треба солодке йому залишати, бо він сладкоїжка. Якщо піч построїна в хаті, він буде турбувати хазяїна, буде давати про себе знати. Був випадок, коли був домовик, ранок прийде – у коняки грива заплетена у косичку, ми розплетем на ніч, а на ранок прийдем – і знов коса заплетена. Поки ми той сарай не поваляли, в іншому місці не построїли, домовик не заспокоївся.
Де він мешкає у хаті?
Повсюду.
Було гріхом мати домовика в домі?
Це не гріх, а навпаки.
Як ви гадаєте зараз є домовики?
Авжеж є.
Що, ви, знаєте про блуд?
Знаю, що він існує, але як він виглядає я не знаю.
Чи траплялось таке з вами?
Я була у хаті, хотіла вийти на двір, ніяк не могла знайти де двері, сіла та й почала плакати, потім заспокоїлася, прийшла до тями і знайшла двері. Коли я була молода, працювала поваром у іншому селі, і кожен ранок я пішки йшла до роботи. Одного разу йшла стежкою, якою завжди йшла, і тут я її загубила, дійшла аж до ставка і потім, коли посвітлішало, я зрозуміла де я знаходжуся.
Чи може блуд завести людину до смерті?
Може блуд завести людину до смерті.
Як можна було позбутися від нього?
Казали, що треба якусь одежу на собі на виворіт одягти.

Ющенко Євдокія Іванівна, 1923 р.н., вул. Леніна, 8.
Записали: Карастан О.К., Арнаут В.І.

Були у вас раніше відьми, ворожки?
Були, чого ж не були. Ми карти купляли теж ворожили, всяке було.
Що вони робили людям?
Гадали по руці. Так вони гадали, що було, як було, при цьому люди платили гроші.
Вони часто шкодили людям?
Такого я не пам'ятаю, але був випадок: нікого не було вдома я була мала, відьма прийшла до нас, та й каже: «Увечері у вас будуть гості, дядько Микола приїде». А тоді і каже: «Позолоти ручку». Так як я вдома була одна, та нічого не сказала, одразу побігла у хату. Мені стало погано після розмови з цією відьмою.
Як вони виглядали, яку зовнішність мали?
Завжди носили великі сережки, чіплялися до людей.
Як можна було впізнати відьму?
В нашому селі їх можна було впізнати, бо ми живемо в селі і бачимо, хто і що робить.
Чи можна було позбутися їх злих чар?
Можна, я сама колись порчу знімала.

Як ви це робили?

Тільки одне можу сказати: з допомогою карт.

Що ви знаєте про русалок?

Чула, але нічого не можу вам сказати. У нас тут такого не було.

Що ви знаєте про домовиків?

Ще батько розказував, що він виглядав, як маленький хлопчик тільки з бородою.

Де він мешкає у хаті?

У кого він живе, там він і мешкає.

Чи вважається гріхом мати домовика в домі?

Цього я не знаю, як цю хату купили, то ми прийшли з рушничком, з хлібиною, зайшла в хату та й сказала: «Хазяїне, хазяїне впусти мене в комірець», – три рази я це сказала.

Що, ви, знаєте про чортів? Як вони виглядають? Може хтось бачив?

Я про них знаю, але ніколи не бачила. Колись, ще давно, коли я ворожила, я викликала чорта, він мені допомагав в моєму ворожінні.

Що, ви, знаєте про блуд?

Я сама блудила. Пішла я за село, там провулок був і криниця, скирта з соломою стояла. Взяли ми з мамою солому, нав'язали і ми не повернули додому, а пішли в іншу сторону. Довго блукали, але все ж таки назад дорогу знайшли.

Хтось його бачив?

Виглядає, як звичайна людина, чоловік тільки мовчазний. Їде попереду і кличе за собою.

Чи може блуд завести людину до смерті?

Я цього не знаю, не чула у нас такого випадку в селі не було.

СОЦІОНОРМАТИВНИЙ ПОБУТ

Завтон Євген Васильович, 1930 р.н., вул. Щорса, 64.

Записали: Петрова А.О., Шишков І.І.

Які форми дозвілля молоді були у Ваш час?

А як же ми розважатися могли? Як усі, так і ми. Балалайка тоді грала, ото й собирались в клубі. Тоді ж телевізору й радіо не було, а раньше що було? Не було нічого. А так молодь собиралась, в інші села ходили, нам кіно возили – передвижна була станція, на волах її возили. На цьому кині дітей не пускали, нехай дома сидять, не для них це.

Окрім клубу, ви ще десь збирались?

Аякже! Це було обов'язково. Ну, як, деякий празник, хлопці скидались на спиртне, дівчата на їжу, собирались та гуляли.

У вас була окрема хата, чи ви разом обирали, де будете гуляти?

Ну, якщо у мене хата є, у якій чоловік 30–40 поміститься – ласкаво просимо! А потім другий якийсь нас приймає. І так по колу, сьогодні один – завтра другий. По хатах добре було збиратись – раптом дощ, чи що. Зимою холодно було, от ми по хатах і ходили. Удобно нам це було.

Скільки дітей у Вашій родині?

Син та дочка у мене.

Ви хрестили їх?

Так, похрестив. У наш час партійним не можна було дітей своїх хрестити, бо з роботи ж виженуть. А де ж тоді роботу шукать? Так роботу тобі дають, а ходити, шукати – мало що знайти можна.

Кого Ви взяли за кумів?

А кого ж я візьму? Брата свого та сусідку. От наприклад у Молдавії, коли дитину хрестять, беруть пар по 15–16. А дозвольте спитать – навіщо все це? І однієї пари вистачить. Та й незаконно це.

Які у Вас відносини з кумами? Вони для Вас друзі, чи родичі?

Ну, як це? Вони ж дитину мою хрестять – значить родичі вони мені. Як свята - приглашаємо їх, діти їм вечерю носили. Як можу, кума свого до себе приглашаю, сидимо разом, балакаємо. Ну, і якщо щось мені, чи йому треба допомогти-чим можемо, тим і допомагаємо.

Як у Вас відносини з сусідами?

А які відносини? Нормально відносини. От, наприклад, сусід мій, як вийду я на вулицю, побачить мене – приглашає на стаканчик. Хильнемо по стаканчику – всі довольні. Ну, і я так само роблю. Хороша людина – хороші й відносини.

Були у вашому селі випадки, коли бездітна родина брала чужу дитину?

Не знаю, може й були, але на моїй пам'яті такого нема. Раніше взагалі бездітних родин не було, не те, що зараз.

Такі випадки, коли хлопці у дівчат підночовували, були?

Не було такого. Це ж сором який! У моїй практиці такого не було, та й не чув я про таке. Тоді совість була у людей. Не те, що зараз.

Були в селі матері-одиначки?

Були. Після війни багато без чоловіків залишилось. Або средств не хватає воспитать дитину – от і віддавали. Люди таке понімали. Може, там дитині краще буде.

У війну люди допомагали один одному?

Ну, це смотря у чому. Якщо це строітельство, то допомагали. А як щодо їжі, то ні. Ну як же я тобі допоможу, якщо самому жрать нічого? Так і жили. Кожен крутився, як міг.

Квасюніна Ганна Акимівна, 1937 р.н., вул. Щорса, 87.
Записали: Петрова А.О., Шишков І.І.

Які форми колективного дозвілля існували у Ваш час?

Яке там гуляли! Робили, як кати. Я дояркою працювала, було там коли отдихати. Ну збиралися, конечно, збиралися. До клубу ходили у Кушнірову, 3 кілометра. Більш старші дівчата по хатам збиралися. Гармошка грала, танцювали. Ігри я не помню, щоб були. Потанцювали, посиділи, поговорили.

Чи підночовували хлопці з дівчатами?

Було таке. Старші, да. І дітей наживали. А чого не було – було.

Скільки дітей у Вашій родині?

Одна в мене була дочка і померла. У моєї мами було вісім, двоє померло, а шестеро нас живих.

Як було прийнято звертатись до старших: на «ти» чи на «Ви»?

Хто як: хто «ти», а хто «Ви» казав. Я на «Ви» до батьків зверталась.

Чи жили з Вами Ваші батьки або батьки Вашого чоловіка?

Ні, окремо ми жили.

Хто, окрім батьків, займався вихованням дитини?

Мама моя допомагала, конечно.

Чи були матері-одиначки? Як ставились до них?

Були, дітей наживали. Ні, нічого такого про них не казали.

Де ховали нехрещених дітей?

На кладбищі. А де ще? Ховали так само, як і дорослих хоронять.

Як складаються у селі відносини з сусідами?

А як може бути? Спілкуємось, один до одного заходимо.

Лебедєва Зоя Федорівна, 1949 р.н., вул. Щорса, 47
Записали: Петрова А.О., Шишков І.І.

Які форми колективного дозвілля існували у Ваш час?

Раніше не було світла, була лампа у клубі, і гармошка грала. Пол побризкаємо водою, віником змочили – отакі танці у нас були. Молоді дуже багато у селі було, у школі навіть у дві зміни працювали – більше ніж 200 дітей у школі було. Тепер люди пороз'їжджалися, хто в Одесу, хто куди, і молоді зовсім немає.

І у клубі збиралися, і по хатах збиралися. Помню, до мами вчителі приходили, вони книжки читали. Потім вже світло появилось, до 12-ти часов було, а потім вимикали. Телевізорів не було, але радіо було. Посідають жінки в хаті, слухають передачі по радіо. Як ланка, то жінки в поле ідуть сапати.

Молодь уся разом була, не було у нас кутків, ми всі разом збирались або коло клубу, або коло ставка – у нас тут ставок був великий. Загорали, хлопці пісок привозили, пляж такий у нас тут був. А зараз і ставка нема, засох.

Усе село збиралось, як у когось весілля було, і ще як хтось хату будував, то теж все село допомагало.

Чи підночовували хлопці з дівчатами?

Було, було. Ще і за моєї молодості було, і тепер є.

Чи ходила молодь колядувати, щедрувати?

Ходили, ходили. І малі ходили, і старші. Посівати і вечерю носити ходили, а колядувати вже менше ходили.

В які ігри грали діти?

Тоді доріг таких не було, пилюка була, то ми назбираємо кучки тої пилюки. Ляльок не було – ми підемо на ставок, зробимо з болота хатки, краватки, столики, стільчики. З кукурудзи ляльок робили, з тряпок теж робили, очі їм понамальовуєм.

За село ходили у степ, там такі горби є, ми носили воду, лили у дірки, а хлопці суслів ловили. Зловили, вбили, шкурку зняли – якусь копійку отримали.

Скільки дітей у Вашій родині?

Двоє. А в мами моєї було п'ятеро дітей.

Як було прийнято звертатись до старших: на «ти» чи на «Ви»?

В основному в селі було прийнято говорити мамі і батьку «Ви». Але у нас у сім'ї було заведено казати «ти». Я і онучці своїй кажу, щоб вона мені «ти» казала. І ми на маму і на тата «ти» казали.

Хто, окрім батьків, займався вихованням дитини?

Мама моя сильно нам допомагала.

Чи допомагають діти батькам по господарству? Яку роботу доручали дітям?

Допомагали. Мої діти були приучені, що вони повинні вміти робили: і борщ зварити, і пиріжки зробити, і вареники. І так усі діти в селі до роботи привчені: і корову пригнати, і свиням їсти дати – до всього привчені.

Чи жили з Вами Ваші батьки або батьки Вашого чоловіка?

Ні, ми в окремій хаті жили. У нас у селі в основному всі діти старались жити окремо, але десь по сусідству, на одній вулиці, в одному селі з батьками.

Хто в родині вважається найголовнішим: чоловік чи жінка?

У моїх батьків найголовнішим був батько. А в моїй родині я найголовніша.

Чи хрестили Ви своїх дітей? Кого взяли за кумів?

Хрестила. Але раніше не дозволяли хрестити, і я сина похрестила в 12 років, а дочку в п'ять років. Хрестила в Одесі. Я в'язала за кумів своїх рідних. Одна пара кумів в мене була.

Які стосунки були між батьками хрещеника і кумами, між хрещеником і кумами?

Вечерю носили, любили це, кожен раз сильно цього ждали. Як стемніє – ідемо у хати до хрещених, до рідних. «Добрий вечір, святий вечір, просили тато і мамо, щоб ви прийняли нашу вечерю». До хрещених батьків ходили і до родичів, до чужих не ходили.

Чи були у Вашому селі випадки громадянського шлюбу? Як до цього ставилась громада?

Були, були. Нормально до цього ставились.

Чи були матері-одиначки? Як ставились до них?

Були, і зараз вони є. Одразу люди знаєте як скажуть: «О, нагуляла!», обсудять. А потім нічого, нормально жили.

Чи дозволялося дітям приходити на весілля?

Діти на весілля ходили, але за стіл з дорослими не сідали. Діти гралися на подвір'ї, а потім їх вже могли покормити.

Як складаються у селі відносини з сусідами?

По-різному. Бувало, що і сваряться. То курка забіжить, то теля одірвалося, то в тебе щось вкрадуть – і на сусідку підозри. І на вулиці спілкуємось, і коли молоко здаєм, і до хати один до одного заходимо.

Тхоренко Ірина Кузьмівна, 1941 р.н. Народилась у Росії, Смоленська обл., з 1964 р. проживає в с. Антонюки, вул Щорса, 33.

Записали: Петрова А.О., Шишков І.І.

Які форми колективного дозвілля існували у Ваш час?

У той період, коли я була молода, я була у Кишиневі. Мені було 15 год, коли я поїхала у Кишиньов, тому у селі я в цей час не була. А там кінотеатри, танцплощадки, навчання, робота.

А як ми сюда переїхали, то телевізорів ще не було, то ми ходили у клуб, у кіно, і на танці, хоч ми були уже одружені і дітей мали. Дітей залишали хто на маму, хто на свекруху. Ввечері повертались. Тоді не пили, як зараз п'ють, але у нас тут був пункт, де вино розливали. І хлопці візьмуть два літри вина, а нас душ десять. Закуску – картопля-мундирка, кисла капуста, кислі огірки. Дуже добре було.

Ваш чоловік старший чи молодший за Вас?

Ні, ми годкі були.

Чи жили з Вами Ваші батьки або батьки Вашого чоловіка?

У нього була мама, і ми жили з його мамою. Дуже, дуже хороші у нас були стосунки, я її доглянула до смерті, похоронила.

Скільки дітей у Вашій родині?

Четверо: три сини і найменша дочка. У моїх батьків було п'ятеро.

Хто, окрім батьків, займався вихованням дитини?

Мати чоловіка допомагала, та ще й як! Свекруха в мене була неоценімая. В садіку робила, і дітей туди отводила і забирала, вона там була поваром і завідувачкою.

Як було прийнято звертатись до старших: на «ти» чи на «Ви»?

Я сама кацапка, і я своїм дітям не розрішала, щоб вони мені «Ви» казали, бо я у них одна мама і один тато. У нас у Росії батькам не кажуть «Ви».

Чи допомагають діти батькам по господарству? Яку роботу доручали дітям?

Ну аякже! У нас господарство було велике, і діти знали, що вони мають накормить коз, вичистить їх. Так само і на городі: картошку капали, кукурудзу вбирали, допомагали, одним словом. Зараз я рідко бачу, щоб діти так допомагали.

Як складаються у селі відносини з сусідами?

Раніше все інакше було. Можна було двері не замикати. Ми взагалі двері ніколи не замикали, навіть вночі. Отак віник коло дверей, коло порога поставиш – значить, немає тебе вдома. А зараз спробуй не зачинити двері.

Чи дозволялося дітям приходити на весілля?

Ні. Якщо вже немає на кого залишити – тоді, але за стіл з собою не брали, отдєльно їм накривали. Довго з дітьми не сиділи, трошки посиділи і бабушки розійшлися з дітьми по домам, а молодь продовжує гуляти. Вже коли год по 15, гуляли за столом.

Чи хрестили Ви своїх дітей? Кого взяли за кумів?

Так, хрестила. Сусідів взяли за кумів. Першого сина хрестила – взяла чоловіків, а потім другого сина – не шукала нікого, а взяла їхніх жінок.

Чи дозволялося так зване «перехресне» кумівство?

Ні, так неможна. Не знаю чого, але так було.

Які стосунки були між батьками хрещеника і кумами, між хрещеником і кумами?

Добрі стосунки, вечерю їм носили. Вечерю тільки хрещеним батькам носять.

с. Журовка

ВЕСІЛЛЯ ТА ПОВ'ЯЗАНІ З НИМИ ЗВИЧАЇ

Галєтку Надія Кузьмівна, 1941 р.н., с. Журівка, вул. Центральна.
Записали: Лозовщук О.Ф., Білокамінська В.А.

Сватів до Вас засилали?
Засилали.
А кого брали за сватів?
Знайомих, родичів.
А стільки чоловік брали в старости?
Двоє обично.
А з чим вони йшли?
З хлібом з сіллю, рушником.
Що при згоді давали молодому?
Платок давала йому.
Скажіть в який день приходили свататись?
В вихідні дні ходили.
На який день призначали весілля?
На суботу і на неділю.
На сватання запрошували музик?
Ні.
Оглядини були у вас?
Да ходили, перед свайбой.
Як називали молодь зі сторони молодих?
Шафарі були.
А посаджені батьки на весіллі були?
Були. Хрещенні батьки.
А кого брали за нанайок?
Рідних, знайомих.
Хто благословляв молодих?
Батьки чи молодої, чи молодого.
А коровай пекли на весілля?
Пекли.
А хто саме випікав коровай?
Брали жінок, які добре жили.
Стільки жінок запрошували?
Я вже не помню чи 10 чи 12.
Що вони з собою несли?
Муку, яйця, і їх перев'язували за пояс.
А що запікали в коровай?
Гроші й яйця.
А горілку підливали в тісто?
Я не знаю, но по моєму лили.
А хто готував піч?
Хазяйни.
А гільце робили?
Робили, брали з вишні гілку і обмотували тістом.
А підошву від короваю кому віддавали?
Музикантам наче.
А гільце кому давали?
Кому попаде тому і давали.
Калачі пекли?
Пекли, і обдаровували ними гостей, покривали рушником.
Хто розрізав коровай?
По моєму шафар розрізав.
Голуби пекли?
Пекли, і в кінці давали молодим.
А чим обдаровували молодих?
Хто чим мав тим і дарував.
А черевика викрадали в молодої?
Викрадали діти, а викупляв шафар.

Наречену викрадали?
Як могли то викрадали.
Обряд купання батьків був?
Був. Возили їх до криниці аж туди і там їх купали.
А зять мив ноги тещі?
Я даже не знаю.
А придане нареченої коли забирали?
Тоді коли вже йшли до молодого.
Кури на другий день збирали?
Да.
Хто збирав кури?
Ті хто були на свайбі їх переодягали і вони ходили по під двори.
Стільки днів гуляли весілля?
Три дні.
Де спали молоді?
В сусідів.
А вінок хто знімав з молодої?
Дружка знімала.
Хто приходив за молодими?
Нанашка.
Що символізувало чесність молодої?
Давали людям червоне вино перев'язане червоною стрічкою.

СОЦІОНОРМАТИВНИЙ ПОБУТ

Галєтку Надія Кузьмівна, 1941 р.н., с. Журівка, вул. Центральна.
Записали: Петрова А.О., Шишков І.І.

Які форми молодіжного дозвілля існували у Ваш час?
Молодь збиралась у клубі. Був у нас клуб у селі. Окрім клубу, більше ми нігде не збирались. Хто у більярд грав, хто так сидів.
Чи ходили Ви колядувати, щедрувати?
Ходили. І діти, і молоді, і старі переодівалися в Маланки. Зараз цього вже нема. Дорослі ходили отдєльно, а малі отдєльно.
Скільки дітей було у Вашій родині?
Одне. У моїх батьків було троє.
Як звертались до старших у Вашій родині: на «ти» чи на «Ви»?
На «Ви». А зараз усі звертаються на «ти». Ну до мене на «Ви» звертаються.
Чи проживали з Вами Ваші батьки або батьки Вашого чоловіка?
Трохи жили з батьками, а то раздєльно. З моїми батьками. Стосунки трохи плохо, трохи хорошо були. По-різному було.
Як складаються відносини з сусідами? Це близькі люди?
Так, близькі. Тут живе мій брат двоюрідний.
Ви хрестили своїх дітей? Кого взяли за кумів?
Так. І родичі, і друзі, і знайомі – всі були.
Які стосунки у батьків хрещеника з кумами, у хрещеника з хрещеними батьками?
Ми часто бачились.
Хто, окрім батьків, займався вихованням дитини?
З бабусею залишала.
Чи допомагали діти батькам по господарству?
Ну да, помогали. Управлялись і коло корови, і ще десь.

с. Ісаєве

ТРАДИЦІЙНА СІМ'Я ТА ШЛЮБ

Бойко Марія Юхимівна, 1923 р.н., вул. Суворова, 19.
Записали: Носуленко Н.В. та Тишевич О.В.

Знайомства. Підготовка до шлюбу

Як відбувалося знайомство між дівчатами та парубками у вашому селі?

Тепер я не знаю як. А раніше ходили в школу разом, так і знайомилися.

Чи були вечорниці? Як саме вони відбувалися? Хто в них брав участь? Як вони називалися?

Так, були вечорниці. Відбувались так, сходились і готовилися. Були в когось вдома. Були два рази на тиждень в суботу та неділю. Могли бути ще в середу, але це в крайньому випадку. відбувалися на свята: Катерини, Меланки. На Катерини збиралися більш пожилі люди, але запрошували молодь теж. Коли ввечері приготовили все, люди зносили з дому їжу і там готували. Коли все було готово, запрошували гостей. Але не всіх, кликали тих, хто ближче жив. Тому що в будинку всі не поміщалися.

Хто мав право ходити на вечорниці (неодружені дівчата, парубки), з якого віку?

На вечорниці могли ходити хлопці, дівчата. Молоді, що тільки одружилися теж мали право приходити.

Хто не мав права приходити на вечорниці?

Вдови та вдівці.

Коли закінчувались вечорниці?

Мабуть об 11–12 годині вечора.

Чи вимагали батьки повернення дітей до певного часу?

Так, вони наказували. Вони поверталися в назначений ними час.

Чи траплялося, що вечорниці тривали до ранку?

Ну, якщо був дуже великий празник. Наприклад, Новий Рік.

Чи мали право на вечорниці приходити не місцеві парубки та дівчата?

Так, мали право, але за попередньої домовленості.

Які забави були популярні на вечорницях?

Співали пісні. Наприклад: «Запрягайте хлопці коні», «Несе Галя воду», «Ой у полі вітер віє».

Чи були такі випадки коли дівчина втрачала цноту?

Так, було таке.

Як називали таких дівчат?

Непорядочні.

Як на це реагували люди?

Дуже погано. Їх не поважали.

Як їх за це карали?

Моя мати розповідала мені, що коли у дівчини не находили крові на рушнику, то на наступний день клали решето серед подвір'я на дві палки і прив'язували канатом, а невістку заставляли носити воду з криниці, щоб вона його наповнювала.

Укладання шлюбу

Як у вас відбувалося сватання?

Я скажу про себе: ми познайомилися на вечорницях. Ми три рази зустрілися, на четвертий прийшли свати. Сватами вибирали людей, які добре говорили. Це могли бути родичі і знайомі, 2–3 чоловіки. Батьки домовлялися коли мали прийти. Дома готувалися. Сватання було тільки у вечері, приходили, клали на стіл два хліба. Свати балакали з батьками, а коли домовилися, гукали сусідів, родичів, тоді вже були гульки.

Чи є якась різниця між сватанням що зараз і тим, що було раніше?

Яке було раніше, таке й зараз.

Якщо домовились про весілля, потім за якихось обставин воно не відбулося, хто вважається винним?

Це бувало. Приходять посватались. Цей хліб залишають тут, а наречена перев'язує старостів платками чи рушниками, а женихові кладе на тарілку платок. Хліб щоб вона не роздумалася ріже на чотири частини. Це така відмова на сватанні. А бувало, що посватались і щось роздумують, а тоді лайка. Ті тих лають, а ті тих. Відшкодувань ніяких не було.

Чи мало значення соціальне і майнове становище сімей?

Ні. Наприклад, якщо хлопець багатий, а дівчина бідна – його батьки по всякому їх сварять, роблять роздор. А зараз у нас не береться до уваги.

Яка нормальна різниця у віці між парубком та дівчиною?

2–3 роки.

Чи мав парубок бути старшим за наречену?

Повинен на 1–4. Але дружина також могла бути старшою на 1–2 роки.

Як ставилися до хлопця, який одружувався на жінці, в якої вже була дитина?

Жінка мала право одружуватися і ставлення до хлопця було хороше.

Як ставилися до парубка, який одружувався з покриткою?

Якщо він не жениться, не візьме дитину, то вона зветься покриткою. Таку жінку бувало брали в шлюб, бувало не брали. Батьки хлопця були проти. Через це в сім'ї йде роздор. Буває, що й розлучалися.

Якщо чоловік женився, а в нього вже були діти, його жінка мала якісь зобов'язання?

Вона була їм мачухою. Бували і неприємності. Бувало жінка вдова і він вдівець, дітей зводять. Було важко, але була дисципліна.

Чи були встановлені норми посагу, що давали за дівчина та за парубка?

Давали, що було але старалися більше. Як тільки дитина народжувалася, їй готували придане. Хлопцеві давали хату, дівчині – корову, скрині, рушники.

Як ви вважаєте, це нормально коли батьки допомагають молодій сім'ї?

Це добре. Допомагали весь час. Раніше було багато дітей, доглядали за дітьми.

Було таке, що батьки змагалися між собою, хто більше надасть дітям матеріальної допомоги?

Прийшов батько молодої до хати, подивився хто, що дарував і каже «де твоя хата». А його батькові, «чого ти не даруєш хату?» а він на наступний день взяв і подарував. Жили, мирилися якось.

Чи обов'язковим було батьківське благословення?

Так, було обов'язковим. На сватанні батьки благословляли.

Чи треба згода дівчини на сватання?

Так, бралась.

Чи зараз відбуваються у вас обрядові дії які нагадують традиційне сватання, оглядини?

Є таке.

Чи можливе одруження між давніми родичами? Між якими?

Не було такого. Казала «Кров на кров». Двоюрідним не можна. А троюрідні і дальше, такі випадки були.

Чи траплялися у вас випадки коли молоді живуть разом без реєстрації шлюбу і без вінчання?

Це не пристойно.

Чи траплялися у вас випадки коли весілля та вінчання розділялися великим проміжком часу?

Посватались, місяць–два треба готуватись до весілля. Проміжок часу не великий.

Яке у вас ставлення до одностатевих сімей?

Я не знаю, що це таке.

Чи траплялися у вас випадки коли разом живуть люди однієї статі, не пов'язані кровними зв'язками, складаючи за їх словами сім'ю?

Такого немає.

Обов'язки в родині

Які обов'язки по дому традиційно вважалися жіночими, які чоловічими? Чи спостерігаються зараз зміни в уявленнях про чоловічі та жіночі обов'язки по дому?

Жіночі – хата, діти, їсти варити, стирати; чоловіча – робота на полі, а якщо дружна сім'я – один одному допомагають. А як роздор, то дуже складно.

Якою повинна бути поведінка жінки, коли вона приходить у дім батьків чоловіка? Чи повинна невістка у всьому слухати свекруху?

Так, повинна слухати свекруху. Треба миритися, якщо свекруха хоче, щоб вони жили, то вона не буде заважати. А як дівчата вередливі, то й розходяться.

Чи було таке, що після смерті чоловіка, його брат одружувався на його удові?

Так було і багато. Було, що жінка старша, а батьки заставляли меншого сина женитися. Казали, що це родина. Зараз такого немає.

У разі виникнення конфліктів між чоловіком і дружиною чи запрошується хтось із родичів, щоб допомогти у його вирішенні?

Так, їх намагалися помирити. Щоб сім'я трималася.

У випадку розлучення батьків с ким частіше залишаються діти?

Діти частіше залишаються з матір'ю. Але можуть залишитися із батьком також, але за обставин коли мати п'є або гуляє.

Чи трапляються зради чоловіка та дружини. Чи однакового осуду зазнають чоловік і жінка при виявленні зради?

Так, трапляються. Жінка зазнає більшого осуду. Тому що вона господиня.

Чи трапляються у вас випадки коли чоловік фактично може мати дві сім'ї – офіційну, приховану. Як до цього ставляться люди?

Такі випадки траплялися. Люди осуджували такого чоловіка.

У випадку розпаду сім'ї на кого лягають і яким чином обов'язки по догляду і вихованню дітей?

Обов'язки лягають на мати і батька. Якщо діти залишаються з матір'ю то батько платить елементи і допомагає по господарству.

ВЕСІЛЛЯ ТА ПОВ'ЯЗАНІ З НИМИ ЗВИЧАЇ

Лукаш Розалія Оксентівна, 1934 р.н., вул. Леніна, 152.
Записали: Андрєєва Г.Б., Лозовщук О.Ф., Білокамінська В.А.

Як у вас називався договір про шлюб?

Сватання.

Хто приходив на сватання?
Приходили старости з нареченим. Запрошені гості зі сторони нареченої, знайомі та близькі люди.
А кого брали старостами?
Кого хтів жених того й брав.
Староста повинен бути одруженим?
Обов'язково.
Які благословенні дні були для сватання?
Більшість сваталось в неділю.
Бували такі випадки, що молода давала згоду, а потім відмовляла?
В нас в селі не було такого випадку.
Свати коли приходили про що вони заводили розмову?
Про різне про курей, теличок, гусочок.
От коли закінчувалось сватання в знак згоди батьків молодого перев'язували?
Та ні тільки, старосту перев'язували.
Подарунками обмінювалися?
Обмінювались в день свадьби.
Скажіть, якщо батьки відмовляли молодому, що вони давали в знак відмови?
Я цього не помню, щоб хтось з батьків комусь відмовляв.
Гарбуза не давали?
Не помню я такого.
Був у вас такий звичай як оглядини?
Ні, такого не було.
На сватанні музики були присутні?
Ні, не були.
Було таке, що на сватанні батьки домовлялися про придане нареченої?
Цього я теж не пам'ятаю.
У вашому селі яку назву має весілля?
Просто весілля.
Як називали наречених?
Молода й молодий.
Як називали молодь з боку молодої?
Дружки і дружби.
Хто на весіллі виконував роль свата староста, чи обирали іншу людину?
Староста.
Яка була його функція?
Він поштував, розвеселяв гостей.
Були на весіллі посаджені батьки?
Були. В нас називали їх нанашулами.
Яка їх функція?
Вони брали участь у покриванні молодої. Допомагали старості розвеселяти гостей.
Кого брали за нанашулів?
Хрещених батьків, або когось з рідних.
Чужих людей за нанашулів не брали?
Яку роль на весіллі виконували батьки?
Благословляли вони молодих.
Яку роль виконували молодші брати та сестри?
Брати були дружбами.
Коли запрошували на весілля?
В п'ятницю и суботу.
Як саме запрошували і, що при цьому говорили?
Запрошуємо вас на хліб на сіль і на весілля.
В який день пекли коровай і хто?
Приходили хто вміє, в середу, вівторок і пекли коровай.
Які саме жінки вимішували тісто, сімейне положення впливало?
Так повинні бути не розведені.
Піч хто готував?
Піч готувала мати, бо вона знала її найкраще стільки треба топити піч та інше.
Знаєте ви про прикмети пов'язані з випічкою короваю?
Ні я не знаю і не чула.
Якої форми був коровай?
Круглої форми.
Коровайниць пригощали?
Так звичайно сідали до столу співали пісні, випивали.
Які пісні співали?
Я вже не пам'ятаю.

Обряд дівич-вечір коли відбувався?
Не було в нас такого.
У вас прибирають весільне гільце, хто саме?
Дружки з дружками.
Існує у вас обряд переливання дороги молодим?
Ставили відро серед дороги, особливо діти, і переливали дорогу.
Коли дарували молодих?
Дарували першого дня, дарували гроші, посуд.
Хто знімав вінок з голови молодої?
Молодий знімав.
Як свекруха зустрічала наречену?
З хлібом і сіллю. Наречена тричі кланялася, і свекруха її запрошувала до хати.
Стільки днів йшло весілля?
В нас, наприклад, три дні.

Птахова Любов Іванівна, 1940 р.н., Набережна, 78.
Записали: Андрєєва Г.Б., Лозовщук О.Ф., Білокамінська В.А.

Раніше як називався договір про шлюб?
Сватання.
Попередньо батьки знали про одруження?
Раніше не так, як зараз. Понравилась: той одружувалися.
А от батьки знали?
Да, батьки знали. Навіть були випадки коли батьки домовлялися.
Бували такі випадки, що молоді не знали одне-одного?
Я не знаю таких випадків. Були такі випадки, що батьки її не згодні відати молоду за молодого. І бувало, що викрадали.
Як проходило викрадання?
Домовлялись, тікали і через вікно.
Бували такі випадки, що свати приходили до батьків нареченої без попередження?
Я не знаю.
Яку назву у вас мав ритуал сватання?
Висилання сватів.
Як у вас старости називалися?
Свати.
Хто міг бути старостою?
Будь хто. Одружений чоловік, не розведяний з благополучної сім'ї.
Що повинні були мати свати коли вони приходили сватати, що з собою обов'язково приносили?
Приносили хліб на рушнику, пляшку горілки.
В який саме день вони йшли свататись?
Можна було в любий день коли вони збалакуються, тоді і йшли.
Що говорили свати коли приходили до господарів, про що заводили розмову?
В кожного по свому.
Був у вас при згоді батьків обмін хлібом між батьками?
Ну, звичайно.
Коли батьки нареченої не були згодні видавати свою доньку заміж, що вони давали сватам в знак відмови?
То дівка тоді виносила гарбуза.
Чому саме гарбуза?
Говорять: пішов свататися, а вона йому такого кабака почепила.
Бували такі випадки. Що не відмовляли а хотіли подумати чи видавати свою доньку чи ні?
Ну бували, але вони її все одно викрадали.
Згоди на одруження питали привселюдно, чи на одинці? Про що говорили на сватанні, кого запрошувати на весілля?
Ні. Про це домовлялись вже послє, призначали день і збиралися. І тоді вже обговорювали свайбу.
Як називався цей обряд?
Договором називали, бо вони домовлялися коли буде весілля. Стільки людей запрошувати.
Про придане щось говорили?
Ні, про придане не говорили.
Коли домовлялися кого запрошували на так звані домовини?
І родичів і хрещених батьків.
Хто вів молодих до вінця?
По закону повинні були вести твої хрещені батьки.
Бували такі випадки, що на момент весілля хрещенні вмирали. Тоді хто вів до вінця?
Бували. А тоді вже брали кого не будь, чи брата чи сестру.

Тобто брали родичів?
Да.
На сватання брали музик?
Ні, не брали.
Чи були випадки, що сватався не жених, а молода йшла свататись до жениха?
Ні, не було.
На сватанні співали пісень?
Співали.
Батьки між собою обмінювались подарунками?
Дарували на другий день на свайбі.
По закінчені сватання, що символізувало про домовленість між сторонами?
Вони домовлялись. Випивали горілки тай розходились.
Як у вас називається весілля?
Свайба.
Як називали наречених?
Наречена, і наречений.
Як називали молодь з боку нареченого?
Бояри, світилки.
Скільки брали боярів?
Ну це залежить від молодого, скільки в нього друзів, брали по 5–6 душ.
А яку роль виконували світилки?
Немалу вони виконували роль.
Кого на весіллі призначали старшим сватом?
Старосту.
За, що він відповідав?
Він відповідав за все весілля, поштував, веселив гостей.
А хто розрізав коровай?
Це дуже цікаво взагалі, бояр вилазив на ослона точів ножа, і не розрізав короваю доки його не перев'яжуть. А дружки при цьому співали «В нас півень білокрилий, а бояр в нас чорнобривий. За ножа взявся рушником підперезався». І саме в цей момент його перев'язувала мати нареченої.
А яку роль на весіллі виконували батьки молодих?
Вони зустрічали після церкви на порозі і благословляли.
Чи є у вашій місцевості посаджені батьки? Як їх називали?
Їх називали нанашули, за нанашулів брали найближчих для тебе людей, хрещених батьків, але зі сторони нареченого.
Нанашули яку роль виконували на весіллі?
Вони теж разом зі старостою розвеселяли гостей.
Яку роль на весіллі виконували молодші брат чи сестра молодих?
Якщо сестра то вона була світилкою, а брат був дружком або боярином.
В який день запрошували на весілля?
В нас запрошують так: напишуть откритку, а ти вирішуєш іти чи не йти.
В який саме день пекли коровай?
В будь який день серед неділі. Але пекли не батьки, а запрошували коровайниць. Коровайниці не повинні бути розведені, повинні добре жити.
Коровайницями були тільки жінки. Чи і чоловіків запрошували?
Ні, тільки жінки.
Хто готував піч для випікання короваю?
Я цього не знаю.
Скільки коровайниць випікало коровай?
Випікала непарна кількість жінок.
Коли місили тісто співали якихось пісень?
В наше время не співали.
Коровайниці щось приносили з собою?
Я щось не пам'ятаю.
В коровай запікали якісь побутові речі?
Да, був випадок коли запекли плетену змнуту крушку. Це означало, що наречена не чесна.
А чому пом'яту кружку?
Тому, що наречена вже була пом'ята.
Ось коли витягнули коровая с печі, а він не вийшов до ладу, на це звертали увагу?
Так. Тоді в молодих буде невдале життя.
Після випікання короваю коровайниці мили руки, а куди вони виливали цю воду?
Або під дерево виливали, чи поїли худобу цією водою. Окрім свиней, свиней не считали благородними тваринами.
Яким чином саджали коровай в піч?
На лопаті.

А якої форми були короваї?

Круглі.

Крім короваю, що ще випікали: здобну, праники?

Калачі ще пекли. Калачі давали неодруженим по одному, а жонатим по два калачі.

Чи був обряд барвінку?

Ні не було.

Справляли у вас дівич-вечір?

Хто як хтів.

А коли розплітали косу молодої?

Я не знаю. Но мама розповідала, що їй голову мили, розчісували, заплітали косу.

Які страви готували на весілля?

Холодець, голубці, вінегрет.

В день весілля молоді йшли до церкви, які прикмети існували щодо того хто буде головним в хаті?

Хто перший ступить на рушник: той буде старшим в хаті, але вони старались ставати на рушник разом.

Був у вас звичай перекривати, переливати дорогу молодим?

Да, переливали. Я виносила раніше табуретку: ставлю рушник з хлібиною і переливаю дорогу. Вони стають і боярин платить мені гроші. А я йому віддаю полотенце з хлібом.

Коли молодий ішов викупляти нареченну, нареченому робили якісь перепони?

Так перепони були різні, ворота закладали лампачом.

А от коли молоді повертались з церкви їх зустрічали батьки з хлібом і сіллю і що при цьому говорили?

Батьки благословляли їх, вони тричі кланялися, ставали на коліна. Батьки бажали молодим щастя, здоров'я щасливого життя. Потім перев'язували молодим руки і заводили до столу. Іще важливий момент хто поставить на верх руку молода чи молодий, чия рука буде з верху той буде дома старшим.

А молодші брати чи сестри продавали наречену молодому?

Без цього не обійтися. Продавали здебільше біля воріт.

А черевика викрадали в нареченої?

Да.

Хто саме?

Хтось з гостей, а частіше всього це була молодь. Той хто викрав черевика потім повинен був пити з черевика водку. І потім віддавав черевика молодій.

Коли і кому доручали покривати молоду. Хто знімав вінок з голови нареченої?

Мама нареченої знімала сама вінця. Знімала вінок і в'язала платка.

Чи міг ще хтось одружуватися і одягати цей вінок?

Могли. Ще й багато могло!

Хто супроводжував молоду до молодого додому?

Супроводжували гості. А от дружки вже не йшли.

Чи був у вас на другий день обряд купання батьків?

Так. Наряджали їх кумедно садили на тачку, везли селом щоб всі бачили. Потім везли до калабатини перевертали тачку.

Мили ноги батькам, хто: невістка чи зять?

Так мили і невістка і зять по випадку, якщо видавали доньку то ноги мив зять і навпаки.

Існує у вас обряд комори?

Ні, не було такого обряду.

Де садовили батьків?

Їх садили на місце молодих. А молоді виконували роль господарів.

Ходили у вас до гостей сусідів по кури. Якщо так то хто саме?

В нас не було такого.

А що символізувало чесність молодої?

Якщо наречена чесна – то на графин з вином в'язали гарний червоний бант. Якщо не чесна: то крушку пом'яту.

А не одягали матері хомут?

Ні не одягали.

Був на другий день обряд вмивання молодої?

Ні, не було.

Чи існував у вас обряд каші?

Ні, такого я не чула.

Коли обдаровували молодих, і чим?

Дарували в нас в селі перший день нареченої в себе в дома, нареченому в себе.

Що входило до складу приданого нареченої?

Подушки, одіяло і простить. Ще все викупляли бояри і везли до дому молодого.

Чи окроплювали молодих на другий день свяченою водою?

Ні, не знаю.

Що дарували молодим?

І курей, і гусей, свиней, пшеницю, жито. Раніше було так, що мама нареченої повинна була дати корову, а батько синові – коня.

Стільки днів відмічали весілля?
В нашій місцевості два дні.

Селіхова Лариса Олександрівна, 1949 р.н., вул. Набережна, 42.
Записала: Чокан К.П.

В якому році ви виходили заміж?
У 1970. Пропагували атеїзм, нас не вінчали, тільки розписали.
Чи було сватання?
А як же?! Приїжджав зі старостами, сватами, рушниками.
Чи до сватання знайомили з батьками своїми?
Так я знайомила, а після сватання він віз знайомити зі своїми батьками. Тоді ж не так було, строго, було стидно коли дівчина до хлопця їде. Він сказав мені, що ми їдемо в Ісаєво, а я думаю, Господи, хоч би то Ісаєво не так скоро. Щоб ще довше до нього їхати, як же я вийду... Знайомилася з його батьками після того як засватали.
За скільки до весілля відбувалося сватання?
Більше місяця, а може і місяць. Десь у жовтні.
Чи попереджала батьків дівчина про прихід старостів?
А як же, домовилися, що він приїде. Я не знала як мамі сказати, у мене батько був добріший. Я сначала папі призналася. Кажу: «папа, приїде Володя мене сватать», а він каже: «треба мамі казать». А мама його сильно не хотіла.
Чому?
Я зустрічалась з хлопцем, якого вона сильно любила, він пішов в армію. Він думав я його жду, а він себе повів некрасиво.
В який день вони приїхали сватати?
У суботу.
Тільки в суботу приїздили сватати?
А я знаю? Приїхали в суботу.
Ввечері?
Так ввечері.
Що з собою привезли?
З хлібом, я вже і не помню, я так волновалась. Я сказала мамі аж під вечір. Треба було ж на стіл приготовить.
Скільки приїхало сватів, старостів?
Два, він третій. Був його рідний дядько, сусід і він.
Що казали як заходили в хату?
Що шукають когось, що хтось їхав та когось здибав. Ховали, щось шукають.
Дівчина в цей момент знаходиться в цій кімнаті?
Ні, в іншій кімнаті, як я можу бути в цій же кімнаті? Коли мама согласилася впустити їх в хату, я вже вийшла, сіла рядом з ним.
В який момент ви пов'язали старостів рушниками?
Потом, як договорилися, батьки согласилися віддати мене за нього, тоді вже платок я йому дала, який мама купила. Шорстяний здоровий, тоді це було редкость.
Віддала чи він викупляв?
Віддала, сильно красивий. Потом вони поїхали.
В цей же день поїхали?
Рушники дали їм, хліб. Так в цей же день. Посватали і уїхали, а я осталася. Через тиждень він приїхав зі своєю мамою, отчимом. Договорялися як свадьба, як що.
Як називався цей візит батьків нареченого?
Оглядини. А потім пригласили батьків нареченої на оглядини. Спочатку треба було щоб жених до нєвєсти приїжджав, а потім нєвєста їхала до жениха.
Через який час жених повіз вас знайомити зі своїми батьками?
Десь через неділі дві, все я боялася, він мене вговорював, а я все боялася, стидно було. Дівчата скромніше трошки були тоді, інакше виховувалися. Може то і неправильно було.
Весілля справляли десь через місяць?
Так.
З чого починали готуватися до весілля?
Спочатку везде наводили порядки, як всегда.
Коровай пекли?
Сходилися заміжні жінки.
В який день?
В четвер сходилися жінки, пов'язувалися, співали пісні.
Скільки було жінок?
Душ сім.
Чи обов'язково їх мало бути парне число?
Точне не знаю, наче не парне. Обов'язково вони мають бути заміжніми, не вдовами, не розвідною, щоб в неї не було другого браку. Щоб жили добре молодята.

Для чого це робили?

Щоб у молодят було таке саме добре життя. Дивилися який коровай вийде, якщо добрий той життя буде добрим.

Вони приносили щось із собою (продукти)?

Мабуть несли трошки, клали монети в коровай.

Для чого це робили?

Кому попаде монета буде щастя.

Хто вчиняв тісто на коровай: мати чи коровайниця?

Коровайниці, мати не приймала ніякої участі у випічки. Нєвєста також не мала права випікати, місити коровай. Співали пісні.

Місили тісто парами?

Так парами. Їх обв'язували рушником за пояс.

Хто перев'язував?

Мабуть самі, я не знаю. Спочатку місила одна пара, потім інша. Мабуть їх було парне число, адже місили по парах. Якщо вдався коровай це було гарною прикметою для майбутнього життя молодят.

Чи були якісь прикмети, пов'язані з випіканням короваю (як сходить тісто, чи можна сідати, впускати когось до хати)?

Я не знаю, не звертала увагу.

Що випікали крім короваю?

Випікали такі голубки. З ними ходили у 1960-х роках запрошувати на весілля. Нєвєста з дружками ходила, співали пісень. Залишали голубку (шишечку) в хаті тих, кого запросили.

Чи відрізнялися формою голубки від шишечок?

Конечно. Голубка – кусочок тіста («тіло») переплетався ще одним кусочком тіста, з якого робили «крила». а шишечка складалася з різних шматочків тіста, і виходило схожим на шишку.

Чи з одного тіста випікали коровай і весільне печиво?

Ні. Коровай робили із здобного тіста, а шишки і гуски із прісного, як на хліб.

Яку форму мав коровай?

Круглу.

Прикрашали його?

Конечно там були голубочки, два голубочки обязательно должні були бути там. Це був символ жениха і нєвести. Ще були розочки та всяке, всяке. Був дуже гарний.

Коровай випікали в обох хатах (у нареченого і нареченої)?

І в нього, і в неї. У нього само собою, в нього само собою. Спочатку він приїздив до нєвести гуляли в неї, а на вечір їхали до нареченого.

Чи однаковий вигляд мали короваї у нареченого і нареченої?

Однаковий.

Чи випікали дівування, гільце?

Так. З такого ж тіста обмотували гілки – виноградна лоза, щось що гнулося. Було не принципово.

Як називалося весільне деревце?

«Гіллячко».

В домі нареченого випікали весільне деревце?

Не знаю. «Гіллячко» роздавали в кінці весілля дівчатам. Коли дарили гості за столом.

За яким столом дарили?

Зараз роблять три стола, тоді було два. Перший стіл – холодне, потім до нього добавляли гаряче, а тоді робили десертний стіл. За ним дарили жениха і нєвєсту. Ділили і роздавали коровай.

Коли ходили запрошувати на весілля?

Коли виходила я посилали откритки. За неділю, за дві, хто як. Раніше ходили з шишками чи голубками за три дні до весілля нєвєста ввечері з дружками. Обязательно заходили в хату, обязательно співали.

Був порядок запрошення гостей на весілля?

Обов'язкової треба було запросити хресних батьків: батька, маму. Рідню, сусідів. Майже все село були родичами, добрими знайомими, кумами. Якщо одного пригласив, а другого ні: було багато обіди.

Як запрошували з боку жениха?

Хлопець, мабуть не так приглашав.

Чи приходили прикрашати «гіллячко» дівчата?

Ні не приходили, це робили жінки, які випікали коровай в той же день, коли пекли коровай.

Чи був якийсь особливий вечір, коли дівчата приходили прощатися з подругою, що виходила заміж?

Ні не було, ходили цілий тиждень.

Яка кількість гостей була запрошена?

До 200 чоловік. Як в кого.

В який день починалося весілля?

Тільки в неділю.

З чого починався перший весільний день (неділя)?

Жених приїжджав зі своїми старостами з якими сватав, зі своїми гостями.

З якою кількістю гостей приїздив жених?

Домовлялися раніше. Могло бути 10, 8, на скільки домовляться. Про це домовлялися під час обговорення весілля в домі нареченої. Також домовлялися скільки поїде з дому нареченої до нареченого додому. Якщо жених привіз 10 гостей то і нєвєста бере 10 гостей.

Хто одягав наречену?

Одягали дружки. Весільне біле плаття шила собі сама. Тоді у моді був гіпюр, його привозили з заграниці. Ми з ним їздили на толчок в Одесу. Він купляв ткань, туфлі.

Ви йому щось купляли?

Так, сорочку. Я купляла тільки віночки, все інше купляв він.

Коли ви віддали йому сорочку?

Коли він приходив на останнє побачення. В суботу не приїжджав.

Чи залишався жених ночувати в хаті нєвєсти після сватання?

Боже упаси, не можна було, позор. Один раз було в нього, коли ми посваталися, перед весіллям він поїхав на елеватор, не захотів пізно повертатися додому і попросився залишитися у мене на ніч. Мені було так сильно стидно, що він залишається у нас ночувати, що я його положила в отельній хаті з младшим братом. Я лягла з батьками в хаті, щоб вони бачили що я сплю не з ним. Що ми не з ним в одній хаті даже.

На чому сиділа нєвєста коли її вранці одягали?

Ставили подушку.

Чи чіпляли на сукню якісь обереги, стрічки?

Ні. Була сукня, фата, віночок.

Чи були якісь прикмети, щоб дівчатам заміж швидше вийти?

Я не помню, не було. Роздавали гілочки.

Хто зустрічав нареченого вранці на воротах дому нареченої?

Батьки зустрічали з хлібом.

Він приїздив з хлібом?

Так. Обмінював з батьками свій хліб на їх. Викупили та й поїхали.

Викупляли коли заходив в хату чи коли виходив?

Коли заходив.

В кого викупляв?

Продавали дружки.

Скільки було дружок?

Всі дівчата. Ближча подруга була старшою дружкою.

Хто був з боку жениха?

Старший шафар. Інші були шафарі.

Чи викупляв жених з шафарями букети?

Так. Шафарі викупляли у дружок, а жених у нєвєсти. Букет жениха відлічався. У всіх були одинакові, а в нього інакший.

Коли наречені виходили з хати, що робили батьки?

Мати брала сито, сипала туди обов'язково жито, канфетки, монети (по 10, 50 копійок). Стелили красиву дорожку і обсипали нас. Всі хватали.

Куди повертались після реєстрації шлюбу?

В дім молодої. На воротах зустрічають батьки з хлібом-сіллю. Мама полотенцем зв'язує руки і заводить по застеленій доріжці у хату за стіл.

Що клали на місце, де мали сидіти молоді?

Я сиділа на подушці. Він ні. Коли відгуляли два столи, гості подарували молодих, роздали коровай молодий забирав молоду в свій дім.

Чи дарували гості молодого у хаті молодої?

Ні. Дарували в домі жениха. Брали із собою стільки гостей, скільки приїхало із женихом.

Хто розпоряджався за столом?

Староста. Той хто сватав. Він же розпоряджався і в домі молодого.

Його перев'язували?

Обязательно. Його перев'язували двічі, навхрест. В домі нареченого і нареченого. Він також різав коровай. Бувало він доручав різати коровай старшому шафарю. Він же і роздавав коровай.

Чи вистачало одного короваю коли була велика кількість гостей?

Ні не вистачало. Могли пекти 4–5 короваїв. Їх також прикрашали.

Який коровай різали першим?

Той що стояв перед молодими. В коровай вставляли обов'язково запалені свічки.

Якщо гасла одна чи дві свічки?

Це вважалося поганою прикметою.

Що давали в придане?

Подушку, постельне.

Хто ніс, викупляв?

Старший шафар викупляв у мами і ніс.

Що дарували на весілля?

Так як і сейчас. Гроші, хто посуду, покривала, скатерті, постельне. Батьки дарували гроші.

Хто зустрічав в домі молодого?

Його батьки. Не заводили за рушник. Так заходили за стіл.

Чи їхали батьки молодої до хати молодого?

Ні не їхали, приїздили на другий день. Ми їхали туди на другий день, забирали батьків, гостей (скільки було) і їхали до дому молодого.

Чи однаково гуляли молодь і старші запрошені гості?

На перший день гуляли всі. На другий день молоді на весіллі не було. На перший день після від'їзду молодої в дім молодого молодь розходилася по домах. Старші люди залишалися гуляти далі.

Чи ви щось дарували свекрусі, коли?

Так. Не пам'ятаю. Здається коли починали дарити молодих, ми спочатку дарували батьків. Спочатку батьків молодої в її домі, потім батьків молодого в його. Потім дарують батьки та інші гості.

Коли знімали фату, хто?

В домі молодого молоду садили на подушку після того як подарували. Знімала старша дружка та пов'язала платком.

Куди йшли ночувати?

В домі молодого. Хоча треба було йти до сусідів, але в нього в дворі було дві хати. Зранку староста забирав постіль, на якій спали молоді. Я думаю що це було не етично, не тактично. Показував всім гостям: «Дивіться, яка була нєвеста». Якщо «така» була нєвеста то пили красне вино, всі бутлі були перев'язані червоною стрічкою. Це була достойна нєвеста. А вже як наливали водку і чіпляли білі лєнти, то це було позором для нєвести та батьків.

Що робили на другий день?

Снідали у домі жениха і їхали до батьків молодої. Батьки сніданок не приносили. Забрали батьків та гостей до дому молодого.

Яке покарання було для тих, хто спізнився на другий день?

Наливали штрафну чарку.

Чи пов'язували молодим на другий день фартушки?

Так. Не пам'ятаю хто. Мати чи сестри (в нього було три сестри). Батьки вже сиділи за столом на місці жениха і нєвести, а ми обхажували їх і гостей. Коли віддавали заміж/женили останню дитину, то батьків переодягали нареченими, садили за стіл та возили купати до річки. Скидали з тачки в річку.

Чи можна було здороватися з молодими за руку?

Тільки через платочок, полотенце.

Чи були ряджені?

Обов'язково.

Скільки днів було весілля?

Три дні. На третій день всі сходилися хто коли хотів.

Чи готували на третій день кури?

І курей готували. Ходили ловити. Нас як дарили на третій день принесли туди (до хати молодого) живе порося. І вулик з пчьолами.

Чи приносили із собою гості?

На другий день обов'язково приходили з пляшкою горілки. На перший ні. На третій теж приносили. Ставили горілку на стіл.

Чи були випадки, коли жили не розписані, але справили весілля?

Ні, такого не було. Гражданський брак не визнавали.

До якого віку дівчина мала вийти заміж, щоб не вважатися старою дівою?

Я не знаю, не обращала вніманія. І в 25 і в 26 виходили. Такого не було, щоб брали на тачку і кричали «Доспела». Мені здається, що це був ще довоєнний період, коли брали нєвесту на тачку, возили по селах і кричали що доспела, її можна брати заміж.

ЗВИЧАЇ ТА ОБРЯДИ, ПОВ'ЯЗАНІ З НАРОДЖЕННЯМ ДИТИНИ

Ісаєнко Анастасія Матвіївна, 1937 р.н., вул. Леніна, 128, народилась у Волинській області, Головнянський р-н, село Нудижі. Переїхала в Ісаєве у 1950 році.

Записали: Капанжи Р.А. та Гетьманець С. А.

Скільки у вас дітей? Скільки дітей було у батьків? Назвіть їх імена.

У мене троє дітей: Юра, Сергій і Саша. У батьків було 8 дітей в сім'ї: Я – сама старша Володимир помер, Іван, Варя, Вася, Андрій, Шура, Костя.

Які імена зараз дають дітям?

Не знаю. Палашка, Катерина: були раніше популярні.

Хто більше впливає на вибір імені дитини?

Більше ми впливаємо на вибір імені дитини – батьки.

Хто частіше приходив до породіллі в лікарню?

Чоловік приходив частіше і мати.

Чи забирала породілля з лікарні «пупок», «бірочку», якщо так, то що з ним робила?

Пупок з лікарні забирала і бірочку. Я десь на гардеробі поставила. Старшому сину давала розв'язати він розв'язав, а Сергій не пам'ятаю.

Що саме дарують або дарували акушерці за допомогу у народженні дитини?

Акушерці подарки купляли: речі якісь, або якийсь платок гарний.

На хрестини акушерку не запрошували.

Як шанують батька з приводу народженої дитини друзі?

Поздоровляють на роботі, вдома, звісно бажають здоров'я дитині і батькам.

Коли вступають в хату куди одразу кладуть дитину?

Привезли, поклали дитину на кровать, чоловік бігом по хозяйству, а я з дитиною.

Чи є звичай назначати «бабу»? Хто саме стає «бабою»?

Бабу назначали. Помню ще такий звичай був, коли хрестили дитину, «баба» кладе її на кожух бере квіточки з калини взяті, дивлячись, яка пора року то такі квіточки на калач кладуть.

Хто купає дитину вперше?

Ще коли Юра народився, то його купала «баба», бо я в перший раз боялася, і пізніше вона приходила купати, а другого вже я сама купала.

Ще в обов'язки баби входила така традиція: «Баба бере дитину замотану чи вдіту дивлячись який вік, як місяці три то ще в пельонки замотують та одіяло, і дає нанашкам в руки, вони дитину забирають до церкви, а коли привозять з церкви відають бабі в руки й кажуть: «Брали не хрещене, а привезли хрещене».

Кого обирають за кумів?

За кумів беруть хто кого хоче, но більше вибирають рідню. От хороша людина – її і брали за хресних батьків.

Якого віку брали людей за кумів?

Брали і такого ж віку як і самі люди.

Чи має бути пара кумів неодруженими, одруженими людьми, чи це сімейна пара?

Кумів вибирали його чи її, а одружених не брали. Не можна щоб чоловік і жінка хрестили дитину. Якщо брали одружених то батюшка відмовлявся хрестити.

Скільки пар кумів беруть?

У нас брали 1 пару кумів. От похрестили одну дитину Скільки кумів є стільки вони і христять. Є що беруть інших людей, але це рідко.

Чи можна брати за куму вагітну жінку?

Ні. Не можна. У дитини можуть бути якісь вади.

Які матеріальні обов'язки кумів?

Куми приносили «крижму».

Що таке «крижмо»?

Це відрізок матерії, на якому хрестили дитину.

«Крижмо» приносили додому а потім з крижмом що хотіли те й робили.

З якими словами куми забирають дитину коли її похрестили?

«Брали у вас не хрещене не моляне, а привезли хрещене і моляне.»

Коли батюшка в церкві співає, при хрещенні дитини, то куми повторюють за ним.

Чи носить дитина своїм хрещеним вечерю?

У нас на Волині хрещеним діти вечерю не носять, а тут носять. На Волині тільки колядують і все.

Чи мають кум (кума) виховувати дитину, якщо вона стала сиротою?

Якщо дитина залишалась без батьків, то за нею приглядали куми, а так щоб повністю сиротою зосталася такого не було. Дітей було по десять і більше душ.

Чи дотримуються породіллі звичаю «виводин» до церкви (після 40) днів?

Ні, до 40 днів породіллі не можна було ступати за межі подвір'я. Аж після 40 днів жінка з дитиною могла піти в церкву до кумів.

Де тепер частіше хрестять дитину – вдома чи в церкві?

В церкві, вдома ніхто.

Коли хрестять дитину, через який час?

Коли батьки захотять.

Коли забирають дитину до хреста, чи кладуть частку хліба в пелюшку, заколюють булавку від уроку тощо?

Коли хрестили клали в розпашонку часнику зубочок, печеню або шматочок глини.

Чи святкують хрестини одразу після охрещення дитини, чи переносять на який інший день?

Хрестини святкували відразу після хрещення. Запрошували людей по різному.

Коли вперше стрижуть дитину?

В один рік.

Де стрижуть вперше дитину в парикмахерській чи вдома?

Вдома.

Хто стриже?

Куми.

Як чинять зі стриженим волоссям?

Стрижене волосся мама збирає в платочок. Не можна викидувати бо можуть підібрати пташки на гніздо.

Як довго тепер годують дитину грудним молоком?

Десь півтора року або дев'ять місяців. казали якщо відлучиш раніше то розумнішою буде дитина.

Які способи застосовують щоб відлучити дитину від грудей?

Просто ніхто не дає дитині, забавляють його, дають пустушку.

Як спонукають дитину до ходіння?
Як і всі люди.
Як чинять з першим випавшим зубком дитини?
Брали зуб прив'язували виходили на подвір'я і зі словами «на тобі, мишка зуб, дерев'яний, а мені дай зуб костяний» та викидували на дах.
Які ви знаєте застереження щодо вагітної?
Колись бабка розказувала що вагітній не можна іти на кладовище, бо якщо наступить на могилку дитина народиться з якимись вадами.
Хто є бажаним первістком хлопчик чи дівчинка?
Мужики завжди хотіли хлопчика а жінки дівчинку.
Чи існував обряд обмивання рук між породіллю і бабою?
Звичайно існував. Брали миску теплої води і баба і породілля мили в тій воді руки.
Яких вживали застережливих засобів від поганих очей і уроків?
Знаю з бабиних розказів що під подушку треба покласти ножиці.
Які найвідоміші хвороби у дітей були?
Переляк зустрічався дуже часто.
Чи звертаються за допомогою до знахарок?
Звертались раніше а зараз не знаю бо й немає в наш час знахарок.
Як відповідають дітям на питання «де я взявся»?
В капусті знайшли або лелека приніс.
Чим страхають дітей щоб вони не робили все як не слід?
Бабаєм, бабою-ягою.

Чорна Антоніна Миколаївна, 1935р.н., вул. Леніна, 123.
Записали: Капанжи Р.А. та Гетьманець С.А.

Народила, записала в сельсовєтє, зареєстрували, та й усе.
Скільки у вас було дітей? Скільки дітей було у ваших батьків?
У мене було два сини.
Нас у батьків було шестеро – Маруся, Ніна, Шура, Юра, Коля, Сірожа.
Які існують звичаї, щодо відвідування породіллі в лікарні?
Колись у лікарні не родили, родили вдома. Частіше провідувала рідня.
Чи забирала породілля з лікарні пупок?
Пупок забирали. Було повір'я, що як дитина розв'яже свій пупок то вона буде дуже розумною.
Що дарували акушерці за допомогу у народженні дитини?
Акушерці дарували квіти.
Чи запрошували акушерку на хрестини?
На хрестини її не запрошували.
Як шанують батька з приводу народження дитини друзі?
Батька дитини на роботі вітали, ставив могорич добрий.
Як зустрічали породіллю з дитиною домашні?
Матері і дитині бажали побільше здоров'я.
Чи є звичай «назначати бабу»?
Колись були бабки, що допомагали рожати.
Що входило в обов'язки «баби»?
Бабка повинна була перший раз скупати, показати мамі як.
Кого обирають за кумів?
За кумів брали друзів, рідню.
Чи звертали увагу на красу, благополуччя людей? Якого віку людей брали за кумів?
Якщо у людини серце добре, то його і брали у куми. Брали однолітків.
Чи має бути пара кумів неодруженими, одруженими?
Мужик з одної пари. Жінка з іншої. Брали лише двох.
Скільки пар кумів беруть?
Одна пара кумів була, як для першої дитини, так і для інших.
Які матеріальні обов'язки людей?
Купували, що могли, рушник чи покривало.
Що таке крижмо?
Крижмо це відріз полотна. Крижмо йшло на одіяльце.
Чи катали кумів на хрестинах?
Катають кумів за останньої дитини.
Колись були великі родичі з кумами. Носили вечерю.
Чи дотримувалися породіллі звичаю виводин до церкви?
Породілля бере молитву, йде до церкви.
Де частіше хрестять дитину?

Дітей хрестили в церкві.
Коли хрестять дитину?
Дитину христять коли батько з мамою хотять.
Чи святкують хрестини відразу після охрещення дитини?
Святкують хрестини відразу після охрещення. Раніше теж так було.
Колись на хрестини несли хліб.
Як уже розходяться з хрестин, то кумам дарують квіти, а вони гроші.
Чи роблять похрестини?
Похрестини роблять. Похмеляються.
Коли вперше стрижуть дитину?
Волосся зістригають як мама хоче. Або геть, або трохи.
Де стрижуть – вдома чи в парикмахерській?
Стрижуть вдома. Стриже кум.
Як чинять зі стриженим волоссям?
Первий волосик зберігають. Ні палити, ні викидати не можна.
Як іде дитина до школи, пупчик розв'язує.
Як довго годують дитину грудним молоком?
Я кормила дитину год і чотири місяці, грудним молоком.
Яким способом відлучали дитину від грудей?
Відучали дитину від молока яблучком.
Як спонукати дитину до ходіння?
Сама дитина вчилася ходити.
Як чинять з першим випавшим зубчиком дитини?
Як випадав перший зуб, казали на тобі золотий а мені кістяний.
Хто є бажаним первістком, хлопчик чи дівчинка?
Що родиться та оте і бажане.
До яких прийомів вдаються, щоб застерегти дитину від уроків?
До низу лезвієм, щоб не нашкодили. Дитині голку в одежу ставили.
Чи зверталися по допомогу до знахарок?
Від переляку відкачували бабки яєчком. Бабки відробляти переляк, нехрещених дітей не беруть, тому і христять.
Як дитина мала то нічого не розуміє, той не боїться, а як більша то боїться попа.
Як відповідають дітям на їхнє питання «Де я взявся»?
В капусті знайшли. Лелека приніс.

ПОХОВАЛЬНО-ПОМИНАЛЬНІ ЗВИЧАЇ ТА ОБРЯДИ

Ісаєнко Анастасія Матвіївна, 1937 р.н., вул. Леніна, 128, народилась у Волинській області, Головнянський р-н, село Нудижі. Переїхала в Ісаєве у 1950 році.
Записали: Капанжи Р.А. та Гетьманець С. А.

Чи можна якось запобігти смерті?
Зупинити смерть не можна.
Як прощаються з вмираючою людиною, що роблять і кажуть при цьому?
Казали людині, чого так рано йдете, чого тобі не хватає. Каждий говорив по своєму.
Розкажіть. Як вмирала близька вам людина?
Чоловік мій у мене на руках умер. Я поклала його на подушку і побігла до сусідки.
Чи знаєте як полегшити смерть?
Сама не знаю але, по расказам чула, що як людина мучається довго, не вмирає дають в руки свічку.
Хто за правилами обмиває, обряджає померлого?
Чоловіки обмивають чоловіка, а жінки – жінок. Обмивають чужі люди, сусіди. За плату дають полотенце, мило.
Як у вас кажуть на померлу людину?
Померлу людину називали – мертвець.
Яким має бути одяг померлого?
У нас на заході хоронили в чорному.
Якщо людина стара, хворіла довго, то одяг готували загодя. А якщо молодший, то вбирали в те, що є.
Якщо неодружена дівчина, то ховали її у фаті. Якщо просто дівчинка, то вбирали в платтячко.
Що робили з мотузками якими перев'язували ноги?
Мотузки якими перев'язували ноги, ховали разом з покійником. Бувало, що деякі хтіли забрати, але це ті, що знали, як їх використати. Щоб захворіла корова, або щоб порчу навести на людину. Ці вірьовки ховають у труні.
Через те, що деякі люди хотіли забрати вірьовки, біля домовини чергували люди.
Що робили з водою якою обмивали померлого?
Воду якою обмивають померлого закапували у такому місці, де на неї ніхто не наступить. Викопували ямку, виливали і загортали, або виливали під кущі.

Воду називали – «мертва вода».

Куди кладуть померлого після обмивання?

Померлого, після обмивання, клали головою до вікони.

Розкажіть про труну. Як її у вас називали?

Труну в нас називали – домовина.

Раніше трун не було, тому треба було йти до плотника, заказувати.

Робив він її на другий день. Платили грошима, давали магарач.

Що саме кладуть на стіл?

На стіл ставили панахидку.

Ставили свічку. Портрет на столі не ставили. На обід давали борщ, стакан води, шматочок хліба і ложку. Це був обід для душі вмерлого. Кожному давали борща, вина, і примовляли, що це для того, а це для іншого.

Воду ставлять для померлого, і на другий день дивляться.

Навіть, коли моя мама померла ставили стакан з водою. Кажуть, вночі мертві приходять пити воду. Я сама бачила, як в стакані, десь на палець, води не було. Воду цю я на наступний день вилила, не пам'ятаю куди.

Чи завішують дзеркало, зупиняють годинник?

Годинники під час смерті людини не зупиняють, а дзеркала закривають. Дзеркало до 40 днів повинно бути закритим. Чому дзеркала треба закривати не знаю.

В який спосіб сповіщають людей про смерть?

Щоб сповістити людей про смерть відкривали ворота і перев'язують платком, якщо вмерла жінка. А рушником, якщо чоловік. Якщо батюшка знає, що хтось вмер, то б'є в дзвони.

Як довго можна оплакувати, тужити за померлим?

Оплакують померлого, хто як заробив.

Коли і як у вас голосять?

Голосять по різному. За старими менше, а за молодими дужче.

Що кажуть люди прощаючись з померлим?

Прощаючись із мертвими приказують. – Прощавай, більше вже тебе не побачимо, чого ти так рано всіх покинув.

Хто має сидіти біля померлого вдень і вночі, чи можна його залишати самого?

Залишати померлого у хаті можна, особливо як більше нікого не має. Як помер мій чоловік, я залишила його, та й побігла до сусідки.

Бажано щоб коло мертвого, хтось сидів і вночі і вдень. Бувало, що вночі збиралися біля мерця та читали Євангеліє, згадували його. Особливо ті, що довго не бачилися.

Одну чи дві ночі має переночувати померлий у хаті?

Покійник перебував у хаті, скільки було можливо. Влітку день чи півтора, а тоді хоронили.

Скільки днів «душа» в хаті на цьому світі?

Душа перебуває в хаті до 40 днів.

Коли приходить до хати священик?

Батюшка приходив відспівував померлого. Стають усі родичі круг труни, з свічками в руках. І батюшка відправляє.

Якщо небіжчика перекладають у труну, перед приходом священика, то чи кладуть до труни гроші та різні речі?

Коли небіжчика клали в труну перед приходом священика, в труну не клали нічого.

Чи кладуть запасний одяг в труну?

Якщо забули одягнути яку одежу, то клали в труну. Бувало, що як не покладеш у труну якісь речі, то мрець міг прийти у вісні і нагадати. Тоді треба було купити і дати комусь, цю річ.

Чи може йти прощатися з померлим вагітна жінка?

Якщо померлі батько чи мати, то вагітній дочці треба було прощатися вдома. На кладовище їй іти було заборонено. Незалежно від того, первісток це чи ні.

Як прощаються з померлим в хаті і на подвір'ї?

Домашні цілують руки і лоб покійного. На подвір'ї прощаються так, як і в хаті.

Як і чим перев'язують руки носіям труни?

Руки носіям труни перев'язували рушниками, або платками.

Чи є звичай перестеляти дорогу від хати до воріт?

Дорогу перестеляли покривалом чи матерією. На кладовищі на цю матерію ставили домовину, готували дорогу.

Чи є звичай наймати музику?

Колись при процесії була музика, зараз батюшка.

Скільки разів і у яких місцях зупиняється похорон?

Зупинялися на перехрестях, біля хат родичів. Стояли трохи, голосили, підспівували батюшці. Бувало відривали по кітці, кидали на дорогу, якщо були квіти.

Чому не можна переходити дорогу похорону?

Якщо йде похорон назустріч не йдуть і не їдуть, не переходять дорогу. Чого не переходять дорогу не знаю. Якщо наприклад їде похорон, і хто їде назустріч і вони зустрілися, то ця людина помре. Через це люди і пережидають. Їде похорон, а він їде, обминає, то обов'язково він помре.

У нас на сході, померлого в церкву не несуть.

Що відбувається перед воротами кладовища?

На кладовищі знімають труну і жінки, ставлять на носилки і несуть до ями. В яму опускали на широких ременях.

Чи кидають в могилу щось інше окрім землі?

Буває, що в могилу кидають і гроші, батюшка не забороняє і не заважає.

Що роздають людям на кладовищі при виході з нього?

На кладовище несуть дев'ять калачиків, їх і роздають.

Є навіть, що цілі сім'ї ховали в один склеп.

Як починається обід?

Обід починається з проповіді батюшки.

У нас на заході подавали борщ, картоплю, компот. Тут же накривають, як на весілля.

На стіл ставили лише коливо, борщ, картоплю, коливо.

Людей припрощують до страв. Їжте люди, він любив поїсти, випити, чи вона. Дають з напоїв більше вино

Що дають в поминальний дар тим, хто наряджав, ніс, і опускав в могилу померлого?

Дають пакуночок. У ньому булочка, платочок з пряниками, треба за такою людиною. А той, що бере, каже – «Хай Бог поставить перед ним».

Чи сплять у хаті у після поховальну ніч?

У після поховальну ніч у хаті сплять. Ніхто душу не чекає. На ранок на могилу несуть сніданок, але те, що залишилося з обіду.

Як відчувалась присутність душі померлого і протягом якого часу?

Дев'ять днів, 40-рок днів, один рік. На 40-рок днів приходило 40 чоловік. На рік, хто скільки хтів.

У нас робили поминки на 9-й день.

На 9 днів, на 40 днів давали поминальний дар – калачі і полотенця. Після 40-ка днів роздавали те, що можна було давати.

Буває, що небіжчик сниться. У мене чоловік стукав наче дріб, трьома пальцями, після 12, як півні співали переставав. Не раз чула.

У які дні поминають померлих?

Поминальні суботи, для мертвих спомин.

На кладовищі роздавали солодощі, а вдома обідали, промовляли, щоб земля була пухом.

З чого складається поминальний дар?

Поминальній дар для церкви кладовища складався з яблук, полотенець, солодкого. На проводи вішали на хрест рушник.

Чи мертві допомагають живим після смерті?

Живим мертві нічим не допомагають.

Як і де ховають тих хто повісився і втопився?

Самогубців ховали за кладовищем. Поминали їх, коли приходив їх день.

Якщо є втопленик то нема дощу. Треба піти після заходу сонця, пробити могилу і залити воду, і тоді піде дощ.

Як поминають тих, хто загинув на війні?

Вмерлих на війні поминали і давали за них солодке. У нас на Заході їм ставили хрести у дворах.

Що розповідають про ходячих мерців?

Моя бабка колись сильно плакала за дочкою. І привиділося їй, як іде дочка уся мокра. І сказали, щоб не плакала за нею мати більше, бо мокра вона від сліз тих. Бабка пішла до батюшки, понесла панахидку, і сказав той, щоб вона не плакала більше за дочкою.

Чорна Антоніна Миколаївна, 1935 р.н., вул. Леніна, 123.
Записали: Капанжи Р.А. та Гетьманець С.А.

Чи можна якось запобігти смерті?

Зупинити смерть не можна.

Як прощаються з вмираючою людиною, що роблять і кажуть при цьому?

Каждий говорив по своєму. Ті що чужі, лише хрестилися.

Чи знаєте як полегшити смерть?

Свічку давали в руки.

Хто за правилами обмиває, обряджає померлого?

Чоловіки обмивають чоловіка, а жінки – жінок. Приглашали чужих людей.

Як у вас кажуть на померлу людину?

Мертвець.

Яким має бути одяг померлого?

Ховали у чорному. Або у тому, що хто мав.

Що робили з мотузками якими перев'язували ноги?

Мотузки кидали у кидали у могилу.

Що робили з водою якою обмивали померлого?

Воду якою обмивають померлого закапували у такому місці, де на неї ніхто не наступить. Воду називали – «мертва вода»

Куди кладуть померлого після обмивання?

Померлого, після обмивання, клали головою до вікони.

Розкажіть про труну. Як її у вас називали?

Труну в нас називали – домовина.

Що саме кладуть на стіл?

На стіл ставили панахидку. Ставили свічку. Воду ставлять для померлого, і на другий день дивляться.

Чи завішують дзеркало, зупиняють годинник?

Годинники на людині заводять, а дзеркала закривають. Дзеркало до 40 днів повинно бути закритим. Чому дзеркала треба закривати не знаю.

В який спосіб сповіщають людей про смерть?

Щоб сповістити людей про смерть відкривали ворота і перев'язують платком, якщо вмерла жінка. А рушником, якщо чоловік. Якщо батюшка знає, що хтось вмер, то б'є в дзвони.

Як довго можна оплакувати, тужити за померлим?

Як старий, то закопали і забули. А за молодим плачуть довго.

Що кажуть люди прощаючись з померлим?

Плачуть.

Хто має сидіти біля померлого вдень і вночі, чи можна його залишати самого?

Біля померлого обов'язково хтось повинен був сидіти. Більше сиділи родичі.

Одну чи дві ночі має переночувати померлий у хаті?

Покійник перебував у хаті, скільки було можливо. Влітку день чи півтора, а тоді хоронили. Зимою залишали на два дні, на третій ховали.

Скільки днів «душа» в хаті на цьому світі?

40 днів.

Коли приходить до хати священик?

Батюшка приходив відспівував померлого. Стають усі родичі круг труни, з свічками в руках. І батюшка відспівує, а рідня повторює молитву за ним.

Якщо небіжчика перекладають у труну, перед приходом священика, то чи кладуть до труни гроші та різні речі?

Коли небіжчика клали в труну перед приходом священика, то в труну клали копійки у кого були, та квіти.

Чи може йти прощатися з померлим вагітна жінка?

У нас вагітна могла прощатися і йти на кладовище.

Як прощаються з померлим в хаті і на подвір'ї?

Домашні цілують руки і лоб покійного. А на подвір'ї прощаються так, як і в хаті.

Як і чим перев'язують руки носіям труни?

Руки носіям труни перев'язували рушниками, або платками.

Чи є звичай перестеляти дорогу від хати до воріт?

Дорогу перестеляли покривалом чи матерією. Потім її забирали додому.

Чи є звичай наймати музику?

Колись музику наймали, а зараз ні.

Скільки разів і у яких місцях зупиняється похорон?

Зупинялися на перехрестях, біля хатів родичів. Стояли трохи, голосили, підспівували батюшці.

Чому не можна переходити дорогу похорону?

Не знаю. Люди чекали доки пройде похорон.

Що відбувається перед воротами кладовища?

На кладовищі знімають труну, співають молитву, а потім підіймають і несуть до могили..

Чи кидають в могилу щось інше окрім землі?

Буває, що в могилу кидають і гроші.

Що роздають людям на кладовищі при виході з нього?

На кладовище несуть калачики, коливо.

Як починається обід?

Обід починається з проповіді батюшки. Але якщо батюшка не промовляв другу молитву, то замість нього це робили люди.

Що дають в поминальний дар тим, хто наряджав, ніс, і опускав в могилу померлого?

Дають рушнички, калачі.

Чи сплять у хаті у після поховальну ніч?

Сплять, бо ж поморилися усі за день.

Як відчувалась присутність душі померлого і протягом якого часу?

Протягом 40 днів.

У які дні поминають померлих?

Поминальні суботи, для мертвих спомин.

З чого складається поминальний дар?

Поминальний дар для церкви кладовища складався з яблук, полотенець, солодкого.

Чи мертві допомагають живим після смерті?

Нічим ніхто. Та й не вірю я в це.

Як і де ховають тих хто повісився і втопився?
Самогубців ховали за кладовищем.
Як поминають тих, хто загинув на війні?
Вмерлих на війні поминали і давали за них солодке.
Що розповідають про ходячих мерців?
Брехня це все. Я не вірю. Та й ви не вірте.

ТРАДИЦІЙНІ КАЛЕНДАРНІ СВЯТА, ЗВИЧАЇ ТА ОБРЯДИ

Бурий Семен Феодосович, 1925 р.н., в с. Ісаєве з 1934 р.
Записала: Хомова Н.С.

Хто має перший зайти в хату на Різдво?
Чоловік.
В який ще день треба щоб перший в хату зайшов чоловік?
На Новий рік.
Як називався вечір перед Новим роком?
Маланка.
Коли ходили колядувати? Коли щедрувати?
Як був малий ходив колядувати на Різдво. Щедрували на Маланку.
Хто ходив колядувати? Хто щедрувати?
Діти та дорослі.
Як святкували Пасху?
Святили паску. Яйцями – стукалися, в кого першого розіб'ється, той програв. Робили качелі (закопували стовп, зверху клали колесо, чіпляли мотузки, клали дошку і катали одне одного.
Чому не можна спати під час великодньої всеношної?
Бо треба йти на службу. А якщо заснути, то нічого доброго не буде.
Які звичаї і повір'я пов'язані з «навським Великоднем»?
Не було.
Як називалася неділя після Паски? Що робили в цей день?
Проводи. Йшли на кладовище. Несли з собою паску, крашанки, цукерки. Купляли рушник, сорочку або платок і роздавали родичам або чужим людям.

МІФОЛОГІЯ

Ісаєнко Анастасія Матвіївна, 1937 р.н., вул. Леніна, 128, народилась у Волинській області, Головнянський р-н, село Нудижі. Переїхала в Ісаєве у 1950 році.
Записали: Карастан О.К., Арнаут В.І.

Чи існують у Вашій місцевості легенди про створення землі? Хто, за легендами, створив землю, людину, тварин?
Казали, але не сильно пам'ятаю, казали дід з бабкою, що Ісус Христос. А правда, то чи не правда, не знаю.
Існували тут відьми?
Да, ще й скільки.
Хто міг стати відьмою?
Жінки, які знали про це. У мене по сусідству було таке. Була у них хата, а через стіну корова стояла. Я тоді ще малою була, років 8 мала. Зайшла вона, открила чорток і звідти текло молоко. Казали, що вона сильна відьма.
А як можна було впізнати відьму? Як вони виглядали?
Казали, що очі не такі, не пам'ятаю, була малою.
В який час вони були особливо небезпечними для людей?
Вони весь час були небезпечними для людей. Впізнавали їх по корові, корова давала багато молока і ще коли збиралися пасти гуртом, брали хліб з маслом, і якщо у тому маслі сильно багато шерсті, то казали, що це відьма.
Як можна було захиститися від відьом?
Навіть не знаю.
Що таке вовкулаки?
Хто ж його знає.
В якій подобі міг з'являтися чорт?
Цього я не знаю. Може і знала, але тепер все вже позабувалося.
Що ви знаєте про русалок, хто вони такі?
Якщо у воду залізеш, вона може залоскотати, втопиться можеш таким чином.
Хто міг стати русалкою?
Нехрещена дитина.
Як виглядали русалки?
У вигляді людини, тільки тулуб у неї не такий, не людський, схожий на риб'ячий.

Коли можна було побачити русалок, в яку пору року?

Мені здається, у цю пору.

Де можна було їх побачити?

Ну звичайно у житі. Були голубенькі квіточки, казали що їх не треба рвати, бо ці русалчині квіточки. Це теж по розповіді бабусі. Мені було 12 років, коли ми сюди переїхали. Щось і знала, та позабувала.

Що робили при зустрічі з русалками: хрестили, давали імена, кидали стрічки, хустки?

Не знаю, що робили.

Чи виконували русалки якісь позитивні дії для людей?

Я думаю, що виконували, але не знаю які. Мені казали, що як підуть жито жати, малих дітей брали з собою, і десь під копну жита ставили люльки, обмотували чимось, щоб русалка не облоскотала.

Чи могли русалки карати людей за певні дії?

Я думаю, що ні.

Як можна було вберегтися від русалок?

Я цього теж не знаю.

Що ви знаєте про мавок?

Це мабуть теж русалки, тільки іншою назвою називали.

В який час вони з'являлися?

Казали до сходу сонця, після сходу вони не появлялися.

Що ви знаєте про домовиків у Вашій місцевості?

Да, існували.

Як виглядали домовики?

Як виглядали не знаю, але що існували добре знаю, коли мій чоловік помер часто у ночі двері закривалися і відкривалися. Кажуть, що він приходив. Двері клямкали.

Чи можна було їх побачити?

Бабка казала, що не можна, вони, як я знаю, мають вигляд померлої людини і живуть у кожному домі.

Чорна Ніна Миколаївна, 1935 р.н., народилася в с. Ісаєво.
Записали: Карастан О.К., Арнаут В.І.

Існували у вашій місцевості відьми, ворожки?

Казали, що були, але їх не пам'ятаю і не вірю. На одну бабку казали, що вона відьма. У неї була дуже велика сім'я, вони так само жили, як і ми. Це не правда, просто віра людей.

Чи існують у Вашій місцевості легенди про створення землі? Хто, за легендами, створив землю, людину, тварин?

Казали, що на склонах тримається куля, казали, що земля кругла, але ніхто нічого не довів.

Чи існували у Вашій місцевості легенди про найкращі місця на землі?

Найкраще місце – це там, де ми живемо.

Хто такі вовкулаки і як вони називалися у Вашій місцевості?

Це вовки. Тварина, яка рве людину, вівцю, скотину, найслабші перетворювалися в вовкулака.

Що ви знаєте про домовиків?

Домовик вилітав через трубу.

Як він виглядав?

Чорний, страшний дід, казали, що він міг скакати.

Чорний Миколай Васильович, 1930 р.н., народився в с. Ісаєво.
Записали: Карастан О.К., Арнаут В.І.

Чи існують у Вашій місцевості легенди про створення землі? Хто, за легендами, створив землю, людину, тварин?

Як нас вчили в школі і як я вірю: землю створив Бог.

В давнину у вашій місцевості були відьми, ворожки?

Так, в давнину були ворожки, відьом хватало, але зараз їх немає.

Як вони впливали на людей, тварин?

Багато робили пакостів для корів, для людей. Розповідали, що могли поробить, як чоловіку так і жінці, після чого могли розійтися або помирали.

Як можна було захиститися від відьом?

Були противояддя. Наприклад у нас такого не було, а у сусідньому селі Левадівка був чоловік Самойлов, якщо хтось щось зробив корові, наприклад, наклав порчу, до цього чоловіка приходили і він допомагав вилікувати тварин.

Як можна було розпізнати відьму? Як вона виглядала?

Не можна було так розпізнати. Наприклад у Пасхальну ніч, коли батюшка казав: «Христос воскрес» і вони усі старалися триматися за кляму на дверях і одразу можна було їх впізнати.

В який час вони були особливо небезпечні для людей?

Увечері, вночі.

Що таке вовкулаки?

Я щось про це чув, але сам не можу зрозуміти, що це таке. Мені розповідали мої батьки, що у них був робочий, який розповідав, що його хазяїн перетворився у вовка і нападав на якісь отари овець, щоб нашкодити.

Хто ставав вовкулаком і що було причиною цього?

Не знаю, але були ще такі, це вже розповідала мені мама, про свого діда. Копали погріб, а він рив міну в ямі. Любив випивати і курив сильно часто, і як тільки йому не ставили магарич, він ще додому не дійде, а появляються гадюки в ямі. Тут був магазинчик, де працював єврей. І він ходив до нього, щоб він давав табака, гроші не платив. Прийшов одного дня до єврея за табаком, але єврей попросив гроші за табак, він нічого не платив, відвернувся і пішов, одразу після цього гадюки завилися на вісах.

Чи існували у Вашій місцевості уявлення про людоподібну подобу вітру, сонця, грому тощо?

Як я знаю, людей перетворювали у собак.

А ви чули щось про русалок?

Чув, але нічого не можу сказати, не пам'ятаю.

Хто такі домовики?

Це наче такі, які ходять по хаті у ночі не дають людині спати. Ходить стукає посудою.

А як вони виглядають?

Хто ж його знає.

Хто такий чорт і що ви можете сказати про нього?

Не знаю, я його ніколи не бачив.

СОЦІОНОРМАТИВНИЙ ПОБУТ

Ісаєнко Анастасія Матвіївна, 1937 р.н., вул. Леніна, 128, народилась у Волинській області, Головнянський р-н, село Нудижі. Переїхала в Ісаєве у 1950 році.

Записали: Петрова А.О., Шишков І.І.

Переїхала, бо вербували. Тоді багато людей перевозили, цілі ешелони, бо у нас там (на Волині) дуже багато населення, по вісім дітей у кожного, у нас вербували сюди. Багато людей переїхало. Все, що було вдома – все везли сюди. Роботи тут було багато.

У нас там святкують Пасху, Різдво, Новий рік (але не 1 січня, а 14 січня), Октябрська революція. Церковні свята всі святкували.

Які існували форми зібрання молоді?

Збиралася молодь по хатах, такі вже, що готові до заміжжя. Збиралися там, де хата велика, там де двоє чи троє дітей. То збиралися молоді в одній кімнаті, а батьки в іншій кімнаті. Збиралися здебільшого взимку, бо влітку роботи багато на полі. У нас на вечорницях ще льон пряли, прядиво там. Хлопці в карти грають, а дівчата прядуть. Збирались десь о п'ятій, о шостій годині, а о дванадцятій вже розходились, бо це ж голосно, батькам спати треба.

Чи збиралась молодь у піст?

Так, у піст також збирались, але пісень не співали.

Чи проводжали хлопці дівчат додому?

Так, проводжали до воріт. За ворота не заходили. Бо тоді було не так, як зараз – захотіли і зустрічаються. Тоді – тільки з дозволу батьків. Бо молоді можуть там і дружити, і любити – але якщо батьки не дозволяли – він швидко тікає.

Такого, щоб підночовували хлопці з дівчатами, я не помню.

Коли дитині одягали першу сорочку?

Десь у рік, не раніше. До цього у пельонках ходили.

Коли хлопці одягали перші штани?

Це років у 15–16, не раніше.

Коли дівчата одягали першу спідницю?

А це вже років у 18. У сорочках таких довгих ходили, а білизну не носили, і тому булавкою внизу застібнули і пішли. Плаття носили же трошки раніше, у 14–15.

Коли дівчинці заплітали косу?

Десь років у 14–15. А тоді підстригали.

Чи стригли якось по-особливому хлопця, який досяг повноліття?

Так, підстригали. Так десь, як зараз у нас міліція ходить.

Які ще ознаки у зовнішньому вигляді чи поведінці молоді (парубка, дівки) свідчили про настання повноліття?

Тут все залежало від статку. Якщо багаті, то вони і одягалися краще, і прикрашалися, а якщо грошей немає і дітей у сім'ї багато, то особливо ніяких змін не було.

Чи дарували дітям подарунки на свято Миколая?

Ні, у нас взагалі не справляли це свято.

А Козу, Маланку водили?

Так, це було, і коза, і Маланка. Молоді люди ходили, хто дружать. Звичайно, старі люди не ходили. І діти ходили.

Де ховали нехрещених дітей?

Нехрещених ховали поза кладовищем. Батьки ховали.

Якщо в матері померла дитина, чи існували для неї якісь заборони?

Так ніяких заборон не було, але яблука до Спасу їсти неможна було. Це якщо діти помирали в роду, то яблука до Спасу не їли. Бо там мерві души літають. А коли вже яблука посвятили, то можна.

З ким з батьків більше часу проводив хлопчик, а з ким – дівчинка?

Хлопчик більше часу проводив з батьком, а дівчинка – з мамою.

Якщо в жінки не було молока, чи запрошували годувальницю?

Нікого не запрошували, годували з соски коров'ячим молоком. Його з водою змішували і підсолоджували.

Хто в сім'ї вважався за старшого: чоловік чи дружина?

Чоловік.

Хто допомагав батькам у вихованні дитини?

Дід, баба допомагали.

Чорна Ніна Миколаївна, 1935 р.н., уродженка с. Ісаєве, вул. Леніна.
Записали: Петрова А.О., Шишков І.І.

Молодість свою провела у бідності, бо ходили ми босі, напівголодні, це були повоєнні роки.

Чи існували у селі молодіжні громади: парубоцькі, дівоцькі?

Було, аякже! І набагато краще, ніж зараз. Бо зараз лише дискотеки, а у нас і баян був, красиво грав.

Молодь була хоч і бідна, але дуже дружна, ніхто нікому шкоди не робив. Дівчата могли не боятися іти селом одні, а тепер страшно.

Збиратися починали десь у 16 років. У 16 років дозволяли дівчині вийти на вулицю, а раніше не дозволяли, вважали, що ще не пора. А у 16 років я вже могла вийти на вулицю, і то ще боса, бо взуватися ще не дозволяли.

Збиралися разом і хлопці, і дівчата – усе село виходило на площадку, на танці. Був зооветеринарний технікум, і там стадіон, і ми ходили туди, там баян грав. Там і паруються, звідти і сім'ї виходять.

І по хатах збиралися, молоді жінки, пряли, вишивали, плели, може, насіння лускали, розмовляли. Такого, щоб пили, ніколи не було. Книжки читали. Якщо є один, хто добре читає, грамотний, то він читає, а ми слухаємо, а потім розбираємо, що там і до чого, правильно чи неправильно. «Анну Карєніну» рік читали, поки ми її розібрали.

Вчились тоді дуже мало людей, бо поступити кудись було дуже важко.

Які пісні співали, що танцювали?

Співали тоді багато, українські пісні співали, і танцювали також: «полька», «краков'як», вальс.

Які Ви пам'ятаєте ігри?

Підлітками грали ми у «війну», у прятки, у «журавля» (один наймічніший хлопець, ми стаємо у шеренгу за руки і той хлопець біжить на нас, і якщо останній обернеться, то все, а якщо той перекинеться, стає у хвіст.

Зі свят – тільки Новий год і Пасха. Новий год цікавіше, у козу переодягалися, ходять по вулиці, красиво. Молоді люди ходили, і одружені теж, але молоді пари, не старі.

У кого збиралися на вечорниці?

У хаті збиралися у тої, яка дівчина запросить. Починали, як смеркається, а закінчували десь о півночі, то вже всі мали бути вдома. Бо тоді строго було, батьки дивилися за своїм хлопцем чи дівчиною, щоб ніякої шкоди не наробили.

Підночовували хлопці з дівчатами, аякже! Це завжди було і буде. Батьки дізнавалися вже, коли треба було бавити. Це ж природно, тому це не гріх.

І хлопці з сусіднього села до наших дівчат приходили. Тоді наші хлопці з ними билися. І якщо виходе заміж дівчина за хлопця з іншого села, то викуп платить той жених нашим хлопцям.

З собою на вечорниці ми нічого не приносили.

Чи запрошували священика в перший день по пологах читати молитви біля породіллі?

Так, читав молитви обов'язково, бо до 40 день не має вона права виходити на вулицю.

Якщо сім'я була бездітною, як це оцінювалося громадою?

Всяке могло бути, і причини різні, може, то вона хвора, чи він хворий. Могли взяти на виховання дитину. Могли сказати, що це їх Бог за щось покарав, але це неправда.

Хто в сім'ї вважався за старшого: чоловік чи дружина?

Чоловік, звичайно. Він глава сім'ї.

Чи запрошували жінок-годувальниць у сім'ю, якщо у матері не було молока?

Ні, такого не було. Якщо у жінки молока нема – то у корови воно є.

Хто ще з членів родини займався вихованням дитини?

Якщо були дід і баба, то вони допомагали. І старші діти могли допомагати, коли їм вже років по 15.

Хто забирав дитину на виховання, якщо вона ставала сиротою?

Хрещені батьки забирали. Або дід з бабою, або старші діти, якщо вони вже одружені.

Яке було правове становище прийомних дітей у сім'ї?

До них ставились, як до рідних, бо сиріт не можна ображати, це гріх.

В які ігри грали маленькі діти?

Маленьким дітям давали саморобні ляльки, м'ячики, щоб гралися у дворі, бо за ворота малих дітей не пускали.

Чи допомагали люди один одному у повоєнні роки?

Обов'язково. Голодовки були, недороди були, тому хто собі що зварить, та й поділиться. І сусіди всі один одному допомагали, бо жили всі як брат з братом, дружно, і всі один одного знали, а тепер і не знаю, як тих сусідів звуть.

Чорний Микола Васильович, 1930 р.н., уродженець с. Ісаєве.
Записали: Петрова А.О., Шишков І.І.

Які традиційні форми колективного спілкування існували у селі у будні, робочі дні і під час дозвілля?

Був клуб, і молодь переважно відпочивала у клубі. У селі був сільськогосподарський технікум, де навчалося близько 300 чоловік. У клубі дивилися кіно, потім були танці.

Звичайно, всі свята відмічалися дуже добре: октябрьська (свято Жовтневої революції), Перше травня. І біля технікуму трибуну робили, і у школі також збиралися. У школах постанови ставили перед святами. Зараз молоді люди таке не влаштовують і не святкують так.

Хлопці у футбол грали, взимку на коньках каталися.

Збиралися постійно, хоч кожний вечір, якщо час є. Там площадка біля технікуму була. Гармошка, танці.

І по хатах збиралися, і хлопці, і дівчата. Збиралися в того, в кого була більша хата і більше місця. Ігри були: і «платочок», і «фанти» (хто програвав, мав заспівати, чи вірш розказати).

Чи святкували у селі т.зв. «храм» («престол»)? Як це відбувалося? Чи продовжують відзначати ці свята зараз? Чи популярні вони серед молоді?

Храм відзначали обов'язково, це ж свято села. У нас це свято називалося «Казань», бо церква називалася Казанська. 4 листопада це день села у нас. І зараз його почитають.

Як проходили інші свята? Чи ходили Ви колядувати, щедрувати?

Обов'язково! По шість, по вісім чоловік ходили. І вже сімейні були, а все одно ходили. Це не мало значення, одружений ти чи ні. Воно все було, а зараз поступово відходить. Зараз молодь і колядок не знає.

Дошлюбне спілкування молоді.

У наші роки геть все інакше було. Стидно було. Навіть якщо хлопець і дівчина подобаються одне одному, їм у селі навіть стидно було зустрічатися. Вони ввечері зустрічались, коли вільний час. У кіно ходили. Якщо подобається дівчина – хлопець гостинець їй якийсь принесе, цукерки. І сидять, балакають. Біля річки могли посидіти.

Такого, щоб підночовував хлопець з дівчиною, на моїй практиці не було.

Тоді совість була. Щоб ученик чи будь-хто молодший зустрів чоловіка старшого за себе і не привітався – такого не було.

с. Каховка

МАТЕРІАЛЬНА КУЛЬТУРА

Стрига Марія Петрівна, 1938 р.н.
Записала Котова Г.С.

Одяг

Чи носили дівчата вишиті сорочки?
Були.
Який орнамент був присутній на цих сорочках?
Квіточки.
Якою технікою вишивки вони були зроблені?
Хрестиком.
Де розташовувався орнамент на сорочці?
Пазуха, манжети і внизу робили зборочки.
Якій був комір у сорочок?
Його не було.
Як зав'язувалась сорочка?
Спереду на китечках.
Якого крою були сорочки?
Клином, сюди підтяжки, сюди вишивка (спереду).
Які спідниці носили дівчата?
Разні спідниці носили дівчата. Шили восьмиклинки, це вже тепер стали сильнокройні шити, а раньше шести-, восьми-, дванадцятиклинки.
Чи оздоблювали спідниці вишивкою?
Не вишивали, тільки кофти.
За допомогою чого спідниця трималася на стані?
На пуговичках, шили пояс клали його на спідницю, ще раньше були такі крючечки.
Чи носили жінки пояси?
Носили, були зроблені з кезаїну, ремінні пояса.
Чи тримали на смерть шлюбну сорочку?
Обязательно.
Чи дарувала молода сорочку молодому?
Ні, у нас був такий закон, що я вихожу замуж, то я купляю на жениха одівання: костюм, рубашку, а жених – на мене: плаття, вінок, фату, туфлі.
Чи відрізнялась буденна сорочка від святкової?
Аякже, люди шили такі сорочки, то на празник матеріал, а то на кожен день. Святкові сорочки відрізнялися орнаментом. Вони були розові, зелені, сині.
Якими були дівочі зачіски?
У коси запліталися в дві найчастіше, одна була ще.
Чи носили дівчата віночки?
Ні, тільки на празники на Івана Купала, то тоді ідуть до річки, гуляють, плетуть вінки.
Чи заплітали дівчата у волосся стрічки?
Ні.
Чи носили дівчата гребінці для волосся?
Були, вони були круглими з зубчиками.
З чого складався головний убір нареченої?
Волосся закладали, не заплітали, а розчісували і закладали в гулю, заколками припилювали, а тоді чіпляли фату, вінок. Вінки були не такими, як тепер, а раньше робилися з воску отако стоячі, а ото внизу бубочка на бубочці три ряди чи чотири, зав'язували позаду.
Чи робили кучері?
Робили, нагріють гвоздів і крутять.
Який головний убір носила заміжня жінка?
Платки надєвали з мелістину, ситцю, ляні, шерстяні.
Як мили волосся?
Милом і соняшника напалять, луг робили.
Які шийні прикраси носили дівчата?
Намисто купляли, воно було, яким хочеш. Бувало намисто сплетені одне на одному, бли ще грубі, отакі великі. Самі їх не робили.
Які сережки носили?
Були сливками, круглі, вишеньками. В мене сестра носила голубі сливки.
Чи носили обручки?
Ні, як тільки вийдеш замуж отримаєш обручку, я свою після віддала синові.
Яке взуття носили дівчата?
Туфлі були і парусові, і лакові, з мережками. Вони були всі дешевими.

Якої висоти були підбори?
Разні від 3 до 7 сантиметрів.
Який був ніс у взуття?
Кругленький.
Яким був зимовий одяг?
Носили куртки, хто пальто, плащі, шуби.
Чи розводили вівців?
Обязатльно, в мне годів десять, як я більше не розвожу вівців.
Чи робили з вовни зимовий одяг?
Ні, тільки биті валянки робили, носки плели.
Чи носили чоловіки вишиті сорочки?
Так, в магазинах куплялі сорочки вже вишиті.
Чи вишивали самі?
Хто міг, той вишивав.
Чи носили чоловіки постоли?
Були, робили з яловичини, бика заб'ють або корову.
Якими були літні капелюхи?
Носили з житньої соломи робили.
Які зачіски носили чоловіки?
Підстригалися, стриглися наголо.
Чи носили чоловіки довге волосся?
Нє. Обикновєно підстрижені, хто любив вуса носити, але навіть мій дід не носи бороду, майже ніхто не носили бороди.
Чи був у Вашому селі ткацький станок?
Був, але померла бабка, яка його мала.
Чи вирощували у цій місцевості волокнисті культури?
В колхозі все було і конопля і льон.
Чи робили домотканну матерію?
Ні, тільки пілки робили.

ВЕСІЛЛЯ ТА ПОВ'ЯЗАНІ З НИМИ ЗВИЧАЇ

Федориніч (Гайдай) Галина Петрівна, 1930 р.н., вул. Центральна, переїхала з Красного Кута у 1950 році.
Записали: Лозовщук О.Ф., Білокамінська В.А.

Скажіть, будь ласка, у вас було сватання?
Ну та було, я свальби не робила.
Свати приходили до вас?
Він сирота був. Ну приходили канешно.
Скільки сватів брали?
Троє кажеця було.
А кого брали за старосту?
Там ті свати та й усно. Я не можу помнити.
Вони з собою щось приносили?
Хліб приносили, рушник, бутилку водки.
Про що вони заводили розмову?
Чи я согласна за його йти чи він за мене чи наравиця одно другому.
Що давали в знак згоди молодому?
Давала платок тай все.
Платок був на тарілці?
Ну да.
А молодий за це щось давав?
А молодий рушник з хлібом та й усьо.
Гроші він не давав за платок?
Нє.
Ви старостів перев'язували?
Тоді не було нічого в'язати. У п'ятдесятом году це було, тоді рушників не було, ми тоді й босі ходили й голі.
Бувало таке, що молода відмовляла?
Ну да, бувало і він одмовляв. Було у нас в селі, що він пішов посватався, вона йому викинула платок, а він її рушник. А він узяв та пішов забрав той рушник та платок їй віддав і женився на другій.
Молода гарбуза не давала, як не була згодна?
Нє, не знаю.
А в який день приходили свататись?
В вихідний день і ни в такі дні де Богу моляться, послє Різдва до Крещенія нізя ни свальбів робити, нічого. Вже як вода освятиця тоді вже можна.

На сватання наймали музик?
Та нє.
На який день призначали весілля?
Бувало і через дві неділі, бувало й через місяць. Неділя – це свальбу робили.
Як у вас називали наречених?
Женіх – нівєста.
А молодь як називали зі сторони молодих?
Шафарі, бояри були, шафарки.
По скільки шафарів і шафарок брали?
А я знаю. Одна була шафарка і шафар.
Чи брали в вашій місцевості посаджених батьків якщо не було батька і матері?
Брали хосних батьків.
Нанашок призначали? Кого брали в нанашки?
Хосніх своїх, перевязували їх.
Яка роль батьків була на весіллі?
Благословляли, щастя здоров'я жилали всім, хліб-сіль дарували.
Скажіть, в який день запрошували на весілля?
Можна й на тиждень раньче, можна й на неділю.
З чим йшли запрошувати? Що говорили?
Я цего не знаю.
Чи пекли коровай у вас?
Пекли. Як дочку заміж видавали, то два такі пишні спекли. Шалаш робили, це дочка у мене 51 – го году, то як заміж віддавали: староста був, це вже з його руки дядько, калачі пекли кожному свальбишним, дарували рушник і калач, пара людей, значить пара калачів з коровайом. Коровай різали по кусочку і кожному дарували.
Хто різав коровай?
Шафар, хто ж.
Як саме він це робив, пригадаєте? Що він робив перед тим як різати?
Нічого він не робив. Точив ножа, тіки не помню як, у шо він точив.
Може об стелю?
Да. Да. Об стелю, а тоді різав.
До яких пір він точив?
Доки не перевяжуть, я вже забула.
Хто ходив запрошувати на весілля?
Ну жиніх з нівєстою.
То весілля робили у кожного окремо?
Окремо. Було тут у нівєсти, а потом у жиніха.
Нівєста одягала вінок як ходила запрошувати?
Да, вдягала. Їз шафаркою вдвох ішла просити.
Кого запрошували пекти коровай?
Любу людину, яка вміє пекти.
А в кого в домі пекли коровай?
Ота жінка пекла в себе.
Ця жінка могла бути розведенною чи вдовою?
Нє, з чоловіком була.
Вона одна пекла?
Нє, помогали ще там сусідки чи хто. Ну коровай оден такий красівий, а другий менший пекли.
Перев'язували цих жінок?
Перев'язували попарно, місили тай ото перев'язували.
Запікали щось в коровай?
А я знаю шо вона кидала, і маргарин і яїчка, а зверху тоді пудрою, з тіста ото розмальовували та клали наверх і голубів пару пекли, лєнтами перев'язали ті голуби. То жиніх і нівєста дожні зїсти ті голуби.
Хто дарував їм цих голубів?
Я не помню, шафар чи батьки може.
А гроші клали?
І гроші клали, да копійки. І яйця клали.
Можливо ви знаєте, навіщо це робили?
Така традиція, а я знаю навіщо.
Як робили білу пудру якою змащували коровай?
Збивали якось сахар, яїчка. Раньте ж не було пудри, щоб посипати, а збивали. Я сама била на Паску і не жовток, а білок, та я трошки, а то ж багато треба.
Звичай переливати дорогу був у вас?
Було, то жиніх – нівєста їдуть, а їм переливають дорогу. Шафар кидає гроші.
Хто переливав дорогу?
Хто хоче.

Старі люди могли переливати?
А якже. І дівчата і хлопці і діти і всі переливали.
Переливали з хлібом?
Да, клали хліб на стулі. Молоді його забирали і поїхали, кинули гроші.
Скажіть, викупляли у вас наречену?
Бувало так шо викупляли і крадуть нєвєсту тоже, а жиніх тоді викупляє. Вони вкрали та ховають її, туфлі крали і куди вона піде з одним туфльом.
Хто крав?
Хто хочиш.
А викупляв хто?
Шафар.
Якщо у молодих були молодший братик чи сестричка, ким вони були на весіллі?
Не знаю.
Вони не продавали молоду?
А крали її, а тоді шафар викупляє.
Чи були світилки на весіллі?
Були, були.
Що вони робили?
Я не помню.
Кого брали в світилки?
Ну подружків.
Скажіть, хто вдягав наречену?
Ці ж удівали світилки, шафарки.
Наречена сиділа на подушці? Чи на кожусі?
Да, на подушкі.
Хто був на весіллі самий головний, командував всім?
Ну хто, як він… староста.
Коли обдаровували молодих?
Як вже свальба кончалась, тоді вже.
А чим дарували?
Хто чим міг.
Як запрошували на дарування?
Просим на хліб, на сіль жениха і нєвєсту, щоб щастя, здоровля було.
Дарування відбувалось короваєм?
Да.
Куди водили спати молодих?
А де. До родичів чи до сусідів.
Хто вінка знімав з нареченої?
Жиніх знімав.
Чи в'язали червону лєнту на графин вина?
В'язали, в'язали.
Навіщо це робили?
Так як, наче вона чесна.
Вінок де зберігали?
Коло вікони клала.
Чи можна було його комусь давати?
Не знаю.
Ви тутешня?
Нє, я сама з Красного кута.
В якому році ви сюди переїхали?
В 1950 тім. Чоловік мій звідси.
Весілля ви де гуляли?
Тут.

ПОХОВАЛЬНО-ПОМИНАЛЬНІ ЗВИЧАЇ ТА ОБРЯДИ

Прийма Раїса Семенівна, 1925р.н.
Записав Гетьманець С. А.

Які прикмети віщують смерть наяву?
Собака виє. А пугачі, пугачі я знаю кричать на погоду.
Чи можна якось запобігти смерті?
Од смерті не можна втікти, нічим її не спиниш.
Як прощаються з вмираючою людиною?
Прошу прощенія, прошу прощенія, прошу прощенія три рази.

Чи знаєте, як можна полегшити агонію чи смерть?

Полегшити? А як ти синок полегшиш. Єслі заболєваніє якесь, то аж ніяк не запобіжиш. Вобще положено свічку, кожному умираючому давати. Говорять, як занімається якимось намовлянням старушка чи дитина, то вмирає сильно тяжко. Но я не бачила, тільки чула. Чула, що пробивають стелю, щоб легше умиралось.

Хто за правилами обмиває, наряджає померлого?

Ну кого попросять. Кого попросять хазяйни, то обмивають, одівають. Дають за це кусочок мила, чи полотенце. Кличуть обмивати сусідів, як нема родичів, а як є то вони і обмивають. Просять кого можуть, кого ближче. Жінку обмивають жінки, а чоловіка чоловіки.

Як у вас кажуть на саму померлу людину?

Покійник.

Яким має бути одяг померлого?

Яким має одяг, хто приобрів шо. Єслі може людина, то загодя заготовляє. А не може, то вже тоді бігає. Був у нас дід помер, та тоді був сніг, болото, грязь. Та об'їжджали усі склади, не було чого вдіти. Неодружену дівчину одягають у вінок, фату, якщо є возможность, як нєвєсту вдівають. Хлопця, костюм одягають, букет ставлять жениха, і нєвєсті теж.

Що роблять з мотузками якими перев'язують ноги?

Та я не знаю. Кажуть є такі люди, що знають та забирають. А то бросають туда в труну, у ноги ставлять.

Що робили з водою, якою обмивали померлого?

Під кустік лили, чи в ямку, щоб люди не ходили не наступали. А чого не знаю.

Куди кладуть померлого після обмивання?

А, на скамєйки, чи на стол. Хто шо має. Хто на стол, хто на скамєйки. Головою ложать до вікони, а ногами до дверей.

Розкажіть про труну? Яка її місцева назва?

Плотники раніше робили труни.Давли їм за це грошей трохи. У нас труну звуть гробом.

Що саме кладуть на стіл, покуть?

На стіл кладуть панахидку з гостинцями. Хліб, віконку кладуть, свічку запалюють. Свічку кладуть у баночку з пшеничкою. Як обідають, то для померлого ставлять борщ, трохи водки, кусочок хліба. Картошечку чи шо, в тарілочку ставлять.

Скільки днів має стояти вода для «душі» померлого?

Даже не буду казати, бо я не знаю.

Чи завішують дзеркало, зупиняють годинник?

Завішують. Завішують всі дзеркала, де вони є. Але для чого не знаю, казати не буду.

У який спосіб сповіщають людей про смерть?

Одкривають ворота, вішають рушника на тому, якщо мерлець є, платочок на воротах.

Коли і як у Вас голосять?

Хто як може. Ті кричать вдома, і до кладбища, і на могилі. А хто не може прощається, тихенько.

Як довго можна плакати, тужити за померлим?

Скільки душа туже. Скільки синок душа туже. Говорили, шо до года. Но тоже всьо врем'я, всьо врем'я туже.

Що несуть з собою люди, коли ідуть прощатися з померлим?

Квіти несуть. У нас ось хто внезапно помер, це ж внезапно, люди хто шо має несе. Хто картошечки трохи, хто водки, жир який, ну в помочь. То це несуть, хто може.

Чи можна залишати померлого самого?

Вобще не положено. Раніше цілу ніч, є люди міняються цілу ніч та сидять.

Хто має сидіти біля померлого вдень і вночі?

Сидять друзі хороші, а то близькі, родствєнніки сидять, усі.

Скільки ночей перебуває покійний у хаті?

Тепер довго не держуть, потому шо опасно. Обтирають то укусом, соллю обкладають. Єслі хтять подержати. А як не можна, то хоронять на другий день.

Скільки днів «душа» у хаті на цім світі?

До сорока день кажуть. А на сороковий день, вилітає на небо, так кажуть.

Коли приходить до хати священик?

А як мають хоронити, назначає священик время, чи то дванадцять, чи час, чи два. Тоді привозять вже священика. Тоді він співає в хаті. Дев'ять свічок дають, всім окружающим, хто там близько стоїть. Як іде, то на воротях співає трошки, тоді на воротях на кладбіщи отслужить.

Якщо небіжчика перекладають у труну перед приходом священика, то чи кладуть у неї якісь речі?

Ну хто може, полотенце кладуть, а хто може хоче яку вєщь покласти, то ставлять. Як нужно там, свої, родствєнніки. Якщо є паличка, кладуть паличку, фуражку.

Чи може прощатися з померлим вагітна жінка?

Оцього я не знаю. Цего синок не знаю.

Чи стукають домовиною об поріг, коли виносять померлого на двір?

Тоже не знаю. Закривають двері, знаю. Як винесуть домовину, то закривають.

Як лаштують подвір'я для похорону?

Ну щоб чистенько було, аккуратно щоб було. Прибирають, щоб було акуратно, чистенько.

Чим перев'язують руки носіям труни?

Хто платок, хто полотенце. Хто що може.

Чи несуть у вас на кладовище коливо?

На кладбіще не несуть, а на столах стоїть, ставлять на столи обізатєльно.

Чи є звичай «перестеляти дорогу» від хати до воріт?

Да, це як виносять, то стелять. Стелять, хто що може. Хто пілочку, хто полотенце, а як є то покривало, Хто, шо може. Дорогою прокидають. Ідуть, ідуть тай прокинуть. А тоді вже на кладовищі перед воротьми стелять, і як до ями несуть, то теж прокидають.

Як довго не можна було прибирати у хаті?

До дев'яти день не можна було прибирати.

У якому порядку стає і іде похорон?

Ну хто. Хореньки несуть попереду. Із віконою іде, а то кришку несуть. А потом уже покойника несуть.

Чи заносять померлого до церкви?

У людей заносять, а у нас же нема церкви.

Що відбувається перед воротами кладовища?

Одпіває батюшка, тай всьо. Передавали ще «пост». Роздають людям гостинці, ложечку чи кружечку. Тарілочку передають, вилочку, чашечку. Це значить, що попередній померлий здає новому «пост» при воротах кладовища.

У який спосіб опускають труну у могилу?

Опускають за допомогою пасів. Такі паси є. Або на рушниках, тоді ці що копали могилу, забирають рушники і розрізають їх. Ми наприклад селом скидалися, покупали паси. То на тих пасах опускаємо гроби. А зореньки та все інше зберігається у вас, у тих що в них покойник був. Сохраняється до другого.

Чи кидають у могилу щось інше окрім землі?

Нє, не кидають, тільки квіти кидали.

Як запрошують людей на посмертний обід?

Ідіть приходьте на обід, на поминки. Пожалуста до столу приходьте.

У який спосіб чинять вертаючись до хати?

Руки миють. Полотєничко, водичка довжні бути на воротях.

Як розпочинається обід?

Садовлять людей, тай начинається, начинається з колива. Отче наш читають. А як нема батюшки, то так люди читають. Коливо кушають, а тоді починають обідати. Раніше на стіл ставили синок, борщ, картошечку, кампот. Раніше і це тяжко було приготовити, не те що тепер, як на свадьбу готовлять. Для покійного ставлять борщ, стаканчик водки, хліб.

Що саме роздають людям на помин душі?

Як на дев'ять день, то куль очки роблять, там булочка, пряники, калачик.

Чи сплять у хаті у після поховальну ніч?

А де ж будуть спати. У тій хаті де покойник був, свічечка горить, водичка свячена стоїть, колива трошки залишають.

Чи носять зранку «сніданок» на могилу?

Ну це ж поминки померлому несуть. Просто гостинці несуть. Канфєти, пряники, булочки. Рушник на хреста в'язали.

Як справляють « дев'ять, сорок день, рік»?

На девять день ідуть на кладбище, ну як поминати. На сороковий день уже готовлять, хто може. А хто не може, той панахидки розніс гробокопателям і все. Казали, що сорок душ треба кликати, але тепер ніхто не придержується цього.

Чи роздають одяг померлого?

Роздають як у кого залишаться. Зараз як і раніше після похорону роздають.

Як відчувалася присутність душі померлого, як довго?

До сорока день.

У які свята поминають померлих?

На Різдво На святий вечір носять панахидки. На проводи, на кладовищі поминають мертвих. Поминальні суботи, але це хто як може. Поминальна субота дорого стоє. Як хто йде, то я вийду та роздам за померлих.

З чого складається поминальний дар?

Теж саме. Печеня, булочка, гостинці. Калачика несуть.

Як і де ховають тих, хто повісився, утопився?

Раньше хоронили на краю кладовища. Або поза кладбіще хоронили.

У який день року їх поминають?

Хто як може, так і поминає. На Проводи поминають. На Проводи обов'язково поминають, даже приїжджають за тисячі кілометрів, щоб пом'янути.

МІФОЛОГІЯ

Прийма Раїса Семенівна, 1925 р.н.
Записали: Карастан О.К., Арнаут В.І.

Хто, за легендами, створив землю, людину, тварин?

Сама земля сотворилася.

Були у вас раніше відьми, ворожки?

Була одна ворожка.

Що вона робила людям?

Таких людей, як вона, мало де знайдеш. Вона робила багато чого доброго і для мене раз зробила. Я дуже хворіла, а лікаря не було. Мені сусідка порадила піти до бабки. Я у неї була два раза, вона мене мазала чимось, при цьому щось про себе промовляла.

Вони часто шкодили людям?

Наша бабка ніколи не шкодила людям.

Як вони виглядали, яку зовнішність мали?

Виглядала, як звичайна людина.

Що ви знаєте про русалок?

Що жила вона глибоко в воді і, коли наставав вечір, виходила на берег річки і починала своїм ніжним голоском кликати молодих парубків.

Як вони виглядали?

Висока, стрункa молода дівчина з довгою косою.

Що ви знаєте про домовиків?

Старичок- молодичок, який мешкає у хаті.

Де він мешкає у хаті?

Бабуся казала, що він мешкає біля печі і в ночі не дає хазяїну спокою, дуже гуркоче.

Чи вважається гріхом мати домовика в домі?

На цій землі багато гріха, а от він ніяк не може бути гріхом. Якщо його не чіпати, він тобі нічого не зробить.

Що ви знаєте про чортів? Як вони виглядають? Може хтось бачив?

Знаю, чула. Була молода і вночі дуже часто просиналася, бо мала маленьку дитину. Якось встала, підійшла до кроватки дитини та й побачила чорну кішку. Я хотіла взяти дитину, а вонаб до мене кидається. Думаю, що це таке? Не знала, що робити. Пішла розбудила чоловіка, а коли підійшли до дитини, кота вже не було. На слідуючий день пішла в церкву, батюшка сказав, що це був чорт і дав мені іконку для дитини. Більше такого не траплялося.

Що ви, знаєте про блуд?

Моя мама блудила, пішла до криниці і вернулася дуже пізно, бо не могла знайти дорогу додому.

Чи може блуд завести людину до смерті?

Як мені казала мама, що може.

СОЦІОНОРМАТИВНИЙ ПОБУТ

Стрига Марія Петрівна, 1938 р.н.

Записали: Петрова А.О., Шишков І.І.

Які форми дозвілля молоді існували у Ваш час?

У клуб ходили, на роботу ходили. Є время – підеш у клуб. Як ми розважалися – робили, як прокляті воли. Як було время – то було время і піти у клуб, і на танці. А не було время – то сиділи вдома, нікуди не ходили.

Ходили у клуб, як кіно привезуть – особливо якщо індійське. Є гроші – підеш, нема – не підеш. По 20 копійок був білет. А зарплату тільки раз у год давали, в кінці года. Мама там щось продала – підеш попросиш у мами, вона тобі дасть, а як не дасть – то сиди дома. А хлопці були скупуваті трошки. Не те що за дівчат не платили, а бувало дивиться, щоб ти і йому купила білет. Такі тоді хлопці, таке тоді время було.

У клубі кіно подивилися, розклали стула – і давай танці під гармошку. І полька, і вальс, і краков'як – такі були танці. Це тепер на дискотеках виспатися можна, а тоді танцювали так, що ноги боліли і дірки у підошві протирали.

На вечорниці ми не збиралися, не було коли. Старші збиралися, десь 27 году. Дивляться, в кого мама поїхала в Одесу – і туди, і до дня балалайка, цілу ніч гуляють і веселяться.

Чи підночовували хлопці з дівчатами?

Не було такого, щоб підночовували. В мене сестра була старша, і один хлопець сильно хотів її, а була така гра «Болею», де хлопець должен дівчину цілувати. А у нас у сусідки росла акація, поруч з нашою хатою, та він усю ту акацію ізлазив, щоб її поцілувати, і не найшов. Такого, як зараз, не було.

Ви заміжня? Ваш чоловік старший чи молодший за Вас?

Я двічі була заміжня. Мій перший чоловік був менший за мене на два роки, а другий менший за мене на 10 год.

Скільки Вам було років на час укладання шлюбу?

Перший раз мені було 18 год. І 18 год ми разом прожили. А з другим чоловіком я вже 30 год живу. Разне буває: і поспоримось, і полаємось.

Розлучення вважалось нормальним явищем?

Ну, як п'є – то вже не хазяїн. Із-за п'янки розводились.

Скільки дітей у Вашій родині?

Син у мене от первого остався. У моєї мами було 8 душ: 4 хлопця і 4 дівчини.

Хто в родині вважається найголовнішим: чоловік чи жінка?

По-моєму, чоловік.

Як звертались до старших у Вашій родині: на «ти» чи на «Ви»?

Ми звертались спочатку на «ти», а тоді сусідка каже: «Чого ти до мами на «ти» кажеш, вона тобі що, подруга?» Ми тоді стали казати на «Ви», але потім якось соромно стало, наче мама нам чужа. І ми знову стали на «ти» казати.

Хто, окрім батьків, займався вихованням дитини?

Мама моя. Я дояркою працювала, а діти були з мамою.

Де проводили час діти: в хаті, на подвір'ї, на вулиці?

Ми не мали у що вдіватися, щоб на вулиці бути! Одна фуфайка, та одні капці на всю сім'ю. Діти вдома сиділи. У школу підеш, зі школи прийдеш – і вдома, нема куди йти.

У які ігри грали діти?

Як зберуться такі самі як я, то грають у жмурки, у пугеньки, у скакуна. Пограються, та й розходимось.

Яку роботу по господарству доручали дітям?

Мама моя іде у степ, а вона держала і корови, і свині. І каже, щоб каждий нарвав по мішку трави, і сушити, щоб насушити для коров сіна. Піч палили, то палички якісь збирали, наче дрова.

Чи були у Вашому селі матері-одиначки? Як до них ставились?

Були, як зараз, так і тоді. А чого її судити: коняка на чотирьох – і то спотикається, а людина на двох. Буває, що хлопець ходе, ходе, а потім знаходить собі іншу, а ця з дитиною.

Хто забирав дитину до себе, якщо вона ставала сиротою?

Родичі брали. Раніше ж не було, як зараз: інтернати, дєтдома. Родичі забирали до себе, виховували.

Як ставились до прийомної дитини?

Як до рідної. Не обіжали дітей ні грама. Що своїм дають їсти – те і тому дитинчаті дадуть.

Ви хрестили свою дитину? Кого взяли за кумів?

Аякже! Ті нанашки вже повмирали. Дві пари нанашок було. Дві сестри рідних і два чужих чоловіка.

Які відносини складались у хрещеника з хрещеними батьками, у батьків хрещеника з кумами? Кумів вважають за друзів чи за родичів?

Дитині вони вже хрещена мати і хрещений батько. Родичі.

Чи носили хрещеним батькам вечерю? Кому ще носили вечерю?

Носив, обязательно носив. І до баби носив, і до тіток. А тоді ми сходимся домами, вечерю носимо.

Як у селі складаються відносини з сусідами? Це близькі люди?

От ми прожили всю жизнь сусідами. Звертаємось, ми туди, вони сюди, помагаєм, як щось треба.

с. Левадівка

МАТЕРІАЛЬНА КУЛЬТУРА

Пігнаста Стефанія Григорівна, 1945 р.н., вул. Леніна, 63.
Записала Білочук І.В.

Поселення

Чи знаєте час виникнення села? Звідки знаєте?
На початку XVIII ст., а в якому році, то я цього не знаю.
Чи приєднувалися до вашого села переселенці?
Так, переселенці і зараз ще живуть.
Звідки переселялися?
Я знаю, що моя сусідка переїхала з Чернігівської обл., а так більше не знаю, хто звідки.
Якщо є переселенці, то як вони розселені?
В нас вони хто де хотів там і жив. Не було такого, щоб їм будували хати на одній вулиці.
Які вам відомі назви окремих частин села?
Може колись і ділилося село на якісь частини. А зараз такого немає. В нас лише одна вулиця головна, а то провулки.
Які природні умови села та околиць?
Колись не далеко за селом був садок, виноградник, а тепер їх вже немає. Тут ще є річка Тилігул, ліс, а то все степи.
Як розташована садибна забудова?
Є багато провулків і там хати строїв хто як хотів.
Як виявлений центр села?
Там все є на чому село тримається.
Які будівлі є в центрі?
Є там магазини, дитячий садок, школа з парком, лікарня, аптека.
Які види житлової забудови існують в селі?
В кожного своя хата завжди була. Раніше мої батьки знаю без заборів жили і ніхто нікого не боявся. А я то вже ставила забор.

Сучасне сільське житло

Яку назву має Ваш житловий будинок? (хата, хижа, будинок, фазенда, котедж, іншу).
Просто хатою всі називають.
Коли збудоване Ваше житло?
Свою хату ми з чоловіком будували в 1963 році, а ще до того жили з батьками в невеличкій глиняній.
Як Ви вибирали план свого житла?
Самі строїли. А план був такий як у всіх. Як всі, так і ми.
Як робили фундамент?
Ми вже каменем робили і цементом заливали, а в батьківській хаті, здається, взагалі фундаменту не було.
Стіни?
У батьків в хаті стіни були з глини. Там ще солома була.
Стеля?
Ставили палки спеціально вирізані клали комиш і глиною мастили.
Дах:
Форма?
Форма двухсхила.
Матеріал покриття?
Робили так само як і зараз тільки накривали комишем, соломою, а у сусідки я пам'ятаю хата вже під черепицею була.
Кількість приміщень:
У нас було 2 кімнати: в одній діти жили, а в другій батьки, кухня і сіни. А в теперішній хаті то вже кімнат більше і коридор зробили.
Вхідні двері: виходять безпосередньо на двір, у присінок, у ганок, у веранду, у галерею, інше...
Всі двері виходили в сіни, з сін вже на двір.
Скільки в житлі дверей, крім вхідних, і які приміщення вони сполучають?
Двері були в кожній кімнаті. Бо не удобно було коли діти ходили і заглядали до батьків в кімнату.
Система опалення :
Палили в печах і в грубках. Ми малими були то носили з лісу шишки, соняшник збирали, палили також соломою і бур'яном.
Якщо є в житлі традиційна піч, то як вона використовується?
Мати у печі їсти варила, хліб пекла. Ми взимку на печі спали у запічку.
Система освітлення : яка кількість вікон?
Було в кімнаті кілька вікон. Наприклад, я пам'ятаю, що в нас в кімнаті було 2, в батьків 3, а на кухні одне дуже маленьке.

Чи є на вікнах віконниці?

Колись не було, а потім, коли я будувала хату, то вже були.

Садиба – двір

Яку назву має садиба?

Ми просто казали: двір.

Кількість та розміри земельної площі Вашої садиби.

В мене разом з хатою всього 36 соток.

На якій землі зводили житло для новостворених родин члени Вашої сім'ї?

Будували хату біля батьків недалеко.

Чи є перед житлом, що виходить на вулицю, квітник, палісадник з кущами бузку, калини, тощо?

Раніше я не пам'ятаю, щоб в нас був квітник, та й зараз я теж його не садила.

Який вигляд має огорожа, яка відділяє садибу від вулиці?

Колись в нас такий плетений був з хмизу, а тепер ось поставили штахети дерев'яні.

Кількість господарських споруд двору, їхнє призначення та назви?

У нас були коло маминої хати літня кухня, сарай і погріб, зараз у мене майже так само.

Народна землеробська техніка

Яка землеробська техніка використовувалася раніше?

Рало, плуг. Дід тримав плуг, а я вела коня. Раніше нічого більше не було. Це вже зараз є трактори, комбайни.

Яке землеробське знаряддя називалося рало, соха, сабан, гена?

Ралом робили такі доріжки на городі, і потім садили картоплю, зерно. А коли робили другу доріжку, то першу прикидало землею. Про соху, сабан я колись чула але ніколи не бучила.

Яку худобу, скільки числом запрягали до цих землеробських знарядь? До якого часу це ще вживалося?

Запрягали від 1 до 4 голів. Волів брали менше, а коней більше. Вже такого немає, лише в підводу запрягають коня і все.

Які ще традиційні знаряддя використовували в селі для ручного обробітку землі, догляду за посіяним (лопата, сапка, вили тощо)?

Копали лопатою, сапою сапали і також садили якесь зерно. Були ще вила і граблі.

Які знаряддя праці використовували в селі для збирання зернових, сіна, огородніх культур? Перелічіть їх.

Огородні культури збирали руками. Сіно косили косарі і спеціальні косілки. За косілками йшли жінки і в'язали покоси в снопи. Потім ті снопи молотили спеціальною машиною.

Для яких сільськогосподарських робіт застосовувалася коса? Що таке «гола коса», «Коса з грабками»?

Що то таке «гола коса», «коса з грабцями» я і не знаю. Косили косою сіно, пшеницю під час жнивів. Заготовляли худобі на зиму сіно.

Що робили з косою, щоб вона була зручною при косьбі? (точили, клепали, на чому)?

Мій чоловік постійно косив або клепав косу кожен раз, як ішов на поле косити.

Для яких робіт використовувалися колись граблі? А зараз?

Граблями загромаджували землю, бур'яни згортали або сіно.

Для яких робіт використовувалися колись вили? А зараз?

Вилами перекидали сіно, підкидали його на полі, щоб воно не парилося. А зараз так само їх використовують.

Плахотнюк Володимир Іванович, 1934 р.н.,
Плахотнюк Марія Іванівна, 1938 р.н., вул. Олійника, 5.
Записала Котова Г.С.

Одяг

Що собою являв повсякденний одяг?

Костюми шевйотов – це така була ткань сіра, темно-синя. Плаття були крепдешинові, шифонові, штапельні, саржеві. Крій їх був таким: коротенький рукавчик, на низ довгі, як по сезону, але коротке не носили.

Чи ткали домоткану матерію?

Ні, не було. На верстатах робили тільки пілки, рядна.

Чи були вишиті сорочки?

Були, купляли в магазинах вже готові вишиті хрестиком комірці, пазуха, манжети та низ сорочки. На празники вишивали.

Яким був комір?

Стоячий та виложистий.

Який орнамент був присутній на сорочках?

Хмелик. І на рушниках, і на сорочках був. Рушники я вишивала гладью.

Які нитки використовували для вишивання?

Ленінградське муліне, бо воно не линяло.

Які спідниці носили дівчата?

Чотирьохклинки, шестиклинки і прямі були, в складки

За допомогою чого спідниця трималася на стані?

На пугвичках знизу вставлялася маленька змєйка. Кнопки.

Якими були жіночі зачіски?

Заплітались у коси, робили шість кіс як віночком, збоку брошки чіпляли, лєнти вплітали.

Який колір стрічки не вплітали?

Жовту, бо вважали цю як траурну.

Чи носили дівчата віночки?

З ромашки на полі плели.

Який головний убір був у нареченої?

Закладали коси, наверх вінок високий, назад длінна фата.

Чи робили кучері?

Так, деякі під коротку причоску, деякі длінні робили.

Чи носили заміжні жінки платки?

Носили, виходить жінка заміж їй зав'язують платок, вона його зав'язує, як захоче, частіше позаду. Старші жінки під боріду.

Якими були шийні прикраси?

Намиста були куплені. Таке перламутрове буле, брошки ще.

Чи носили дівчата гребінці?

Так, рогові були.

Чи носили безрукавки?

Так, носили.

Чи робили безрукавки з вовни?

Це мої сестри плели безрукавки з вовни в 41р., а я ні. Ми тримали овець, сестра не продавала одяг, тільки для себе плела.

Який ще зимовий одяг робили з вовни?

Валянки, рядна та все.

Чи був у вас ткацький станок?

Так, намотали нитки, мотовило, і був станок, що роблять рядна.

ВЕСІЛЛЯ ТА ПОВ'ЯЗАНІ З НИМИ ЗВИЧАЇ

Приходько Марія Миколаївна, 1954 р.н., вул. Леніна, 101.

Записали: Лозовщук О.Ф., Білокамінська В.А.

У вас весілля було?

Було. Раніше були такі традиції: мене одягали дружки, і я йшла кликати до себе на весілля його батьків. Вже на весіллі молодий приходив за мною з двома хлібами, і ми йшли на розпісь. Нас там сільський голова зустрічав з хлібом і сіллю. І гуляли весілля до 5 часов вечора в нівєсти.

Сватання було у вас?

Да було. В нас було за три місяці на перед, він прийшов з старостами, ми запросили сусідів.

З чим приходили старости?

З хлібом, з горілкою. Батьки їх перев'язували, а я при згоді давала хустку. Потім цим платком мене на весіллі зав'язували, як молоду.

А мама жениха перев'язувала старостів перед тим, як вони мали йти до молодої?

Ні, не перев'язували, вже ми перев'язували.

Про що заводили розмову коли приходили свататись?

Говорили, що у вас є гарна дівчина, а в нас хлопець: давайте їх поженем.

Кого брали за старостів?

Його батьки посилали до мене родичів.

Старостами брали одружених чоловіків?

Одружених, що гарно жили.

Платок ви молодому виносили на тарілці?

На тарілці, а він мені кидав гроші.

В який день ходили свататись?

Обично в суботу, а тепер: коли хочуть. Мій син сватався в середу.

Були такі випадки, що молода відмовляла молодому?

Я не знаю, я такого не помню.

В який день запрошували на весілля?

В четвер обично.

На який день призначали весілля?

Раніше коли ми одружувались то призначали на неділю, а зараз і суботу.

Хто запрошував на весілля?

Мої подружки без мене ходили і запрошували, а я запрошувала тільки його батьків.

Гостей молодого й молодої запрошували окремо?

Да. Ми запрошували до себе, а він до себе. А потім ми домовлялися стільки чоловік піде до нього, а стільки прийде до мене. Йшли самі близькі люди.

Як називали у вас наречених?

В нас кажуть молодий і молода, чи жених і нівєста.

Молодь як називали зі сторони молодого?

Зі сторони молодого був шафар, а зі сторони молодої шафарка.

Яку вони роль виконували на весіллі?

Вони за столом пригощали, і коровай розрізали, а потім в нас ще короваї пекли, обдаровували гостей, клали подарунки. Потім батьки дарують молодих. А то ми вже обдаровували батьків.

Шафарки продавали букети шафарам?

Да, продавали.

Що дарували на весілля?

В то время постіль, рушники, сервізи, дарили худобу.

А коровай в який день пекли?

В четвер пекли. Приглашали людей, які гарно живуть у парі.

Хто запрошував?

Батьки запрошували. Тіх хто гарно жив, і оце коли починали місити, батьки перев'язували двох женщін, щоб вони разом начали місити. Співали багато пісень.

Стільки жінок кликали на коровай?

Двоє чоловік і мати.

Ці жінки з собою щось несли на коровай?

Несли хто муку, хто сахар. Били туди яїчка, ставили гроші.

Чому ставили гроші, що це символізувало?

Кажуть шо це дуже харашо тім людям кому попало, вони раділи: на щастя це.

Діжу в якій місили тісто підіймали до гори, танцювали з нею?

Підіймали. Ставали в круг: так красіво танцювали.

У тісто підливали горілку?

Підливали.

А гільце робили в вашій місцевості?

У нас не робили. У других я бачила, що вони роблять.

Піч хто готував?

Мама моя готувала, а коли дітям пекла то сама готувала.

Хто одягав молоду?

Подруги. На стул садовили, а коли приходили після розпісі вже садовили на кожуха.

Чому саме на кожуха?

Ну такий обичай в нас був.

А хто розрізав коровай?

Шафар розрізав, відрізав підошву і одавали її музикантам. Коровай різали на великі скибки, щоб всі люди наїлися, коровай не жаліли.

Шафар точив ножа перед тим, як мав розрізати коровай?

Точив стелю, і говорив «це й ніж зовсім тупий, не хоче різать коровай». Це щоб його ще перев'язували, перев'язували, доти доки не навяжуть достатньо рушників, і коли побачив, що йому вже досить. Починав різати коровай. Наливав горілку ставив в мисочку дві скибки короваю і по черзі дарив, но піднос нікому не давав пильно за ним дивився, якщо прогавив піднос так не віддавали треба було його викупляти. І ставили обізательно дві скибки даже якшо ти вдова, чи розведена, в нас такий обичай ставить все в пару. Крім короваю дарували ще й калачі, пекли в печі, гарні були калачі. Якшо родичам дарили калачі то їх іще й покривали, а дальних просто короваєм і калачами.

Які ви знаєте прикмети, пов'язані з короваєм?

Ну кажуть, якшо коровай гарно росте, то будуть гарно жити. В мене коли дочці пекли коровай, він не вдався я нікому не сказала і сама перепекла коровай. І моя донька довго не жила в шлюбі, всього 10 років і розвелась. Я думаю, що прикмети збуваються.

Бувало таке, що коровай виростав так, що його не можна було витягнути з печі?

Було. Тоді розбирали челюсті в печі і виймали.

Чому не можна було коровай розрізати?

Не знаю, но наверно тоже якась прикмета, щоб життя було гарне.

Після взяття шлюбу хто зустрічав молодих вдома?

Батьки з хлібом з сіллю, ставили стуло на стуло калачі і якась дитина обов'язково переливала дорогу. Мама давала полотенце, за «голі» руки не брали, а за полотенце брали і заводила нас в хату.

А хто був головним на весіллі?

Староста.

Нанашок брали у вас на весілля?

Да брали родичів.

А черевика викрадали в молодої?

Викрадали.

Хто викрадав черевика?

Молоді хлопці викрадали, а вже шафар викупляв.

Був звичай викрадання молодої?

Да, і молоду в нас викрадали, хто був самий шустрий то заховають її і требують викуп.

Де ночували молоді?

Ми ночували в свого дєда і бабки. А в основному йшли до сусідів.

Перевіряли молоду на чесність?

В нас ні.

А символічно показували, що вона була чесною?

В'язали там лєнту на графин.

Хто супроводжував молодих?

Молодь.

Вінка з молодої хто знімав?

Чоловік знімав, кажду шпильочку яку знімав ставив у тарілочку і цілував мене, но в нас вінок знімали на другий день.

Хто на другий день приходив за вами?

Присилали тоже в основном молодь і нанашки приходили, я ще в вінку йшла, бо на другий день до обіду я ще вдягалась в наречену. Нас до обіду подарили і потім я вже переодягалась в хазяйку.

А куди дівала наречена вінок?

Я ось ще досі бережу в мене у віконі стоїть.

Був у вас звичай купання батьків?

Возили на тачках, тоді коли віддавали останню дитину. Одягали в жениха й нівесту і везли до річки, чи криниці мили ноги, ноги мив зять. Потім привозили їх додому садовили за стіл, в них вже були свої нанашки, молоді за ними вхажували. Потім так само дарили батьків.

Придане давали молодій?

Давали вже тоді коли йшли до жениха. Мені мама давала два хліби, я несла через все село. Його батьки мене зустрічали і ми тричі обмінювались хлібом.

ЗВИЧАЇ ТА ОБРЯДИ, ПОВ'ЯЗАНІ З НАРОДЖЕННЯМ ДИТИНИ

Завальнюк Емма Петрівна, 1937 р.н., народилася в с. Каратаєво, проживає в с. Левадівка, Миколаївського р-ну, Одеської обл., вул. Леніна, 78.

Записав Капанжи Р.А.

Скільки у вас дітей? Скільки дітей було у батьків? Назвіть їх імена.

Четверо: Вітя, Ніна, Юра - син помер, Люда. Четверо було у моїх батьків: Ліда - старша, Петя, я – Емма і сестричка Люда, а п'ятий хлопчик Володя помер.

Які імена зараз дають дітям?

Зараз дають різні імена: новомодні, церковні, іностранні.

Хто більше впливає на вибір імені дитини?

Не знаю, мабуть батьки. От наприклад народилася в мене молодша дочка Люда, чоловік хотів назвати її Валя, а назвали в честь моєї сестрички.

Хто частіше приходив до породіллі в лікарню?

Конечно мене провідували: мати, чоловік самий перший приходив.

Чи забирала породілля з лікарні «пупок», «бірочку», якщо так, то що з ним робила?

Ні, не забирали, пупок відпадав вдома. Через кілька днів він відпадав у дома і його ховали, як уже дитина розбиралась то його давали розв'язувати, якщо розв'язувала то була розумна.

Що саме дарують або дарували акушерці за допомогу у народженні дитини?

Колись ми дарували полотенце, коробку конфет, шампанське, чи матір'ял.

Як шанують батька з приводу народженої дитини друзі?

Ну конечно поздоровляли, це в них зачепка випити.

Коли вступають в хату куди одразу кладуть дитину?

На кроватку або в колиску.

Чи є звичай назначати «бабу»? Хто саме стає «бабою»?

Я народила в больниці, я не знаю.

Хто купає дитину вперше?

Мати, якщо може, якщо не може їй допомагають мед сестри.

Кого обирають за кумів?

Ну ми обирали своїх друзів, двоюрідну сестру я взяла, а то і друзів брала.

Якого віку брали людей за кумів?

Отакого як і самі.

Чи має бути пара кумів неодруженими, одруженими людьми, чи це сімейна пара?

Та не має разниці. Ну буває що одружені, а буває що ні.

Скількі пар кумів беруть?

Положено дві пари, но люди беруть і три пари, ми брали дві.

Чи можна брати за куму вагітну жінку?

Ні, нельзя кажуть. Чому не знаю.

Які матеріальні обов'язки кумів?

Не знаю.

Що таке «крижмо»?

Ну крижмо це щоб дитину хрестити. Кожна пара кумів приносять свою крижму, на них кладуть дитину і хрестять.

З якими словами куми забирають дитину коли її похрестили?

Ложать дитину на кожух, і кожний бере в руки і каже: «Беремо у вас не хрещене не молитвене, а привеземо вам хрещене і молитвене».

Чи носить дитина своїм хрещеним вечерю?

Носили раніше і зараз носять.

Чи мають кум (кума) виховувати дитину,якщо вона стала сиротою?

Мені так не приходилося,я не знаю.

Чи дотримуються породіллі звичаю «виводин» до церкви (після 40) днів?

Півтора місяці. За ворота не виходили, бо я жила коло мами мене мама не пускала. Ні до криниці нікуди.

Де тепер частіше хрестять дитину – вдома чи в церкві?

В церкві.

Коли хрестять дитину, через який час?

Коли як у людей виходе, чи через місяць, чи через два, чи через пів года. Раніше большинство запрещали хрестити, тому як у кого виходило.

Коли забирають дитину до хреста, чи кладуть частку хліба в пелюшку, заколюють булавку від уроку тощо?

Може щось і роблять, а я нічого не робила.

Чи святкують хрестини одразу після охрещення дитини, чи переносять на який інший день?

Як малечу забирають від хреста, то всі гості виходять і гуляють.

Коли вперше стрижуть дитину?

В год.

Де стрижуть в перше дитину в парикмахерській чи вдома?

Вдома.

Хто стриже?

Кум та кума стрежуть.

Як чинять зі стриженим волоссям?

Як дитина виросте, от тоді їй і показують, яке було у неї волосся.

Як довго тепер годують дитину грудним молоком?

Не знаю як тепер, але я годувала год і два місяці.

Які способи застосовують щоб відлучити дитину від грудей?

І щітку клала, і перцем натирала, і сіллю натирала.

Як спонукають дитину до ходіння?

Вигадували ходунки на колесах і привчали дитину ходити.

Як чинять з першим випавшим зубком дитини?

Беруть і кидають через хату.

Які ви знаєте застереження щодо вагітної?

Не можна плювати через поріг, через канати не можна переступати.

Хто є бажаним первістком хлопчик чи дівчинка?

Для батька є бажанішим хлопчик, а для матері що буде то буде. У нас батько сильно хотів хлопчика, та й хлопчик народився.

Чи існував обряд обмивання рук між породіллю і бабою?

Не знаю бо я народжувала в лікарні.

Яких вживали застережливих засобів від поганих очей і уроків?

Які найвідоміші хвороби у дітей були?

Знаю, що я боліла скарлатіном.

Чи звертаються за допомогою до знахарок?

Я не знаю чи є вони зараз в нашому селі, але раніше вони були. Я з першим сином звернулася за допомогою до знахарки.

Як відповідають дітям на питання «де я взявся»?

Лелека приніс, або в капусті знайшли.

Чим страхають дітей щоб вони не робили все правильно?

Бабою -- Ягою.

ПОХОВАЛЬНО-ПОМИНАЛЬНІ ЗВИЧАЇ ТА ОБРЯДИ

Завальнюк Емма Петрівна, 1937 р.н., народилася в с. Каратаєво, проживає в с. Левадівка, Миколаївського р-ну, Одеської обл., вул. Леніна, 78.

Записав Гетьманець С. А.

Які прикмети віщують смерть наяву?

Коли ми сюди переїхали, то в нас поселилися папуги, оці що ото кричать. І вони кричали до тих пір, поки син не помер. Помер син, наче трохи перестали. І тоді як мав чоловік померти, все время вона кричала – поховав, поховав. Вже поховали чоловіка, і знов вона почала кричати. А я тоді послала її до бісової дочки, і вже сім років нема і її.

Чи можна якось запобігти смерті?

Нє, пришла смерть, не запобіжиш.

Як прощаються з вмираючою людиною?

Всьо шо наболіло, те й кажуть. Просять, щоб простив їх.

Чи знаєте, як можна полегшити агонію чи смерть?

Наприклад, у мене син пішов рано на роботу, прийшов, сів навпочіпки біля скамейки, чоловік вийшов до нього, а він неживий. А чоловік з чоловіком балакав тако як ви зо мною балакаєте, він тільки здихнув так і всьо. Так само, і мама, і батько. Рано встав, їсточки зварив, бо жили вони отдєльно од мене, і всьо вправився, зайшов у веранду, впав, тай всьо.

Хто за правилами обмиває, наряджає померлого?

Нє, просто покликали кого, хто був рядом, обмили тай усе. Як жінка помирає, то кличуть жінок обмивати, а як чоловік, то чоловіки приходять.

Як у вас кажуть на саму померлу людину?

Покійник.

Яким має бути одяг померлого?

Ну який, костюм і всьо. Рубаха, костюм, туфлі. Хто готує, а хто що є, то і надіває. Жінку вбирають у плаття, кофточку, синенький або біленький, но большинство кремовий платочок. Як ховають незаміжню дівчину, то вбирають нєвестою, а як хлопця то женихом, з букетом, всьо так як надо.

Що роблять з мотузками якими перев'язують ноги?

Кладуть у труну. Є такі, що як знають що з ними робити, то можуть забрати.

Як вони звуться?

Пута.

Що робили з водою, якою обмивали померлого?

Лили під кустик, де скотина не ходить, люди не ходять. Полотенце, яким мили покійника прячуть разом з водою, щоб ніхто його не підібрав.

Куди кладуть померлого після обмивання?

На лавку. Складають скамейки до кучі, накривають, щоб не лежав на голих лавках. А потім уже кладуть у труну, приїжає батюшка, праве, кладуть у труну, і несуть на кладовище.

У який бік головою?

Покойника головою кладуть до вікони, до вікон, а ногами до дверей.

Розкажіть про труну? Яка її місцева назва?

Труна. Раніше плотники робили, давали їм грошей, бутилку водки, тай усе.

Що саме кладуть на стіл, покуть?

Ставлять калачі, панахидку ставлять, свічку запалюють. Вже як поховають, то наливають стакан водки, кладуть хлібчика, ставлять ложечку, і тоді кому пожелають дають поїсти борща та випити водки за померлого.

Навіщо вішали рушники?

Нема у нас у селі такого, щоб вішати рушник на ворота, як помирав чоловік.

Скільки днів має стояти вода для померлого?

До дев'яти день. А що з нею роблять потом, я вже і не помню.

Чи завішують дзеркало, зупиняють годинник?

Завішують дзеркало, а навіщо я вже і не складу.

У який спосіб сповіщають людей про смерть?

Ну якщо сусіди знають, то воно по людям і йде. Рідним, то вже дзвонять.

Коли і як у Вас голосять?

В хаті плачуть, і надворі плачуть, і на цвинтарі плачуть. Плачуть кругом.

Як довго можна плакати, тужити за померлим?

Тужать всю жизнь. Сильно тяжко до года. Де не ходиш, що не робиш, от у мене син як помер, я каждий ранок ждала, що він прийде снідати. Тоді вже дочка мене начала лаяти, щоб я не плакала, шо йому плохо там, шо їй приснилося, що він лежить там усе время у воді.

Що несуть з собою люди, коли ідуть прощатися з померлим?

Віночки такі, а так нічого не приносять.

Чи можна залишати померлого самого?

А чого неможна. На ніч закрив, і пішов.

Хто має сидіти біля померлого вдень і вночі?

Бачте є так людина, що вона читає, вона повинна сидіти і читати цілу ніч. А тоді вона там якийсь час передрімає, тай іде. Але в нас такого немає, не прийнято. Закрили, накрили покойника. Рано встали, умились, розкрили, і все.

Скільки ночей перебуває покійний у хаті?

Ніч. А потім вже ховають. Ну в мене чоловік помер третього, а ховали ми шостого, бо дочка моя далеко, аж у Росії, та позвонила, щоб без неї не ховали. Але тоді було холодно, январ місяць томи його держали, ждали дочку.

Скільки днів «душа» у хаті на цім світі?

Кажуть, що до сорока днів. Потом вона уже на сороковий день уходе.

Коли приходить до хати священик?

Ну на які часи буває, є время, тоді і приходить, але большинство кличуть на одинадцяту годину дня. І тоді він читає, у хаті, а потім надворі. Як приходить батюшка, вся родина заходить в хату, їм дають свічечки, і він читає. А тоді вже скільки він прочитає, зостаються найрідніші, він накриває їх цими ризами, читає над нами, а тоді вже виносять покойника. Він надворі читає, а тоді вже дорогою йде читає.

Якщо небіжчика перекладають у труну перед приходом священика, то чи кладуть у неї якісь речі?

Нічого у нас не кладуть.

Чи може прощатися з померлим вагітна жінка?

Може. І на кладовище йти може.

Чи стукають домовиною об поріг, коли виносять померлого на двір?

Ні, у нас нема такого. От я була у Березові на похороні, брат помер двоюрідний, то там коли виносили, то стукали об поріг. Но в нас нема такого. Це я первий раз бачила, щоб стукали домовиною три рази.

Чим перев'язують руки носіям труни?

Платками, хто чим має. Рушниками, платками.

Чи є звичай «перестеляти дорогу» від хати до воріт?

Є. Аж до самого цвинтаря. А потім та людина, що стелила забирає рядно собі. І вікону так само. Той що несе вікону забирає її. Хрест там, зореньки, все воно перев'язується і тоді, ті хто ніс усе собі забирають.

Як довго не можна було прибирати у хаті?

Кажуть, що до дев'яти день, надо не замітати, нічого.

У якому порядку стає і іде похорон?

Попереду ідуть вінки несуть, тоді за вінками йде хрест і вікона, а зореньки як наприклад машиною везуть, то по бокам ідуть. А тоді вже йдуть люди за покойником, іде родина, а за нею уже всі остальні.

Які знаєте прикмети щодо похорону, який іде селом?

Дорогу похорону не можна перетинати. А чого не знаю. Наприклад, як машини їдуть, то вони стають збоку і чекають доки пройде похорон, аж тоді вже рушають.

Чи заносять померлого до церкви?

У нас церкви нема, то я не скажу.

Що відбувається перед воротами кладовища?

Стають. Стає батюшка на воротях, править, там почитає трохи, а тоді заносять покійника туди де його мають ховати. На воротах їх стрівають родичі попереднього померлого і роздають гостинці, таким чином передаючи пост при воротах.

У який спосіб опускають труну у могилу?

Ну спеціально є канат такий, що спускають. Наприклад як помер мій чоловік, то у мене зберігаються і зореньки і той канат, до тих пор пока не помре хтось другий. Тоді приїжають до мене, забирають, і так всьо время.

Чи кидають у могилу щось інше окрім землі?

Гроші мідні кидають.

Що роздають людям на кладовищі?

Калачики, солодке за покійного.

Як запрошують людей на посмертний обід?

Кажемо, щоб ішли люди добрі пообідати за спомин померлого.

У який спосіб чинять вертаючись до хати?

Як повертаємося з кладбіща, то миємо руки. На воротях стоїть відро з водою, полотенця, і усі миють руки.

Як розпочинається обід?

Хто желає там пом'янути, чи плохий був, чи хороший. А так сідають люди за стіл, тай обідають. Колись на стіл ставили, борщ, картошку і кампот. І це був обід. А тепер дитино не можна розібрати, чи то обід, чи то свадьба. Найпершим подавався борщ, коливо теж стоїть обізательно.

Що саме роздають людям на помин душі?

Колись на дев'ять днів нічого не давали, а на сорок днів давали калачик і носовий платочок. А тепер люди розучились калачі робить, та дають булочки.

Чи сплять у хаті у після поховальну ніч?

Канєшно сплять. Але у тій хаті де лежав покійний ніхто не спить.

Чи носять зранку «сніданок» на могилу?

Нє, у нас не носять. Але на другий день ідуть на кладовище «обкурювати» могилу. Беруть відро з качанчиками, щоб вони диміли і ідуть до могили. Беремо зерно з баночки, у якій стояла свічка, і розсипаємо круг могили. Робимо три кола. Потім береться відро, і кожен з родичів проносить його тричі круг могили.

Як справляють «дев'ять, сорок день, рік»?

Хто скільки хоче, стільки і кличе людей. Наприклад, як я робила синові дев'ять день, то я кликала лише родину. А на сорок день, родина, сусіди, і копачі, ті що копали могилу. Як копачі прийшли на сорок день, чи на рік, то їм давали калача та гостинця, за покійного.

Як відчувалася присутність душі померлого, як довго?

Відчувала. Бува тако, що і зараз. Треба менше думати про нього. Була в магазині купляла м'яса, прийшла додому, а він у вісні питається чи купила я шоколаду, а він його дуже любив. Пішла я на другий день, та купила

шоколаду, та віддала людям, на спомин за сина. А буває таке, що чувствую чоловіка, його запах, і таке чувство, що наче до кроваті притискає. Але це кажуть нечиста сила, то треба матами ругатися, і так легко стає, що через сон чувствую.

У які свята поминають померлих?

Проводи. Є поминальні суботи. В церкву йдуть, чи так, коло хати роздають того гостинця.

Які поминання відбуваються на кладовищі?

Проводи.

З чого складається поминальний дар?

На могилку на Проводи несемо гостинці, калачі. От у мене чоловік помер, батько та син. І на кажду могилку несу по бутилі водки, калачі, гостинці, чи паски, чи пряники такі печені домашні. Ну хто як може.

Як і де ховають тих, хто повісився, утопився?

Як повішався чи втопився, то його на краю десь, на краю ховають. Не на кладовищі.

У який день року їх поминають?

Поминають у такі дні, як і усіх.

Як поминають тих, хто помер на війні?

У нас поминають як і всіх інших. Але коло школи є меморіал, туди йдемо, несемо квіти, роздаємо людям гостинці за погиблих.

МІФОЛОГІЯ

Завальнюк Емма Петрівна, 1937 р.н., народилася в с. Каратаєво, проживає в с. Левадівка, Миколаївського р-ну, Одеської обл., вул. Леніна, 78.

Записали: Карастан О.К., Арнаут В.І.

Були у вас раніше відьми, ворожки?

Відьми, ворожки завжди є, хто ж не зіпсує нам життя, як не вони.

Що вони робили людям?

Портили вони життя, от що робили.

Вони часто шкодили людям?

Шкодили і зараз шкодять. Наводять на людей порчу, портять худобу.

Як вони виглядали, яку зовнішність мали?

Як же вони можуть виглядати? Виглядають, як звичайні люди.

Чи можна було позбутися їх злих чар?

Так, можна було, бо в нас селі був чоловік, який багато доброго робив для людей, навіть з інших сел приїжджали люди до нього. Діда вже немає, а люди про нього згадують і кажуть тільки хороше.

Що ви знаєте про русалок?

Знаю тільки з казок, але я їх вже не пам'ятаю.

Що ви знаєте про домовиків?

Маленька людина, яка мешкає у хаті.

Де він мешкає у хаті?

З дитячих років знаю, що в димарі або на горищі, де він живе і не турбує хазяїна, поки його все задовольняє. Якщо йому щось не подобається, він не дає спокою людям.

Чи вважається гріхом мати домовика в домі?

Як це маленька людина може вважатися гріхом, якщо він живе разом з тобою у хаті.

Що ви знаєте про чортів? Як вони виглядають? Може хтось бачив?

Про чортів багато знав і розповідав мій дід. Чорт може з'явитися людині у вигляді собаки та інших образів. Якось йому треба було їхати в інше село. Він встав серед ночі і зібрався в дорогу. Не доходячи до провулка, дід побачив перед собою велику білу собаку. Він на нього не звернув уваги, та обійшов його. Собака пішла за ним і почала розмовляти. Мій дід не обертаючись сказав, щоб він пішов геть, але собака не відставала від нього. Дід дуже злякався і почав молитися Богу, при цьому продовжував йти не обертаючись. Через п'ять хвилин собаки не стало, і коли він обернувся, то побачив, як чорна хмара піднялася в небо.

Що, ви, знаєте про блуд?

Я сама не блукала, але чула від людей, що багато хто блукав.

Хтось його бачив?

Я його не бачила.

Чи може блуд завести людину до смерті?

Кажуть, що може.

СОЦІОНОРМАТИВНИЙ ПОБУТ

Мовицька Марія Іванівна, 1944 р.н. Народилась у с. Каховка, з 1961 року проживає в с. Левадівка, вул. Олійника, 49.

Записали: Петрова А.О., Шишков І.І.

Які форми дозвілля молоді існували у Ваш час?

Як я гуляла – в клуб ходила, та й усьо. Клуб був тут, у цьому селі. У клубі було кіно, а після кіно танці до дванадцяти часов, а потім додому. Раз на тиждень у клуб ходили.

І по хатам збиралися, у мене в хаті, там у мами собиралися. То в доміно грали, то я книжки читала, а так більше нічого.

Чи підночовували хлопці з дівчатами?

Нє, що нє, то нє. У нас строго було таке.

Ви заміжня? Ваш чоловік старший чи молодший за Вас?

Він старший за мене майже на 8 год.

Скільки Вам було років на час укладання шлюбу?

Я вийшла заміж у 17 год, а чоловіку моєму було 26.

Скільки дітей у Вашій родині?

У мене двоє: син і дочка. У моїх батьків було троє.

Як звертались до старших у Вашій родині: на «ти» чи на «Ви»?

Я зверталась до батьків на «Ви», а мої брат і сестра на «ти». Отака різниця, не знаю чому.

Ви жили в окремій хаті чи разом з батьками?

Ні, ми зразу окремо жили.

Хто, окрім батьків, займався вихованням дитини?

Батьки наші допомагали, аякже! Обязательно! Я корови доїть, а діти – у Каховку, до мами.

Ви хрестили свою дитину? Кого взяли за кумів?

Так, обох, аякже! Це сусіди були, дві пари кумів.

Які відносини складались у хрещеника з хрещеними батьками, у батьків хрещеника з кумами? Кумів вважають за друзів чи за родичів?

Родичі, аякже! Це ж хрещені батько і мати дитині. Чи якась гулянка, чи ще щось – то ми до них, то вони до нас.

Чи носили хрещеним батькам вечерю? Кому ще носили вечерю?

Вечерю їм носили до 18 год. Такий у нас обичай – треба до 18-ти носить.

Хто забирав дитину до себе, якщо вона ставала сиротою?

Я такого не помню. У нас брали прийомних дітей у селі, вони вже повиростали. І зараз, знаю, дівчинка одна є.

Як ставились до прийомної дитини?

«Мамо, тато» до прийомних батьків кажуть. Як до рідних ставляться.

Як у селі складаються відносини з сусідами? Це близькі люди?

Аякже! Кажуть: «Не купляєш хату, а купляєш сусідів». По-хорошому все має бути. У мене куми сусіди. А напроти мене хата Олійника – музей, сюди люди приїжджають, тому мені не скучно.

Плахотнюк Володимир Іванович, 1934 р.н.,
Плахотнюк Марія Іванівна, 1938 р.н., вул. Олійника, 5.
Записали: Петрова А.О., Шишков І.І.

Які форми колективного дозвілля існували у Ваш час?

В.І.: Ми при молодості жили хорошо, байдуже. І вже 48 год живем разом. Я в молодості развлєкался футболом, потім у армію призвався. В армії служив три з половиною года. У футбол добре грав, навіть призивали у інші райони з військової частини.

М.І.: Клуб був, і танці. У п'ятницю, суботу і неділю духова музика грала. Моя молодость пройшла не так, як тепер у молоді. Колхозна духова музика грала після роботи. Молодь збиралась, молоді тоді було повно у селі. Усі ідуть у клуб, розвеселяються, чи у доміно грають. Ми тоді не пили, як зараз, тільки коли у армію проводжали або на свадьбах. І художня самодіяльність була у колхозі, по районах їздили. Молодь тоді заінтересована була, і було сильно хорошо, хоч прожили ми життя не марно. У клуб ідемо – співаємо, з клубу ідемо – співаємо.

По хатах вечорниць не було, це раніше ще, до нас було, мені мама розказувала. Були, но тоді клубів не було, тому сиділи по хатах. Посидять, побалакають, та й розходяться.

Телевізорів не було. Поки на нашу вулицю радіо не провели – ми бігали на сусідню.

Тоді з батьками строго було: якщо до 12 не повернешся – додому не пустять.

В які ігри грала молодь?

В.І.: Більярд, шашки, шахмати, футбол. У шахмати я теж грав добре.

М.І.: Художні самодєятельні гуртки були.

Скільки вам було років на час укладання шлюбу? Ви ровесники?

М.І.: Мені було 20 год.

В.І.: Мені було 24, я на 4 роки старший за неї.

М.І.: Тоді не було так, як зараз: 16 год – вони вже заміж виходять. Тоді хлопець мав відслужити в армії, тоді йшов працювати у колхоз, відпрацював у колхозі, заробив копійку, приодівся трошки – тоді вже женіться.

В.І.: Я з армії прийшов – мені вже 22 роки було.

Як залицялися хлопці до дівчат?

В.І.: Танцювали, додому проводжав.

М.І.: До калитки тільки проводжав. Постояли трохи, поговорили. Щоб він зайшов вдень до мене на подвір'я – що б мені батько сказав? Він би мене додому не пустив. Та ти робив цілий день на тракторі, ми два рази на тиждень зустрічалися.

Чи підночовували хлопці з дівчатами?

М.І.: Ні, це ні. Я вам зразу говорю, що такого не було.

В.І.: Це вопрос такий, тяжолий…

М.І.: Ну ти скажи одкровенно: хіба ти мене у мене ночував, до того як ми поженилися? Ні, не було такого. У нас був такий закон: нас було 5 дівчат у батька, і він одразу нам сказав: «Не дай Боже хоча б одна спотикнеться – піде туди, куди Катерина ходила. З дому вижену».

Скільки дітей у вашій родині? Скільки дітей було у ваших батьків?

М.І.: У моїх батьків було семеро дітей, велика сім'я була. У нього теж велика.

В.І.: У моїх було вісім. А у нас двоє: син і дочка.

Ви хрестили своїх дітей? Кого взяли за кумів?

В.І.: Аякже!

М.І.: Тоді була церква, не тут, у Покровці була церква. Тоді не було заведено навіть вінчатися.

Ви жили в окремій хаті чи разом з батьками?

М.І.: Тут у нас така історія. Коли була у нас свадьба, пішли ми ночувати, забрали нас люди. Ми там переночували, а вранці нам дід його каже: «Володю, продається ця хата» А у них там ще шість душ малих дітей. Дєдушка договорився, нам грошей на свадьбу подарували, і там у колхозі заробили – стягнули ми собі ту хату. Прожили ми там 7 год. Ушивали її, вона під камишом ще була. А потім я кажу, що треба вже виїжджати, бо тоді там почали яд висипати. І якраз тут оці три хати застроювались, потім від нас і інші хати пішли.

Хто, окрім батьків, займався вихованням дитини?

В.І.: Як ми на роботі, то були ясла, дитсадки.

М.І.: Батьки наші: його мама, моя мама. Спасибо батькам, вони нам сильно помагали: з дітьми, у роботі.

Яку роботу по господарству доручали дітям?

М.І.: Я прийду зі степу, а дочка борща зварила, хоча я казала їй до примусу не лізти, бо займеться (а тоді примусом палили). В селі діти робили з дитинства. З мамою ходили, коноплю рвали, несли на річку, мама нами командувала, потім додому несли, б'ємо ту коноплю, тоді мама її чеше, вичісує її, вона геть біла стала, тоді робили рядна і продавали.

Як у селі складаються відносини з сусідами? Це близькі люди?

М.І.: Раніше люди більш дружньо жили, допомагали один одному. Тепер теж дружно живуть, але не так.

В.І.: Дружно, як вовк з собакою.

М.І.: Та ні, дружно ми живем. Як свадьба, то вони кличуть, і ми їх кличемо. Хороші стосунки.

смт. Миколаївка

НАРОДНЕ ХАРЧУВАННЯ

Гульпа Марія Йосипівна, 1915 р.н., вул. Школьна, 5.
Записали: Дружинін О.О. та Кісеолар С.Я.

Які заняття по виробництву харчових продуктів переважають?

Землеробство було. Сіяли пшеницю, ячмінь, овес, просо, кукурудзу, семочки. Сади, виноградники були. Були яблука, сливи, груші. І тваринництво було: кури, свині, корови.

Які продукти харчування заготовляли і заготовляють тепер на запас?

З городу заготовляли огірок, засолювали о капусту, у кого є коровка – сир засолювали. Борошно заготовляли. Заготовляли пшеницю, кукурудзу, просо.

Ковбасу робили?

У кого були свині.

Хто займався забиванням худоби?

Дятько був у селі, який завжди бив скотину.

Чи вживали рибу у їжу?

Як поїдем на базар, та хтось привезе, то купляємо.

Які фрукти та ягоди вживали раніше і вживають тепер?

Сушили яблука. Розрізали, розтеляли на дворі, а потім вже у піч клали.

Чи вживають мед?

У кого були вулії, той їв.

Чи вживають горіхи, насіння?

Да, грецький горіх, ліщину.

У які дні можна було різати худобу?

Піздньої осінню після літа, вон тоді підрастали.

З чого готували борщ?

Кидаємо перед бурак, кипить, потом картошку, фасолю кидаємо. Цибульку зажарили, тоді у борщ.

Чи вважаєте борщ суто українською національною стравою?

Ну, так.

Чи знають у селі що таке юшка? З чого її готують?

Я знаю, що юшка, буває з курей. Кури, варять, жарять на сковороді, потом у казанок складають і у піч засовують. Воно вижарювалося, потім беремо кладемо туди картошку.

Чи варили суп?

Це зварена картошка, зажарена цибулькою.

Чи знають капусняк, або капусту?

Трошки картошки, трошки капусти, крупи якоїсь вот вам і капусняк.

Чи відомий у селі кисіль?

Крохмаль із картошки тремо. Варимо сливи чи яблука, потім там сварилося, і заливаємо цим крахмалом. Закиплятили, вот вам і кисіль.

Чи готували в селі мамалигу?

Готували. Заварювали воду, кидали сіль до смаку, на дві кружки води клали одну кружку муки кукурудзяної, якщо дуже суха, а якщо трохи мокра, то кружку і жменьку і варили часто мішаючи.

Пшоно.

Каші варили. Супи, також куліш.

Ячмінь.

Теж каші варили.

Пшениця.

Мололи борошно.

Кукурудза.

Муку також робили. Мамалигу з неї варили.

Кутя.

Їли на Різдво.

Голубці.

Робили з капустяного листя, з рисом, пшоном, м'ясом, якщо було.

Вареники.

Робили з капустою, з сиром, з картошкою.

Картопля.

Їли, майже у кожному блюді є. Їли і смажену, і варену.

Які молочні продукти вживаються у селі?

Ми не купляли, бо у нас коровка своя була. Сметана була своя, сир був свій.

Чи робили сир?

Так. В кувшини наливали молоко, вони стоять закисляються, сметанку збераємо зверху, б'єм масло, є масло є сир вже. Там періг печимо, чи вареники варимо.

М'ясо яких тварин ви вживали?
Курча, якщо заріжемо.
Чи варили узвар?
Варили, з сушених яблук та груш, іноді кидали сливки.
Чи пили селяни чай?
Пили, з віток і трав.
Скільки було прийомів їжі в давнину протягом дня?
Три, чотири рази.
Скільки було постів?
4 поста, але я не помню, скільки днів кожний, я не постюся.
Хто більш ревно поститься?
Жінки мабуть.
Чи дотримуються постів тепер?
Не знаю.
Чи є у населеному пункті звичай провідувати породіллю?
Ходять родичі, а так особливого нічого не несли.
Хто готує страви для прийому гостей?
Ну хто був хозяйкою в домі.
Чи обдаровували акушерок, які приймали дитину?
Цвіти давали. Гроші скільки могли давали.
Як у вашому селі називаються хрестини?
А так і називаються.
Коли можна було хрестити дитину і гуляти хрестини?
Коли захотять батьки, але не можна у піст хрестити.
Що готували на хрестини?
Все, що хотілося, я кщо хватало статку.
Хто стриже дитину?
Кум.
Як відбувається цей акт?
Стріжуть дитину спереду трохи, сзаду трохи і по сторонам трохи над вухам.
Як повідомляють у вашому селі, коли померла людина?
У нас відкривають ворота, окна, на ворота вяжуть рушника. Рушник означає, що в цьому дворі з'явився покойник. І люди, які йдуть повз хати, візразу бачать, що там панує смерть.
Чи можна замітати в хаті після виносу покійного?
Не можна до 9 днів нічого робити в хаті.
Скільки разів спиняється похоронна процесія по дорозі на цвинтар?
Похорони має спинятися як найбільше 9 разів, а найменше 3 рази, але іякщо несуть довгою дорогою, то можуть спинятися більше.
Що готували на поминках?
Борщ, коливо, картошку, голубці, компот із сухофруктів.
Чи печуть хліб у домашніх умовах?
Печуть, і в печі печуть і в духовці, круглої форми, з пшеничного борошна,з житнього, з висівкою.
Чи знають назву «діжа»?
Ну да, діжа! Ставили біля печі, щоб тісто сходило, беруть потім тісто і роблять хліб і печуть.

ВЕСІЛЛЯ ТА ПОВ'ЯЗАНІ З НИМИ ЗВИЧАЇ

Нимеренко (Непомяща) Варвара Василівна, 1922 р.н., вул. Гагаріна, 1а.
Записали: Лозовщук О.Ф., Білокамінська В.А.

Коли у Вас було весілля?
При румінах, в 1942 році. Розписались в сільсовєті, я не вінчалась.
Як відбувалось ваше весілля?
За пядесят кілометрів од мене він жив, там жили по мамі родичі.
Де ви зним познайомились? Ви приїжджали в гості туди?
Нє, а його привезли, я його не знала і не бачила. Зразу привезли, посватали.
З якого ж села його привезли?
З Маряновки.
А ви жили де?
Там, тіки я при сестрі вже жила, батьків не було – померли. А я й не знала, шо привезуть жиниха за пядесят кілометрів, бо він з Михайловки – під Колосовкою село на рімному. Я жалкую, мене вже дочка забрала до себе, в в мене півгектара осайби в Михайловкі, мені вже тяжко.
Ви все життя прожили в Михайловці?
Да, там були німці і руські уместі. Село хароше, рімно.

Скажіть, хто прийшов вас сватати?

Мій двоюрідний брат, жив на желєзній дорогі, він мав знакомство в Михайловкі.

Вони називалися старости чи свати?

Старости.

Це родичі йшли?

Нє, це ни родичі, вони жениху чужі, там вони покумалися.

То вони йшли до вашої старшої сестри?

Да, привезли.

З чим вони прийшли? З хлібом?

А якже, пекли. Це тепер ми ледачі поставали, та купляєм.

Жених відразу з ними заходив?

Да, а ше лічно ми не знали, шо це привезуть жениха. Саме Кузьми і Демняна празник, зібралися і гуляємо, в мене там здорова хата, на дві половині. Тут заїхали одноконкою, привозять жениха. Ну тут дядько, батьків брат, ше жив у Маряновкі, сестра дитину послала за дядьком і старости сидять в одній половині, а ми не знали, зібралися молодіж гулять. Дівчата шо там трохи знесли, хлопці музику і випивку.

Як це у вас називалося?

Вечорниці. А тут свати приїхали, а був хлопець, шо так залицювався до мене. Ну а я бігаю, то там свати, а тут же ж компанія. Вже як мали сісти за стіл, позвали й цього жениха, шо привезли, старости сидять і сестра старша у тій половині, а ми в другій.

Старости не вели розмову про теличку?

Не чула я таких розговорів, може і балакали тако, бували такі розговори.

Як ви свою згоду прдемонстрували молодому?

Старостів перевязувала, а йому на тарєлкі такий білий паток здоровий квітчастий. Він клав гроші, а платок забрав.

І це все відбувалось ввечері? А як же комендантська година? Румуни дозволяли збиратись на вечорниці?

Вечером, а в нас там ставні, закрили ми. А два руміни участвували даже в гуляні. Вони були у нас в селі, де там квартірувалися, а їх хлопці пригласили, вони ж люди такі, як і ми всі.

Тобто румуни не втручалися в традиційне життя села?

З ними можна було жити. І як була война, то говорили шо румінам по Буг буде, бо германець узяв і підмовив румінів, скіки там тіх нємців – нємці начальники, а руміни бідні. Бо я рано як устала, а за хатою підвода крита, у коней отакі товсті ноги, шо я не бачила вжизні. Я вже свого хазяїна питала, а він казав шо це чи в Вєнгрії чи в Астрії це така порода коней. Начальник був у тій, де закрита підвода, а рано він як став, та з документами серед подвіра і дивиця в бінокля, а я підходю, тай читаю по-німецькі, по-нашому. Він питає чи я можу по-румінськи, чи по-німецьки, а я кажу нє, в школі вчила, яке слово я можу прочитати. І ото я подивилася в бінокль, первий і послєдній раз його бачила.

До дівчат румуни не чіплялися?

Боже збав! Даже як пішли вони дальше, а двоє осталося в селі, то вони парубкували. Один ще й сильно був богомільний, у нього і батько і дід батюшками були. А ми не знали й Отче наш.

Що було після того як вас засватали?

Ну шо, назначили свайбу через дві неділі тай усьо.

Коли ж ви з ним познайомились, якщо побачились тільки на сватанні?

Тоді сіли, компанію ж не розженеш, наготовили, гуляли. Та й він і отбув той вечір, а тоді дівчата, хлопці порозходились. Ми рано пішли в сільсовєт в Уляновку, розписалися.

Після сватання відразу розписались? А весілля коли було?

Да, да. А свайба була через дві неділі, приїхали двома підводами.

А жених вас бачив чи він теж перший раз побачив на сватанні?

Він бачив годів з два назад, сміявся, ше собаками дражнив. Мій брат жив на будкі, ото на путях, а нам як розкулаченим дітям не давали вчиця. Мого батька зробили кулаком, шо ми самі робили, трудилися, ну жили крепко, не скажу шо плохо. Старший брат одінацитого году коні в жаткі поганяв, самі ми все робили.

То це він вас колись бачив і вирішив засватати?

Ну да наверно. Це приїхав мій двоюрідний брат і його сестри чоловік і привезли жениха сватати.

А ще до свайби були договори?

Свайба, шо ж як пядесят кілометрів, вони сіли поїхали.

Хто вас прибирав?

Дівчата уділи як полагаєця у платя, фату – сєтка дліна і віночок.

Ви вінок купували?

А якже. А як не було де купити, та смалець овечий розтоплювали і ватки на проволочку і робили такі букетики.

Це ви робили для бояр букетики?

Ну дівчата збігались після сватання.

І як це називалось, на що ви збирались?

Вечорниці.

Як називали парубків, для яких робили ці букети?

Шафарі, шафарки. Дві у мене було, всіх я не скликала дівчат.

Що потім робили з квітками? Чіпляли чи продавали?
Ну а якже, в тарілочкі, а він там кинув ті...марки румінські.
Коли вас дівчата одягали, ви сідали на подушку чи на кожуха?
Кожух стелиця.
А навіщо його стелили?
А я знаю, так завєдєно. І як за стіл сідали, то тоже на кожусі і він, і я.
Вам розчісували косу, коли вбирали в вінок? Сестра може?
Нє, дівчата. Душ три дєвочки і двоюрідна сестра як старша.
Оскільки у вас померли батьки, ви не ходили на кладовище символічно запрошувати їх на весілля?
Нє.
Ви як сиротою виходили заміж, ви не з росплетеними косима були?
Даже на помню. По-мому заплетяна у вигляді гулі.
А хто замість батьків у вас був на весіллі?
Папин брат із жінкою.
А нанашки були у вас?
Ми не вінчалися.
Тобто, нанашки були тільки якщо вінчались?
Тут у нас не було, дівчата були в мене.
Коли ви своїх дітей віддавали, у них були?
Нє, не було. Тут кажуть не нанашки, а хрещений батько з мамою. Якшо вінчаються, то це можуть бути хрещені або її або його.
Пекли вам на весілля коровай?
Випікаєця, но в мене тоді не було, не пекли. Обично хліб ставиця і даже свічки дві в хлібі, значить це жених і нівєста, і горять як уже за столом сидять.
Коли дарують, то цей хліб розрізали?
Да.
А мастили його медом?
Нє, по-мому не мастився.
Як ви запрошували на весілля?
Послала сестри дєвочку і тому, тому сказали, тай усьо.
А з шишками чи откритками ходили?
Нє, нє. В войну не дуже це так було.
Як ви думаєте, під час війни, які обовязкові елементи повинні бути на свайбі?
Сватання, хліб, плаття біленьке гарненьке, вінок.
Які страви готували на свайбу?
У печі картошка, капуста жарана.
З рису варили кашу?
Нє. Не було.
Скажіть, запрошені приходили на весілля з хлібом?
Блищі приносили, а дальші по-мому нє.
Що дарували на весілля?
Хто шо мав, і гроші і кусок матерії, тарілки.
В придане що давали?
Шо мали. Старшій сестрі дали курей, качок, льоху, сундук, комоди.
Землю не давали?
Нє.
А ваша мама получала землю, материзну?
А я не знаю. Мій батько служив у хазяїна із сіми год і він як уже умирав, то він сказав шоб обід йому сильний зробили. А вони не зробили, то він не давав спокою, поки не зробили на сорок днів того, шо він просив, коли зарізали бичка як рукою одняло.
Наречений приїхав вас забирати, як це відувалось? Вас викупляли?
Нє, нє. Приїхав, раз сіли за стіл, погуляли, побалакали.
Вам руки рушником звязували? Кругом столу обводили?
Нє, нє.
Садили вас на кожуха?
Да, постелили у вуглі.
Вікони були?
Під віконою сиділи.
А як до цього ставились румуни? Совєти?
А шо вони, нічого.
Скільки раз сідали за стіл?
Раза два мабудь. Посиділи, побалакали. А тоді ж од мене дві підводі поїхало до нього. Винесли той вузол – постель, посадили сестриніх дітей двох і вони його продавали, а шафарі од його купляли. Там тоже приготовили.
Світилки були в жиніха?
Нє.

Ви з собою хліб брали до жиніха?
По-мому сестра дала дві хлібині. А там його мама тоже з хлібом, перемінили і пішли в хату. Сіли, там тоже люди були.
Ви собі готували придане в сундук?
Лічно ми, нє. А старша сестра ше вишивала ночами.
Коли дарували у вас?
За первим столом, як кісєлі давали.
То солодке давали за первим столом?
Да, да.
Куди вас вели спати з женихом?
Хатні по сусідам порозходились, а ми там лишились спати, де батьки його.
Ви мали своєю постіллю застелити?
Там сестра його узяла той вузол, тай постелила.
Хто знімав вінка молодій?
Він, удвой коли лишились.
Шафарки не танцювали з ним?
Нє.
Коли ви їхали до нього, ви виходили за селом попрощатися з ним?
Нє.
Не вклонялися на чотири сторони?
Нє.
Ви їхали на першій підводі?
На першій, а брат менчий поганяв.
Коней прикрашали?
Не було тих букетів.
Вам переливали дорогу?
Нє.
Перейми не ставили?
Нє, ми приїхали туди пізно, хто там знав шо їде.
А взагалі переливали дорогу?
Канєшно переливаєця.
А вам після сільсовєту переливали?
Нє.
Скажіть, ви коли розписувались, у вас свідки були?
Аякже, двоюрідна сестра і потом вона шафаркою була.
Чесність молодої перевіряли?
Сміялися шось там, сіли за стіл і пили. Вино роль грало.
І як відбувався другий день далі?
Посиділи, ті поїхали додому, а ми осталися жити.
А переодягалися на весіллях в циганів?
Нє, тоді такого не було.
На другий день ви пригощали чи батьки?
Сиділи за столом.
Хто вам платок одягав?
Сама ранком завязала, мені сестра у вузол звязала і одежу переділа.
А вінок куди ви діли?
Вінок як умерла в мене дєвочка, я її оділа. У мене четверо підряд дітей до годіка умерло.
Тепер ви до Спаса яблук не їсте?
Не їм.
Ще якісь заборони існують?
Знаю тільки, шо яблука не можна їсти. На Різдво оставляєм ложки, кутю.
А якщо ложки перегорнуться?
Кажуть, шо приходили вечерять, я сама таке бачила.

ЗВИЧАЇ ТА ОБРЯДИ, ПОВ'ЯЗАНІ З НАРОДЖЕННЯМ ДИТИНИ

Новікова Зінаїда Антонівна, 1929 р. н., вул. Калініна, 96.
Записав: Капанжи Р.А.

Скільки у вас дітей? Скільки дітей було у батьків? Назвіть їх імена.
Було у мене двоє дітей і померли. Дочка померла після операції, а син від інфаркту. У батьків було четверо. Ваня, Марія, більше не пам'ятаю.
Які імена зараз дають дітям?
Всякі імена дають.

Хто більше впливає на вибір імені дитини?

Батьки називають, тільки батьки, а вже родичі не грають там ніякої ролі.

Хто частіше приходив до породіллі в лікарню?

Приходили, приходили, батько приходив, мати приходила, чоловік.

Чи забирала породілля з лікарні «пупок», «бірочку», якщо так, то що з ним робила?

Ні, нічого я не забирала.

Що саме дарують або дарували акушерці за допомогу у народженні дитини?

Таке время було, що не було що дарувати. А як дарували, то тільки те що було. Раніше було не так я зараз, а зараз всюди треба гроші платити.

Як шанують батька з приводу народженої дитини друзі?

Поздоровляють.

Чи є звичай назначати «бабу»? Хто саме стає «бабою»?

Ні, такого звичаю я давно не знаю. Бо коли я народжувала то мені тільки лікарі допомагали.

Хто купає дитину вперше?

Мати.

Кого обирають за кумів?

Ми як обирали, то я брала двоюрідну сестру, сусідів, вони мені хрестили і дочку і сина.

Якого віку брали людей за кумів?

Старшого віку, бо сестра моя старша.

Чи має бути пара кумів неодруженими, одруженими людьми, чи це сімейна пара?

Скількі пар кумів беруть?

Та ні не має значення. Але я з однієї сім'ї кумів не брала.

Чи можна брати за куму вагітну жінку?

Кажуть не можна. Я з таким в своєму житті не зустрічалась.

Що таке «крижмо»?

Матерія. Її куми приносили в церкву і хрестили дитину. Всі куми тримали крижмо на руках, на неї клали дитину, а батюшка хрестив.

З якими словами куми забирають дитину коли її похрестили?

Брали не хрищене, а повертаємо хрищене.

Чи носить дитина своїм хрещеним вечерю?

Носить, на святий вечір хресник повинен нести вечерю хрещеним батькам.

Чи дотримуються породіллі звичаю «виводин» до церкви (після 40) днів?

Обязатєльно, півтора місяці менемне пускали за ворота.

Де тепер частіше хрестять дитину – вдома чи в церкві?

В церкві. Вдома рідко хрестять. Це треба священника звати додому, і все робити як у церкві.

Коли хрестять дитину, через який час?

По всякому буває, я свого сина хрестила через півтора місяці, бо болів часто. Каждий по всякому христить, коли зможе.

Коли забирають дитину до хреста, чи кладуть частку хліба в пелюшку, заколюють булавку від уроку тощо?

Не знаю я такого, коли моїх дітей хрестили нічого такого не робили.

Чи святкують хрестини одразу після охрещення дитини, чи переносять на який інший день?

Одразу, одразу святкують. На інший день переносити то вже не хрестини.

Коли вперше стрижуть дитину?

В год.

Де стрежуть в перше дитину в парикмахерській чи вдома?

Вдома.

Хто стриже?

Куми стрижуть.

Як чинять зі стриженим волоссям?

Кладуть в конвертик і зберігають. Потім показують дитині як підросте.

Як довго тепер годують дитину грудним молоком?

Девять місяців, год, півтора года, в кого як виходе.

Які способи застосовують щоб відлучити дитину від грудей?

Як дитина не хоче їсти з грудей, то вже і відлучають.

Як спонукають дитину до ходіння?

Дитина сама вчиться ходити.

Як чинять з першим випавшим зубком дитини?

Кидають через хату і просять у мишки замість костяного залізний.

Які ви знаєте застереження щодо вагітної?

Не воду вилити через поріг, переступати через канат. Хороші раніше були ті суєвєрія, а зараз...

Хто є бажаним первістком хлопчик чи дівчинка?

Все одно, що хлопчик, що дівчинка. Ми з чоловіком не загадували.

Яких вживали застережливих засобів від поганих очей і уроків?

Не знаю, я вже все позабувала.

Які найвідоміщі хвороби у дітей були?
Щось казали «дитяче», але я не знаю що це таке.
Чи звертаються за допомогою до знахарок?
Звертаються, як порадять старі люди до кого то звертаються.
Як відповідають дітям на питання «де я взявся»?
В капусті знайшли.
Чим страхають дітей щоб вони не робили все що не слід?
Чортом лякали. Вовками.

ПОХОВАЛЬНО-ПОМИНАЛЬНІ ЗВИЧАЇ ТА ОБРЯДИ

Гульпа Марія Йосипівна, 1915 р.н., вул. Шкільна, 5.
Записав: Гетьманець С. А.

Які прикмети віщують смерть наяву?
Нє я цего не признаю, і не признавала і не признаю.
Чи можна якось запобігти смерті?
А як же ти помішаєш. Коли її смерть, то ти вже не помішаєш.
Як прощаються з вмираючою людиною?
Ну як прощаються. Прощаються і всьо. Кажуть що, – Прощай мені, шо я тобі виноват. Ти мені простиш, а я тобі. Перехрестилися три рази, тай ото.
Чи знаєте, як можна полегшити агонію чи смерть?
Свічку давали людині, але совсім перед смертю. Приказують, що вона допомагає на тім світі. Стелю пробивали, таким людям, що їх даже на тім світі не приймали. Що вони тобі робили погане, мені робили погане. Казали, що так вони бистріше вмирають.
Хто за правилами обмиває, наряджає померлого?
Любий кого я покличу, той прийде, обмиє, одіне, положе, приготове на смерть, успокоє. Оце так. Чоловіка обмиває чоловік, жінку жінка.
Як у вас кажуть на саму померлу людину?
Покойник.
Яким має бути одяг померлого?
Ну який є. Яким нагодилася вона, той і оділи. Готують одяг зараня. Неодружену дівчину, як є батьки то ховають у вінку, а як нема то як усіх. Батьки є, купляють вінок, одівають свадьбишне. А хлопцям квітку ставили.
Що роблять з мотузками якими перев'язують ноги?
Виймають та кладуть рядом з ними та закопують. Були такі люди, що забирають ті вірьовки. Але то такі, що в них корови б'ються, та перев'язували ноги, тай переставали корови битися.
Що робили з водою, якою обмивали померлого?
Виливали. Виливали прямо на двір у таку калабатину, що люди там не ходили. В общем у яму таку виливали.
Куди кладуть померлого після обмивання?
Кладуть на дві лавки, чи на стіл, або на дві доски.
У який бік головою?
Не знаю, як хто куди. Як лежить у хаті, то до дверей кладуть ногами.
Розкажіть про труну? Яка її місцева назва?
Оббивали матерією, або шпалерою. Але як у кого такого не було, то й це не клали. А збили доски, поклали його, занесли на кладбіще, тай усьо. У голодовку даже і без трунів ховали. У нас називалися труни. Такий там чоловік у нас був, що робив труни. Хто шо мав так і платив за роботу, як він з кого брав.
Що саме кладуть на стіл, покуть?
Кладуть калачі. Пару калачів кладуть на стіл. Кладуть панахиди. Свічки кладуть. Стаканчик водки з хлібом.
Скільки днів має стояти вода для «душі»?
Ну скільки, як кого ховають. А потім випили і всьо.
Чи завішують дзеркало, зупиняють годинник?
Затуляють для того щоб мертвий не навіщав. Людина коли приходить, то вона сильно боїться, воно їй в очах стоїть. А коли завішені дзеркала, то вона не бачe і не боїться. Це таке було. А чи так воно, чи не так, я не знаю.
У який спосіб сповіщають людей про смерть?
Ну сусіди приходять, прощаються, і всьо. Вікна, двері та ворота відкривають. Ворота рушником в'яжуть. Це значить новий покойник появився.
Коли і як у Вас голосять?
І вдома плачуть і до кладбіща, і на кладбіщі, як своє рідне. Хто жалько, той і плаче.
Як довго можна плакати, тужити за померлим?
Як хто. От у мене батько погиб на фронті і брат, так я до цієї пори плачу. Уже скільки год войни нема, а я все плачу.
Що несуть з собою люди, коли ідуть прощатися з померлим?
Хто шо може приносить. Приносять і калачі, і пряники, канфети, тай всьо.
Чи можна залишати померлого самого?

Не залишали. А як нема кому, то лишали.

Хто має сидіти біля померлого вдень і вночі?

Кого там попросити. Попросять тебе і ти сядеш, попросять мене тай я сяду. Вдень сиділи, а вночі лягають спати. У цим помєщєнії де він, лягають спати.

Скільки ночей перебуває покійний у хаті?

Як хто, як коли. Коли через ніч, а коли дві ночі. Як коли.

Скільки днів «душа» у хаті на цім світі?

А бог його знає, як у кого. Буває і сутки, буває і двоє, буває і до дев'яти день. Більше кажуть, що до дев'яти день душа.

Коли приходить до хати священик?

Приходить десь на одинадцятий час, та починає правити. Поправив, усьо, а тепер каже прощайтеся, нісіть. Ну попрощався хто був у хаті, та йдуть за ним на кладбіще.

Якщо небіжчика перекладають у труну перед приходом священика, то чи кладуть у неї якісь речі?

Як хто хоче. Гроші більша часть не кладуть. А лучше ці гроші, тобі дали, другому, за мого за покійника.

Чи може прощатися з померлим вагітна жінка?

А чо не може. Прощається.

Чи стукають домовиною об поріг, коли виносять померлого на двір?

Нє у нас такого нема. Не роблять так.

Чи є звичай «перестеляти дорогу» від хати до воріт?

Було у нас таке, було. Виносять як з хати, то перестеляють. Як винесли знов стелять. Третій раз стелять на воротях. Потім уже стелять по дорозі на кладовище. А потім від ворот до самої могили стелять. Як тільки перейшли, знов стелять. Аж до могили.

Як довго не можна було прибирати у хаті?

Дев'ять день. Дев'ять день нічого не робили в хаті.

У якому порядку стає і іде похорон?

Попереді йде процесія, хрести. Потом іде вже труна покойника. А потом покойник вже, за ним люди. Батюшка йде поперед покойника. Коли раньше, хто наймав музику, то вони йшли рядом з батюшкою. Він їм показував коли треба заграти.

Скільки разів і у яких місцях зупиняється похорон?

Ми повинні зупинятися не більше, як дев'ять раз. А як де приходиться близько, то мало. А де дальші, то більше. Останавлюється біля родичів. Батюшка, коли спинилися то читає молитву.

Які знаєте прикмети щодо похорону, який іде селом?

Нельзя переходити дорогу, тому хто вирушив в останню путь. Дітей будять, як похорон мимо проходить, ба як не збудити, то дитина потім плохо спить.

Що відбувається перед воротами кладовища?

Стають, правиться, а тоді вже йдуть до ями.

У який спосіб опускають труну у могилу?

Кладуть на рушники. Такі рушники є, що туди спускають у яму. Спустили, поять забрали ті рушники. У нас є дядько у якого вони сохраняються.

Чи кидають у могилу щось інше окрім землі?

Гроші кидають, як хто. Але тепер не кидають.

Що роздають людям на кладовищі?

Конєшно дають. Хто хороне, той і дає.

Як запрошують людей на посмертний обід?

А це вже його діло як запрошувать на обід.

У який спосіб чинять вертаючись до хати?

Приходять, миють руки зразу. Там відро коло воріт стоїть та полотенце щоб руки витирати.

Як розпочинається обід?

Ну прийшли з кладбища, і просе хазяїн щоб заходили люди, та сідали за стіл. Просе він людей із кладбища по возможності.

Що саме роздають людям на помин душі?

Усьо дають, що зварили усьо дають.

Чи сплять у хаті у після поховальну ніч?

Аякже, а чо не спать.

Чи носять зранку «сніданок» на могилу?

Носять. Мочать калач у мед або у сахар. Калач ріжуть на кружочки. Вино беруть, і там ковбаску беруть, рєдіску беруть, водку не беруть. Приносять це на кладбище і роздають людям. В стаканчику вина дали. Оце так.

Як справляють «дев'ять, сорок день, рік»?

Отак як справляють удома, а тоді родичі приїхали. Щоб справляти сорок день. Кличуть сорок чоловік. А на дев'ять днів звуть до дев'яти, одних рідних. Рік справляють так, як і сорок день. А потім як зробили сорок день, то поминають, дають кусочок хліба з лейом.

Як відчувалася присутність душі померлого, як довго?

Казали люди, що до сорока день живе вона в хаті. Хоча в кого, тільки до дев'яти день жила.

У які свята поминають померлих?

Поминальні суботи. Як близько церква, то йдуть до церкви, а як далеко, то вдома, роздають сусідам гостинці на спомин померлих. Проводи. На них ідуть на кладовище, як хто може. На Різдво несем вечерю. Несем вечерю за померлих. Кладем туди пару калачів, рубашку чи платочок.

З чого складається поминальний дар?

Калача давали. Гостинці клали. Пряники домашні, як спік. Як не зміг, то куплені.

Як і де ховають тих, хто повісився, утопився?

Ховали колись коло кладбіща, а тепер вже ховають і на кладбищі. А поминають, як і всих, на Проводи чи поминальні суботи.

МІФОЛОГІЯ

Новікова Зінаїда Антонівна, 1929 р.н., вул. Калініна, 96.
Записали: Карастан О.К., Арнаут В.І.

Хто, за легендами, створив землю, людину, тварин?

Я по Біблії знаю, що Бог.

Були у вас раніше відьми, ворожки?

Були у нас раніше, а тепер про них не чую, бо нікуди майже не виходю.

Що вони робили людям?

Портили життя, гадали по картах, порчу наводили.

Вони часто шкодили людям?

Мало про них я знаю, думаю, що не часто.

Як вони виглядали, яку зовнішність мали?

Людина.

Як можна було впізнати відьму?

В церкві за клямку трималися. Так їх і пізнавали.

Могли допомагати людям, чи тільки шкодили?

Відьма тільки може нашкодити людині.

В який час вони були особливо небезпечними для людей?

Наче мені колись казали, що на Великі свята.

Як можна було захиститися від відьом?

Від відьми не вберегтися, якщо схоче з землі дістане.

Що ви знаєте про русалок?

Від бабусиних казок знаю, але я вже толком не пам'ятаю.

Що ви знаєте про домовиків?

Біла, маленька, пухнаста людина.

Де він мешкає у хаті?

На горищі, біля печі в старому чоботі.

Було гріхом мати домовика в домі?

Ні, не було гріхом, як мені розказувала бабка, якщо маєш у хаті домовика, то у хаті не поселиться нечиста сила, та різна нечість.

Як ви гадаєте зараз є домовики?

Є. У мене вдома хтось живе. Я його ні разу не бачила, тільки чула.

Що ви знаєте про чортів? Як вони виглядають? Може хтось бачив?

Чорт існує, але я його не бачила.

Що ви знаєте про блуд?

Ходе, броде, водить людину.

Чи траплялось таке з вами?

Зі мною такого не траплялося.

Чи може блуд завести людину до смерті?

Може, якщо тебе ніхто не побачить.

Як можна було позбутися від нього?

Вивернути одежу.

СОЦІОНОРМАТИВНИЙ ПОБУТ

Зелінська Лідія Василівна, 1929 р.н. Народилась у с. Бобрик, проживає в смт. Миколаївка, вул. Чернишевського, 9.
Записали: Петрова А.О., Шишков І.І.

Колективна взаємодопомога

Які звичаї колективної сусідської взаємодопомоги існували у селі?

Собиралися люди, я знаю, що собиралися, навіть вже тут коли ми жили. Як хтось строїться – то всі люди сходяться, як знають, що треба щось помогти. Помагали один одному.

Знаєте, як було – одна коцюба на всю вулицю, одна коса на всю вулицю, після війни ще не таке було.

Колективне дозвілля

Які форми колективного дозвілля існували у Ваш час?

Не сильно ми тоді розважалися. Потрохи так, бо війна була. На вечорниці збиралися, так. Я в'язала, пряла, я плела, кружева такі гарні.

Збиралися на вулиці, там недалеко від мене. Красиве було село Сухий овраг, я там тоді жила. Збиралися, повсякому було, але поганого не було нічого.

Чи підночовували хлопці з дівчатами?

Мама моя говорила про те, що можна підночовувати: «Тільки треба розум мати, а що підночовуєте, то це байдуже. На то ви хлопці, на то ви дівчата». Як ти маєш розум, то він буде ночувати. У мене був таких случай. Я йому сказала, що зараз встану і піду, як я поняла, що він якось не так обращається. Він до мене приходив, не я до нього. І той перший, що до мене приходив і підночовував. Ну як це підночовував: обнімалися, цілувалися, а дурного в нас нічого не було. Може десь колись щось чуть-чуть, але це вже після війни.

Родина, родинні стосунки

Скільки Вам було років на час заміжжя? Ваш чоловік старший чи молодший за Вас?

У 20 років. Чоловік старший на 5 год. Але виглядає так, наче він молодший.

Скільки дітей було у Вашій родині?

У мене один син. У моїх батьків було шестеро, а потім п'ятеро, одно померло.

Як зверталися до батьків у Вашій родині: на «ти» чи на «Ви»?

На «Ви», на «Ви», всьо на «Ви». Це тепер пішло на «ти», даже внуки уже на «ти».

Ви жили в окремій хаті чи разом з батьками?

В мене була своя хата, а він жив за п'ять кілометрів, і до мене придибав. Хай Господь хоронить від такого заміжжя.

Діти в сім'ї та громаді

Хто забирав дитину до себе, якщо вона ставала сиротою?

Та ніхто не забирав, Боже! Самі ходили, з голоду помирали.

Діти та підлітки в обрядах, звичаях та віруваннях

Чи ходили діти колядувати, щедрувати?

Так, діти ходили. Я навіть не можу представить, як це в них було, бо там не ходила.

Мельниченко Любов Іванівна, 1914 р.н. Народилась у с. Французьке, з 1956 р. проживає в с.м.т. Миколаївка, вул. Чернишевського, 30.

Записали: Петрова А.О., Шишков І.І.

Колективне дозвілля

Які форми колективного дозвілля існували у Ваш час?

Ще як збиралися! До півсотні в одну хату зайдуть, так що неможна і розвернутися. Я їм кажу не заходити, а вони все одно йдуть.

Збиралися де бачили. Клуби у нас були – у нас були такі клубі, що ви таких і не бачили. День і ніч ми з них не виходили. Нас шукають мами тільки у клубові. Приходять, гукають нас, кажуть, що зараз покинуть. І ми йшли за ними позаду.

У хаті теж збиралися, аякже! Не кожен день, не кожен. Тільки як празник чи коли спокойствіє у селі.

Чи підночовували хлопці з дівчатами?

За це я вам не скажу, бо я цього не бачила.

Чи проводжали у Вашому селі парубків до армії? Як це відбувалось?

А чого нє? Так, проводжали. Батьки вдома стіл накривали, питали сина, кого він хоче визвати. Він називав душ 5–6, вони приходили, пили, гуляли, все що хочеш робили. Дівчата їм щось з собою давали. Що хотіли, те давали. Як нічого не мали, то нічого не давали.

Колективна взаємодопомога

Які звичаї колективної сусідської взаємодопомоги існували в селі?

Рідко, рідко люди один одному допомагали. Сам по собі. Хату збудувати – то це вже самі розумніші люди між собою об'єднялися, а такі, блудящі, то ті тільки кричать «давай, будем робить», а нічого не роблять. І теперечки, бачу, так само.

Родина, родинні стосунки

Ви заміжня? Скільки Вам було років на час одруження?

Була. Це так давно було, що я вже не помню, скільки мені тоді було. Але мої подруги собі паршивих хлопців позабирали, але я паршивого не хотіла, тому добре перебирала.

Він мене покинув з шістьома дітьми, знайшов собі іншу. Двойняшки мої молодші ще зовсім маленькі були, коли він нас покинув, син і дочка. Він помагав нам завжди, він робив на гармані бригадиром.

Хто Вам допомагав виховувати дітей?

Мама допомагала. Мама хліб пекла, мама їсти варила. Вона більше і з дітьми була, я на роботу ходила. Навіть сусіди її просили з їхніми дітьми посидіти також. А я їй давала таку тоненьку палку і казала бити тією палкою, як

вони щось не так будуть робити, мене не ждать. Вона іноді їм давала тою палкою, а іноді не давала, так мені і казала: «Я їх забрала, покормила і всьо, далі вони там самі граються».

Як було прийнято звертатись до старших у Вашій родині: на «ти» чи на «Ви»?

Взагалі як хто вмів. В мене на «Ви». Мої діти до мене на «Ви» звертались, і от невістка зі мною живе, теж на «Ви» каже.

Яку роботу по господарству доручали дітям?

Діти все помогали робить. У нас хазяйство було велике: і корови, і свині, і кури, і кролі, і кози, і баранів було дуже багато, особливо баранів було багато. Та я з цими баранами заходилась і продала їх к чортовой матері.

Хто забирав дитину до себе, якщо вона ставала сиротою?

Ті, в кого немає дітей, ті забирали. Як прийомних брали.

Як ставилися до прийомних дітей: як до рідних чи як до чужих?

Як вже брали дитину до себе, то все було, як має бути.

Діти та підлітки в обрядах, звичаях та віруваннях

Чи ходили колядувати, щедрувати?

Ходили, ходили! Пацани такі ходили, дорослі не ходили. Дорослі малих поганяли.

с. Настасіївка

МАТЕРІАЛЬНА КУЛЬТУРА

Корак Олена Захарівна, 1942 р.н., вул. Шевченка, 3.
Уродженка с. Троїцького, Любашівського р-ну. Мешкає в цьому населеному пункті з 1963 р.
Записали: Котова Г.С., Білочук І.В.

Одяг

Якої довжини були спідниці?
Тоді носили большинство юбки длінні, тоді було стидно одягти коротку, вище коліна могли носити тільки маленькі діти.
З якого матеріалу були виготовлені?
Ситець, шапель.
Чи використовували домотканну матерію?
Домотканну не робили матерію, рушники робили, полотно робили.
Які волокнисті культури садили у вашому селі?
Коноплю, моя бабушка садила.
Чи сіяли льон?
В нас такого не було, один год посадили і все. Після 1963 року більше ніхто не сіяв.
Чи відрізнялися зачіски дівчини від зачісок одруженої жінки?
До мене у всіх були довгі коси.
Чи робили завивки?
В селах так не робили.
Які пояси одягали жінки?
Не було поясів жіночих.
З чого були виготовлені чоловічі пояси?
Ремінні були та й все.
Чи були фартухи з фабричної тканини?
Самі все шили, тоді в селі почті кожна жінка могла щось пошити.
Чи оздоблювали фартух?
Ні.
Чи носили жінки поверх сорочки безрукавку?
Большинство ходили в рубашці, інколи надівали кофти з рукавами або без, які застібувалися на пуговички спереду.
Як мили волосся?
Милом мили, соняшником, та й стірали ним же.
Які прикраси носили жінки?
Після войни носили намисто.
Якими були сережки?
Потім стали появлятися кільчасті.
Чи носили чоловіки одну сережку у вусі?
Ні, не було. Це стидно було.
Яким був зимовий одяг?
Фуфайки.
Чи були кожухи з овчини?
У багачів, які вівців держали.
Чи був у вас ткацький станок?
Ні, не було.

Сучасне сільське житло

Яку назву має Ваш житловий будинок? (хата, хижа, будинок, фазенда, котедж, іншу).
Просто хата.
Коли збудоване Ваше житло?
Ми строїли його після війни.
Як Ви вибирали план свого житла?
Строїли самі і планували також самі.
Як робили фундамент?
В моїй хаті фундаменту не було, а дочці в хату вже строїли.
Стіни?
З глини, піску і соломи (граса). Місили кіньми, а тоді люди мурували.
Стеля?
Ставились балки, стелився комиш, потім глиною замастювали. Тоді ставили крови і накривали.
Дах:
Форма?
Форма двухсхила.

Матеріал покриття?
Накривали комишем, соломою.
Кількість приміщень:
Було 2 великі кімнати, сіни і кухня.
Вхідні двері: виходять безпосередньо на двір, у присінок, у ганок, у веранду, у галерею, інше...
У кожного двері були зроблені по своєму. Було лише в сіни, було що й на двір.
Скільки в житлі дверей, крім вхідних, і які приміщення вони сполучають?
В кожній кімнаті в мене були двері.
Система опалення:
Печі та груби.
Якщо є в житлі традиційна піч, то як вона використовується?
В печі пекли хліб, варили їсти. У запічку спали.
Система освітлення: Яка кількість вікон?
В одній кімнаті було по два спереду, одне збоку а було і по два.
Чи є на вікнах віконниці?
Ні, ми просто мастили глиною.

Питання про садибу–двір

Яку назву має садиба?
Говорили город, двір.
Кількість та розміри земельної площі Вашої садиби.
У багатих було до 1 га, а в бідних 30 сотих.
На якій землі зводили житло для новостворених родин члени Вашої сім'ї?
Молоді жили з батьками. Було таке, що в одній хаті жило три невістки і мирилися, жили мирно.
Чи є перед житлом, що виходить на вулицю, квітник, палісадник з кущами бузку, калини, тощо?
Так, в мене завжди перед хатою росли квіти.
Який вигляд має огорожа, яка відділяє садибу від вулиці?
За городом садили акацію, а перед хатою двома дрючками відгороджували двір, щоб худоба не йшла.
Кількість господарських споруд двору, їхнє призначення та назви.
Був погріб, літню кухню пристроїли пізніше.

Народна землеробська техніка

Перелічіть предмети традиційної землеробської техніки, як і в минулому використовувалися у Вашому селі? Що з них залишилося у сучасному господарському побуті? Які з них ще використовуються, у яких випадках?
Землю обробляли тракторами, а раніше плугом, боронами.
Яку худобу, скільки числом запрягали до цих землеробських знарядь? До якого часу це ще вживалося?
Запрягали коней, волів. А після війни так погано було, щой корів запрягали орати.
Що таке борона, трійчак? Який вони мали вигляд, для яких робіт використовувалися?
Боронами боронували городи, поля. В них запрягали пару коней і ті тягли борони по землі.
Які ще традиційні знаряддя використовували в селі для ручного обробітку землі, догляду за посіяним (лопата, сапка, вили тощо)?
Ми користувалися всім, що було тоді. Це лопата, сапа, вила.
Назвіть пристосування для помолу зернових?
Мати мені розповідала, що вони мололи зерно на жорнах. Але при моїй пам'яті цього вже не було.
Які знаряддя праці використовували в селі для збирання зернових, сіна, огородніх культур? Перелічіть їх.
У городі все робили руками і збирали також руками. Сіно косили спеціальними косилками, а позаду йшли жінки і в'язали в снопи.
Для яких сільськогосподарських робіт застосовувалася коса? Що таке «гола коса», «коса з грабками», «коса з лучком»? До якого часу вони використовувалися? А зараз є? Можете намалювати? Що таке «коговиця»?
Косою косарі в полі скошували траву. Робили заготівлю худобі на зиму.
Що робили з косою, щоб вона була зручною при косьбі? (точили, клепали, на чому)?
Косу потрібно було клепати, бо так вона бистро тупилася і сіно погано скошувалося.
Для яких робіт використовувалися колись граблі? А зараз?
Граблями стягували сіно на полях. Працювали в городі, громадили. А зараз роблять те саме, що і раніше.
Для яких робіт використовувалися колись вила? А зараз? Вони були усі однакової конструкції? Чим відрізнялися?
Вила були різні. Не пам'ятаю яка кількість була зубців на них, але було і більше і менше. Я ними картоплю садила та копала, город перекопувала, бо раніше не було тракторів, що оруть городи.

Короткий Іван Мойсейович, 1926 р.н., вул. Чкалова, 18
Записали: Котова Г.С., Білочук І.В.

Одяг

Якими були чоловічі сорочки?
Були дуже довгі сорочки.

Яке було чоловіче взуття?

Яке государство виробляло таке й носили. Коли я був малим, то пас із батьком скот, то постоли були прямо з шкури коня чи корови, батько робив їх, на ніч залишили: собаки їх з'їли.

Чи був овчинний одяг?

Свитки казали. Робили їх із прядива, бо не було бавовни, ми його мочемо, потім б'ємо, сушим, потім б'ємо, вичісуємо, а потім прядуть веретеном таким. Бурки чорні ще були.

Чи були кожухи?

Так, були, це ось зарізав вівцю, шкіру чинили і шили самі.

Якими були валянки?

Спеціальні діди вміли та били валянки із шерсті. На колодках.

Чи робили домоткане полотно?

Так, жінки робили рядна такі, що їх можно на підлогу класти.

Сучасне сільське житло

Яку назву має Ваш житловий будинок? (хата, хижа, будинок, фазенда, котедж, іншу).

Хата.

Коли збудоване Ваше житло?

Вже після війни.

Як Ви вибирали план свого житла?

Я будував сам. У нас всі строїли самі, хто як хотів.

Як робили фундамент?

Фундаменту у моїй хаті немає.

Стіни?

Місили кіньми грасу. Брали глину, воду, солому (мілку, а більшість крупну). Потім робили такі як блоки, та й строїли. Стіни робили різної ширини, хто які хотів. Були широкі і вузькі.

Стеля?

По середині хати ставили сволок, на нього балки (7 в кожній кімнаті). Покривали комишем і замастювали глиною (грасою) зверху і знизу. А тоді потолок мастять і хату накривають.

Дах:

Форма?

У всіх хатах була двосхила форма.

Матеріал покриття?

Накривали чим могли: комишем, соломою. Пізніше зявилася біла і червона черепиця.

Кількість приміщень:

Було дві великих кімнати, сіни і зимня кухня.

Вхідні двері: виходять безпосередньо на двір, у присінок, у ганок, у веранду, у галерею, інше...

У мене вхідні двері виходили в сіни, а звідти були двері на двір.

Скільки в житлі дверей, крім вхідних, і які приміщення вони сполучають?

У кожній кімнаті були двері і всі вони виходили у сіни. Всього в мене дверей 4.

Система опалення:

Були печі і груби.

Якщо є в житлі традиційна піч, то як вона використовується?

В печі хліб пекли, бо не було такого, щоб в магазині купляли.

Система освітлення: Яка кількість вікон?

Двері та вікна робив плотнік по заказу, або самі. У мене в кожній кімнаті по 1–2 вікна.

Чи є на вікнах віконниці?

Ще як тільки строїв хату, то зразу зробив віконниці (з дошок).

Садиба – двір

Яку назву має садиба?

Ми просто називали двір.

Кількість та розміри земельної площі Вашої садиби.

У мене два двори, мій і батьківський, а всього 66 соток.

Які земельні ділянки належать Вам сьогодні?

В мене є лише мій двір і більше нічого.

На якій землі зводили житло для новостворених родин члени Вашої сім'ї?

Я строїв хату на батьківській землі, а були такі що просто строїли неподалік. Але в одному селі.

Розташування житлового будинку?

Хата строїлась в кутку земельної ділянки.

Скільки вікон у короткій стіні, якою житло виходить на вулицю?

У всіх кімнатах вікон однаково – 1–2 вікна.

Який вигляд має огорожа, яка відділяє садибу від вулиці?

Раніше в мене взагалі не було огорожі, а потім, коли багатший став зробив собі з дерев'яних штахет.

Кількість господарських споруд двору, їхнє призначення та назви?

У мене спочатку була хата і половник з погрібом. Вже потім пристроїв літню кухню, сарай, і новий погріб.

Народна землеробська техніка

Перелічіть предмети традиційної землеробської техніки, як і в минулому використовувалися у Вашому селі? Що з них залишилося у сучасному господарському побуті? Які з них ще використовуються, у яких випадках?

Було ярмо, потім почали завозитися «універсал» з шипами на колесах, гусеничні і С100 (трактори і комбайни).

До якого часу вони ще активно вживалися?

Ярмо зникло вже давно, коли не пам'ятаю, а все інше і досі є. У мене навіть удома ще стоїть рало і борони.

Яке землеробське знаряддя називалося рало?

Рало було одинарне і двойне, в нього запрягали коней. Ним орали землю.

Яку худобу, скільки числом запрягали до цих землеробських знарядь? До якого часу це ще вживалося?

Запрягали коней, волів, навіть корів. Більшість запрягали пару, дві. А в одинарне рало – одного коня.

Що таке борона? Який вони мали вигляд, для яких робіт використовувалися?

Бороною боронували землю. Вона схожа на сітчасту залізну пластину з паралельно опущеними штирями, їх витягали з залізної дороги (гвозді великі) і робили борону самі.

Які ще традиційні знаряддя використовували в селі для ручного обробітку землі, догляду за посіяним (лопата, сапка, вили тощо)?

Використовували сапу, лопату, вила, граблі.

Які знаряддя праці використовували в селі для збирання зернових, сіна, огородніх культур? Перелічіть їх.

Була косілка, і окремо косили косарі. За косілкою йшли жінки, дівчата і в'язали снопи. У них ноги від того ходіння лопали до колін, а вони потім намастять чимось і спати. А на ранок знову снопи в'язати.

Які серпи були тут поширені? Вкажіть їх назви, який мали вигляд? Чи можна було кидати серп на землю? Чому ні?

За серпи я нічого не знаю, бо ними працювала моя жінка.

Для яких сільськогосподарських робіт застосовувалася коса? Що таке «гола коса», «коса з грабками», «коса з лучком»? До якого часу вони використовувалися? А зараз є? Можете намалювати? Що таке «коговиця»?

Косою чоловік косив траву, бо знав що треба заготовити на зиму худобі.

Що робили з косою, щоб вона була зручною при косьбі? (точили, клепали, на чому)?

Я косу точив, клепав.

Для яких робіт використовувалися колись граблі? А зараз? Граблями ми розбивали грудки на городі. А зараз ними роблять теж саме?

Для яких робіт використовувалися колись вили? А зараз? Вони були усі однакової конструкції? Чим відрізнялися?

Вилами я кидав сіно на машину, коли працював у полі. Перекидав його, копав і садив картоплю.

Де раніше здійснювався обмолот зернових? У яку пору (наприкінці літа, восени, взимку)? Звідки знаєте це?

Молотили дома жорнами, і були спеціальні молотарки. Молотили після збору урожаю осінню. Знають це від дідів-прадідів.

Тюріна Надія Петрівна, 1928 р.н., вул. Чкалова, 25.

Записали: Котова Г.С., Білочук І.В.

Одяг

З якого матеріалу робили сорочки?

З льону, раніше колись сіяли льон, а тоді вимочувалось у річці, потім робилося прядиво. Ще коноплю вирощували, а з радюшечків шили мені юбку.

Як оздоблювали сорочки?

Робили вишивки, в мене і сьогодні є вишита нарядна кофта.

Якого кольору використовувалися нитки для вишивання?

Чорні та червоні.

З кількох пілок шилась спідниця?

На мене шили з восьми клиньєв 80 сантиметрів чуть не до п'ят.

Як називали суцільноскроєну сорочку?

Не пам'ятаю. Може безрукавка.

З якого матеріалу шили спідницю?

З домотканого, а тоді вже після війни вийшло жовте полотно.

За допомогою чого трималася спідниця на стані?

Застібали на крючки, а зараз на змейке.

Які фартухи носили?

Круглі, брали метр матерії, вирізали горловину трикутничком та оборочку круглу.

Чи носили вовняні фартухи?

Фартухи не носили, а світера, чулки, носки з вовни.

Чи існувала різниця у сорочках буденних та святкових?

А як же, якщо ти будеш носити все підряд, то в тебе на празник не буде в чому. Коли я закінчила школу, то мені мама зшила з тканини «Майї» випускне плаття з розовенькими пілками.

Які пояси носили жінки?

Як хто хотів, були такі прорезинені з замками.

Якими були дівочі зачіски?

В мене були кучері та на проділь і заплітали в дві коси і потім обкручували зверху.

Яким був весільний убір молодої?

Була фата, вінок.

Чи носили дівчата вінки?

Так, на жнива дівчата самі собі плели з безсмертника віночки.

Якого кольору стрічки були у віночку?

Всяків цвітів.

Як мили волосся?

Не було, чим мити, мати напалювала соняшник. Казали: «Лугом помила та так гарно».

Чим відрізнявся головний убір молодої дівчини від головного убору заміжньої жінки?

Дівчина може високо зав'язатися, може і напустити хустку, а жінка немає права. Свадьба, і в понеділок, потім вона приходе зав'язана.

Чи були орнаментовані хустки?

Були і орнаментовані, однотоні і більше білі. Казали: «Зон». Сильно тонке, полотно біле.

Чи закручувала заміжня жінка волосся на обруч?

Та ні, це вже віяна, їй нема вже ціни.

Якими були шийні прикраси?

Намисто було.

З якого матеріалу було зроблено намисто?

Після війни німці залишили телефоний крашений провід, та ми їх різали на тоненькі полосочки – дві красні та одну синеньку.

Як робили обручки?

Не було з чого, тоді хлопці три копійки на таку железяку пробивають, а тоді вистуківають і отак робили кольця.

Які сережки носили?

Сережки носили по грошах, більше були кільця, а хто був побогатше, то носили манюнькі.

З чого складався чоловічий костюм?

Чоловік – це більше всього брюки та майка, а костюм – це коли є за шо купити.

Як оздоблювали чоловічі сорочки?

Вишивка, дід мій любив вишивану сорочку.

Якій був крій сорочки?

У папаші мого була розрізана, і називали це манішка, воротнік стоячий, а дід носив сорочку з розрізаною пазухою спереду.

Яка форма вишивки?

Хрестиком та геометричним орнаментом на мужських.

Якими були чоловічі пояси?

Просто ремінь, то колись у моїх дідів був такий красний пояс, який з китицями.

Чи носили чоловіки довге волосся?

Ні.

Чи носили чоловіки сережку в одному вусі?

Ні, це вже розпуста.

Якими були літні головні убори?

Були брилі, жінки не носили бриль, фуражки носили.

Яким було взуття?

Були і босоніжки, туфлі парусинові, а якщо вихідне, то на кожаній підошві.

Чи вдягали на ноги перш ніж озутися шкарпетки?

Да, були зроблені з хлопчатки.

Якої висоти були підбори?

Десь п'ять сантиметрів, у городських дівчат були повище.

Сучасне сільське житло

Яку назву має Ваш житловий будинок? (хата, хижа, будинок, фазенда, котедж, іншу).

Називали просто хатою і все.

Коли збудоване Ваше житло?

Всі будували хати після війни, бо війна все розбила.

Як Ви вибирали план свого житла?

Ми самі строїли. Я вибирала разом з чоловіком.

Як робили фундамент?

Фундаменту не було. Просто забивали чотири кілочки, натягували нитку і на рівній землі строїли хату.

Стіни?

Завозили просто землю, замочували, мішали її з соломою (граса) і кіньми мішали водячи їх по колу.

Стеля?

Ставили балки, стелили комишем, потім з верхи і з низу замазували грасою. З середини хати мастили, а потім білили. Ставили крокви і накривали хату.

Дах:

Форма?

Форма даху була двухсхила.

Матеріал покриття?
Накривав хто чим мав. Більшість комишем.
Кількість приміщень:
Було, як у всіх 2 кімнати, коридор, а там перестінок і кухня.
Вхідні двері: виходять безпосередньо на двір, у присінок, у ганок, у веранду, у галерею, інше...
Вхідні двері виходили на двір.
Скільки в житлі дверей, крім вхідних, і які приміщення вони сполучають?
Двері були в кожній кімнаті.
Система опалення:
Були печі, груби. Палили бур'янами, соломою, дровами.
Якщо є в житлі традиційна піч, то як вона використовується?
На печі готували їсти, пекли хліб.
Система освітлення: Яка кількість вікон?
Вікон було 1–3 в кімнаті.
Чи є на вікнах віконниці?
Віконниць не було.

Садиба – двір

Яку назву має садиба?
Ми його називали двір. «Он там стоїть худоба у дворі» – казали люди.
Кількість та розміри земельної площі Вашої садиби.
В мене було 36 сотих землі, яку мені в колгоспі видали.
Які земельні ділянки належать Вам сьогодні?
Ніякі крім присадибної.
На якій землі зводили житло для новостворених родин члени Вашої сім'ї?
Будували хату недалеко від батьків, або жили з батьками.
Розташування житлового будинку?
Строїли в кутку двору.
Скільки вікон у короткій стіні, якою житло виходить на вулицю?
У стіні яка виходила на вулицю було 2–3 вікна, у всіх інших 1–2.
Чи є перед житлом, що виходить на вулицю, квітник, палісадник з кущами бузку, калини, тощо?
Квіти перед хатою були. Я взагалі люблю квіти. Садили піони, чорнобривці, айстри, вербички, курчаки, царські борідки.
Який вигляд має огорожа, яка відділяє садибу від вулиці?
Огорожу сплітали з комишу.
Кількість господарських споруд двору, їхнє призначення та назви.
Обов'язково був погріб і літня кухня.

Народна землеробська техніка

Яке землеробське знаряддя називалося рало?
Ралом орали землю. Яке воно було на вигляд я не пам'ятаю.
Яку худобу, скільки числом запрягали до цих землеробських знарядь? До якого часу це ще вживалося?
Були воли, коні, корови. Запрягали 1–4 в упряж. Це почало зникати років 10–20 тому. Хоча зараз ще є запряжені коні у підводу.
Що таке борона, для яких робіт використовувалися?
Бороною боронували (розрівнювали) землю.
Які ще традиційні знаряддя використовували в селі для ручного обробітку землі, догляду за посіяним (лопата, сапка, вили тощо)?
Була лопата, сапа, вила, граблі.
Які знаряддя праці використовували в селі для збирання зернових, сіна, огородніх культур? Перелічіть їх.
На городі все збирали руками. Косили косілками і косами – окремі косарі.
Для яких робіт використовувалися колись граблі? А зараз? Який вони мали вигляд?
Граблями розбивали грудки на городах. Зараз теж саме. Вони були зроблені з дерева, а пізніше залізні.
Для яких робіт використовувалися колись вили? А зараз? Вони були усі однакової конструкції? Чим відрізнялися?
Ні, були різні 2, 4, 6 зубчаті. Ними підбирали, перекидали сіно, копали город і картоплю.

ТРАДИЦІЙНА СІМ'Я ТА ШЛЮБ

Артюх Олена Миколаївна, 1928 р.н., вул. Пушкінська, 7.
Записали: Носуленко Н.В. та Тишевич О.В.

Знайомства. Підготовка до шлюбу.

Як відбувалося знайомство між дівчатами та парубками у вашому населеному пункті?
Знайомства відбувались на вечорницях, на вулиці. Я з своїм чоловіком працювала разом, так і познайомилась з ним.

Чи відбувалися у вашому населеному пункті вечорниці? Як вони називалися (вечорниці, вечурки, досвітки тощо)?

Так, вечорниці.

Якщо так, то хто їх організовував, де вони відбувалися (в когось удома, у спеціально орендованій хаті, іншому приміщенні, клубі тощо)?

Самі їх організовували. Вони проходили удома.

Чи відбувалися вечорниці у визначений час (за календарем – на дні Катерини, Андрія, Меланки, Василя, Різдво, Великдень тощо)?

Вечорниці відбувалися в суботу та неділю. А також на різні свята: Катерини, Андрія, Меланки.

В який час вечорниці не дозволялося проводити?

В Піст.

Хто мав право ходити на вечорниці (неодружені дівчата, парубки (з якого віку?), одружені молоді чи старші люди)?

Молодь мала право ходити на вечорниці, якщо мали що одягнути.

Хто не мав права приходити на вечорниці?

Вдови не мали права ходити на вечорниці.

Коли закінчувалися вечорниці?

О 12 годині ночі.

Чи вимагали батьки повернення до певного часу?

Аякже, звичайно батьки вимагали повернення до певного часу.

Чи траплялося, що вечорниці тривали до ранку?

Ні, такого не було.

Чи мали право на вечорниці приходити не місцеві парубки, дівчата?

З другого села до нас ходили, якщо наші хлопці їм дозволяли.

Які забави були популярні на вечорницях? Які вважалися «непристойними»?

Пряли кужелі, співали пісні, розповідали анекдоти. На вечорницях заборонялося пити, курити.

Чи траплялися випадки втрати дівчиною цноти?

Бувало.

Чи існували назви на позначення таких дівчат?

Таких дівчат ругали, їх називали непутящі.

Як на це реагували люди?

Казали що ці дівчата роблять не добре, і над ними вони насміхалися.

Чи існували якісь способи покарання дівчини, парубка, примушування їх до шлюбу?

Люди не мали права їх карати, їх карали лише батьки, вони їх ругали.

Укладання шлюбу

Як колись у вас відбувалося сватання?

Бере женіх хлібину, рушник і йде. Бере з собою сватів. Коли він приходить до нареченої то вона йому дає платок, якщо згодна, а якщо не згодна то виносить кабака.

Кого просили бути сватами?

Сватами просили бути братів чи сусідів.

Чи існувала попередня домовленість між батьками молодих та самими дівчиною та парубком про сватання?

Ні, про сватання ніколи не домовлялись.

Чи існує зараз обряд, який більше чи менше нагадує колишній обряд сватання?

Обряд сватання існує, але він не зовсім такий як раніше.

Як люди ставляться до ситуації, коли після домовленості про весілля, змінюються плани і весілля не відбувається?

Такі ситуації бували. Люди до такої ситуації ставились не добре.

Кого вважають винним?

Винним вважали жениха.

Чи є форми відшкодування моральних, матеріальних затрат стороні, якій відмовили?

Так, стороні якій відмовили відшкодовували гроші.

Як ставилися до шлюбів між дівчиною і парубком з різних за соціальним і майновим становищем сімей?

Бувало всього. А до шлюбів між людьми з різними соціальними становищами ставилися нормально.

Зараз при виборі шлюбної пари чи береться до уваги майнове становище сім'ї дівчини і парубка?

Ні, зараз не береться до уваги майнове становище молоді.

У якому віці зараз вступають у шлюб молоді люди у вашому населеному пункті?

У шлюб молоді вступають, як кому прийдеться, і в 20 год і в 18.

Яка вважалася нормальною різниця у віці між парубком та дівчиною?

Ось дід наприклад за мене був старшим на 4 роки. А нормальна різниця між молодими, мабуть 4–5 років.

Чи повинен був парубок бути старшим за наречену?

Так, повинен, бути старшим.

Чи могла бути дівчина старша за парубка і на скільки років?

Могла, бути старшою. Буває й на 5 років.

Як ставилися до парубка, який одружувався з покриткою?

Я не знаю, як ставилися до такого парубка. Це наверно там батьки все рішали.

Як ставилися до парубка, який одружувався з жінкою, що мала дитину? Яке зараз ставлення до чоловіка, що одружується на жінці з дитиною (дітьми)?

До такого парубка відносилися нормально, і зараз теж таке саме ставлення.

Чи траплялися у вас випадки, коли у випадку смерті чоловіка його брат одружувався на його удові?

Бувало. Да бувало.

Чи були усталеними норми посагу – що давали за дівчиною при одруженні? Що виділяли батьки парубка при одруженні?

Дівчині давали: кравать, одіяло, подушку такево все. А хлопцеві – батько хату купляв.

Вважається нормою чи швидше винятком, коли молода сім'я, навіть живучи відокремлено, продовжує отримувати матеріальну допомогу від батьків?

Так, вважається нормою коли молода сім`я, яка живе відокремлено від батьків отримує від них допомогу.

Чи обов'язковим було батьківське благословення?

Так, обов`язковим було батьківське благословення.

Чи бралася до уваги думка (згода) дівчини при сватанні?

Звичайно.

Чи зараз відбуваються у вас обрядові дії, які нагадують традиційне сватання (візит сватів з хлібом чи іншими (якими) подарунками, застілля, обмін подарунками тощо), оглядини і т.д.?

Зараз обрядові дії нагадують традиційне сватання, візитом з хлібом.

Чи можливе одруження між дальніми родичами? Між якими?

Можливе.

Чи трапляються у вас випадки, коли молоді люди живуть разом без реєстрації шлюбу та без вінчання?

Є й таке.

Чи трапляється у вас, коли молоді люди живуть разом, повінчавшись у церкві? Чи все ж таки весілля залишається обов'язковим?

Так, бувало таке.

Чи вважається у вас обов'язковим вінчання у церкві за умови державної реєстрації шлюбу?

Так, вінчання у церкві вважається обов'язковим.

Чи траплялися у вас випадки, коли вінчання та весілля розділялися великим проміжком часу? Це були люди середнього, старшого чи молодого віку?

Траплялося таке, що спочатку було весілля, а потім вінчалися.

Яке у вас ставлення до одностатевих сімей?

Не знаю, я про таке не чула.

Чи трапляються у вас випадки, коли разом живуть люди однієї статі, не пов'язані кровними зв'язками, складаючи, за їх словами, сім'ю?

В нас такого немає.

Обов'язки в родині

Які обов'язки по дому традиційно вважалися жіночими, якими чоловічими? Чи спостерігаються зараз зміни в уявленнях про чоловічі та жіночі обов'язки по дому?

Обов'язки по дому раніше треба було виконувати все разом, і шарувати, і дрова рубати, і їсти готувати. Ні, зараз зміни не спостерігаються в обов'язках по дому.

Якою повинна бути поведінка жінки, коли вона приходить у дім батьків чоловіка? Чи повинна вона у всьому слухати свекруху? Чи може молода сім'я, живучи в домі батьків чоловіка (із ними) вести власне господарство?

Поведінка жінки повинна бути такою, щоб вона не сварилася, була покірною, виконувала всю роботу, яку наказувала їй свекруха. Молода сім'я могла мати власне господарство.

Як у вас зараз ставляться до приймацтва? Яким є ставлення до чоловіка в родині його дружини? Чи повністю він залежний у своїх діях удома від волі батьків дружини та бажання самої дружини?

Я не знаю про таке.

Чи спостерігається у вас тенденція до негайного відділення від батьківського господарства новоствореної сім'ї? Якщо так, то що для цього робиться?

Як хто хоче. Хто хоче той відділяє своє господарство від батьківського, а хто хоче, той не відділяє.

У разі виникнення конфліктів між чоловіком і дружиною чи запрошується хтось із родичів, щоб допомогти у його вирішенні?

Ні, ніхто не запрошувався, вони повинні були самі миритися.

Чи можливі були колись розлучення і, якщо так, то за яких умов? Як зараз ставляться до розлучень? Як ділиться майно при розлученні? Чи беруться до уваги інтереси дітей при поділі майна?

Були можливі розлучення. Не мирилися, тай розлучалися. Як і раніше ставилися до розлучень, так і зараз. Коли ділилося майно, то інтереси дітей не всчитувалися. Все ділили пополам між собою.

У випадку розлучення батьків з ким частіше залишаються діти? Чи трапляється так, що діти залишаються з батьком (за яких умов)? Чи трапляється, що батьки ділять між собою дітей? Які форми матеріальної допомоги вважаються прийнятними з боку тієї сторони, яка віддає дітей іншій?

Діти залишаються більше з мамою. Так, траплялися такі випадки, що діти залишалися з батьком. Наприклад, коли мати п'є або не доглядає дітей. Траплялося таке, що батьки ділять між собою дітей. Форми матеріальної допомоги вважаються прийнятими тоді, коли сплачуються аліменти.

Чи трапляються зради чоловіка чи дружини? Чи однакового осуду зазнають чоловік та жінка в разі виявлення зради? Кого у випадку зради вважають винним у ній?

Так, зради були і вони є і щас. Ні не однаково осуджують, жінку – більше. У випадку зради винним вважали того, хто змінив.

Як колись карали, коли ловили жінку чи чоловіка на перелюбстві? Чи було перелюбство причиною для розлучення?

Ніяк не карали. Але перелюбство було причиною для розлучення.

Чи трапляються у вас випадки, коли чоловік фактично може мати дві сім'ї – офіційну і приховану? Як до цього ставляться люди?

Так, трапляються такі випадки, коли чоловік може мати дві сім'ї. У нас в селі навіть таке є. Люди осуджують цього чоловіка.

У випадку розпаду сім'ї на кого лягають і яким чином обов'язки по догляду та вихованню дітей?

На маму.

Якою, на вашу думку, в разі розпаду сім'ї має бути участь батька (якщо діти залишаються з матір'ю) чи матері (якщо діти залишаються з батьком) у вихованні та утриманні дітей?

Батько повинен допомагати не тільки матеріально а й виховувати дітей. Мати так само.

Виховання дітей

Скільки, на Вашу думку, повинно бути дітей у сім'ї? Що, на Вашу думку, може посприяти збільшенню кількості дітей у сім'ях?

Скільки хто хоче, стільки й має дітей у сім'ї. Сприяє збільшенню кількості дітей достаток.

Що, на вашу думку, є найважливішим у вихованні дітей (спілкування з матір'ю; спілкування з обома батьками; виховання бабусі й дідуся; залучення нянь, які б постійно приділяли дитині увагу; використання сучасних засобів впливу – телебачення, комп'ютер? Чи вважаєте Ви, що традиційне виховання – колискові пісні, забавлянки, казки, раннє залучення дитини до посильної праці, догляд за молодшими дітьми (якщо є) – залишається актуальним сьогодні?

Найважливішим у вихованні дітей, є спілкування з батьками. Їхнє виховання.

Варецька Марія Антонівна, 1943 р.н., вул. Центральна, 8.

Записали: Носуленко Н.В. та Тишевич О.В.

Знайомства. Підготовка до шлюбу.

Як відбувалося знайомство між дівчатами та парубками у вашому населеному пункті?

Знайомилися, як і тепер. Приїхав хлопець, понравилась дівчина – знакомляться, а якщо не понравилась то не знакомились.

Чи відбувалися у вашому населеному пункті вечорниці? Як вони називалися (вечорниці, вечурки, досвітки тощо)?

Так відбувалися і вони називалися – вечорниці.

Якщо так, то хто їх організовував, де вони відбувалися (в когось удома, у спеціально орендованій хаті, іншому приміщенні, клубі тощо)?

Їх організовували дівчата і хлопці. Вони відбувалися у когось у дома, по черзі.

Чи відбувалися вечорниці у визначений час (за календарем на дні Катерини, Андрія, Меланки, Василя, Різдво, Великдень тощо)?

Вечорниці відбувалися – в суботу, та неділю. На свята теж вони відбувалися, а на Андрія вони обов'язково відбувалися.

В який час вечорниці не дозволялося проводити?

Не дозволялось, ось наприклад на Паску або на Святий вечір.

Хто мав право ходити на вечорниці (неодружені дівчата, парубки (з якого віку?), одружені молоді чи старші люди)?

Приходити на вечорниці мали право неодружені дівчата та хлопці. Мабуть з 15–16 років.

Хто не мав права приходити на вечорниці?

На вечорниці не мали право приходити одружені.

Коли закінчувалися вечорниці?

Закінчувались зарання, десь об о 11–12 годині ночі.

Чи вимагали батьки повернення до певного часу?

Так батьки наказували нам щоб ми поверталися до певного часу.

Чи траплялося, що вечорниці тривали до ранку?

Ні, такого не було.

Чи мали право на вечорниці приходити не місцеві парубки, дівчата?

Якщо парубки не місцеві були знайомі нашим хлопцям, то звичайно мали право приходити на вечорниці. А дівчата і так приходили.

Які забави були популярні на вечорницях? Які вважалися «непристойними»?

Були популярні різні ігри на вечорницях, багато співали. Непристойним вважалися відкриті залицяння хлопців до дівчат.

Чи траплялися випадки втрати дівчиною цноти?

Так, такі випадки траплялися.

Чи існували назви на позначення таких дівчат?

Таких дівчат називали покритками.

Як на це реагували люди?

Люди на це дуже погано реагували.

Чи існували якісь способи покарання дівчини, парубка, примушування їх до шлюбу?

Таких дівчат дома батьки карали. І всі з них сміялися, навіть діти.

Як зараз ставляться люди до такого явища?

А тепер таке явище популярне.

Як зараз знайомляться молоді люди у Вашому населеному пункті?

В барах та на дискотеках.

Укладання шлюбу

Як колись у вас відбувалося сватання? Кого просили бути сватами?

Я розповім про своє сватання. Приїхав до мене мій майбутній чоловік, із двома старостами. Ми підготовились. Старости переговорили з батьками. Потім ми запросили до себе додому сусідів. Я продала своєму майбутньому чоловікові платок, парчевий (вони тоді рідко де були).

Кого просили бути сватами?

Сватами просили бути рідних, знайомих.

Чи існувала попередня домовленість між батьками молодих та самими дівчиною та парубком про сватання?

Так, існувала попередня домовленість між батьками.

Чи існує зараз обряд, який більше чи менше нагадує колишній обряд сватання?

Ні, зараз не існує такого обряду сватання як раніше.

Як зараз молоді люди повідомляють батькам про плани утворення сім'ї, як відбувається знайомство батьків наречених? Чи укладаються зараз шлюбні угоди, в яких достатньо чітко обумовлюється майно, що передається молодій сім'ї від батьків?

Кажуть, мамо й папо я буду женитися (або виходити заміж). Я не знаю чи укладаються зараз шлюбні угоди.

Як люди ставляться до ситуації, коли після домовленості про весілля, змінюються плани і весілля не відбувається? Кого вважають винним? Чи є форми відшкодування моральних, матеріальних затрат стороні, якій відмовили?

Я знаю ось на прикладі у нашому селі дівчина виходила заміж, вона була дуже багата, уже все було готове, і жених не приїхав. Він потім їм компенсував гроші потрачені на весілля. А як люди до таких ситуацій я не знаю. Хто не приїхав на весілля, того і вважають винним. Форми відшкодування звичайно є.

Як ставилися до шлюбів між дівчиною і парубком з різних за соціальним і майновим становищем сімей?

Нормально ставились до таких шлюбів.

Зараз при виборі шлюбної пари чи береться до уваги майнове становище сім'ї дівчини і парубка?

Зараз при виборі шлюбної пари береться до уваги майнове становище.

У якому віці зараз вступають у шлюб молоді люди у вашому населеному пункті?

У якому хочеш. У мене, наприклад, син коли прийшов з армії, йому було 20 років і він одружився з дівчиною, яка закінчувала 8-й клас.

Яка вважалася нормальною різниця у віці між парубком та дівчиною?

Нормальною різницею у віці між парубком і дівчиною вважається 4–5 років. В крайньому випадку 6.

Яка різниця у віці між подружжям вважається зараз нормальною?

Між подружжям вважається нормальним теж 4–5 років.

Чи повинен був парубок бути старшим за наречену?

Так, не завжди парубок міг бути старшим за наречену.

Чи могла бути дівчина старша за парубка і на скільки років?

Дівчина могла бути старша за парубка на 3–4 роки.

Як ставилися до парубка, який одружувався з покриткою?

Не завжди нормально відносилися до парубка, який одружувався з покриткою. Тому, що були різні люди і різні думки.

Як ставилися до парубка, який одружувався з жінкою, що мала дитину?

До такого парубка ставилися нормально. Але саме головне було те, як парубок відносився до цієї дитини. Якщо він її любив, то це було добре.

Чи траплялися у вас випадки, коли у випадку смерті чоловіка його брат одружувався на його удові?

Таких випадків дуже багато було, коли у випадку смерті чоловіка його брат одружувався на його удові. У нас в селі навіть не давно такий випадок був.

Чи є певні особливості у ставленні до дівчини, яка виходить заміж за чоловіка з дітьми від попереднього шлюбу?

Вона бере на себе обов'язок догляду за цими дітьми.

Чи були усталеними норми посагу – що давали за дівчиною при одруженні? Що виділяли батьки парубка при одруженні?

Зараз норми посагу не такі, як були раніше. В придане давали, що в кого було. Наприклад мені дали теля, а чоловікові були дали свиню і пару овець.

Вважається нормою чи швидше винятком, коли молода сім'я, навіть живучи відокремлено, продовжує отримувати матеріальну допомогу від батьків (чи є певні умови, коли така матеріальна допомога вважається необхідною за яких умов)?

Вважалося нормальним, коли діти живуть окремо від батьків, і отримують матеріальну допомогу від них, бо зараз без батьків діти не проживуть.

Чи існує момент змагальності між батьками подружжя в «обдаровуванні» молодих і за яких умов?

Так, момент змагальності між батьками подружжів в обдаруванні молодих був.

Чи обов'язковим було батьківське благословення? Наскільки важливим зараз є ставлення батьків до майбутнього одруження дітей, чи обов'язкова їх згода на одруження?

Батьківське благословення було обов'язковим, як і раніше, так і зараз.

Чи колись бралася до уваги думка (згода) дівчини при сватанні?

Думка дівчини при сватанні обов'язково бралась до уваги.

Чи зараз відбуваються у вас обрядові дії, які нагадують традиційне сватання (візит сватів з хлібом чи іншими (якими) подарунками, застілля, обмін подарунками тощо), оглядини і т.д.?

Зараз відбуваються у нас обрядові дії, які нагадують традиційне сватання. Наприклад, візит сватів з хлібом.

Чи можливе одруження між дальніми родичами? Між якими?

Так, можливе одруження між дальніми родичами. Десь в 3-му поколінні.

Чи трапляються у вас випадки, коли молоді люди живуть разом без реєстрації шлюбу та без вінчання?

Багато є таких випадків.

Чи трапляється у вас, коли молоді люди живуть разом, повінчавшись у церкві? Чи все ж таки весілля залишається обов'язковим?

Так, траплялись такі випадки, коли молоді жили лише повінчавшись в церкві. Тому, що вінчання раніше було обов'язком.

Чи траплялися у вас випадки, коли вінчання та весілля розділялися великим проміжком часу? Це були люди середнього, старшого чи молодого віку?

Так, були такі випадки. Мої батьки женились при румунах, а повінчалися пізніше. Це були люди різного віку.

Яке у вас ставлення до одностатевих сімей?

Я не знаю, що це таке.

Чи трапляються у вас випадки, коли разом живуть люди однієї статі, не пов'язані кровними зв'язками, складаючи, за їх словами, сім'ю?

У нас такого немає.

Обов'язки в родині

Які обов'язки по дому традиційно вважалися жіночими, якими чоловічими?

Чоловік по хазяйству вправляється, він знає що треба сіна заготовити, дрова напиляти. А жіночі – це корову подоїти, їсти наварити, постірати.

Чи спостерігаються зараз зміни в уявленнях про чоловічі та жіночі обов'язки по дому?

Зараз спостерігаються зміни. Все змішалося. Хто що може, те і робить.

Якою повинна бути поведінка жінки, коли вона приходить у дім батьків чоловіка? Чи повинна вона у всьому слухати свекруху? Чи може молода сім'я, живучи в домі батьків чоловіка (із ними) вести власне господарство?

Вона повинна бути покірною, слухатися свою свекруху. Молода сім'я живучи в домі батьків чоловіка може вести власне господарство.

Як у вас зараз ставляться до приймацтва? Яким є ставлення до чоловіка в родині його дружини?

Якщо сім'я живе добре, то ставились до нього добре. Ставлення до чоловіка в родині дружини є хорошим.

Чи спостерігається у вас тенденція до негайного відділення від батьківського господарства новоствореної сім'ї? Якщо так, то що для цього робиться?

Якщо хотіли то відділяла новостворена сім'я своє господарство.

У разі виникнення конфліктів між чоловіком і дружиною чи запрошується хтось із родичів, щоб допомогти у його вирішенні?

Ніхто не запрошувався. Вони самі повинні були вирішувати свої проблеми.

Чи можливі були колись розлучення і, якщо так, то за яких умов? Як зараз ставляться до розлучень? Як ділиться майно при розлученні? Чи беруться до уваги інтереси дітей при поділі майна?

Можливі були, а тепер їх ще більше. Зараз до розлучень ставляться так, як наче це так і надо. Майно при розлученні ділиться на двох, інтереси дітей не рахуються.

У випадку розлучення батьків з ким частіше залишаються діти?

У більшості випадків діти залишаються з мамою.

Чи трапляється так, що діти залишаються з батьком (за яких умов)?

Так, трапляється, що діти залишаються з батьком. Коли мати не хоче забирати дітей.

Чи трапляється, що батьки ділять між собою дітей? Які форми матеріальної допомоги вважаються прийнятними з боку тієї сторони, яка віддає дітей іншій?

Батьки ділять між собою дітей. Я не знаю, які форми матеріальної допомоги вважаються прийнятими з боку тієї сторони, яка віддає дітей іншій.

Чи трапляються зради чоловіка чи дружини?

Дуже часто.

Чи однакового осуду зазнають чоловік та жінка в разі виявлення зради?

Ні. Жінку осуджають більше.

Кого у випадку зради вважають винним у ній?

Винним вважають того, хто зрадив.

Як колись карали, коли ловили жінку чи чоловіка на перелюбстві? Чи було перелюбство причиною для розлучення?

Колись дуже давно карали. Люди презирали, колись навіть ще й камінням кидали. Так, перелюбство було причиною для розлучень.

Чи трапляються у вас випадки, коли чоловік фактично може мати дві сім'ї – офіційну і приховану?

Так, було. В нас і зараз є таке. У нашому селі є дві сестри, які живуть з одним чоловіком. З однією він живе офіційно і в них двоє дітей, а з тою, що не офіційно – 4 дітей від нього.

Як до цього ставляться люди?

Люди з цього сміються.

У випадку розпаду сім'ї на кого лягають і яким чином обов'язки по догляду та вихованню дітей?

У випадку розпаду сім'ї, обов'язки лягають на маму.

Якою, на вашу думку, в разі розпаду сім'ї має бути участь батька (якщо діти залишаються з матір'ю) чи матері (якщо діти залишаються з батьком) у вихованні та утриманні дітей?

Батько не тільки аліменти повинен платити, а й так, матеріально допомагати дітям. І мати теж, якщо діти залишаються з батьком повинна платити аліменти дітям.

Виховання дітей

Скільки, на Вашу думку, повинно бути дітей у сім'ї?

Я вважаю, чим більше, тим краще. Бо я сама з великої сім'ї. І нам було добре.

Що, на Вашу думку, може посприяти збільшенню кількості дітей у сім'ях?

Там де живе подружжя і матеріально і духовно забезпечені, це сприяє збільшенню дітей. А якщо біднота, діти голі – це не сприяє збільшенню кількості дітей.

Що, на вашу думку, є найважливішим у вихованні дітей (спілкування з матір'ю; спілкування з обома батьками; виховання бабусі й дідуся; залучення нянь, які б постійно приділяли дитині увагу; використання сучасних засобів впливу – телебачення, комп'ютер? Чи вважаєте Ви, що традиційне виховання – колискові пісні, забавлянки, казки, раннє залучення дитини до посильної праці, догляд за молодшими дітьми (якщо є) – залишається актуальним сьогодні?

Найважливішим у вихованні дітей є спілкування дітей з матір'ю та батьком. Виховання дітей в строгості, не все їм дозволяти.

Лакіза Лідія Василівна, 1920 р.н., вул.Шевченка, 27.

Записали: Носуленко Н.В. та Тишевич О.В.

Знайомства. Підготовка до шлюбу.

Як відбувалося знайомство між дівчатами та парубками у вашому населеному пункті?

На танцях, у клубах.

Чи відбувалися у вашому населеному пункті вечорниці? Як вони називалися (вечорниці, вечурки, досвітки тощо)?

Відбувались, так і називались: вечорниці.

Якщо так, то хто їх організовував, де вони відбувалися (в когось удома, у спеціально орендованій хаті, іншому приміщенні, клубі тощо); чи відбувалися вечорниці у визначений час (за календарем - на дні Катерини, Андрія, Меланки, Василя, Різдво, Великдень тощо)? В який час вечорниці не дозволялося проводити?

Організовували хлопці. Відбувались в хатах то в одної то в другої. Вони були у вихідні і на свята.

Хто мав право ходити на вечорниці (неодружені дівчата, парубки (з якого віку?), одружені молоді чи старші люди)? Х то не мав права приходити на вечорниці? Коли закінчувалися вечорниці? Чи вимагали батьки повернення до певного часу? Чи траплялося, що вечорниці тривали до ранку? Як ставилися до цього батьки? Чи мали право на вечорниці приходити не місцеві парубки, дівчата? Які забави були популярні на вечорницях? Які вважалися «непристойними»? Чи були якісь пісні, примовки, небилиці, частівки тощо, які виконувалися на вечорницях?

Дівки та парубки. Не приходили одружені і вдови. Пішли в вечері посиділи 3–4 години тай додому. Батько пустив на годину–дві, ми додому не запізнювались, бо більше не пустять. Щоб були до ранку такого не було. З іншого села також приходили. На вечорницях вечеряли, з дому гостинці приносили, чесали язиками. Що було не пристойним, я забула.

Чи траплялися випадки втрати дівчиною цноти? Чи існували назви на позначення таких дівчат? Як на це реагували люди? Чи існували якісь способи покарання дівчини, парубка, примушування їх до шлюбу? Як зараз ставляться люди до такого явища?

Такого у нас не було.

Укладання шлюбу

Як колись у вас відбувалося сватання? Кого просили бути сватами?

Наречений брав двох людей старостів. Брав рушники, хліб і давав нареченій. Він свій рушник давав, а вона йому свій. Авжеж батьки домовлялися, щоб хто коли приходив. Те сватання що було нагадує сватання те, що зараз.

Як люди ставляться до ситуації, коли після домовленості про весілля, змінюються плани і весілля не відбувається? Кого вважають винним? Чи є форми відшкодування моральних, матеріальних затрат стороні, якій відмовили?

Було таке. Люди до цього не мішалися. Винен той, хто хвостом крутив. Я не знаю чи відшкодовувала чи ні, в мене не було та я й не знаю.

Як ставилися до шлюбів між дівчиною і парубком з різних за соціальним і майновим становищем сімей?

Багатих женихів хотіли, а бідних ні. Зараз так само. Багатий в бідній не нуждався.

У якому віці зараз вступають у шлюб молоді люди у вашому населеному пункті? Яка вважалася нормальною різниця у віці між парубком та дівчиною?

Зараз женяться і в 15 років. Хлопець повинен бути старшим. А зараз може бути старшим що він, що вона на 30 років. Зараз є таке, що батько з дочкою живе. Бувало, що жінка на 3 роки старша.

Чи обов'язковим було батьківське благословення? Наскільки важливим зараз є ставлення батьків до майбутнього одруження дітей, чи обов'язкова їх згода на одруження?

Благословення було обов'язковим. Батько виходив з віконою, перев'язував молодим руки рушником і заводив в хату. А зараз сучку за ручку – тай побігли.

Чи колись бралася до уваги думка (згода) дівчини при сватанні?

Авжеж бралася.

Чи зараз відбуваються у вас обрядові дії, які нагадують традиційне сватання (візит сватів з хлібом чи іншими (якими) подарунками, застілля, обмін подарунками тощо), оглядини і т.д.?

Зараз нема нічого такого.

Чи можливе одруження між дальніми родичами? Між якими?

Так. Ось дядько взяв племінницю.

Чи трапляються у вас випадки, коли молоді люди живуть разом без реєстрації шлюбу та без вінчання? В яких випадках це вважається прийнятним, а в яких ні?

Так, є таке.

Чи вважається у вас обов'язковим вінчання у церкві за умови державної реєстрації шлюбу?

Так, обов'язково.

Чи траплялися у вас випадки, коли вінчання та весілля розділялися великим проміжком часу? Це були люди середнього, старшого чи молодого віку?

Вінчання та весілля відбувалися в один день. Люди молодого віку.

Яке у вас ставлення до одностатевих сімей?

Такого не було.

Обов'язки в родині

Які обов'язки по дому традиційно вважалися жіночими, якими чоловічими? Чи спостерігаються зараз зміни в уявленнях про чоловічі та жіночі обов'язки по дому?

Жінка не мала права робити чоловічу роботу. Жінка їсти варила, стірала, дітей годувала, а чоловік у полі працював.

Якою повинна бути поведінка жінки, коли вона приходить у дім батьків чоловіка? Чи повинна вона у всьому слухати свекруху? Чи може молода сім'я, живучи в домі батьків чоловіка (із ними) вести власне господарство?

Вона повинна слухатися, а не хвостом крутить. Молоді могли мати власне господарство.

Як у вас зараз ставляться до приймацтва? Яким є ставлення до чоловіка в родині його дружини? Чи повністю він залежний у своїх діях удома від волі батьків дружини та бажання самої дружини?

Цей хлопець залишиться без хвоста.

Чи спостерігається у вас тенденція до негайного відділення від батьківського господарства новоствореної сім'ї? Якщо так, то що для цього робиться?

Не було такого.

У разі виникнення конфліктів між чоловіком і дружиною чи запрошується хтось із родичів, щоб допомогти у його вирішенні?

Було таке, запрошували своїх.

Чи можливі були колись розлучення і, якщо так, то за яких умов? Як зараз ставляться до розлучень? Як ділиться майно при розлученні? Чи беруться до уваги інтереси дітей при поділі майна?

Раніше не розлучались. Зараз все можна. Майно ділять пополам.

ВЕСІЛЛЯ ТА ПОВ'ЯЗАНІ З НИМИ ЗВИЧАЇ

Васильченко Олександра Григорівна, 1925 р.н., вул. Гоголя, 6.
Записали: Андрєєва Г.Б., Білокамінська В.А., Лозовщук О.Ф.

В якому році ви одружились?

Мені було 20 год.

Це десь в 1945 році? А сватання у вас було, сватів засилали, рушниками перев'язували?

Та де ті рушники були.

А матерію може?

Ми з тряпок шили собі одяг.

Кого могли взяти за старосту?

Хто кого хоче. І нанашків так брали.

Якщо не було батька, то можна було нанашку взяти за батька на весіллі?

Да.

З чим приходили старости?
З хлібом.
А що давала наречена в знак згоди нареченому?
Платок давала.
А якщо не була згодна?
Открито було, що вона не хоче.
А старостів в'язали?
Як було чим, то – да.
В який день приходили сватати?
Коли хто хоче.
Весілля на коли призначали?
В неділю.
Скільки днів було весілля?
А це так перший день, а на другий похмілка, і дарують на перший день.
Що дарували?
Посуду там.
Як у вас називали весілля?
Свальба.
А наречених?
Жених і нєвєста.
А молодь з боку нареченого?
Буяри, світилки були. І їх отзначали лєнтами.
Що робили світилки?
Як були свічки, то вони світили.
Кого обирали старшим старостою?
Це вже батьки обирали.
Що вони робили?
А нічо, сиділи, пили.
Що виконували на весілля молодший брат, чи сестра?
Що сиділи за столом.
Не продавали наречену?
Я не помню.
Коровай пекли?
Як було з чого, то пекли.
Хто пік коровай?
Хозяйки.
А перев'язували їх?
Да.
З чим приходили жінки, які пекли коровай?
Хто з чим, з мукою, яїчка.
А коли вони випікали коровай попарно їх перев'язували?
Да.
Ще що вони випікали?
Коровай, шишки.
Що запікали в короваї?
І гроші, і яйця, щоб були в родині.
Якої форми був коровай?
Круглий.
Хто готував піч?
Хазяї.
Якщо він був дуже великим, то що робили?
Вхід до печі розбирали.
Коли вимішували коровай, то співали якихось пісень?
Співали.
Коли мішали тісто, то горілку доливали в коровай?
Не.
Чим прикрашали коровай?
Фігурки виробляли.
Гільце робили?
Робили з тіста і наліплювали на гілку фруктову.
А поливали його чимось?
Робили таке біле і ним поливали.
Коли розрізали коровай?
На весіллі буярин.

Як він його роздавав?
Ну, наприклад вас двоє, то вам два куски, а як я одна, то мені один.
Було таке, що коровай робив чоловік?
Не знаю.
Чим обдаровували коровайниць?
Раніше пекли такі шишечки і їм давали.
Хто запрошував на весілля?
Вона своїх, і він своїх.
З чим вони ходили?
Дали записку та і всьо.
Підошву короваю кому давали?
А це музикантам давали.
Чи був дівич-вечір?
Нє.
Коли квітки продавали?
На перший день весілля.
Хто вдягав молоду?
Хрьосні, нанашки.
Сідали дівки на стілець після того, як вділи наречену?
Сідали.
Коли одягали молоду, то вона сиділа на подушці?
Да.
А чого?
Шоб мягко було жити.
За столом молоду теж садили на подушку?
Нє.
Був посад молодих?
Не знаю.
Після розписі молодих зустрічають батьки?
Да, благословляють і приглашають до столу.
Молоді вклонялися батькам?
Конечно. Нєвєста, а потім женіх цілує.
Що символізувало чесність молодої?
Не знаю.
Батьків купали на другий день?
Якщо остання дитина, то – да. Садять на тачку, обвезуть кругом і садіть за стіл.
Хто знімав вінок з молодої?
Нанашка.
Потім, що з чим вінком робили?
Дома зберігала.
Розплетення коси було?
Єслі у неї була коса, то дружки розплітали.
Барвінковий обряд був у вас?
Не було.
Гоління або пострижини молодого?
Не були.
Які страви готували на весіллі?
Холодець, картошка, пекли бабку, там фруктове щось, рибка.
На весіллі хто і як зустрічає гостей?
Музикою.
В церкві стелили рушника перед молодими?
Я не знаю, я в церкві не була.
Що роблять нанашки?
Вінець держуть.
На який день дарували молодим?
Ну, на первий день.
А батьків?
І батьків.
Придане коли забирала молода?
А придане — що там забрала подушку, одіяло. Буярин взяв тай поніс.
Продавали наречену?
Тепер продають, а тоді – нє.
Хто купляє молоду?
Буярин.

Черевика крали?
Крали, а потім викупляли.
А хто супроводжував молоду до нареченого?
Його люди.
Коли молоді повертаються додому з церкви де їх батько з матір'ю зустрічають?
На воротях.
Коли молодий забирав наречену не палили скирду?
Нє, а чого це пожар робити.
Переливали молодим дорогу?
Да, ставили стул, воду і хлібчик.
А гільце розламували?
Гільце давали кому хотіли.
На другий день було вмивання молодої?
Нє.
Де спали молоді?
Де можна було: і в мене, і в тебе могли.
А хто приходив за молодими?
Сама приходила.
Як зустрічала свекруха молоду?
Як батьки з рушником, хлібом.
Ставили молодим під подушку хліб?
А хто це поставить хліб!
А обряд комори був у вас?
Нє, не було.
А биття каші?
Нє.
А кури були?
На другий день варять, чи жарять.
А на другий день приходили гості на борщ?
Борщ не варили.
На другий день наречена прибирала в усіх хатах?
Да.
А гроші кидали?
Які гроші, вона у нього вже.
А цигани були?
Нє.

Овчаренко Олена Євгенівна, 1968 р.н., вул. Горького, 25.
Записали: Андрєєва Г.Б., Лозовщук О.Ф., Білокамінська В.А.

Про весілля, якого періоду Ви нам будете розповідати?
80 – 90-ті роки XX століття.
Кого брали в старости?
А старостів обирали побагатших – хай воно найрідніше, но якщо найбідніше, то хто ж його візьме. Бо староста должен дарувати багатенько. Коли готувались до заручин, нівєста должна приготувати платок, виносила його на тарілці, а жиніх клав гроші. Вже в мої часи не говорили про куничку. І вже тоді під закуску, під випивку обговорювалася дата весілля, хто кого буде перев'язувати, де будуть гуляти. Завжди гуляли у нівєсти першу половину до підвечірка, а потім їхали до жиніха. Разом з нєвєстою їхала і музика і частина гостей.
З чим старости йшли до молодої?
Без нічого.
А мама молодого перев'язувала старостів?
Да перев'язували. Я ось не вірила в прикмети, коли закінчилось весілля зняла вінка, не знаю де поділа. І знаєте і життя в мене так і пройшло погано, з чоловіком не живу.
На який день призначали весілля?
Тільки в суботу, щоб в неділю похмелитись. На другий день йшли з бутилкою, а на перший з хлібом. На другий день одягалися в маски шоу.
А хто вів весілля?
Людина яка вміла гарно говорити, а старости в наше время тільки за столом сиділи.
А коровай пекли на весілля?
Да, пекли. Обізатєльно його різав старший друг, начинав точити ніч в балагані і не різав поки його не перев'яжуть. І починав дарувати. Хтось із рідні підносить стаканчик з горілкою. Коровай роздають на другий день.
Хто випікав коровай?
Рідня. Ще й шишки пекли, два голуби. Брали гілку вишні, обліплювали шишечками з тіста, так і називали цю гілку шишкою. Коровай посипали білою пудрою. А підошву коровая віддавали музикантам.

А що робили з тією шишкою?

Дітям давали, перед тим як різать коровай ті шишки розбирали.

А в коровай щось запікали?

Гроші запікали на щастя.

Які страви готували на весілля?

Картошку з м'ясом, голубці, налісники, холодець, кров'янку. Обізатєльно різали свиню. Багато м'ясних страв. Борщ не готовили.

Хто ходив запрошувати на весілля?

Молоді. Молодий в себе, молода в себе.

А нанашок брали?

Брали родичів в нас.

А дівич-вечір був?

В нас не було. Це вже сучасне. Дівчата збирались прикрашати балаган, пекти сладості.

А був посад молодих?

Обізательно, ми на кожухах сиділи, а нівєста на подушкі. Сиділи жеміх і нівєста, тоді свідєтєлі, потім нанашки і старости.

А дарували молодим коли?

На другий день: за первим столом дарували молодим, а за другим, коли батьки переодягались вже їм дарували.

Як відбувалось дарування?

Шафар точив ножа об стелю. Його перев'язували рушником. А раніше була мода в'язати отрєзами з матірьяла. На одну тарілочку ставили коровай, а на другу водку. Забирали коровай і ставили гроші.

А де ночували молоді?

В родичів, сусідів.

Хто приходив за молодими на другий день?

Самі приходили.

А черевика крали на весіллі?

Крали, і зараз крадуть. Викуплював його старший шафар.

Що відбувалось коли весілля їхало до жениха?

Давали молодим хліб, ті його кусали, а свекруха дивилась який шматок нівєста відкусе, такою і буде. Потім цей хліб з рушником давали нівєсті і вона вже заходила в хату. Свекор підіймав плаття нівєсті і дивився чи добрі ноги має.

А хто знімав вінок з нареченої?

Раньше подружки знімали. А коли нівєсту вбирають, коли нівєста встає хто перший сяде на ї місце, той наступний заміж вийде.

А що було на другий день?

Нівєста у фартушку прислужувала, а її мама була «нівєстою». Дали перший стіл, другий маму посадили на тачку і – в річку.

Як показували чесність молодої?

Колись простинь виносили, а зараз нє. Тільки залишилось, що коли жиніх забирає нівєсту, то несуть придане. В нас стараються нівєсту привести звідкись.

А в циганів одягалися?

Вдівалися.

А кури збирали на другий день?

Ні, в нас такого не було.

Батьків купали?

Тільки тоді коли одружували останню дитину. А якщо це була дівчина, то вона повинна зав'язати свою маму платком, це означало, що вона буде її доглядать.

Як відбувалось це купання?

Це на другий день коли ще не знають свальба закінчилась, чи ні, батьки ще сплять. Хто перший встане беруть тачку, батьків в кальцонах на тачку, занавіскою обкутають і везли на озеро.

А опудало палили на воротях?

Ні не палили.

Були якісь прикмети, повір'я?

В нас було таке повір'я що нівеста не повинна бачити другу нівесту.

Тюріна Надія Петрівна, 1928 р.н., вул. Чкалова, 7.

Записала: Чокан К.П.

Ви місцева? Тут народилися?

Так, тут. І постаріла тут.

В якому році заміж виходили?

У 1955.

Де познайомилися зі своїм чоловіком?

Він сюда заїхав після війни. Він з Росії. Залишився в колхозі робить.

Куди ходили гуляти?

Був клуб, та ніколи було сходить, багато працювали.

Зі скількох років починали ходити гуляти?

Ніколи було ходити. Часи були тяжолі, після війни розоряні, ніщета. Одіти було нічого, їсти. Не щіталося, що то гуляння. Всі були однакові: і хлопці були бідні, і дівчата.

Скільки було років, як виходили заміж?

27 років. Тоді не старалися, щоб вийти заміж, а щоб щось заробити. Бо він прийшов з фронту і нічого в нього нема, і в мене нічого нема. У мене був кавалер, якого я випровожала в армію. Получилося так, що я думаю: «Він прийде, у його батьків велика сім'я – 6 дітей, він нічого не має, в мене нічого не буде» тому я сапала норму 7 га землі: кукуруза, семечки, буряк, городина по колхозах, а на ніч їхала у степ на трактор на плуг чи культиватор.

Чи довго зустрічалися?

Де встрінемся, там встрінемся. Мама мене нікуди не відпускала, бо я одна дочка. Щоб жених мене далеко не забрав. Все кратькома. Взагалі до армії, пішов в армію на три роки, я його чекала. Тоді так прийнято було, щоб чекати.

Як прийшов з армії через скільки одружилися?

Він прийшов в сентябрі, а ми одружилися в февралі на мій день народження.

Як і коли проходило сватання?

Прийшли десь за місяць до свадьби. Прийшли свати у суботу ввечері, це було як традиція.

Чи попереджав він про свій прихід?

Так, та мені хотілося красивих, чорнявих. А я кажу я тебе не люблю. А він: «Ой, Надя, мені легше б було у прокурора на допросі, чем з тобою на свіданії, ти таке кажеш». Як посваталися сказав: «Надечка, я тобі такі условія создам, що ти не пожалєєш». Ну так і зробив.

Чому тоді заміж виходили?

Бо тяжка робота була. В жнива ми на еліватор грузили центнерні ящики по 3т машини.

Кого брав в свати?

Мою куму, я в неї хрестила, з чоловіком. І ще одна пара.

Що з собою приносили?

З хлібом і я должна зустрічати їх з хлібом. І красивий платок у мене такий був білий з тороками, цвітами. Мама їх зустріла, і якщо я маю согласіє, то віддаю платок женіхові.

Як саме?

Ну обичай такий був. Як договор пройшов, то я йому дарую той платок.

Що казали старости, як заходили у хату?

У вас є дівка, а у нас парубок. А я: «Нє!». А всі: «Та чого ти, Надічка, з вас така пара буде, така пара». А він кучерявий і я. Він був невеликого росту. Мамина сестра, моя тітка казала: «що з нього за хазяїн буде, він навіть коси не потягне». Я не хотіла іти за нього, хотіла чорнобрового.

Чи перев'язували старостів?

Ні, тоді вже як свадьба.

Що робили з тим хлібом, що принесли старости?

Вони залишили свій, а я віддала їм свій. Їх хліб порізали і з'їли. Добре, що принесли хліб, бо не було що їсти.

На сватанні домовлялися, коли буде весілля?

Так. Пізніше, неділі через дві, приїздили його батьки на оглядини і домовлялися, скільки буде гостей з обох боків. Мої батьки должни в'язати його гостей, а його – моїх. Як випікали коровай робили голубків, витягають – а вони розломились, а сусідка виламала кусок вишні – раз перешпилила, два – поки свіжа. Та що ж це було? Життя не було, ми розійшлися. Він поїхав у Росію коли сину, Павліку було 4 роки.

Чи розлучалися ви офіційно?

Ні. З тим, що потім зустріла, 25 год прожила не розписувалася.

Коли починали пекти коровай?

У четвер.

Хто пік?

Це такий обичай. Сходилися жінки, щоб ті місили і виробляли у кого пара, хто добре живе у шлюбі.

Скільки їх було?

І 4 душі, і 6 душ.

Парне число?

Так, парне.

Чи приносили щось з собою?

Так. Тоді бідно жили, хто чашку цукру, хто яєць. Ну мої батьки постаралися, щоб все було. З пустими руками не приходили.

Хто робив опару?

Вони все самі робили. Тісто було здобне.

В чому місили тісто?

У діжі. Кругла, дерев'яна.

Що ще клали в тісто?

Гроші, яйця.

Навіщо це робили?

Це якийсь признак був кому, як ріжуть, коли дарують, тому гроші попали, тому яйце то те щось значило.

Як прикрашали коровай?

Шишками, цвіточками, зірочками, а воно тоді запікалося і його зверху пудрою змазували.

Якої форми був коровай?

Круглої.

Що випікали крім короваю?

Булочки, на які казали шишки, з тіста коровая. Їх роздавали тим, хто приходив робити коровай і допомагати. Голубів робили, яких ми з женихом мали їсти. Вони в перший день должні стояти на столі, а потім вже коли ми захочемо їх з'їсти.

Які були прикмети при випіканні короваю?

Наче нічого. Коли коровай не влазив в піч, то виламували челюсті.

Чи робили якісь дії з діжею?

Ні, тільки замісили і дивилися чи гарно сходе, адже якщо добре сходе то і життя буде гарним.

Чи перев'язували коровайниць?

Так, мама, платками. Тоді шерстяні платки були дефіцит. Зв'язували за руки вище ліктя. Шість перев'язаних ставали по колу біля діжі і місили тісто.

Чи випікали весільне деревце?

То різали спеціально отакі вєткі, більше з вишні, щоб були з гілочками. Потім з тіста різали шматочки, як йолочкою, і обмотували кожну гілочку. Коли випікається посипали пудрою сахарною, і тоді красиво.

Як його називали?

Гільце.

Його випікали тільки у нареченої?

Ні, і у нареченого тоже. Бо він забирає нєвєсту туда, но мене не забирав, тому що він далекий.

Що ще крім гільця вставляли в коровай?

Ще як його пекли робили дірочку посередині. Як коровай спікся кладуть бутилку шампанського у цю дірку і зав'язують бант красівий.

Якого кольору?

Красного чи розового, синій, зелений ніколи не чіпляли.

Чи обов'язково було ставити шампанське?

Так, спеціально шукали. Хоть і не було, а спеціально шукали, щоб була бутилка шампанського.

Коли його випивали?

На другий день. самі свої збиралися і випивали.

Скільки пекли короваїв?

Ємотря скільки гостей.

Скільки було гостей?

Було небагато – 135 чоловік.

Коли запрошували на весілля?

Це, якщо далекі, то десь з четверга. А ближчих у суботу, у п'ятницю.

Коли починалося весілля?

Тепер, бачиш у суботу, а тепер у неділю.

Скільки днів було?

Два дні.

Як запрошували?

Тоді ж не було машин, мотоциклів. Підвода, коні, садовлять нєвєсту, дружки, молоді дівчата, гарно одіті. Квітки у косу. Приходять в хату і дівчата кажуть: «Батько і мама, і наша нєвєста просять вас на весілля». «Спасибі».

Скільки дружок їздило?

Скільки хочеш – і 4 і 6. Це ж інтересно було – який же шафар попаде.

Давали ви їм щось при цьому?

Ні, нічого, а вони нас могли пригостити, налити чарку.

Чи мало значення з кого починати запрошувать?

Первим делом хресні батьки. А ще були вінчальні батьки, що держали в церкві вінець.

А ви вінчалися?

Да, ще була Покровська церква.

Якщо зустрічали по дорозі запрошували?

Ні, не надо, не красіво. Кажуть: «Просила на дорозі, щоб не були на порозі». Треба було іти у двір, до хати, склонитися нєвєстє.

Жених так само запрошував?

Да, жених просив з своєї сторони. Їздив з шаферами кіньми.

У вечір перед весіллям приходили до вас дівчата?

Так, співали красіво. Це було в суботи.

Що ви робили?

Чесали мене, приміряли фату і вінок.

Хто розчісував?

Дівчата-подружки. Ставили подушку на стул, на перила кожух. Є даже пісня, дівчата співають:

Не піду я за дружку,
Бо коса піде під хустку.

Бо як дівка могла волоси укладати високо, а як молодиця то не маєш права високо волоси виставляти. Треба низенько хусткою пов'язувати. Всі подивилися як мені у віночку.

Жених в цей день не приходив?

Ні.

Ви самі собі сукню купляли?

Ні, жених должен був. Я йому должна була костюм купить.

Коли ви йому костюм віддавали?

Їхали в Одесу. Його батьки, мої, ми і по вкусу і по-грошах вибирали, який костюм купить. А батьки між собою согласовували: та берім уже так, аби тільки життя було хороше. Костюм віддала зразу ж коли купили.

З чого починався ранок у неділю?

Жених приїжджав часов на 10. То дружки сходяться.

Хто вас одягав?

Дружки. Я сиджу на подушкє на стільці так, щоб вони могли ходити круг мене. А молоді моложаві дівчата стояли дивилися казали: «нє не так, це не сюди, так не красиво, так зроби, так сильно високо».

Чіпляли щось на сукню, обереги?

Може шпильку, чи брошку з внутрішньої сторони.

Що за музика грала, коли жених приїхав?

Духова.

Він замовляв?

Да, ми вже у двох согласовували. Наприклад з Новогригорівки чи з Левадовкі помніш на свадьбє гарно грали. Колись було так. Наприклад свадьба у Борбі (село сусіднє), ходили дивилися. О гарна була нєвєста, а він? Із тої свадьби береш саме основне глазом. І до мене приходили постороння молодежь, танцювали у подвір'ї.

На чому приїздив жених?

На прикрашеній бумажними квітами підводі.

Скільки з ним приїхало гостей? Хто?

Це ми договарюємося. Бояри. Це ми вже договарюємося з ним, що в мене буде 6 дружок, значить йому треба знайти 6 бояр. Якщо дружка подобалася боярину, він міг викинути і 100 рублів за квітку. Ще хресні батьки і старости. Весільні батьки. Якщо ми договарюємося, то нанашко ми берем з його сторони, а нанашку мою (весільних батьків). Я можу взяти двоюрідну сестру свою, чи хорошу подругу (одружену). Молоду, красиву, бо я її буду в'язать.

Чи перев'язували хресних батьків?

І старостів, і хресних батьків, і вінчальних батьків – навхрест.

Хто зустрічав жениха на воротах?

Мама зустрічає з одним хлібом. І він з хлібом приїздить. А тоді вже як починалося весілля, коли повертался від вінця, то мама зустрічала з хлібом, красивим полотенцем через руку на якому держе хліб на полотенце. Папаша держе ікону. Жених підходить вперед цілує батька, тоді матір. А тоді я підходю.

Він вас викупляв?

Це як він тільки приходив. Мама встрічає, тоді вже шукають нєвєсту, де нєвєста. А дівчата нєвєсту прикрили чи в цій хаті, чи в цій. Бояри викупляли у наших. Є дружки у мене і є дружбарі.

Хто був дружбарями: друзі, родичі?

Якщо є рідня у мене така молода, то з родичів, а якщо нема – хоч із чужих, але хороших друзей.

Ви розписувалися?

Так, конечно. Ще до свадьби, адже це треба було в сельский совет.

Де ви жили після розпису?

Я жила біля мами без нього. Це було навіть не красиво, і мама не розрішала. А коли побралися, то якщо єсть мєсто тут у мене щоб жить. Якщо немає, то батьки шукають хату і стараються купити.

Чи викупляли бояри у дружок букетики?

Це сідає нєвєста з дружками за стіл по одну сторону стола, сідають бояри – по іншу. В кожної дружки-подружки букет. Її боярин дивиться, якщо нравиться – то він може дати лишні гроші, а як не нравиться, душою він чує. На тарілку клали дружки букети, а бояри клали гроші.

Жених викупляв свій букет?

Ні, я йому так чіпляла. Він мені чіпляв – є квітка для нєвєсти і для жениха. Моя така, що в косу, а йому на жакет.

Хто купляв всі квітки?

Я.

Як саме викупляли?

Клали букети на тарілку.

Чи посипали вас як ви виходили з хати? Чим?

Так, житом обов'язково – щоб життя було щасливе і здорове, і конфети, мєлкі гроші, разна: і мєдяки сиплять туди в дорогу.

Ви в церкву разом йшли/їхали?

Ні, він собі, я собі. А вже з церкви я сідаю на одну повозку з ним. Однією дорогою.

Тією ж дорогою повертались?

Ні, іншою. Їхали, наприклад центром, а тоді виїзджали на іншу вулицю.

Для чого це робилося?

Бо так треба було. Не знаю, цей обичай не можу пояснить.

Всі гості їздили до церкви?

Ні. Старости, нанашки, молоді пари: молодий брат, чи подруга молода. Пожилі залишалися дома.

Чи переливали дорогу?

Так.

Що при цьому робив мололий?

Ставали і боярин платив гроші.

Багато разів переливали?

Багато, треба було так робити. Переливали хлопчаки, а що тоді грошей не було. Давали по 2 рублі. Було дітям на конфети, які називали фасолька.

Як зустрічали, коли повертались від вінця?

У дворі – мати зхлібом, батько з іконою. Коли підходим до порога виходять батько й мама, ми цілуєм хліб, міняєм хліб, той що був у церкві, з тим, що у мами.

Як заводили в хату?

Мама тим полотенцем, на якому був хліб, перев'язала нам руки і завела в хату за полотенце. А тоді вже розв'язують і сідаєм за стіл.

Чи підстеляли щось на те місце, де ви сиділи?

Так, кожух.

Для чого це робили?

Я не знаю.

Ви своїм дітям теж так робили?

Ні, в мене один син, він женився в Одесі.

Скільки разів сідали за стіл?

Три рази.

За яким столом дарували?

За останнім столом.

Чи однаково гуляли молодь і старші гості?

Приходили на одне врем'я, і гуляли хоч до ранку, але тільки один день. Завтра ця молодеж вже не приходить.

Чи запрошували на весілля жінок, які пекли коровай?

А як же!? Вони тоже учасники.

Хто різав коровай?

Дружбарь з моєї сторони.

Він запрошував дарувати?

Так. Він должен знати, що це хресна мама, а то хресний батько, а то рідна тітка/дядько.

З кого починали запрошувати дарувати?

З хресних батьків. Потім вінчальні батьки, старости. Дружбар дає на тарілкє коровай. А гості подарок.

Що казали, як запрошували дарувати?

«У наших молодої/молодого є рідна тітка/хресна мама/дядько. Тьотя Маруся, молодий та молода дарують вас хлібом» потім даєм на тарілкє коровай, а вона подарок.

Коли знімали фату?

Як заморися. Жених знімав, як пройде другий стол, за третій вже нєвєста могла не сідати. Тоді знаходили в хороших сусідів хату і йшли ночувати.

Де знімає фату?

В тій хаті, куди пішли ночувати. Я приходю в понеділок за'язана і тоді вже я починаю хазяйнувать.

Кому роздавали гільце?

Коли різали коровай, комусь попаде.

Якось демонстрували чесність молодої?

Це геть старе. Тоді вивішували, всім показували. Батьки приходили казали: «Приїзджали на оглядини до Наді», потім між собою говорили: як вона себе вела, чи вона прілічна, щоб не красніти. У наші годи у наш період вже цього не було.

Чи приносили з собою щось гості на другий день?

Так, всі з хлібом і бутилкою водки.

Чи приносили вам зранку сніданок?

Ні. Приходим сюди, нам грають марш. Бо ще в понеділок грає музика.

Вам пов'язували фартухи?

Так, і йому і мені. І я вже зав'язана низесенько.

Де ви брали хустку, якою зав'язалися?

Дома. Я готовила цю хустку.

З вами здоровалися через платочок?

Ні, не здоровалися. На перший день ми через платочок брали фужери, які були перев'язані лєнточками – йому голубою, а мені красною.

Чи були ряджені?

Так. То цигани, то якісь ворожки, купці.

Чи купали батьків, як вони віддавали останню дитину?

Так, це обязательно. Находять якусь тачку погану, соломи настелять і везуть де там більша калабатина – купають їх. Сильно хе-хе хе.

Їх перевдягали в наречених?

Так. Мама моя нєвєста, батько – жених беруть ту повозку душ 10–15 і везуть до річки.

Чи карали якось гостей, які спізнювалися на другий день?

Наливали штрафну.

Гроші не вимагали?

Ні. У мене красіва була свадьба. Степан Іванович Олійник, письменник, мій родич. Був на свадьбі, випало так, що день моєї свадьби і день мого народження.

Як виходили заміж вдруге?

То вже без свадьби, без весілля.

Як ставилися до жінок, які народжували дітей без шлюбу?

Це рідко було.

Як називали таких дітей?

Байстрюк.

Чи називали ваших чоловіків приймаками?

Це якщо нєпутьові батьки були. Це колишнє, що мужчина коли до жени іде жити, то це в прийми.

Чи міг хлопець після сватання приходити ночувати?

Міг, но мама не розрішала таке. Було так, що посватались, остався, завтра свадьба а він взяв і втік, чи щось стало не так.

Чи відміняли весілля після сватання?

Так. Проте не часто.

Чи визнавали подружжям, якщо не розписувалися?

Це словесно, проте не надежно.

Чи було прийнято тоді вінчатися?

Так. Даже батьки мої, які були невінчані, це було обов'язково.

ЗВИЧАЇ ТА ОБРЯДИ, ПОВ'ЯЗАНІ З НАРОДЖЕННЯМ ДИТИНИ

Єроменко Євгенія Степанівна, 1931 р.н., народилася в с. Сирове, Врадіївського р-н, Миколаївської обл. Проживає по вул. Центральна, 22.

Записали: Капанжи Р.А. та Гетьманець С. А.

Скільки у вас дітей? Скільки дітей було у батьків? Назвіть їх імена.

Четверо дітей у мене було, а залишилось троє. У моїх батьків було двоє дітей. Дві дочки: Любов і Женя.

Хто більше впливає на вибір імені дитини?

Батьки як хотять, так і називають.

Хто частіше приходив до породіллі в лікарню?

Мені не доводилося провідувати, а мене відвідував тільки чоловік, бо на той час в мене не було ні батька, ні матері.

Чи забирала породілля з лікарні «пупок», «бірочку», якщо так, то що з ним робила?

Брала пупок, але я вже не помню куди його діла. Як подорослішає дитина бабка промовляла на цьому пупку.

Як шанують батька з приводу народженої дитини друзі?

Харашо.

Чи є звичай назначати «бабу»? Хто саме стає «бабою»?

Бабка бранка приймала роди.

Хто купає дитину вперше?

Бабка вперше купає дитину.

Кого обирають за кумів?

Своїх друзів.

Якого віку брали людей за кумів?

Свого віку.

Чи має бути пара кумів неодруженими, одруженими людьми, чи це сімейна пара?

Має бути.

Скількі пар кумів беруть?

У мене було дві пари.

Чи можна брати за куму вагітну жінку?

Не можна.

Що таке «крижмо»?

Матерія де хрестили дитину.

Чи носить дитина своїм хрещеним вечерю?

Носили.

Що промовляли куми, коли хрестили людину?

Беремо не хрещеного, а привеземо хрещеного.

Чи мають кум (кума) виховувати дитину, якщо вона стала сиротою?
Мають право, вони ж хресні батьки.
Чи дотримуються породіллі звичаю «виводин» до церкви (після 40) днів?
Не знаю. Ніколи не чула.
Де тепер частіше хрестять дитину – вдома чи в церкві?
В церкві.
Чи святкують хрестини одразу після охрещення дитини, чи переносять на який інший день?
Да, в цей же день.
Коли вперше стрижуть дитину?
В годік.
Де стрижуть дитину дома чи в парехмахерскій?
В дома, куми сходяться та стрижуть.
Хто стриже?
Куми.
Як чинять зі стриженим волоссям?
Зберігають, його незя викидувати.
Як довго тепер годують дитину грудним молоком?
Хто як хоче, і год, і год два місяці, а більше годують іскуственним.
Які способи застосовують щоб відлучити дитину від грудей?
Як прийде час, так і мати не дає грудь.
Як спонукають дитину до ходіння?
Воно саме ходило.
Як чинять з першим випавшим зубком дитини?
Кидають на горище щоб золотий був.
Які ви знаєте застереження щодо вагітної?
Щоб берегла дитину.
Хто є бажаним первістком хлопчик чи дівчинка?
Яке буде, чи хлопчик, чи дівчинка.
Чи існував обряд обмивання рук між породіллю і бабою?
Нет.
Які найвідоміщі хвороби у дітей були?
Переляки кір, вітряна віспа.
Чи звертаються за допомогою до знахарок?
Ну да, якщо наврочать, дитина плаче, а бабка змовляє.
Як відповідають дітям на питання «де я взявся»?
Не знаю, ніколи не відповідала.
Чим страхають дітей щоб вони не робили все як не слід?
Бабаєм.

Овчаренко Любов Григорівна, 1923 р.н.
Записали: Капанжи Р.А. та Гетьманець С. А.

Скільки у вас дітей? Скільки дітей було у батьків? Назвіть їх імена.
В мене дітей немає. У батьків було 12 душ. Від одного чоловіка – 10, від другого – 2.
Які імена зараз дають дітям?
Не знаю.
Хто більше впливає на вибір імені дитини?
Не знаю, в мене дітей не було.
Хто частіше приходив до породіллі в лікарню?
В лікарню не ходили, раніше бабки були. Бабка-бранка.
Кого обирають за кумів?
Кого надумають. Сестру, дядька.
Якого віку брали людей за кумів?
Однакового віку з батьками.
Чи має бути пара кумів неодруженими, одруженими людьми, чи це сімейна пара?
Ні, не повинно бути. Брали кумів з одної сім'ї і з другої.
Скільки пар кумів беруть?
Було 2–4 пари.
Чи можна брати за куму вагітну жінку?
Не знаю. Но не положено.
Що таке «крижмо»?
Це полотно чи простінь. Дитину держимо, коли хрестимо.
Чи носить дитина своїм хрещеним вечерю?
Я хрестила дітей. Мої хрещені мені носять.

Чи дотримуються породіллі звичаю «виводин» до церкви (після 40) днів?
Є таке але вони не роблять так. А раніше це не дозволялось.
Де тепер частіше хрестять дитину – вдома чи в церкві?
В церкві.
Коли хрестять дитину, через який час?
Коли батьки захотять.
Чи святкують хрестини одразу після охрещення дитини, чи переносять на який інший день?
Обов'язково святкують одразу після хрещення.
Коли вперше стрижуть дитину?
Через год.
Де стрижуть в перше дитину в парикмахерській чи вдома?
Вдома.
Хто стриже?
Куми.
Як чинять зі стриженим волоссям?
Я не знаю, бо була кумою, а стриже кум.
Як довго тепер годують дитину грудним молоком?
Десь півтора року або дев'ять місяців. казали якщо відлучиш раніше то розумнішою буде дитина.
Які способи застосовують щоб відлучити дитину від грудей?
Просто ніхто не дає дитині, забавляють його, дають пустушку.
Як спонукають дитину до ходіння?
Як і всі люди.
Як чинять з першим випавшим зубком дитини?
Брали зуб привязували виходили на подвіря і зі словами «на тобі мишка зуб деревяний а мені дай зуб костянии» викидували на дах.
Хто є бажаним первістком хлопчик чи дівчинка?
Бажаними були всі діти.
Яких вживали застережливих засобів від поганих очей і уроків?
Водили до бабки, чіпляли червоні ниточки, або булавку.
Які найвідоміші хвороби у дітей були?
Свинка, кір, переляк.
Чи звертаються за допомогою до знахарок?
Звертаються.
Чим страхають дітей щоб вони не робили все як не слід?
Якоюсь нечистою силою.

Хлівна Валентина Іванівна, 1939р. н., вул. Шкільна, 3.
Записали: Капанжи Р.А. та Гетьманець С. А.

Скільки у вас дітей? Скільки дітей було у батьків? Назвіть їх імена.
Двоє. Вікторія і Лариса. У батьків було п'ять дітей. Оля, Коля, Валя, Юля, Льоня.
Які імена зараз дають дітям?
Коля, Вітя, такі наче були імена.
Хто більше впливає на вибір імені дитини?
Мама.
Хто частіше приходив до породіллі в лікарню?
Відвідували. Приходили батьки та чоловік.
Чи забирала породілля з лікарні «пупок», «бірочку», якщо так, то що з ним робила?
Пупок з лікарні забирала, замотуєш його, охраняєш, а як виросте – розв'язує.
Як шанують батька з приводу народженої дитини друзі?
Поздравляють.
Чи є звичай назначати «бабу»? Хто саме стає «бабою»?
Я не назначала, але звичай такий є, в мене роди приймала акушерка.
Хто купає дитину вперше?
Баба.
Кого обирають за кумів?
Людей яких полюбляють, поважають.
Якого віку брали людей за кумів?
Свого віку.
Чи має бути пара кумів неодруженими, одруженими людьми, чи це сімейна пара?
Ні, вони не повинні бути одруженими, це тільки у вірменів так.
Скільки пар кумів беруть?
Ми як хрестили дітей брали дві пари кумів, а тепер беруть по 4 і більше.
Чи можна брати за куму вагітну жінку?

Кажуть, що не можна, але я не знаю чому.
Які матеріальні обов'язки кумів?
Крижму нести.
Що таке «крижмо»?
Це матерія, дитину нести.
Чи носить дитина своїм хрещеним вечерю?
Носять вечерю, і я також носила.
Чи мають кум (кума) виховувати дитину, якщо вона стала сиротою?
Мають право.
Чи дотримуються породіллі звичаю «виводин» до церкви (після 40) днів?
Шість неділь.
Де тепер частіше хрестять дитину – вдома чи в церкві?
В церкві.
Коли хрестять дитину, через який час?
Коли батьки захотять.
Чи святкують хрестини одразу після охрещення дитини, чи переносять на який інший день?
Святкують одразу.
Коли вперше стрижуть дитину?
У рік.
Де стрижуть в перше дитину в парикмахерській чи вдома?
Вдома.
Хто стриже?
Куми.
Як чинять зі стриженим волосся?
Зберігали і показували, це твоє перше волосся.
Як довго тепер годують дитину грудним молоком?
Одну дитину кормили 10 місяців, одну місяць. Більше не захотів їсти.
Які способи застосовують щоб відлучити дитину від грудей?
Такого способа немає. Просто не давали. Лякали дітей, ставили щітку, ще щось.
Як спонукають дитину до ходіння?
Батьки повинні провести його і вчити ходити.
Як чинять з першим випавшим зубком дитини?
Забрала мишка кістяний зуб, а постав золотий.
Які ви знаєте застереження щодо вагітної?
Колись бабка розказувала що вагітній не можна іти на кладовище, бо якщо наступить на могилку дитина народиться з якимись вадами.
Хто є бажаним первістком хлопчик чи дівчинка?
Бажанішим був хлопчик, але родилася дівчинка. А як виросте, то думаєш краще ще три дочки, ніж один хлопчик.
Чи існував обряд обмивання рук між породіллю і бабою?
Це ми не знаємо, ми такого не робили.
Яких вживали застережливих засобів від поганих очей і уроків?
Священною водою обмивали, булавочку приколювали, щось на шапочкі могли причіпить.
Які найвідоміші хвороби у дітей були?
Всі наші діти боліли дуже часто. Кір, вітряна віспа, свинка.
Чи звертаються за допомогою до знахарок?
Младенчик – хвороба, яку знімали лише бабки.
Як відповідають дітям на питання «де я взявся»?
Тепер вже діти знають, як питають.
Чим страхають дітей щоб вони не робили все як не слід?
Лякали бабаєм і все. Не йди туди, бо там бабай.

ПОХОВАЛЬНО-ПОМИНАЛЬНІ ЗВИЧАЇ ТА ОБРЯДИ

Артюх Олена Миколаївна, 1928 р.н., вул. Пушкінська, 7.
Записали: Капанжи Р.А. та Гетьманець С. А.

Чи можна якось запобігти смерті?
Ні. Її ніхто не зупинить.
Як прощаються з вмираючою людиною, що роблять і кажуть при цьому?
Смотря хто, як.
Чи знаєте як полегшити смерть?
Не знаю. Пробивали стелю, але тільки тим людям, які зробили кому яке зло. І от людини вмирає, не може вмерти, прорубують стелю їй, і тоді вона вмирає.

Хто за правилами обмиває, обряджає померлого?

Свої померлого не обмивають, кличуть сусідів. Для чоловіків звали чоловіків, а для жінок звали жінок. Коли дівчинка вмирала, то її теж обмивали лише жінки, а хлопчиків – чоловіки. Помер чоловік, чоловіка і кличуть туди. Померла жінка, кличуть жінку, не піде ж чоловік до жінки, а жінка до чоловіка.

Як у вас кажуть на померлу людину?

Померлу людину називали – мерлець.

Яким має бути одяг померлого?

А як хто пристарається. Жінку вдягають у гарне плаття, чи кофту, юбку. Одягають верхню кофту вдягають гарну. Мужика вдягають в костюм. На молоду дівчину вдягають фату і вінок. А чого. Так я знаю замолоду, і так і досі роблять. Мати моя лишала на смерть сорочку вишиту. Спідницю брали білого кольору. А на голову шерстяний платок. Різного кольору можна було. Буває шо чорний одягають, а буває що і білий. Хлопця молодого одягали в чорне і букетик на грудину.

Що робили з мотузками якими перев'язували ноги?

Мотузки розв'язували і клали у труну. Були люди які хтіли їх собі забрати. Забирали жінки. Такі, що знали як їх використати. Любий же не візьме, він же не знає як їх використати. Мерця зв'язували ті, що обмивали.

Що робили з водою якою обмивали померлого?

Виливали її. Виливали аби ніхто не наступив. Бо як наступе, то міг померти. Як бог віка дав, то не доживе і яка халепа раніше станеться. Візьме тай вмре. Або калікою зробиться.

Куди кладуть померлого після обмивання?

Обмивають і кладуть на два ослони. Кладуть подушку. Головою ставили до батюшки, до вікони. Ноги до дверей, а головою до вікони.

Розкажіть про труну. Як її у вас називали?

Труна тай усе. А оббивають хто як може. Хтось дужче обіб'є, хто дужчий. А хто бідненький чим попало оббива.

Труни робили плотники. А як їх називали, плотниками і називали.

Що саме кладуть на стіл?

Свічку кладуть щоб горіла. В стакан набирають пшенички, кладуть у пшеничку.

Чи завішують дзеркало, зупиняють годинник?

Коли помирає, то завішують і дзеркало, зупиняють годинник. Дзеркало закривають до дев'яти день.

В який спосіб сповіщають людей про смерть?

Ворота на встяж одкривають, а сусіди уже самі приходять. Буває, що і вікна одкривають.

Як довго можна оплакувати, тужити за померлим?

Смотря за якою людиною.

Коли і як у вас голосять?

Як несуть до ями тоді голосять. Жінка, сестра, мама, дочка, брат – голосять.

Що кажуть люди прощаючись з померлим?

Ото шо заробив за життя те і кажуть. Як прощаються нічого з собою не приносять. Як хто рідний, то в жалобі може ходити і рік і більше. Хто як хоче.

Хто має сидіти біля померлого вдень і вночі, чи можна його залишати самого?

Самого померлого у хаті лишати можна, але треба закрити двері. Бо може даже кицька зайти і пошкодити. Хто є. Чи сестра чи мати, той довжин сидіти. Хто є той і сидить. Вночі збираються коло покійника родичі, тай сидять собі. Бо надо посидіти.

Одну чи дві ночі має переночувати померлий у хаті?

Ото як помре, та коли, так і буде ночувати.

Скільки днів «душа» в хаті на цьому світі?

Душа перебуває в хаті до 40-ка днів.

Коли приходить до хати священик?

Як мають ховати. Приходе тоді як запросять. Сам ніколи без запрошення не приходить.

Якщо небіжчика перекладають у труну, перед приходом священика, то чи кладуть до труни гроші та різні речі?

Коли ще вдома то в труну не кидають нічого.

Чи кладуть запасний одяг в труну?

Якщо забули одягнути яку одежу, то клали в труну. Бувало, що як не покладеш у труну якісь речі, то мрець міг прийти у вісні і нагадати. Тоді треба було купити і дати комусь, цю річ.

Чи може йти прощатися з померлим вагітна жінка?

Даже не знаю. Але якщо вже народила, то йти на кладовище може.

Як прощаються з померлим в хаті і на подвір'ї?

Домашні плачуть за покійним. Як же вони можуть ще прощатися.

Як і чим перев'язують руки носіям труни?

Рушниками в'яжуть мужиків, бабів платками.

Чи є звичай перестеляти дорогу від хати до воріт?

Хто має чим тим, і перестеляють. Купити щось можуть гарне. Буває, що домашні домоткані ряднини. Ріжуть їх і перестеляють двір. А потім до самого цвинтаря. Замітати у дворі не можна було, щось до дев'яти днів.

Скільки разів і у яких місцях зупиняється похорон?

Якщо помирав чоловік то у голові процесії несли хреста, потім чоловік ікону, тоді вінки, померлий і вже люди. А якщо жінка, то у голові ікону несла жінка. Зупинитися процесія повинна була якнайдальше, якнайближче дев'ять разів. Біля хатів родичів зупинялися обов'язково.

Чому не можна переходити дорогу похорону?

Щоб не вмирали люди.

Що відбувається перед воротами кладовища?

Стають зупиняються, знімають покійника і несуть до ями.

Чи кидають в могилу щось інше окрім землі?

Кидають гроші.

За допомогою чого опускають труну у могилу?

А є такі спеціальні ремені. Держаться годами. У якогось одного чоловіка, який їх сохраняє.

Як починається обід?

Прийшли посідали, тай починають обід. Тільки хазяїн чи хазяйка припрошують людей їсти. Батюшка сидить окремо від людей. Як батюшка зайшов у хату то читає, і тоді запалюють свічки.

Що дають в поминальний дар тим, хто наряджав, ніс, і опускав в могилу померлого?

Тепер не дають. Тільки як роблять дев'ять день, чи як роблять сорок день. Роздають або булочки, калачі дають. Оце пообідали і кажному дали по булочці чи канфеті.

Чи сплять у хаті у після поховальну ніч?

Вночі сплять. Ніхто нічого не жде. Кого чекати, як уже похований.

А чи носили «сніданок» на могилу?

Ну як сніданок. Яке ідуть до нього то беруть як для чоловіка рушник, як жінка, то платок. І там калач. Могилки поправляють на проводи. Підсипають де осипалося. Фарбують де облупилася фарба.

Як відчувалась присутність душі померлого і протягом якого часу?

Та ні ніяк я не чула. Тай як вона може бути. Не знаю, може хто і відчуває.

У які дні поминають померлих?

Поминальні суботи, для мертвих спомин. Проводи. Перед Різдвом. На кладовищі роздавали солодощі, а вдома обідали. Як перед Різдвом вечеряють, то трохи залишають і для мертвих.

З чого складається поминальний дар?

Крашанки красять. Там гляди калачів кладуть. А як нє, то печуть такі круглі пряники, їх роздають.

Чи мертві допомагають живим після смерті?

А я знаю?

Як і де ховають тих хто повісився і втопився?

Ховають за кладовищем. Отдельно від усіх. А поминають. Отак як ідуть на проводи, та є там батько з мамою, кладуть панахиду но батюшка, не праве.

Як поминають тих, хто загинув на війні?

Ну як. Рідня якась там. Ну як у мене сестра умерла у Росії геть, геть у Росії. Оце вона вже сьомий год як померла. Та старша померла, а оце менша. Як іду до нас в Настасьївкі на цвинтар, і бере панахидку на ту, то і на другу ставлю панахидку на могилку меншої, поряд. Отмічаю я їх разом.

Чи можна охрестити вмираючу дитину?

Як бачать вдома, що дитинка вже геть нікудишня, то пускаються бігом у церков, щоб охрестити встигнути. А вмерлих нехрещених, я не знаю чи Христять.

ТРАДИЦІЙНІ КАЛЕНДАРНІ СВЯТА, ЗВИЧАЇ ТА ОБРЯДИ

Артюх Олена Миколаївна, 1928 р.н., вул. Пушкінська, 7.
Записала: Хомова Н.С.

Чи був звичай влаштовувати дівочі ворожіння на Катерини?

Ніколи не ворожила.

Як святкували свято Андрія?

На Андрія кидала чоботи через хату – куди впаде халявкою, туди вийде заміж. Сама ліпила балабушки. Наче приносили воду з трьох криниць, ліпили, клали на досточку, призивали собаку, чию хватить собака та перша вийде заміж. А яку не візьме, всі поїсть, а одна останеться, та не вийде заміж.

Як називався вечір напередодні Різдва?

Святий вечір.

Що робили з сіном на свята? Як його використовували пізніше?

То були такі длінні канапки на них у кутку проти ікони клали жмут сіна, на нього у горняті кутю. Кутю з'їли та й викидали сіно.

Що робили на Святий вечір?

Вечеру носили до кресних. Брали пару калачів, гостинець і подарок. Заходили та казали: «Добрий вечір, будьте з святим вечором. Просили папа й мама і вас прошу на вечерю.»

Що було на столі?

Кутя, калачі, мамалига.

Чи забирали на ніч зі столу їжу?

Не забирали. Лишали тарелкі.

Як називався вечір перед Новим роком?

Маланка.

Коли ходили колядувати?

7-го числа колядували.

Хто ходив колядувати? Хто щедрувати?

І діти, і молодь, і дорослі.

Чи ходили посівати?

Ходили. Посівали кукурудзою, пшеницею. Посівальникам давали гостинці.

Чи була Голодна кутя?

Була. Цілий день нічого не їли, тільки ввечері.

Як і де відбувався обряд водосвяття?

Коли я ще мала була, то прорубували круглу ополонку. Святили там воду набирали з річки води, а потім перестали.

Як називали свято Стрітення? Як називалася стрітенська свічка? Що з нею робили?

Стрітеніє. Літо з зимою стрічалися. Казали літо жарке, бо тепло, а якщо прохладно, то зима буде холодна. Про свічку чула, але не знаю.

Чи існував звичай «чіпляти колодку»?

Чіпляли. Дівчина чіпляла хлопцю, з ким хоче женитися. Що чіпляли не помню.

Як називалась остання неділя посту?

До церкви ходили вербу святили. Дома кругом вербу чіпляли. Тиждень висить, а потім на річку виносили. Били одне одного вербою і казали: «Верба б'є, не я тебе б'ю, верба б'є, недалечко червоне яєчко».

Як називався четвер на страсному тижні? Що робили в цей день?

Чистий четвер. Старалися удосвіта стати, ще темно, нагріть води, помитися. В хаті прибирали.

Коли пекли паску?

Всєгда люди старалися в четвер пекти.

Як називалися великодні яйця?

Крашанки та писанки. Вирізали бумажки та листки та чіпляли на яйця. Мені було десь год 12.

Качелі робили на Паску?

Робили гойдалки, але не за мої пам'яті. А ще мала було то чула як розказували. Ставали дві душі та каталися.

Як називалася неділя після Паски? що робили в цей день?

Проводи. Несуть пряніки, печенье, рубашку, полотєнце на гроби. А потім роздають.

Як називалось свято Трійці? Як святкували?

Троіця. Трійцю носили до церкви. Квітчали хату гілками з верби. І на дворі тоже. Все время була трава, бо пілочок не було.

Довго квітчання стояло в хаті? Що з ним робили?

Квітчання тиждень стояло, та й виносили на річку.

Лакіза Лідія Василівна, 1920 р.н., вул. Шевченка, 27.

Народилася в с. Левадівка Миколаївського р-ну Одеської обл.

Живе в с. Настасіївка з 1942 р.

Записала: Хомова Н.С.

Як святкували свято Андрія?

Колись на Андрея робили балабухи. Собиралися дівчата місили тісто. Та й поклали скамейку, на неї балабухи: це тої, це тої. Чий собака схватить, та скоріше заміж вискочить. Кидали сапог через хату. На Голодну кутю виходили з ложками, тарабанили ложками, де собака гавкне, там дівчина вийде заміж.

Як називався вечір напередодні Різдва?

Святий вечір. Це носять вечерю. А Рождество празнують дома і носять вечерю своїй мамі. Вечерю мали право носити дві неділі до Водохрещ.

Як святкували Різдво?

Мама робила кутю, варила узвар, пекла калачі, клала на столі на сіно. Нас заганяла під стіл: «Піде кутя на покуття, а узвар на базар. Курчата чубаті, вухаті». Одне одного за вуха тягаєм і кажем: «вухаті, лапаті».

Скільки калачів на стіл клали?

Скілько напекуть. Тоді напікали багато. Ото як несемо вечерю до нанашки, то свої кладемо, її забираєм. А як до баби-бранки то калачі і гостинці покидакли (у хаті оставляли).

Чи довго стояло сіно на столі?

Поки празники не закончаться. Сіно дають скотині. На покутті коло куті на Різдво клали білу глину. А на Голодну кутю її забирали і робили хрести на дверях, на вікнах.

Чи забирали на ніч зі столу їжу?

Кутя, узвар, вареники на столі і там випивка на столі. Лишали, щоб ішли вмерші та вечерали.

Ходили колядувати?

Ходили. Душ 8-10. Носили тичку, приходять, а тоді виносять калачі і тоді такі кренделі (восьмерки) пекли і на тичку. А тоді коли вже поколядували та й ділять. Хтось і в хату їх запррошував вгощав.

Чи ходили посівати?

Хлопчики ходили посівати в курники і до скотини, і до свиней. А дівчат не пускали. А в хату тоже ходили посівати, але в хату пускали всіх. Посівають пшеницею, кукурузою-зерном. Коли посівали казали: «Сієм, вієм, посіваєм з Новим годом поздравляєм. А Бог щастя нам дає».

А колядки, щедрівки знаєте?

Колядки позабувала, а щедрівку знаю:

«Прилетіла ластівочка
Сіла, сіла край віконця.
Вийди, вийди, хазяїн, стань, подивися,
Що в тебе на кошарі робиться
Де бур'янчик, там баранчик,
Де копичка, там ягничка,
Добрий вечір».

Чи ходили з Козою?

Ходили з Василем поздравляли з Маланкою. Другу одежу одівали та сміялися. Щось одіне чи кожух вивернe, чи ще щось. Ходили на Маланки вечором. Катался на коні. Чудили тако. Большинство ходили на Рождество.

Чи співали пісню про Маланку?

«Наша Маланка не робоча,
Наділа сорочку парубочу,
Пішла пасти два качури та й загубила,
Пішла шукати та й заблудила,
Добрий вечір».

А чого Голодна кутя?

Бо батько сідав і прогонив кутю. Батько бере ложку куті і вгору кидає, а ми ловим. Та вже прогони батько кутю.

Як і де відбувався обряд водосвяття?

Як прийшло, то це вечірня вода. От сьогодні вечірня вода. А як вранішня вода, то йдуть до дня. До вечірньої води люди постили, а хто казав, що будуть постити то той жених. А вранці вже ніхто не постив. Мама варила борщ. Вирублювали ополонку довгеньку. Батюшка опускав хрест, набирали води.

Ополонка в вигляді хреста?

Да, у виді хреста.

Чи святкували Стрітення? Чи була стрітенська свічка? Що з нею робили?

Не такого не було.

Чи існував звичай «чіпляти колодку»?

Я не ходила чіпляти. Дівки чіпляли парубкам. Рушником перев'язували.

Як називалося свято Благовіщення?

Благовіщення перед Паскою. На Благовіщення гадюки вилізали. До Благовіщення не садили люди.

Як називалась остання неділя посту?

Вербна неділя. Убирали. Святили вербу. Били одне одного і казали: «Верба б'є, не я б'ю. Недалечко червоне яєчко». Доки курчат нема, не треба зелені у хаті. Принесли вербу свячену, поклали на стіл, чи коло стола.

Як називався четвер на страсному тижні? Що робили в цей день?

Чистий четвер. Нічого не треба робити, щоб усьо було чисте: і зварене, і спалене, і скупане, і перевдіте.

Коли пекли паску?

У четвер пекли большинство.

Як називалися великодні яйця?

Крашанки красили, писанки робили.

Качелі робили? Хто робив?

Робили, брали дві писанки, щоб кататися, гойдатися. Парубки робили. На вулицях клали. З акації робили. Закопали чотири стовпи. Перекладину клали. Голоблі, щоб руками держатися. Каталися стоя по двоє.

Як називалася неділя після Паски? що робили в цей день?

Проводи. Ходили гроби убирали. Панахиди носили в той день, що Проводи. Несли калачі, паски, гостинці, полотєнце, рубашку. Кладуть на гроби, а потім роздають. Раніше мама виносила казани, стелила скатерки. До войни варили коливо (кутя, а зверху цукерки) і носили роздавали.

Як називалось свято Трійці? Як святкували?

Троїця. Квітчали в хаті і коло хати.

А трусили траву на землю?

Трусили. А перед Івана Купала прибирають.

Довго квітчання стояло в хаті? Що з ним робили?

От завтра Івана Купала, то Купайло, що клали в Зелену суботу квітчали хату, кругом хати. Беруть гіляку начіплюють на неї абрикос, вишень і несуть на річку, щоб ішов дощ. Купайло – це квітчання, ідуть берези нарізають, ще чогось. Перед Івана Купала вимітають прибирають і несуть на річку.

Як називався день Іоана Хрестителя? Як святкували?

Івана Купала.

Які звичаї приурочувались до свята Петра й Павла?

Петра й Павла – половина літа.

Якими звичаями відзначали свято Іллі?
Вже не купалися, бо Ілля в воду всцявся.
Як святкували Маковея?
Святили трійцю і мак. Букети, васильчик, цебчик. Трійцю приносять додому та й кладуть. Чи до скотини чи до людини – мачають трійцю в воду і кроплять скотину чи людину, то помагає. А як хтось помирає, то беруть васильок з трійці і батюшка кропить яму.
Як святкували Спаса?
Святять яблука, груші. Це хто не їсть. Печуть пиріжки з яблуками.
Які звичаї і забобони пов'язані зі святом Івана усікновення?
Не можна різати ножом.
Як відзначали свято Покрови?
Робили люди на Покрову. Тільки казали, що як буде тепло, то зима буде тепла.

МІФОЛОГІЯ

Єрьоменко Євгенія Степанівна, 1931р.н., вул. Центральна, 22. Народилася в с. Сирове, Врадіївський р-н, Миколаївська обл.
Записали: Карастан О.К., Арнаут В.І.

Раніше у вас тут були відьми, ворожки?
Старі люди кажуть, що були відьми і ворожки.
Хто міг стати відьмою?
Відьмами не ставали, їми народжувалися.
А що робили ворожки?
Бувало, воде по голові і промовляє щось. У мене колись пропали гроші. Ворожка нагадала, що це зробили мої друзі, і я в це повірила.
Були у вашій місцевості знахарі?
Да, були такі діди, що допомагали людям.
Як вони допомагали?
Своїми промовами.
Чи шкодили вони людям?
Людям нічого не робили, портили худобу.
Коли вони були особливо небезпечними для людей?
На свята.
Вони тільки шкодили людям, чи допомагали?
Ні. Не допомагали, тільки шкодили.
А як можна було впізнати відьму?
В церкві вони трималися за клямку дверей.
Як можна було захиститися від відьом?
Не пам'ятаю.
А, що ви знаєте про русалок?
Молоді дівчата які купаються в річці.
Як вони виглядали?
Молода дівчина, з риб'ячим хвостом.
Хто міг стати русалкою?
Дівчата.
В яку пору року їх можна побачити?
На Івана Купала.
Як можна було вберегтися від них?
Ніколи не потрапляти в їх очі.
Хто такі домовики?
Істота яка є в кожному домі.
Як він виглядав?
Маленький чоловічок з бородою.
Чи можна було побачити і за яких умов?
Можна, якщо йому нашкодити, то розповідали, що його можна було побачити.
Як він впливає на людей?
Як я знаю, добре.
Як можна було позбутися його?
Думаю, ніяк.
Чи вважається гріхом мати домовика?
Ні, це ж оберігач оселі.
Ви знаєте хто такі чорти?
Так.

Як він виглядає?

Я його бачила. Він приходив до мене вночі, схопив мене за горло і почав душити. Я дуже злякалася не знала, що робити. Потім я згадала, що треба перехреститися. Я перехрестилася і він зник.

Як ви вважаєте, чи існують зараз чорти?

Вони існували і існують, і це мене жахає.

Чи є у вашій місцевості блуд?

Кажуть, що був.

Як можна позбутися від нього?

Треба куфайку навиворіт одягти.

Чи міг він заводити людину до смерті?

Так.

Овчаренко Любов Григорівна, 1923 р.н., вул. Центральна, 24.
Записали: Карастан О.К., Арнаут В.І.

Чи існують у вашій місцевості легенди про створення землі? Хто на вашу думку створив землю, людину, тварину?

Я не вірю ні в попа, ні в Бога. Гадаю, земля.

Раніше у вас тут були відьми, ворожки?

Були.

Що вони робили для людей?

Шкоду робили.

Вони тільки шкодили людям, чи допомагали?

Вони тільки шкодили, не давали людям спокій.

А, що ви знаєте про русалок?

Нехрещені діти.

А чому вони ставали русалками?

Кажуть люди, що вони були нехрещені і тому ставали.

Коли можна було побачити русалок?

Могли побачити вночі.

Як можна було вберегтися від них?

Краще було їх не чіпати.

Хто такі домовики?

Домовики є у кожній хаті.

Як він виглядав?

Казали, що він маленький чоловічок з довгою бородою та капелюшком.

Чи можна було побачити їх і за яких умов?

Можна було, розповідали, що він дуже маленький та м'який.

Як можна було позбутися його?

Ніяк.

Чи вважається гріхом мати домовика?

Ні, гріха немає. Він мешкає у кожній оселі.

Хлівна Валентина Іванівна, 1939 р.н., вул. Шкільна, 3.
Записали: Карастан О.К., Арнаут В.І.

Чи існують у вашій місцевості легенди про створення землі? Хто на вашу думку створив землю, людину, тварину?

Як я знаю, Бог.

Раніше у вас тут були відьми, ворожки?

Були.

Як ставали відьмами?

Вони довго і дуже тяжко вмирали, тому при смерті передавали свій дар іншим, а якщо не передавали, то був випадок, коли родичі бачили, що вона тяжко вмирає, робили в стелі діру і розривали кришу.

Чи шкодили вони людям?

Шкодили, розводили людей. Наприклад, пішов відьмак у річку і побачив там дівчат. Міг зробити так, що вони роздягалися і начебто купалися в річці.

Вони тільки шкодили людям, чи допомагали?

Як допомагали, у однієї забрали чоловіка, а іншій віддавали. Свої ритуали вони робили в ночі.

А як можна було впізнати відьму?

Коли ми були у церкві на Пасху, відьми хапалися за ручку двері. Ми їх не бачили, але чули, як вони пищали.

Як можна було захиститися від відьом?

Щось було, але не пам'ятаю, що.

А що ви знаєте про русалок?

Русалка – це втоплена дівчина.
Як вони виглядали?
Молода дівчина.
Хто міг стати русалкою?
Русалкою ставала молода дівчина з довгими косами.
В яку пору року їх можна побачити?
На Івана Купала.
Як можна було вберегтися від них?
Ніяк не можна було вберегтися від них. Коли вони бачили молодого хлопця, могли залоскотати його до смерті.
Хто такі домовики?
Я не бачила, але розповідала одна бабка, що його бачила.
Як він виглядав?
Вона бачила його коло плити. Був невеличкий чоловічок, який скакав та танцював.
Чи можна було побачити і за яких умов?
Можна було, але я його не бачила.
Як він впливає на людей?
Якщо йому щось не подобалося він міг турбувати людей. А якщо його все задовольняло він приносив тільки радість в хату.
Як можна було позбутися його?
Від нього не позбутися ніяк, домовик навіть переїжджав разом зі своїми хазяївами.
Чи вважається гріхом мати домовика?
Ні, він же домовик, як він може бути гріхом?
Ви знаєте хто такі чорти?
Це нечиста сила.
Як він виглядає?
Я його не бачила, не можну точно сказати, але знаю, що робить людям зло.
Як ви вважаєте чи існують зараз чорти?
Якщо Бог існує, то і він теж.
Чи є у вашій місцевості блуд?
Нападає на людей.
Як можна позбутися від нього?
Треба одяг на виворіт переодягнути.
Чи міг він заводити людину до смерті?
Чула, що може.

СОЦІОНОРМАТИВНИЙ ПОБУТ

Куліш Марія Петрівна, 1939 р.н., родом з Любашівського р-ну. У с. Настасіївка мешкає з 1959 року.
Записали: Петрова А.О., Шишков І.І.

Які форми колективного дозвілля молоді існували у Вашому селі?
Розважалися, аякже! Ну ми збирались, і по хатах збирались у подружок, по черзі. Нас було 6 подружок, і хлопці до нас приходили. В ігри ми не грали, але танцювали там різні танці.
Скільки дітей було у Вашій родині?
У нас з чоловіком двоє дітей було.
Як звертались до старших у Вашій сім'ї?
На «Ви». Я до своїх батьків на «Ви» зверталась, і мої діти ло мене теж на «Ви».
Чи жили з Вами ваші батьки чи батьки Вашого чоловіка?
Ми жили з мамою чоловіка.
Які у Вас з нею були стосунки?
Чудові стосунки, 30 років разом прожили, ніколи не сварилися.
Хто, окрім батьків, займався вихованням дітей?
Ми працювали, і дітей залишали на бабусю, на маму чоловіка. Вони з нею найбільше часу проводили, дуже були до неї прив'язані.
Ви хрестили своїх дітей? Кого взяли за кумів?
Так, хрестила. Друзів за кумів взяли.
Які стосунки були між батьками хрещеника і кумами?
Постійно бачилися, багато часу разом проводили. Куми – це вже родичі.

Михайлюк Раїса Іванівна, 1931 р.н., вул. Шкільна, 14.
Записали: Петрова А.О., Шишков І.І.

Чи допомагали люди один одному у повоєнний час?
Звичайно, усі допомагали, а як же інакше, коли всі поруч, всі разом.

Скільки дітей було у Вашій родині?

Двоє дітей.

Ви хрестили своїх дітей? Кого взяли за кумів?

Так, хрестила обох. Друзів за кумів взяли.

Чи дозволялось так зване «перехресне» кумівство (коли члени обох сімей взаємно хрестили дітей)?

Я вже їхніх дітей хрестити не могла, це у нас не положено. Чому – не знаю.

Які стосунки були між батьками хрещеника і кумами?

Добрі стосунки у нас були, ми вже ж родичі, а не просто друзі.

Чи жили з Вами ваші батьки чи батьки Вашого чоловіка?

Ми тільки два роки разом з його батьками пожили, а потім свою хату побудували.

Хто, окрім батьків, займався вихованням дітей?

Ми працювали, але у нас тут були ясла, потім вже побудували цілодобовий садочок.

Коли на полі працювали, то дітей ми брали на руки, сідали на повозку з волами і везли їх туди до матерів, щоб ті молоком нагодували.

Які у Вас відносини з сусідами?

Хороші стосунки. Як щось спитати – через забор спілкуємось, а можна і у хату запросити.

У які ігри грали діти до 7-ми років? Від 7-ми до 15-ти років?

Тоді такий час був, що всі у «війну» грали.

Які форми колективного дозвілля молоді існували у Вашому селі?

Розважалися, аякже! У хаті збиралися: сьогодні в мене, завтра в неї. Бо клубів не було, ще не збудували. Тільки у дівчат збиралися, а хлопці вже до нас приходили. В ігри грали, любовні. Колись була така гра – «болєю», «сосєдкі». Ми у цих іграх цілувалися.

Чи могли хлопець і дівчина, які подобались один одному, ходити разом по вулиці, з'являтись десь разом?

А чому ні? Якщо у них серйозні стосунки, вони кохають один одного, то вони скрізь разом ходять, на весілля до когось прийдуть, на вечори.

Чи підночовували хлопці з дівчатами?

Ну, це завжди скрізь таке було. А чому ні? І таке було, куди від цього дітися.

З якого віку починали ходити на вечорниці?

Років з 15-ти, не раніше.

Молоді тоді дуже багато було, зараз зовсім немає у селі молоді.

Як звертались до старших у Вашій сім'ї?

Ми зразу казали «ти». Коли вже прийшли румуни, тоді батюшки прийшли, і ми почали казати «Ви». Мої діти до мене на «ти» звертались, а онуки на «Ви».

Хто вважається «найстаршим» у родині: чоловік чи жінка?

Ми обоє. Всі питання ми завжди разом вирішували.

Як формується і хто контролює спільні гроші родини?

У нас завжди всі гроші спільні були. Ми заробляємо, кладемо їх у одне місце, і діти теж знають, де гроші, кожен може собі скільки треба взяти, ніхто нічого не ховав.

На який день здійснювали таїнство Хрещення?

Через 6 тижнів. До цього часу навіть за ворота неможна було виносити.

Яких дітей брали як прийомних?

Коли вже нема у родині дітей, тоді брали з інтернату. Або от у нас у селі померли обоє, чоловік і жінка, після них три хлопчики залишились, один дорослий вже, в Одесі працює, а двоє маленьких, і їх забрали зовсім чужі люди.

Чи залучали дітей до водіння «Кози», «Меланки» тощо? Чи ходили діти самостійно?

Ходили, всі ходили. Діти окремо ходили, дорослі окремо, і вже найстарші люди теж ходили.

Яку роботу по господарству доручали дітям?

Діти допомагали батькам, але це теж залежить від виховання. Якщо дітей виховували, що вони мають допомагати, то вони допомагають, а як ні, то ні. Там або тарілку помити, або картоплю копати.

Чи запрошували жінок-годувальниць у сім'ю, якщо у матері не було молока?

Ні, це в лікарні могли попросити покормити, а у нас такого не було.

Нестеренко Петро Іванович, 1936 р.н., вул. Гагаріна, 13.

Записали: Петрова А.О., Шишков І.І.

Які форми молодіжного дозвілля існували у Вашому селі?

Байдуже. Гуляли, бігали, збиралися по хатах. Був клуб, танці. І дівчата, і хлопці – усі. У хаті тільки зимою, а так на лавочці.

Чи пам'ятаєте Ви якісь молодіжні ігри?

Ні, просто так збирались, у карти грали, балакали. Але не пили.

Хто в сім'ї «найголовніший»: чоловік чи жінка?

Мама. Батька свого я не пам'ятаю, нас мама виховувала.

Ви хрестили своїх дітей? Кого взяли за кумів?

Так, звичайно. Сусідів взяв за кумів. Коли хрестив, кожному було по року. Куми – це вже як родичі.

А які у Вас відносини з сусідами?

Раніше добрі були, на вечерю до них ходили, у хату запрошували. А зараз сусіди п'ють, я до них не ходжу.

Були якісь свята, на які збиралося все село?

Звичайно були. На Новий Рік ходили колядували, потім щедрували. Святкували і церковні празники, і такі. Весело було, одним словом.

Дітей Ви на когось залишали?

Ні, на кого ж їх облишиш? Я на роботі, жінка теж, то ми дітей у ясла віддавали.

А дітям якусь роботу доручали?

Так, звичайно. Як виповниться шість років – так батькам і допомагали.

Рожнов Петро Павлович, 1931 р.н., вул. Гагаріна, 8.
Записали: Петрова А.О., Шишков І.І.

Які форми колективного дозвілля існували у Вашому селі?

У клубі збиралися. По хатах на вечорницях були, у карти грали, і гри такі були дівочі, парубочі: цілувалися, гралися. Чоловік 20 збиралося. Батьки теж вдома були, в іншій хаті. А могли і не бути вдома, якщо у них в цей час свої вечорниці були. Дорослі теж збиралися, пили, закусували.

Скільки дітей було у Вашій родині?

Нас у батьків 10 душ було: 6 дівчат і 4 хлопців. А у мене двоє дітей було: хлопець і дівчинка.

Чи жили з Вами ваші батьки чи батьки Вашої дружини?

У мене дружина з цього села була, а я з сусіднього. Я до неї сюди переїхав і ми жили з її батьками. 7 років з тестем жив і 30 років з тещею. Жінка моя померла на 6 років раніше за мою тещу. Дуже добре ми з тещею жили, просто отлічно. Ніколи не сварилися, не билися, один одного слухали.

Які у Вас відносини з сусідами?

Взагалі добрі стосунки завжди були. У хаті в сусідів не був, так спілкуємось. А от інші сусіди – постійно ми один до одного ходили. З одними сусідами через дрібницю посварились.

Що може бути причиною сварки між сусідами?

Через дрібниці. От посадили вони хміль біля забору – і він перейшов до мене. Сусідка його вирвала і кинула мені під хату. От і посперечались.

Ви хрестили своїх дітей?

Так, хрестили потихеньку, повезли вночі в інше село, де церква була. Тут у Покровці була церква, туди повезли. Дітям по 6 місяців десь було.

Хто вважається «найстаршим» у родині: чоловік чи жінка?

Це у кого як. У більшості випадків жінка найголовніша. Приносиш гроші – жінці віддаєш. У мене жінка грошей боялась, тому я їй давав, скільки вона просила. В взагалі жінки краще керують.

Хто більше часу проводить з дітьми?

Обоє виховуємо. Коли вона зайнята – я сиджу з колискою, гойдаю. І бабуся з дітьми сиділа, аякже.

Яку роботу по господарству доручали дітям?

Дітей долучали до роботи, аякже, бо треба вчити. Дівчинка повинна підмести, прибрати, хлопець дрова рубав, корів заганяв.

Які стосунки були між батьками хрещеника і кумами?

Куми – це вже як родичі. Ми кажемо: нанашка і нанаш.

с. Новопетрівка

МАТЕРІАЛЬНА КУЛЬТУРА

Василенко Євгенія Василівна, 1926 р.н., вул. Леніна, 13.
Записала Білочук І.В.

Поселення

Назва населеного пункту?
с. Новопетрівка
р-н Миколаївський
обл. Одеська
Чи знаєте його колишню назву?
Як називали село раніше не знаю. Знаю лише, що колись переїхав сюди жити пан Петро і на його честь назвали були Петрівка.
Чи знаєте час виникнення? Звідки знаєте?
Точної дати не знаю, знаю, що в кінці XVIII ст.
Чи приєднувалися до вашого села переселенці?
Переселенці були.
Звідки переселялися?
Переселенці були з Вінницької, Івано-Франківської обл.
У зв'язку з чим?
В них землі мало було, а тут багато. От вони і переселилися.
Якщо є переселенці, то як вони розселені?
Колгосп для них збудував хати на одній вулиці.
Які вам відомі назви окремих частин села?
Не пам'ятаю я, здається якось його ділили, а як не скажу.
Які природні умови села та околиць?
У нас степ, колись тут неподалік був виноградник і озеро, а тепер нічого немає.
Як розташована садибна забудова?
Всі двори один навпроти одного вздовж вулиці.
Як розташовані вулиці?
В нас мішана мережа вулиць. Як построїли, так і є.
Чи є центр села?
Так, звичайно є.
Як виявлений центр села?
Там багато споруд, є парк.
Які будівлі є в центрі?
В центрі є школа, дитсадок, колгоспна контора, Новопетрівська сільська рада.
Які види житлової забудови існують в селі?
Кожен колись сам собі будував хату.
Які різновиди садибних огорож (цегляні, бетонні, дерев'яні тощо)
Які там колись огорожі були? Це пізніше почали штахети ставити, а зараз то вже зовсім величезні поробили.

Сучасне сільське житло

Яку назву має Ваш житловий будинок? (хата, хижа, будинок, фазенда, котедж, іншу).
Хату просто називали хатою, а таке щоб мазанка чи ще щось, то я такого не чула.
Коли збудоване Ваше житло?
Стару хату то ми вже розвалили, а та що залишилася в 1950 р. була збудована.
Як Ви вибирали план свого житла ?
Ми все самі строїли, допомагали родичі і сусіди.
Як робили фундамент?
Фундамент робили з каменю в глини, а потім з'явився цемент і почали ним робити фундамент.
Стіни?
Стіни робили з глини і каменя.
Стеля?
Ми купували дерево різали його на кусочки, ставили балки, потім між цих балок оце дерево ставили, глиною замазували, засипали шлаком чи попелом і знову глиною замазували.
Дах:
Форма?
Форма двухсхила.
Кількість приміщень:
В мене є 2 кімнати, коридор і кухня.
Вхідні двері: виходять безпосередньо на двір, у присінок, у ганок, у веранду, у галерею, інше...
Двері з коридору виходили на двір.

Скільки в житлі дверей, крім вхідних, і які приміщення вони сполучають?
Ми зразу поставили двері в кожній кімнаті.
Система опалення:
Палили соняшниковими палками і соломою.
Якщо є в житлі традиційна піч, то як вона використовується?
Піч була, щоб хліб пекти, я в ній ще колись паски пекла.
Система освітлення: Яка кількість вікон?
В кожній кімнаті було 1–3 вікна.

Садиба – двір

Яку назву має садиба?
Казали: «Це мій двір, а це твій двір».
Кількість та розміри земельної площі Вашої садиби.
Город разом з хатою має 24 сотих.
На якій землі зводили житло для новостворених родин члени Вашої сім'ї?
Колись молоді завжди на батьківській землі хату будували, а тепер майже всі виїжджають.
Чи є перед житлом, що виходить на вулицю, квітник, палісадник з кущами бузку, калини, тощо ?
Квітників колись не було, а тепер які: хоч квіти є.
Який вигляд має огорожа, яка відділяє садибу від вулиці?
Плели руками з паличок самі собі огорожу.
Кількість господарських споруд двору, їхнє призначення та назви?
Погріб є, кладова, літня кухня.

Народна землеробська техніка

Які землеробські знаряддя були у вашому селі?
Спочатку коровами орали, а потім вже трактори з'явилися. Сівалок не було, то ми сідали на плуг робили ямки і самі вручну сіяли.
Яке землеробське знаряддя називалося рало, соха, сабан, гена?
Це все напевне ще раніше, до мене, було. Бо я цього не пам'ятаю.
Яку худобу, скільки числом запрягали до цих землеробських знарядь? До якого часу це ще вживалося?
Запрягали так, щоб могли тягнути і швидко не стомлювалися по 1–4. брали волів, коней частіше і корів, якщо вже нічого не було.
Які ще традиційні знаряддя використовували в селі для ручного обробітку землі, догляду за посіяним (лопата, сапка, вили тощо)?
Ми використовували лопату, сапу, вила, граблі.
Які знаряддя праці використовували в селі для збирання зернових, сіна, огородніх культур? Перелічіть їх.
Зерно коли збирали, то йшли на поле, там жатки косили, а ми позаду йшли і в снопи в'язали. А там машина така на місці стояла, то до неї кіньми, волами звозили ті снопи, і ото по черзі береш снопа розв'язуєш, кидаєш в ту машину, а вона змолочує.
Для яких сільськогосподарських робіт застосовувалася коса? Що таке «гола коса», «Коса з грабками»?
Косою косили сіно. Крім коси був ще серп і терпан – невелика коса з маленькою і короткою ручкою.
Що робили з косою, щоб вона була зручною при косьбі? (точили, клепали, на чому)?
Косу точили бруском, клепали якщо сильно затуплена була.
Для яких робіт використовувалися колись граблі? А зараз?
Граблями загрібали бур'ян чи землю розрівнювали після того, як посадили картоплю.
Для яких робіт використовувалися колись вили? А зараз?
Вилами перевертали сіно, складали його в скирту.
Що таке котки? Для яких робіт вони використовувалися?
Котками, щоб зберегти вологу в землі, утрамбовували цю землю.
Якими колись були прийоми віяння обмолочених хлібів?
Були віялки – такі, як станок туди зерно сипали, там ручка була її крутили, а воно там віяло те зерно. В кого віялок не було, то ті віяли відром.
Чим обмолочували зернові культури?
Молотили снопи ціпами. Ціп – це дві такі палки, одна велика, а друга мала і ременем або цепом з'єднані. Ними били снопи, так і обмолочували.

Барбінягра Марія Григорівна, 1930 р.н.,
Барбінягра Степан Андрійович, 1928 р.н., вул. Степова, 59.
Записала Котова Г.С.

Одяг

Чи носили вишиті сорочки?
Ні, в нас такого не було.
З якої матерії робили одяг?
Во время війни були домотканна, а після вже з'явилась фабрична тканина.
Як робили домотканну тканину?
Сама ткала, вирощували коноплю, вимочували її, пряли, а потім ткали. Мотали мотки, такі сувейки були дома, з льону ми нічого не робили, лише з коноплі.

Чи робили з цієї матерії сорочки?
Так.
Як саме шили ці сорочки?
Вони були суцільносроєні.
Чи був у сорочки комір?
Ні, не було.
Де була розрізана пазуха?
Спереду.
Як зав'язувалась сорочка?
За допомогою шнурочків з декількох ниток або з кусочків цієї тканини.
Якого кольору були сорочки?
Білого.
Чи фарбували їх?
Ні, лише коли матерія йшла на юбку чи на кофту, тоді фарбували.
Де брали фарбу?
Купували в магазині.
За допомогою чого спідниця трималася на стані?
Хто робив спідниці на зав'язках, хто – на пугвичках.
Чи тримали на смерть шлюбну сорочку?
Я про це не знаю.
Чи дарувала молода сорочку молодому?
Я дарувала тільки вже шовкову сорочку.
Чи відрізнялась буденна сорочка від святкової?
Святкову вибілювали на сонці, щоб вона була чиста. А вже після війни, хто як міг, але діставали ситцеві білі сорочки з кружевами.
Які зачіски носили дівчата?
Заплiталися у дві коси. Я не заплітала, бо носила коротку зачіску.
Який головний убір носила вже заміжня жінка?
Платки носили ситцеві.
Який візерунок був зображений на платках?
Були різні і квітчасті і однотоні.
Як мили волосся?
Мили по разному, ми мили дощовою водою, хто яїчком, хто з семечек золу робили отак, щоб була м'ягка вода.
Чи заварювали ромашку?
Цього не знали тоді.
Чи носили віночки?
Тоже ні.
Чи заплітали стрічки у волосся?
Авжеж.
Якого кольору стрічки не заплітали у волосся?
Чорного.
Яким було жіноче взуття?
Різне, тапочки були, а в більшості босяком ходили, бо було все дорого, і нема було за що купляти.
Як було представлено зимове взуття?
Як куплять, або в сапожника пошиють сапоги, то в них і заміж вийшла.
Чи розводили у данній місцевості овець?
Так, вівці тут були.
Чи робили з цієї вовни зимовий одяг?
Ні, робили тільки доріжки.
Що вдягали чоловіки?
Хлопчатобумажні брюки були, такі костюмчики були по п'ятнадцять рублів.
Були прямі штани з чортової кожи, вона була прочна тканина, тільки, де загиналося швидко стиралося, коли йдеш вона скрипить.
Які були чоловічі сорочки?
Прямо такі вишиті вони не були, робили з самотканої тканини. В 50-ті роки вже легше стало, купувальна тканина почала з'являтися. Їздили в Москву за ситцем.
Чи носили літні капелюхи?
Носили, плели самі з соломи.
З якої соломи краще було плести капелюхи?
З житньої, бо вона длінша. Продавали ще рисові капелюхи.
Якими були чоловічі зачіски?
Ми стригли дітей так, навкруги обстригли тільки чубчик залишили. Под польку ще стригли, під котелок.
Чи носили чоловіки довге волосся?
Коли я молодим був, то у мене длінне волосся було до шиї.

Чи носили чоловіки в одному вусі?
У нас не було.
Яким був чоловічий зимовий одяг?
Фуфайка, бурки були раніше до нас, потому що їх треба було вміти ще й ткати.
Яким було чоловіче взуття?
Валянки, ботінки носили чоловіки.
Літня обув була, плели з коноплі, були як лапті. На поле мужчини постоли носили з кожи телячої, свинячої. Теляча була лучше, бо свиняча промокала, вода заходила.
Чи носили чоловіки сережку в одному вусі?
Ні.

Маслянко Лідія Григорівна, 1937, вул. Степова, 1.
Записала Котова Г.С.

Які сорочки носили дівчата?
Сорочки не носили, кофточки вишивані були, сама вишивала.
Який орнамент був на цих кофтах?
Віночки, які я спереду вишивала.
Яку техніку вишивання використовували?
Вишивали хрестиком та гладью.
Які спідниці носили дівчата?
Юбка в клиньях, кожний клин в цвіточок вишиваний.
Чи були у вас куплені спідниці?
Юбки були не куплені, мама сама нам шила.
Яка матерія для цього використовувалася?
Сукно біле купляли в магазині в селі.
За допомогою чого спідниця трималася на стані?
На пуговичках ілі на зав'язках чи на шпильках.
Якого крою була кофта?
Крой був простой, вместо ворота була манішка, зшита з двох половинок, а потім рукавчики пришивалися.
Де розрізали пазуху?
Її не розрізали, бо кофти застібалися на пуговички.
Які зачіски робили дівчата?
Робили дві косички і сплітали їх віночком назад.
Як зав'язувалися коси знизу?
Лентами.
Які хустки носили дівчата?
Ляничкові, шерстяні дуже рідко були. Як побачиш дівчину у шерстяному платку, то вона була багатша.
Чи носили у волоссі гребінці?
Обязательно, у кожної дівчини були гребішки.
Які вони були?
Були всякі, рівненькі, а зверху зубчиками, з якимись цяточками, а гребішок – це як закон у кожній дівчини.
Яке взуття носили дівчата?
А взувалися у тапочки і обязательно у білі носочки.
З чого були виготовлені носки?
Прості бавовняні, а по краям була кайомочка зелена.
Чи носили жінки пояси?
Широкі чорні пояса носили з платячками, пояса були резинові.
Що носили чоловіки?
Прості штани, хто був багатим, то носив шерстяні. Прості костюми також носили.
Якими були чоловічі пояси?
Широкі реміні були, а то й нитками, канатами підперезувалися.
Як були представлені чоловічі зачіски?
Голомозими вони не ходили як тепер, залишали чубчик, ззаду вибрито акуратненько.
Чи носили чоловіки довге волосся?
Ні, не носили.
Чи носили чоловіку в одному вусі сережку?
Ні, це вважалося розбещенням.
Який зимовий одяг носили?
З міліцейської шинелі пошила мені мама куртку, а багаті дівчата з хорошої шерсті носили.
Чи були шевці у Вашому селі?
Так, навпроти нас жив один.
Які хустки носили одружені жінки?
З кружевом були з батісту білого, майже як святкові.

Чи носили чепчики?
Так, моя мама носила і жінки віком старше.
Чи тримали шлюбну сорочку на смерть?
Не знаю, я не тримала. А плаття тримають, хто навіть з марлі шив.
Чи носили віночки?
Так, авжеж з білими як восковими квітами.
Чи були стрічки у віночку?
Так, були різнокольорові.
Якого кольору стрічка була відсутня?
Чорна та жовта.
Чому жовтий колір був відсутній?
Вважали, що це на розлуку.
Якими були шийні прикраси?
Після війни залишилося багато цвітної проволоки, і проволоку витягували, а зверху цю резину різали, робили намисто.
Які були сережки?
Білого і жовтого кольору були простими та малими.
Чим відрізнялась буденна сорочка від святкової?
Старались у свята одягтися у все біленьке, а буденний одяг міг бути жовтого кольору.
Чи розводили у вашій місцевості вівців?
У колхозі були, вовна була. Мама нитки робила з цієї вовни, носки плела.
Чи робили вовняний зимовий одяг?
Хто вмів, то робив.
Чи носили дівчата поверх сорочок безрукавки?
Так, носили з вовни, застібалися зазвичай на великі шпильки.
Чи вирощували у цій місцевості волокнисті культури?
Так, була конопля, мама вирощувала в огороді. Він дозрівав, потім його жали в снопи та в ставок, він розмокав, потім спеціальним гребінцем все це вичісували, мила та ткала нитки. Робила нам сподні, вони були дуже жорсткі. Могли робитися з двох зшитих кусков різної матерії, бо не хватало.

Цибулько Клавдія Яківна, 1929 р.н., вул. Степова, 17.
Записала Котова Г.С.

Чи був у Вас ткацький станок?
Так, був. Ми самі пряли, плели, в'язали.
У які дні не можна було прясти?
Унеділю не можна було прясти, у празники не робили, а так кожного дня пряли.
Яке покарання чекало за це жінку-порушницю?
Тоді люди більш не обращали вніманія на це, і просто старалися у неділю не робити, ні з ким не сваритися, було мирно.
Які волокнисті культури у Вашому селі вирощували?
Коноплю, вирощували, юбки робили, і рядна.
Які спідниці носили дівчата?
Домоткані.
Чи носили вишиті сорочки?
Так, носили вишивали спереду, по коміру, манжети та у низу, але я сама не носила.
Який орнамент найчастіше вишивали на сорочках?
Квіточки, гілочки, зірочки, також вишивали на наволочках, простинях.
Якими були дівочі зачіски?
Заплітали одну велику косу, раніше не обрізали волосся.
У скільки кіс ще могла заплітатись дівчина?
По дві коси.
Чи тримали на смерть шлюбну сорочку?
Не мали її, бо не за що її було куплять. Я не тримала її, а хтось інший можливо й тримав.
Яке взуття носили жінки?
Яке могли таке й купляли. Капчиків, як зараз, тоді не було. В галошах ходили, і в валянках.
Що носили чоловіки?
Костюми, кирзові чоботи.
Чи були чоловічі сорочки вишиті?
Ті, хто вмів, вишивали і носили.

ТРАДИЦІЙНА СІМ'Я ТА ШЛЮБ

Василенко Євгенія Василівна, 1926 р.н., вул. Леніна, 13.
Записали: Носуленко Н.В. та Тишевич О.В.

Знайомства. Підготовка до шлюбу

Як відбувалося знайомство між дівчатами та парубками у вашому населеному пункті?

Це було діло при руминах. Сходились, музика грала, хто вмів танцювать, танцювали, оце так проводили час.

Чи відбувалися у вашому населеному пункті вечорниці? Як вони називалися (вечорниці, вечурки, досвітки тощо)?

Були. Особливо в суботу і неділю сходилися. Так і називались вечорниці.

Якщо так, то хто їх організовував, де вони відбувалися (в когось удома, у спеціально орендованій хаті, іншому приміщенні, клубі тощо); чи відбувалися вечорниці у визначений час (за календарем – на дні Катерини, Андрія, Меланки, Василя, Різдво, Великдень тощо)? В який час вечорниці не дозволялося проводити?

Хлопці організовували, грали балалайки були тоді, оце така музика була, і танцювали якісь ігри пісні придумували. Відбувалися в одної дівчини сьогодні, завтра в другої і оце так збиралися по черзі. Вони кожного дня не були, ми на роботу ходили, орали коровами, бурян до поясу, корови на ноги наступають плачемо, як натягаєшся з тою коровою, тай вечорниць тих не хотілося. На свята були вечорниці, організовували качелі, і сходились до качелі, у свята на Андрія гадали, якісь калити пекли. На Меланки хлопці одягалися в жіночий одяг і ходили попід хати.

Хто мав право ходити на вечорниці (неодружені дівчата, парубки (з якого віку?), одружені молоді чи старші люди)? Хто не мав права приходити на вечорниці? Коли закінчувалися вечорниці?

Всі хто хотів, з років 16. Не було такого, що не мали права, приходили всі бажаючі. Вечорниці закінчувалися в 11 годин, хто свіданічав то дівчата ще оставалися. Дивлячись які батьки, були такі батьки, як і тепер, що їх діти в 13 років вже в лікарні ходять. До ранку вечорниць не було. До нас з інших сіл не приходили, бо далеко було, тільки з Софіївки. Грали в ігри, співали. Не можна було пити і битися.

Чи траплялися випадки втрати дівчиною цноти?

Було, ну дуже рідко. Це було дуже стидне. Таких дівчат називали гулящіми, у нас було 2–3 на все село. Люди авже ж обсуждали, їх не як не карали.

Укладання шлюбу

Як колись у вас відбувалося сватання? Кого просили бути сватами? Чи існувала попередня домовленість між батьками молодих та самими дівчиною та парубком про сватання?

Хлопець присилав до дівчини старостів з рушником, хлібом і сватались. Сватами були рідні. Батьки домовлялися, щось готували на стіл, якусь закуску. А що тоді було? Малай, заколочували муку кукурузну, та у форми виливали і пекли. Це було таке пригощення.

Як люди ставляться до ситуації, коли після домовленості про весілля, змінюються плани і весілля не відбувається? Кого вважають винним?

Було. Дивлячись хто зірвав весілля, той і винний. Ніхто, ніщо не відшкодовував.

У якому віці зараз вступають у шлюб молоді люди у вашому населеному пункті? Яка вважалася нормальною різниця у віці між парубком та дівчиною?

23–22 роки. Різниця 5–7 років. Тоді було так заведено, щоб парубок був старший за дівчину, але рідко могла бути дівчина старша.

Як ставилися до парубка, який одружувався з покриткою? Як ставляться до парубка, який одружується з жінкою, що має позашлюбну дитину? Чи виникають у такій ситуації у родини дівчини певні майнові зобов'язання щодо нареченого дочки?

Як хто, були такі жінки, що обсуждали, «Що він не міг би знайти дівчину, що не була вагітною». А траплялось, що женився на вагітній і жили краще. Ставились по-всякому, хто обсуждав, а хто погоджувався з цим.

Чи траплялися у вас випадки, коли у випадку смерті чоловіка його брат одружувався на його удові?

Було, ще й яке було. Було ще й таке – чоловік пішов в армію, а його жінка почала жити з батьком чоловіка.

Чи є певні особливості у ставленні до дівчини, яка виходить заміж за чоловіка з дітьми від попереднього шлюбу?

Дивлячись, яка дівчина.

Чи були усталеними норми посагу – що давали за дівчиною при одруженні? Що виділяли батьки парубка при одруженні?

Мені мама дала байкове одіяло і подушку. Чоловікові тоже так само.

Вважається нормою чи швидше винятком, коли молода сім'я, навіть живучи відокремлено, продовжує отримувати матеріальну допомогу від батьків)?

Це саме краще, коли поженяться і живуть окремо, а батьки допомагають. Авжеж, та дала дві подушки, а та одну. Що там було, як не було нічого.

Чи обов'язковим було батьківське благословення? Наскільки важливим зараз є ставлення батьків до майбутнього одруження дітей, чи обов'язкова їх згода на одруження?

Так обов'язково. Благословляли з віконою, з хлібом і сіллю.

Чи колись бралася до уваги думка (згода) дівчини при сватанні?

Так.

Чи можливе одруження між дальніми родичами? Між якими?

Були такі випадки, але рідко. У другому поколінні.

Чи трапляються у вас випадки, коли молоді люди живуть разом без реєстрації шлюбу та без вінчання? В яких випадках це вважається прийнятним, а в яких ні?

Багато було, особливо в останній час.

Чи трапляється у вас, коли молоді люди живуть разом, повінчавшись у церкві? Чи все ж таки весілля залишається обов'язковим?

Було таке. Весілля не обов'язкове.

Чи вважається у вас обов'язковим вінчання у церкві за умови державної реєстрації шлюбу?

Так, це було закон.

Чи траплялися у вас випадки, коли вінчання та весілля розділялися великим проміжком часу? Це були люди середнього, старшого чи молодого віку?

Так було таке. Це були люди середнього віку.

Яке у вас ставлення до одностатевих сімей?

Я такого не знаю.

Чи трапляються у вас випадки, коли разом живуть люди однієї статі, не пов'язані кровними зв'язками, складаючи, за їх словами, сім'ю?

Про таке не чула.

Обов'язки в родині

Які обов'язки по дому традиційно вважалися жіночими, якими чоловічими? Чи спостерігаються зараз зміни в уявленнях про чоловічі та жіночі обов'язки по дому?

Дивлячись як у кого, у кого чоловік брав на рівні, не вважав, що то жіноча, що це чоловіча. А в деяких ні, то її робота, він її не касався. Зараз все робить жінка.

Якою повинна бути поведінка жінки, коли вона приходить у дім батьків чоловіка? Чи повинна вона у всьому слухати свекруху?

Свекруха грала роль, а вона повинна виконувати всі прикази. Як свекруха відносилась по людські, то харашо було. А як свекруха зла, она всю роботу перекладала на невістку. Авжеж повинна. Могла мати своє.

У випадку розлучення батьків з ким частіше залишаються діти? Чи трапляється так, що діти залишаються з батьком (за яких умов)?

З мамою. З батьком рідко, якщо мати себе не пристойно вела, то з батьком. Було що ділили.

Чи трапляються у вас випадки, коли чоловік фактично може мати дві сім'ї – офіційну і приховану? Як до цього ставляться люди? Чи трапляються випадки, коли така ситуація виправдовується в очах оточення?

Було таке. Бувало й жінка знала і примирювалась з цим. Люди ставляться погано.

У випадку розпаду сім'ї на кого лягають і яким чином обов'язки по догляду та вихованню дітей?

На маму.

Якою, на вашу думку, в разі розпаду сім'ї має бути участь батька (якщо діти залишаються з матір'ю) чи матері (якщо діти залишаються з батьком) у вихованні та утриманні дітей?

Батько тим, що заробляє повинен ділитися, а мама? дивлячись яка мама.

ВЕСІЛЛЯ ТА ПОВ'ЯЗАНІ З НИМИ ЗВИЧАЇ

Нікора Марія Михайлівна, 1937 р.н., вул. Новосьолова, 23.
Записали: Лозовщук О.Ф., Білокамінська В.А.

В якому році у Вас було весілля?
В 1957 році.
А сватів засилали до вас?
Засилали.
Хто з рідних та знайомих міг бути сватом або старостою?
Ті хто добре жили.
Стільки старостів брали?
Двоє.
А кого могли взяти за старосту?
Хороші знайомі.
Про, що вони заводили розмову?
Я не знаю.
А з чим староста до вас приходив?
З хлібом і сіллю.
В знак згоди, що молода давала молодому?
Хустку давала молодому.
Гостей на сватання запрошували?
Ні, не запрошували.
А музик на наймали на сватання?
На сватання ні.
Старостів перев'язували?
Перев'язували.

Яку назву у вас має весілля?
Весілля казали.
Як у вас називали молодь зі сторони молодих?
Шафарі і шафарки.
В який день йшли свататись?
В неділю большенство.
А весілля назначали на який день?
Тоже на неділю.
Призначали на весілля старшого старосту?
В нас тоді цього не було.
А кого брали за нанашок?
Родичів брали.
Яку роль на весіллі виконували батьки?
Благословили та й гуляли собі.
А на весілля коли запрошували?
За три дні до весілля.
А коровай пекли на весілля?
Пекли канешно.
Кого запрошували на коровай?
Жінок, які гарно жили не були розведені.
Стільки жінок запрошували на коровай?
Дві мені здається.
А їх перев'язували?
Да наче перев'язували.
А горілку підливали в тісто?
Цього я не знаю.
А якої форми робили коровай?
Круглої.
А що запікали в коровай?
Нічого не запікали.
Чим прикрашали коровай?
З тіста робили листя, квітки.
Хто розрізав коровай?
Староста.
Яким чином він розрізав?
Брали тай розрізали.
Його не перев'язували перед тим як він мав розрізати коровай?
Він був уже перев'язаний.
Крім короваю ще щось пекли?
Хліб пекли.
Хто одягав наречену?
Нанашка, з шафаркою.
На що садовили наречену?
На кожуха.
Куди йшли спати молоді?
До сусідів.
Хто знімав вінка з молодої?
Ніхто не знімав, сама.
Хто на другий день приходив за молодими?
В нас не хто не приходив, самі йшли.
Купання батьків було?
В нас такого не було.
А черевика викрадали в молодої?
Да був такий звичай.
А курей збирали на другий день?
Да збирали.
А що символізувало чесність молодої?
Нічого не робили, бувало графин перев'язували червоним бантом.
Які страви готували на весіллі?
Салат вінегрет, холодець таке.
А дорогу молодим переливали?
Да переливали дітлахи.
А був у вас звичай комори?
В нас не було.

Стільки днів гуляли?
Два дні.
А кому давали підошву від коровая?
Нікому не давали бо різали все вместі.
А придане давали молодій?
Давали канешно.

ЗВИЧАЇ ТА ОБРЯДИ, ПОВ'ЯЗАНІ З НАРОДЖЕННЯМ ДИТИНИ

Лозан Надія Петрівна, 1941р.н., вул. Леніна, 10.
Записав Капанжи Р.А.

Скільки у Вас дітей? Скільки дітей було у батьків? Назвіть їх імена.
В мене було двоє дітей, одного сина я втратила, вже 28 років як його немає. А другий син як і я закінчив історичний факультет, викладає в нашій школі, звуть його Леонід Петрович. У батьків було нас двоє – дві сестри.
Які імена зараз дають дітям?
Всякі дають і старі імена, і нові вигадують.
Хто більше впливає на вибір імені дитини?
Батьки впливають більше, вони ж називають дитину.
Хто частіше приходив до породіллі в лікарню?
Відвідували породіллю, але частіше хтось з рідних. Мама провідувала, чоловік, батько, брат чи сестра. Вдома робили родини, коли збиралася вся родина. Приходили друзі, сусіди.
Чи забирала породілля з лікарні «пупок», «бірочку», якщо так, то що з ним робила?
В нас навряд, а тепер може забирають. Раніше, коли я народжувала ніяких бірочок не було.
Що саме дарують або дарували акушерці за допомогу у народженні дитини?
Що у людей є те і дарують. Квіти можна, шампанське, коробку конфет.
Як шанують батька з приводу народженої дитини друзі?
Поздоровляють на роботі, а батько, як зараз молодь каже, накриває поляну.
Чи є звичай назначати «бабу»? Хто саме стає «бабою»?
Раніше назначали бабу-поветуху, а зараз всі народжують в лікарні. Всім допомагають акушерки, а що таке баба-поветуха знають одиниці.
Хто купає дитину вперше?
Мама, якщо в лікарні народжує жінка, а раніше як роди приймали бабки, то купала вперше бабка-поветуха.
Кого обирають за кумів?
Порядних людей, щоб були за приклад для людини.
Якого віку брали людей за кумів?
Такогож віку, як і батьки. Бо інтереси були у людей одного віку однакові.
Чи має бути пара кумів неодруженими, одруженими людьми, чи це сімейна пара?
Пара кумів не повинні бути чоловік та жінка. Кумів беруть із різних сімей. З одної беруть чоловіка з іншої – жінку.
Скількі пар кумів беруть?
Беруть дві пари, три пари, скільки захотять стільки і беруть.
Чи можна брати за куму вагітну жінку?
Я не знаю, про таке я не чула.
Які матеріальні обов'язки кумів?
За звичаєм куми ніколи не приходили до без подаруночка для хресника. А от коли хрестили дитину, вони повинні були приносити крижмо, матерія на якій хрестили дитину, а більше я нічого не знаю, бо в мене в сім'ї батько був атеїст.
З якими словами куми забирають дитину коли її похрестили?
А, тут куми говорять: «Брали не хрещене, а повертаємо хрещене».
Чи носить дитина своїм хрещеним вечерю?
Носить, носить. Раніше носили і зараз носять, це дуже давній звичай, який зберігся і до наших днів.
Чи дотримуються породіллі звичаю «виводин» до церкви (після 40) днів?
Не знаю. Про таке я не чула.
Де тепер частіше хрестять дитину-вдома чи в церкві?
В церкві. А от коли хрестили мого внука хрестили і мою невістку, але не в церкві, а вдома. Визивали батюшку додому і все робили як у церкві.
Коли хрестять дитину, через який час?
По церковним законам треба хрестити через два місяці після народження. А вже батьки хрестять хто як захоче через місяць, через два.
Коли вперше стрижуть дитину?
В один рік.
Де стрижуть вперше дитину в парикмахерській чи вдома?
Вдома.

Хто стриже?

Куми. Як виповниться дитині год збираються всі вдома стрижуть дитинку. На голові вистрижують хрестик.

Як чинять зі стриженим волоссям?

Збирають його у конвертик, зберігають, а потім дитині показують. Перший волосик мого старшого сина досі в мене зберігається, його уже 28 років як немає на світі, а волосся досі зберігається.

Як довго тепер годують дитину грудним молоком?

Це як дитина захоче, якщо вона хоче тарілку борща замість материнського молока, то нехай їсть. Мій син старший не брав грудь уже в два місяці.

Всі інші діти кормились груддю до года.

Як спонукають дитину до ходіння?

Моїх дітей вчив чоловік ходити. У нього руки такі, як візьме дитину за руку поведе її то вже потім дитя почне саме ходити. Але як то було не дивно всі починали ходити практично з першого разу.

Як чинять з першим випавшим зубком дитини?

Ніяк не чинять, як зі стриженим волосом кладуть в конвертик і зберігають, а потім показують дитині.

Які ви знаєте застереження щодо вагітної?

Ніяких застережень не знаю, в наш час всі тяжко працювали і вагітні, і звичайні жінки.

Хто є бажаним первістком хлопчик чи дівчинка?

А тут я помітила закономірність, як чоловік просив сина, то я йому й народила сина. Так само було у моєї внучки, як замовив їй чоловік хлопчика, то вона народила йому хлопчика.

Чи існував обряд обмивання рук між породіллю і бабою?

От про це я не знаю.

Яких вживали застережливих засобів від поганих очей і уроків?

Це треба до бабки водити, тільки вона зможе допомогти.

Які найвідоміші хвороби у дітей були?

Кір, віспа зустрічалася дуже часто.

Чи звертаються за допомогою до знахарок?

Звертаються, як звичайна медицина не допомагає, от тоді починають звертатися до бабок, які лікують, до знахарок.

Як відповідають дітям на питання «де я взявся»?

Не знаю, мені такі питання мої діти не задавали, якось обминуло мене це питання.

Чим страхають дітей щоб вони не робили все продуктивно?

Ніким не страхала, бо в мене діти завжди мене слухались, а інші батьки я чула дітям малим кажуть: «Не йди туди там бабайка...», чи щось подібне.

Платосюк Галина Андріївна, 1936 р.н., народилася в с. Журовка, проживає в с.Новопетрівка по вул. Шкільна, 6.

Записав Капанжи Р.А.

Скільки у вас дітей? Скільки дітей було у батьків? Назвіть їх імена.

Шестеро: Свєта, Таня, Лєна, Оксана, Наташа, Вітя. У моїх батьків було двоє дітей.

Хто частіше приходив до породіллі в лікарню?

Ой, йшли, йшли, двері не закривалися, всі приходили провідували: сусіди, друзі, з роботи приходили.

Як шанують батька з приводу народженої дитини друзі?

Дуже добре шанували і його поздоровляли, і мене поздоровляли. Приходили і поздоровляли.

Чи є звичай назначати «бабу»? Хто саме стає «бабою»?

А, якщо це ви про бабку поветуху, то звичайно назначали, в мене роди приймала тільки бабка, бо вона краще навіть за акушерку. Пізніше бабка мене навідувала, а вже потім я кожного Різдва приношу їй вечерю. Щоб не було хрестини, чи ще щось завжди була баба-поветуха.

Хто купає дитину вперше?

Вперше купає тільки бабка-поветуха.

Кого обирають за кумів?

Вибирали, кого хтіли.

Якого віку брали людей за кумів?

Такого як я.

Чи має бути пара кумів неодруженими, одруженими людьми, чи це сімейна пара?

Ні, пара кумів не повинна бути одруженою. Брали людей з різних сімей.

Скільки пар кумів беруть?

Скільки хто хтів стільки і брали.

Чи можна брати за куму вагітну жінку?

Не знаю я цього.

Що таке «крижмо»?

Це добрий такий відрізок матерії, білого кольору на якому хрестили дитину, його повинні були приносити куми.

З якими словами куми забирають дитину коли її похрестили?

«Брали у вас не хрещене немоляне, а привезли хрещене і моляне.»

Чи носить дитина своїм хрещеним вечерю?

Носили, вечерю, як я вже казала і хресним батькам носили, а я ще носила і бабці поветусі, як вона жива була.

Чи дотримуються породіллі звичаю «виводин» до церкви (після 40) днів?

Дотримувалися, в нас це називалося шість неділь. Породіллі не можна було виходити за ворота шість неділь, бо вона ще не очистилась.

Де тепер частіше хрестять дитину – вдома чи в церкві?

В церкві.

Коли вперше стрижуть дитину?

В год.

Де стрижуть в перше дитину в парикмахерській чи вдома?

Вдома.

Хто стриже?

Куми.

Як чинять зі стриженим волоссям?

Складали його в конвертик, та й показували дітям як підростуть.

Як довго тепер годують дитину грудним молоком?

Я кормила своїх год і два місяці. Всіх шістьох.

Які способи застосовують щоб відлучити дитину від грудей?

Притиснула груди тай і все. Не даю дитині з неї їсти.

Як спонукають дитину до ходіння?

Є дуже простий спосіб, підв'язували дитині поперек рушником, дитина випрямлялась і сама собі йшла.

Як чинять з першим випавшим зубком дитини?

Виходили на вулицю з цим зубом, кидали його через хату і щось при цьому промовляли.

Які ви знаєте застереження щодо вагітної?

Їх дуже багато: не можна переступати через канати, верьовки, не можна в свята рубати, різати. Не можна важко працювати.

Хто є бажаним первістком хлопчик чи дівчинка?

У розумних батьків, будь-яка дитина є бажаною.

Чи існував обряд обмивання рук між породіллю і бабою?

Існував, бо якщо породіллі баба не вимиє руки, то молода мати буде сильно хворіти.

Яких вживали застережливих засобів від поганих очей і уроків?

Якихось засобів вдавались, та я вже все забула.

Чи звертаються за допомогою до знахарок?

Возила до бабів, а якже і носила. Лікувала від хвороби, яка раніше називалась «дєтське», а по больничному я не знаю як вона називалась.

Як відповідають дітям на питання «де я взявся»?

В капусті знайшли.

Чим страхають дітей, щоб вони робили все правильно?

Ні ким не страхала в мене діти розумні, послушні.

ПОХОВАЛЬНО-ПОМИНАЛЬНІ ЗВИЧАЇ ТА ОБРЯДИ

Мусієнко Анастасія Іванівна, 1932 р.н., вул.Степова, 20.

Записав Гетьманець С. А.

Чи можна якось запобігти смерті?

Пугач. Прямо пролітає над хатою і так кричить, так кричить. У нас по сусідству ішов чоловік платити за свєт, і машина сбила. Такий здоровий дядько, але аж через машину перекинуло. І снилося мені, що він зорав город, а це якраз картошку треба копати, в августі місяці. Боже мій думаю, це ж картошку пора копати, а він переорав, що ж він удумав. А це такий признак, що людина помре.

Як прощаються з вмираючою людиною, що роблять і кажуть при цьому?

А що кажуть. Прощавай. Пожизнєнно це ж уже.

Чи знаєте як полегшити смерть?

Свічка горить у хаті, помираючому не дасиш, бо він не при собі. Пробивають также потолок, але тим людям, що вони відьми. Що вони плохо людям роблять, скотині, людині. Вмирають вони довго. Їм і рвуть потолок, щоб швидше померли.

Хто за правилами обмиває, обряджає померлого?

Сусіди миють, і недалекі, хто рядом живе. Рідня не дуже обмива.

Як у вас кажуть на померлу людину?

Покойник.

Яким має бути одяг померлого?

Хто який може, так і надіне. Яке хто приготовив, яка хазяйка шо приготовила, те і надівають. Жінку вдівають у плаття, кофту, хто цвіт який приготовив, той і надівае. А платочок світленький. Дівчині одівають вінок, фату. А хлопцеві букет ставлять.

Що робили з мотузками якими перев'язували ноги?

Ті мотузки, його надо одв'язувать і під покойника ставить. Є такі що забирають. У нас мама померла, тоже були ноги зв'язані і хтось узяв, но ми догадувалися хто узяв, ну ти ж не пристанеш до тої людини. Той бере, хто знає. А як я його не знаю, то я ще буду боятись того мотузка у хаті.

Що робили з водою якою обмивали померлого?

Усе ото що миється, та вода, те полотенце, усе миється та закопується на вуглі де ніхто не ходить, або під деревом. Закопується полотенце, то всьо. Є ж разні покойники, є доглядані, а є не глядені.

Куди кладуть померлого після обмивання?

Обмивають людину як вона тільки померла, а потім кладуть на лавки. Стелять на лавки, кладуть подушечку, потім ложать померлого і оставляють його тут на одну чи дві ночі, залежно від того, як він зберігається.

Розкажіть про труну. Як її у вас називали?

Раньше робили плотники труни, а тепер нема ні дерева, ні досок. Все привозять, а ми покупаємо.

Що саме кладуть на стіл?

Кладуть борщ, картошку, компот, чарочку водки і хлібчика, дві свічечки, щоб горіли.

Що робили з водою, якою обмивали померлого?

Воду виливали десь у таке место, щоб ніхто не наступив. Полотенце яким обтирали померлого, теж прикопували, та так щоб ніяка звірина не витягла і не носила по вулиці.

Скільки днів має стояти «вода для померлого»?

Держали до дев'яти день. Я ж держала, десь до десяти чи п'ятнадцяти, точно не помню, а тоді вилила.

Чи завішують дзеркало, зупиняють годинник?

Дзеркала закривають, щоб не віддзеркалювало людей чи комнату. Бо казали бабка, що то мертві можуть дивитися, з того світу, якщо не завішати вікно. А годинник сам зупиняється на руці, як людина помирає. Як людина вмирає, вже перестало серце битися, то стають часи.

В який спосіб сповіщають людей про смерть?

Як корову гониш на тирло, та додому йдеш, то й розказуєш, що мерлець є у дворі. Ворота відкриті, хрест церковний у дворі стоїть.

Як довго можна оплакувати, тужити за померлим?

Як довго, скільки життя стане, стільки і тужиш за родичами.

Коли і як у вас голосять?

Всігда плачуть, всігда можна плакати. Як батюшка править, як ідемо на кладовище, і там плачемо.

Що кажуть люди прощаючись з померлим?

Ну якщо люди у чомусь виноваті, то просять прощення. А так більшість, про себе прощаються, або шепотом.

Хто має сидіти біля померлого вдень і вночі, чи можна його залишати самого?

Залишають на ніч самого. Але приходять родичі і сидять з покійним удень. Буває, хто креп ший то сидить і вночі.

Одну чи дві ночі має переночувати померлий у хаті?

Дві ночі має побути покійник у хаті. А потім його вже хоронять.

Скільки днів «душа» в хаті на цьому світі?

До сорока день, кажуть вона у хаті живе, а потім вже відлітає.

Коли приходить до хати священик?

Приходить на той час, на який було назначено. Частіше на одинадцяту годину. Приходить, починає правити, збирати мерця у дорогу.

Якщо небіжчика перекладають у труну, перед приходом священика, то чи кладуть до труни гроші та різні речі?

Рідні буває кладуть гроші, різні речі, які за їх думкою йому знадобляться, на тім світі.

Чи кладуть «запасний» одяг в труну?

Ні у нас такого немає, щоб класти ще який одяг у труну.

Чи може йти прощатися з померлим вагітна жінка?

Я даже й не знаю. Цього сказати не можу.

Як лаштують подвір'я для процесії?

Прибирають щоб було чисто.

Як прощаються з померлим в хаті і на подвір'ї?

Та як прощаються. Винесуть, то люди шепчуть молитви, та просять пробачення за гріхи свої.

Як і чим перев'язують руки носіям труни?

Да перев'язують. Хто чим мають. Полотенцями, платками, хто чим має.

Чи є звичай «перестеляти» дорогу від хати до воріт?

Так, є. Перестеляємо коврами, дорожками, великими полотєнцами. Хто чим може.

Що роблять в хаті після того як винесли померлого?

До дев'яти днів там нічого не робиться.

Чи є звичай наймати музику?

Раньше як умирали молоді, то наймали музик, а тепер не наймають.

Скільки разів і у яких місцях зупиняється похорон?

Як ідуть, то спиняються на кожному перехресті. Як несуть покійного, то спиняються перепочити. Ще спиняються біля хатів родичів.

Чому не можна переходити дорогу похорону?

Кажуть, що як перейдеш дорогу похорону, то сам скоро помреш.

Чи вносили покійника до церкві?

Як була церква, то вносили, а як її нема, то несуть на кладовище.

Що відбувається перед воротами кладовища?

Похорон зупиняється, батюшка править. Перед цим їх у воротях стрівають родичі попереднього померлого і роздають гостинці. Таким чином сім'я попереднього покійника передає пост теперішньому.

Як опускали труну в могилу?

У нас опускали на лляних полотенцях. Кожна сім'я мала свої полотенця.

Чи кидають в могилу щось інше окрім землі?

Як уже закопують, то кидають квіти і копійки.

Як починається обід?

Приходить батюшка і каже молитву, благословляє їжу. Люди йому вторять. Потім усі сідають та починають їсти. Першою стравою йде коливо, потім борщ і картошка, а наостанок дають компот.

Що дають в поминальний дар тим, хто наряджав, ніс, і опускав в могилу померлого?

Що хто має, те і дає. Не всі мають змогу дати людям калачі, то обходяться булочками, гостинцями, платочками.

Чи сплять у хаті у після поховальну ніч?

У нас сплять. Може десь і не сплять, але у нас такого звичаю нема.

Як відчувалась присутність душі померлого і протягом якого часу?

Кажуть, що до сорока днів. Але я і дотепер відчуваю свого чоловіка.

У які дні поминають померлих?

На Проводи поминають. У цей день усі провідують своїх померлих, роздають людям за них гостинці. На поминальні суботи споминають за своїх.

З чого складається поминальний дар?

Хто шо має, те і ставе. Калач та гостинці, пряники домашні чи куплені. Платочок чи полотенечко маленьке.

Чи мертві допомагають живим після смерті?

Не знаю. Не чула щоб кому помогли. Мені нічим не допомагають.

Як і де ховають тих хто повісився і втопився?

У нас ховали колись за кладовищем. Потім уже у кладовищі, але під самим заборчиком, наче аж під нього закопують. Поминають їх тоді у поминальну Суботу, оту що перед Троїцею.

Як поминають тих, хто загинув на війні?

Так як і всіх. Роздають людям за них панахидки. А на дев'яте Мая несуть квіти до пам'ятника, і гостинці туди несуть та дають людям, кого стрітять.

Що розповідають про ходячих мерців?

У нас нічого такого не немає. Ніхто про таке і не чув. Тай чого їм ходити, як вони вже померли.

МІФОЛОГІЯ

Домброван Катерина Марківна, 1932 р.н., вул. Леніна, 21.

Записали: Карастан О.К., Арнаут В.І.

Були у вас раніше відьми, ворожки?

Вони все життя існували.

Що вони робили людям?

Були ворожки, вони заробляли гроші на людях за допомогою своїх ворожінь.

Вони часто шкодили людям?

Після війни був один випадок з моєю мамою. Мама як завжди принесла вдень води з криниці, але відра були діряві, вода вся витекла, тому мати вночі пішла знову до криниці. Вона набрала води, а напротив неї йшла коняка. Коли вона дійшла додому, коняка перетворилася на доску. А потім на слідуючий день прийшов до мами чоловік та й каже: «Моли Господа, що я це зробив з твоєю конякою, я тебе пожалів, бо в тебе четверо дітей». Вона так і не дізналася, навіщо він з нею так поступив.

Хто міг стати відьмою?

Звичайні люди, які отримували здібності після смерті відьми. Могли ворожити тільки ті, хто в це вірив.

Як вони виглядали, яку зовнішність мали?

У відьом, майже у всіх, злі, холодні очі.

Могли допомагати людям, чи тільки шкодили?

Раніше тільки шкодили, а зараз, якщо даси грошей допомагають.

В який час вони були особливо небезпечними для людей?

Вони завжди шкоду робили людям, а на свята переходили всі межі.

Як можна було захиститися від відьом?

Краще їх не чіпати це найбільший захист.

Що ви знаєте про домовиків?

Те, що він живе у хаті і коли йому, щось не подобається, він може в хаті все перевернути.

Де він мешкає у хаті?

В димарі.

Було гріхом мати домовика в домі?

Може було, а може і ні.

Як ви гадаєте зараз є домовики?

Гадаю, що у кожній хаті є, бо у кожній хаті є хазяїн. Наприклад, строять нову хату, і як тільки входять у хату, попереду пускають кішку, і куди вона побіжить, туди ставлять стіл та кровать. При цьому говорять: «Хазяїне, прийми своїх хазяїв».

Що, ви, знаєте про блуд? Чи траплялось таке з вами?

Я сама блудила. Я робила дояркою, йшла на роботу по доріжці через невеликий степ. Йшла, йшла та впала, бо мені показалося, що я іду не по доріжці, а коли встала, то побачила, що іду вірним шляхом.

Чи може блуд завести людину до смерті?

Ні. Я в це не вірю.

Як можна було позбутися від нього?

Молитвами.

Лозан Надія Петрівна, 1941 р.н., вул. Леніна, 10.
Записали: Карастан О.К., Арнаут В.І.

Були у вас раніше відьми, ворожки?

Так, були ворожки.

Що вони робили людям?

Були такі які лікували дітей, але тієї жінки вже немає, вона померла. Вона лікувала переляк, які не сприймали лікарі.

Вони часто шкодили людям?

При моїй пам'яті вони тільки допомагали. Моя внучка хворіла, бабка сказала, що вона буде жити, тільки треба для цього щось зробити, наприклад, три рази принести до неї, щоб вона прочитала молитву. Завдяки їй моя внучка одужала.

Як вони виглядали, яку зовнішність мали?

Зовнішність була звичайна.

Як можна було впізнати відьму?

За їхніми здібностями їх розпізнавали.

Чи можна було позбутися їх злих чар?

Можна було, в нашому селі позбувалися за допомогою сухої жабки.

Що ви знаєте про домовиків?

Живе у хаті істота, яка має вигляд малої дитини.

Де він мешкає у хаті?

Біля печі.

Що ви знаєте про чортів? Як вони виглядають? Може хтось бачив?

Чорт, як і Бог, існує, але я його не бачила.

Що ви знаєте про блуд?

Мого чоловіка взяв блуд, коли він йшов до мене на побачення. Він чоловіка добре покрутив.

Хтось його бачив?

Кажуть, що він у нашому селі живе біля ставка.

Чи траплялось таке з вами?

Ні, але був ще один випадок з моїм дідом, коли він повертався додому пізно в вечорі. Він крутився на одному місці і почав звати людей, чоловік якраз йшов після побачення від мене додому. Чоловік взяв його і привів додому, а дід навіть не пам'ятає, як він там опинився.

Як можна позбутися блуду?

Треба помолитися.

Чи може блуд завести людину до смерті?

Звісно може.

СОЦІОНОРМАТИВНИЙ ПОБУТ

Барбінягра Марія Григорівна, 1930 р.н.,
Барбінягра Степан Андрійович, 1928 р.н., вул. Степова, 59.
Записали: Петрова А.О., Шишков І.І.

Які форми колективного дозвілля існували у Ваш час?

С.А.: О, як ми гуляли! Так мабуть, як і тепер гуляють, тільки трошки по-інакшому.

М.Г.: Балалайка бриніла, і там серед села собиралась молодьож, босяком, і танцювали. Це вже після війни була ще мандаліна, це була наша музика сільська. Аж потім, потім був баян. Даже не баян, а акордион грав.

С.А.: Це вже було десь після 50-х років.

М.Г.: А клуб був – сільська хата. Це вже потім тут клуб появився, а було так: контора. Вдень контора, а ввечері молодьож собиралася. І танцювали, і всяке. А друга половина була магазин.

С.А.: Діло в тому, що цілий день ми, мужики, косили. А вони в'язали. У нас були не коси, а косилки. І всі жінки, дівчата мали норму: по 30, по 32 снопи.

М.Г.: тоді молоді було багато в селі, у кожному десь по 30 хлопців і по 30 дівчат. То в кожної дівчини був свій хлопець. Цей не подобається – буду з іншим. Мінялися.

С.А.: Та і тепер так само.

Чи підночовували хлопці з дівчатами?

М.Г.: Нє, не було такого. Я про себе кажу.

С.А.: Може, у молодших і не було, а у старших було. Ну, було ж таке, було, скажу. Була в мене дівчина, до неї (до дружини), я в неї підночовував. А куди ж без цього, молодость є молодость.

М.Г.: Це завжди було, навіть мама моя мені розказувала, що хоч як строго було, а цього ніде не подіти. Хоч як дівчину під замком держали – все одно, і дітей приносили.

Як ставились до того, що дівчата вагітніли до шлюбу?

М.Г.: Куди вже батькам подітися! Якщо хлопець її хоче, то вони вже сходяться, батьки договарюються, роблять вечеринку. А як він її не хоче – то вона сама залишалася.

В які ігри грала молодь?

М.Г.: Ігри були, я вже позабувала. «Два, третє лишнє» – коли на поляну виходили.

В які ігри грали діти?

С.А.: В «жилки». Малий м'яч, але тоді не було резинових м'ячів, а зшивали з тряпок, кожею зверху обшив. Партія на партію, так грали. А футбола ми так грати не могли, поки з Москви Юлин брат не привіз м'яч. То все село у футбол грало, поки той м'яч не розбили. Ми його намаглись зшивати, але не було чим накачати, і так сталося, що він пропав.

У якому віці дітей долучали до роботи?

М.Г.: Це мені було вже десь 15–16 год, коли я вже в'язала.

С.А.: Ще коли в школу ходили, одразу після занять ідеш у поле, і там в'язали, косили, жали – все робили.

Чи допомагали діти батькам по господарству?

М.Г.: Аякже! Дома теж давали норму: і сапати на городі, і в хаті прибрати.

Ви з чоловіком ровесники?

М.Г.: Почти что. Він на два роки старший.

Скільки років вам було на час одруження?

М.Г.: Мені було 22 роки, а йому 24.

Скільки дітей у Вашій родині?

М.Г.: Двоє. Син і дочка. І внуки, і правнуки є. У моїх батьків було четверо.

С.А.: У моїх теж було четверо, але виросло нас троє.

Вим жили в окремій хаті чи з батьками?

М.Г.: Ні, ми в окремій хаті, коли подружилися.

Хто допомагав у вихованні дітей?

М.Г.: Батьки наші допомагали, допомагали і строїтися. Бо тоді не так строїлися, як зараз, цементом. Ми спочатку меншу хату збудували, а вже потім, як убралися в пір'я, то розширилися.

Як звертались до старших у Вашій родині: на «ти» чи на «Ви»?

С.А.: На «Ви».

М.Г.: Наші діти нам вже казали «ти». А онуки на «Ви».

С.А.: Навіть жінки, які були молодші мужчин, казали їм «Ви». Своїм і чужим.

М.Г.: Чужим людям я завжди кажу «Ви», навіть молодим, бо я ж їх не знаю. А раніше навіть дівчата хлопцям «Ви» казали, старші вони чи ні. Це як повага до людини. Раніше більше поваги було до людей. Розписуватися не вміли, але «викали».

Як складаються у селі відносини з сусідами?

М.Г.: Як сусіди хороші, то відносини хороші. Бувало, що і хату заводять, і на вулиці переговарюються.

Чи хрестили Ви своїх дітей? Кого взяли за кумів?

М.Г.: Хрестили. Близьких взяли: брата, сестру, тітку, подругу. Дві пари кумів.

Які стосунки у кумів з батьками хрещеника, у хрещеника з хрещеними батьками?

М.Г.: Постійно бачилися, і вечерю носили, якщо пригласили. Без приглашенія діти не несли вечерю. Вечерю носили ще бабушкє і дєдушкє.

Чи брали дітей з собою на весілля?

М.Г.: Ні, у нас не брали. Тепер може і беруть. А раньше нє. Свадьби були в хатах, а хати маленькі. Свадьби робилися з вечора, а ввечері сама молодьож. Молодьож була хаті, повечеряла, гроші давала, трошки там. А на другий день молоді вже не було, Тільки старші люди, сестри, брати. Діти йшли на свадьби, тільки були надворі, там музика грала. А музика була у нєвести своя, а у жениха своя. Невестина грає у хаті, а женихова надворі.

Маслянко Лідія Григорівна, 1937 р.н. Народилась в Ананьївському р-ні, з 1946 р. проживає в с. Новопетрівка, вул. Степова, 1

Записали: Петрова А.О., Шишков І.І.

Які форми колективного дозвілля існували у Ваш час?

Наша молодость тяжола була, после війни. Але ви знаєте, веселіше було. Бідність була, ми босі танцювали, у нас на толоці травичка така була. Толока – це така поляна, у нас коло ставка була поляна. На 1 Мая духова грала,

і всякі ігри були. І не п'янки не було, молодь так не пила, як зараз. І танцювали до упаду. Танці не такі, як зараз: полька, вальс, краков'як – отаке було. Гармошка, балалайка грала. В ігри грали: «Красні і білі»: десь по десять чоловік красних і білих, арештовували одне одного і таке інше. У «платочок» грали, ставали у коло. Прості ігри були, але весело було. І молодь така була завзята. Ідеш туди на толоку, на танці. Качелі робили старші хлопці. А жінки сядуть коло дороги і балакають. Дорослі люди теж собиралися, і з дітьми собиралися. А коли вибори – це музика духова грала, всі танцювали – і молоді, і кому вже по 30-35. А коли кіно привозили – бачимо, стоїть мотор коло клуба – і всі на кіно ідуть. А там хата така, що навіть пола не було, земля одна. Художня самодіяльність була, участували.

По хатах – це ще старші за мене люди збирались, робили клаки.

Скільки дітей було у Вашій родині?

Нас було у батьків четверо: два брата і дві сестри. Один брат був убитий на фронті. А у мене дітей немає. Так мабуть суджено.

Ви заміжня?

Я другий раз заміжня. Мій перший чоловік помер, і я 22 роки з другим живу.

Скільки років Вам було на час заміжжя?

Мені тоді було 36 год. Я сильно перебирала хлопців. Того не хтіла, того не хтіла, а потім отстала. А другий раз мені було 52 роки.

Ваш чоловік був старший за Вас чи молодший?

Мій перший чоловік був старший за мене на 13 год. Він сам був з Хмельниччини, і там теж мав жінку. Я не знаю, чого вони розвелися, але він переїхав сюди, направили його. А потім він помер. І вже 22 роки з другим чоловіком живу. Другий чоловік молодший за мене на 12 год.

Чи траплялись у селі випадки громадянського шлюбу?

Так, це і зараз є. Я сама з другим чоловіком не розписана. Так я на фамілії першого чоловіка і знаходжусь.

Ви святкували весілля?

Аякже! Раніше знаєте які весілля були! Невеста ходила попід хати з музикою, шаферами, приглашала на свадьбу. Перший раз як заміж виходила, то вечоринку робили, а другий раз вже нічого не робили.

Яку роботу доручали дітям?

Я з 15 год робила коло коров.

Слава Богу, що зараз бандитизму немає. Тільки так по городах ворують, арбузи там, ще щось. А такого, щоб у хати залазили, немає.

с. Олексіївка

МАТЕРІАЛЬНА КУЛЬТУРА

Непом'яща Марія Іванівна, 1913 р.н., вул. Леніна, 45.
Записала Білочук І.В.

Сучасне сільське житло

Яку назву має Ваш житловий будинок? (хата, хижа, будинок, фазенда, котедж, іншу).
Просто хата. Мазанкою не називали.
Коли збудоване Ваше житло?
Десь в 1946 році теперішнє, а раніше я вже не пам'ятаю коли будували його. Давно було це.
Як Ви вибирали план свого житла ?
Самі строїли. І всі під один план.
Як робили фундамент?
Фундаменту не було, а потім почали робити.
Стіни?
Місили грасу і будували з неї стіни.
Стеля?
Брали дерево і комиш, валькували і мастили зверхи і з середини мастили.
Дах:
Форма?
Або двухсхила, або плоска.
Матеріал покриття?
Бувало всяко. Бувало соломою вкривали, носили такі пучки і вкривали. А як комишем вшито, то це вже дуже хазяїн коло хати був.
Кількість приміщень:
Робили так. На дві половини. Дві хати, сіни і кухонька.
Вхідні двері: виходять безпосередньо на двір, у присінок, у ганок, у веранду, у галерею, інше...
З сін двері виходили на двір.
Скільки в житлі дверей, крім вхідних, і які приміщення вони сполучають?
В нас тільки одні були – вхідні.
Система опалення:
На степу нам норми давали, ми шарували сонях, оті штурпаки збирали, додому возили і палили.
Якщо є в житлі традиційна піч, то як вона використовується?
Піч була. В ній пекли хліб.
Система освітлення: Яка кількість вікон?
Вікон було по троє в кімнаті.
Чи є на вікнах віконниці?
Ні. Не було раніше цього, це вже пізніше почали робити ті віконниці.
Як робили підлогу?
Валькували і мастили глиною.
Прийоми оздоблення Вашого будинку?
Хату обов'язково білили. Але спочатку мастили глиною і вже потім білили.

Садиба – двір

Яку назву має садиба?
Двором називали.
Кількість та розміри Вашої земельної ділянки?
Була земля давали на душу 2 десятини. А двір був 25–50 сотих – у кого як.
На якій землі будували житло члени Вашої родини?
Мої діти були всі коло мене. Строїлися на батьківській землі.
Розташування житлового будинку?
У кого як. Взагалі хату в куточку двору строїли.
Скільки вікон у стіні, з боку вулиці?
Завжди було три вікна.
Чи є перед житлом, що виходить на вулицю, квітник, полісаднік з кущами бузку, калини тощо?
Квітки садили.
Чи є в межах огорожі Вашої садиби криниця?
Колись криниця була. А зараз вона вже погана, немає як воду з неї пити.
Кількість господарських споруд двору, їхнє призначення та назви?
Кухоньку построїли, щоб літом в кухні, а зимою в хаті. Був ще погріб, конюшня.
Яка огорожа колись у Вас була?
Забивали стовпці і колючий дріт натягували, щоб худоба не заходила. А то просто патики прибивали повздовж тих стовпців.

Народна землеробська техніка

Яке землеробське знаряддя називалося рало, соха, сабан, гена?

Шо то таке – я не знаю. Орали землю плугом, запрягали в нього коней і орали.

Що таке борона, драпак? Для яких робіт вони використовувалися?

Брали драпаки, такі гострі трикутники, запряже пару коней у той драпак і драпакує, а тоді боронами боронували, а потім вже садили.

Чи застосовувалися у Вашій місцевості котки? Для яких робіт в полі?

Обезатільно були котки. Ними гарманували землю.

Які ще традиційні знаряддя використовувалися в селі для ручного обробітку землі, догляду за посівами (лопата, сапка, вили тощо)? Назвіть їх.

Лопату брали, сапу, граблі, вила.

Які серпи були тут поширені? Вкажіть їх назви, Який мали вигляд?

Були серпи, терпани. Но терпан лучше, він більше трави займає, а серп меньше.

Що робили з косою, щоб вона була зручною при косьбі?

Косою косили. Косу клепали, а тоді точили.

Для яких робіт використовувалися колись граблі? А зараз?

Громадили граблями.

Для яких робіт використовувалися колись вила? А зараз? Вони були усі однакової конструкції?

Вилами перекидали траву, складали сіно в скирду.

Чим ще до молотарок, комбайнів молотили снопи? Назвіть з чого складався ціп, з якого матеріалу?

Молотили ціпами. Це такі дві деревяні палки – одна велика, друга менша і зв'язані ремінцем.

Якими колись були прийоми віяння обмолочених хлібів? Які для цього були пристосування у Вашому селі, окрузі?

Віяли на вітрі. Підкидали то зерно або з відра сипали. Потім були ще віялки, але не в каждого, що через неї віяли зерно.

ТРАДИЦІЙНА СІМ'Я ТА ШЛЮБ

Непом'яща Марія Іванівна, 1913 р.н., вул. Леніна, 45.
Записали: Носуленко Н.В. та Тишевич О.В.

Знайомства. Підготовка до шлюбу.

Як відбувалося знайомство між дівчатами та парубками у вашому населеному пункті?

Раніше знакомилися по разному. Збиралися гуляли, клуб був: туди ходили. Мене дід сам на собі оженив.

Чи відбувалися у вашому населеному пункті вечорниці? Як вони називалися (вечорниці, вечурки, досвітки тощо)?

Були, так і називались вечорниці.

Якщо так, то хто їх організовував, де вони відбувалися (в когось удома, у спеціально орендованій хаті, іншому приміщенні, клубі тощо); чи відбувалися вечорниці у визначений час (за календарем – на дні Катерини, Андрія, Меланки, Василя, Різдво, Великдень тощо)? В який час вечорниці не дозволялося проводити?

Вони були по очіріді в хатах. Собиралися дівчата, хлопці, сьогодні в мене, завтра в другої. Кажен день не були, були в неділю, в суботу, на празники. Дівчата організовували.

Хто мав право ходити на вечорниці (неодружені дівчата, парубки (з якого віку?), одружені молоді чи старші люди)?

Ходили всі молоді. Не йшли дуже молоді, вдови не ходили, жонатим тоже не розрішали. Вони були доки не розвиднеться. Батьки кричали. Бували вечорниці й до ранку. Могли і з другого села приходити. Ми п'янкою не занімалися, хазяїн хати цього не розрішав, лаятись не можна було. Ми пісні співали, частушки.

Чи траплялися випадки втрати дівчиною цноти?

Так, було таке. На неї казали шляюща, тиняюща. До неї люди погано відносились. Карали її, як хто хтів.

Укладання шлюбу

Як колись у вас відбувалося сватання? Кого просили бути сватами?

Приходили старости з хлібом. Старостами вибирали нанашок. Договорялися коли свайба. Батьки між собою договорялися.

Як люди ставляться до ситуації, коли після домовленості про весілля, змінюються плани і весілля не відбувається? Кого вважають винним? Чи є форми відшкодування моральних,матеріальних затрат стороні, якій відмовили?

Було таке, ще й багато. Винуваті батьки, прийшов посватав її багатий, а вона мала хлопця, зробили сватання, договорилися про свайба з багатим, а вона втікла до свого хлопця, там з цим уже й зробили свайба, вона прийшла кликати батьків, а батько заперся в хаті геть в хату не пустив. Всі витрати, які потерпів багатий це її чоловік сплатив йому.

Чи траплялися у вас випадки, коли у випадку смерті чоловіка його брат одружувався на його удові?

Було.

Чи є певні особливості у ставленні до дівчини, яка виходить заміж за чоловіка з дітьми від попереднього шлюбу?

Ставилися просто.

Чи були усталеними норми посагу – що давали за дівчиною при одруженні? Що виділяли батьки парубка при одруженні?

Давали скотину, той дає коні, той дає воли, щоб мали чим робити. У хату дають, вони зразу хазяями стають. Бувало й хату їм купляли.

Чи обов'язковим було батьківське благословення? Наскільки важливим зараз є ставлення батьків до майбутнього одруження дітей, чи обов'язкова їх згода на одруження?

Так. Благословляли з хлібом і сіллю. Щас ніхто вже не питає.

Чи колись бралася до уваги думка (згода) дівчини при сватанні?

Ні.

Чи можливе одруження між дальніми родичами? Між якими?

Так, дядько з плимяницею.

Чи вважається у вас обов'язковим вінчання у церкві за умови державної реєстрації шлюбу?

Обов'язково. Не повінчавшись, не жили.

Обов'язки в родині

Які обов'язки по дому традиційно вважалися жіночими, якими чоловічими? Чи спостерігаються зараз зміни в уявленнях про чоловічі та жіночі обов'язки по дому?

Жінка: стирала, пекла, їсти варила, шарувала, що хоч робила, а чоловік двірну роботу робив. Чоловік робив коло скотини, а жінка в хаті.

У разі виникнення конфліктів між чоловіком і дружиною чи запрошується хтось із родичів, щоб допомогти у його вирішенні?

Приглашали з сільсовета.

Чи можливі були колись розлучення і, якщо так, то за яких умов? Як зараз ставляться до розлучень? Як ділиться майно при розлученні? Чи беруться до уваги інтереси дітей при поділі майна?

Ой, ще й як. Тим, що було в хаті ділилися на половину, а хату судом ділили. А потом і на дітей ділили.

Як колись карали, коли ловили жінку чи чоловіка на перелюбстві? Чи було перелюбство причиною для розлучення?

Він її, як одухопеле, що до землі не може присісти. Вона піде жаліться, а ще й оштрафують.

У випадку розпаду сім'ї на кого лягають і яким чином обов'язки по догляду та вихованню дітей?

З мамою.

Якою, на вашу думку, в разі розпаду сім'ї має бути участь батька (якщо діти залишаються з матір'ю) чи матері (якщо діти залишаються з батьком) у вихованні та утриманні дітей?

Батько плате на їх, так не було, що діти пішли з батьком.

Виховання дітей

Скільки, на Вашу думку, повинно бути дітей у сім'ї? Що, на Вашу думку, може посприяти збільшенню кількості дітей у сім'ях?

Семеро, або навіть і десятеро, як в нас тоді. Нічого не сприяли, так получалося.

ВЕСІЛЛЯ ТА ПОВ'ЯЗАНІ З НИМИ ЗВИЧАЇ

Фетісова Катерина Вікторівна, 1928 р.н., вул. Леніна. Переїхала у 1933 році з Калужської обл. Вийшла заміж у 1960 році.

Записали: Лозовщук О.Ф., Білокамінська В.А.

У вас було весілля?

Весілля у мене було, коли я жила ше на тій стороні, на Бойкові.

Сватів до вас засилали?

Аякже.

В якому році у вас було весілля?

Послі войни вже.

А чоловік ваш звідки?

То оце його хата. Ми після розпісі приїхали сюда.

Скільки старостів до вас прийшло?

Двоє: чоловік і жінка. Мені було вже 32 годи як я заміж виходила, вже його жінка була вмерла. А вмене був син, сім годов.

Оскільки ви вже мали дитину, ваше весілля проходило як традиційне чи вам чогось не можна було робити?

Нє, нам розрішали всьо, ми як комсомольцями були, свайбу не робили, а просто прийшов, спитав, ми розписались, тай сьо.

У вас в селі коли ходять запрошувати на весілля?

За нєдєлю раньше приходять, це ви маєте бути старостами і вам дають запрошення, шо ви будете старостами, поведете в старости.

На своє весілля ви одягали вінок?

Я не надівала.

Ви брали собі подружок?

Шафарок. А він уже був пожилий чоловік і він нікого не брав, ми просто вечирок зробили, нажарили на скору руку.

Коровая у вас теж не було на весіллі?

Нє, тепер уже печуть.

Замість короваю ви нічого не ставили?

У вазі стояли канфєти, пряники на калачах і дві свічки горіли.

Що ви з цими калачами і канфєтами робили?

Роздали старостам, пару тих калачів звязали платком і мама моя отдала їх.

Коли вже наречений приїхав за вами, вас продавали?

А хто мене продавав? Не продавали.

З ким ви його чекали дома?

З шафарками, але я не надівала фату. Він приїхав забрав мене, ми сіли, повечерали і на цему кончилось.

А син ваш туфля не крав у вас?

Нє. Це тепер крадуть, як свадьбу роблять. Ось сусіди такий гарний балагн робили на свадьбу, то в нєвєсти були вкрали. А женіх викуплював той капець. Вони в сільсавєт ішли розписуватися двоє і вся свадьба пішла туда.

А в них на весіллі коровай був?

Був, у великій сковороді печаний, та були дві свічки, горіли. Але украли в неї капця, а вона казала до чоловіка, що в неї капець крадуть. А він каже: «дай, дай капець». Потом продавали його.

Як розрізали цей коровай?

Всім давали по кусочку. Староста різав.

Він щось перед цим робив? Ножа точив?

Просто взяв ніж, розрізав на кусочки, на блюда і давав людям.

Горілку давали до короваю?

Давали, один горілку давав, а другий носив коровай.

Люди за це оддаровували?

Я не помню вже.

Чи зрізали підошву з короваю?

Да.

Її музикантам давали?

Нє.

А що ж їм давали?

Тоже ото цей коровай давали, водки давали їм, гроші і всьо.

В коровай щось запікали?

Гроші – копійки.

Що казали коли попадуть ці гроші? Може на щастя?

Не знаю, це нівєсті давали, щоб мала гроші всю жизнь.

Голуби дарували молодим?

Забулась уже.

Нівєсту викрадали на весіллі?

А хотіли вкрасти, та як вели у другу хату, шафера побачили і кричали до жениха. Він бігом доганяти, тай запросили за неї багато грошей, а шафар викупляє.

Чим закінчувався перший день весіля?

Молодиє спати пішли у другу хату, тут у батька, але в другій хаті спали.

Хто їх повів спати?

Хось водив, хтось простінь стелив.

Ту простінь потім перевіряли?

Брали, як вони вже повставали, повмивались. Вона ше не давала ту простінь їм, а шафарка забрала її з собою, ту простінь.

На другий день на графин вина червону лєнту не вязали?

Вязали на той графин і пшеницю встромляли в графин, так як цвіти.

З того графина наливали жениху нівєсті, а потом всім.

На другий день жених і нівєста мали ухажувати за гостями?

Вони так робили.

А батьки що робили?

За столом сиділи.

А в жиніха і нівєсту їх на переодягали?

Катали їх вже на третій день і довезли їх до річки але мама просила, щоб не кидали їх у воду. Зробили їй фату і йому з кукурузиня сніп як букет. Та повезли її у бар, та вона там вони розчитувалися.

На весілля нанашок брали?

Брали, як прийде нівєста без нанашко і нанашки. Вони були і в церкві і дома.

Нанашка в себе дома накривала стіл для гостей?

Ні. Я не помню.

Збирали у вас кури?

Це ше старої моди, було таке. Вже на другий день давали, мама і свекруха варили їх, до них картошку клали і лапшу варили, а тим бульоном розводили її.

Четвертий день гуляли?
Був, але мене уже не було.
Що в цей день робили?
Це вже люди там свої збиралися, посуду мили.
Хто знімав вінок з нівєсти?
Її мама.
Куди вона його дівала?
У вікону ставила.
В коровай, крім свічок клали гільце з дерева?
Нічого не клали, тільки свічки і замісювали мідяки туда.
Коровай білим мастили?
Нє.
Молодим дорогу переливали?
Обовязково. Женіх в церкву їде на одній машині, вона їде на другій, а вже від церкви їдуть уместі. Коли їдуть од церкви, їм переливають дорогу самий первий хлопець переливає. Коли приїхали додому, то батько з мамою переливали, жиніх з себе знімав повяку і перевязував тьощу і тестя.

ЗВИЧАЇ ТА ОБРЯДИ, ПОВ'ЯЗАНІ З НАРОДЖЕННЯМ ДИТИНИ

Баран Галина Петрівна, 1935 р.н., вул. Молодіжна, 65.
Записав: Капанжи Р.А.

Скільки у вас дітей? Скільки дітей було у батьків? Назвіть їх імена.
Один син. Баран Сергій Борисович, живе у Южноукраїнську. У батьків було двоє: я і брат Ростислав.
Які імена зараз дають дітям?
Не знаю, всякі дають, батьки обирають.
Хто більше впливає на вибір імені дитини?
У нас частіше називає батько.
Хто частіше приходив до породіллі в лікарню?
Звичаю навідувати не було, але мене провідували. Батько, мати, чоловік.
Чи забирала породілля з лікарні «пупок», «бірочку», якщо так, то що з ним робила?
Ні, нічого не забирала.
Що саме дарують або дарували акушерці за допомогу у народженні дитини?
Квіти дарували, одежу, конфети.
Як шанують батька з приводу народженої дитини друзі?
Поздравляють, бать накриває стіл, ставить могорич.
Чи є звичай назначати «бабу»? Хто саме стає «бабою»?
Ні, не було такого.
Хто купає дитину вперше?
Мати.
Кого обирають за кумів?
Чужих людей брала, у мене друзі куми.
Якого віку брали людей за кумів?
Мої куми були старші за мене на пару років.
Чи має бути пара кумів неодруженими, одруженими людьми, чи це сімейна пара?
У мене не сімейна пара кумів. Кум з однієї сім'ї, а кума – з іншої.
Скількі пар кумів беруть?
По різному. Хочуть одну, хочуть дві, як забажають батьки дитини.
Чи можна брати за куму вагітну жінку?
Ні. Не можна, не знаю чому.
Які матеріальні обов'язки кумів?
Їх не було, а куми за бажанням дарують дитині подарунки на свята.
Що таке «крижмо»?
Матерія, на ній дитину хрестили. Крижмо приносили куми. С кільки пар приходило на хрещення, стільки і було.
З якими словами куми забирають дитину коли її похрестили?
Брали не хрещене – повертаємо хрещене.
Чи носить дитина своїм хрещеним вечерю?
Носить. Та мій син уже дорослий, коли приїде до хрещених несе до них вечерю.
Чи дотримуються породіллі звичаю «виводин» до церкви (після 40) днів?
Раніше дотримувались, а зараз вже через неділю виходять.
Де тепер частіше хрестять дитину – вдома чи в церкві?
В церкві. А от коли забороняла влада хрестити, таємно хрестили вдома.
Коли хрестять дитину, через який час?
Коли забирають дитину до хреста, чи кладуть частку хліба в пелюшку, заколюють булавку від уроку тощо?

Я в таке не вірю.

Чи святкують хрестини одразу після охрещення дитини, чи переносять на який інший день?

Одразу, як приїхали святкують вдома.

Коли вперше стрижуть дитину?

В один рік.

Де стрежуть в перше дитину в парикмахерській чи вдома?

Вдома.

Хто стриже?

Куми, а в мене стригла дитину мама моя.

Як чинять зі стриженим волоссям?

Зберігають, у мене досі воно є, біляве таке волосся.

Як довго тепер годують дитину грудним молоком?

Я, наприклад годувала год.

Які способи застосовують щоб відлучити дитину від грудей?

Я до мами, відвезла, покинула його там.

Як спонукають дитину до ходіння?

Мій, дуже рухливий був, все хотів на ножки піднятись, і вже в сім місяців ходив.

Як чинять з першим випавшим зубком дитини?

Ніяк, я нічого такого не робила.

Які ви знаєте застереження щодо вагітної?

Не можна бити кицьку, все що має шерсть, це мене так вчила мама, через канат не можна переступати. В свята не можна рубати, різати.

Хто є бажаним первістком хлопчик чи дівчинка?

Всі діти є бажаними.

Яких вживали застережливих засобів від поганих очей і уроків?

Я ще раз кажу, я в таке не вірю.

Які найвідоміші хвороби у дітей були?

Дитяче щось казали, а що воно таке я не знаю.

Чи звертаються за допомогою до знахарок?

Ні не звертались, якщо дитина хворіла одразу в лікарню везли.

Як відповідають дітям на питання «де я взявся»?

Мені такі питання не ставили.

Чим страхають дітей щоб вони робили все правильно?

Для сина найстрашніше було, що батько його не візьме з собою на літучку.

ПОХОВАЛЬНО-ПОМИНАЛЬНІ ЗВИЧАЇ ТА ОБРЯДИ

Сидоренко Марія Миронівна, 1931 р.н. Народилась у Вінницькій області, Гайсинський р-н, з 1970 року проживає в с. Олексіївка, вул. Леніна, 89.

Записав: Гетьманець С. А.

Які прикмети віщують смерть наяву?

Я не знаю. У мене такого не було. Я цього не знаю, не признаю.

Чи можна якось запобігти смерті?

А як їй запобіжиш. Зловить не вловиш, і не закриєш.

Як прощаються з вмираючою людиною?

А як прощаються. Плачуть, кричать. Хто плаче, хто кричить. Хто не своїм голосом верещить. А хто мовчить. То я не знаю кому легше, чи тому, чи іншому.

Чи знаєте, як можна полегшити агонію чи смерть?

Колись будьто казали, що як помира людина тяжко, то давали їй під голову ярмо і стелю пробивали. Але я не знаю, правда то, чи брехня.

Хто за правилами обмиває, наряджає померлого?

Люба людина може обмивати і наряджати. Та шо обмиває, та і наряжає. Например я уже душ п'ять уже обмивала і наряжала. От умерла у нас тут людина, попросили тебе, ти прийшов і обмив, одів. Чоловік може жінку обмивати і жінка може чоловіка обмивати. Напрімєр як у мене помер дід, та не було тут мужчин, один сусід. І куди я за ними піду у сім часов вечора. Попросила сусідку та сусіда, вони і обмили і нарядили. Цеж гріха нема, хто кого обмиває.

Як у вас кажуть на саму померлу людину?

Покойник.

Яким має бути одяг померлого?

Хто шо має, то й вдягає. Як хто має надію, що людина вмре, то готове одіж наперед. А як хто не має надії, що воно вмре, то зшукують потім одяг. Неодружену дівчину вдівали так само як нівесту. А хлопця так само як всіх, тільки в карманчик платочка, расческу клали.

Що роблять з мотузками якими перев'язують ноги?

Ховають в труну попід покойника. Бували такі, що забирали, але для чого я не знаю.

Що робили з водою, якою обмивали померлого?

Викопували глибоку яму. Заривали в глибоку яму. Закопували у гній, бо кажуть, що не треба туди людям ставати, бо можуть бути рани.

Куди кладуть померлого після обмивання?

Якщо покойник уже давно болів, то після обмивання його кладуть в холодну землю. А тоді вже на другий день, як мають хоронити, то кладуть у гроб.

У який бік головою?

Головою у ширшу сторону, а ногами у вужчу, тільки ногами до дверей, бо у двері виносять.

Розкажіть про труну? Яка її місцева назва?

Труна, так і називають. У мене робив, у нас тут є чоловік. Був чоловік, що по плотні робе. Але плотня була закрита, та чоловік зробив мені труну безплатно, нічого за це не взяв.

Що саме кладуть на стіл, покуть?

Свічку ставлять, буханку хліба, панахиду там, яблука. А як сідаєм обідати, то ставимо для покойника тарілку борщу, кружку води, ложку, хліба кусочок.

Скільки днів має стояти вода для «душі»?

Як зняли з стола, прийняли і воду. А де її дівають я не знаю.

Чи завішують дзеркало, зупиняють годинник?

Дзеркала завішують, бо це ж траур, щоб не дивитися у дзеркало. Годинника не зупиняють.

У який спосіб сповіщають людей про смерть?

Ідеш селом, а до тебе, чи чула ти бабо, що той то і той помер. Отак і взнаємо.

Коли і як у Вас голосять?

Як у хаті покійник плачуть. Як надвір виносять, плачуть. Дорогою плачуть, і на кладбищі плачуть, все врем'я плачуть. А як батюшка праве, тоді не плачуть.

Як довго можна плакати, тужити за померлим?

Хто год буде тужити, а хто вже на другий день перестане. Як у кого яке отношеніє було.

Що несуть з собою люди, коли ідуть прощатися з померлим?

А як хто хоче. Хто хоче, то бере з собою канфети та пряники, подаяння за своїх вмерших. А так, нічого не несуть. Як прощаються то просять щоб простив їм, а тому то бог простить.

Чи можна залишати померлого самого?

Якщо нема з ким покинути, то канєшно можна. Як у мене дід помер, то пішла покликала сусідку та сусіда щоб обмили, а потім закрила його самого в хаті, тільки що свічку засвітила, тай пішла ночувати до сусідки. А як утром прийшла, то свічка ще горіла. Потім вже почала готовитись до похорону.

Хто має сидіти біля померлого вдень і вночі?

Як хто хоче, то сидить.

Скільки ночей перебуває покійний у хаті?

Як якого можна тримати довше, то держуть, а як він зовсім плохий, то хоронять зразу.

Скільки днів «душа» у хаті на цім світі?

Я цього не знаю. Батюшка каже, що до сорока днів.

Коли приходить до хати священик?

Тоді вже на які часи він назначить, на дванадцять чи на час, тоді він приходить. А люди сходяться, як батюшка приходить. Спочатку як приходить, то править у хаті, потім як виносять покойника, то надворі. І так коли треба до самого кладовища.

Якщо небіжчика перекладають у труну перед приходом священика, то чи кладуть у неї якісь речі?

Нічого не ставлять. У нас тут нічого, може де в другім селі.

Чи може прощатися з померлим вагітна жінка?

Я не знаю. Цього не бачила, не чула.

Чи стукають домовиною об поріг, коли виносять померлого на двір?

Нє, не знаю.

Чи є звичай «перестеляти дорогу» від хати до воріт?

Не тошо до воріт, до кладбища стелять. Чи пілка, чи рядно, чи матерія, поперед нього, поперед труни поклав, люди перейшли і знов поклав.

Як довго не можна було прибирати у хаті?

Всьо можна робити, а мастити тільки після сорока день можна було.

У якому порядку стає і іде похорон?

Поперед іде якщо чоловік то чоловік, якщо жінка то жінка з віконою. А тоді йдуть певчі, а тоді йдуть вінки, тоді труна і батюшка. Певчі ідуть із батюшкою. А тоді труна і люди. Як ідуть то зупиняються коло родичів, на поворотах, перехрестях. Коли останавлюються то батюшка править, і люди в цей час не плачуть.

Які знаєте прикмети щодо похорону, який іде селом?

Дітей треба будити, бо якщо будуть спати, то потім сон буде неспокійним. І дорогу не можна переходити, бо смерть наздожене і того хто перейшов. Скоро рушить за першим покійником, той що перейшов.

Що відбувається перед воротами кладовища?

Стають, батюшка співає, і роздають людям дев'ять калачиків. Передавали ще «пост». Сказали мені, що треба взяти калачика, гостинців, полотенце та піти на кладовище. Як будуть хоронити нового покойника, та першій людині яка ступить за ворота, особливо яка з хрестом, віддати оце все. Подаяніє даєш тій людині і всьо.

У який спосіб опускають труну у могилу?

Ну як. Як піп кончив правити, беруть на канат, чи на рушники і опускають.

Чи кидають у могилу щось інше окрім землі?

Колись кидали копійки, а тепер не знаю. А для чого вони їх кидали, не скажу.

Що роздають людям на кладовищі?

Нічого не дають. Нє, нічого.

Як запрошують людей на посмертний обід?

Стають на воротах і хтось із рідних запрошує: – Заходьте на обід, заходьте на обід. Три рази так кажуть.

У який спосіб чинять вертаючись до хати?

Руки миють. Кладуть відро на воротях і миють руки. Там і полотенця щоб витирати і все.

Як розпочинається обід?

Спочатку дають холодну закуску, ковбасу чи холодець, таке. А потім дають борщ, що там гаряче, картошка чи локшина, а потом уже компот із сушених чи свіжих фруктів. Саме вперед як їсти ставлять коливо. Батюшка вперед прийшов, поправив. Буває, що сідає обідати, а буває, що не обідає. Як який батюшка.

Що саме роздають людям на помин душі?

Дають яких там пряників, гостинців разних.

Чи сплять у хаті у після поховальну ніч?

А як же ж. Сплять, що ж ще робити людям.

Чи носять зранку «сніданок» на могилу?

Зранку на слідуючий день ідеш на могилу. Береш бутилку водки, хліба, голубців, холодця. Там цим усим снідаєш, і люди с тобою. Бувало, що мертвому лляли на могилу, та щас уже не лляють, бо кажуть що гріх.

Як справляють «дев'ять, сорок день, рік»?

На сорок день дають платочки, гостинці. На год так само. Раньше казали, що на сорок день треба сорок душ. А тепер кличуть скільки є. На дев'ять днів треба кликати дев'ять чоловік, але зараз кличуть більше. Зараз уже нічого не соблюдається.

Як відчувалася присутність душі померлого, як довго?

Я не відчувала ніяк. Не можу сказати, чи вобще була вона.

У які свята поминають померлих?

На оці поминальні суботи. Хто кого поминає, а хто не поминає, як хочуть. На поминальний день, зранку взяла шо мала та занесла по сусідам, тай все. На Проводи панахидку несеш на кладовище. А на кладбищі там роздаєш.

Як і де ховають тих, хто повісився, утопився?

Ну я не знаю. Казали раньше, що ховали, не казали, а так воно і було, що ховали за кладбищєм. А тепер всяко буває, і на кладбищі ховають.

У який день року їх поминають?

Як і всіх на поминальні суботи, чи на Проводи.

МІФОЛОГІЯ

Баран Галина Петрівна, 1935 р.н., вул. Молодіжна, 65.
Записали: Карастан О.К., Арнаут В.І.

Були у вас раніше відьми, ворожки?

Мабуть, були, я вже не пам'ятаю, але знаю, що у нас в селі був чоловік, який лікував дітей, бо мав якусь силу.

Що вони робили людям?

Корову портили.

Вони часто шкодили людям?

Хто як, нічого точно не можу сказати, бо не знаю.

Хто міг стати відьмою?

Відьмами народжувалися.

Як вони виглядали, яку зовнішність мали?

Вони перетворялися на тварин.

Могли допомагати людям, чи тільки шкодили?

Одна бабка допомагала, як дорослим, так і дітям.

В який час вони були особливо небезпечними для людей?

Небезпечними вони не були.

Що ви знаєте про домовиків?

Мешкає у хаті.

Де він мешкає у хаті?

В димарі.

Було гріхом мати домовика в домі?

Ні, не було. Він хазяїн, який охороняє хату.

Як ви вважаєте, зараз є домовики?

Гадаю, що у кожній хаті є, бо у кожній хаті є хазяїн.

Що, ви, знаєте про блуд? Чи траплялось таке з вами?

Я сама блудила. Якось пішла в поле, щоб зірвати траву для корови. Вийшла за село і не змогла знайти стежку. Блудила, блудила, ніяк не могла зрозуміти, що зі мною, а потім вже отямилася і побачила дорогу, яку шукала.

Чи може блуд завести людину до смерті?
Да, звісно може.
Як можна було позбутися від нього?
Не знаю, я від нього позбулася, але сама не знаю як.

СОЦІОНОРМАТИВНИЙ ПОБУТ

Сидоренко Марія Миронівна, 1931 р.н. Народилась у Вінницькій області, Гайсинський р-н, з 1970 року проживає в с. Олексіївка, вул. Леніна, 89.
Записали: Петрова А.О., Шишков І.І.

Колективне дозвілля

Які форми колективного дозвілля молоді існували у Ваш час?
Як коли. Як був клуб, то у клубі збиралися, а як клуб був зачинений, то і на вулиці. Клуб працював у вихідні, тільки субота і неділя. Танцювали. Танці різні були: і полька, і парапет, і краков'як, і кужеля, і «яблучко» – які хочеш танці. По парам танцювали, хлопець з дівчиною. Постановки також ставили, як якісь дівчата хотіли виступали, то ставили постановки і виступали, п'єси. А так більше часу на вулиці проводили, під гармошку, балалайку. Дівчата співали всьо время, хто там, хто там. Село велике у нас було, 600 дворів, із кожної вулиці свої дівчата збирались. На нашій вулиці всі наші дівчата сходились, на тій вулиці їхні дівчата сходились. А у клубі всі вместє собирались.
У хатах собирались, як якась дівчина тільки з мамою жила, і та була не проти, то в неї обирались, а то так батьки не дозволяли в себе такі вечорниці влаштовувати. Співали там, але не танцювали, в хаті не танцювали ніколи, тільки на вулиці. Ігор не було, у що там можна було грати.
Як хлопці залицялися до дівчат, чи виражали прилюдно симпатію одне до одного?
Хлопці до дівчат залицялися, цілувалися хлопці з дівчатами, але так щоб ніхто не бачив, Боже сохрани, щоб тоді як зараз прилюдно цілувалися, що вони даже на вулиці стоять і цілуються. Ходили хлопці з дівчатами, але цілуватися ніколи не цілувалися. Навіть коли оженилися вже, все одно ніхто їх не бачив, щоб вони цілувалися.
Чи підночовували хлопці з дівчатами?
Ну, як яка дівчина себе поводила, то так воно і є. Було таке, і зараз є.

Сільська громада

Які існували форми недержавного, непартійного об'єднання людей для впорядкування життя на селі?
Колхозні збори у нас проводились. А окрім колхозних, більше нічого такого не було. Не було тоді ніякої громади.

Колективна взаємодопомога

Які звичаї колективної сусідської взаємодопомоги існували в селі?
Аякже, це ж обязатєльно. От ми строїлись, у мого чоловіка було дві сестри і він, і я пішла до них у невістчики, і ми вже строїли хату наперед старшій сестрі. То треба ж когось наймати. І ми ходили до людей, мастили, робили, а тоді люди до нас приходили. І так ми зробили їй хату і собі хату. Ми ходили їм відробляли, а тоді вони нам відробляли. А тоді в третьої сестри так було. І ми три хати так построїли.
Чи була обов'язковою участь селян у таких роботах?
Просиш, просиш. Вона тобі зараз построїть, а тоді ти до неї прийдеш, коли там вона буде строїти, через рік чи коли. Тоді ж не так строїли, як зараз, що воно через рік розвалюється. Тоді глину місили ногами, вальки робили руками, носили носилками ті вальки туди, де хата строїлася, там з них робили стіни. І це не одна душа і не десять, а душ тридцять за день там були. І це ж тижні строїли, а не за день, щоб та стіна держалася. Через тиждень підсохне, і знов кличуть тих людей, стіну ту знов строїти. А тоді ті люди, яким строїли, відробляють.
У які дні організовувалась толока?
У будні дні, любого дня, коли ти хочеш і коли ти можеш.
Як господар розраховувався за допомогу?
Навіщо ж їй щось мені платити, як вона до мене потім прийде робити. Вона в мене робе – я в неї роблю, та й усьо. Пообідаємо обязатєльно, я ж не піду додому обідати, бо після обіду ми знову ідемо до цієї вальки і цієї глини. Два рази в день кормили, в обід і ввечері, щоб голодні люди не ходили.
Як у селі складаються відносини з сусідами?
Немає ближчих людей, ніж сусіди. Нічого без сусіда ти не зробиш, бо родичі далеко. Як мені щось треба – зразу йду до сусідів.

Побратимство і кумівство

Чи був відомий у селі звичай «побратимства»?
Ні, такого в нас не було.
Ви хрестили своїх дітей? Кого взяли за кумів?
Обязательно! За кумів взяла мого брата і чоловічу сестру. Одна пара кумів для обох дітей, одна хрещена мати, один батько у обох.
Чи можна було відмовитись від кумівства (відмовитись бути хрещеними батьками)?
Кажуть, то це гріх. Я точно не знаю.
Які стосунки складались у подальшому між батьками хрещеника і кумами, між хрещеником і хрещеними батьками? Чи носили хрещеним батькам вечерю?

Ні, у нас такого не було. У нас там це не прийнято було. Сюди я приїхала – бачу, що тут носять, а у нас там не прийнято було. У нас там так було: мама бере нас, ідемо до татових батьків, туди несемо вечерю, потім ідемо до маминих діда з бабою, і все. Така у нас була вечеря, і я інакшої не знаю.

Родина, родинні стосунки

Ви заміжня? Скільки Вам було років на час одруження?

Заміжня. Дев'ятнадцять мені було.

Ваш чоловік старший за Вас чи молодший?

На чотири роди він старший.

Скільки дітей у Вашій родині?

Двоє, дві дочки. У моїх батьків теж двоє було.

Ви жили в окремій хаті чи разом з батьками?

Я жила 13 год з його батьками, і похоронила їх обох. Чудові були стосунки, ніколи ми не сварилися, завжди ми з мамою мирилися. І сестра його менша з нами жила, вона була на два роки старша за мене, а потім і вона заміж вийшла і з'їхала звідти. І вона постійно сердилась на маму, що та мене жаліє, а її не жаліє. А мама їй казала: «От коли підеш невістчити і будеш така як вона, то тебе теж будуть жаліти, а як вийдеш заміж і будеш така як ти є, то тебе ніхто не пожаліє.

Хто Вам допомагав виховувати дітей?

Свекруха допомагала, ну аякже! Хто ж ще з ними буде, як я на роботі. Вона все робила. Вона хоч і слаба була, але бере під пахву дитину і несе, бо інакше нести не може. Конечно, вона помогала.

Хто більше часу приділяв вихованню дитини?

Я. Бо свекруха хвора була, вона не могла.

Хто в родині вважається найголовнішим: чоловік чи жінка?

Чоловік має бути головнішим. Жінка теж повинна мати свою роль, а чоловік свою роль має.

У які ігри грали діти?

У всякі. І «кошки-мишки», і в «жмурки», і в що хочеш грали. А коли хлопчики вже підростали, в 8–10 год у «свинки» грали. Викопували 6 ямок, а тоді брали такий дерев'яний брусочок і кидали м'ячика у ту ямку. Також грали, чия палка дальше залетить.

Як було прийнято звертатись до старших у Вашій родині: на «ти» чи на «Ви»?

На «Ви». Я на «Ви» зверталась до своїх батьків, і мені діти і онуки кажуть на «Ви».

Діти та підлітки в обрядах, звичаях та віруваннях

На який день здійснювали таїнство Хрещення?

До года.

В який спосіб наділяли дитину іменем?

Хто як хоче. От мого чоловіка менша сестра вийшла заміж пізніше за мене, але народила раніше, бо в мене 5 год не було дітей, в вона раніше дівчинку народила, то цю дівчинку я назвала Марічкою. А так я сама собі називала.

В якому віці дитину відлучали від грудей? В який час це робили?

Старшого кормила год і місяць, а молодшого год і два місяці. А хто як хоче. І по три года кормили, і одразу не хотіли кормити. Знаю, що весною, як зелена фрукта, то дітей не надо відлучати, а треба вже зимою, десь так.

Коли вперше стригли дитину?

У год.

Чи дарували дітям подарунки на день святого Миколая?

Ні, у нас це не було прийнято.

Чи ходили діти колядувати, щедрувати?

Ходили, ходили. Маленькі, років 6–7. І дорослі ходили, гралися, у Маланку переодівалися. Окремо ходили діти і дорослі.

У що одягали померлу дитину?

Дівчинку як нареченну, хлопчика як нареченого. Ну, хлопчик як хлопчик, він всьо равно в костюмчику, а дівчинку переодівали у фату, платтячко, віночок. Колечко робили воскове.

Хто на весіллі розплітав косу молодій?

У нас на весіллі косу розплітав старший боярин і старша дружка. Дружка праву, а боярин ліву косу.

Чи садили дітей за весільний стіл?

Боже спаси! Ніхто ніколи дітей не брав. Як хто на кого міг покинути, з тим залишали.

с. Петрівка

МАТЕРІАЛЬНА КУЛЬТУРА

Губа Клавдія Андріївна, 1929 р.н., вул. Мира, 43.
Записала Білочук І.В.

Поселення

Чи знаєте колишню назву села?
Називали Кандибене, потім Корніївка, а зараз Петрівка.
Чи знаєте час виникнення?
На початку XVIII ст.
Чи приєднувалися до вашого села переселенці?
Переселенці були.
Звідки переселялися?
З багатьох місць, а яких саме не пам'ятаю.
У зв'язку з чим?
Після війни переселялися. Тоді скрізь так було.
Якщо є переселенці, то як вони розселені?
Хто де хтів, там і жив.
Які вам відомі назви окремих частин села?
У нас село маленьке і по частинам його не ділили. Воно носило одну назву і все.
Які природні умови села та околиць?
У нас завжди був степ. Але колись пан Корній засадив сад великий біля свого маєтку. Є р.Тилігул, вона є біля всіх тутешніх сіл.
Як розташована садибна забудова?
Двори у нас розташовані уздовж вулиць.
Як розташовані вулиці?
В нас мішана мережа вулиць.
Чи є центр села?
Так, є.
Як виявлений центр села?
Там у нас багато магазинів.
Які будівлі є в центрі?
В центрі є школа, контора, бібліотека, лікарня, парк з пам'ятником.
Які види житлової забудови існують в селі?
У нас кожен мав окрему хату. Разом могли жити батьки і діти.
Чи мають сільські вулиці благоустрій?
Тільки центральна вулиця асфальтована, якою їдуть на Одесу. В центрі є парк.
Які різновиди садибних огорож (цегляні, бетонні, дерев'яні тощо)?
Колись загорожа була з гиляк якихось, а зараз які ти хоч: з дерева, з каменя, залізна.
Чи знаєте Ви про визначних людей, вихідців з Вашого села?
В нашому селі колись жив Губа Данило Фрикантович – він був командиром військової частини, збив багато літаків під час війни. Мав звання Героя Радянського Союзу.
Чи знаєте ви якусь легенду про ваше село?
Колись був панський маєток, там жив пан Корній. У нього була дуже гарна дочка і вона закохалася в наймита, який в них працював. Вони вирішили одружитися, але Корній не дозволяв і вони втекли. Коли тікали через річку, їх зловили. Хлопця вбили, а дівчина з горя сама повісилася. Їх поховали разом і вони були першими на нашому кладовищі.
Є ще така легенда, що Корній виграв наше село в карти і поміняв його на собак. Це мені мати розповідала – вона була при панському дворі, а батько писарем був.

Сучасне сільське житло

Яку назву має Ваш житловий будинок? (хата, хижа, будинок, фазенда, котедж, іншу).
Просто хата.
Коли збудоване Ваше житло?
Нову хату в 1947 р. строїли, а раніше мати строїла з землі.
Як Ви вибирали план свого житла ?
Самі. Тоді люди все самі робили.
Як робили фундамент?
Фундаменту у нас не було. Так собі, якась ямка маленька, тай все. А пізніше з каменю робили.
Стіни?
Місили землю з соломою, брали каміння, бо в нас тут кар'єр був. Ми то каміння возили до вітряка і там різали його. Потім ставили або більше каміння, або більше глини. Хто як міг.
Стеля?
Спочатку клали сволоки, накривали комишем і глиною замастювали. А вже потім рівні потолки з'явилися.

Дах:

Форма?

Форма двухсхилою була.

Матеріал покриття?

Ту хату, що була, комишем вкривали, а цю вже черепицею, а ось недавно діти шифером накрили.

Кількість приміщень:

Колись було 2 кімнати, сіни і кухня. А тепер тих кімнат на кожного вистачить. І все в хатах є. Раніше такого не було.

Вхідні двері: виходять безпосередньо на двір, у присінок, у ґанок, у веранду, у галерею, інше…

Двері виходили усі в сіни, а звідти на двір.

Скільки в житлі дверей, крім вхідних, і які приміщення вони сполучають?

Двері були в кожній кімнаті. Але чи у всіх людей не знаю.

Система опалення?

Чим тоді було палити? Самі ходили на поле бур'ян збирали, солому, соняшники і палили.

Якщо є в житлі традиційна піч, то як вона використовується?

Піч завжди була в кожній хаті. Ми в ній хліб пекли, а зимою грілися. Особливо коли прийшов батько зимою з роботи і замерз, то на припічок лягав.

Система освітлення. Яка кількість вікон?

Вікна звичайно були. В одній кімнаті було і по 2, і по 3.

Чи є на вікнах віконниці?

В багатших віконниці були, і в мене теж були. А хто біднішим був, то просто глиною замастював, так і жили.

Садиба – двір

Яку назву має садиба?

В нашому селі говорили просто двір.

Кількість та розміри земельної площі Вашої садиби.

Землі було в кого як, після розкуркулення, а ще до того кожному давали по 0,5 га.

На якій землі зводили житло для новостворених родин члени Вашої сім'ї?

Частіше на батьківській, але були і такі, що будували житло далеко від батьків в інших селах.

Чи є перед житлом, що виходить на вулицю, квітник, палісадник з кущами бузку, калини, тощо?

Коли той квітник був? Спочатку війна, потім голод – не до квітів було. А тепер ось то почали сажати всякі квіти.

Який вигляд має огорожа, яка відділяє садибу від вулиці?

Ще до війни ставили колики з дерев, і поперек прибивали довгі гілки. Тай все. Цього тоді було досить.

Кількість господарських споруд двору, їхнє призначення та назви?

Кухня літня, погріб і хлів для худоби.

Фабрика Марія Павлівна, 1924 р.н., вул. Свердлова, 3.

Записала Котова Г.С.

Одяг

Які сорочки носили дівчата?

Робили з полотна та й вишивали їх.

Як саме орнаментували сорочки?

Вишивкою, нитки купували в магазині. Використовували зелені, красні

Хто вишивав Вам сорочки?

Я не вміла вишивати, баби Зіни Лєна вишивала мені квіточки на сорочці.

Який орнамент був вишитий на сорочках?

Цвіточки, розочки і собачки й китички.

Яким було жіноче взуття?

Ми носили тапочки, які крейдою намащували, інколи я брала у мами синьку та робили їх синенькими. Купляла їх в городі, а у селі купували шкарбаки.

Чи робили полотно у вашому селі?

Так. Баба Поля, де живе отой Семашков Ваня, та їхнього сина мама вишивала та й на верстаті робила.

Чи був зимовий овечий одяг?

Моя мама овець багато мала та скубла вовну, робили бурки чорні, рижі. Постирають, а дід каже: «Де моя бурка?» А то були і красні, і чорна, і рижа. Такі теплі були, бо вовняні.

З чого складався Ваш весільний костюм?

Мені друзі дали віночок з бумажних квіточок, плаття було шовкове біле.

Який головний убор носили заміжня жінка?

Платки носила теплі, жовті.

Чи була хустка орнаментована?

Так, вишита була спереду як обручем, квіточками.

Якими були шийні прикраси?

Намисто було синеньке, маленьке, купувала його в магазині. Хлопці з мене глузували та й розривали це намисто, бувало до півночі його голочкою збираю по дорозі.

ТРАДИЦІЙНА СІМ'Я ТА ШЛЮБ

Губа Клавдія Андріївна, 1929 р.н., вул. Мира, 43.
Записали: Носуленко Н.В. та Тишевич О.В.

Знайомства. Підготовка до шлюбу

Як відбувалося знайомство між дівчатами та парубками у вашому населеному пункті?

Ходили на степ, на степу тоді знакомились, робили роботу і знакомились заразом. Прийшов познакомився та й остався, як понравилась то остався, а як не то – до другої.

Чи відбувалися у вашому населеному пункті вечорниці? Як вони називалися (вечорниці, вечурки, досвітки тощо)?

Були. Так і називались вечорниці. На вечорниці ходили гуляли.

Якщо так, то хто їх організовував, де вони відбувалися? В який час вечорниці не дозволялося проводити?

Самі організовували. Вони відбувалися в хатах, сьогодні в мене, а завтра в другої, а після завтра в третьої, раніше так було. Вечорниці були кожного дня, і на празники тоже були, на Андрія гадали, на Меланки ходила Меланка попід хати, на Катерини варили.

Хто мав право ходити на вечорниці (неодружені дівчата, парубки (з якого віку?), одружені молоді чи старші люди)? Хто не мав права приходити на вечорниці? Коли закінчувалися вечорниці?

Всі приходили. З 20-ти років. Приходили всі, хто хотів. Вони закінчувались в чотири години ранку. Батьки одні вимагали вчасного повернення, а інші ні, смотря, які батьки. До самого ранку вечорниць не було. Якщо є тут у не місцевих хлопців знакомі, то вони приходили, а як нє, то вони б'ються. На вечорницях ми грали в «соседки», в «болєї», вишивали, пряли, плели, а хлопці сиділи болтали. Не можна було робить глупості: биться, хлопці бувало б'ються за дівчат. Співали пісні, анекдоти розказували.

Чи траплялися випадки втрати дівчиною цноти? Чи існували назви на позначення таких дівчат? Як на це реагували люди?

Було таке. Їх називали гулящі.

Укладання шлюбу

Як колись у вас відбувалося сватання? Кого просили бути сватами? Чи існувала попередня домовленість між батьками молодих та самими дівчиною та парубком про сватання?

Гуляли, ходили, а тоді прийшли сватаця. Брали сватами кого жених захотів. Як вони стулялися до кучі, то тоді батьки договоряються.

Як люди ставляться до ситуації, коли після домовленості про весілля, змінюються плани і весілля не відбувається? Кого вважають винним ?

Було таке, договорилися, а тоді у жениха чи нівєсти гец. Винний той із-кого свайба не відбулась. Хто зірвав весілля, той сплачував другій стороні.

Як ставилися до шлюбів між дівчиною і парубком з різних за соціальним і майновим становищем сімей? Зараз при виборі шлюбної пари чи береться до уваги майнове становище сім'ї дівчини і парубка?

Зразу були багаті з багатими, а бідні з бідними, а потім время пройшло все й бідні і багаті змішалися. Зараз усі рівні.

У якому віці зараз вступають у шлюб молоді люди у вашому населеному пункті? Яка вважалася нормальною різниця у віці між парубком та дівчиною?

Хто в скільки хоче, коли в кого получається. Буває, що дівчина. Должен буть старший жених на 2–3 роки.

Як ставилися до парубка, який одружувався з покриткою? Як ставляться до парубка, який одружується з жінкою, що має позашлюбну дитину?

Цього парубка трохи присікали. Особливо присікали батьки. Цього теж присікали.

Чи траплялися у вас випадки, коли у випадку смерті чоловіка його брат одружувався на його удові?

Було таке.

Чи є певні особливості у ставленні до дівчини, яка виходить заміж за чоловіка з дітьми від попереднього шлюбу?

Односились, як і до всіх.

Чи були усталеними норми посагу – що давали за дівчиною при одруженні? Що виділяли батьки парубка при одруженні? Що зараз вважається обов'язковим, що престижним давати за дівчиною, за парубком при одруженні? Чи практикується у вас зараз таке явище, як шлюбна угода (завірена нотаріально)?

Хто що мав. Дочкі давали постіль, корову, толку чи теля, чи свиню. Так і хлопцеві. Хлопцям давали хату.

Вважається нормою чи швидше винятком , коли молода сім'я, навіть живучи відокремлено, продовжу є отримувати матеріальну допомогу від батьків?

Це так большенство, коли батьки допомагають дітям. Це нормально.

Чи обов'язковим було батьківське благословення? Наскільки важливим зараз є ставлення батьків до майбутнього одруження дітей, чи обов'язкова їх згода на одруження?

Так це обов'язково. Приходять діти вони їх благословляють віконою, хресником. Зараз згодо не важлива.

Чи колись бралася до уваги думка (згода) дівчини при сватанні?

Питали, а як же.

Чи можливе одруження між дальніми родичами? Між якими?

Було таке. Між двоюрідними, але це було рідко.

Чи трапляються у вас випадки, коли молоді люди живуть разом без реєстрації шлюбу та без вінчання? В яких випадках це вважається прийнятним, а в яких ні?

Було таке. Я не знаю.

Чи трапляється у вас, коли молоді люди живуть разом, повінчавшись у церкві? Чи все ж таки весілля залишається обов'язковим?

Було таке. Весілля обов'язкове.

Чи вважається у вас обов'язковим вінчання у церкві за умови державної реєстрації шлюбу?

Було обов'язковим, ну ти як хочеш, хочеш іди вінчайся, а не хочеш не йди.

Чи траплялися у вас випадки, коли вінчання та весілля розділялися великим проміжком часу? Це були люди середнього, старшого чи молодого віку?

Так було таке, в кого зразу, а в кого через время. Більшість через время. Це були молодші люди.

Обов'язки в родині

Які обов'язки по дому традиційно вважалися жіночими, які чоловічими? Чи спостерігаються зараз зміни в уявлення х про чоловічі та жіночі обов'язки по дому?

На степу робили, волами тягали горони і плуг тягали, орали. Чоловік держав плуга, а я вола водила. Жінка: стирала, їсти варила, прибирала, должна все вспівать, а чоловік по господарстві.

Якою повинна бути поведінка жінки, коли вона приходить у дім батьків чоловіка? Чи повинна вона у всьому слухати свекруху? Чи може молода сім'я, живучи в домі батьків чоловіка (із ними) вести власне господарство?

Должна слухать свекруху обов'язкові. Може й мати власне господарство.

Як у вас зараз ставляться до приймацтва ? Яким є ставлення до чоловіка в родині його дружини? Чи повністю він залежний у своїх діях удома від волі батьків дружини та бажання самої дружини?

Ставляться нормально, іде до неї тай живе. Як які батьки. Він від батьків залежний, робить тільки те, що йому положено.

Чи спостерігається у вас тенденція до негайного відділення від батьківського господарства новоствореної сім'ї? Якщо так, то що для цього робиться?

Було таке, більшість.

У разі виникнення конфліктів між чоловіком і дружиною чи запрошується хтось із родичів, щоб допомогти у його вирішенні?

Було таке. Приходять батьки ті і ті, батьки сходяться мирять їх вговоряють помириться.

Чи можливі були колись розлучення і, якщо так, то за яких умов? Як зараз ставляться до розлучень? Як ділиться майно при розлученні? Чи беруться до уваги інтереси дітей при поділі майна?

Так, це їхнє діло, спорки за щось, то рівнує то так ледача чи ледачий. Ділили майно на дітей і на себе.

У випадку розлучення батьків з ким частіше залишаються діти? Чи трапляється так, щ о діти залишаються з батьком (за яких мов)? Чи трапляється, що батьки ділять між собою дітей? Які форми матеріальної допомоги вважаються прийнятними з боку тієї сторони , яка віддає дітей іншій?

З мамою. Було, що й з батьком, бо хочуть вони так. Щоб ділили дітей, я такого не чула. Аліменти.

Чи трапляються зради чоловіка чи дружини? Чи однакового осуду зазнають чоловік та жінка в разі виявлення зради? Кого у випадку зради вважають винним у ній? Як ставляться люди до сім'ї, в якій можливі зради між чоловіком і жінкою?

Було таке. Жінку більше.

Як колись карали, коли ловили жінку чи чоловіка на перелюбстві? Чи було перелюбство причиною для розлучення?

Лупили. Могли й розлучитися.

Чи трапляються у вас випадки, коли чоловік фактично може мати дві сім'ї – офіційну і приховану? Як до цього ставляться люди? Чи трапляються випадки, коли така ситуація виправдовується в очах оточення?

Так. Люди подивляться з боку та й мовчать. Ні як не випрадовується.

У випадку розпаду сім'ї на кого лягають і яким чином обов'язки по догляду та вихованню дітей?

З мамою.

Якою , на вашу думку, в разі розпаду сім'ї має бути участь батька (якщо діти залишаються з матір'ю) чи матері (якщо діти залишаються з батьком) у вихованні та утриманні дітей?

Батько плате аліменти, допомагає чим може, а мати ні чим.

ВЕСІЛЛЯ ТА ПОВ'ЯЗАНІ З НИМИ ЗВИЧАЇ

Богаченко (Удовенко) Людмила Григорівна, 1941 р.н., вул. Кузнєцова, 1.
Записали: Андрєєва Г.Б., Лозовщук О.Ф., Білокамінська В.А.

Ви місцева?

З Паничів, з сусіднього села.

В якому році сюди переїхали?

Уже чотири роки.

В якому році вийшли заміж?

В 1962.

Засилали сватів до вас? Як проходило сватання?

Договорились ми з женихом коли він прийде. Прислав до мене сватів, ми з мамою приготовились.

А з чим приходили свати?

Рушник, хліб.

Перев'язували сватів?

Аякже, два старости приїхали, я женихові платок гарний, а старостів рушниками.

А приїхали вони вже перев'язані?

Нє. Ми перев'язали і договорились коли свальба. На свальбу пекли красівий здоровий коровай, тоді дарували за третім столом. Старший шафар, тепер кажуть поручітєль. Як їхали з сєльсовєту, мама виходить і посипає пшеницею, житом, канфєтами.

А як жених забирав Вас?

Заховали мене, не пускають. І пока старший шафар не давав гроші не пускають. А потом поїхали на розпісь.

Коли забирали придане?

Коли жених брав нєвєсту до себе. Договорались до якого часу, скільки гостєй привезе жених. Після розпісі цілий день гуляють у нівєсти, а на вечір ждуть у жениха.

А на другий день?

Погуляють там, поснідають, якщо є договор до нівєсти, значить їдуть.

Що було після розпису?

Їде свадьба, люди виходять, виносять табуретку, ставлять полотєнце, хліб і переливають дорогу. Це любі: й чужі і свої.

Доїхали до воріт додому, тоже на воротях стоїть хліб, полотенце, сіль і переливають дорогу.

Хто зустрічав дома, благословляв?

Мама моя і хрещений (батько помер на війні) і благословляли. Вікона, хліб. Зв'язали праву і праву руку і посадили на кожуха обох. А потом хто там з малих хлопчаків, дівчатам нізя, должен украсти туфля.

Хто викупляв туфля?

Із родини. І нівєсту викрадали: прийдуть хлопці, взяли за руки та й повели. І знов треба викуплять. Шафарові треба багато грошей.

Чим закінчувався перший день? Коли було дарування?

Беруть стіл посеред хати, раньше на було балганів, а у хатах. Ставлять на стіл той коровай.

А хто його випікав?

Собирались до нівєсти і жиніха сусіди, там кликали. Ходили приглашать, перевязують, дають калач на руку. Повішали калач і ідем і співаєм до каждої хати і приглашаєм на коровай.

Скільки жінок приглашали?

І 20, і 30.

А що вони приносили з собою?

Яйця, муку, сахар, хто шо має і курку даже. А на третій день всі беруть тачку, подіваються в бабу, діда, нєвєсту, жиніха, вовка, в собаку. Тоді вже йдуть і ззивають всіх і повинні дати курку. Позвозили кури, попатрали, пошмалили, нажарили мяса.

Жінки місили попарно коровай?

Обов'язково, зв'язують за пояс рушник, бо руки ж не зв'яжеш. Попарно і співаєм і місим, і в піч садим і співаєм.

Можете пригадати пісні?

Я вже забула.

А чим прикрашали коровай?

Тістом, плели косички, цвіточки робили, розочки. Гілочки робили отдєльно, тоже вирізали з вишеньок рожки, 4 або 3 і обмотували тістом. А тоді вибивали пудру і мазали.

А з чого її робили?

З сахару і білку.

А в тісто підливали горілку?

Нє.

А щось запікали в коровай?

Гроші і яйця в шкаралупі. Кому попаде гроші, значить це щастя. Робили щоб коровай не пригорів: засунули у піч і накривали газетою.

А якщо пригорав, що казали?

Ну як пригорів, то й пригорів.

А якщо коровай не можна було витягти з печі, що робили?

Не робили таким великим, міряли форму.

А якщо не сходив?

Значить хазяйка погана.

Що робив шафар коли різав коровай?

Точив ножа об потолок. Поки не принесуть точило, а він спіціяльно поцарапає потолок, щоб нівєста побілила. Перев'язують його. І старший шафар ріже, а другий визивають на подарок, а другий наливає стаканчики. «У жениха і нівєсти є такі приглашоні: чи там хресна чи хто ». Починали з батьків. І каждому наливали стопочку і коровай.

Підошву кому давали?
Музикантам. Коли всіх обдарували.
Підошву медом не мастили?
Нє.
А що робили з гільцем?
Дівчата розбирали, дружки. Яка перва, то вийде заміж первою.
Де дівали воду, якою мили діжу?
Я це не знаю. Вилили у відро помойне.
А діжу з тістом підіймали доверху, танцювали з нею?
Посадили коровай, обідали, співали.
А крім короваю ще щось випікали?
Шишки, кажда сама собі, скільки нас душ робить коровай.
А наречена як ходила запрошувати не брала шишки?
То це скільки шишок треба. А так ходили просили, надівала віночок нівєста, з дружками ходила, а той з шафарами.
В який день ходили?
В кого коли свадьба. Раньше в неділю робили, а тепер в суботу. Хто дальше живе, ходили раніше, а дома вже просили в суботу проти неділі.
Квітки продавали боярам?
Продавали, оцього вечера як попросили своїх гостєй, сідаєм, приходять уже шафарі. Тарілочка і квіточка, лєнта і тоді продають.
Які страви готували на весілля?
Холодець, картошку, картофляники, вінігрєт. Обов'язково били свиню. Тоді біднота була.
Хто одягав наречену?
Я сама одівалась. Ну дружки. Сідала нівєста на кожух, яка сяде скоріше, та й вийде заміж скоріше.
А куди дівали вінок?
У вікону. Його нізя давати, а я дала і бистро овдовіла.
А голубів молодим випікали?
Випікали. Переплітають їх, вперед дарують батьків, а тоді батьки дарують голубів женихові і нівесті.
Які обряди відбувались на другий день?
На другий день вдівались, і топили в річкі. Потім їх вдівали в жиніха і ні весту, баби удівалися у батюшку і матушку, брали кирпи з навозу, затулку печі, із кукурудзиння свічку.
А куди ходили ночувати?
Забирають хресні. На другий день провірають красну.
А як це?
Ну як, привели нівесту, хресні, старостова жінка розплели, а на другий день йшли поять. Несли вино, закуску, провірили яка нівеста, првязали красну лєнту.
Опудало не спалювали?
Нє.
А наречена не підмітала на другий день?
Нє.
Обряд комори був?
Нє.
А як називають у вас весілля?
Свальба, весілля і не кажуть.
Було, що батьки віддавали дівчину без згоди заміж?
Я цього не знаю.

ПОХОВАЛЬНО-ПОМИНАЛЬНІ ЗВИЧАЇ ТА ОБРЯДИ

Фабрика Лідія Опанасівна, 1924 р.н., вул. Мира, 62.
Записав Гетьманець С. А.

Які прикмети віщують смерть наяву?
Предвищає от зараз. Я нікудишня. Єлє встала, а він поховав тай поховав. Кіх, кіх, кіх, кіх регоче. А я вийду рано тай плачу. Внучки приїхали, я їм розказую. А вони питались, чого ця птичка так сміялася. Ках, ках, ках, це вона з тебе так сміялася бабушка. Оце таке.
Чи можна якось запобігти смерті?
Як ви їй заподієте. Шо кому назначено. Хто мене може спасти. Хто її вилічить. Усе тіло поломане ще з війни. А зараз ще хуже.
Як прощаються з вмираючою людиною?
Ну кажуть. Хай тобі царство небесне. Хай тобі земля буде пухом. Ти вмираєш і нас туди дожидаєш. Ти померла, а ми до тебе прийдем. Оце таке кажуть. І тоді казали і зараз таке кажуть.
Чи знаєте, як можна полегшити агонію чи смерть?

Те шо раньше було. Не можеш померти, значить грішна була. Як грішила і не дивилася на людей, то і помирала тяжко. Це давно було, що пробити могли стелю та тільки не допомогало воно їм, хоч усю кришу обрушити. Умирали тяжко.

Хто за правилами обмиває, наряджає померлого?

Рідня нє. Не обмиває, бо кажуть, що це гріх. Шо як цеж рідний обмивае і наряжає да. А другі кажуть шо нє, можна рідним обмивати. Коли помер мій чоловік то його двоюрідні брати порали. Обмили, нарядили а потім разом з друзями до могили несли. Жінок омивають жінки, а чоловіків омивають чоловіки, і жінки, но більше чоловіки. Жінки обмивають тоді, як нема вже зовсім чоловіків. Як ото у нас. Нікого вже нема. Хоч би, хто остався, як помру, щоб хоч яму викопали.

Як у вас кажуть на саму померлу людину?

Покойником, покійницею називають. Така то така.

Яким має бути одяг померлого?

Все я собі приготовила. Усе, та чи влізу я в одіж ту. А так усе я собі приготовила. І приготовила на нари, і приготовила доріжку щоб стелили, полотєнца. Жінку вдягаєш у шо є. Хустка яка є, така вже і буде. Чорну одіж вдягає рідня померлої, а покійницю у чорне не вдягають, а чому, не скажу, не помню. Дівчину яка незамужня, надівають вінчальне плаття їй, фату, все вінчальне, все то як нєвєста. Все, все і туфлі, все як обичай. А на голову вінок, фату, плаття, покривало. Ну все, все як вона нєвестою булаб. А хлопців костюм надівають, все як обично. Вдівають у костюм, туфлі, як молодого.

Що роблять з мотузками, якими перев'язують ноги?

Кидають їм туди назад, бо кажуть шо є так шо крадуть. Да, та перев'язують, роблять щось там, шепчуть та розводять у сім'ї, роблять непріятності. Я знаю шо із дєдушки, я розв'язала вірьовку та положила туди глибше, щоб ніхто не вкрав.

Що робили з водою, якою обмивали померлого?

А з тою водою, виливають де ніхто не ходе. Десь виливали щоб була закрита. Я ось знаю, що як хоронили чоловіка, то прийшли сусіди. Обмили, нарядили, я їм дала полотенце, по кусочку мила. А воду виливали де не ходе ні скотина, ні людина. А шо вони там перемовляли, чи що ще робили я не знаю. Бо сама єлє повзала тоді.

Куди кладуть померлого після обмивання?

Ну кладуть де обично, де він довжин лежать покойний. На нари кладуть, нари. Головою кладуть обізательно. Ногами сюди, а головою до схід сонця.

Розкажіть про труну? Яка її місцева назва?

Хто як. Хто каже димовина, а у нас гроб. Був спеціально чоловік, у плотні робив. Плотник. Та він труни робив. Могарич занесли йому, тай на цьому розщиталися. Труни раніше синькою красили, така, синькою, бо не було такого як зараз. Не було статку матерією прикрашати. Ото розвели синькою, покрасили, тай хороша. Добре як у гробі ховали, а закопували і так по п'ять шість людей в одну яму. Це як голод був. Але тоді і ховати сил не було, як той гроб робити.

Що саме ставлять, кладуть на стіл, покуть?

Те шо на стіл кладуть як їсти, на стіл кладуть і покойнику. Чи борщ, чи шо є. Взяли мисочку та насипали, тому хто помер. Це так.

Що саме з харчів ставлять для «душі померлого»?

Тошо для всих, те і для нього ставили. Свічку запалювали. Воду йому наливали в стаканчик, щоб на тому світі не хотілося і не мучився. Щоб не навідувався на землю, людей не тривожив. Рушника чіпляють на ворота.

Скільки днів має стояти «вода для померлого»?

Не можу я сказати скільки вона в мене стояла. Мотря була п'яненька та прийшла і випила ту воду, що для дєдушки стояла. А у людей стоїть чула до кількох днів, а то і більше. Як вони захочуть. Деякі потім пташкам віддають її, щоб ті випили. А для чого не знаю, не скажу.

Чи завішують дзеркало, зупиняють годинник?

Обізатєльно закривають зеркала, а годинники нє. Ну я знаю, як за довго. Як похоронять то все ж откривають. Завішують напевно, щоб мертвий не встав, не подивився, та не побачив яким він став.

Що одразу роблять в господі, щоб смерть не зашкодила живим?

У мене цього не робили та я не знаю.

У який спосіб сповіщають людей про смерть?

Рушник в'яжуть на воротах. Вікна та двері відкривають. Ворота теж. А потім, як хто послєдній іде, як домовину виносять, то вони закривають і вікна і двері. А як уже відправили та винесли на вулицю, то і ворота запирають.

Коли і як у вас голосять?

Як кому, як кому жалко. Хто один остається. Я ще прєждєвременно як він не вмер та плакала. Оплакала з ніг до голови. А тепер як він уже лежить, я каждий день плачу, і просю бога, щоб він мене забрав, щоб я вже не мучалась.

Що несуть з собою люди, коли йдуть прощатися з померлим?

Ну квіти приносять, віночок, приносять канєшно. Я буду слухать синок, що вони кажуть. Вони собі прошептали, тай усьо.

Чи можна залишати померлого самого в хаті?

Можна, не можна. У нас так склалося, що залишають і ніхто до нього не навідується. Як помер племінник, то посиділи біля нього до дев'яти вечора, повечеряли, тай розійшлися. А я сиділа біля нього сама. Як помер брат в Андрій-Іванівці та всі боялися, та я знов одна коло нього спала. Ніхто з родичів більш не прийшов, усі розбіглися-

ся. Оце як ідуть люди, та тільки до дев'яти вечора. А до того маєш їх нагодувати, дати повечеряти, а потім розходяться. Покійник накривається, тай лежить собі у хаті сам один.

Скільки ночей має «переночувати» померлий в хаті?

Ну дві ночі. Це так вродєби як по закону. А потом уже хоронять.

Коли приходить священик?

А як його виносять уже. Просять батюшку, їздять за ним, просять щоб приїхав.

Ну як. Ось є родина. Що він має для покойника, родина підходить, він накриває своєю робою, тай читає молитву. Але люди не слухають, виходять до двору. Зостається кілька чоловік усього, частіше найрідніші. Раніше ж, хто прийшов та той і слухав, ніхто нікуди не виходив, не балакав.

Чи кладуть «запасний одяг» в труну?

Хто як хоче. Хто шо хоче. Хто хоче кладе рушника, чи ще щось, а хто нічого не кладе. Я помню я своєму дєдушкі часи положила, і носовий платочок і всьо йому положила.

Чи може йти прощатися з померлим вагітна жінка?

Нє, не було. Тоді такого не було. Не могла вона прощатися з мерцем, бо дитинка могла народитися мертвою, або калічкою. Або вона могла сама захворіти.

Чи стукають домовиною об поріг?

Димовина нє не стукали. У нас такого не було.

Як лаштують подвір'я для процесії?

Як лаштують. Ну щоб канєшно чисто було.

Як і чим перев'язують руки носіям труни? Чи є звичай «перестеляти дорогу» від хати до воріт?

Чим хто може хто платками, хто полотєнцами. Потім беруть та несуть, або як далеко та везуть покійника. А по дорозі стелять ряднину. Як переїхали, перейшли через неї, то беруть і знов перестеляють, аж до кладбіща.

Що роблять в хаті після того як винесли померлого?

Нічого. Закрили двері. Як у кого. Сусідка он поховала чоловіка, та цілий тиждень проспала надворі, в хату даже не заходила.

Скільки разів і у яких місцях зупиняється похорон?

Першим несуть хрест. Потом іде віконочка. Віночки, а батюшка з ними, з віночками іде попереді. А покойник ззаду, а потім уже родичі.

Скільки разів зупиняється похорон?

Ну як покойник тяжкий та заморяться, от і зупиняються відпочити. А як везуть то біля хатів родичів, а ще на перехрестях. Як зупиняється похорон, то батюшка править, а рідня підходе плаче. Оплакує покойника. Ідуть і як багато несуть квітів та розсипають по дорозі. Як багато несуть квітків, то кидають на дорозі.

Чи виносять люди до похорону, що йде селом, хліб?

Ні не виносять. А родичі ідуть, та що мають на кладбіще несуть. На кладбіщі роздають.

Як похорон іде то не можна спати, у вікно не можна дивитися. Батьки будять дітей, щоб не спали. Обізатєльно будять. А чого це так не знаю. Казали старі люди, що треба будити, от і будять.

Чому не можна перетинати дорогу похорону?

Переходити? Канєшно не можна. Це неприлічно, як не уважати тоді покойного, як дорогу переходити. Один прогнався, як Ваню покійного хоронили. Ще сорок день не прошло мому брату, як він трагічно помер, розбився. Повертатися назад не можна кажуть.

Що відбувається перед воротами кладовища?

Як мій чоловік помер, а завтра другий хто-то помре, я довжина йти, відкрити хвіртку. Їх всіх зустріти присутніх і дати за свого чоловіка. Відкрити ворота на кладовище, щоб вони могли пройти. Мій чоловік здавав свій пост іншому покійнику. А батюшка йде і там править.

У який спосіб опускають труну в могилу? Чи кидають у могилу щось інше крім землі?

На канатах. Той в нас, один і той самий. Не знаю вже скільки йому год. Отколи він существує. Десь у когось, в останніх зберігається. От напрімєр, як мій чоловік помер останній, то храниться у мене, а як хто інший помер, то приходять до мене та забирають його. А потім він храниться у них. Забирають у мене носілки, усе що треба для похорону.

Коли вже закопують гроб, то кидають гроші, як у кого вони при собі є. Кидають туди і прив'ялі квіти, а як уже закопають то на могилку кидають свіжі квіти.

Калачики, оті дев'ять роздають кому щитають за потрібне. Не каждому, хто прийшов, а тім хто більш заслужив.

Як запрошують людей на посмертний обід?

Ідіть люди добрі, ідіть обідати. Ідіть поминайте за столом. Та випийте, він же любив випити. Ну просять людей до столу як обично.

Коли вертаються до хати, то миють руки. Вода у відрах, для цього стоїть при воротях. Там же і рушники. Люди миють руки, заходять до хати тай обідають.

Як розпочинається обід?

Ну що ж просять, щоб сідали люди та поминали. А батюшка то вже як є, то і він ще щось скаже, а як нема , то нічого більш ніхто не говорить. А далі то вже родичі, хазяї просять людей поминати.

Ставлять коливо, борщ. А потом остальне хто що має. Коли моя мама покойна померли, то ставили борщ, картошку куми знесли, і всьо. Та скільки там людей було, як такий 33 год був. Голод був, які там поминки були.

Що саме роздають людям на помин душі?

Раніше були калачі, як хто міг жити.

Чи носять зранку «сніданок» на могилу?

Шо хто може, несе. Це ж щоб було кружляти, там вогнище кругом могили. Дровчата поклали, щоб хватило до кладбіща, і на кладбіще, щоб там пронести три рази круг могили і покласти.

Могилу поправляли, як проходило сорок день.

Як справляють «дев'ять, сорок день, рік»?

На сорок день там роблять гостинець, булочки. Свічки запалюють. І хто шо. І хто має полотєнца. І засвітюють свічку, а як не то ложать туди де будуть давати гостинець. По обичаю треба сорок чоловік. На дев'ять день запрошують дев'ять чоловік, а на год уже як хто хоче.

У які із цих днів дається поминальний дар тим, хто наряджав, ніс, опускав в могилу померлого?

Його ж перев'язують полотенцем чи платком. Ложать їм на нари калачі. А потім ті шо несуть уже діляться. Той візьме тошо на нарах, а інший калача і полотенце.

Як відчувалася присутність душі померлого, протягом якого часу?

Із дєдушкою своїм я кожної ночі бачуся.

У які дні і свята поминають померлих?

У проводи обізатєльно поминають усіх. І перед Різдвом. Але це діло хазяїна, хоче поминає, хоче ні. На поминальні суботи на кдадбіще ходять. Я ось як побачу, що хто йде та попоштую, дам за своїх, тай усе.

З чого складається поминальний дар?

Я знаю? Я несу те що в мене є. Коливо не несли. Пов'язують ще рушником хреста, і або віддають людям, або залишають там, шоб хто забрав.

Як ви вважаєте, мертві допомагають живим?

Я знаю, що до мене дєдушка кожної ночі приходить. Ми грузим, ми все робим. Наперед плани складаємо. Кожної ночі ми з ним говоримо.

Як і де ховають тих, хто повісився утопився?

Ховають їх не там жиш де всіх. Ховали за кладовищем, за стіною.

Як поминають тих, хто загинув на війні?

Поминають 9 Мая. Несуть до церкви панахидку. А потім ідуть до пам'ятника, кладуть квіти, поминають.

ТРАДИЦІЙНІ КАЛЕНДАРНІ СВЯТА, ЗВИЧАЇ ТА ОБРЯДИ

Фабрика Лідія Опанасівна, 1924 р.н., вул. Мира, 62.
Записала: Хомова Н.С.

Як святкували свято Андрія?

Пекли оті бакланушки, чи шо. І викидали, яку перву викинуть і як собака ухватить та перша заміж вийде. Кидали сапоги через хату. Я цим не занімалася, бо сиротою виросла.

Як називався вечір напередодні Різдва?

Святий вечір.

Що робили з сіном на свята? Як його використовували пізніше?

На покутті клали сіно, а потом пару калачів і куті, і дві ложки клали. Це щоб було для всіх, не тільки для живих і для покойніх. Сіно стояло поки празник не закончиться, десь до 20 числа. І давали коровці, бо воно вже як свячене.

Що робили на Святий вечір?

Носили вечеру. Брали 2 калачі і гостинці кумам. Один калач міняли і гостинці. Пероший калач міняли, а нижній залишався. Давали дітям шо було. Приходили і казали: «Добрий вечір, Святий вечір. Батько і мама просили на вечеру і ми просим.»

Що було на столі?

Варєники з капустою, кутя.

Хто має перший зайти в хату на Різдво?

Казали як зайде первий мужчина, тай коровка приведе бичка, а як женщина, то це буде тьолочка. Краще щоб хлопчик прийшов.

Хто ходив колядувати? Хто щедрувати?

Дітки і взрослі.

Чи переввдівалися колядники?

Мужик одівався в бабину одежу, женщина в мужську.

З Козою ходили?

Я не помню.

Чи ходили посівати?

Ходили. Посівають пшеничкою і кукурудзкою. Казали: «Посіваєм, з Новим годом поздоровляєм. Счастья, здоров'я желаєм.» Посівали, то ложили на стіл, то по землі, то змітала. Та давала курочке, бо казали шо зараня букдуть квочки сідати і курчатка будуть. Діти посівали.

Як святкували Пасху?

Качелі робили. Два стовби закопували і канати. А то один стовб і канати і крутялки такі були.

Як називалася неділя після Паски? Що робили в цей день?

Проводи. Брали пряніки, конфети, полотєнце, платочок роздавали. Їли там.

Як називалось свято Трійці? Як святкували?

Квітчали в хатах. Травичку косили і на підлогу кидали.
Довго квітчання стояло в хаті? Що з ним робили?
Цілий тиждень стоїть, аж поки не пов'яне. Брали отдавали скотині як їсть, а як не їсть палили.

МІФОЛОГІЯ

Бинькова Ніна Лук'янівна, 1926 р.н., вул. Мира, 56.
Записали: Карастан О.К., Арнаут В.І.

Були у вас раніше відьми, ворожки?
Були, раніше, а зараз їх вже немає.
Що вони робили людям?
Завжди перебігала дорогу хлопцям. Одного разу, коли хлопці йшли, побачили, як дорогу перебігає кішка, вони вдарили її палкою по нозі. На ранок вони дізналися, що це була відьма.
Вони часто шкодили людям?
Ні, не часто.
Як вони виглядали, яку зовнішність мали?
Як звичайні люди.
Як можна було впізнати відьму?
Ніяк, але завдяки цьому випадку люди дізналися про існування відьми.
Чи можна було позбутися їх злих чар?
Тоді люди мало знали про них, і як від них позбутися також.
Що ви знаєте про русалок?
У річці купалися, хто приходив, з ними гралися.
Хто міг стати русалкою?
Молода дівчина.
Коли можна було побачити русалку?
В літню пору, коли люди найчастіше купалися в річках.
Що ви знаєте про домовиків?
Ніхто їх не бачив. Казали, що існували.
Де він мешкає у хаті?
Вроді на горищі.
Що ви знаєте про чортів? Як вони виглядають? Може хтось бачив?
Казали, що були, але ніхто їх не бачив, вони з'являлися тільки вночі.
Що ви знаєте про блуд?
Так, знаю. Казали, що заблудуються люди, їдуть, кружляють на одному місці.
Хтось його бачив?
Казали, що з'являється чоловік, який кличе за собою. Він виглядає, як звичайна людина.
Чи траплялось таке з вами?
Ні, не траплялося.
Чи може блуд завести людину до смерті?
Може завести.

Ольчевська Людмила Іванівна, 1941 р.н., вул. Мира, 44.
Записали: Карастан О.К., Арнаут В.І.

Хто, за легендами, створив землю, людину, тварин?
Божа воля створила цей світ.
Були у вас раніше відьми, ворожки?
Були раніше у нашому селі.
Що вони робили людям?
Як хлопці йшли з клубу, перебігала кицька дорогу, і хлопці перебили палкою ногу, і баба на другий день була крива, шкандибала.
Вони часто шкодили людям?
Ні, не часто. Крали молоко у корові.
Як вони виглядали, яку зовнішність мали?
Бабка була нормальною.
Як можна було впізнати відьму?
Відьма дуже важко вмирала, тому пробивали потолок, щоб вона вмерла. Ще їх можна було впізнати, відьми приносили додому хрести з церкви, вкопували їх у землю.
Могли допомагати людям, чи тільки шкодили?
Щоб добро робили я не чула, а от шкодили.
Що ви знаєте про домовиків?
В моїй хаті теж є домовик, як помер чоловік він мені не давав спати. У хаті буркотіла стінка, в день цього не було чути, а от тільки лягала, воно гуркотить і гуркотить.

Ви його бачили?

Я його не бачила, але якось я йому налила стаканчик водки і кусочок хліба, поставила коло вікна, коло ікони. Прокинулася я в ранці, хліб зубами зашкрябаний, а водку не приймала, доки він її не випив.

Було гріхом мати домовика в домі?

Ні, не гріх. Він хазяїн, він не гріх.

Як ви вважаєте, зараз є домовики?

Да, я в це вірю, домовик є в кожній хаті, коли переходять в іншу хату, то він переходить разом з вами, але при цьому треба казати: «Хазяїну, хазяїну пішли разом з нами». А коли приходиш в чужу хату, то кажеш: «Хазяїну, я привела свого хазяїна». Вони можуть сваритися між собою і робити людині зло.

Що ви знаєте про чортів? Як вони виглядають? Може хтось бачив?

Я не вірю в чортів, я знаю, що є погані люди, яких називають чортами.

Що, ви, знаєте про блуд?

Знаю, мені таке було.

Чи траплялось таке з вами?

Ми жили в Корнійовій і через дорогу був лісок. Я пішла у ліс, і коли треба було вийти з лісу, я не могла вийти з лісу. Я сіла, довго не могла зрозуміти, що коло мене було. Довго посиділа, а потім побачила, що я біля свого дому.

Чи може блуд завести людину до смерті?

Я такого не чула.

Як можна було позбутися від нього?

Навиворіт одежу одягнути.

Середа Катерина Михайлівна, 1927 р.н., вул. Мира, 60.
Записали: Карастан О.К., Арнаут В.І.

Хто, за легендами, створив землю, людину, тварин?

Івангелію читаю, в церков ходжу, думаю і вірю, що Бог.

Були у вас раніше відьми?

Ще мені бабушка розказувала, при моїй пам'яті я цього не пам'ятаю. Розповідала, що вони в котів перетворювалися. З вечорниці йде парубок, то вона переходить йому дорогу.

Що вони робили людям?

Молоко забирали у корів. Якщо ти розсердишся на когось, то у хазяйки, яка мала корову, відбирали молоко. Був чоловік, який вкрав коней, після чого йому повішали на шию камінь, та кинули в річку. Щоб усі люди бачили, знали, що красти нельзя.

Чи були у вас ворожки?

Багато людей ходили, щоб їм ворожили. Моя мама і я нікуди не ходили.

Що таке вовкулаки?

Я знаю, що це не люди.

Що ви знаєте про русалок?

Чула, що купалися ночью у річках, якщо парубок ходив до річки, то вони його лоскотали, могли залоскотати людину до смерті.

Що ви знаєте про домовиків?

Я про них чула тільки те, що вони існують. У мене дочка лягла спати, та в ранку сказала, що її хтось душив, вона думає , що це був домовик.

Було гріхом мати домовика в домі?

Мабуть ні.

Що ви знаєте про чортів? Як вони виглядають? Може хтось бачив?

Чорти – це не люди, одні чорти, інші янголи.

Що ви знаєте про блуд?

В час війни моя мама йшла до свого брата, вона ходила, ходила, була зима, сніг. Не могла йти дорогою, не могла попасти в ту сторону, куди треба було йти.

Чи може блуд завести людину до смерті?

Авжеж, чого ж не може?

Як можна було позбутися від нього?

Треба одяг перевернути навиворіт.

СОЦІОНОРМАТИВНИЙ ПОБУТ

Фабрика Марія Павлівна, 1924 р.н., с. Петрівка, вул. Свердлова, 3.
Записали: Петрова А.О., Шишков І.І.

Які форми молодіжного дозвілля існували у Вашому селі?

Ми гуляли, та куди там! Під хату десь ходили. Парубки під скрипку грають, а ми видєливаємся. Шурка Онощенко на баяні грав. Польку, краков'як танцювали, таке виробляли ногами. І хлопці з дівчатами в ігри гуляли, і цілувалися, аякже, ми ж гуляли в «платочка». А він цілує, та я йому: «Ой, щось довго ти цілуєш, а я тебе не хочу». Він: «Ну, хоч трохи у щоку». «Ну, ладно, давай». Танцювали під гармошку, з хлопців конячок робили і верхи їхали.

І на джок збиралися, аякже, ми на два боки гуляли. Там такий був джок, що і не розбереш, що до чого. «Хто вперед, тому мед, а хто позадючки, тому нічого».

Чи підночовували хлопці з дівчатами?

Аякже! За цицечку лапали. Ми ж добре гуляли! Може, в когось ще щось було, а я нє.

Чи ходили Ви маланкувати, щедрувати?

Козу водила! Тьотя Маруся приходила, а батько не пустив, а потім пустили, і вони таких гармат у хаті до ранку зробили, що страшно.

Галиту пекли, вішали і кусали. «Я кусьну!» – «А я мазьну!» А та галита на канаткє причіплена, то крутился і не попала. І сажею тоді мазали.

Скільки дітей у Вашій родині?

Діти є. Троє: Шура, Толя, Вова. У моїх батьків нас було 4-ро раньше, а в баби Маришки 12 було, а в мами Насті 14, а в баби Саньки 7, а в баби Катьки 5.

Як зверталисъ до страших у Вашій родині: на «ти» чи на «Ви»?

На «Ви». На «ти» у нас не було. А мені діти «тикають», всі, крім Вови. Раніше діти були слухняні, бо батько міг набити.

В які ігри грали діти?

Там в м'яча якогось, у що вони могли грати, садочок же був.

Який одяг носили діти?

Ой, як щось мені нове дадуть, з мішковини щось пошили, то одразу надягаю і бігаю, щоб всі бачили, що в мене гарне, а в неї погане. Тоді не було такої моди. Мама давала свої нам штанішки, ми надівали маленькі, які мама давала. Батько навіть не дозволяв, щоб ми великі штани носили.

Чи допомагали діти батькам по господарству? Яку роботу доручали дітям?

Подвір'я замести. Іду на степ: «Щоб мені посуда була помита, а тобі подвір'я замести, а ти диви, щоб на городі посапано було, бо мама з роботи не вспіє». Приходжу, вони нічого не зробили. Беру палку і за ними. Іноді слухали, іноді ні.

Як хоронили маленьких дітей?

Ямку викопали під бік, у простинку, чулочки наділи і тако поховали під боком, щоб його не давила земля. Ми кричимо, плачемо. У голод два братики у сусідки померло, одному вісім год, другому п'ять, їх разом поховали.

Чи допомагали люди один одному у голод, повоєнний час?

Батько наш як мамаличку зварить, то між нами поділить, а ми йому відкладаємо теж трохи поїсти, бо він нас годує, а сам не їсть. А сусіди не помагали, бо всі погано жили, іхто кому що дасть, як самим їсти нема чого.

Шпак Христофор Дмитрович, 1920 р.н., народився на хуторі Стасєво, коло 2-ї Миколаївки, з 1955 р. мешкає в с. Петрівка, вул. Свердлова.

Записали: Петрова А.О., Шишков І.І.

Які форми молодіжного дозвілля існували у Вашому селі?

Тоді не було такої моди, взагалі такого у нас не було. За день наробишся на полі, і вже які дівчата в голові. Приходили на хату, собиралися 5–6 дівчаток і 2–3 хлопця, гуляли в «сосєдкі». Один держе руку, а другий б'є тебе по руці. І ти терпи. Вже долоня була красна, а опустити не хочеш.

Чи підночовували хлопці з дівчатами?

Ні-ні, такого не було.

Скільки Вам було років, коли Ви одружилися?

Одружився я після армії.

Я дружину знав до армії, так ми трошки спілкувалися. Вона понравилась мені, я їй письма писав, а вона тут з другим парнем була, він ухажував за нею, і навіть мали полове оце, і в неї навіть у желудку уже був ребьонок від нього. А вона думала, що я одкажусь од неї, та і зробила аборт. А того хлопця вбили, бо він пішов у Равнополье до іншої дівчини, вона на один глаз була темна, а хлопець тої дівчини його лижнею вдарив прямо по голові.

Чи жили з Вами ваші батьки або батьки Вашої дружини?

Ми жили в великій хаті, а батьки на кухні жили. З її батьками. Я до неї в прийми пішов.

Чи допомагали діти батькам по господарству? Яку роботу доручали дітям?

Всьо время. Всьо время на полі ми були. Було мені вже 12 год, і я вже робив. До 12-ти год ми не робили. А в 12 год батька посаде на коня і за розпашок. Нема нам було коли розважатися, бо батько мав землю, і ми разом з батьком робили на полі. Коні були свої, і ми розпашкували подсолнух, кукурудзу, кавуни там були у нас на полі. Вже більший був – робив у колхозі на молотарці, комбайнів не було тоді. Привозили з поля такі не повозки, а гарби вони називалися, і повно там було снопів. Чоловіки косили, а жінки в'язали снопи. А тоді ті перевесла привозили до молотарки, там мужчина стояв і розкручував її. Коли мені було вже год 14, я вже у барабан подавав.

У які ігри грали діти до 12-ти років?

Бігали з колесом по дорозі. Колесо з плуга знімаєм, палку туда – і оце наша машина. Бігаєш з колесом, гуляєш так.

Скільки дітей було у Вашій родині?

В мого батька було троє дітей, і в мене троє.

Як зверталисъ до страших у Вашій родині: на «ти» чи на «Ви»?

Мої мені кажуть «тато», «мамо», та й усьо. Ми батьків на «Ви» називали.

Як і у Вас стосунки з сусідами?

В мене є круподьорка, що дере зерно, я вони мені приносять, я їм допомагаю.

с. Скосарівка

МАТЕРІАЛЬНА КУЛЬТУРА

Дехтярьова Тетяна Семенівна, 1936 р.н., вул. Воровського, 30.
Записали: Котова Г.С., Білочук І.В.

Одяг

Які були жіночі сорочки?

Були вишиті сорочки гладью, а край сорочки вишивали, спереду зав'язувалася на китиці, пазуха була розрізана спереду, без коміру.

Який орнамент вишивки був присутній на сорочках?

Квіточки, листочки.

Якими нитками користувалися для вишивання?

Муліне.

Чим відрізнялися святкові сорочки від буденних?

Буденна була простіше вишита, на ній було мало вишивки. Святкова сорочка, особливо у мужчин, була розшита дуже ярко.

Що було орнаментовано?

Манішка, манжети, плечі.

Чи відрізнялися вишивка на чоловічій сорочці від жіночої?

Чоловічу сорочку вишивали хрестиком, а жіночу гладдю. Чоловічі сорочки вишивали тільки чорними та красними нитками, а жіночі – різноманітними.

Скільки сорочок мала жінка?

Як яка, багата мала багато, бідна – одну.

Чи тримали на смерть шлюбну сорочку?

Конечно тримали, а чому не знаю.

Чи дарувала молода сорочку молодому?

Обязательно.

Якими були спідниці?

Ми не носили запаски, а юбки. Край був вишитий. Шили обширні спідниці, вони були призібрані, збоку були на зав'язках.

За допомогою чого трималася спідниця на стані?

У кого на ґудзиках, у кого на пов'язках.

Чи носили фартух поверх зшитого одягу?

Обязательно, шили обикновено як і тепер шиють фартухи. Він складався з нагрудної частини, шили ширші кармани, фартухи були більш обширнішими, поділ робили круглим. Святковий фартух жінки обшивали кружевом. Колір був білим.

Яку білизну носили?

Ви носите зараз бюстгалтери, а за наше дитинство мама нам шила талійки – це такі сорочки, які були по талію та застібалися на ґудзики.

Чи носили фартухи з вовни?

Фартух з вовни не носили, хоч і вівці тут держали.

Чи носили жінки поверх сорочки безрукавки?

Менше носили, кофти були.

Яка була дівоча зачіска?

Дівчата робили дві коси та закручували її вінкоподібно, інші дівчата заложували як корзинку. А дівчата ще носили просто одну косу.

Чи вплітали квіти у коси?

Обязательно, рози більше вплітали. Ромашка була.

Які вінки плели дівчата?

Вінки плели з ромашки, з кульбаби. Потім пішли бумажні віночки, а на нашому випуску були бумажні квіти.

Чи робили кучері?

Якимось гвоздєм і прикручували, но не було таких парикмахерських, які це робили.

Як мили волосся?

Мили волосся, палили сонячник в кабиці – це була така піч. Збирали частіше подсолнух, та його попіль промивали гарячою водою декілька раз через марлю.

Якими були головні убори?

Бабки шили та й носили отакі чепчики, зроблені з матерії, на нього нашивали кружево, а де він зшивався, то там його вишивали.

Яке було взуття?

Постоли. Виготовлені так: вичинялася кожа корови або коня, зверху обшивалися. Були невисокі, суцільні без підошви. Вони були дуже легенькі та удобні. Були м'які празднічні.

Чи було представлено ткацтво у вашому селі?

Так, багато хто ткав пілки. Були верстати.

Поселення

Як виникло село?

Колись тут були голі степи, а потім почали приїздити батраки, які тікали від панів. Вони були косарями, звідси і назва села.

Звідки знаєте?

Читала книги, і бабуся розповідала.

Чи знаєте час виникнення? Звідки знаєте?

В кінці XVIII ст., приблизно 1783 року, але точно я не знаю.

Чи приєднувалися до вашого села переселенці?

Переселенці були, і дуже багато.

Звідки переселялися?

З інших областей України – Черкаська, Вінницька. Наприклад, я знаю таких переселенців, як Н.Лисиця, О.Шітловська, С.Бібик.

У зв'язку з чим?

Переселялися після війни.

Якщо є переселенці, то як вони розселені?

Для них була побудована окрема тераса, зараз це моя вулиця.

Які вам відомі назви окремих частин села?

Є стара і нова Скосарівка, Мартиновка – названа на честь пана, який там жив, Мартинов. Раніше було 2 хутора – Веселий і Ілинівка. Потім вони з'єдналися в одне наше село, а Млинівка розпалася взагалі.

Які природні умови села та околиць?

У нас взагалі степи, але є річка Тилигул, був великий виноградник. Там ми рвали виноград, сушили його, а зимою варили з нього компот.

Як виявлений центр села?

Там всі адміністративні будівлі.

Які будівлі є в центрі?

Там є будинок культури, контора, школи.

Сучасне сільське житло

Яку назву має Ваш житловий будинок? (хата, хижа, будинок, фазенда, котедж, іншу).

Спочатку були землянки, а потім хати. Просто хата або глинобитна хата.

Коли збудоване Ваше житло?

Ми будували свою хату зразу після війни.

Як Ви вибирали план свого житла?

Строїли самі і планували також самі. Для того, щоб строїти хату, приходили всі сусіди, це зараз будує кожен сам.

Як робили фундамент?

В моїй хаті фундаменту не було, робили невеликий підкоп і все. У нас же не було каменя.

Стіни?

Накопували землі, лили воду, кидали солому, місили (граса) і робили хату. Потім почали більше завозити глини, соломи і робили обкати з яких будували хати, які зараз стоять лише поштукатурені.

Стеля?

Ставились сволоки з акації, але її важко було дістати. Встеляли комишем, а потім стелили багато попелу і замастювали глиною.

Дах:

Форма?

Форма двухсхила.

Матеріал покриття?

Ставили крокви і накривали соломою, комишем. Ті хати, які були під комишем, були набагато теплішими.

Кількість приміщень:

У мене була 1 кімната, сіни, кухня і комора. Але хата була дуже маленька.

Вхідні двері: виходять безпосередньо на двір, у присінок, у ганок, у веранду, у галерею, інше...

В мене двері виходили з сін на двір, а потім я пристроїла веранду.

Скільки в житлі дверей, крім вхідних, і які приміщення вони сполучають?

В моїй хаті скрізь були двері. Ще й зараз в сінах стоять ті, колишні старі двері.

Система опалення:

Груба і піч. Повернутися через це не було де.

Якщо є в житлі традиційна піч, то як вона використовується?

Була піч в хаті і на дворі кабиця. Палили в печі соняшником і пекли хліб. А коли палили соломою чи бур'яном, то їсти варили.

Система освітлення: Яка кількість вікон?

В одній кімнаті було 3 маленьких вікна.

Чи є на вікнах віконниці?

Ні, ми просто замастювали глиною.

Садиба – двір

Яку назву має садиба?

Взагалі говорили просто – двір.

Кількість та розміри земельної площі Вашої садиби.

В мене 16 сотих городу і 8 двору.

На якій землі зводили житло для новостворених родин члени вашої сім'ї?

Молоді жили в новій хаті, яку строїли поруч з батьками, або зразу їхали кудись далеко.

Чи є перед житлом, що виходить на вулицю, квітник, палісадник з кущами бузку, калини. тощо?

Так, звичайно є.

Який вигляд має огорожа, яка відділяє садибу від вулиці?

Зараз у мене старими штахетами зроблено, а раніше з комишу плели паркан маленький. Бо нікого не боялися, що хтось перелізе, а це тепер все крадуть.

Кількість господарських споруд двору, їхнє призначення та назви.

Я зразу як строїла хату, побудувала сарай, погріб і літню кухню.

Народна землеробська техніка

Яке землеробське знаряддя називалося рало?

Рало було для орання землі.

Яку худобу, скільки числом запрягали до цих землеробських знарядь? До якого часу це ще вживалося?

Запрягали коней, волів, корів.

Які ще традиційні знаряддя використовували в селі для ручного обробітку землі, догляду за посіяним (лопата, сапка, вили тощо)?

Ми користувалися лопатою, сапою, вилами, граблями.

Які знаряддя праці використовували в селі для збирання зернових, сіна, огородніх культур? Перелічіть їх.

В городі все робили руками діти і збирали також руками. Сіно косили спеціальними косілками, а заді йшли жінки і в'язали в снопи, а потім складали в копиці.

Для яких сільськогосподарських робіт застосовувалася коса?

Косою в нас косарі в полі скошували траву. Робили заготівлю худобі на зиму.

Що робили з косою, щоб вона була зручною при косьбі? (точили, клепали, на чому)?

Косу потрібно було клепати, і обов'язково точити, щоб вона була гострою і добре скошувала траву.

Для яких робіт використовувалися колись граблі? А зараз?

Граблями стягували сіно на полях, громадили город. А зараз так само застосовують, як і раніше, лише на полях працюють новою технікою.

Для яких робіт використовувалися колись вила? А зараз? Вони були усі однакової конструкції? Чим відрізнялися?

Вилами накидали сіна на машини, перевертали його на полі, щоб краще висихало і не парилося. Після війни копали городи. Зараз вилами працюють лише на полі, а для скопування городу є лопата.

Колективна допомога

Що ви можете розповісти про колективну допомогу під час голоду 1946–1947 рр.?

Після війни була колективна допомога. В нас була коровчина, мама запрягала її з ярмом. Все було розбито та розрушено. Робили більше жінки, який міг бути урожай, якщо так оброблена земля. Ми малі ходили босі й голі, але з малих літ привчалися до праці. Косив голод, але ми старалися помагати особено в селах. Сильно багато дітей відправлено до сіл з дєтдома, і вже хто як міг допомагав, кожна людина допомагала другій, у нас залишилася остання хлібина, так ми її віддали сиротині. В нас дома були двоє з інтернату, колхоз їм що могли виписували, щоб їм було, що їсти. В школі варили їжу дітям, ми йшли в школу з кувшинчиком, коли поверталися, то я ждала маму, щоб вона поїла, а мама то як мама: дві ложки з'їла і все дитині, вона була пухла до пояса в 47 р. Нас виручала корова, весною вже у нас оставалися в діжках помідори квашені, мама розбавляла їх водою і варила суп, а з ячменю ми пікли коржики – це така в нас була їда. Така в нас була допомога, що в школах варили. Ніхто не помер з голоду.

ТРАДИЦІЙНА СІМ'Я ТА ШЛЮБ

Головченко Тамара Петрівна, 1939 р.н., вул. Леніна, 32.

Записали: Носуленко Н.В. та Тишевич О.В.

Знайомства. Підготовка до шлюбу

Як відбувалося знайомство між дівчатами та парубками у вашому населеному пункті?

Знайомства відбувалося на танцях, на свайбах, на вечорницях.

Чи відбувалися у вашому населеному пункті вечорниці? Як вони називалися (вечорниці, вечурки, досвітки тощо)?

Так, відбувалися. Вони називалися вечорниці.

Якщо так, то хто їх організовував, де вони відбувалися (в когось удома, у спеціально орендованій хаті, іншому приміщенні, клубі тощо); чи відбувалися вечорниці у визначений час (за календарем – на дні Катерини, Андрія, Меланки, Василя, Різдво, Великдень тощо)? В який час вечорниці не дозволялося проводити?

Вечорниці організовували хлопці і дівчата. Вони відбувалися у когось в дома. Дні свіданія були – середа, субота та неділя. Також вечорниці були на святва – Катерини, Андрія, Меланки та на Різдво. Особливо було цікаво було на Андрія. Ми в цей день гадали на хлопців, брали капець і кидали через хату в який край впаде носком, відтіля й жених буде. Писали різні імена і ставили попід голови, і витягували потім одну із бумажок, на якій було імя, яке імя витягнеш так і буде зватися твій жених. Робили булахи із тіста, із трьох керниць носили воду ротом, потім цією водою замісювали балабухи і ставили їх на землю, запускали собаку, чию булабуху першу вхопить, той перший заміж вийде. Вечорниці не відбувалися коли піст.

Хто мав право ходити на вечорниці (неодружені дівчата, парубки (з якого віку?), одружені молоді чи старші люди)? Хто не мав права приходити на вечорниці?

Тоді після війни знаєте, який вік був, різний, тому ходили на вечорниці великі й малі. Всі мали право приходити. Коли хотіли тоді й закінчувалися вечорниці перед ранком. Батьки вимагали повернення дітей за певного часу, якщо не приходили вчасно то батьки закривали двері. Було таке, що вечорниці тривали до ранку. Батьки до цього ставилися дуже погано, ругали нас. Так мали право приходити не місцеві. На вечорницях прали кружелі, розповідали анекдоти, грали в різні ігри. Непристойним вважалося пити. На вечорницях співали дуже багато пісень, наприклад: пісня «Цигани» (На тім боці, на тороці цигани стояли), пісня «Люба та мила». Частушки: «Я частушки вам спаю модные и фасонне, и при этом господа, будьте вы довольные». «Я частушок много знаю никого не научу, я з мыленьким не гуляю, но подругу разлучу». «Вы подрушки верьте, что мальчики чертей боятся, клянуться, а потом смиются, а дівчата тоже на чертей похожи, любот абажают, а затем страдают»

Чи траплялися випадки втрати дівчиною цноти? Чи існували назви на позначення таких дівчат?

Так такі випадки траплялися вони й тепер є. Таких дівчат називали повіями, а то люди сміялися з таких дівчат. Їх ніяк не карали, а батьки кричали, били. Тепер хлопець з дівчиною знайомляться в барах.

Укладання шлюбу

Як колись у вас відбувалося сватання? Кого просили бути сватами? Чи існувала попередня домовленість між батьками молодих та самими дівчиною та парубком про сватання?

Сватами кого хотіли того й вибирали. Прийшли свати й питалися: «Чи є у вас телиця на продаж». Якщо відповідали, що є, то свати заходили до хати, а якщо ні то не заходили, і це вважалося відмовою. Коли саме відбувалося сватання я сиділа за грубою і довбала її. Попередня домовленість звичайно існувала. До нашого часу не зберігся обряд сватання у гарній формі, як це було раніше. Ну зараз процес такий: теж приходять свататися, буває спочатку без батьків приходять, іде тільки жених із старостами до нареченої. А потім на домовляння вже йдуть батьки. Перев'язують хустками сватів, дівчина женихові кидає платок.

Як зараз молоді люди повідомляють батькам про плани утворення сім'ї, як відбувається знайомство батьків наречених? Чи укладаються зараз шлюбні угоди, в яких достатньо чітко обумовлюється майно, що передається молодій сім'ї від батьків? Хто є свідком при укладенні такої угоди (чи вона засвідчується нотаріусом)?

Зараз молоді ставлять своїх батьків перед фактом. Ні, шлюбні угоди в нас не укладаються.

Як люди ставляться до ситуації, коли після домовленості про весілля, змінюються плани і весілля не відбувається? Кого вважають винним? Чи є форми відшкодування моральних,матеріальних затрат стороні, якій відмовили?

Ну, посміються люди, побалакають про це. Вважають винним, того хто зірвав весілля. Немає ніякої форми відшкодування.

Як ставилися до шлюбів між дівчиною і парубком з різних за соціальним і майновим становищем сімей?

І тоді і тепер женилися на багатих, бідну ніхто не хотів брати, а зараз теж при виборі пари вщітують майнове положення.

У якому віці зараз вступають у шлюб молоді люди у вашому населеному пункті? Яка вважалася нормальною різниця у віці між парубком та дівчиною?

Коли хотять. Є випадки і після 9-го, і після 10-го класу, є случаї коли в 30 – год дівка незамужня. Нормальна разниця це п'ять років. Ні не обізательно парубок старший за дівчину, могла бути дівка старша за парубка на год, два.

Чи траплялися у вас випадки, коли у випадку смерті чоловіка його брат одружувався на його удові?

Так траплялися в нас такі випадки.

Чи є певні особливості у ставленні до дівчини, яка виходить заміж за чоловіка з дітьми від попереднього шлюбу?

Є певні ставлення ця дівчина повинна виховувати цих дітей, як своїх.

Чи були усталеними норми посагу – що давали за дівчиною при одруженні?

Придане давали дівчині – подушки, простінь, одіяло, а хлопцеві должні купить хату, щоб їм було де жити, а щас якшо батьки багаті то дають гроші на хату, або на квартіру

Вважається нормою чи швидше виняткоМ, коли молода сім'я, навіть живучи відокремлено, продовжує отримувати матеріальну допомогу від батьків (чи є певні умови, коли така матеріальна допомога вважається необхідною за яких умов)?

Зараз це закономірність. Батьки повинні допомагати своїм дітям.

Чи обов'язковим було батьківське благословення? Наскільки важливим зараз є ставлення батьків до майбутнього одруження дітей, чи обов'язкова їх згода на одруження?

Так благословення було обов'язковим. Батько з матірю виходили з віконою з хлібом. В руках батька був хліб, а в матері вікона. І так і благословляли. Так, зараз теж обов'язкове благословення.

Чи колись бралася до уваги думка (згода) дівчини при сватанні?

Так у дівчини завжди питали, чи хоче вона заміж чи ні.

Чи зараз відбуваються у вас обрядові дії, які нагадують традиційне сватання (візит сватів з хлібом чи іншими (якими) подарунками, застілля, обмін подарунками тощо), оглядини і т.д.?

Так обрядові дії відбуваються, ну не геть такі як раніше, але відбуваються. Приходять з хлібом сідають вечерять, обмінюються подарунками.

Чи можливе одруження між дальніми родичами? Між якими?

Так таке можливе. Між троюрідними.

Чи трапляються у вас випадки, коли молоді люди живуть разом без реєстрації шлюбу та без вінчання? В яких випадках це вважається прийнятним, а в яких ні?

Так тепер є таке. А хіба роспісь держе – совість держе.

Чи вважається у вас обов'язковим вінчання у церкві за умови державної реєстрації шлюбу?

Колись вінчання було заборонине, штрафували.

Чи траплялися у вас випадки, коли вінчання та весілля розділялися великим проміжком часу? Це були люди середнього, старшого чи молодого віку?

Зараз в основному все робиться зразу, на перший день весілля на другий вінчання. А колись не так спочатку грали весілля, а потім через время вінчались, хто не повінчався то тепер вінчаються.

Яке у вас ставлення до одностатевих сімей?

Я про таке не знаю.

Чи трапляються у вас випадки, коли разом живуть люди однієї статі, не пов'язані кровними зв'язками, складаючи, за їх словами, сім'ю?

В нас таких випадків немає.

Обов'язки в родині

Які обов'язки по дому традиційно вважалися жіночими, якими чоловічими? Чи спостерігаються зараз зміни в уявленнях про чоловічі та жіночі обов'язки по дому?

Я все виконувала, і за чоловіка і за себе. Знаєш якшо любиш чоловіка, то будеш робить і чоловічу роботу і свою, якщо він не має коли то хто за нього зроби. Та коли він сводне время то допомагав мені. Треба миритися і ділитися. А счас те саме.

Якою повинна бути поведінка жінки, коли вона приходить у дім батьків чоловіка? Чи повинна вона у всьому слухати свекруху? Чи може молода сім'я, живучи в домі батьків чоловіка (із ними) вести власне господарство?

Поведінка жінки в домі свекрухи повинна бути доброю, вона повинна була в усьому слухатись свекруху, допомагати її у всьому. Так може молода сім'я яка живе в домі батьків мати власне господарство.

Як у вас зараз ставляться до приймацтва? Яким є ставлення до чоловіка в родині його дружини? Чи повністю він залежний у своїх діях удома від волі батьків дружини та бажання самої дружини?

Ну в нас приймів дуже мало, всі хотять жити окремо, но якщо вже так виходить і чоловік живе в жінки то її батьки до нього ставляться добре, він від батьків не залежний, але слухатись їх повинен.

Чи спостерігається у вас тенденція до негайного відділення від батьківського господарства новоствореної сім'ї? Якщо так, то що для цього робиться?

Як хто. Буває зразу виділяються, якщо мають куди, а якщо немає куди не спішать відділятися.

У разі виникнення конфліктів між чоловіком і дружиною чи запрошується хтось із родичів, щоб допомогти у його вирішенні?

Ні, ніхто не запрошувався, молоді самі мирилися.

Чи можливі були колись розлучення і, якщо так, то за яких умов? Як зараз ставляться до розлучень? Як ділиться майно при розлученні? Чи беруться до уваги інтереси дітей при поділі майна?

Були можливі розлучення, ще й як. Наприклад якщо чоловік чи жінка загуляли. Зараз так само відносяться до розлучення як і раніше. Майно ділять пополам, діти при цьому не враховувалися.

У випадку розлучення батьків з ким частіше залишаються діти? Чи трапляється так, що діти залишаються з батьком (за яких умов)? Чи трапляється, що батьки ділять між собою дітей? Які форми матеріальної допомоги вважаються прийнятними з боку тієї сторони, яка віддає дітей іншій?

У випадку розлучення діти частіше залишаються з мамою. Так буває таке, що діти залишаються з батьком коли мати ханига. Ні дітей між собою батьки не ділять. Матеріальна допомога це аліменти.

Чи трапляються зради чоловіка чи дружини? Чи однакового осуду зазнають чоловік та жінка в разі виявлення зради? Кого у випадку зради вважають винним у ній? Як ставляться люди до сім'ї, в якій можливі зради між чоловіком і жінкою? Чи є причини, які можуть виправдовувати, з точки зору сторонніх, сімейні зради?

Так, зради трапляються. Осуждають однаково, що чоловіка, що жінку. У випадку зради вважають винним того, хто змінив. Сім'ю в якій є зради обсуждають. Ні, не має ніяких причин, які їх оправдовують.

ВЕСІЛЛЯ ТА ПОВ'ЯЗАНІ З НИМИ ЗВИЧАЇ

Дзюбенко Валентина Миколаївна, 1944 р.н., вул. Леніна, 17.
Записала: Чокан К.П.

Ви місцева? Тут народилися і виросли?

Так, мати Мартиновська, а батько Скосарівський.

В якому році виходили заміж?

У 1964.

Де ви познайомилися з чоловіком?

Я скосарівська, він – мартиновський. У клубі.

Зі скількох років дівчатам дозволяли ходити в клуб?

Після 7-го класу, як пішла коров доїть бігали в клуб співати, танцювати.

Зі скількох років починали гуляти з хлопцями?

15–16 я була не погана, почали хлопці приходити.

Чи довго ви зустрічалися перед весіллям?

Так, довгенько. Свальба була зимою, 23 января.

Як проходило сватання?

У суботу він прийшов з двома сватами: чоловіком тітки і другом. З собою приносили хліб. Я була у іншій кімнаті, сховалася. Довго їх чекали, був сильний дощ, думали не прийдуть.

Чи перев'язували сватів?

Так, тоді платки були модні з китицями, а жениху платок на тарілку поклала він забрав. Він в карман забрав додому, ми як поженилися я носила його.

Чи домовлялися на сватанні коли справляти весілля?

Так, домовлялися.

Чи їздили на оглядини?

Були, були приїздили. Це було після сватання, до весілля. У нього мати лише була, у мене батько погиб на війні.

Був договір чи оглядини?

Оглядин я не пам'ятаю. Батьки домовлялися.

Як у вас кажуть: весілля, свадьба чи якось інакше?

Свальба. Завжди казали. Вообще мішаний розговір. Кажуть: «ідем на свальбу, а не на весілля».

Про що домовлялися батьки, коли зустрічалися?

Не помню. Може де будемо жити, скільки гостей буде на свальбі.

Родичів перев'язували?

Так, перев'язували тоді.

Про придане домовлялися?

Та я сама собі заробила, я тоді дояркою робила. Я пішла в 15 год, після 7 класів. То я собі справила і гардіробчик, і пілочки і зановєсочки, все. Там вбрала хатинку. Я собі все приготовила і подушки.

Чи пекли коровай?

Так, запрошували жінку, яка дуже добре вміла пекти.

Її якось називали: коровайниця?

У нас так не заведено.

В який день пекли?

У четвер. А в суботу кликали на свальбу.

Хто приходив пекти коровай?

Ця жінка і всі приглашоні помічники. Це жінки які замужні, гарно живуть з чоловіками.

Скільки їх було?

5–6.

Чи приносили щось із собою?

Хто сахар, хто муки, яйця.

В чому вчиняли і місили тісто?

У ваганах дерев'яних. Тісто було здобне, солодке. Клали гроші.

Нащо це робили?

Не знаю. Мєлочь кидали.

Ще щось клали?

Яйця цілі помиті зі шкарлупою.

Якої форми був коровай?

Круглої.

Прикрашений?

Так. Вєтками: отако з вишні виломували деревце, обмотували тістом.

Як його називали?

Не знаю.

Білим змащували коровай?

Так, і гільця біленьки були.

Що ще випікали?

Калачі, шишки, гусочки, які стояли біля молодих на столі.

Чи вставляли ще щось у коровай?

Свічки.

Місили парами? Їх перев'язували?

Так, обязательно перев'язували. Мати.

За пояс чи за руку?
Не помню, знаю, що перев'язували.
Чи були нанашки?
Так, були. Хресні батьки.
Хто запалював свічки?
Чи світилки чи нанашки.
Скільки випікали короваїв?
Один великий, два маленьких.
Нащо маленькі?
Як туди йшли до його хати брали замість хліба.
Малий був точно такий самий, як і великий?
А як же, і прикрашали, і змазували.
Що робили з другим малим короваєм?
Розрізали та людям давали, як не хватало.
Коли і як ходили запрошувати?
У суботу. Йшли дівчата-дружки, штук 4. Я вдівалася в нєвєсту і ми йшли кликали по селі.
Що казали?
Приглашаєм батько і мама на свальбу.
Чи мало значення, кого запрошувати першим?
Конечно мало, родичів першими.
Ви самі купляли сукню?
Так купляли матеріал і шили у селі.
Ви йому щось купляли?
Ми разом їздили в Одесу. Він собі сам купляв костюм, а я собі матеріал на плаття. Кольца тоже купляли разом.
Коли розписувалися?
В той день, як робили свальбу.
Де розписувалися?
У нас у клубі.
Хто одягав в неділю зранку?
Дівчата приходили, садили на подушку.
Чи чіпляли на сукню якісь обереги?
Ні, не чіпляли нічого.
На чому приїздив за вами жених?
На машині.
З ким приїздив?
З старостами, родичами, договоряємся скільки гостей. Нанашки були.
Як називали хлопців з боку молодого?
Шафери.
Старостів і нанашок перев'язували?
Да, да тоді обичай був перев'язувати.
Хто його зустрічав біля воріт?
Мама стрічала з двома хлібинами і віконою, і вн з двома хлібами був. Вони обмінювалися хлібами.
Він вас викупляв?
Так, у дружок. Я була в іншій хаті.
Шафери у дружок букетики викупляли?
Да, викупляли. Вона дає букет, а він гроші.
Ви женіху букет чіпляли?
А як же. Він не викупляв.
Як виходили з хати вас мама посипала? Чим?
Так. Житом, конфетами, копійками.
Ви розписуватися разом йшли?
Да, ми йшли пішки. Всі приглашоні йшли сзаді.
Назад повертались тією ж дорогою?
Тією ж.
Свальбу гуляли на дві хати?
Да.
Його батьки до вас приїздили?
Ні, батьки були дома.
Хто зустрічав після розпису?
Мама з хлібом, не знаю хто за тата був. Рушником перев'язала руки і завела за рушник у хату.
Щось підстеляли туди, де ви сиділи?
Кожух.
Скільки столів було?
Три.

За яким дарували?

За третім. У нас калачі давали, називали приглашонних: «така-то така на квіточку на горілочку» і тоді дарують гроші чи що там.

Що давали крім калача?

Калачів пару, якщо подружжя, і кусочок коровая.

Хто різав і роздавав коровай?

Старший шафер. Він запрошував дарувати.

Хто за столом розпоряджався?

За столом розпоряджався староста.

Чи були з вашого боку хлопці?

Були два, та не помню як вони називаються.

З його боку дівчата були?

А як же. Світилки.

Що вони робили?

А я знаю.

Хто зустрічав в домі молодого?

Мама і хтось за батька з хлібом. Ми з короваєм малим. Заводила за рушник. Садовили на кожух.

Хто знімав фату?

Сама знімала, як лягала спати.

Де ви ночували?

У сусідів, бо там ніде було.

Молодь і старші гості гуляли однаково?

Так. приходили на одне врем'я і до кінця гуляли. Поки не подарують.

В який день гуляли весілля?

У неділю.

Скільки днів?

Два.

Чи приносили щось із собою на другий день?

Так, хто вино хто водку.

Молодь на другий день приходила?

Я не помню, наче не було. Тоді тільки жонаті приходили.

Були ряджені на другий день?

Ні.

Чи демонстрували чесність дівчини?

Ніхто не показував.

Фартушки пов'язували?

Так, мама дала щоб ми пов'язали. Вона сиділа, а ми хазяйнували.

Чи купали батьків, як вони одружували останню дитину?

Ні, тоді не було такого звичаю.

Чи карали якось тих, хто спізнився на другий день?

Так, наливали штрафну.

Тоді вінчалися?

Ні, не вінчалися, комсомольці.

Чи міг хлопець після сватання приходити до дівчини ночувати?

Можна було.

Батьки дозволяли?

А він сильно питав, чи я питала. Приходив, залишався.

Як називали дітей, які народилися не в шлюбі?

Байстрюк.

Виходила потім заміж?

Так.

З якого року називали старою дівою?

Мабуть 25–30 років.

Чи були прикмети щодо весільного вінка?

Так, нікому не можна давати, а я продала.

Ви з другим чоловіком розписані?

Ні, ми живем гражданським браком вже 31 год. З першим офіційно розлучилася та прізвище не міняла.

Чи казали щось люди?

Що він хлопець взяв мене. У мене кавалерів було, і жонатих.

ПОХОВАЛЬНО-ПОМИНАЛЬНІ ЗВИЧАЇ ТА ОБРЯДИ

Горб Стефанія Стефанівна, 1937 р.н., народилася в Тернопільській обл. Проживає в Скосарівці з 1956 року по вул. Ворошилова, 4.

Записав Гетьманець С. А.

Які прикмети віщують смерть наяву?

Знаю, що коли собака виє повертаючись мордою до землі, то це означає, що у цему дворі може померти людина. Було таке, що і плмирали. На моїй пам'яті було, що собака так вила і через кілька днів у тому дворі помер чоловік. Попугайчик ще кричить, поховаю, поховаю. Це тоже вірна прикмета, що людина у тому дворі де він кричить скоро помре. Особенно плохо як він сідає на дерево, коло самої хати або на хату і отак кричить. Люди його ганяють, та дітям кажуть, щоб гнали подалі, бо як птиця буде довго кричати, то накличе смерть на цю хату. У сні буває привидиця чоловік покійний або родич який, що давно помер. І от як він починає вас кликати за собою, то йти не можна, бо забере з собою на той світ.

Чи можна якось запобігти смерті?

Як же їй дитино перечити. Вона прийде і забере тебе з собою. І нічого ніхто не зможе зробити, бо ніхто не бачe її і не чує як вона приходе. Було у нас таке. Один чоловік цілий день трудився, усе було добре, не жалувався. А потім увечері приліг і вмер. І нічого ж не предвіщало ту смерть. А от вмер і всьо. І не спитала смерть ні в кого, чи можна його забирати, чи ще оставити щоб жив.

Як прощаються з вмираючою людиною?

Як. Приходять і говарять, щоб простив він їм образи. Прощення просять. Плачуть. Питаються на кого він їх покинув, для чого покинув, як же вони тепер жити будуть. Інші ж мовчки прийшли, постояли, щось пошептали, тай вийшли. Не можу я усе вам сказати, бо ж ніхто не стоїть і не слухає, як і хто прощається.

Чи знаєте, як можна полегшити агонію чи смерть?

Чим же її полегчиш. Людина вмирає і по гріхах своїх має. Як грішив усе життя, та робив усім людям погано, то й вмирає тяжкою смерттю. Кажуть, що свічку дають таким людям, вікна відекривають, щоб душа могла вирватися з тіла. Як відьма помирає, а помира вона тяжко, то стелю іноді пробивають. А свічку, як її дасиш, як людина не при розумі і мечиця. Не вдерже вона свічку.

Хто за правилами обмиває, наряджає померлого?

До чоловіка обмивати кличуть чоловіків, а до жінок жінок.

Як у вас кажуть на саму померлу людину?

Покійник.

Яким має бути одяг померлого?

Та який, як у живого так і в мертвого. На мужика костюм одівають, а жінку у юбку та кофточку світленьку, платочок на голову або білий, або квітчастий одягають. Дівчину яка була неодруженою одівають як нєвєсту, плаття свадібне, фату, віночок. А хлопцеві букетика чіпляють. На старість, на смерть збираємо собі одіж. Я уже наготовила усе у чому мене будуть ховати. Як же не приготовити, як тоді не знатимуть у що обрядити.

Що роблять з мотузками якими перев'язують ноги?

Вірьовки ці кидають у труну і ховають щоб ніхто не забрав, бо бувають такі люди, що забирають, а тоді щось роблять іншим, шкодять якось.

Як вони звуться?

Вірьовкою так і називається, як же її ще назвати.

Що робили з водою, якою обмивали померлого?

Воду виливали десь у таке место, щоб ні скотина ні людина не наступила. Лиють десь під самісіньке дерево, аж під стовбур. Або десь у кущах. Можуть вилити і під заборчик, але в такому месті, щоб ніхто не ступив. Кажуть, що бувають такі люди, що роблять щось плохе з тою водою. От як коло мене, у баби помер чоловік, так вона взяла і вилила воду, під чамурчик, але вода з гірки потекла до мене у двір. І перемежувала його на навпіл. Трохи ще й під поріг затекло, тепер живу на мертвій воді.

Куди кладуть померлого після обмивання?

Коли його вже помили, то кладуть на дві лавки, що стоять уздовж. Називаються вони троном. Застеляють їх рядном і ложать туди покіника.

У який бік головою?

Головою кладуть до вікони, а ногами до дверей, на винос.

Розкажіть про труну? Яка її місцева назва?

Домовина. Раньше красили синькою, розводили її у воді і красили. А тепер оббивають чим хтять. Хоча як був голод, то ніхто ті труни не робив. Помер чоловік, узяли целофановий мішок, запхали його туди і в яму. Та це ще добре було, а як десятком в одну яму загорнуть, і ніякого хреста, а потім шукай того діда чи брата.

Раньше труни у нас робили плотники. Заносили їм могарича, трохи грошей, і все. А тепер ніхто їх не робить. Батюшка робить у себе та продає, той що у Миколаєві живе.

Що саме кладуть на стіл, покуть?

Борщ кладуть. Свічку ставлять у баночку з пшеничкою.

Навіщо вішали рушники?

У нас вішали рушника на ворота, коли помирала людина. На кладовищи вішали рушник на хрест, і зараз так роблять.

Чи завішують дзеркало, зупиняють годинник?

Дзеркало завішують. Кажуть старі люди, що не можна держати дзеркало відкритим, коли у хаті покійник. Годинника одні зупиняють, інші не зупиняють. Деякі завішують, більшість ні. Коли помирає людина, то у нього зупиняється наручні часи. Чула, що декотрі люди заводять часи, коли несуть покійника ховати. А дзеркало завішували, щоб покійник не побачив, яким він став.

У який спосіб сповіщають людей про смерть?

У нас відкривають ворота, вікна та двері. Чіпляють на ворота рушника чи платок. А так, якщо покійнк довго умирав, то сусіди знають коли він помре. Тай приходять допомогти, з ним.

Коли і як у Вас голосять?

Плачуть перед тим, як приходить батюшка і править. Коли виносять покійника з хати. Коли йдуть до кладовища, то рідні плачуть. А як уже кладуть у яму, то тоді жінку ледь можна відірвати від труни.

Як довго можна плакати, тужити за померлим?

Я сину і зараз плачу за своїм хазяїном, і за батьками. Тужити можна довго, до самої смерті, деякі перестають відразу після похорону, а я плачу і тепер.

Що несуть з собою люди, коли ідуть прощатися з померлим?

Несуть квіти. Також приносять гроші та ставлять біля труни.

Чи можна залишати померлого самого?

Ні не можна. Коло нього хтось довжен сидіти. Частіше сидять жінки, наприклад старша в сім'ї. Іноді сидять і чоловіки, але не часто. Як треба кудись піти, то закривають двері, щоб кіт не зайшов.

Хто має сидіти біля померлого вдень і вночі?

Сидять жінки. Ночою сидять десь до дванадцятої години, потім розходяться спати. Хоча буває, що залишаються на ніч, жінка читає псалтир, родичі слухають, та споминають померлого.

Скільки ночей перебуває покійний у хаті?

Дві ночі, потім хоронять. Але це залежить від того, осінь це чи зима, чи літо. Хоч раніше люди, якось могли зберігти покійного біленьким та не смердячим і літом, а зараз не всі можуть. Грішні мабуть, більш ніж раньше.

Скільки днів «душа» у хаті на цім світі?

До дев'яти днів. Після цього вона виходить надвір і живе там до сорока днів, а потім люди брали розсипали свячений мак круг хати, щоб «душа» не могла пройти до хати поки не збере усі зернятка. А їх усі "душа" зібрати не могла, і після року життя надворі, покидала двір.

Коли приходить до хати священник?

На одинадцяту годину дня.

Якщо небіжчика перекладають у труну перед приходом священника, то чи кладуть у неї якісь речі?

Не кладуть, але дехто кидає гроші, улюблені речі.

Чи може прощатися з померлим вагітна жінка?

Ні не може, тому що дитина може народитися мертвою, або з вадами.

Чи стукають домовиною об поріг, коли виносять померлого на двір?

У нас такого не роблять. Лиш коли виносять надвір, то підкидають тричі, щоб душа могла швидше полетіти на небо.

Чи є звичай «перестеляти дорогу» від хати до воріт?

Так, перестеляли і перестеляємо, дорогу перед труною. Рядном, або дорожкою, або полотенцем широким. Перестеляємо і тоді коли ідемо на кладовище.

Як довго не можна було прибирати у хаті?

Я не прибирала до дев'яти днів. Декотрі і більше, а деякі два, три дні.

У якому порядку стає і іде похорон?

Попереду несуть вікону, за нею несли хреста, за ним несли вінки, потім ішов батюшка з пєвчими, а потім несли кришку від домовини і саму домовину. Потім вже йдуть родичі та інші люди.

Які знаєте прикмети щодо похорону, який іде селом?

Дітям малим не можна спати. Не можна переходити дорогу, бо кажуть, що сам тоді помреш. Не можна повертатися назад, а треба дождатись, поки пройде вже похорон. Бо таким чином виявляється неповага до покійного.

Чи заносять померлого до церкви?

У нас не заносили.

Що відбувається перед воротами кладовища?

А що. Зупиняються, батюшка править, а потім беруть труну та заносять на кладовище і несуть до ями.

У який спосіб опускають труну у могилу?

На канатах. Вони зберігаються у сторожа кладовища.

Чи кидають у могилу щось інше окрім землі?

Кидають квіти, копійки мідні.

Що роздають людям на кладовищі?

Калачики дають. Пряники та канфети роздають.

Як запрошують людей на посмертний обід?

Йдіть люди добрі на обід. Приходьте та пообідайте з нами за покійного.

У який спосіб чинять вертаючись до хати?

Миють руки. А потім вже йдуть до хати обідати.

Як розпочинається обід?

Спочатку батюшка возносить молитву, люди моляться з батюшкою. Потім вже починається сам обід. Обідати дають борщ, голубці, рибу. Сама перша страва на столі – коливо.

Що саме роздають людям на помин душі?

Дають калачики, полотенця чи платочки.

Чи сплять у хаті у після поховальну ніч?

Я спала. За день находилися, полягали тай поснули.

Чи носять зранку «сніданок» на могилу?

Носять те, що заишилося від обіду. Несуть рушника та в'яжуть на хрест чи пам'ятник. Потім його віддають людям, або зоставляють, щоб люди самі узяли.

Як справляють «дев'ять, сорок день, рік»?

На дев'ять днів кличуть скільки получится людей. На сорок день обізатєльно довжно бути сорок людей. На рік приглашають по возможності.

Чи роздають одяг померлого?

Так роздають, але тільки після сорока день.

Як відчувалася присутність душі померлого, як довго?

Я відчуваю свого чоловіка і зараз. Але раньше, бабка казали душа жила в хаті до сорока днів.

У які свята поминають померлих?

Поминають на Проводи. У поминальні суботи несуть панахидки у церкву.

З чого складається поминальний дар?

Калачик, полотеничко до нього чи платочок.

Як і де ховають тих, хто повісився, утопився?

Раніше ховали за кладовищем. Або у межах кладовища, але десь аж під заборчиком.

У який день року їх поминають?

Поминали у суботу, ту що перед Троїцею. Але рідні поминають їх і у поминальні суботи. Як же їх не пом'янути, люди все ж таки.

Жук Павліна Сергіївна, 1927 р.н., вул. Ворошилова, 9.
Записав Гетьманець С. А.

Які прикмети віщують смерть наяву?

Як собака виє. Кицька все время м'явкає. Ходе цілий день. Вона дає знати. Цілий день сидить на порозі, і так – няв, н-я-в. А собака сильно гавкає. Попугайчик прилітає начами (він же пугач). Пугач цілий день кричить, поховав, поховав. Ночами прилітає, сідає на дерево біля хати покійного і кричить. Коло порогу може сісти і кричати: поховав, поховав. І воно значить, що хтось у цьому дворі скоро помре, як не зігнати і дати йому кричати далі. Але люди зганяють. Кинув грудкою і полетіла смерть. А саме воно, пташечка така маленька, сіренька, сова мала. Круки буває летять над селом, і серед них є один такий великий. І оце він літа над селом, і якщо прислухатися, то можна почути як він теж віщує на покійника. От є ще на покойника сни. Якщо приснився покойник і він тебе кличе, то не треба йти, бо він тебе може забрати.

Чи можна якось запобігти смерті?

А як можна. Я не знаю, може хто і може. Хіба що не вмирати. Та вона все одно прийде і забере, як же од неї утікти.

Як прощаються з вмираючою людиною?

Буває друге говоре, а друге і не говоре. А прощаються як прощаються, як дуже рідні, то дужче. А як не дуже то і прощаються так, не дуже. Батьки плачуть. Питаються чого їх покинули на старість. Чого пішли так рано, на кого покинули. А як сини і дочки, то теж плачуть. А потім і забувають. Дивлячись як люблять батьків.

Хто за правилами обмиває, наряджає померлого?

Например, я вже 37 душ обмила на своїй жизні. Обмила 10 мужчинів, а то бабів мила. Обмивала чоловіків, жінок обмивала. Обмивать приходять чужі. Рідним не положено. А чого не положено не знаю, бабка казали, що не положено. Вобще як не має чоловіків, то чоловіка обмивають жінки. Жінок миють жінки. Але трапляється усяке, тож була, що жінок обмивають чоловіки.

Як у вас кажуть на саму померлу людину?

Та як називають. Коля чи Галя. А як є так і називають. Як є він покійник, так покійником і останеться.

Яким має бути одяг померлого?

Костюм новий, рубашка нова, туфлі нові. На смерть запасають одяг. Як же без цього. Як же його хоронити будуть. Жінку одягають у плаття нове, платок, юбку нову. Покривало роблять одне і друге, щоб накривати. Молодих дівчат нівестами наряжають. Вінок надівають. Фату. Ну все як положено. А хлопців наряжають костюм, букетик чіпляють.

Що роблять з мотузками, якими перев'язують ноги?

Вірьовки кладуться в труну. І Боже сохрани щоб хто взяв, ніхто не візьме. Потому шо не положено. Так старі люди казали, що це не положено. А що як, то беруть ці вірьовки та ховають у труну, чи прив'язують за ногу гудзиком і підсовують під покійника.

Що робили з водою, якою обмивали померлого?

Виливається у таке место, щоб ніхто не вступив, ні скотина, ні людина. Називають «мертва вода». Щоб не було болячок. От як я купала, то я не виносила, а виносили рідні, бо треба винести у таке место аби ніхто не втрапив туди. Хазяїн чи хазяйка, чи діти їхні.

Куди кладуть померлого після обмивання?

Ложать на лавку. Два часа ніхто нічого не робить. Тоді як два часа пройде, покойника миють і ложать на дві лавки чи дві доски. Як у мене чоловік помер, то дві доски поклали, застелили.

Розкажіть про труну? Яка її місцева назва?

У нас називають «Гробік». Оббивають. Полотно або красне полотно, синє або зелене, це від того хто помер жінка чи чоловік. А раньше синькою красили. Синьку розводили і синькою красили. Однаково було для всіх. Це тепер уже як чоловік, то синє чи зелене полотно. А жінці розове або жовте полотно.

Хто робив труну?

Тих хто робив труни плотниками називали. А за роботу платили, 10 рублів, 15.

Що саме ставлять, кладуть на стіл, покуть?

А шо кладуть на стіл. Тоді раньше картошка, борщ і капуста і всьо. А тепер уже накладають туди. Ставили свічки у пшеницю у стакан. І воду клали, щоб покійник на тім світі воду не просив.

Що саме з харчів ставлять для «душі померлого»?

Пшеницю валили. Канфетами вкрашали, коливо робили. Борщ варили. Водки стакан ставили з хлібом.

Скільки днів має стояти «вода для померлого»?

Вода стояла 9 днів. А хто як хоче, могла і 40 днів стояти. Я например поставила на 11 день, а Галя моя взяла…

Чи завішують дзеркало, зупиняють годинник?

Не скажу я чого дзеркала завішують. Годинники спиняли, а хто їх спинить, ніхто не спинить.

Що одразу роблять в господі, щоб смерть не зашкодила живим?

Двері зачиняли.

У який спосіб сповіщають людей про смерть?

Помер. Тоді воротів не було. Пов'язав рушником забор, а він плетений був з гілок, тай так. Пройшов по сусідах, чи вони самі сходяться. Отак і сповіщали.

Коли і як у вас голосять?

Не можу я сину це об'яснити. У 12 часов дня як обично виносять на кладбіще, та й голосять. А прощаються. Нащо мама ти покинула мене. Тай усе.

Що несуть з собою люди, коли йдуть прощатися з померлим?

Як приходять прощатися, нічого не несуть, нічого. Ну перехрестилися, прощаються. Попрощалися. Водою обливають так кричить за батьком чи за мамою.

Чи можна залишати померлого самого в хаті?

А чого не залишити. Якщо десь іде, то двері чимось підкладе. Рідня коло покійного сидить. Дочки, сини. А сидять як хто желає. Хто день і ніч. А хто тільки день. До 12 посидять, а тоді по домам, а хто старий та цілу ніч сидить.

Скільки ночей має «переночувати» померлий в хаті?

Як зімою, то воно довго може лежати. А як літом то швидко його хоронять, щоб не воняло.

Коли небіжчика перекладають до труни, що туди ставлять?

Кладуть подушку, пілку, картуза, кружку, ложку, щоб на тому світі було в чому бути.

Чи кладуть «запасний одяг» в труну?

Запасний одяг у труну не кладуть.

Чи може йти прощатися з померлим вагітна жінка?

Вагітній прощатися з покійним не положено. Вліяє на дитину. А як народилося, то можна, вона щітай та жінка вже пуста. Може йти на кладовище. А вагітна як схоче то може піти, а як не схоче не піде, її ж ніхто не заставе.

Чи стукають домовиною об поріг?

Може впасти.

Як домашні прощаються наостанок з померлим?

Ну попрощалися там у подвір'ї, поплакали. Що ж я можу більше сказати. Ото як у хаті попрощалися, винесли, у воротях стали, тай понесли. Ото взяли, винесли за ворота і понесли. Ну так прощаються, тай несем.

Як лаштують подвір'я для процесії?

У дворі платки в'яжуть, рушники.

Як і чим перев'язують руки носіям труни? Чи є звичай «перестеляти дорогу» від хати до воріт?

Платками шерстяними. Рушниками. Коливо на кладовище не несуть. Пілки чи одіяла беруть та перестеляють. Пройшли люди по ним. Їх піднімають і стелять знов, до самого кладбіща.

Що роблять в хаті після того як винесли померлого?

Тільки через 9 день у хаті витирається, та миється.

Скільки разів і у яких місцях зупиняється похорон?

Як близенько то разів 6. А як далеко, то багатенько. Коло хатів родичів зупиняються. Попереду йде хрест. Тоді вікона. Вінки їдуть. Тоді покійного несуть, і за ним вже люди.

Чи виносять люди до похорону, що йде селом, хліб?

Нє ніхто не виносе, нішо.

Чому не можна перетинати дорогу похорону?

Оце я не знаю, не скажу. А переходить дорогу процесії, обганяти, можна.

Що відбувається перед воротами кладовища?

Перед ворітьми постоять. Батюшка поправе, тай усьо.

У який спосіб опускають труну в могилу? Чи кидають у могилу щось інше крім землі?

Забивають коло ями. А тоді на рушники. Рушники находяться у однієї людини, на зберігання. У могилу гроші кидають. В кого є той кине, а нема та не кине.

Як запрошують людей на посмертний обід?

Просим на обід, до кого там, до Лєни чи до Галі. І так і назва є обід, та так і всьо.

Коли з похоронів вертаються до хати, то миють руки. У воротях стоять відра з водою, рушники висять. Тоді людей за стіл садовлять.

Як розпочинається обід?

На обід борщ і коливо кладеться. Для померлого кладуть борщ, ложку і вилку, стакан вина, хліб. І припрошують на обід. Петю чи ше кого.

Що саме роздають людям на помин душі?

Тільки на 40 день на поминки роздають. Дають на 40 день калачик, рушник, канфетів, булочку. Тепер купляють, а раньше пекли ми самі булочки, прісні.

Чи носять зранку «сніданок» на могилу?

Коли «Курити» то несуть. Щитається, що курить. Вина несуть, кусочок ковбаси, що там ще в тебе є. А там столик, ото сіли, поснідали тай всьо. Поправляли як ходили на 40 день. Поправиш його, гарненько обделаєш.

Як справляють «дев'ять, сорок день, рік»?

На 9 день картошка, таке. На 40 день борщ уже вариться, квасоля вариться, солянка робиться, голубці. На 9 днів просять 9 людей, та приходе трошки більше. На сорок днів довжно бути вже 40 душ нужно. А на рік вже як хочуть. Ті що яму копали, їх кличуть обізатєльно. Труженики щітається.

У які із цих днів дається поминальний дар тим, хто наряджав, ніс, опускав в могилу померлого?

Поминальний дар дається у той же день, що і обід. І на 9 днів дається, і на 40.

Ну там шо дають. Хто шо желає, які пряники, канфети, калачі, платки, рушники.

Як відчувалася присутність душі померлого, протягом якого часу?

Я їх синок шість душ поховала, а не одної так і не відчувала.

У які дні і свята поминають померлих?

Поминають когда він помер в який день. А вобще єсть субота поминальна, тоже. На Проводи за всіх вспоминають. В передріздвяний вечір поминають, носять вечерю.

З чого складається поминальний дар?

Коливо вариться. Пшениця береться замочується і вариться. Там рис вариться. Калачик береш із собою.

Як і де ховають тих, хто повісився утопився?

Тих хто втопився та рядом хоронять, а тих хто повішався то за кладбищем хоронять. Є спеціально їхній день для поминання. Перед Троїцею поминають. Туди де повішені батюшка не йде, а там де втопленики там править.

Як поминають тих, хто загинув на війні?

Ну а як же їх не вспоминати. У мене брат погиб і батько погиб на фронті. Так як усіх вспоминають, як усіх.

Що переповідають люди про нехрещених дітей?

Христять. Як. Наминають кумами, єслі не вспіли дитину похрестити, то на поминають кумами. Ну я принесла калач тобі чи шо небудь, і розказую що у мене померла дитина непохрищена, щас тебе буду брати за кума і за куму. Лишаєш калач, призиваєш повечеряти. Повечеряли і я довжина сказати, що ви вже хрещені батьки моєї дитини. Батюшка не приходе. А я можу нести в церкву, їх посвятити потім рознести і щитається що батюшка охрестив дитину.

ТРАДИЦІЙНІ КАЛЕНДАРНІ СВЯТА, ЗВИЧАЇ ТА ОБРЯДИ

Судзіловська Надія Григорівна, 1935 р.н. Живе в с. Скосарівка років десять.
Записала: Хомова Н.С.

Чи був звичай влаштовувати дівочі ворожіння на Катерини?

Ні, ми не занімалися.

Як святкували свято Андрія?

Ми не робили. Сестра Люба (1923 р.н.) займалася. Робили такі калабашки. Ходили до 9 кирниць. Подружки збиралися. Ходили до кирниці, набирали воду в рот і з води робили калабашки – коржики такі, кругленькі як горішок. В роті вода говорити не можна, а сміятися хочеться. Прийдуть заколотять тісто, кладуть в блюдечко чи тарілочку, приводять собаку голодну. Кладуть блюдечка на порозі і часов в 12 ночі. Чию візьме раньше, та скоріше заміж вийде. Дівки казали: «Бери, бери, Рябко. Ой щоб ти здох, чо мою не береш? Бери мою». Собака одну з'їла, другу – так і заміж виходили. А Любину взяв пожував, пожував та й кинув. Так вона заміж і виходила – один раз, другий. Перекидали взуття через хату, но не через кухню. Куди впаде, на яку сторону, туди і заміж вийде, в ту сторону. Її сапог в кізяк упав. Вона вийшла заміж, трохи пожила, він пішов на війну і до неї не вернувся, десь женився.

Як називався вечір напередодні Різдва?

Святий вечір.

Що робили з сіном на свята? Як його використовували пізніше?

Клали сіно (беру, дивлюся, яке краще сіно, не те шо скошене, а жнемо) на покуття, під вікону. Шостого до пів дня беру сіно, полотенечко на покутті коло вікони в кутку кладемо сіно, полотенечко, кладемо калачі, гостинці – горіхи, прянічки, кутя і узвар. Обов'язково. Сіно стоїть до Водохрещення, а потім даєм коровці.

Що робили на Святий вечір?

До вечірної зірки не їсти. А вечором сідаєм їсти.

Що було на столі?

Кутя, узвар, вареники з капустою, з картошкою могли бути, голубці. Все посне.

Чи забирали на ніч зі столу їжу?

На Святий вечір і на Голодну кутю залишали трошки: кутю, узвар, оставляли ложку. В ці дні прилітають духи померлих.

Коли носили вечерю?

Вечеру носили у другій половині дня 6-го числа. Носили в платочку 2 калачі, прянічки, канфєти. Спочатку носили своїм кресним, тоді бабушці, менші до старших носили (менший брат несе вечеру старшому брату, менша сестра до старшої сестри). Приходили і казали: «Добрий вечір. Будьте здорові з Святим вечором. Просили мама й папа на вечеру і я вас прошу». Приглашали за стіл. Хазяйка розв'язувала платочок, міняла один калач, забирали гостинці, що там були, кладе своє, що там має. Це вже обмін хлібом.

Хто має перший зайти в хату на Різдво?

На Різдво і на Новий рік завжди мужчина. Якщо зайде жінка, то кажемо даже не являйся. А якщо прийде жінка, то це придвісник такий на хвороби, невдачі. Якісь негаразди на протязі року.

Як називався вечір перед Новим роком?

Маланка.

Коли ходили колядувати?

Колядували 7-го числа. Всі колядували: діти, дорослі, молодь. Приходили і казали: «Позвольте колядувати». Отвєчали: «Колядуйте», а може «Вже колядували», або «Нема що давати».

Які ви колядки знаєте?

«Нова радість стала, яка не бувала
Над вертем звезда ясна у весь світ засіяла.
Пастушки з ягнятком перед тим дитятком
На колінка припадали та Бога прославляли.
Ой, царе, наш царю, небесний владарю.
Даруй боже літа многі тому господарю і його господині.
Щоб і хліб родився, щоб і скот плодився
Щоб наш хазяїн ні в чом не журився.
Добрий вечір.»

«Ішов Господь дорогою,
Зустрів дівку із водою,
Дай, дівка, води пити
Смаглі вуса окропити.
Ой, не дам води пити,
Бо це вода нечистая.
Сама, дівка, ти нечистая,
А вода пречистая.
Девять синів породила
І у цій воді потопила.
А ти, дівко, не лякайся,
Йди до церкви сповідайся.
Поки дівка до церкви дійшла
По коліно в землю ввійшла,
Поки дівка сповідь взяла
На нюю сира земля впала.»

Колядники перевдягалися?

Перевдягалися ті, хто ходили з Козою. Вдягалися в Козу (шерстю вверх), на диби ставали, хто як міг. Це вже постарше ходили.

«Ой учора ізвечора
Пасла Маланка два качура.
Пасла пасла припасала
до Василечка примовляла:
Василечьку мій миленький...»

«Щедрий вечір, щедрівочка,
Прилетіла ластівочка,
Стала собі щебетати,
Господаря викликати:
Вийди, вийди, господарю,
Подивися на кошару,
Всі овечки покотились,
Коровки потелились».

Вони (з Козою) вже приходили і знали, що гостинці під подушкою, і вони прибирали, знаходили гостинці.

Голодна кутя?

Цілий день не їли, а як вечір мама заходить приносить кутю в мисці. А діти сидять під столом і квокчуть: «Кво, кво», щоб скоріше квочки сідали. Мама щось ще повинна говорити. Голодна кутя більш скромніша.

Чи ходили посівати?

На Новий рік: «Сію, вію, посіваю, з Новим годом поздравляю». Посівали пшеничкою (житом це більше коли входиш в новий дім перший раз, то посівали).

Чи існував звичай «чіпляти колодку»?

У 1957 році біля Гандрабур хутір Зірка за Новоандрієвкою. Збиралися хлопці дівчата. Нежонатим хлопцям перев'язували руку рушником і це казали колодку вчепили. Сама дівчина вишивала рушник.

Як називалась остання неділя посту?

На вербну неділю пеньочки нарізали, кілочки з верби і вербичку. Не іву, тільки вербу. І водичку тоже святили. А потім приносили вербу. Приходить додому: «Не б'ю, верба б'є, за тиждень Великдень, недалечко червоне яєчко. Будь багата, як земля.» Клали біля вікони, де корова. Обов'язково треба цією гілочкою перший раз виганяти корову в череду.

Як називалися великодні яйця?

Крашанки, писанки робили мало.

Як святкували Пасху?

Качелі батько робив тільки на Паску, діти чекали. Приходили дівчатка, каталися.

Як називалось свято Трійці? Як святкували?

Троіця, Зелені празники. Першу траву, перші квіти квітчання вербою не квітчали, клен, липа, тополя, чепчик, чебрець на пол кидали. Траву на горищі, зберігали, як корова втелиться, стелили. Гілки носили до річки і просили у всевишнього дощ.

Як святкували Маковея?

Святили трійцю (7 маківок, майори, чорнобривці, астри, миколайчики (від зубної болі), всі лікарські рослини. Приносили клали коло вікони. Потім, якщо в середині болить – щіпнеш ту рослинку, голова болить – ту квіточку в чай.

Як святкували Спаса?

Святили яблука, груши, мед, виноград, пиріжки з яблуками. Робили манджу (сині, перець, помідори: овощне рагу).

Які звичаї і обряди пов'язані зі святом Дмитра?

Казали: «До Дмитра – дівка хитра», бо в піст не можна одружуватися.

МІФОЛОГІЯ

Тіторенко Марія Федорівна, 1928 р.н., вул. Леніна, 20.
Записали: Карастан О.К., Арнаут В.І.

Були у вас раніше відьми, ворожки?

Колись може й були, а які були вже повмирали.

Що вони робили людям?

От корів молоко одбирали.

Коли вони найчастіше шкодили людям?

Завжди вони корів портили. Вони старалися обідіти людину, не хороше зробити.

Як вони виглядали, яку зовнішність мали?

Коли вони проходили, то глибоко і з ненавістю дивилися в очі людям.

Як можна було впізнати відьму?

Коли несли покійників, вони завжди стараються йти поруч з покійником, щоб взяти мотузку, якою перев'язали ноги покійника. За допомогою цієї мотузки вони шкодили людям.

Могли допомагати людям, чи тільки шкодили?

Як я знаю, тільки шкодили.

В який час вони були особливо небезпечними для людей?

Якщо вона хотіла робити шкоду, то робила. Я бачила, як вона ходила за коровою і щось промовляла, ходила від перехрестка до перехрестка.

Як можна було захиститися від відьом?

Від них ніяк неможна захиститися.

Що ви знаєте про домовиків?

Це нечисті сили. Я чула від старих людей, робили кагли, вони могли там ховатися. Вони робили шкоду.

Де він мешкає у хаті?

Казали, що на даху.

Було гріхом мати домовика в домі?

Я думаю, що так, це ж нечиста сила.

Як ви гадаєте, зараз є домовики?

Я гадаю є, залізе собі на кришу та ніхто не бачить.

Що ви знаєте про чортів? Як вони виглядають? Може хтось бачив?

Це теж якась нечиста сила. Як виглядають, я не знаю. Ніхто його не бачив, воно не видиме, ховається.

Що ви знаєте про блуд?
Я чула про цей блуд, що він так може зробити з людиною, так може кругом поводити, а тоді вже і відпустить.
Чи траплялось таке з вами?
Ні, не траплялося.
Чи може блуд завести людину до смерті?
Конечно може.
Як можна було позбутися від нього?
Від нечистої сили не позбудешся, у неї свої чари, коли схоче, тоді і відпустить.

Чумак Віра Антонівна, 1931 р.н., вул. Малиновського, 23.
Записали: Карастан О.К., Арнаут В.І.

Хто, за легендами, створив землю, людину, тварин?
Я вірую у Бога і тому вважаю, що саме Бог створив людину, тварину і землю.
Були у вас раніше відьми, ворожки?
Було все, що хочеш: і відьми, і ворожки.
Що вони робили людям?
Чарували, молоко отбирали.
Коли вони найчастіше шкодили людям?
Мабуть завжди.
Хто міг стати відьмою?
Злі люди, які усім заздрили.
Як вони виглядали, яку зовнішність мали?
Чорні люди, так мати їх називала.
Як можна було впізнати відьму?
Бог її знає, коли до церкви ходили за клямку трималися. Коли на Пасху у хаті палили, значить, вона була відьма, а люди такого не робили, бо вони готували все наперед, тільки відьма диміла. Також їх можна було впізнати у церкві: вони завжди стояли коло дверей.
Могли допомагати людям, чи тільки шкодили?
Вони добро могли робити. Наприклад у нас в селі була баба Надя, дітям допомагала. Я і сама до неї ходила, коли корові поробили. І взагалі ця бабка робила багато хорошого.
В який час вони були особливо небезпечними для людей?
Якщо вона захоче зробити щось погане, то вона так і зробить. Особливо на свята відьми були небезпечними для людей.
Як можна було захиститися від відьом?
Наприклад, я з усіма жила хорошо, і мене не чіпали, тільки раз корові поробили, то я пішла до сусідки бабки Наді, яка вміла одробляти.
Що ви знаєте про русалок?
Чула про них, красиві дівчата. Водилися у річках.
Що ви знаєте про домовиків?
Я його сама бачила, вийшла я заміж, прийшла до своєї мами, а мами вдома не було, я заглядала у вікно, аж бачу: щось біле. Я назад відійшла і сказала щоб чоловік заглянув. Він заглянув і теж побачив його. Ми взяли та пішли від хати. Стоїмо коло хати, мама моя їде і я кажу: «Мамо, що то у нас у хаті?». Мама сказала: «Діточки, не лякайтеся, то хазяїн хати, він нічого вам не зробить». Після ми лягли там спати, не могла заснути, знов побачила домовика, але він нам нічого не зробив. Була війна, я спала у мами в хаті, чую: щось розчешується, сильно кріпає, боялася піднятися. Я встала з кроваті, лягла на сундук. Утром я почала плакати, що це таке? А сусідка каже: «Не бійся, це ж хазяїн хати». Вони у хаті все перекидали, але його не знайшли. Та я вже більше у мами не лягала спати, боялася.
Де він мешкає у хаті?
У димарі мабуть, де ж йому ще бути?
Було гріхом мати домовика в домі?
Ні. Не було. Він, як і хазяїн, живе у хаті. Коли переходять у іншу хату, то на порозі кажуть: «Хазяїне хати, прийми нас до хати, будемо разом хазяйнувати». Разом з хлібом, сіллю, іконою заходили до хати. Коли лягають спати завжди перехрещуються.
Як ви гадаєте, зараз є домовики?
А я хіба знаю, люди зараз самі, як домовики. Хазяїн у хаті є, так неможна, щоб його не було.
Що ви знаєте про чортів? Як вони виглядають? Може хтось бачив?
Чорти – це нечиста сила. Коли ми були молоді, одного разу мій чоловік пізно повертався додому. В дорозі хтось накинувся на його спину, він з переляку йшов, але не обертався. Він здогадався, що це нечисть, почав про себе проговарювати молитву і згодом позбавився від нього. Ми думаємо, що це був чорт.
Що ви знаєте про блуд?
У нас блуд був. Мій чоловік розказував, люди як йшли, то блудили сильно.
Чи може блуд завести людину до смерті?
Ще й як. Може завести в річку втопити.

Як можна було позбутися від нього?

Не знаю, як його позбутися. Мені люди допомогли.

СОЦІОНОРМАТИВНИЙ ПОБУТ

Власенко Марія Романівна, 1930 р.н. Народилась у с. Пісчано-Петрівка, з 1955 р. мешкає у с. Скосарівка, вул. Мира, 20.

Записали: Петрова А.О., Шишков І.І.

Які форми молодіжного дозвілля існували у Вашому селі?

Так, ми розважались, гуляли, але не так, як зараз. Раз у тиждень: у суботу або в неділю ввечері. Клуб був, було все. Але після війни осталися ми як бєлки, все розвалили, позабирали.

На вечорниці збирались. В кого хата здорова – туди йдемо. Поспівали, потанцювали – і о 12 годині додому збираємось. У суботу збирались. І хлопці, і дівчата. У карти грали. Ще грали у різні ігри: дадуть тобі щось у руку, і вгадай, що там у тій бумажці.

В неділю сиділи сємєчки лускали.

Як хлопцю дівчина подобається – він її покличе з собою на вечорниці, вони разом прийдуть. А як нема хлопців – дівчата з дівчатами йдуть, бо у війну хлопців не було.

Могли до воріт дівчат проводжати, постояти там ще, побалакати. Бувало, що і до хати запрошували.

Як ставились до матерів-одиначок (дівчат, які завагітніли до шлюбу)?

У нас не було такого, щоб дівчина з малим дитям ходила. Нічого про таких не казали.

Скільки дітей у Вашій родині?

В мене двоє дітей. У моїх батьків нас 5-ро було.

Ви хрестили свою дитину?

Так, хрестила.

Кого взяли за кумів? Ви їх вважаєте друзями чи родичами?

Моя сестра двоюрідна і чоловіка брат двоюрідний. Вони мені і так родичі.

Чи жили з Вами Ваші батьки або батьки Вашого чоловіка?

Ми жили з моїми батьками. Спочатку ми жили з його батьками, але у нас двоє дітей, хата мала, і ми переїхали до моїх батьків.

Хто, окрім батьків, займався вихованням дитини?

Моя мама з ними сиділа, а коли у його батьків жили, то його мама з ними була, хоча вона і каліка, ми їй дітей залишали. Бо треба було заробляти, треба було з чогось жити.

Діти вдома сиділи, за ворота ми їх не випускали. На вулицю можна було їм вийти, коли їм вже років 12.

Чи допомагали діти батькам по господарству?

Аякже! І сапали, і скот пасли по черзі. До скоту ходили років з 12, раніше не можу доручити дітям скот.

Хто забирав дитину до себе, якщо вона ставала сиротою?

Тітка, чи ще якісь родичі. Хрещені батьки не брали, у них же свої діти є.

Як у Вашій родині звертаються до старших: на «Ви» чи на «ти»?

На «Ви». До мене мої діти, і мої онуки на «Ви» звертаються.

Чи проводили у Вас у селі загально сільські свята, наприклад, храмове свято?

Храмове свято у нас було. Як могли, так і святкували. Куми збирались, дядьки, тітки.

Які відносини складаються з сусідами? Як прийнято з ними спілкуватись? Чи запрошують до хати?

Зараз ні з ким не спілкуюсь, а раніше постійно разом були. Виноград збирали, вино робили, пили разом у неділю.

Чи ходили колядувати, щедрувати?

Так, ходили: до кумів, до родичів.

Чи допомагали люди один одному у повоєнний час?

Як ми могли допомагати? Чим ми могли ділитися, як нема нічого? Як бєлки осталися.

Коваленко Любов Василівна, 1937 р.н., народилась у с. Врадіївка, з 1957 р. мешкає у с. Скосарівка, вул. Степана Олійника,1.

Записали: Петрова А.О., Шишков І.І.

Які форми молодіжного дозвілля існували у Вашому селі?

У нас тоді ще клубів таких не було. У нас клуб – хату якусь определили, і до тої хати всі сходились. Яка у нас музика була – балалайка і гармошка.

У якому віці молодь починала збиратись на вечорниці?

Років з 15–16-ти.

Чи ходила молодь колядувати, щедрувати?

Я помню, що старші сестри мої колядувати, щедрувати ходили. Як йшли колядувати, то вони проходили кожну хату. В хаті їм повинні були дати калач і якісь гроші. Всі ці гроші вони збирали, калачі теж збирали і виносили їх на базар, продавали, робили гроші, і за ці гроші вони винаймали музику і робили «джок». І на той джок вони кликали. Наприклад, якщо хлопцю подобається дівчина, він її туди запрошує, а вона має тоді щось пригото-

вити поїсти. А ні ті основні гроші, що залишилися, вони ще поїсти купували. І все село могло прийти на цей джок, там як обід робили. І хлопець запрошував дівчину, і це вже як досягнення було, що тебе запросили. Якщо хлопець ухажував за дівчиною з іншого села, то могли тамтешні хлопці його запросити. І билися, аякже, якщо не хотіли, щоб він приходив. А іншого хлопця могли пустити і навіть запросити.

У нас село було велике, і на 4 частини поділене. То «шуляки» називалися, а то «соцперебудова» – які колгоспи були, так і називали ті кутки. Бо 4 колгоспи у селі було. Кожен гурток гуртувався по-своєму. Але вже після війни вже такого не було, щоб билися між собою кутки, всі гуртом ходили.

Які форми дозвілля були у одружених людей?

Попід хати збирались, «вощі били». Сидять, водку п'ють.

Скільки дітей у Вашій родині?

В мене одна донька.

Ви хрестили свою дитину? У якому віці?

Аякже! Їй тоді годик був. Ми якраз приїхали сюди на роботу, зробили весілля, і вночі її похрестили, бо тоді неможна було.

Кого взяли за кумів? Ви їх вважаєте друзями чи родичами?

Кум – друг, а кума – рідна чоловікова сестра. Одна пара кумів. Постійно ми з ними бачимося. За родичів вже вважаємо.

Чи дозволяється т. зв. «перехресне» кумівство?

Ні, такого не можна робити. Я не знаю, чому. І ми разом з чоловіком теж не можемо хрестити.

У які ігри грала молодь?

У футбол я грала. Волейбол. Я сама з Врадівки, і хата моя стояла на провулку. У нас там на провулку росли два дубки – це як ворота.

Хто, окрім батьків, займався вихованням дитини?

Ми обоє були на роботі. Мою доньку бабка виховувала. Я її відвезла до бабки, і до 7-ми год вона жила там, у неї. Бо я вийшла на роботу через 45 днів.

Чи жили з Вами Ваші батьки або батьки Вашого чоловіка?

Ні, ми жили в окремій хаті.

Як у Вашій родині звертаються до старших: на «Ви» чи на «ти»?

Моя донька до нас на «ти» звертається, і до бабки також на «ти». А я до своїх батьків на «Ви» зверталась.

Яку роботу по господарству доручали дітям?

Як вона вже ходила в школу, то на ній було все хазяйство, що ми держали: вона курчаті дасть поїсти, і поросяті, телят по можливості.

Хто «найстарший» у родині: чоловік чи жінка?

Чоловік найголовніший.

Які відносини складаються з сусідами? Як прийнято з ними спілкуватись? Чи запрошують до хати?

От кума моя сусідка, ми постійно друг до друга ходимо.

Якщо в жінки не було молока, чи запрошували жінок-годувальниць у родину?

Ні, я такого не знаю, не було такого. Пряники давали. Бо не було пустушок тоді, і пельонок не було.

Який одяг носили діти?

Ходили босі. Перше штапельне плаття мені пошили, коли я в технікумі вже вчилася. Для того, щоб одітися, а нас було 4 дівчини у мами, це неможливо було, налоги великі. Мама моя робила на верстаті, і вона робила прядиво, полотно, і з того полотна шила нам рубашки, замість трусів з того полотна штани такі короткі. Перші тапочки – «джирики» називалися, мені купили, коли я їхала вчитися. Зі старших перешивали на менших.

Хто забирав дитину до себе, якщо вона ставала сиротою?

У мене померла старша сестра у 35 років, осталось троє дітей. І вони залишились на бабку і діда. Старшу дівчину я взяла до себе, сюди поставила на роботу. А нам потім сказали, що краще здати їх в інтернат, бо з інтернату легше буде поступити. Так ми і зробили.

Як ховали померлу дитину?

Якщо вона хрещена була, то її ховали на кладовищі. А як нехрещена – то в стороні, теж робили трунку. Як дівчинка – одягали як наречену, хлопчик – як жених.

Чи голосили за маленькою дитиною?

Звичайно, і за маленькими, і за дорослими однаково голосять.

Чи існували якісь заборони для матері, в якої померла дитина?

Якщо маленька дитина – то до Спаса вона не має права їсти яблука, бо на Спас Господь обдаровує золотими яблуками всіх діток, які є на тому світі. Якщо мати буде їсти яблука – її дитина там залишиться обділеною.

Чи проводили у Вас у селі загально сільські свята, наприклад, храмове свято?

Так, храмове свято у нас було. Кожен готується по-своєму, ідуть на храм у церкву, а після церкви додому і приглашають собі гостів. Діти батьків запрошують, якщо вони вже окремо живуть.

Чи допомагали люди один одному у повоєнний час?

Обязательно. Якщо хтось строїться – і сусіди, і куми – всі сходилися, допомагали і мастити, і мурувати.

с. Софіївка

МАТЕРІАЛЬНА КУЛЬТУРА

Кідготко Марія Михайлівна, 1929 р.н.
Записала Білочук І.В.

Сучасне сільське житло

Яку назву має Ваш житловий будинок? (хата, хижа, будинок, фазенда, котедж, іншу).
Хата кажуть тай усьо. Колись такі хати були, що жінка і сама могла її будувати.
Коли збудоване Ваше житло?
В 1945 році.
Як Ви вибирали план свого житла?
Ми самі з чоловіком будували.
Як робили фундамент?
Брали камінь, глину, тай так і робили.
Стіни?
Місили грасу – глина, солома і вода, її мішали коні. З тої граси робили стіни.
Стеля?
Клали палки, потім комиш, мастили глиною з верхи і знизу.
Дах:
Форма?
Форма буда двохсхила.
Матеріал покриття?
Накривав хто чим міг – соломою, комишем, пізніше черепицею.
Кількість приміщень:
Було дві хати (кімнати), кухонька і сіни.
Вхідні двері: виходять безпосередньо на двір, у присінок, у ґанок, у веранду, у галерею, інше...
Двері виходили з сін на двір.
Скільки в житлі дверей, крім вхідних, і які приміщення вони сполучають?
В кожній кімнаті були двері, вони в мене і досі в хаті стоять. Вони всі виходили в сіни.
Система опалення:
Палили грубу соняшником, соломою, ліпахи робили, збирали суху траву, яка була погана для худоби.
Якщо є в житлі традиційна піч, то як вона використовується?
Піч була обов'язково, бо колись в ній хліб пекли, їсти варили. Ми як малі були, то любили зимою на печі спати.
Система освітлення: Яка кількість вікон?
Хто скільки хтів, стільки й робив. В мене було 2 вікна в одній кімнаті, а в другій три.
Чи є на вікнах віконниці?
Ще раніше їх не було, а коли я теперішню хату строїла, то вже робили ті віконниці.

Ткацтво

Які волокнисті рослини переважно сіяли у вашій місцевості?
Так, сіяли коноплі і льон.
Що робили (ворожили), щоб коноплі (льон) були довгими,білими, чистими (на Різдво, Новий рік, Масницю)?
Таке було озеро, мочили їх у воді, тоді витягали, сушили. А потім били його на такому дерев'яному приладі і робили з нього повісмо.
Якими тижнями і якими днями годилося сіяти коноплі (льон)? Як це пояснювалося? Чи були дні, коли заборонялося проводити сівбу волокнистих культур? Чому? Чи існували рекомендації, прикмети щодо часу сівби?
В які дні можна було сіяти то я не знаю. А в свята заборонялося, коли були празники. І зараз воно забороняється, але зараз мало хто цим займається.
Які специфічні дії виконувалися в дні сівби конопель (льону)? Хто переважно засівав (чоловік, жінка)?
Ніяких дій не було. А сіяли чоловіки, а жінки допомагали.
Що робили, щоб захистити посіви волокнистих культур від шкідників?
Я цего не знаю, я це вам не скажу. А щоб ніхто їх не крав, то ходив сторож з ружьом і охраняв.
Як у вашій місцевості називають чоловічі стебла прядильних культур (вибираються першими) та жіночі (-ті, що залишають достигати на насіння) стебла конопель (льону)?
Чоловічі стебла називали «білі коноплі», а жіночі – «зелені коноплі».
Коли зазвичай вибирали плоскінь та матірку? Чи існував спеціальний день, щоби вибрати коноплі (льон)? Які специфічні дії виконувалися у цей день?
Я цього не знаю.
Де вимочували коноплі, льон? Як довго тривало вимочування рослин? Від чого це залежало? Які способи перевірки їхньої готовності? Чи виконували якісь специфічні дії, пов'язані з вимочуванням рослин?
Мочили десь в річці, місяць і півтора, як які коноплі. Бо коноплі були тонкі і товсті, то тонкі скоро вмякли, а товсті нє, а ми хотіли, щоб вони всі були одінакові. На таких спеціальних палках ті коноплі піднімали і лапали чи все, чи ще треба їм мочитися.

Де висушували стебла конопель (льону)?

А на полі розстеляли, тай вони там сохли.

З чого складалася первісна обробка стебел конопель (льону), їх підготовка до прядіння? Яким способом остаточно вичищали волокно від кістриці (витрушували, м'яли ногами)?

Є таке дліне деревяне і воно щей збите, і там зілізяка, а там з дерева дліна ручка і туди ті стебла в середину клали. Потім була зілізна дірунка, тай тою дірункою шкребли і так вичищали.

Що робили з кістрицею (висипали на дорогу, налили)? Яку мету при цьому переслідували (щоб був гарний врожай, щоб нечиста сила не пройшла тощо)? Куди заборонялося її висипати? Чому?

То ми кісницю палили. Робили це для того, щоб гарний урожай був і на коноплі нічого не сідало коли вони росли. Заборонялося палити коло річки збоку.

Чи існувала традиція приступати до прядіння в певний день? Чи відбувалися «запрядини»? Хто в них брав участь, «запрядав» першу нитку?

Пряли в любий день. «Запрядини» були і є. Я й щас пряду. Першу нитку запрядала сама старша жінка, але завжди сама пряду тому і запрядала сама.

Яке начиння використовувалося для прядіння (гребінь, днище, кужілка, веретено, прядка)?

В мене для цього є веретено і прядка.

В які дні церковного календаря (день св. Варвари, Савви, різдвяні святки, м'ясопусний тиждень) заборонялося прясти? Чому не можна було прясти? Яке покарання чекало за це жінку-порушницю (хвороби, негаразди в господарстві, на тому світі будуть колоти веретенами тощо)?

У всі свята і в неділю прясти не можна було. Ніхто не пряв в ці дні. А хто пряв, то на нього чекали хвороби і шось поганее в житті.

Які дні тижня вважалися «легкими» для прядіння? Чому?

«Легким» днем для прядіння вважали середу. Бо, наприклад, в понеділок казали тяжкий день. А чого саме середа я не знаю.

В які дні тижня заборонялося прясти? Чим це пояснювалося? Які перекази існували про покарання жінки-порушниці?

Не пряли в неділю. Бо правилося в церкві, і казали що в цей день треба тільки віддихати.

Чи можна було прясти вночі? Як ні, то чим була викликана ця заборона?

Ми пряли вночі, особенно на вечорницях.

Чи переказували, що до пряхи може з'являтися невідома істота? Чи якось її називали (Середа, П'ятниця, Неділя)? Як описували її зовнішній вигляд, як вона себе поводила, що робила (сідала прясти, кидала веретена у вікна, погрожувала)?

Бо є така розповідь: «Що от колись через річку йде чоловік, а там кінь воду п'є. І тоді той чоловік витащив ножик, а коняка підняла голову, тай заговорила до него. Каже – йди чоловіче добрий я тобі нічого поганого не роблю. Він собі і пішов». Це нечиста сила була.

Чи відомі перекази про св. П'ятницю, зокрема – причетність до прядіння?

Св. п'ятниця – це п'ятниця перед Пасхою. А як вона відноситься до прядіння я не знаю. Знаю, що не можна було прясти в цей день.

Чи існувала заборона залишати недопрядену мичку на гребені, на прядці? В які дні (час доби) за цим особливо пильнували? Як пояснювали цю заборону?

Ні, не було такої заборони.

Чи існував звичай спеціально залишати на гребені трохи волокна? Коли це робили (на Різдво), чим пояснювали?

Можна було так робити, ще раньше так робили. А для чого я не знаю. Може хтось, щось знав, а я вам сказати не можу.

Чи годилося в певні дні (на свята) виносити з хати прядильне начиння (гребінь, днище, прядку, веретена)? Для чого це робилося? Чи вірили, що у разі порушення цієї норми жінка буде покарана?

Да, годилося. От наприклад я напряла, а потім кудись іти і я собі взяла в сумку, тай пішла.

Чи пряли дівчата на вечорницях? Чи приходили до них парубки? Які жарти виробляли з пряжею, прядильним начинням?

Дівчата пряли на вечорницях. Да, парубки до нас приходили. Жартували, як дівчата з хлопцями – ставлять скамейку, дівчина сідає, а хлопець стоїть коло дверей. А потім підбігає заберає пряжу і за поцілунок повертав їй.

Яке начиння застосовувалося для змотування ниток? Як рахували нитки? За допомогою якого приладу мотали мітки у клубки?

Брали наприклад вовну намотували на палку. А потім з тої палки мотали нитки. Я ось зараз те саме роблю.

В які свята (дні) заборонялося мотати нитки? Як пояснювалася ця заборона?

Заборонялося мотати нитку в п'ятницю. Потому шо п'ятниця такий день, в який не мотається.

Чи прали (вибілювали, фарбували) готові мітки? Яке начиння для цього використовували?

Ми мітки пряли на мотовило. І я пряла. Ми їх фарбували.

Коли зазвичай починали снувати основу? Чи існувала традиція снування основи в певний строк, закінчення цього виду робіт до певного свята?

Снівали зимою. А до весни потрібно було все закінчити. Частіше закінчували до Пасхи.

Які ви знаєте способи снування основи? Яке начиння для цього використовувалося (снівниця кругла, походюча)?

Я багато способів знаю, бо все життя пряду. Я робила пілки, мені люди носили. Разні нитки була, разна основа. На верстаті робила.

Чи існувала заборона виносити начиння для снування з хати? Як це пояснювалося? Що годилося зробити у разі потреби винести (позичити) це начиння?

Нє, не можна було. Бо як не закончила, то воно повинно стояти в хаті, а як закончила, тоді вже можна було виносити.

Які дні тижня вважалися «легкими» для снування?

Снували у всі дні, а такого щоб якийсь виділяли, то такого не біло.

В які дні заборонялося снувати (або починати снувати – засновувати) в залежності від церковного календаря (масниця, середохрестя, поминальниці), днів тижня (вівторок, четвер, субота), фаз місяця тощо?

Заборонялося снувати только в середу, в поминальні дні взагалі ніхто нічого не снував і не робив.

Чи існувала заборона залишати не закінчену основу на снувалці на ніч, переступати через основу, виносити її з хати? Як це мотивувалося?

Нє, не можна було. Я точно не скажу, але це щось для жінок погане було – вони починали хворіти.

Як називали помилку при снуванні (наклали діда, хреста тощо)?

Да, накладали те і те.

Які дії з основою виконувалися після закінчення роботи (піднімали її вгору, сідали на неї)? Для чого це робилося, як мотивувалося?

Після закінчення роботи на основу сідали. Для того це робили, шо робота кончилася, і всьо тепер харашо буде.

Чи можна було залишати на літо (на Благовіщення, на Пасху) сплетену або навиту на верстат основу? Якщо ні, то чим пояснювалася ця заборона? Що годилося зробити з основою у випадку, коли не встигали її вчасно виткати (замикали замком, обливали водою)?

Нє. На літо не можна було залишати, бо літом є робота в городі, з сіном. А що робили з основою, коли не встигали її виткати, то я вже цього не знаю.

Чи відомі спеціальні обрядові дії, які виконувалися з основою (з метою, наприклад, викликати дощ)?

Я таких дій не знаю. Я просто ткала, тай все. А обрадів не знаю.

Чи шліхтували основу? З чого готували піспу?

Да, було таке, що шліфували. Піспу готували з борошна, з муки.

Хто витикав полотно? Чи ткали полотно самі, чи віддавали нитки ткачам?

Я сама витикала.

Які верстати застосовували? Записати назви основних конструктивних частин ткацького верстату (статиги, воротило, триб, ляда, блят, начиння або ремізки, поножі, коліщата), їх призначення. Інші ткацькі приладдя (човник, цівка). На чому мотали цівки?

Верстати були дерев'яні. Цівки мотали – такий ящик був, та там було таке приспособлення, що цівки ним мотали бистро.

Коли зазвичай починалися ткацькі роботи? Чи існував строк, до якого всі ткацькі роботи годилося закінчити і винести верстат з хати (до Пасхи)? Як це пояснювалося?

Зимою починалися ткацькі роботи. Треба було закінчити ці роботи, доки не розвесняється, а розвесниться, то вже інша робота буде.

Який день вважався легким для «затикання» тканини? Які дії треба було виконати, щоби забезпечити «легке» ткання? Що робили, якщо робота не вдавалась?

В разні дні можна було «затикати», крім неділі. Якщо робота не виходила, то дивилася, що де мішає, робила те і знову сідала працювати.

Як ставилися до приходу сторонньої людини (чоловіка чи жінки) під час навивання, затикання? Чи боялися, що хтось може наврочити? Як оберігалися від «уроків» (використовували ніж, голку, сіль)?

Коли хтось заходе в хату, то казав так: «Щоб в тебе робота йшла, як вода йде». Ні, не було такого щоб боялись зурочень.

Які техніки виготовлення тканин відомі в вашій місцевості (на вічко, на кружки, на косу, на сосонкі тощо). Які види тканин ткалися? Чи відомі декоративні техніки ткання (вибором, вишивання)?

На такі пастиці. Пілки на пол ткалися, полотно – на рубашки із конопель та з льону.

В які дні заборонялося ткати? Чому? Чи існувало правило не ткати протягом року, якщо помер хтось із близьких? Як це пояснювалося?

Не було такої заборони, лише в неділю не ткали. Коли хтось помер, то ткати не можна було. Казали, що душі покійного на тому світі буду погано.

Чи існувало правило: до Пасхи (Благовіщення) виткати і винести з хати верстат, навіть якщо не завершена робота? Чим воно мотивувалося? Проти яких днів (свят) не годилося залишати на вестаті недоткану тканину? Чому? Що робили з нею, як не встигали виткати (замикали замком)?

Да, таке правило було. Треба було старатися виткати всьо, навіть ночою ткали. Бо Пасха – це великий праздник.

Чи можна передавати ткацьке начиння в чужий дім, переносити через дорогу? Якщо не можна, то чому (буде пожежа, град, набіжать вовки)? Як можна було застерегтися від цього? Як слід було повертати ткацьке начиння, якщо його позичали (зав'язати нитку)?

Ні, не можна переносити ткацьке начиння. От коли ідеш по під дорогу, то так можна давати, а через дорогу нє. Не дозволялося. Кажуть, що буде пожежа або град, чи дощ. Точно не скажу, але здається зав'язували нитку.

Чи виконувала ткаля якісь спеціальні дії при дотиканні тканини? Чи відомі способи ворожіння з «дотикальним прутиком» (дєтко, ляндштук)?

А чорт його знає. Цього я вам не скажу.

Яке начиння використовували для зоління полотна (жлукто). Попіл яких рослин (дерев) вважався найкращим для зоління?

Кидали матерію таку товсту в попіл, потім в виварку – кип'ятили. Попіл найкращим був з дерева – з бука.

В які дні тижня або свята не годилося золити? Яке покарання очікувало на порушницю заборони за переказами?

Не годилося золити в понеділок, середу і п'ятницю. Яке покарання? Чи заболів, чи шось друге з ним робиться.

Які спеціальні дії, примовляння мали місце при золінні полотна (в жлукто кидали пшоно, яйця, сіль; кликали білу собаку і та інш.?

Були такі люди, що примовляли, канєшно. А я вам цього не скажу.

Де вибілювали готове полотно? Коли розпочиналися ці роботи, хто їх виконував? До якого строку годилося закінчити вибілювання?

Стелили десь на полі, де хороше, і там вибілювали. Це робили літом. Це все робили жінки.

В які кольори фарбували тканину (пряжу)? Яку фарбу (рослини) для цього використовували?

В червоний, синій, чорний, зелений. А яку фарбу брали, то я не пам'ятаю.

З якого віку починали залучати дівчат до прядіння (та ткання)? Що робили з ниткою, вперше дівчинкою (палили, зберігали як «помічну»)?

Як кінчали школу, то цих дівчат залучали до прядіння.

Чи відомий вам звичай випрядання особливої, помічної нитки. Коли її пряли (на різдвяний святвечір, «чистий четвер», в ніч на Івана Купала)? Які особливості її випрядання (до схід сонця, лівою рукою, на порозі хати). Як називали таку нитку, у яких випадках використовували?

Да, було таке. Її пряли хто, як коли хотів. Її потрібно було випрясти до схід сонця. Таку нитку називали чиста пряжа.

Чи відомий звичай ткання полотна гуртом? Як називали таке полотно? У яких випадках воно ткалося (пошесті, епідемії)? Які особливі правила його виготовлення? Як його використовували?

Я не знаю. Я все життя ткала сама, не було такого, щоб гуртом пряли.

В яких обрядових діях було задіяне ткацьке начиння (веретено – в замовляннях, випікання весільного печива у вигляді гребеня, прядки; відтинання пуповини на гребені тощо)?

Ні, такого я не знаю.

Дьолог Ганна Іванівна, 1938 р.н., уроженка Закарпаття. Мешкає в цьому населеному пункті з 1960р.
Записала Котова Г.С.

Одяг

Які сорочки носили дівчата?

Вишиті носили. Длінні, здорові, аж до п'ят. Коло шиї та рукавів були вишивки.

Чи вишивали низ сорочки?

Ні.

Який орнамент був вишитий?

Квітки.

Якою технікою вишивання вони були зроблені?

І хрестиком, і гладью.

З якого полотна робили сорочки?

З самотканного спочатку, а потім з фабричного, бо воно було тоненьке та лучше.

Як робили це полотно?

Ткали вони його з коноплі та льону.

Які спідниці носили дівчата?

З магазинної матерії.

За допомогою чого спідниця трималася на стані?

Не на зав'язках, а як на шпильках була.

Які були жіночі зачіски?

Коси длінні, заплітали волосся, як віночком, різні були зачіски.

Чи заплітали в волосся стрічки?

Ні.

Які вінки носили дівчата?

Носили гарні з бумажних квітів.

Яким був головний убір заміжньої жінки?

Закладають коси та пов'язують платок.

Які платки носили?

Які попало.

Чи носили чоловіки вишиті сорочки?

Так, носили.

Яким був комір у сорочки?

Стоячим та вишитим.

Якого крою були сорочки?
Шилася з декількох пілок.
Яке взуття носили?
Постоли носили, лапті з коноплі, туфлі з невисокими підборами.
Як робили лапті?
Ткали на верстаті.
Якими були шийні жіночі прикраси?
Намиста були, ми їх самі робили із маленьких пацьорків.
Які сережки носили дівчата?
Різні металеві. Я носили вже здорові кліпси.
Чи дарувала молода сорочку молодому?
Дарували.
Чи тримали на смерть шлюбну сорочку?
Не чула такого.
Якими були чоловічі зачіски?
Короткі.
Чи носили чоловіки довге волосся?
Ні, це вважалося розпуском.
Чи носили чоловіки сережку в одному вусі?
Ні.
Яким був зимовий одяг?
Носили кожухи, виробляли їх самі із вовни і ткали.

ТРАДИЦІЙНА СІМ'Я ТА ШЛЮБ

Дьолог Анна Іванівна, 1938 р.н., Уродженка Закарпаття. Мешкає в цьому населеному пункті з 1960 року.
Записали: Носуленко Н.В. та Тишевич О.В.

Знайомства. Підготовка до шлюбу

Як відбувалося знайомство між дівчатами та парубками у вашому населеному пункті?
Знайомилися на вечорницях.
Чи відбувалися у вашому населеному пункті вечорниці? Як вони називалися (вечорниці, вечурки, досвітки тощо)?
Так, у нашому населеному пункті відбувалися вечорниці. Вони так і називалися – вечорниці.
Якщо так, то хто їх організовував, де вони відбувалися (в когось удома, у спеціально орендованій хаті, іншому приміщенні, клубі тощо); чи відбувалися вечорниці у визначений час (за календарем – на дні Катерини, Андрія, Меланки, Василя, Різдво, Великдень тощо)? В який час вечорниці не дозволялося проводити?
Їх організовували ми самі. Вони відбувалися у когось удома, по черзі. Вечорниці відбувалися в суботу, неділю та на Катерини, Меланки, Андрія, Різдво. Не було такого часу, що вечорниці заборонялося проводити.
Хто мав право ходити на вечорниці (неодружені дівчата, парубки (з якого віку?), одружені молоді чи старші люди?
На вечорниці всі мали право ходити, починаючи з 15 років. Вони закінчувалися в 12 ночі. Батьки наказували своїм дітям, щоб вони поверталися додому в той час, на який вони їм наказували прийти. Ніколи такого не було, щоб вечорниці тривали до ранку. Не місцеві, до нас не мали право приходити. Даром на вечорниці не приходили, обізательно чимось займалися: то пряли, то вишивали, то співали пісні. Непристойним вважалося: пити багато, лаятися.
Чи траплялися випадки втрати дівчиною цноти? Чи існували назви на позначення таких дівчат?
Так, були такі случаї, коли дівчина втрачала цноту. На цих дівчат казали, що вони не хороші. Люди на це реагували дуже погано, обзивали їх. Таких дівчат карали батьки: вони їх били. А зараз люди ставляться нормально до такого явища.

Укладання шлюбу

Як колись у вас відбувалося сватання? Кого просили бути сватами? Чи існувала попередня домовленість між батьками молодих та самими дівчиною та парубком про сватання?
Приходив до дівчини наречений зі сватами, договарювався з батьками. Потім батьки приглашали за стіл. Якщо дівчина була згодна, то вона давала хлопцеві гарну хустку, а якщо ні – то виносила кабака.Сватами були рідні і знайомі. Так, попередня домовленість між батьками була. Так, зараз існує обряд, який більш-менш нагадує обряд сватання.
Як зараз молоді люди повідомляють батькам про плани утворення сім'ї, як відбувається знайомство батьків наречених?
Я не знаю як молоді люди зараз повідомляють батькам про плани утворення сім'ї, тому що зараз все по другому.
Як люди ставляться до ситуації, коли після домовленості про весілля, змінюються плани і весілля не відбувається?
Ні, в нас таких ситуацій не було, коли після домовленості про весілля воно не відбувається.

Як ставилися до шлюбів між дівчиною і парубком з різних за соціальним і майновим становищем сімей? Зараз при виборі шлюбної пари чи береться до уваги майнове становище сім'ї дівчини і парубка?

Це все залежало від батьків. Вони казали вирішальне слово. А зараз при виборі шлюбної пари не береться до уваги майнове становище парубка чи дівчини.

У якому віці зараз вступають у шлюб молоді люди у вашому населеному пункті? Яка вважалася нормальною різниця у віці між парубком та дівчиною? Яка різниця у віці між подружжям вважається зараз нормальною? Чи повинен був парубок бути старшим за наречену? Чи могла бути дівчина старша за парубка і на скільки років?

Дівчата зараз вступають в шлюб в 17–20 років, а хлопці в 19–24 роки. Нормальною різницею у віці між хлопцем та дівчиною вважається 3–4 роки. Різниця у віці між подружжям вважається зараз нормальною 3–4 роки. Так. парубок обов'язково повинен бути старшим за свою наречену. В крайньому випадку дівчина могла бути старшою за нареченого на 1 рік.

Як ставилися до парубка, який одружувався з покриткою? Як ставляться до парубка, який одружується з жінкою, що має позашлюбну дитину?

Якщо хлопець захтів взяти покритку або жінку з дитиною, то люди на це реагували нормально. Так трохи поговорили, але потім все нормально, Якщо він відноситься до цеї жінки добре.

Як ставилися до парубка, який одружувався з жінкою, що мала дитину? Яке зараз ставлення до чоловіка, що одружується на жінці з дитиною (дітьми)?

Як і раніше, так і зараз до парубка який одружувався з жінкою, що мала дитину ставилися харашо. Тому, що він бере на себе велику відповідальність по догляду і вихованню цих дітей.

Чи траплялися у вас випадки, коли у випадку смерті чоловіка його брат одружувався на його удові?

Були такі випадки, коли у випадку смерті чоловіка його брат одружувався на його удові.

Чи є певні особливості у ставленні до дівчини, яка виходить заміж за чоловіка з дітьми від попереднього шлюбу?

Так, є певні особливості у ставлені до дівчини, яка виходить заміж за чоловіка з дітьми. Цю дівчину поважають, тому що вона буде воспитувати цих дітей як своїх.

Чи були усталеними норми посагу – що давали за дівчиною при одруженні? Що виділяли батьки парубка при одруженні? Що зараз вважається обов'язковим, що престижним давати за дівчиною, за парубком при одруженні? Чи практикується у вас зараз таке явище, як шлюбна угода (завірена нотаріально)?

Мені в придане дали подушку, одіяло. А що дали моєму чоловікові я не знаю. Тому, що я пішла до нього жити. Я не знаю, що зараз вважається пристижним давати за дівчину чи парубка при одруженні. Ні, в нас не укладаються шлюбні угоди.

Вважається нормою чи швидше винятком , коли молода сім'я, навіть живучи відокремлено, продовжує отримувати матеріальну допомогу від батьків? Чи існує момент змагальності між батьками подружжя в «обдаровуванні» молодих і за яких умов?

Так, це нормально, коли батьки допомагають своїм дітям матеріально. Моменту змагальності між батьками подружжя в обдаруванні, немає.

Чи обов'язковим було батьківське благословення? Наскільки важливим зараз є ставлення батьків до майбутнього одруження дітей, чи обов'язкова їх згода на одруження?

Як раніше, так і зараз батьківське благословення обов'язкове.

Чи колись бралася до уваги думка (згода) дівчини при сватанні?

Думка дівчини при сватанні до уваги бралася завжди.

Чи зараз відбуваються у вас обрядові дії, які нагадують традиційне сватання (візит сватів з хлібом чи іншими (якими) подарунками, застілля, обмін подарунками тощо), оглядини і т.д.?

Так, зараз відбуваються обрядові дії, які нагадують традиційне сватання. Наприклад, візит сватів з хлібом, застілля та обмін подарунками.

Чи можливе одруження між дальніми родичами? Між якими?

Ні, одруження між дальніми родичами не можливе.

Чи трапляються у вас випадки, коли молоді люди живуть разом без реєстрації шлюбу та без вінчання?

Так, трапляються такі випадки, їх ще й дуже багато. Коли молоді люди живуть разом без реєстрації шлюбу і без вінчання.

Чи трапляється у вас, коли молоді люди живуть разом, повінчавшись у церкві? Чи все ж таки весілля залишається обов'язковим?

Ні, в нас таких випадків не траплялося. Щоб молоді не розписавшись, жили разом тільки повінчавшись.

Чи вважається у вас обов'язковим вінчання у церкві за умови державної реєстрації шлюбу?

Так, вінчання у церкві вважається обов'язковим за умови державної деєстрації шлюбу.

Чи траплялися у вас випадки, коли вінчання та весілля розділялися великим проміжком часу? Це були люди середнього, старшого чи молодого віку?

Так, траплялися такі випадки коли вінчання та весілля розділялися великим проміжком часу. Це були люди середнього віку.

Яке у вас ставлення до одностатевих сімей?

Я не знаю, що це таке.

Чи трапляються у вас випадки, коли разом живуть люди однієї статі, не пов'язані кровними зв'язками, складаючи, за їх словами, сім'ю?

Ні, у нас такого немає.

Обов'язки в родині

Які обов'язки по дому традиційно вважалися жіночими, якими чоловічими? Чи спостерігаються зараз зміни в уявленнях про чоловічі та жіночі обов'язки по дому?

Жінкина робота – це їсти варити, прибирати в хаті, стірати, дивитися за дітьми. А чоловік повинен поратися по господарстві. Так, зараз є зміни в уявленнях про чоловічі, та жіночі обов'язки – зараз жінка може робити чоловічу роботу, а чоловік жіночу.

Якою повинна бути поведінка жінки, коли вона приходить у дім батьків чоловіка? Чи повинна вона у всьому слухати свекруху? Чи може молода сім'я, живучи в домі батьків чоловіка (із ними) вести власне господарство?

Жінка яка приходить в дім до свого чоловіка, повинна вести себе мудро, добре, повинна в усьому слухатися свою свекруху, підчинятися їй. Так, може молода сім'я живучи в домі батьків вести власне господарство.

Як у вас зараз ставляться до приймацтва? Яким є ставлення до чоловіка в родині його дружини? Чи повністю він залежний у своїх діях удома від волі батьків дружини та бажання самої дружини?

До приймаків зараз ставляться нормально. До чоловіка в родині його жінки ставляться добре. Ні, він не повністю залежний у своїх діях від волі батьків дружини.

Чи спостерігається у вас тенденція до негайного відділення від батьківського господарства новоствореної сім'ї? Якщо так, то що для цього робиться?

Ні, у нас молоді не спішать відділяти своє господарство від батьківського. Тому, що вони знають що батьки їи завжди допоможуть.

У разі виникнення конфліктів між чоловіком і дружиною чи запрошується хтось із родичів, щоб допомогти у його вирішенні?

Коли чоловік і жінка сварилися, ніхто не запрошувався для їх примирення. Вони самі повинні вирішити свої конфлікти.

Чи можливі були колись розлучення і, якщо так, то за яких умов? Як зараз ставляться до розлучень? Як ділиться майно при розлученні? Чи беруться до уваги інтереси дітей при поділі майна?

Так, розлучення були можливі. Але їх було дуже мало, не так як зараз. Розлучались тому, що чоловік чи дружина пили чи зраджували. Я не знаю, як зараз ставляться до розлучень. Коли ділили майно, інтереси дітей враховували. Якщо діти залишалися з мамою, то їй діставалася більша частина майна, і навпаки – якщо з батьком.

У випадку розлучення батьків з ким частіше залишаються діти? Чи трапляється так, що діти залишаються з батьком (за яких умов)? Чи трапляється, що батьки ділять між собою дітей? Які форми матеріальної допомоги вважаються прийнятними з боку тієї сторони, яка віддає дітей іншій?

У випадку розлучення батьків, діти частіше залишаються з мамою. Ні, я не чула про такі випадки, щоб діти залишалися з батьком. Бактьки дітей між собою не ділили. Коли діти залишалися з мамою, то батько виплачував аліменти.

Чи трапляються зради чоловіка чи дружини? Чи однакового осуду зазнають чоловік та жінка в разі виявлення зради? Кого у випадку зради вважають винним у ній? Чи є причини, які можуть виправдовувати, з точки зору сторонніх, сімейні зради?

Так, зради раніше траплялися. У разі виявлення зради жінка зазнавала більшого осуду. У випадку зради винним вважають того, хто зрадив. Ні, немає таких причин, які можуть виправдовувати зради.

Як колись карали, коли ловили жінку чи чоловіка на перелюбстві? Чи було перелюбство причиною для розлучення?

Ніяк не карали жінку чи чоловіка котрих ловили на перелюбстві, але перелюдство було причиною для розлучень.

Чи трапляються у вас випадки, коли чоловік фактично може мати дві сім'ї – офіційну і приховану? Як до цього ставляться люди? Чи трапляються випадки, коли така ситуація виправдовується в очах оточення?

Так, траплялися такі випадки, коли чоловік міг мвти дві сім'ї. Люди сміялися таким випадкам. Ні, така ситуація не може виправдовуватися в очах оточуючих.

Які зміни в сімейних стосунках спостерігаються у зв'язку з відродженням майже зниклого на початку XX ст. явища заробітчанства?

Я не знаю.

У випадку розпаду сім'ї на кого лягають і яким чином обов'язки по догляду та вихованню дітей?

Обов'язки по вихованню та догляду дітей лягають на маму.

Виховання дітей

Скільки, на Вашу думку, повинно бути дітей у сім'ї? Що, на Вашу думку, може посприяти збільшенню кількості дітей у сім'ях?

На мою думкі дітей в сімї повинно бути троє. Сприяє збільшень кількості дітей у сім'ях – матеріальний достаток.

Що, на вашу думку, є найважливішим у вихованні дітей (спілкування з матір'ю; спілкування з обома батьками; виховання бабусі й дідуся; залучення нянь, які б постійно приділяли дитині увагу; використання сучасних засобів впливу – телебачення, комп'ютер? Чи вважаєте Ви, що традиційне виховання – колискові пісні, забавлянки, казки, раннє залучення дитини до посильної праці, догляд за молодшими дітьми (якщо є) – залишається актуальним сьогодні?

Найважливішим у вихованні дітей, є спілкування з обома батьками. Так, я вважаю, що традиційне виховання на даний час залишається актуальним.

ВЕСІЛЛЯ ТА ПОВ'ЯЗАНІ З НИМИ ЗВИЧАЇ

Бацишіна Марія Павлівна, 1942 р.н.
Записали: Лозовщук О.Ф., Білокамінська В.А.

Скільки років ви тут живете?
Вже 30 років.
А весілля ви де гуляли?
На Сухому туто село.
А чому ви суди переїхали?
Там школи не було, а дітям далеко йти, тай переїхали.
Скажіть, а сватання у вас на селі було?
Да сватав парубок.
А в якому році було у вас весілля?
В 1961 році.
А як це відбувалося?
Ну як, як і зараз.
Сватів засилали?
Да брали, друзів його.
А з чим вони йшли?
Ну як, хліб несуть і ше шось, я не помню.
А мав значення день тижня, коли йти свататись?
Я даже не помню.
Про, що вони заводили розмову?
Ну, я шо помню?
Ви були присутні на сватанні?
Ну да. Вони сразу говорать з батьками, а допустім дівчина окремо не должна бути. А потом вони вже приходять питають згоди.
А чому дівчина не повинна бути?
Я не знаю, кажуть так, що вона не должна бути зразу, побалакали….
А от коли кличуть дівчину?
Після того, як побалакали, та тоді кличуть.
І що далі відбувається?
І тоді вони питають чи согласна ти, свататися.
А молодий відразу з старостами заходив чи пізніше?
Нє зразу, він зайшов тільки мене там не було. Ну такий у нас обичай не всіх одинаково.
Що молода давала в знак згоди парубку?
Тоді у нас давали платок це у то время. Вона його виносила на тарілці, такий шерстяний гарний.
Молодий гроші давав за цей платок?
Я не помню наче нє.
Куди він дівав цей платок?
Забирав собі.
Цей платок він своєї мамі віддав, чи вам повернув?
Я тоже цього не помню.
Старостів у вас перев'язували?
Перев'язували канешно.
А чим перев'язували старостів?
Платками, а хто має рушники.
В той час чим перев'язували?
Тоже були рушники.
Вишиті чи куплені були?
Нє вишиті. Дівчата самі вишивали, а потом перевзували.
Старостів хто перев'язував молода чи батьки?
Нє батьки, мама перев'язувала.
Потім сідали вечеряти?
Да сідали.
Ще когось запрошували?
Да. Йшли там сусідку кликали, не багацько там душ чотири. Біше не положено.
Свататись приходили під ніч?
Да. Підвечір приходили.
Пізніше ще збиралися домовлялися про весілля?
Да, приходили на договори.
Стільки часу проходило від сватання до договору?
Ну коли договоряться, може на цю неділю сватання, а на ту вже договори.

В кого відбувалися договори?
В нього було раніше.
От на оглядини до нього ходили?
Нє.
З чим приходили на договори?
Випивку брали вино, чи горілку, хліб не брали.
Кого ще запрошували на договори?
Рідних там, чи сестра чи сват.
А молоді беруть участь в договорах?
Нє, тільки батьки.
Про, що домовляються на договорах?
Ну на коли там свайба.
Як у вас говорять свайба чи весілля?
Понімають то і то, но більше свайба.
На який день призначали весілля?
Раніше було тільки в неділю, не було такого, що в суботу.
Скільки днів гуляли весілля?
Неділя і понеділок гуляли.
З чого починається свайба?
Вінчаються, а тоді розписуються.
Ви і вінчалися і розписувалися?
Ні, ми тільки розписалися, даже не знаю за якої причини не вінчалися.
Може церкви не було?
Була і зараз є.
Тоді в 60-х роках більшість пар вінчалися чи не вінчалися?
Не вінчалися тоді чогось.
Ваші діти вже вінчалися?
Мої вже вінчалися.
Коли ви робили весілля, ви робили за традиціями, а комсомольські були весілля?
А були наверно, а я не знаю.
Хто одягав наречену?
Дівчата, молодьож.
Як їх називали?
Дружки.
Скільки брали дружок?
І 5 і 7 і 10 в кого яке весілля, всі скликали.
А з боку парубка як називали молодь?
Дружби, а дівчат брав за світилок.
Який обов'язок був у світилок?
Танцювали співали.
А свічки хто тримав?
Нанашки.
А світили свічки теж нанашки?
Нанашки да.
Кого брали за нанашок?
Вже своїх, не візьмеш же чужих кожен бере своїх.
Чому говорять саме нанашки, яка їхня роль?
Я не знаю чому і до сих пір.
Що вони роблять на весіллі, хто вони для молодих?
Так само сидять, наче як видуть ту свайба, там помагають.
Окремо нанашки накривали стіл, запрошували до себе?
Нє не накривали.
Нанашки дарували більше чим звичайні гості?
Да вони обачно більше, як другі батьки, а остальні хто шо.
Нанашки це подружня пара?
Да.
Коли одягали молоду існували такі прикмети щоб, ніхто не згладив?
Я не помню.
На чому сиділа молода?
На подушці чи на кожуху, як у кого.
Чому саме на кожусі чи на подушці?
Кажуть, щоб була багата.
Був звичай хто перший з дружок сяде на подушку, та й згодом заміж вийде?
Да, да було.

Косу нареченій розплітали?
Да кажеться розплітали, в мене її не було.
На передодні весілля збиралися з дівчатами на дівішніки, гільце робили?
Нє такого не було.
Хто купляв вам весільне вбрання?
Він тільки вінок купляв, а то я сама купляла.
А дружки робили дружкам букети, продавали їх?
Робили чи купляли і в неділю вже продавали і чіпляли.
А хто прикрашав балаган?
Молоді хлопці дівчата приходять допомагають вкрашати балаган.
В який день приходили?
В суботу в п'ятницю, щоб неділю все було готове.
Короваї у вас випікали?
Да.
Скільки їх випікали?
Один.
Весілля у вас було на одну хату?
Да.
І хто випікав?
Самі пекли, ще щас заказують. Запрошували таких людей які не розвідні.
Вони приносили щось з собою?
Я вже не помню.
Чим їх віддячували?
Я не помню.
Якісь прикмети, що треба покласти в коровай, щось добавляли в коровай?
Я не знаю, я не була коровайницею.
Крім короваю ще щось пекли?
Я не помню.
Чим дарували на весіллі?
Хто гроші, хто шо мав.
Коли роздавали коровай?
Я вже не помню, но кажеться перед тим як мали дарувати молодих.
Хто розрізав коровай?
Старший дружба.
Він щось робив перед тим, як починав різати коровай?
Це я не помню.
В той час перевіряли чесність молодої?
Тоді вже нє.
Куди йшли ночувати молоді?
Ну хто куди йшов до сусідів.
А хто їх супроводжував до тієї хати де вони спали?
Нанашки.
А з ранку хто приходив за ними?
Люди, багато людей, гості.
Вони переодягалися?
Да.
В кого переодягалися?
Хто як уміє, як у вас так і в нас.
У вас другий день, як називають?
Я не знаю, просто другий день.
На другий день молодь могла гуляти на весіллі?
Колись ні, а зараз ходять.
Чому не можна було молоді ходити?
А я не знаю.
Купали у вас батьків?
Нє, просто так їх катають, а так шоп купали...
Як це відбувається?
Катають везуть до магазина.
Батьків переодягають в жениха і нівесту?
Да, да переодягають.
Як це називалося, як це роблять?
Я цього не знаю.

ЗВИЧАЇ ТА ОБРЯДИ, ПОВ'ЯЗАНІ З НАРОДЖЕННЯМ ДИТИНИ

Купченко Раїса Василівна, 1941 р.н.
Записав: Капанжи Р.А.

Скільки у вас дітей? Скільки дітей було у батьків? Назвіть їх імена.
Троє. Оля, Саша, Таня. У моєї мами було четверо: Люся, Вася, Валя, Таня.
Які імена зараз дають дітям?
Які хочеш.
Хто більше впливає на вибір імені дитини?
Такого не знаю, називають разом.
Хто частіше приходив до породіллі в лікарню?
Батько, мама.
Чи забирала породілля з лікарні «пупок», «бірочку», якщо так, то що з ним робила?
Пупок забирали. Що з ним робили, я не помню.
Що саме дарують або дарували акушерці за допомогу у народженні дитини?
Цвєти.
Чи є звичай назначати «бабу»? Хто саме стає «бабою»?
Колись казали, що були баби.
Хто купає дитину вперше?
Мама.
Кого обирають за кумів?
Хто кого хоче.
Якого віку брали людей за кумів?
Свого віку брали.
Чи має бути пара кумів неодруженими, одруженими людьми, чи це сімейна пара?
Ні, ні в якому разі вони не повинні бути сімейною парою.
Скількі пар кумів беруть?
Кто скільки хоче, я брала дві пари.
Чи можна брати за куму вагітну жінку?
Можна наверно.
Що таке «крижмо»?
Матерія. На ній дитину хрестили.
З якими словами куми забирають дитину, коли її похрестили?
Брали не хрищене, а повертаємо хрищене.
Чи носить дитина своїм хрещеним вечерю?
Носять.
Де тепер частіше хрестять дитину – вдома чи в церкві?
В церкві.
Коли хрестять дитину, через який час?
Як у кого получається.
Чи святкують хрестини одразу після охрещення дитини, чи переносять на який інший день?
Одразу, святкують.
Коли вперше стрижуть дитину?
В год.
Де стрижуть в перше дитину в парикмахерській чи вдома?
Вдома.
Хто стриже?
Куми стрижуть.
Як чинять зі стриженим волоссям?
Не знаю, десь було воно у мене.
Як довго тепер годують дитину грудним молоком?
Хто як, я своїх годувала сім місяців.
Які способи застосовують щоб відлучити дитину від грудей?
Не знаю, просто не дають їсти з грудей. А потім дитина відходе на ножний підкорм.
Як спонукають дитину до ходіння?
Була повозочка на чотирьох колесах, на ній і вчили ходити.
Як чинять з першим випавшим зубком дитини?
А шо викидали через хату. Мишка, мишка, на тобі костяний, дай мені золотий.
Хто є бажаним первістком хлопчик чи дівчинка?
Дівчинка для мами, хлопчик для батька.
Яких вживали застережливих засобів від поганих очей і уроків?
Не знаю, такого не чула.
Чи звертаються за допомогою до знахарок?

Звертаються, як в лікарні не можуть допомогти.
Як відповідають дітям на питання «де я взявся»?
В капусті знайшли. Лелека приніс.
Чим страхають дітей щоб вони не робили все що не слід?
Бабайом.

СОЦІОНОРМАТИВНИЙ ПОБУТ

Кідготко Марія Михайлівна, 1929 р.н., с. Софіївка
Записали: Петрова А.О., Шишков І.І.

Колективне дозвілля

Які форми колективного дозвілля молоді існували у Ваш час?
Були по хатах Що робили – пір'я скубли. А хлопці музику найшли. Яка тоді музика – якась гармошка.
Чи були якісь молодіжні ігри?
Я не грала ні з ким, а так дівчата грали. От сідає дівчина на скамейку, а хлопець стоїть навпроти, а там стоїть ще другий, який каже: «Ну що ти там сидиш?» – «Ну, сидю собі». А хлопцю кажуть: «Іди, викупи її звідти». Отака гра.
Як хлопці залицялися до дівчат? Куди проводжав парубок дівчину: до воріт, заходив у хату?
Я цього не знаю, як вони між собою находили спільну мову. Разне було. До воріт проводжав, а далі я ні за ким не дивилася.
Чи підночовували хлопці з дівчатами?
Ні, такого в нас не було.

Сільська громада

Чи існували у селі загальні збори? Які питання на них вирішувались?
Було, я знаю, що кликали хлопців і дівчат, але що вони там вирішували – я не знаю, я туди не ходила.

Колективна взаємодопомога

Які звичаї колективної сусідської взаємодопомоги існували у селі?
Було. Ходили, прийшли, помагали. Як чоловік отставший, сам не може, то до нього приходили, помагали і сіно косить, і носити, і складати. Сінокос називалося. Толока – це де скотина паслася.
Як господар віддячував за допомогу?
Як він віддячував – їсти готував. Може, хтось і гроші платив, але я цього не знаю.

Побратимство і кумівство

Чи був у селі відомий звичай «побратимства»?
От у мене сини є, один там живе, а другий там. І один другого кличе, і він помагає, бо вони брати. Братались, бо вони рідні брати.
Ви хрестили своїх дітей? Кого взяли за кумів?
Так, хрестила. У кожної дитини своя кума була. Одна пара кумів для дитини.
Чи можна було відмовитись від кумівства?
Ні, не це неможна робити. Не полагається відмовлятись від хреста.
Які стосунки між батьками хрещеника і кумами, між хрещеником і кумами?
Ми бачилися, у гості до них ходили, вечерю носили.
Куми вважаються родичами чи друзями?
Ні, це не родичі. Це чужі.

Родина, родинні стосунки

Скільки Вам було років на час заміжжя? Ваш чоловік старший чи молодший за Вас?
Сімнадцять. А йому було 19, чи що.
Скільки дітей було у Вашій родині?
В мене було 14 дітей, троє померли. В моєї мами було 7. У інших було по 5, по 6.
Ви жили в окремій хаті чи разом з батьками?
Ми в окремій хаті жили.
Як звертались до батьків у Вашій родині: на «ти» чи на «Ви»?
На «Ви». Тільки на «Ви». Мої діти до мене на «Ви» звертались.

Діти в сім'ї та громаді

Якщо сім'я була бездітною, як це оцінювалося громадою?
Це паршиво, це погано дуже. Бездітні. От у мене син має жінку, і в них немає дітей. Він мав взяти з приюту, та вона не хтіла.
Чи запрошували жінок-годувальниць у сім'ю, якщо в жінки не було молока?
Ні.
Хто в родині вважається найголовнішим: чоловік чи жінка?
Чоловік головніший.

Хто, окрім батьків, займався вихованням дитини?

Батьки наші допомагали. У школу ходили, як були малі, а тоді до мене на роботу приходили, помагали. Я кожному давала свою роботу. І діти один другого бавили.

Яку роботу доручали дітям по господарству?

У 8–10 років мої діти вже робили всьо. І стирали, і дрова рубали, і все зо хочеш робили.

Де проводили час малі діти: у хаті, на подвір'ї, на вулиці?

У хаті, на подвір'ї гралися, на вулиці ні, я далеко жила від вулиці. Так не було їм куди піти.

У які ігри грали діти?

Різні, такого не було, що найшли – тим і бавилися. Я їм часто м'ячі купляла, вони ті м'ячі ганяли.

Хто забирав дитину до себе, якщо вона ставала сиротою?

Родичі забирали.

Діти та підлітки в обрядах, звичаях та віруваннях

В який спосіб наділяли дитину іменем?

У мене та дівчинка, що померла, Маруся називалася, бо на день Марії народилася.

На який день здійснювали таїнство Хрещення?

Кого у год хрестила, когось іще раніше.

У якому віці дівчинці вперше заплітали кіски?

Коли вже йшла у третій клас.

Чи ходили діти колядувати, щедрувати?

Ходили, ходили. Але я не ходила, тому не знаю, що там і як.

Чи дарували дітям подарунки на свято Миколая? Куди клали подарунок?

Дарували. Такі пакуночки, а там ручка, конфеток багато. Хороші подарунки були. Під подушку клала.

Як хоронили маленьку дитину?

Так само, як і дорослу людину хоронили. Одягали хлопчика як жениха, дівчинку – як невесту. В мене дівчинка померла маленька, сім місяців, прийшла кума та так красиво її вділа у невесту. Така була гарна невеста! Хлопчик теж красивий жених, коли помре.

Що одягали померлій дівчинці?

І плаття, і віночок, і фата, і туфлі – все на ній було.

Де хоронили нехрещених дітей?

За кладовищем.

Коли поминають померлих дітей?

У суботу. Є така поминальна субота. Це всіх померлих тоді поминають.

Хто був світилкою у молодого: якого віку, родичка чи чужа дівчинка?

Були світилки так. По чотири десь рочки їм було. Родички.

Хто розплітав косу молодій, якщо хлопчик, то якого віку?

Було таке було. Хлопчик це робив. Шість років йому було.

Чи брала молода з собою хлопчика, коли йшла з дружками по барвінок? Для чого?

Так, брала. Вони рвали барвінок, у нас там барвінок сильно рос здоровий, і клали йому на руку, і він ніс цей барвінок додому. Вони потім щось нашивали з цього барвінку, а що – я не знаю.

Чи садили дітей за весільний стіл?

Так, були, були.

с. Стрюкове

МАТЕРІАЛЬНА КУЛЬТУРА

Бурдейна Валентина Іванівна, 1926 р.н., вул. Леніна, 104
Записала Білочук І.В.

Поселення

Назва населеного пункту?
с. Стрюкове
Чи знаєте його колишню назву?
Називали це село Стрюкове і раніше.
Як виникло село?
Колись колхоз збудував 15 хат і заселив завербованих по іншим селам людей.
Звідки знаєте?
Мати розповідала, а ще я вчителькою була і читала про це в книгах.
Чи знаєте час виникнення? Звідки знаєте?
В кінці XVIII ст.
Чи приєднувалися до вашого села переселенці?
Переселенці були.
Звідки переселялися?
З інших областей: Київщини, Запоріжжя.
У зв'язку з чим?
Чому вони переселялися, цього я не знаю.
Якщо є переселенці, то як вони розселені?
Як, по всьому селі почали жити.
Які вам відомі назви окремих частин села?
Село ділиться на 4 частини: Стрюкове, Шварцово, Фалімоново і Кушнірове.
Які природні умови села та околиць?
У нас завжди був степ. Поряд протікає річка Тилигул, а так не було нічого. В сусідніх селах то були виноградники.
Як розташована садибна забудова?
Двори у нас розташовані у вигляді вулиць, головні з них побудовані вздовж річки, а менші їх перетинають.
Як розташовані вулиці?
В нас мішана мережа вулиць.
Чи є центр села?
Так, звичайно є.
Як виявлений центр села?
Там всі адміністративні будівлі, парк, більше зелені.
Які будівлі є в центрі?
Там є будинок культури ім. Сорокіна, парк в якому є братська могила, пам'ятник Гусейнову Алі. Колись була велика церква, але в 1968 році її було зруйновано, а на її місці збудували школу.
Які види житлової забудови існують в селі?
В нас у кожного своя невелика хата. Розташовані одна коло одної, але відмежовані забором. Це раніше не відгороджувались.
Чи мають сільські вулиці благоустрій?
У нас не всі вулиці заасфальтовані, всі інші без покриву. В центрі є парк.
Які різновиди садибних огорож (цегляні, бетонні, дерев'яні тощо).
Колись не було огорож, це тепер один поперед одного будують, то з каменя, то залізні.
Чи знаєте Ви про визначних людей, вихідців з Вашого села?
Визначні люди у нас були лише ті, хто з війни прийшов. А тепер нікого немає.

Сучасне сільське житло

Яку назву має Ваш житловий будинок? (хата, хижа, будинок, фазенда, котедж, іншу).
Просто хата. А мазанкою, чи ще якось ми не називали.
Коли збудоване Ваше житло?
Я не знаю.
Як Ви вибирали план свого житла?
Строїли самі, а план був як у всіх.
Як робили фундамент?
Тоді фундаменту не було. Трохи там підкопали, глину поставили тай все.
Стіни?
Навозили глину, робили з неї грасу добавляючи соломи. Тоді робили такі собі вальки і будували хату.
Стеля?
Ставились хворост або комиш. Зверхи глиною замаслювали, а знизу піддрапували.

Дах:
Форма?
Форма двухсхила.
Матеріал покриття?
Ставили крокви і накривали комишем.
Кількість приміщень:
В мене кімнати були, як у всіх: 2 кімнати, сіни і кухня.
Вхідні двері: виходять безпосередньо на двір, у присінок, у ганок, у веранду, у галерею, інше...
В мене двері виходили з сін на двір.
Скільки в житлі дверей, крім вхідних, і які приміщення вони сполучають?
В моїй хаті двері в кожній кімнаті.
Система опалення:
Ми палили соломою, соняшником і ліпахами.
Якщо є в житлі традиційна піч, то як вона використовується?
Була піч в хаті ми на ній завжди спали.
Система освітлення: Яка кількість вікон?
В кожній кімнаті було 3–4 вікна.
Чи є на вікнах віконниці?
Так, у нас зразу були.

Садиба – двір

Яку назву має садиба?
Говорили просто двір, а туди далі город.
Кількість та розміри земельної площі Вашої садиби.
В мене 43 сотих і на полі 7 га – мені їх колхоз видав.
На якій землі зводили житло для новостворених родин члени Вашої сім'ї?
Де місце давали, там і будували.
Чи є перед житлом, що виходить на вулицю, квітник, палісадник з кущами бузку, калини, тощо?
Який там квітник? Хто мав за ним дивитися?
Який вигляд має огорожа, яка відділяє садибу від вулиці?
Спочатку нічим не огорожами, а потім мурі строїли з глини і ставили дерев'яні штахети.
Кількість господарських споруд двору, їхнє призначення та назви?
Була літня і зімня кухня, та маленька комора, потім погріб зробили. Криниця стоїть досі посеред двору.
Що Вам заважає покращати забудову та благоустрій Вашої садиби?
Завжди хотіла покрасити, побілити, але грошей не було.

Народна землеробська техніка

Яке землеробське знаряддя називалося рало, соха, сабан, гена?
Ралом садили картошку. Робили доріжку, а тоді брали драбину і затягали ті вулички. А ні, то бороною затягали. Соха, сабан, гена такого не було, хоча я про таке чула але не бачила.
Яку худобу, скільки числом запрягали до цих землеробських знарядь? До якого часу це ще вживалося?
Запрягали коней, волів, корів. В рало запрягали 1 коня, в повозку 2.
Які ще традиційні знаряддя використовували в селі для ручного обробітку землі, догляду за посіяним (лопата, сапка, вили тощо)?
Ми використовували лопату, сапу, вили, граблі.
Які знаряддя праці використовували в селі для збирання зернових, сіна, огородніх культур? Перелічіть їх.
В городі все робили руками. Сіно косили спеціальними косілками, косою, жали серпами.
Для яких сільськогосподарських робіт застосовувалася коса? Що таке «гола коса», «Коса з грабками»?
Косою косарі в полі скошували траву. «Коса з грабками» – цеи до коси чіплялися грабельки і коли косили, то тими грабельками зразу загрібали. А що таке «гола коса» я не знаю.
Що робили з косою, щоб вона була зручною при косьбі? (точили, клепали, на чому)?
Косу потрібно було клепати, і обов'язково точити.
Для яких робіт використовувалися колись граблі? А зараз?
Граблями загрібали. Були деревяні і залізні граблі.
Для яких робіт використовувалися колись вили? А зараз?
Вилами перекидали сіно, копали картоплю, все робили. А зараз так само, тільки копають більшість лопатою.
Що таке котки? Для яких робіт вони використовувалися?
Як не було колхозів і не було де молоти, то люди самі розстеляли зерно, а тоді котком проходили, щоб зерно відділялося. Скільки їх було на селі я не знаю.
Якими колись були прийоми віяння обмолочених хлібів?
Після того, як котком обробили зерно, його через сито перевіювали.

Вовченко Віра Миколаївна, 1927 р.н., народ. у с. Андрієво-Іванівка, з 1950 р. мешкає у с. Стрюкове, вул. Леніна, 118.
Записала Білочук І.В.

Сучасне сільське житло

Яку назву має Ваш житловий будинок? (хата, хижа, будинок, фазенда, котедж, іншу).

Колись давно хати називали мазанками, а зараз просто хата, або глинобитна хата.

Коли збудоване Ваше житло?

Моє житло збудоване в 20-х роках, а коли саме не пам'ятаю, мала ще була.

Як Ви вибирали план свого житла?

Строїли самі, а вибирати не було з чого, як люди, так і я.

Як робили фундамент?

Фундамент робили з граси. А пізніше, після війни, то вже почали робити з каменя.

Стіни?

Ми накопували багато землі або глини, сипали солому, добре мішали кіньми – це була граса. З неї і робили стіни в хатах. Також хату перемастювали кінським кізяком з соломою і білили.

Стеля?

Після війни стеля робилася рівна, а раніше (до війни) ставили сволок, на нього слижі, потім глиною валькували і затирали з середини хати.

Дах:

Форма?

Було по різному, в кого як. Але частіше робили двухсхилу форму даху.

Матеріал покриття?

Ставили крокви з акації, тоді все робили з акації. І накривали чим було: комишем, соломою. А коли вже відмінили тяжкі податки на дерева, землю, почали накривати хати шифером та черепицею.

Кількість приміщень:

Було 2 кімнати, в одній діти, а в другій батьки. Були сіни і кухня.

Вхідні двері: виходять безпосередньо на двір, у присінок, у ганок, у веранду, у галерею, інше...

Двері виходили з сін на двір.

Скільки в житлі дверей, крім вхідних, і які приміщення вони сполучають?

Двері були в кожній кімнаті. А як без них.

Система опалення:

Палили в грубах, печах, що в кого було. Палили соломою, хворостом, ліпазами. Ліпази ліпили з коров'ячого посліду і соломи, сушили, різали квадратні коржі, складали, а зимою ними палили. А з 50-х років почали палити вугіллям.

Якщо є в житлі традиційна піч, то як вона використовується?

Піч звичайно була. Ми в ній їсти варили, обов'язково хліб пекли, зимою грілися.

Система освітлення: Яка кількість вікон?

Вікон було в кого як. От у мана наприклад 2–3 вікна у кімнаті.

Чи є на вікнах віконниці?

Ми робили віконниці одразу, як будували хату. А хто був бідний не робив, просто замаслював глиною, тай все.

Садиба – двір

Яку назву має садиба?

В нас називали просто двір.

Кількість та розміри земельної площі Вашої садиби.

Колись кожного наділяли землею в 0,5 га. От в мене й досі так, а в декого вже позабирали половину.

На якій землі зводили житло для новостворених родин члени Вашої сім'ї?

Молода пара будувала своє житло на батьківській землі, але були такі, що виїжджали далеко за межі села.

Чи є перед житлом, що виходить на вулицю, квітник, палісадник з кущами бузку, калини, тощо?

Квітника раніше не було.

Який вигляд має огорожа, яка відділяє садибу від вулиці?

Раніше взагалі не відгороджувалися по вулиці все ходило: свині, кури, телят прив'язували, і ніхто не сварився. А стали загороджуватися коли Малінков відмінив налоги. Тоді люди вже багатшими були.

Кількість господарських споруд двору, їхнє призначення та назви.

Зразу були хата, літня кухня, погріб, і сарай під худобу. А потім почали будувати гаражі, бо у кожного почала з'являтися машина.

Що Вам заважає покращати забудову та благоустрій Вашої садиби?

Покращити стан подвір'я заважало те, що грошей не було. А на сьогоднішній день ще більше треба ремонтувати, бо внуки підросли, а ми досі живемо в одній хаті.

Народна землеробська техніка

Перелічіть предмети традиційної землеробської техніки. Що з них залишилося у сучасному господарському побуті? Які з них ще використовуються, у яких випадках?

В мене взагалі то чоловік комбайнером був. І я знаю, що в нас в селі після війни були комбайни, трактори, машини. А що там до війни було, ніхто нічого не мав.

Яке землеробське знаряддя називалося рало?

Ралом орали городи. Але було дуже важко, бо воно ж невелике.

Яку худобу, скільки числом запрягали до цих землеробських знарядь? До якого часу це ще вживалося?

Запрягали волів, коней. Ними орали городи, поля, а також вони тягали повозки.

Які ще традиційні знаряддя використовували в селі для ручного обробітку землі, догляду за посіяним (лопата, сапка, вили тощо)?

Ми користувалися лопатою, сапою, вилами, граблями.

Які знаряддя праці використовували в селі для збирання зернових, сіна, огородніх культур? Перелічіть їх.

Завжди люди працювали руками. В полі сіно косили спеціальною косілкою, а заді йшли жінки і в'язали сіно в снопи. Цю косілку тягнули коні, а на ній сидів чоловік, який цим управляв.

Для яких сільськогосподарських робіт застосовувалася коса?

Косою косили траву.

Що робили з косою, щоб вона була зручною при косьбі? (Точили, клепали, на чому?)

Найчастіше косу точили і клепали, тоді нею легше було працювати.

Для яких робіт використовувалися колись граблі? А зараз?

Граблями громадили городи, сіно збирали в кучі.

Для яких робіт використовувалися колись вили? А зараз? Вони були усі однакової конструкції? Чим відрізнялися?

Вилами перевертали сіно на полях, підкидали його, викидали на машину. До війни ними копали город, садили картоплю.

Що таке борона, драпак, трійчак? Який вони мали вигляд, для яких робіт використовувались?

Борона – залізна 1,5–2 м пластина і на ній до низу були причіплені гострі зубці. Після того, як орали городи ними розбивали грудки на землі.

Драпак – робився із деревця невеликого, його різали і до палки прив'язували. Це був наче теперішній віник, яким замітали подвір'я.

Трійчак – це була вилка, чимось схожа на вили. Нею солому складали.

Для чого використовувалися «котки»?

Котками, якщо молотарки не було – от пшеницю чи жито розкидали і оббивали ними це зерно, солому, що залишалася збирали, я зерно віяли. Також котками укотковували коров'ячий послід, коли робили ліпахи. Котки тягнули коні або воли.

Якими колись були прийоми віяння обмолочених хлібів?

Після того, як зерно котками обробляли, зерно провіювали через спеціальне решето.

НАРОДНЕ ХАРЧУВАННЯ

Зоткіна Ніна Максимівна, 1941р.н., вул., Маліка Гусейнова, 13.
Записали: Дружинін О.О. та Кісеолар С.Я.

Який пріоритетний напрямок мало раніше і має зараз господарство села?

Тваринництво (птахи, скотина). І землеробство було.

Які заняття по виробництву харчових продуктів переважають?

Корови, кози, кури у нас були, свині, качки, індики, гуси – хто що міг. Потім продавали і за рахунок цього жили. Землеробство конечно було, в ковхозі сіяли пшеницю, соняшник, кукурудзу, баштанні культури дуже. На огороді восновному картошка, огірок, цибуля, що людям надо, капуста, шо надо для хазяйство у нас на городі є все.

Які продукти харчування заготовляли і заготовляють тепер на запас?

Закатували помідори, квасили капусту, огірки закатували маріновані робили, картошка, буряки, морква, все було у погрібі заготовлено. Борошно обязателно. Пікли свій хліб. Кололи свиню у зимку. Сало засолювали.

Хто займався забиванням худоби?

Чоловік колол.

Чи вживали рибу у їжу?

Вживали, купляли, яка була, така і купляли, взагалом у нас були хеки і сабля така длінна (щука).

Які фрукти та ягоди вживали раніше і вживають тепер?

Малина, клубника, вишні, смородина, агрус, черешня, яблука, груші, ліщина у нас було все на городі, а также збирали в лісі. Закатувала на зиму, а яблука і груші сушила.

Які гриби вживають на цій території?

У нас в основном немає, а так вживали маслята.

Чи вживають мед?

Так, купляла кожний рік мед.

Чи вживають соки дерев?

Сама я не робила, но вживала те, що в магазині.

Чи вживають горіхи, насіння?

Горіхи свої були.

Які ви знаєте заборони що до збирання, приготування і зберігання їжі на запас?

Все можна о то як в піст, то не можна, бо все посне.

Чи робили ковбасу?

Робили і печену, і кров'янку, і коптили.

У які дні не можна було різати худобу?

Різали. коли кому удобно було.

Чи збирали дикоростучі трави для лікарських чаїв? Які трави, квіти, коріння? Коли? Як зберігають? Як настоюють, заварюють?

І зараз збираю, пижму, звіробой, безсмертник пещаний, сукерки у народі називають жива кость, і отварювали і пили. Вяжем у пучочки, саджаємо в мішок, як все воно висохло, і на горіще підвішувала.

Яка страва відома і готується найчастіше?

Борщ, голубці, холодець, жаркое, домашня картошка.

З чого готували борщ?

Красний український борщ, раніше варили його у печі, як казаночкі були такі горшки, ставиться туді м'ясо, квасоля, коли квасоля готова, кидається туди буряк, коли буряк став білий такий, кидається картопля, закипіла картопля, кидається капуста, закипіла, а тут у мене зажарка, на маслі вишневому або на смальці, тоді вона закислюється туди кидається лавровий лист. Він настаюється і їмо.

Чи вважаєте борщ суто українською національною стравою?

В основном це українська страва, її більш ніде не готують.

Чи знають у селі, що таке юшка? З чого її готують?

З риби вариться. Ячнева крупа, 4 картошки, порізала на дольки, кидаю цибулю, покипіла, і тоді кидаю рибу, яка в мене приготовлена, я кидаю його в марлю, і упускаю у ту юшку, за хвилину вона закипіла, я роблю меделений вогонь, і мєдлєно вона кипить мінут 20. Туди я опускаю окріп, петрушку, кидаю чорний перець, горошком, закипіла мінут 5, я виключаю, і даю на стіл. Посолила по вкусу, так і вариться юшка.

Чи відомий вам капусняк?

Так, картошка капуста, капуста должна буть квашена, якщо картошка почти готова, кидається капуста, закипіла капуста кидається рис, прокипіло, просалила, кидаю зелень і зажарюєш і все.

Чи відомий у селі кисіль?

Да конечно, в основному я люблю кисіль фруктовий.

Чи відомий у селі суп?

А що його варити, якщо з м'ясом – проварилося м'ясо, якщо хочеш картошку, то тоді картошку, закипіла, кинули туди жарену цибульку цибульку, якщо хочеш з рисом чи з макаронами, якщо картошка закипіла, то кидаєш туди пару ложек рису, закипіла, посолила, зажарила.

Чи готували в селі мамалигу?

Вариться вода, закипіла вода, кидаєш муку, і вона кипить, як начинає булькати, і ти береш качалку, в казанку її вимішуєш, і потім даєш ще трошки щоб вона покипіла і мамалига готова.

Чи відома у селі саламаха?

Ні, не відома, але я знаю, що це козацька страва.

Пшоно.

Да, конечно, робила кашу пшоняну, значить, кипить вода, на одну літру води, ставлю стакан повний пшона, закипіла водичка, посолила, перемішала, жарю сало, шкварки такі роблю, цибулю, і залила цим. І супи готували, куліш називався колись. А це теж саме, закипіла вода, кинула картошки, кидаєш пшона, ложку дві пшона, дивишся як воно закипіло, пшоно полопалося на чотири частини, по вкусу кидаю зелені, цибульку зажарювала, дав постояти і їж.

Ячмінь.

З ячміня ячну кашу варили.

Пшениця.

В основном пшенична каша. Та на борошно мололи.

Кукурудза.

Кукурудзяну кашу варила, мамалигу варила.

Кутя.

Вариться пшениця, доки добре розкипить, вариться дуже довго, часи 3–4, на плиті, бо це ж зимою, якже вона готова, кип'ячу воду, мелю горіхи, товчу у ступки мак, розводю ту воду, з горіхами і маком, порошок щоб пахнуло, і споживали. На Різдво готували.

Голубці.

Робили часто і густо, з капустяного квашеного листя, можно і свіжої, але я парю, роблю фарш, беру рис, помила рис, туди кидаю м'ясний фарш, жарена цибуля, пережарена морква на сковороді, це все перемішала, посолила, беру ці листя, накладаю той фарш і закручую. Буру казанок, закипіла вода, я їх заляла, поставлю на вогонь, покипіли, 35–45 хв. Тоді коли попробували перший, м'ясо вже готово, ви їх знімаєте, обязательно хорошо вкутать, рушником, куфайкою, щоб воно постояло попарилося.

Млинці.

Млини робили. Робляться так: береш муку, усипала туди солі, соди, насипала сахара, розбила 2 яїчка, сиворотка або кисле молоко, залила туди, добре їх вибила, даю остоятися, не менше з часу, воно становиться тісто з бульками, беру сковорідку, ляю посне масло, і беру ложечку і легенько лью на сковорідку, припеклися на один бік, перекинула на другий. Ще я жарила яблука, крижанками.

Оладки.

Майже теж саме, але вони густіше і робляться товше.

Вареники.

Робили з капустою, творогом, з сиром. Місеться тісто, на дошці розкатую, ріжу квадратиками, якщо є жарена кисла капуста, кидаю туда і варила.

Картопля.

І в казанку жарила, і на сковорідці, пюре варила.

Які молочні продукти вживаються у селі?

Мала дві корови, та й споживала молоко, а загалом здавали, а у суботу та неділю робила масло, сир, сметану, бринзу робила.

Чи робили масло?

У мене була така маслобойка, варила сметану, заливала в ту маслобойку, і била, крутила і зливалося масло, а тоді зібрала, вимила, та й у підвал.

Чи робили сир?

Закисає молоко, потім підігріваю на вогні, щоб воно було тепленьке, воно цидилось, сіллю посипали.

Квас.

Робила хлібний квас, пікли малаї у печі, їх розчиняли, робили опарку, розчиняли у ваганах, воно сходило, спікали його у печі, 40–50 мін. печеться, давали йому остинуть, опять таки каструлю опару, хміль варили, сипали муку пшеничну, що закипіла з хмелем робили опарку, кидали дрожжі, вона восходила часи 3–4, потом каструля чи бак. Робив дід таку христовину, клав туди під низ вішньовий лист, листя з малини таке, потом різали на четверо малай, накладали на ту христовину, кип'ятили два три відра, давали їй остинуть, і тою водою, заливали ті малаї. Воно стоїть два три дня, виграє, і тоді споживали, дуже добре було.

Чи робили самогонку?

Самогон вдома не варили, я не знаю, як його варити.

Чи варили узвар?

З фруктів, яблуні, груші, сливи. Закипіла каструля води, помила фрукти, кидаєш туди ті фрукти і вариш. Кидаєш потім сахар і це узвар.

Чи пили селяни чай?

Раньше ломали гілячок, вишня, малина, запарювали і то був натуральний чай.

Скільки було прийомів їжі в давнину протягом дня?

Снідали обязательно, а то як получиться.

Хто топив піч?

Мама.

Хто щодня готував їжу?

Мама.

Хто подавав на стіл?

Мама.

Скільки було постів?

3 перед Рождеством, перед Пасхою, та Петров піст.

Хто більш ревно поститься?

Старі люди, жінки.

Чи дотримуються постів тепер?

Дотримуються, це теж старі люди взагалом.

До якого віку дитину годували грудним молоком?

Я взагалі годувала до 7 місяців.

Як у селах приймали гостей?

Якщо ждали гостей, то готовилася, а якщо ні, то те що можно було приготувати швидко, те й давали, вино горілку.

Чи є у населеному пункті звичай провідувати породіллю?

Ідуть жінки.

Що несуть із собою відвідувачі?

Якщо дівчина народилася, то несуть щось розове чи біле, а якщо хлопчик, то голубе чи синє.

Чи пам'ятаєте, коли були баби?

Так, уродженки взагалом рожали дома, і баби-поветухи приймали дитину. До трьох днів ніхто не заходив до неї, потом, три дня минали, приходили старі бабушки. В основному баб угощали, а угощання було таке, ряжанка холодна, пиріжки з капустою, з кабаком, з сиром, давали їм або платки, або рушнички і обязательно давали кусочок мила, узвар должен був на столі.

Як у вашому селі називаються хрестини?

Так і звуть – хрестини.

Як хрестять дитину?

Куми їдуть викуплять дитину, на порозі ставиться подушка, на подушку ставится рушник, і кладуть маленьку дитину туди, куми обов'язково викупляють цю подушку скільки можуть 20–30 рублів, мама їм дає через поріг дитину, і каже: я вам даю не хрещену, і не молитвену, а ви приведіть хрещену. Забирають цю дитину і їдуть у церкву, батюшка її похрестив, і привозять її обратно, матері дають і кажуть: «Ми у вас брали не хрещену і не молитвену, а вам привезли хрещену і молитвену». Потім сідають за стіл і гуляють.

Що готували на хрестини?

Король всіх страв – холодець. Голубці, даються горячими, ковбаса, налісники.

Хто стриже дитину?

Кум.

Як відбувається цей акт?

Стрижуть на хрест, с заду, с переду, і побокам, і зав'язують у платочок. Щоб потом дитина, коли виросте, якщо розв'яже цей вузол, то казали, що вона буде вчитися.

Як повідомляють у вашому селі коли померла людина?

Вішають на воротах, якщо жінка то платок, якщо чоловік, то рушник.

Чи можна замітати в хаті після виносу покійного?

Нельзя не місти, не стирати, не мити, до 9 днів.

Скільки разів спиняється похоронна процесія по дорозі на цвинтар?

Які існують заборони обмеження для сім'ї покійного?

Мастити щіткою нельзя, бо кажуть що замазують людині очі. А так більше не знаю. Вагітним жінкам нельзя йти на кладовище.

Що готували на поминках?

Борщ, картошка і кампот раньше.

Чи можна різати хліб на цвинтарі, і чи можна користуватися виделками та ножами?

Різати хліб на цвинтарі не можна і користуватися можна тільки ложками.

Хто обмиває покійного?

Кого покличуть, якщо чоловік, то чоловіків кличуть, а якщо жінка, то жінок кличуть.

Що несуть з собою люди, які їдуть прощатися з покійним?

У нас нічого.

Чи печуть хліб у домашніх умовах?

Раніше пекли з размольного борошна, круглої форми зубчиками.

Чи знають назву «діжа»?

Колись пикли хліб, як бочонок, обрізати його низько, зроблений з дерева. А у мене були вагани.

ТРАДИЦІЙНА СІМ'Я ТА ШЛЮБ

Зоткіна Ніна Максимівна, 1941 р.н., вул. Маліка Гусейнова, 13.
Записали: Носуленко Н.В. та Тишевич О.В.

Знайомства. Підготовка до шлюбу.

Як відбувалося знайомство між дівчатами та парубками у вашому населеному пункті?

Збиралися на вулицях, тай знайомились.

Чи відбувалися у вашому населеному пункті вечорниці? Як вони називалися (вечорниці, вечурки, досвітки тощо)?

Так відбувалися, і вони називалися вечорниці.

Якщо так, то хто їх організовував?

Їх організовували, самі ініціативні дівчата та хлопці.

Де вони відбувалися (в когось удома, у спеціально орендованій хаті, іншому приміщенні, клубі тощо)?

Відбувалися вечорниці у хатах молоді, по черзі.

Чи відбувалися вечорниці у визначений час (за календарем - на дні Катерини, Андрія, Меланки, Василя, Різдво, Великдень тощо)?

В основному сходились, в будний день. На свята теж відбувалися вечорниці на Меланки, Різдво, Катерини, Андрія, на Андрія ворожили.

В який час вечорниці не дозволялося проводити?

Вечорниці не дозволялося проводити в піст.

Хто мав право ходити на вечорниці (неодружені дівчата, парубки (з якого віку?), одружені молоді чи старші люди)?

На вечорниці мали право приходити неодружені хлопці та дівчата. Ну ще мали право ходити молоді, які тільки одружилися. Ходили з 18–19 років.

Хто не мав права приходити на вечорниці?

Не мали права ходити хлопці, які затівали драку.

Коли закінчувалися вечорниці?

Вечорниці закінчувалися, як коли, бувало засиджувались, що аж треті півні співали.

Чи вимагали батьки повернення до певного часу?

Звичай вимагали повернення дітей, до того часу на який вони їм накажуть прийти.

Чи траплялося, що вечорниці тривали до ранку?

Так, такі випадки траплялися.

Як ставилися до цього батьки?

Батьки до цього ставились дуже погано, якщо не приходили вчасно, то на наступний раз не пускали.

Чи мали право на вечорниці приходити не місцеві парубки, дівчата?

Так, мали право приходити на вечорниці не місцеві парубки та дівчата.

Які забави були популярні на вечорницях?

На вечорницях грали в різні ігри: в гарячого, холодного, в платочка, в третього лишнього. Хлопці грали в карти. А ще крім ігор дівчата пряли кужіль, вишивали.

Які дії вважалися «непристойними»?

Непристойним вважалося пити, курити, лаятися.

Чи були якісь пісні, примовки, небилиці, частівки тощо, які виконувалися на вечорницях?

Так, на вечорницях співали дуже багато пісень. Наприклад: «Поза лугом зелененьким», «Ой, чій то кінь стоїть», «Рідна мати моя», «Чорнобривці».

Чи траплялися випадки втрати дівчиною цноти? Чи існували назви на позначення таких дівчат? Як на це реагували люди? Чи існували якісь способи покарання дівчини, парубка, примушування їх до шлюбу? Як зараз ставляться люди до такого явища?

Так, були такі випадки. Їх називали покритками. Як молоді після весілля ішли ночувати до сусідів, то рано їх не попереджаючи, приходили до молодих і провіряли, яка ж там постіль. І при цьому співали пісню: «Ой з гори квітка упала, ой з гори квітка упала, там де квітка лежала, там де квітка лежала, рясно вона розцвітала». Якщо постіль в крові, то на бутилу вішали червону стрічку і ходили по селі. А якщо дівка була не цнотливою, то на наступний день парубок міг її навіть кинути. А люди потім дуже довго обговорювали цю ситуацію. Зараз люди до такого явища ставляться нормально, зараз це модно.

У якій формі відбуваються зараз молодіжні забави (дискотека, застілля вдома у когось з учасників, застілля в кафе, ресторані, виїзд/вихід на природу («на шашлики») тощо?

Молодіжні забави зараз відбуваються у формі дискотек.

Укладання шлюбу

Як колись у вас відбувалося сватання?

Спочатку хлопець з дівчиною зустрічалися, могли зустрічатися і місяць, і рік. Ну а потім вони вирішили узаконити свої почуття, і вони домовляються про сватання. Приходили свати з дуже красивими хлібами, їх у нареченої чекали, були накриті столи уже в нареченої. Сідали за стіл, і питали у нареченої, чи згодна вона виходити заміж. Якщо вона була згодна, то обмінювалися хлібом. І дівчина давала парубку красивий вишитий рушник, або платок. А якщо була не згодна, то виносила кабака.

Кого просили бути сватами?

Сватами просили бути родичів, чи знайомих.

Чи існувала попередня домовленість між батьками молодих та самими дівчиною та парубком про сватання?

Так, звичайно домовлялися. В основному сватання було в неділю. Тоді в суботу ніхто, нічого не робив. Тому що кажуть, що субота одинока. Дивіться: неділя і понеділок, вівторок і середа, четвер і п'ятниця, а субота одна.

Чи існує зараз обряд, який більше чи менше нагадує колишній обряд сватання?

Так, звичайно існує такий обряд, але не всі дії виконуються.

Як люди ставляться до ситуації, коли після домовленості про весілля, змінюються плани і весілля не відбувається?

Це був позор, люди дуже довго обсуждали, таку ситуацію.

Кого вважають винним?

Винним вважали того, хто відміняв весілля.

Чи є форми відшкодування моральних, матеріальних затрат стороні, якій відмовили?

Так, звичайно були відшкодування стороні, якій відмовили, деякі навіть судилися.

Як ставилися до шлюбів між дівчиною і парубком з різних за соціальним і майновим становищем сімей?

До шлюбів із різними майновими становищами відносилися дуже погано, батьки, якщо їхній син або донька були багатими і виходили заміж за бідного, то вони питалися любим способом розлучити молодих.

Зараз при виборі шлюбної пари чи береться до уваги майнове становище сім'ї дівчини і парубка? Чи зберігається прагнення обрання шлюбного партнера рівного собі за майновим становищем (збоку дівчини; з боку парубка)?

Зараз не береться до уваги майнове становище дівчини чи парубка. Але все одно намагаються молоді обирати собі пару рівну за майновим становищем.

У якому віці зараз вступають у шлюб молоді люди у вашому населеному пункті?

Дівчата вступають в шлюб з 16–19 років, а парубки після армії в 20–25 років.

Яка вважалася нормальною різниця у віці між парубком та дівчиною?

Саме більше я вважаю, що 10 років не більше.

Чи повинен був парубок бути старшим за наречену?

Так, парубок обов'язково повинен бути старшим за свою наречену.

Чи могла бути дівчина старша за парубка і на скільки років?

В крайніх випадках дівчина могла бути старшою за парубка, але не набагато років на 1–2 не більше.

Як ставилися до парубка, який одружувався з покриткою?

Якщо хтось знав, що ця дівчина покритка і на ній одружується парубок, то звичайно строїли насмішки.

Чи траплялися у вас випадки, коли у випадку смерті чоловіка його брат одружувався на його удові?

Так, такі випадки в нас траплялися, вони і в наш час є.

Чи є певні особливості у ставленні до дівчини, яка виходить заміж за чоловіка з дітьми від попереднього шлюбу?

Так, є певні особливості. Вона повинна доглядати цих дітей, любити їх як своїх.

Чи були усталеними норми посагу – що давали за дівчиною при одруженні? Що виділяли батьки парубка при одруженні?

Так, норми посагу були установлені, але зараз їх уже не так дотримуються, як раніше дотримувалися. Парубку батьки виділяли хату, а дівчині все в хату.

Вважається нормою чи швидше винятком, коли молода сім'я, навіть живучи відокремлено, продовжує отримувати матеріальну допомогу від батьків (чи є певні умови, коли така матеріальна допомога вважається необхідною за яких умов?

Так це вважається нормальним коли батьки допомагають своїм дітям. Я скажу більше, батьки повинні допомагати своїм дітям все життя, тому що без батьківської допомоги молоді не проживуть.

Чи існує момент змагальності між батьками подружжя в «обдаровуванні» молодих?

Бувало й таке.

Чи обов'язковим було батьківське благословення? Наскільки важливим зараз є ставлення батьків до майбутнього одруження дітей, чи обов'язкова їх згода на одруження?

Так, батьківське благословення було обов'язковим. Батьки благословляли віконою і казали «Живіть діти довго та щасливо, і поважайте один одного і в горі, і в радості.» Зараз так же само важливе батьківське благословення.

Чи колись бралася до уваги думка (згода) дівчини при сватанні?

Так, обов'язково бралася до уваги думка дівчини при сватанні.

Чи зараз відбуваються у вас обрядові дії, які нагадують традиційне сватання (візит сватів з хлібом чи іншими (якими) подарунками, застілля, обмін подарунками тощо), оглядини і т.д.?

Так, є такі обрядові дії, які нагадують традиційне сватання, але цих дій дуже мало залишилось, залишився тільки візит сватів з хлібом, та обмін подарунками.

Чи можливе одруження між дальніми родичами? Між якими?

Звичайно, можливе. Наприклад, між двоюрідними, мій тато і моя мама були двоюрідними.

Чи трапляються у вас випадки, коли молоді люди живуть разом без реєстрації шлюбу та без вінчання?

Бувало й таке, це вже коли батьки були дуже проти шлюбу.

Чи трапляється у вас, коли молоді люди живуть разом, повінчавшись у церкві? Чи все ж таки весілля залишається обов'язковим?

Ні таких випадків не було, все ж таки весілля залишалося обов'язковим.

Чи траплялися у вас випадки, коли вінчання та весілля розділялися великим проміжком часу? Це були люди середнього, старшого чи молодого віку?

Так були такі випадки коли молоді спочатку одружилися, а потім через время вінчалися. Це були люди середнього віку.

Яке у вас ставлення до одностатевих сімей?

Я не знаю, що це таке.

Чи трапляються у вас випадки, коли разом живуть люди однієї статі, не пов'язані кровними зв'язками, складаючи, за їх словами, сім'ю?

У нас такого не було.

Обов'язки в родині

Які обов'язки по дому традиційно вважалися жіночими, якими чоловічими? Чи спостерігаються зараз зміни в уявленнях про чоловічі та жіночі обов'язки по дому?

Чоловікова робота вся на дворі, а жінчина робота від хати до порога. Жінка знала своє стірать, варити їсти, дітей рожати і воспитувати. А чоловік все хазяйство вів на дворі. А зараз змін не відбулося, як і раніше чоловік на дворі, а жінка в хаті.

Якою повинна бути поведінка жінки, коли вона приходить у дім батьків чоловіка? Чи повинна вона у всьому слухати свекруху?

Звичайно, вона повинна вести себе як в прислів'ї «Нижче трави, тихіше води». Так, вона обов'язково повинна слухатися свою свекруху у всьому.

Чи може молода сім'я, живучи в домі батьків чоловіка (із ними) вести власне господарство?

Може мати своє господарство, але таке буває дуже рідко, в основному коли молоді живуть разом з батьками, то вони ведуть спільне господарство.

Як у вас зараз ставляться до приймацтва? Яким є ставлення до чоловіка в родині його дружини? Чи повністю він залежний у своїх діях удома від волі батьків дружини та бажання самої дружини?

Нормально. Мій чоловік у приймах у моїх батьків жив 10 років, і жили ми добре. І він ніколи не залежав від моїх батьків.

Чи спостерігається у вас тенденція до негайного відділення від батьківського господарства новоствореної сім'ї?

Ні, у нас таке не відбувається.

У разі виникнення конфліктів між чоловіком і дружиною чи запрошується хтось із родичів, щоб допомогти у його вирішенні?

Так, якщо молоді сварилися то щоб їх помирити приходили батьки на поміч.

Чи можливі були колись розлучення і, якщо так, то за яких умов? Як зараз ставляться до розлучень?

Так, розлучення були можливі, але їх було дуже мало. Розводилися в основному, коли чоловік знаходив собі коханку, або навпаки коли жінка знаходила собі коханця. Зараз до розлучень ставляться нормально.

Як ділиться майно при розлученні? Чи беруться до уваги інтереси дітей при поділі майна?

При розлученні інтереси дітей не вчитувалися, а майно ділилося пополам.

У випадку розлучення батьків з ким частіше залишаються діти?

Частіше діти залишалися з мамою.

Чи трапляється так, що діти залишаються з батьком (за яких умов)?

Так, траплялися такі випадки, коли діти залишалися з батьком. Наприклад тоді залишалися, коли мама дуже багато пила.

Чи трапляється, що батьки ділять між собою дітей?

Так, такі випадки траплялися, коли батьки ділили між собою дітей.

Які форми матеріальної допомоги вважаються прийнятними з боку тієї сторони, яка віддає дітей іншій?

Платилися елементи.

Чи трапляються зради чоловіка чи дружини?

Звичайно, трапляються зради. І чоловік зраджує, і жінка.

Чи однакового осуду зазнають чоловік та жінка в разі виявлення зради?

В основному чоловіки зраджують більше, ніж жінки. Але все одно жінки зазнають більшого осуду, тому що жінка берегиня своєї сім'ї.

Кого у випадку зради вважають винним у ній?

У випадку зради вважають винним у ній того, хто зрадив.

Чи є причини, які можуть виправдовувати, з точки зору сторонніх, сімейні зради?

Є такі причини, це тоді, коли сім'я живе не благополучно. Коли чоловік б'є дружину, або коли дружина п'є.

Як колись карали, коли ловили жінку чи чоловіка на перелюбстві? Чи було перелюбство причиною для розлучення?

Як такого покарання не було, але дуже обсуждали. Так, перелюбство було причиною для розлучення.

Чи трапляються у вас випадки, коли чоловік фактично може мати дві сім'ї – офіційну і приховану? Як до цього ставляться люди? Чи трапляються випадки, коли така ситуація виправдовується в очах оточення?

Так, такі випадки траплялися, так і зараз вони теж трапляються. Люди такого чоловіка дуже обсуждали, не поважали його. Ні, така ситуація ні в коїм разі не може виправдовуватися в очах оточення.

У випадку розпаду сім'ї на кого лягають і яким чином обов'язки по догляду та вихованню дітей?

У разі розпаду сімї обов'язки по вихованню дітей лягають на маму.

Якою, на вашу думку, в разі розпаду сім'ї має бути участь батька (якщо діти залишаються з матір'ю) чи матері (якщо діти залишаються з батьком) у вихованні та утриманні дітей?

Ну якщо діти залишалися з мамою, то батько повинен був не тільки виплачувати аліменти, й приходити до дітей, виховувати їх.

Виховання дітей

Скільки, на Вашу думку, повинно бути дітей у сім'ї? Що, на Вашу думку, може посприяти збільшенню кількості дітей у сім'ях?

Скільки батьки можуть содержати дітей, скільки й повинно бути. Посприяти збільшенню кількості дітей може матеріальний достаток.

Що, на вашу думку, є найважливішим у вихованні дітей (спілкування з матір'ю; спілкування з обома батьками; виховання бабусі й дідуся; залучення нянь, які б постійно приділяли дитині увагу; використання сучасних засобів впливу – телебачення, комп'ютер? Чи вважаєте Ви, що традиційне виховання – колискові пісні, забавлянки, казки, раннє залучення дитини до посильної праці, догляд за молодшими дітьми (якщо є) – залишається актуальним сьогодні?

Найважливіше у вихованні дітей це показати дітям як потрібно правильно жити на своєму життєвому прикладі.

Таціско Варвара Меланіївна, 1930 р. н., вул.Леніна, 64.

Записали: Носуленко Н.В. та Тишевич О.В.

Знайомства. Підготовка до шлюбу

Як відбувалося знайомство між дівчатами та парубками у вашому населеному пункті?

В війну, де бачились там і стрічались, як тікали бо боялись. Понравилась та й підішов, познакомився та й усьо, це у селі. Це не в городі, що мама хоче знати, хто вона, що вона в нас в селі. Один одного всі знають.

Чи відбувалися у вашому населеному пункті вечорниці? Як вони називалися (вечорниці, вечурки, досвітки тощо)?

Ходили тоді на вечорниці, ходили. Так і називалися вечорниці.

Якщо так, то хто їх організовував, де вони відбувалися (в когось удома, у спеціально орендованій хаті, іншому приміщенні, клубі тощо); чи відбувалися вечорниці у визначений час (за календарем – на дні Катерини, Андрія, Меланки, Василя, Різдво, Великдень тощо)? В який час вечорниці не дозволялося проводити?

Хлопці, дівчата собираються, було грає якась балалайка чи гармошка на вулиці. З вечора пішли. Вони були в хаті, сьогодні до мене прийшли, завтра до тебе. Вечорниці були по виходних. Були на всі свята, на Меланки ходили колядували, на щедрівку, щедрували, на Новий рік посівали, бо це ж дадуть канфету, раніше вечерю занесеш, давали сємочок кабакових, і двадцять копійок, і ми раділи, а на Андрія ворожили, місили тістечка. Не дозволялося на піст, знали, що піст само собою не виходили гуляти.

Хто мав право ходити на вечорниці (неодружені дівчата, парубки (з якого віку?), одружені молоді чи старші люди)?

Ходили тільки не одруженні, пускали ходить на вечорниці 19–20 років. Заборонялось приходити вдовам одруженим. В 9–10 годин ти вже повинна прийти з вечорниць. Раніше все було під контролем батька. До ранку ні, даже розговору не було. З другого села тоді були, коли хлопці за якимись дівчатами вхажували. На вечорницях в ігри

грали в «платочка», в голубів. Не можна було робить все дурне: обніматися, цілуватися, в губи ніколи не цілувалися, тільки в лоб. Ми на вечорницях співали пісні «В этом шале, я с ним повстречалась», розповідали анекдоти.

Укладання шлюбу

Як колись у вас відбувалося сватання? Кого просили бути сватами? Чи існувала попередня домовленість між батьками молодих та самими дівчиною та парубком про сватання?

Приходять свати, сватами брали, чи дядька, чи сусіда, чи кума якогось. Приходять, посидять, побалакають з батьками, а потім кличать нівесту, питають ти согласна, чи не соголасна, як соголасилася, виносить женихові платок на тарілкі і хліб. Обов'язково батьки між собою домовлялися. Сватання те, що було раніше, нагадує теперішній обряд сватання.

Як зараз молоді люди повідомляють батькам про плани утворення сім'ї, як відбувається знайомство батьків наречених? Чи укладаються зараз шлюбні угоди, в яких достатньо чітко обумовлюється майно, що передається молодій сім'ї від батьків? Хто є свідком при укладенні такої угоди (чи вона засвідчується нотаріусом)?

Кажуть: батько готовся, будеш нас кормити. Шлюбні угоди не укладаються.

Як люди ставляться до ситуації, коли після домовленості про весілля, змінюються плани і весілля не відбувається? Кого вважають винним? Ч и є форми відшкодування моральних, матеріальних затрат стороні, якій відмовили?

Вони між собою судилися, сплачували збитки. Люди пооюсуждали хто так, хто так, хто який характер має. Виним був то й від якої руки пішло, чи від нівести, чи від жениха.

У якому віці зараз вступають у шлюб молоді люди у вашому населеному пункті? Яка вважалася нормальною різниця у віці між парубком та дівчиною? Яка різниця у віці між подружжям вважається зараз нормальною? Чи повинен був парубок бути старшим за наречену? Чи могла бути дівчина старша за парубка і на скільки років?

Є, що даже і у 13 років дітей мають. Чоловік може бути на років 10 і 12, навіть до 15 років. Чоловік повинен бути старшим. Жінка могла бути старша тільки не на багато на рік, два, вона зношується по всякому.

Як ставилися до парубка, який одружувався з покриткою? Як ставляться до парубка, який одружується з жінкою, що має позашлюбну дитину? Чи виникають у такій ситуації у родини дівчини певні майнові зобов'язання щодо нареченого дочки?

Якщо він її вибрав, то йому люди геть не нужні, йому все одно, що вони будуть там говорить. Це все залежить від людини, люди їх осуджали. Є таке, що господи прости, то воно ніколи не скаже хороше, воно завжди скаже плохе. Бо воно плохе тай думає, що всі такі, якшо людина, як людина, то вона осуджає по своєму.

Чи траплялися у вас випадки, коли у випадку смерті чоловіка його брат одружувався на його удові?

Було таке.

Чи є певні особливості у ставленні до дівчини, яка виходить заміж за чоловіка з дітьми від попереднього шлюбу?

Ти знаєш куди йдеш, діло в тому, що вона чоловіка хоче, а дітей ні.

Чи були усталеними норми посагу – що давали за дівчиною при одруженні? Що виділяли батьки парубка при одруженні? Що зараз вважається обов'язковим, що престижним давати за дівчиною, за парубком при одруженні? Чи практикується у вас зараз таке явище, як шлюбна угода (завірена нотаріально)?

Давали хто, що мав, але синові дарували одіяло, подушку, простінь. А дочкі должні дати гардіроп, кроваті. І жінка должна принести все в хату.

Вважається нормою чи швидше винятком, коли молода сім'я, навіть живучи відокремлено, продовжує отримувати матеріальну допомогу від батьків (чи є певні умови, коли така матеріальна допомога вважається необхідною за яких умов)? Чи існує момент змагальності між батьками подружжя в «обдаровуванні» молодих і за яки х умов?

Як є можливість, авжеж, це харашо, а як що молоді, гуляють, а батьки на них роблять то це друге діло. Змагання в «обдаруванні» не було.

Чи обов'язковим було батьківське благословення? Наскільки важливим зараз є ставлення батьків до майбутнього одруження дітей, чи обов'язкова їх згода на одруження?

Да. Бере мама вікону батько хліб, вийшли поблагословили, перехрестили, молоді цілувалися з батьками, цілували хліб вікону. Закон цей й досі є.

Чи колись бралася до уваги думка (згода) дівчини при сватанні?

Питали обов'язково.

Чи зараз відбуваються у вас обрядові дії, які нагадують традиційне сватання (візит сватів з хлібом чи іншими (як ими) подарунками, застілля, обмін подарунками тощо), оглядини і т.д.?

Немає такого.

Чи можливе одруження між дальніми родичами? Між якими?

Було таке. Між четвертим, п'ятим коліном.

Чи трапляються у вас випадки, коли молоді люди живуть разом без реєстрації шлюбу та без вінчання? В яких випадках це вважається прийнятним, а в яких ні?

Було таке, і жили луче, ніж розписані. Були такі хлопці, що даже не собиралися, що треба розписатися жінка і все. А зараз розписуються і роздор.

Чи трапляється у вас, коли молоді люди живуть разом, повінчавшись у церкві? Чи все ж таки весілля залишається обов'язковим?

Не розписалися, та й в церкві не повінчались. Вінчання було обов'язковим.

Чи траплялися у вас випадки, коли вінчання та весілля розділялися великим проміжком часу? Це були люди середнього, старшого чи молодого віку?

Тоді такого не було, тоді зразу повінчались і одружились. Не було великого проміжку. Це були люди середнього віку.

Обов'язки в родині

Які обов'язки по дому традиційно вважалися жіночими, якими чоловічими? Чи спостерігаються зараз зміни в уявленнях про чоловічі та жіночі обов'язки по дому?

Жіноча є жіноча, а чоловіча є чоловіча. Жінка все по дому повинна зробить: постірати, вимити все, дітей до ладу привести, а чоловіча: пожати, поорати, щось привести. А зараз жінка виконує всю роботу.

Якою повинна бути поведінка жінки, коли вона приходить у дім батьків чоловіка? Чи повинна вона у всьому слухати свекруху? Чи може молода сім'я, живучи в домі батьків чоловіка (із ними) вести власне господарство?

Раніше люди були совісні, вона повинна виповняти всі функції, що положенні жінки, повинна слухатись свекруху у всьому. Раніше не було, щоб ділилися. Як це жити на одном подвірі і ділиться

Як у вас зараз ставляться до приймацтва? Яким є ставлення до чоловіка в родині його дружини? Чи повністю він залежний у своїх діях удома від волі батьків дружини та бажання самої дружини?

Хто обсуждає, а хто каже, що нормально. Мій чоловік був у приймах і до нього відносились, як до рідного сина. Ні він був вільним у своїх вчинках.

У разі виникнення конфліктів між чоловіком і дружиною чи запрошується хтось із родичів, щоб допомогти у його вирішенні?

Бувало таке. Сьогодні пішов помирив їх, а завтра вони помиряться, а ти винуватий.

Чи можливі були колись розлучення і, якщо так, то за яких умов? Як зараз ставляться до розлучень? Як ділиться майно при розлученні? Чи беруться до уваги інтереси дітей при поділі майна?

Раніше таке було. За тепер не хочу даже балакать. Майно ділили на пополам. Раніше інтереси дітей не вщітували.

У випадку розлучення батьків з ким частіше залишаються діти? Чи трапляється так, що діти залишаються з батьком (за яких мов)? Чи трапляється, що батьки ділять між собою дітей? Які форми матеріальної допомоги вважаються прийнятними з боку тієї сторони, яка віддає дітей іншій?

Залишалися з мамою. Щоб залишались з батьком, я не пам'ятаю. Дітей не ділили. Батько платив дітям аліменти.

Чи трапляються зради чоловіка чи дружини?

Я не знаю.

Як колись карали, коли ловили жінку чи чоловіка на перелюбстві? Чи було перелюбство причиною для розлучення?

У нас такого не було.

Чи трапляються у вас випадки, коли чоловік фактично може мати дві сім'ї – офіційну і приховану? Як до цього ставляться люди? Чи трапляються випадки, коли така ситуація виправдовується в очах оточення?

Такого не було. Може й було, но я не пам'ятаю.

У випадку розпаду сім'ї на кого лягають і яким чином обов'язки по догляду та вихованню дітей?

На маму.

Якою, на вашу думку, в разі розпаду сім'ї має бути участь батька (якщо діти залишаються з матір'ю) чи матері (якщо діти залишаються з батьком) у вихованні та утриманні дітей?

Батько повинен давати аліменти, а що мати – я не знаю. В мене такого не було, зато я таке й не знаю.

ВЕСІЛЛЯ ТА ПОВ'ЯЗАНІ З НИМИ ЗВИЧАЇ

Богаченко Людмила Григорівна, 1941 р.н., вул. Кузнецова, 1.
Записали: Андрєєва Г.Б., Лозовщук О.Ф., Білокамінська В.А.

В якому році ви виходили заміж?

В 1962 році.

До вас сватів засилали?

Засилали.

Як проходило сватання?

Ну, як коли договорились з женихом, коли прийшле до мене сватів, а я сказала мамі ми приготовились.

З чим приходили свататись свати?

Рушник вишитий гарно, хліб бравий, таких хлібів вже немає, і ніхто спекти його не може.

Перев'язували старостів?

А як же, обов'язково. Два старости до мене приїхали перев'язані. Я женихові гарний платок готувала.

Коровай пекли на весілля?

Да, пекли браві короваї. І розрізав коровай за третім столом старший шафар. А я ще не сказала от коли приїхав жених, мене заховали, а вони там говорили про теличку, про куничку, а потім мама запрошувала до хати.

А придане молодій давали?

Обізательно. Після роспісі ми йшли до мене, а потім ввечері до молодого. Я вже йшла з приданим.

А от після роспісі вам переливали дорогу, по дорозі додому?

А як же ставили табуретку, на табуретку хліб бувала з рушничком. І шафари платили гроші за це.

А хто зустрічав вас вдома?

Мене зустрічала мама з хрещеним з хлібом і сіллю та з віконою. Благословляли нас, зв'язували нам руки і вели до хати. Садовили нас на кожуха. А потім вже хлопчики, бо дівчатам не можна, залазили під стіл і викрадали черевика.

А хто його викупляв?

Старший шафар.

А нівесту викрадали?

Викрадали.

А хто викрадав?

Хто хтів, хлопці молоді. Ховали її, а шафарі викупляли. Шафар повинен бути багатим.

Як і хто пік коровай?

Приходили приглашали, перев'язували нас і ми місили по парно. Коли йшли обізательно несли з собою яйця, муку.

Стільки жінок запрошували на коровай?

І 20 і 30 по разному.

А гільце робили?

Робили. Вирізали з вишні гілку і прикрашали тістом.

А чим прикрашали коровай?

З тіста робили всякі квіти там, косички тай прикрашали.

А в тісто підливали горілку?

Ні.

А щось запікали в коровай?

Запікали гроші, яйця, говорили, кому попаде то це на щастя.

Якщо коровай не сходив, що тоді говорили?

Не було такого, він обов'язково сходив, це ж позор для хазяйки.

А от коли шафар розрізав коровай, він точів ножа?

Точів об потолок, доти поки його не перев'яжуть. А молодший шафар визивав на подарок.

А підошву від коровая кому віддавали?

Музикантам, це вже в кінці коли всіх вже обдарували.

А з гільцем, що робили?

Дівчата розбирали, яка перша візьме тай наступна заміж вийде.

От коли помили поставили пекти коровай, помили діжу. А куди виливали воду?

А я знаю, я не замічала якось.

Крім короваю ще щось випікали?

Да, ще шишки, кожна коровайниця робила собі шишечку.

Коли йшли запрошувати брали з собою шишки?

Та ні, стільки це шишок треба.

Молоді разом ходили?

Ні, молода собі, а молодий собі.

Молода з дружками, одягала вінок і йшли, а молодий з боярами йшов.

В який день кликали?

Обично в четвер, в п'ятницю.

Коли весілля гуляли?

Раньше в неділю, а зараз і в суботу: тай живуть вони як не люди, бо роблять все на оборот.

А дівич-вечір був?

Був, продавали квітки дружки, веселились.

А які страви готували на весілля?

Но не такі як зараз, там холодець, кортошку з м'ясом.

Скажіть а хто одягав наречену?

Я сама одягалась, бо мені ніхто не міг догодити. А бобще одягали дружки. Вони садовили молоду на кожух і одягали.

А був звичай хто перший з дівчат сяде на стілець тай дівчина скоро заміж вийде?

Да, таке було.

Куди молода дівала весільного вінка?

Зберігала біля ікони.

Давати вінок можна було?

Не можна. А я дала тай мало прожила з чоловіком, рано помер. Не нада нічого з весілля нікому давати.

Молодим голубів випікали?

Випікали, бачте я забулася.

Обряд рядження був?

Був, одягалися сідали на тачки і їздили по селі.

Батьків купали?

Ой купали, возили на річку і топили там у річкі, шо хоч їм робили. Робили комедію, весілля для батьків, але це тоді коли віддавали останню дитину.

А куди ходили ночувати молоді?

До сусідів. І на другий день приходили провіряти чесність молодої. Якщо молода була чесна, перев'язували стрічкою вино і пригощали гостей.

Хто роздягав наречену?

Нанашка і дружки.

ПОХОВАЛЬНО-ПОМИНАЛЬНІ ЗВИЧАЇ ТА ОБРЯДИ

Таціенко Варвара Меланієвна, 1930 р.н., вул. Леніна, 64.
Записав Гетьманець С. А.

Які предмети віщують смерть наяву?

Сова це саме перве. Коли вона появляється, то людина уже журиться, що з нею щось станеться. У ві сні ще може привидітися, що скоро помреш. Або була собака гавкає, то теж людина вже готовиться на той світ.

Чи можна якось запобігти смерті?

Коли бог назначив, що людина помре, то вже ніяк від цього не утічеш. Оце одна справедливість у жизні, що ніхто від смерті не відкупиться.

Як прощаються з вмираючою людиною?

Кажний каже. А тоді каже, що саме дороге та прощається.

Чи знаєте, як можна полегшити агонію чи смерть?

Були в нас такі случаї. Що самі не робили, а чули, що бабка не могла довго померти та пробивали стелю. Чули, що в людей тяжко вмирали та ярмо під голову ставили. Кажуть як не міг померти та ярмо ставили під голову, чи стелю пробивали. А померти не можуть ті, що шось погане робили. У нас тут бабка помирала, ревла як корова. Казали, що відьма була.

Хто за правилами обмиває, наряджає померлого?

Мужчини мужчину обмивають, а жінку жінки. А тоді як вже помили, дають їм рушник і мило. Родичі обмивати не могли, але є такі, що до родичів не ходять і тоді вони вже обмивають самі. Але так не положено. Або як нема кого близько, то теж самі обмивають. Але большинство такі, що кличуть. Якщо нема жінок, то могли обмивати жінку і чоловіки, або жінку чоловіки, але не було такого, не було. Рідко дуже рідко. Як діти помирали їх могли обмивати і жінки і чоловіки. Бо дитина є дитина. А як вже вісім чи дев'ять літ, то для дівчат кликали жінок, а для хлопчиків чоловіків.

Як у вас кажуть на саму померлу людину?

Покійник.

Яким має бути одяг померлого?

Хто який має, який надіває. Платочок обізательно довжин буть світленький. От у нас жінка недавно померла і її зав'язали чорним платком. Її тут гляділи, вона вмерла і її зав'язали чорним платком. То сам батюшка сказав, що нєльзя чорним платком вдівати покойника. Бо вобще у чорне вдівають тільки батюшку. А так покойник довжин бути в світленькому. Дівчині надівали фату, вінок. А хлопцеві букетика ставили. Є такі, що готували одяг, а були такі, що і не готували. Я наприклад дуже призирала тих, що готували. А сьогодні мусять готувати, бо помреш і одежі не знайдеш.

Що роблять з мотузками якими перев'язують ноги?

Кладуть у труну. А є такі люди, що крадуть даже, що вони з ними роблять, щось знають навєрно, бо крадуть даже. Оці вірьовки, що руки зв'язують, якщо не держуться. Бува приходить прощатися з мертвим, наклонилася, відійшла і вірьовок уже нема.

Як вони звуться?

Путо.

Що робили з водою, якою обмивали померлого?

«Мертву воду» виливали. Колись виливали у такі місця, щоб ніхто не наступив. Шукали такі місця, вобще під деревом виливали, а потом почали лити і там де люди ходять. Бува і забирають воду. Беруть собі, а для чого, хто його знає.

Куди кладуть померлого після обмивання?

Кладуть куди клали. Стіл є такий. Табурети куди ставлять. Як його називали я не помню. А на нари ложили, коли уже батюшка приходив.

У який бік головою?

Ноги сюди, а голова туди. Ногами ж виносять уперед. Не головою, а ногами. Голова завжди повинна бути до вікони, а ноги то до дверей.

Розкажіть про труну? Яка її місцева назва?

Домовина. Раніше робили плотники. Раньше красили, було синьку розведеш та покрасиш. Шпалерою обббивали, та так і пішло дальше.

Що саме кладуть на стіл, покуть?

Раньше клали це борщ, картошечка, сєлєдочка, бринза і всьо. Компот. А сєйчас усно чого хотіш. Для мерця ставиш стакан води, хлібчика кусочок, свічечку кладеш. А стоїть, ну хто як хоче. Я знаю, що у мене стояла до сорока днів. Вода стояла до дев'яти день. А свічку ми набираєм пшенички в стакан, та так і ставим свічку. А як йдем на кладовище то сієм це зерно, вже там по землі. Воду я не виливала, а поставила, щоб птички випили.

Навіщо вішали рушники?

Рушник вішали як помре покойник.

Чи завішують дзеркало, зупиняють годинник?

Дзеркала накриваються. Годинники теж накриваються, але не зупиняються. Просто платками закривають. До того часу, поки покійник з хати не винеситься. Такий обичай, щоб не бачити в дзеркало себе.

У який спосіб сповіщають людей про смерть?

Відкривали вікна. В'язали рушником ворота, двері відкривали.

Коли і як у Вас голосять?

Просять як хоч, так і просять. Є такі, що плачуть, є такі, що не можуть плакати. Як особенно з хати виносять, чи як у могилу ставлять. Голосять.

Як довго можна плакати, тужити за померлим?

Ой синок у мене вже син як 28 год помер, а мені все кажеться, що не більше місяця. А є люди, що у них дід помер, а дочка взяла тай поїхала на свадьбу до подруги, і це через пів року. Вобще положено до сорока днів ходити в чорній одежі, але я ходила і ходила.

Що несуть з собою люди, коли ідуть прощатися з пормерлим?

Ідуть оце цвіти несуть, цвіти і всьо.

Чи можна залишати померлого самого?

Тепер лишають, а раньше не лишали. Кота треба з хати виганяти, бо він лягае на хазяїна, і собака може лягти на хазяїна, вони його чувствують. Їх вобще треба виганяти.

Хто має сидіти біля померлого вдень і вночі?

А вночі, це ж послідній день родичі і сусіди бачуть мерця, вони збираються коло нього і хтось, частіше жінка читає псалтир. Сиділи. Так от балакали собі.

Скільки ночей перебуває покійний у хаті?

Раньше було: на третій день виносили з хати. Влітку, зимою, тільки на третій день. А сій час як хтять, не можуть додержати мерця до трьох день.

Скільки днів «душа» у хаті на цім світі?

На сороковий день душа возноситься на небеса. А до сорокового дня вона літає і на землю і на небеса.

Коли приходить до хати священник?

Приходе, коли треба провожать. Коли люди покличуть, а кличуть на 11 часов. Він приходе до 12 праве, потом ще надворі праве, на кладбищи.

Якщо небіжчика перекладають у труну перед приходом священника, то чи кладуть у неї якісь речі?

Є такі люди, що ставлять. А раніше не ставили. Бува кладе та каже, що поставила те, що він любив. Рушник як несуть покойника та кладуть на кришку та калач.

Чи може прощатися з померлим вагітна жінка?

Низя. Не положено. Не торкатися і не дивитися, не задивлятися. На кладовище йти низя. Але якщо вже народила, то прощатися і йти за ним можна.

Чи стукають домовиною об поріг, коли виносять померлого на двір?

У нас нє. Як виносять то отак підкинуть три рази. Допомагають душі відлетіти.

Чи є звичай «перестеляти дорогу» від хати до воріт?

Раньше стелили пілку. Виносять покойника та постелили. Потім пройшли трохи до перєкрьостка знов простелили. Так ідуть і де перехрестя там перестеляють дорогу. Батюшка зупиняється на каждому перехресті і править. Ставали стільки, скільки було перехресть.

Як довго не можна було прибирати у хаті?

Замітати і мити в хаті не можна було до сорок день.

У якому порядку стає і іде похорон?

Зразу перві несуть вінки, тоді хрест, вікона, батюшка, а потім покійник і люди. Хліб до похорону виносять лише родичі. Коло них стануть, батюшка відправе, а тоді той хліб давали людині яка йшла у процесії.

Які знаєте прикмети щодо похорону, який іде селом?

Якщо знають, що іде покойник не дають дитині спати. Низя спати.

Низя переходити. А якщо вже перетнув, то все з ним може бути. Може бог чимось наказати. Якусь неудачу йому зробе.

Чи заносять померлого до церкви?

У церкву заносили. І січас заносять.

Що відбувається перед воротами кладовища?

Стають. Батюшка править. Покойника кладуть на нари і несуть до ями. Помер покойник, його поховали. А помер ще один, то тоді ви носите гостинці і передаєте, що це пост того хто помер, до слідуючого покойника. І він вже ваш покійник здає пост іншому.

У який спосіб опускають труну у могилу?

Є такий канат. Канати на кладбіщі є у того сторожа. Там їх усі беруть.

Чи кидають у могилу щось інше окрім землі?

Хто кидає гроші, хто кидає цвєточки.

Що роздають людям на кладовищі?

На кладовищі людям дають булочку, пряника.

Як запрошують людей на посмертний обід?

Просимо всих, що пожалуста ідіть на обід.

У який спосіб чинять вертаючись до хати?

Стоїть відро, вода, рушник. Усе це на вулиці за брамою. Люди миють руки і йдуть до хати.

Як розпочинається обід?

Вперед батюшка праве. Тоді сідають. Вперше це був борщ. Старі люди і дотепер кажуть, що першим повинен бути борщ. Ставили борщ, картошку, лапшу, коливо треба було спочатку поїсти перед обідом.

Душу запрошує хтось з родичів. Запрошую, будьте ласкаві прийдіть на обід. Так і на дев'ять день запрошують. І ось як пообідали люди, то з столу не прибирали, довжно переночувати. Аж тоді вже рано прибирають.

Що саме роздають людям на помин душі?

Як поховали, нічого не дають. А на дев'ять день дають платочок і гостинці. Раньше калачі давали це тепер вже і дають і не дають.

Чи сплять у хаті у післяпоховальну ніч?

Є такі, що сплять. А раніше не спали.

Чи носять зранку «сніданок» на могилу?

На «сніданок» носили їжу, що залишилася після обіду. Ходили підправляли могилку. Прибирали коло неї.

Як справляють «дев'ять, сорок день, рік»?

На дев`ять днів кличуть як по возможності. На сорок днів обізательно сорок чоловік. А на рік скільки пригласять. Яка возможность у хазяїна. На сорок день давали калач.

Чи роздають одяг померлого?

Одяг померлого роздавали після сорока день.

Як відчувалася присутність душі померлого, як довго?

Як у кого. Як у кого яке серце.

У які свята поминають померлих?

Поминають померлих на проводи. На поминальні суботи. На передріздвяний вечір. На поминальні суботи ходили в церкву.

Які поминання відбуваються на кладовищі?

На кладовищі тільки на проводи.

З чого складається поминальний дар?

Колись коливо було саме главне, помідорку, яблуко. У церкві є столи для поминального дару. То церковне вже, воно залишається в церкві.

Як і де ховають тих, хто повісився, утопився?

В нас тепер ховають кругом, а ранше не ховали. А ранше ховали у кладбіщі тільки під край, де забор. Ямки копали прямо під забор, а зараз ховають як хтять.

У який день року їх поминають?

Я не знаю, коли їх поминали. Був для них якийсь спеціальний день, але я не пам'ятаю. Є субота спеціальна для вішальників, втопленіків.

ТРАДИЦІЙНІ КАЛЕНДАРНІ СВЯТА, ЗВИЧАЇ ТА ОБРЯДИ

Тацієнко Варвара Меланівна, 1930 р.н., вул. Леніна, 64.
Записала: Хомова Н.С.

Чи був звичай влаштовувати дівочі ворожіння?

Перед Святим вечором, перед Новим годом. Перед Новим годом робили мостік в тарілці, наливали водички, клали дві палочки, дві комишинки, та й кладеш коло подушки. Лягаєшь спати та й заказуешь сон: «Приснися мені сон, хто мене проведе через цей містік, той і жених мій буде». Коли казали це, то хрестилися.

А на Андрія ворожили?

Ворожили. У тарілку наливаємо води, пишемо чоловічі імена, у шкарлупку горішка кладемо свічечку. Приказували до того горішка: «Горішок, горішок ти попливи до того берега, де мій милий живе». До якого імені підпливе, то таке ім'я буде майбутнього чоловіка.

Робили балабушки? Як робили?

З трьох кирниць води приносили ротом. Набираєш в рот води і приносиш, і робиш балабушки. І чий балабушок собака схватить, та перша заміж вийде

Були такі дні, коли хлопці бешкетували?

Були. Раньше в хатах збиралися. Хто вишивав, хто прав. То хлопці візмуть запруть. А самі комишу чи соломи візмуть, це же він ревнує до якого хлопця, то потрусять соломою, або камишом од тої дівчини до того хлопця доріжку.

Як називався вечір напередодні Різдва?

Святий вечір.

Що робили з сіном на свята? Як його використовували пізніше?

На сіно клали калачі і на покуть коло вікони. Ставлять там тарілочку із узваром, кутьою ложку кладемо (ложка не перекинута, бо як перекинута це не називається, що дав їсти, а як не перекинута то считається, що вгостив), то це должні усі мертві прийти в гості. Сіно з усім стояло – до Голодної куті. А потом його береш його і несеш в гніздо до курей, щоб сідали квочки.

Що робили на Святий вечір?

Носили вечеру хресні, діти носили до діда до баби. Несуть 2 калачі в хустинці, гостинці, прянечки. А от коли взрослий хресник (хтось до 20 років носить вечеру, а хтось считає, що років 12 – то воно вже взросле). І носили

вечеру аж до Голодної куті. Міняли один калач. Коли приносили вечеру казали: «Добрий вечір. Будьте здорові з Святим вечором. Мама, папа і я просять вас на вечеру».

Що було на столі?

Все пісне: вареники з капустою, холодець з риби, кутя, узвар.

Хто має перший зайти в хату на Різдво?

Желательно, щоб мужчина. І даже, щоб прийшов посівати.

Як називався вечір перед Новим роком?

Меланка.

Коли ходили колядувати? Коли щедрувати?

Колядують на другий день – це на Різдво. На Меланки щедрують. А на Новий год посівати ходять.

Хто ходив колядувати?

Колядують усі. Особенно цінилися взрослі. Дітки прибігли: «Колядин, колядин» та й побігли. А взрослі співали красіво. І старі ходили, і жінки, і мужики. Вони не перевдягалися.

А які колядки співали?

«Пресвята Варвара церкву змурувала». Багато було, я вже позабувала. Діти співали:

«Колядин, колядин,
А я в батька один.
Дайте, дядьку, гроші
Будете хороші».

Які пісні виконували на Меланку? Де їх виконували?

«Наша Меланка не робочья, на ній сорочка парубоча." Є шо запрошували, є шо кажуть, ми тут на дворі. Вони приходять до вікна, питають чи можна пощедрувати чи поколядувати. Їм отвєчають: "Да можна заходити, пожалуста в хату».

Чи ходили посівати?

Ходили посівати більше мужики, щоб випить. Посівали житом. Казали: "Сію, вію, посіваю, з Новим годом поздравляю. Много лєт желаю. Удачі в хазяйстві, у хаті, любві, здоров'я і всього багацько.

А що таке Голодна кутя?

Голодна кутя – святиться вода.

Як і де відбувався обряд водосвяття?

19 – Крещеніє – святять воду. Колись святили на річці. Вирубували хрест, поливали вином, прорубували ополонок.

Як називали свято Стрітення? Як називалася стрітенська свічка? Що з нею робили?

Стрітеніє. Воду святять і свічку приносили, щоб горіла. В каждіх воротах, дверях роблять хрестик – де корова, де кухня. А потом бережемось, як дощ, гроза яка, світимо ту свічечку, щоб Бог помагав, сохраняв.

Чи існував звичай «чіпляти колодку»?

В'зали хлопців, оце перевязували рушником, лентою, платком, хто як яка баба має. Баби перевязували мужика, щоб могорич дали.

Чи була така назва масляна?

Була – це бліни печуть, вгощають. Последній день посту – начінається Масляна (років 18–19 мені було)

Чи був відомий звичай зустрічати весну?

Не було.

Як відзначали день Явдохи?

Це Явдошкін день празнували люди.

Як називали день сорока мучеників?

Не помню.

Чи святкували «теплого Олекси»?

Просто кажуть що Теплого Олекси.

Як називалась остання неділя посту?

Вербна неділя. Брали вербичку та й йшли до церкви. А з церкви прийшли, одна другу вербичкою похлєстали: «Верба б'є, не я б'ю, недалечко червоне яєчко, і я все плохе виганяю, а хороше залишаю». Я беру вербичку таку, щоб це я могла перший раз корову вигнати тою вербичкою. Я должна корову похлестати. І мак святимо, потім сипемо коло корови і кажемо: «Хто цей мак собере, той і молоко забере». Бо є такі люди, шо портять корови. Береш цю вербичку і закладаєш там, де корова, а ту, що людину б'єшь, я під вікону закладаю. Як вона вже висохла – спалюємо і беремо той попел під деревце, там де не ходять, прикопується. І трійцю також, як помре – беруть трійцю, батюшка кропе тільки з трійці той цветочек, а як висохне спалюємо.

Як називалися великодні яйця?

Крашанки. Писанки не тямили робити.

Як святкували Паску?

Качелі, крутянка. Качеля: стовби закопані, канати, що так качаєшься. Канати, тут скамеячка на канаті. Крутянка: стовб, колесо наверху і два канати. Давали крашанку, пасочку, щоб покататись.

Які звичаї і повір'я пов'язані з «навським Великоднем»?

Ні, не було.

Як називалася неділя після Паски? Що робили в цей день?

Проводи. Варили коливо, вгощали одне другого цим коливом, паску різали і роздавали. Пряніки і конфети рідко. Кладешь на могилку, стелиш рушник. Був обшій стіл через усе кладбіще. Хто хоче роздає, хто хоче лишає на столі на церкву. Роздають чи рушник, чи платок.

Чи було прийнято обливатися водою у понеділок після Паски?

Було, але не після Паски. Не було дощу і нема. Молодь збиралася і обливалася. А наберуть відра, щоб покойніка полити (щоб вода дойшла до нього поливали могилу).

Як називалось свято Трійці? Як святкували? Довго квітчання стояло в хаті? Що з ним робили?

Троіца. Квітчали в хаті. Брали маслину, такі дерева шо не бистро в'януть. Землю обтрушували травичкою і ромашкою. Три дні стояло, а потім уце все збирали та несли на річку. Якщо спалиш – то нема дощу, а як на річку то, щоб дощ був. А травичку спалюєш і тоже під дерево.

Як називався день Іоана Хрестителя? Як святкували?

Івана Купала. Не помню, щоб таке.

Якими звичаями відзначали свято Іллі?

Не можна купатися. А можна починати купатися, як зозуля закує.

Як святкували Спаса?

Святили все, шо на городі, пиріжки з яблуками.

Які звичаї і забобони пов'язані зі святом Івана усікновення?

Не різали кавуна.

МІФОЛОГІЯ

Вовченко Віра Миколаївна, 1927 р.н., народ. у с. Андрієво-Іванівка, з 1950 р. мешкає у с. Стрюкове, вул. Леніна, 118.

Записали: Карастан О.К., Арнаут В.І.

Хто, за легендами, створив землю, людину, тварин?

По книжках знаю, що Бог.

Були у вас раніше відьми, ворожки?

Були, колись були.

Що вони робили людям?

Коровам робили зло, молоко забирали.

Вони часто шкодили людям?

Шкодили.

Хто міг стати відьмою?

Та людина, яка вірила в цю силу, чи знала багато магічних книг.

Як вони виглядали, яку зовнішність мали?

Нічим вони не відрізнялися, виглядали як звичайні люди.

Як можна було впізнати відьму?

На празники, коли батюшка пізно вночі закривав церкву на замок, то всі відьми ходили трималися за цей замок. Ще можна їх впізнати, мені розказували, що люди, які переходять дорогу на перехресті доріг, то вони тоді отримують якусь негативну силу. Коли вони вмирали, теж можна було їх впізнати, бо відьми дуже важко вмирають.

Могли допомагати людям, чи тільки шкодили?

В нашому селі вони тільки шкодили.

В який час вони були особливо небезпечними для людей?

Якщо вона захоче зробити щось погане, то вона так і зробить. Особливо на свята відьми були небезпечними для людей.

Чи можна було позбутися їх злих чар?

Наприклад мені розповідали, що колись одній сім'ї в огороді закопали яйця. Вона звернулася до однієї жінки, яка відробляла. Ця жінка їм допомогла, вона сказала їм віднести і розбити ці яйця на перехресті доріг.

Як можна було захиститися від відьом?

Була одна бабка в нашому селі, яка допомагала нам, відробляла.

Що ви знаєте про русалок?

Чула, але вони у нашій місцевості не водилися.

Що ви знаєте про домовиків?

Те, що їх люди лякалися, боялися. Домовик робив те, що йому заманеться, ходив по хаті, розкидав одяг. Було в одній жінці таке, так вона вирішила піти до церкви, але домовик не розрішив.

Де він мешкас у хаті?

Знаю, що живе у хаті, але де саме – я не знаю.

Було гріхом мати домовика в домі?

Не знаю гріх, чи не гріх, але недавно почалося: спиш і чуєш, як хтось ходить і чіпає тебе.

Як ви вважаєте, зараз є домовики?

Да, є, і в це вірю.

Що ви знаєте про чортів? Як вони виглядають? Може хтось бачив?

Не бачила і не чула. Не хочу я про них говорити, бо я їх боюся.

Що ви знаєте про блуд?

Знаю, чула.

Чи траплялось таке з вами?

Колись давно, коли я вчилася на мене напав блуд. Блукала по Одесі, не могла знайти гуртожиток, не знала де я, куди я йду, заблукала. Дивлюся де я, не знаю. Я кругом обходила той гуртожиток, ніяк не могла туди потрапити, доки не зустріла свого знайомого, він в мене щось спитав і прийшла до тями.

Чи може блуд завести людину до смерті?

Може, він тебе так поведе, що мало не покажеться.

Як можна було позбутися від нього?

Я вважаю, що ні.

СОЦІОНОРМАТИВНИЙ ПОБУТ

Бурдейна Валентина Іванівна, 1929 р.н., вул. Леніна, 104.
Записали: Петрова А.О., Шишков І.І.

Які форми молодіжного дозвіля існували у Вашому селі?

У мене молодість була, коли була голодовка. Голодна ходила, боса. Хто там міг розважатися, як ми голодні були. З печі стрибали і знову на піч.

Я більше часу проводила зі старшими дівчатами, туди ходила до них. Коли клуба не було, по хатах гуляли. До дівчат ходили у хату. У «Болєю» грали, у «Кольцо»: кольцо, кольцо, ко мнє. Простягаєш руку, і тобі дають це кольцо. Качельня була, помню, каталась на тій качельні, мене сильно розхитали, я того хлопця вдарила ногою і сама впала з тої качельні.

На вулиці гуляли, як діти були.

Заміж вийшла у 40 років. Чи така судьба, чи така врєдна була.

Скільки дітей було у Вашій родині?

У мене один син. У моїх батьків 5 душ дітей було. Двоє ще дітьми померли, а троє вже зараз помирають.

Як звертаються до старших у Вашій родині: на «ти» чи на «Ви»?

На «Ви» ми звертались до батьків. Мій син до мене на «Ви» звертався, а тут взяв собі третю дружину і тикає.

Хто, окрім батьків, займався вихованням дитини?

Мама моя. Він був у мами. Я була у Романівці, а він тут ріс, коло мами.

Чи ходили Ви колядувати, щедрувати?

Так, ходила. Малою ще ходила. Як давали нам млинці з льону, то кожен день до тієї жінки бігали. Чуємо, що щось таке пахне, і біжимо туди: «Щедрик, ведрик, дайте варєник, грудочку кашки, кінчик ковбаски». Бабка і винесла млинчики ті. Чи було мені 9, чи 10, чи 11 років, десь так. Дорослі не ходили. Чого вони підуть, як самим нема чого їсти в хаті. У нас у сусідки комора була забита тим льоном, то мама трошки потягала того льону і зробила млинчики.

Хто забирав дитину до себе, якщо вона ставала сиротою?

Хто її забере? Я то не знаю, але десь тут дєтдом був. Більше дітей помирало тоді.

Як ховали померлу дитину?

Дуже просто. У нас хлопчик помер, так не було і тряпочки якої. Одна жінка зняла занавєску з дверей, обмотали і так понесли на цвинтар. У одної жінки в один день день два хлопця померли, чи не в один день, не помню вже. Так вона сама на тачку сіла, сама ямку видовбала і сама їх похоронила.

Де ховали нехрещених дітей?

Коло муру.

Кого обрали за кумів? Ви вважаєте кумів родичами або друзями?

Друг чоловіка і моя невістка. Ми постійно з ними разом общались. Куми – це родичі. Ще і на «Ви» кумам треба казати, але ми не викалися.

Чи допомагали люди одне одному у голод, у повоєнний час?

Чим? Моя тітка приготує щось і накриє рядном, а потім ловить горобців, і дає нам по горобчику. Ніхто не допомагав, от тільки я до тітки бігала, бо вона горобців давала.

Вовченко Віра Миколаївна, 1927 р.н., народ. у с. Андрієво-Іванівка, з 1950 р. мешкає у с. Стрюкове, вул. Леніна, 118.
Записали: Петрова А.О., Шишков І.І.

Які форми молодіжного дозвіля існували у Вашому селі?

Мені було 12 год, коли почалася війна. Ми збиралися на вулиці, танцювали, хлопці гуляли. Я в ігри не грала, ховалась у хаті і читала книжки. По хатах ми не збиралися.

Чи підночовували хлопці з дівчатами?

Ні, такого в нас не було.

Скільки дітей було у Вашій родині?

У нас з чоловіком двоє. У моїх батьків було 6-ро дітей. Перша померла від віспи, друга працювала вчителем, третя померла маленькою, четверта осталася, п'ятою була я (теж мала б померти, якщо через одного).

Коли я родилася, на третій день бабка пришла, покупала мене і положила коло мами. Папа ввечері пішов на роботу. Мене поклала на подушку і сама мама поруч прилягла і задрімала. І тут мама чує, що двері грюкають. А двері закриті були. І появилася жінка у білому платті з чорними довгими косами. І у мами у руках опинився такий маленький вузлик. Мама до себе його тягне, а та жінка до себе. Мама стала читати молитву «Да воскрєснєт Бог».

Дочитала до половини, та жінка пхнула їй у руки той вузолок і сама мигнула поперед лампи у двері. А двері замкнені були на крючок. Мама кинулася, прийшла до тями, а я уже у піні лежу. Батько прибіг, мене врятували.

Як звертаються до старших у Вашій родині: на «ти» чи на «Ви»?

На «ти» я до батьків зверталася. А до діда з бабою на «Ви». До свекра, до свекрухи на «Ви». До мене всі на «ти» зверталися.

Чи жили разом Вами Ваші батьки або батьки Вашого чоловіка?

Ми жили в одній половині, а батьки чоловіка в іншій половині. Потім ми перестроїли, і батьки переїхали у кухню. Добре було з батьками. У свекра після полону відняло мову, він півроку не розмовляв, а свекруха була дуже добра людина.

Хто, окрім батьків, займався вихованням дитини?

Свекр і свекруха. Ми з ними тому і жили, що вони наших дітей виховували.

Чи доручали дітям якусь роботу по господарству?

Все робили: і подвір'я замітали, і сапали, і садили – все на городі робили. І зараз онуки теж мені допомагають. Пилку потрусити, поли помити.

Ви хрестили своїх дітей? Кого обрали за кумів? Ви вважаєте кумів родичами або друзями?

Ми хрестили. Тоді неможна було. А тут був піп. Ми взяли чоловіка сестри і сестру двоюрідну мою. У дванадцять часов віднесли до попа, він похрестив. А я ж вчителька, мені неможна було там появлятися, якщо дізналися б, можна було б сказати лише, що вони дитину мою вкрали і похрестили, а я не маю до цього відношення. Ми з кумами постійно бачилися, вони обоє тут недалеко жили. Родичі куми, вони і так були родичі.

Хто забирав дитину до себе, якщо вона ставала сиротою?

У дитбудинок віддавали, або залишалися з рідними. Я взагалі не помню, щоб у нас тут були сироти.

Хто в родині «найстарший» чоловік чи жінка?

Чоловік – голова, а жінка – шия: куди поверне шия, туди голова дивиться. Він радиться, а вона підказує, у нас так завжди було.

Батька повинні були розкулачити, а він тікав від розкулачки, бо він був секретарем сєльсовєта і робив одне діло. Сестру його вислали на Соловки, але рідні зібрали гроші, дали одному чоловіку, і він їх привіз. І батька за це мали покарати. Ми втікли у радгосп «1-ше Травня», а потім я 1-й клас у шістьох школах була.

Козак Іван, 1933 р.н., с. Стрюкове, вул. Леніна.
Записали: Петрова А.О., Шишков І.І.

Які форми дозвілля молоді були у Ваш час?

Ну, як сказать. Танці були, клуб, кіно. Не те, що зараз – малі ходять. А у наш час так було – прийде малий на танці, а у нас староста тоді був, і от візьме староста його, поверне та як дасть під зад. От малі й не ходили.

По хатах ви збиралися?

Аякже! Як прийде вечір, то ми вибираємо хату, беремо з собою що поїсти, випити, і йдемо. Прийдемо туди, посідаємо, то як почнем балакать! Їли там, пили, ну і в карти грали, звичайно.

А були у вас у селі празники, на яких гуляло все село?

Так, були. От наприклад храм, або престол. Люди збиралися, приносили до церкви хто що міг, сиділи балакали. Чи Івана Купала. Теж збирались, віночки по воді пускали. Весело було. На Новий Рік ходили колядували, потім з козою ходили. Добре було.

Скільки дітей у Вашій родині?

Так, є. Двоє синів та дочка. А навіщо вам це?

Ви їх хрестили?

Так, похрестив, звичайно.

А таємно, чи так?

Чому таємно? Поїхав у сусіднє село, похрестив, та й годі.

За кумів Ви кого взяли?

Сусідку взяв та брата свого двоюрідного. Він якраз тоді приїхав, от я йому й запропонував стати кумом. Він погодився. От і все.

А кумів Ви за кого вважаєте – за друзів, чи родичів?

Ну як це, друзі? Вони ж дитину мою хрестили – родичі вони мені.

Як Ви з сусідами своїми живете?

А як їз ними жити? Літом на призьбі, зимою у хаті. Добре живемо. Як щось, так і допомагаємо одне одному.

Люди у час війни якось допомогали одне одному?

Ну, різні люди бувають. Хто як. Бувало й таке.

с. Ульянівка

ТРАДИЦІЙНА СІМ'Я ТА ШЛЮБ

Нікітенко Людмила Михайлівна, 1925 р.н., вул. Суворова, 3.
Записали: Носуленко Н.В. та Тишевич О.В.

Знайомства. Підготовка до шлюбу

Як відбувалося знайомство між дівчатами та парубками у вашому населеному пункті?

Так знакомились, як і зараз. Ходили в клуб, там музика, танці.

Чи відбувалися у вашому населеному пункті вечорниці? Як вони називалися (вечорниці, вечурки, досвітки тощо)?

Були авжеж. Вечорниці так і називались.

Якщо так, то хто їх організовував, де вони відбувалися (в когось удома, у спеціально орендованій хаті, іншому приміщенні, клубі тощо); чи відбувалися вечорниці у визначений час (за календарем – на дні Катерини, Андрія, Меланки, Василя, Різдво, Великдень тощо)? В який час вечорниці не дозволялося проводити?

Самі сходилися. Собиралися по хатах то у мене, то у моєї подруги. Грала гармошка тай сходилися. Вони були у вихідні, на празники, у будні дні не було, бо ми ходили на роботу.

Хто мав право ходити на вечорниці (неодружені дівчата, парубки (з якого віку?), одружені молоді чи старші люди)? Хто не мав права приходити на вечорниці? Коли закінчувалися вечорниці? Чи вимагали батьки повернення до певного часу? Чи траплялося, що вечорниці тривали до ранку? Як ставилися до цього батьки? Чи мали право на вечорниці приходити не місцеві парубки, дівчата? Які забави були популярні на вечорницях? Які вважалися «непристойними»? Чи були якісь пісні, примовки, небилиці, частівки тощо, які виконувалися на вечорницях?

Ходила вся молодьож. Не було такого, щоб хтось не мав права, всі ходили. Вечорниці були до 11 часов. Батьки не проти були, щоб ми гуляли, вони нас понімали. Вечорниць до ранку не було, з цим було строго. З другого села тоже приходили. Не можна було пить, биця, ну ми нічого й не робили. Співали пісні «Ой мороз, мороз не морозь меня, моего коня», анекдоти розказували, частушки разні співали. Балалайка пограє, поскачуть тай розходяться.

Чи траплялися випадки втрати дівчиною цноти? Чи існували назви на позначення таких дівчат? Як на це реагували люди? Чи існували якісь способи покарання дівчини, парубка, примушування їх до шлюбу? Як зараз ставляться люди до такого явища?

Було й тоді таке. У мене були такі подруги. Їх не так понімали. Погано до них ображались. Ніяк їх не карали.

Як зараз знайомляться молоді люди у Вашому населеному пункті? Чи дозволяють батьки організовувати розваги молоді удома в когось із учасників забави? Чи вважається «пристойним», щоб молоді неодружені дівчата, парубки проводили час (забави) поза домом і не поверталися ночувати додому?

Я не знаю. Клуба нема, розвалився. Поняття не маю, де вони щас собираються.

Укладання шлюбу

Як колись у вас відбувалося сватання? Кого просили бути сватами?

Приходили старости, договорялися. Питали, будеш заміж виходити. Сватами вибирали когось із родини. Батьки між собою домовлялися. Батьки, що мали приготовились. Назначали день свайба. Як зараз так і тоді.

Як люди ставляться до ситуації, коли після домовленості про весілля, змінюються плани і весілля не відбувається? Кого вважають винним? Чи є форми відшкодування моральних, матеріальних затрат стороні, якій відмовили?

Не було такого.

Як ставилися до шлюбів між дівчиною і парубком з різних за соціальним і майновим становищем сімей? Зараз при виборі шлюбної пари чи береться до уваги майнове становище сім'ї дівчини і парубка? Чи зберігається прагнення обрання шлюбного партнера рівного собі за майновим становищем (збоку дівчини; збоку парубка)?

Я вийшла заміж за чоловіка, він бідний і я бідна, то його сестра завжди була проти мене того, що я бідна. Зараз дивляться, хто багатий, з тим і женяться. Авжеж, багаті шукають собі рівну.

У якому віці зараз вступають у шлюб молоді люди у вашому населеному пункті? Яка вважалася нормальною різниця у віці між парубком та дівчиною? Яка різниця у віці між подружжям вважається зараз нормальною? Чи повинен був парубок бути старшим за наречену? Чи могла бути дівчина старша за парубка і на скільки років?

18, 19. Старшим должен бути хлопець. Ну я була старша за свого чоловіка, на рік. Нормальна різниця 1–2 роки.

Як ставилися до парубка, який одружувався з покриткою? Як ставляться до парубка, який одружується з жінкою, що має позашлюбну дитину? Чи виникають у такій ситуації у родині дівчини певні майнові зобов'язання щодо нареченого дочки?

Я не знаю. Бог його знає, як відносилися. Треба до цієї дитини відноситися, як до рідної.

Чи траплялися у вас випадки, коли у випадку смерті чоловіка його брат одружувався на його удові?

Було таке і зараз є.

Чи є певні особливості у ставленні до дівчини, яка виходить заміж за чоловіка з дітьми від попереднього шлюбу?

Ставились, як і до всіх.

Чи були усталеними норми посагу – що давали за дівчиною при одруженні? Що виділяли батьки парубка при одруженні? Що зараз вважається обов'язковим, що престижним давати за дівчиною, за парубком при одруженні? Чи практикується у вас зараз таке явище, як шлюбна угода (завірена нотаріально)?

Нічого не давали, сходилися, тай самі наживали. Дівчині скот, постель, хлопцеві, що було. Як ми пожинилися нам ніхто, ніщо не дав даже кроваті не було. Я не знаю, що зараз. Шлюбної угоди немає.

Вважається нормою чи швидше винятком, коли молода сім'я, навіть живучи відокремлено, продовжує отримувати матеріальну допомогу від батьків (чи є певні умови, коли така матеріальна допомога вважається необхідною за яких умов)? Чи існує момент змагальності між батьками подружжя в «обдаровуванні» молодих і за яких умов?

Авжеж, це харашо. Батьки їх поставлять на ноги. Ніхто в обдаруванні не змагався.

Чи обов'язковим було батьківське благословення? Наскільки важливим зараз є ставлення батьків до майбутнього одруження дітей, чи обов'язкова їх згода на одруження?

Так обов'язково. Підходили з віконою і благословляли. Мене ніхто не благословляв в мене мами не було, а в нього батька.

Чи колись бралася до уваги думка (згода) дівчини при сватанні?

Не питали.

Чи зараз відбуваються у вас обрядові дії, які нагадують традиційне сватання (візит сватів з хлібом чи іншими (якими) подарунками, застілля, обмін подарунками тощо), оглядини і т.д.?

Так, зараз і сватання єсть і оглядини. І подарунки дарять, і з хлібом приходять.

Чи можливе одруження між дальніми родичами? Між якими?

Не було такого.

Чи трапляються у вас випадки, коли молоді люди живуть разом без реєстрації шлюбу та без вінчання? В яких випадках це вважається прийнятним, а в яких ні?

Наче не було такого, все время в сельсовет.

Чи трапляється у вас, коли молоді люди живуть разом, повінчавшись у церкві? Чи все ж таки весілля залишається обов'язковим?

Не помню такого. Весілля не обов'язкове, якщо є гроші, то роблять.

Чи вважається у вас обов'язковим вінчання у церкві за умови державної реєстрації шлюбу?

Це не обов'язково, хто мав звідки, той вінчався.

Чи траплялися у вас випадки, коли вінчання та весілля розділялися великим проміжком часу? Це були люди середнього, старшого чи молодого віку?

Було таке, як у кого. Хто міг зразу робив весілля, а в кого не було грошей, то потом. Це були молоді люди.

Яке у вас ставлення до одностатевих сімей?

Такого не було.

Обов'язки в родині

Які обов'язки по дому традиційно вважалися жіночими, якими чоловічими? Чи спостерігаються зараз зміни в уявленнях про чоловічі та жіночі обов'язки по дому?

Жінка все в хаті, а чоловік на дворі. Жінка старалася, їсти варила, дітей доглядала, а чоловік за господарством дивився, у полі робив.

Якою повинна бути поведінка жінки, коли вона приходить у дім батьків чоловіка? Чи повинна вона у всьому слухати свекруху? Чи може молода сім'я, живучи в домі батьків чоловіка (із ними) вести власне господарство?

Хороша, добра. Авжеж, повинна слухати свекруху. Ні, вони ведуть господарство разом.

Як у вас зараз ставляться до приймацтва? Яким є ставлення до чоловіка в родині його дружини? Чи повністю він залежний у своїх діях удома від волі батьків дружини та бажання самої дружини?

Щас нормально. І тоді тоже. Якщо батьки хороші – то добре, а якщо злі, то йому було не сладко. Був залежний, але не повністю.

Чи спостерігається у вас тенденція до негайного відділення від батьківського господарства новоствореної сім'ї? Якщо так, то що для цього робиться?

Якщо було, що відділять, то віділялися. Батьки давали корову, купляли хату і вони переходили туди.

У разі виникнення конфліктів між чоловіком і дружиною чи запрошується хтось із родичів, щоб допомогти у його вирішенні?

Було таке. Було таке, що в сільраду ходили.

Чи можливі були колись розлучення і, якщо так, то за яких умов? Як зараз ставляться до розлучень? Як ділиться майно при розлученні? Чи беруться до уваги інтереси дітей при поділі майна?

Були розлучення. У мене чоловік пив, в нього була біля гарячка. Розлучення – це завжди погано. Майно ділили пополам, на дітей нічого не ділили.

У випадку розлучення батьків з ким частіше залишаються діти? Чи трапляється так, що діти залишаються з батьком (за яких умов)? Чи трапляється, що батьки ділять між собою дітей? Які форми матеріальної допомоги вважаються прийнятними з боку тієї сторони, яка віддає дітей іншій?

З мамою. Бог його знає, може залишалися з батьком, коли мати не може доглядати. Дітей не ділили. Допомагали, що він, що вона грошима.

Чи трапляються зради чоловіка чи дружини? Чи однакового осуду зазнають чоловік та жінка в разі виявлення зради? Кого у випадку зради вважають винним у ній? Як ставляться люди до сім'ї, в якій можливі зради між чоловіком і жінкою? Чи є причини, які можуть виправдовувати, з точки зору сторонніх, сімейні зради?

Бог його знає. Наверно, жінку. Винуватий той, хто зрадив. Ой, до такої сім'ї плохо относяться. Їх нічого не оправдовує.

Як колись карали, коли ловили жінку чи чоловіка на перелюбстві? Чи було перелюбство причиною для розлучення?

Я щось такого не припоминаю.

Чи трапляються у вас випадки, коли чоловік фактично може мати дві сім'ї – офіційну і приховану? Як до цього ставляться люди? Чи трапляються випадки, коли така ситуація виправдовується в очах оточення?

Було таке, й щас є. Ставляться, як і до всіх людей. Що може їх оправдовувати, аж нічого.

У випадку розпаду сім'ї на кого лягають і яким чином обов'язки по догляду та вихованню дітей?

Всі обов'язки на маму лягали, бо вона берегиня домашнього вогню.

Якою, на вашу думку, в разі розпаду сім'ї має бути участь батька (якщо діти залишаються з матір'ю) чи матері (якщо діти залишаються з батьком) у вихованні та утриманні дітей?

Що батько, що мати повинні допомагати всім, що є.

Виховання дітей

Скільки, на Вашу думку, повинно бути дітей у сім'ї? Що, на Вашу думку, може посприяти збільшенню кількості дітей у сім'ях?

Троє. Благополуччя у сім'ї.

Що, на вашу думку, є найважливішим у вихованні дітей (спілкування з матір'ю; спілкування з обома батьками; виховання бабусі й дідуся; залучення нянь, які б постійно приділяли дитині увагу; використання сучасних засобів впливу – телебачення, комп'ютер?

Харашо до них відноситися, любити їх.

ВЕСІЛЛЯ ТА ПОВ'ЯЗАНІ З НИМИ ЗВИЧАЇ

Сєвачова Любов Митрофанівна, 1935 р.н., вул. Петренка, 2.
Цвікацька Валентина Леонтіївна, 1951 р.н., вул. Суворова, 17. Вийшла заміж в 1968 році.
Записали: Лозовщук О.Ф., Білокамінська В.А.

Скажіть, а у вас було весілля?

Нє. Бо ми жили бідно.

В якому році ви одружились?

В 1952 році.

А у вас на селі сватів засилали?

Засилають, роблять сватання, а через місяць чи два роблять сватання.

Кого брали за сватів?

У нього два старости, і в неї було два старости.

З чим йшли старости?

Нічого не несли, женіх ніс хлібину з рушником і бутилку водки. Старостів перевязують рушниками, а на свадьбу вже вяже і нівєста старостів, і жених, на вхрест, і старостихів їхних жінок.

То ви говорите від молодої теж були старости?

Да, два чоловіки.

Вона їх теж перевязувала?

Да, аякже.

Коли приходили старости про, що заводили розмову?

Заходять у хату, а нівєсти немає, вона схована, а тоді кажуть: «Ми чули, що у вас продається тьолка ми хочем її купить». Тоді її виводять, якщо вона їм наравиться, то сватають її.

В знак згоди, що молода давала молодому?

Давала на тарєлкі платок красівий, а гроші не давала.

Молодий гроші клав на тарілку?

Ні.

Хто перевязував старостів?

Вона рушниками красівими.

В який день приходили свататись?

В суботу.

На сватанні обмінювалися хлібами?

Ні, якшо вона согласна, вона приймає хліб, а якшо не согласна не бере хліб.

Були таку випадки, що молода відмовляла?

Бувало. Давала кабака, що вона не хоче йти за нього заміж.

Бувало, що старости приходили без попередження?

Нє. Молода ж казала на коли молодому приходити, бо люди должні приготовиться.

Гостей запрошували на сватання?

Його батьки і її батьки, і там сестра, брат, нєвістки – душ десять.

На який день призначали весілля?

Призначається на суботу.

Скільки днів у вас гуляють весілля?

Субота і неділя.

Як у вас називають молодь зі сторони наречених?

Шафарі.

Скільки їх має бути?

Беруть і по три, і по чотири.

А з боку нареченої?

Тоже так три – чотири шафарки. Но главних двоє, шафар і шафарка.

Світилки були на весіллі?

Аякже. Свічки засвітювала в короваї.

Призначали на весілля старшого свата чи старосту?

Ну, аякже.

А яка його роль була?

Вгощать всіх людей.

Яку роль виконували батьки молодих?

Батьки дивились за столами, щоб було все на столах.

Молодих вони не благословляли?

Аякже. На воротях ставили табуретку, стаканчики, хліб благословили з віконою, наливали коняк чи шампанське. І молоді, і батьки пили, недопивають і позад себе виливають.

А стакани молоді бють?

Бють, бють, на щасття.

Чи брали у вашій місцевості посаджених батьків?

Нє.

А нанашок брали?

Це в Молдавії так, а в нас не брали. У нас так повязали руки молодим і повели в хату, три рази кругом стола батьки обводять.

З чим батьки зустрічали наречених?

Вікона, хліб, сіль на рушнику.

Наречений приходив з хлібом?

Да, він з батьками обмінювався хлібом.

Після того, як обвели молодих кругом столу куди їх садовили?

За стіл на подушки.

Скажіть коли запрошували на весілля?

В четвер у середу.

Хто йшов запрошувати і з чим?

В нас ходили шафарі. Їздили на конюві, перевязані лєнтами. Кликами окремо там шафарі, а там шафарки. Бо весілля було окремо, спочатку у молодої до обіду, а потім у жениха. А потім пішло у нівєсти в суботу, а в жениха в неділю.

Хто одягав наречену?

Шафарки.

Хто в церкві держав вінець молодим?

В нас держуть хросний і хросна.

Коровай у вас випікали?

І щас випікають, коровай і шишки.

Хто пік коровай?

В нас тут жінка пекла. У мене, як дочка пекла йшла, дома пекли.

Кого ви запрошували на коровай?

Своїх близьких, друзів.

Казали, що не можна запрошувати розвідних, вдов?

Казали, таких і не приглашали.

Скільки чоловік запрошували на коровай?

Душ дві, три. В коровай кладуть гроші.

Їх перевязували?

Канєшно, перев'язували кожну окремо, вгощали перед тим, як починали місити.

Коровайниці щось з собою приносили?

Нічого не приносили, хазяйка сама готувалася, були такі, що несли то сахар, то яїчка.

А яйця запікали в коровай?

Яйця нє не запікали.

Навіщо гроші запікали?

Щоб багаті були.

Крім короваю і шишок ще щось пекли?

Випічку таку, як свічка гілку, то казали, що діводство. Брали гілку вишні, тоді тістом обліплювали.

Чим обдаровували гостей?

З шишками. Різали коровай, а підошву музикантам лишали, а це все роздавали. Казали «Просимо на подарок пару», і то кому гроші попадуть, то так раділи.

Голуби для молодих випікали?

Нє.

А з тою гілкою, що робили?

На тарілочку ломали і роздали шафаркам. Коли йшли вінчатися цю гілку теж несли в церкву.

Коли місили тісто діжу підіймали до гори й танцювали з нею?

Да танцювали, співали.

Горілку підливали в тісто?

Да, підливали.

Воду якою мили діжу, куди виливали?

Свиням виливали.

Хто розрізав коровай?

Коровай розрізав старший шафар, ножа точів казав, що тупий поки йому не начеплять достатньо рушників, рушників шість. А тоді він різав.

Коровай дарили на тарілці?

Да, вже старости помогали, один несе тарілку із стаканчиками, а другий в мискі шишки роздавав.

Коровай білим змащювали?

Вибивали сахар з білком і змастювали.

Куди йшли молоді спати?

На чужу хату.

Хто їх супроводжував?

Шафар і шафарка.

А вінок жених знімає і за кажду шпилічку цілує. А свикруха вяже платок.

Чи перевіряли молоду на чесність?

Колись простінь показували, а зараз нема що перевіряти.

Лєнту червону на графин вязали?

На все вязали ту лєнту.

Звичай купання батьків був?

Да, везли у річку, або купали у жолубі де корови воду пють.

А зять мив ноги тещі?

Зять біжить гроші плате, водку несе, щоб тьощу не втопили.

Курей збирали у вас?

Да, оті шо гуляють передіваються на третій день, варють лапшу, кури ріжуть.

Коли батьків привозили їх садовили на місце молодих?

Да. А молоді уже ухажували.

Чи існують прикмети на весіллі?

Да існують: чи щось там розбилося, чи розлялося то вже не будуть щасливі. В нас у сусідки їхали молоді від розпісі і упали кольца і всі жахнулися. Як коровай пригорів, то життя не вдасця.

Скажіть, умивання молодої було?

На другий день їдуть умивають, несуть її їсти: сирого бурячка, моркви, капусти, кабачки, щоб вона хазяйка була.

Підмітала на другий день молода двір?

Ні гості приходять, а вона сидить заперта. Потом уже викупили її опять.

А черевика крали у молодої?

Крали, а старший шафар викупляє.

Як саме викупляли наречену на другий день?

Там чи братік чи сестричка, так як і на первий день, но там і придане викупляєця.

А що давали в придане?

Постєль, дві подушки, одіяло забирали вже коли нівєста йде до жиніха.

Що дарували гості молодим?

Гроші, колись усьо дарували: і посуду і всьо, всьо.

Які страви були основними на весіллі?

Холодець, голубці, катлєти, кісєлі на сладке.

Після якого столу було дарування?

Колись дарували за третім столом. А тепер за первим.

Скажіть, будь ласка, жінок які пекли коровай обдаровували?

Перевязували, гроші платили.

Шишки вони собі не робили?

Собі вони не робили, їм уже давали шишки як дарували за столом.

Де зберігала наречена вінок?

Клала у вікону і він там усю жизнь хранився.

Могли його комусь давати?

Ні, не давали.

Було таке, що наречені до роспісі і з роспісі йшли різними дорогами?
Було і зараз є.
Чому так кажуть?
Щоб не йшли два рази одною дорогою.
На чому сиділа наречна, коли її одягали?
На подушкі, а потом хто первий сяде, той заміж вийде після нівєсти зразу.
А коли весілля вже йшло до жиніха, дівчина з собою щось брала?
Нє, вона не брала, оце шафарі несуть придане.
Як її там зустрічали?
Тоже так: з хлібом-сіллю і жиніх несе два хліба. І так само вяжуть руки і обводять три рази круг стола. А як я іду, то насу свахі дорогі подарки.
Чи продавали шафарки квітки шафарам? Як саме?
Хто з ким зустрічається, кажна шафарка брала свого шафара після того як викупили нівєсту, чіпляла йому букет. А на другий день батьків, як покупають, зустрічають як жиніха і нівєсту, садять їх за стіл, в кришку якусь вибивають. Так само і дарили як нівєсті, канєшно кидають уже копійки для сміху.

ЗВИЧАЇ ТА ОБРЯДИ, ПОВ'ЯЗАНІ З НАРОДЖЕННЯМ ДИТИНИ

Кравченко Валентина Павлівна, 1927 р.н., вул. Перемоги, 14.
Записав: Капанжи Р.А.

Скільки у вас дітей? Скільки дітей було у батьків? Назвіть їх імена.
Двоє: Саша і Зіна. У мами було п'ятеро: старша Маруся, Володя, Женя, Я і Аделя – німецьке імя, ми жили у німецькому селі. Нас українців було тільки чотири, а все інше були німці.
Які імена зараз дають дітям?
Вони зараз дають такі імена, що ніхто не може їх вимовити.
Хто більше впливає на вибір імені дитини?
Батьки.
Хто частіше приходив до породіллі в лікарню?
Всі провідували: і батько, і мати, всі родичі, друзі, знайомі.
Чи забирала породілля з лікарні «пупок», «бірочку», якщо так, то що з ним робила?
Пупок він же через дев'ять днів відпадав у дитини, а ми його зберігали. Вже як дитина розуміла давали його розв'язувати.
Що саме дарують або дарували акушерці за допомогу у народженні дитини?
Я не знаю. Буває хороші духи, конфетки.
Як шанують батька з приводу народженої дитини друзі?
Всі на роботі дуже добре поздоровляли, випивали на роботі.
Коли вступають в хату куди одразу кладуть дитину?
В колиску, або в дитячу кроватку.
Чи є звичай назначати «бабу»? Хто саме стає «бабою»?
Тепер вже їх не має, а раніше були спеціальні баби. Бабу кругом возили.
Хто купає дитину вперше?
Мама.
Кого обирають за кумів?
Які люди нравляться, таких і обирають. В мене подружка була кума.
Якого віку брали людей за кумів?
В мене куми були одні молодші, а інші старші.
Чи має бути пара кумів неодруженими, одруженими людьми, чи це сімейна пара?
Не повинні бути одруженими.
Скількі пар кумів беруть?
Беруть дві пари кумів. Я наприклад брала дві пари.
Чи можна брати за куму вагітну жінку?
Я не знаю, не скажу.
Що таке «крижмо»?
Матерія біла, на якій хрестять дитину.
Чи носить дитина своїм хрещеним вечерю?
Носить. І раніше носили, і зараз носять.
Чи мають кум (кума) виховувати дитину, якщо вона стала сиротою?
Як хотять, то мають право.
Чи дотримуються породіллі звичаю «виводин» до церкви (після 40) днів?
Не знаю.
Де тепер частіше хрестять дитину – вдома чи в церкві?
В церкві.
Коли хрестять дитину, через який час?

Коли батьки захотять і зможуть тоді і хрестять.

Чи святкують хрестини одразу після охрещення дитини, чи переносять на який інший день?

Як хрестять, то вже вдома готовлять батьки.

Коли вперше стрижуть дитину?

В годочок, і як хрестять трошки підрізають, с переду, с заду.

Де стрижуть в перше дитину в парикмахерській чи вдома?

Вдома.

Хто стриже?

Куми.

Як чинять зі стриженим волоссям?

Бережуть, щоб була пам'ять.

Як довго тепер годують дитину грудним молоком?

Я кормила своїх год і два місяці. І дочку, і сина. Положено кормить дев'ять місяців, але я кормила год і два місяці.

Які способи застосовують щоб відлучити дитину від грудей?

А, мамі віддала, тоді легше. Мама вже кормила дитину.

Як спонукають дитину до ходіння?

А вони самі, оце поставлять скамейку, тримається за скамейку, воно гойдається, гойдається, а потім вже сама іде.

Як чинять з першим випавшим зубком дитини?

Я не знаю.

Які ви знаєте застереження щодо вагітної?

Вагітній жінці не можна рубати, шити, особенно в неділю, в празники.

Хто є бажаним первістком хлопчик чи дівчинка?

Для мати є бажаною дівчинка, а для батька є бажанішим хлопчик, але як народиться дитина, то вже не має значення хлопчик чи дівчинка, все одно батьки будуть її любити.

Чи існував обряд обмивання рук між породіллю і бабою?

Ні, я такого не знаю.

Яких вживали застережливих засобів від поганих очей і уроків?

Берегли дитину, не показували людям, які не подобались батькам.

Які найвідоміщі хвороби у дітей були?

Веснянка, і ще така хвороба була називали її дитяче. Животики часто боліли у дітей маленьких.

Чи звертаються за допомогою до знахарок?

Ні.

Як відповідають дітям на питання «де я взявся»?

Казали, в капусті знайшли. А потім діти кажуть, я знаю де я народився, звідки взявся.

Чим страхають дітей щоб вони не робили все правильно?

Не знаю. Я своїх нічим не страхала.

ПОХОВАЛЬНО-ПОМИНАЛЬНІ ЗВИЧАЇ ТА ОБРЯДИ

Кравченко Валентина Павлівна, 1927 р.н., вул. Перемоги, 14.

Записав: Гетьманець С. А.

Які прикмети віщують смерть наяву?

Ну оце ж за пугача кажуть, що як кричить, то буде покійник. А так більш нічого. Знаю ще, що як собака вис, то теж на смерть.

Чи можна якось запобігти смерті?

А я знаю, як його запобігти.

Як прощаються з вмираючою людиною?

Як приходять до помираючого, то просять прощення.

Чи знаєте, як можна полегшити агонію чи смерть?

Я не знаю. Кажуть що свічку треба дати, то тоді смерть спокійна буде. Мама мені розказувала, що дядько один сильно набрався гріха, і каже, видно чи людину вбив, чи шо. Бо цей, каже ніяк не міг померти. Та до когось обратилися, чи до батюшки, чи до кого, та сказали щоб пробили стелю. Поставили під голову ярмо, поставте каже йому ярмо, і шо ти думаєш, після того він одразу і помер.

Як у вас кажуть на саму померлу людину?

Покійник.

Що роблять з мотузками якими перев'язують ноги?

Ми ж не знали даже, що воно таке. А в нас у сестри сильно корова билася, як втелилася то не підпускала, видно вєдьма поработала. А невістка сказала, щоб ми попросили вірьовочку якою ноги покійнику перевязують, чи руки, і прив'яжіть її до ноги. А я питалась, як же це так, ще подумають що відьма, що робити щось буду. Ну якраз у мої сестри у чоловіка помер старий. Мама й попросила, одного канатика, тільки просила щоб ніхто не знав. То мама не думала, що невістка його найде. Та мама взяла його, і це ж прийшла додому, точно, прив'язала його до

ноги. Як наче рукою зняло, корова стояла. А невістка свиснула і ув'язала братові у рубашку. Вона ж йому поробила, щоб вірьовки з нього вити, щоб слухався. Робила, щоб чоловік був як тряпка.

Що робили з водою, якою обмивали померлого?

Виливають десь, щоб ніхто не ходив. Десь тако виливають, у якусь яму чи десь закопують.

Куди кладуть померлого після обмивання?

У нас клали на стола.

У який бік головою?

На схід сонця.

Розкажіть про труну? Яка її місцева назва?

Домовина кажуть. Раніше у нас робив їх плотник, а зараз батюшка у Миколаєві робить, та продає.

Що саме кладуть на стіл, покуть?

Кусочок хліба і стаканчик водки, тарілочку борща.

Скільки днів має стояти вода для «душі»?

До девяти день. А тоді кажуть виливають, чи випивають.

Чи завішують дзеркало, зупиняють годинник?

Завішували. Але я знаю, щоб напевно не дивилися в нього.

У який спосіб сповіщають людей про смерть?

Та як, сусіди знають, як помирає людина. Потім вже сповіщають село.

Коли і як у Вас голосять?

А, та плачуть і в хаті, і як виходять.

Як довго можна плакати, тужити за померлим?

Я знаю, цей. Кажуть, що до року. Кажуть ї, що нільзя не танцювати, не співати, але батюшка каже, що це не того, треба у серці згадувати померлого.

Що несуть з собою люди, коли ідуть прощатися з померлим?

Ну не знаю. Другі прийшли, перехрестились, поцілували руки, тай усьо.

Чи можна залишати померлого самого?

Та може й залишають. Сусід мій покійний таке зробив, що як помер, то обмили, закрили в хаті, і аж тоді на третій день відкрили, похоронили, тай усе. Ніхто з ним не сидів.

Хто має сидіти біля померлого вдень і вночі?

Раніше люди сиділи, та ночою читали. Жінка була, яка читала. Та її усі кликали, або читали самі.

Скільки ночей перебуває покійний у хаті?

Ну якщо не цей, то може сутки. А якщо зима, то до двох днів.

Скільки днів «душа» у хаті на цім світі?

Не скажу синок. Це батюшку треба питати.

Коли приходить до хати священик?

Привозять десь на дванадцяту годину дня.

Якщо небіжчика перекладають у труну перед приходом священика, то чи кладуть у неї якісь речі?

Нє, нічого не кладуть.

Чи може прощатися з померлим вагітна жінка?

Не скажу. Я за це синочок не скажу.

Чи стукають домовиною об поріг, коли виносять померлого на двір?

Не стукають, тілько закривають двері, щоб покійник не мав ходу назад у хату.

Чи є звичай «перестеляти дорогу» від хати до воріт?

Да. Ідуть попереді, і цей перестеляють.

Як довго не можна було прибирати у хаті?

Ну та кажуть, шо нельзя, ну то всьо равно прибирають. Я не знаю скільки днів не можна було нічого робити.

У якому порядку стає і іде похорон?

Попереду несуть вікону і хрест, позаді іде батюшка. А потім уже везуть покойника і йдуть люди. По дорозі зупиняються коло хатів родичів, і на перехрестях.

Які знаєте прикмети щодо похорону, який іде селом?

Не, переходити дорогу нєльзя. Ну я не знаю чого, но не положено, кажуть люди.

Що відбувається перед воротами кладовища?

Спиняються, одспівують померлого. Трошки отдихають, а потом дальше несуть труну, до могили.

У який спосіб опускають труну у могилу?

На тросах у нас опускають. Є троси такі спеціальні.

Чи кидають у могилу щось інше окрім землі?

Ну гроші, квіти ще бросають.

Що роздають людям на кладовищі?

Нє, послє цього не дають, може хто приносе за своїх, то вони роздають.

Як запрошують людей на посмертний обід?

Ну приходьте на обід.

У який спосіб чинять вертаючись до хати?

Тілько вертаються, стоїть відро з водою, рушники, поливають, миють.

Як розпочинається обід?

Батюшка всігда починає з молитви. Потім подавали борщ, а що потім я не знаю. Коливо довжно буть обізатєльно на столі. Раньше не готовили багато. Особенно батюшка каже, що коливо довжно з пшениці бути.

Що саме роздають людям на помин душі?

Я не знаю синочок, що дають. Не помню уже.

Чи сплять у хаті у післяпоховальну ніч?

Сплять. Що ж ще робити.

Чи носять зранку «сніданок» на могилу?

Да на другий день несуть. Калачика ставлять туди, бутилочку водки, платочка. Раніше водку не носили, а несли вино.

Як справляють «дев'ять, сорок день, рік»?

Ну отак само як, запрошують тих копателів, там сусідів. Довжно буть на дев'ять днів десь біля дев'яти чоловік. А на сорок повинно бути сорок, але приходить більше.

Чи роздають одяг померлого?

Як відчувалася присутність душі померлого, як довго?

А Бог його знає. Я не відчувала.

У які свята поминають померлих?

Ну всігда, всігда. На Проводи споминають, на поминальні суботи. Дочка всігда в церкву ходить у суботу.

З чого складається поминальний дар?

Я знаю, як ми возили за маму, то купляли пряники, клали рушник, тарілку.

Як і де ховають тих, хто повісився, утопився?

А у нас тако, у кінці кладовища. А поминають їх тоді вже на поминальні суботи, та Проводи.

МІФОЛОГІЯ

Кравченко Валентина Павлівна, 1927 р.н., вул. Перемоги, 14.
Записали: Карастан О.К., Арнаут В.І.

Хто, за легендами, створив землю, людину, тварин?

Я вірю в Бога, знаю, що Бог.

Були у вас раніше відьми, ворожки?

Мама розказувала, що були.

Я помню, як була я на прицепкі, сіяли сємочки, то тут на горі, як раз робили, а наші бригадири послали мене додому, хотіли мене провести, я отказалась, бо вже наставав ранок і було майже видно. Почала йти і чую: щось стогне. Зупинилася я, мене питають: «Валю, що таке?» – а я мовчу. Я пригнулася, бачу, що якась кучка тягнеться, а потім, думаю, поки ця кучка обійде, я встигну добігти додому. Приходю, а мати каже: «Валю, ти двері виламаєш». На слідуючий день розповіла мамі, а мама каже: «Це буває, доню. Це була наша сільська відьма».

Що вони робили людям?

Перетворялися, але нічого такого не робили людям. Молодий солдат, прийшов навідати свою бабусю. Йому треба було йти в друге село, а бабуся каже: «Як будеш йти через кладбище, надінь на голову відро». На це він відповів, що нічого вже не боїться. Дійшов до кладбища, та все таки надів на голову відро, бо раптом вискочила кішка, яка пригнула йому на голову, а потім через 10 хвилин після кішки пригнула собака. Йому вдалося спіймати цю собаку і привести додому. Коли він приніс собаку додому, сказав, щоб її закрили десь. Вона перетворювалася то на кішку, то на собаку, то на дівчину, і просила, щоб її відпустили. Він її побив ремнем, та відпустив.

Вони часто шкодили людям?

Ні, не часто. Був випадок, одна відьма, ми тоді ще не знали, що вона відьма, робила дояркою. Мій дід йшов додому, а одна собака хотіла прокататися на ньому, а він схопив її за лапи та привів додому. Взяв топор і поодрубав кінцівки задніх ніг, та відпустив. На другий день ця доярка ходила взута, а в остальні дні – боса. Так і дізналася, що вона відьма.

Як можна було впізнати відьму?

Їх в селі знали. Коровам поробляли. Якось мама йшла додому, набравши води. По дорозі одна собака не давала їй пройти. Мамі жалко було кидати воду. Заморилася, але несе цю воду, і коли прийшла, сказала, що більше нікуди не піде. Бабуся сказала, що це була молода відьма, яка вміла перетворюватися в істоту.

Могли допомагати людям, чи тільки шкодили?

В нашому селі до них не зверталися за допомогою.

Як можна було захиститися від відьм?

В нашому селі можна було захиститися від них, так як перетворювалися на істот, то могли їх люди покарати.

Що ви знаєте про русалок?

Чула, багато читала про них. Лоскотали молодих парубків, утопленицями вони вважалися.

Що ви знаєте про домовиків?

Я не бачила, я тільки чула від батьків.

Де він мешкає у хаті?

Жив на чєрдаку.

Було гріхом мати домовика в домі?

Це не гріх, він сам собі вибирає де мешкати.

Як ви гадаєте зараз є домовики?

Так, є. Тільки його не треба чіпати.

Що ви знаєте про блуд?

Сусід мій розказував, що блуд живе біля ставка. Він раз пішов до ставка і довго блудив, поки його не побачила дружина. Він крутився на одному місці.

Чи траплялось таке з вами?

Ні, не траплялося.

Чи може блуд завести людину до смерті?

Ні, не може.

Як можна було позбутися від нього?

Я не знаю, думаю, що ніяк.

СОЦІОНОРМАТИВНИЙ ПОБУТ

Кузьменко Таїса Іванівна, 1928 р.н., с. Ульянівка, вул. Паламарчука, 9.
Записали: Петрова А.О., Шишков І.І.

Колективне дозвілля

Які форми колективного дозвілля існували у Вашому селі?

Ми ходили голі, босі, голодні. Після війни вже стало трошки хорошо, вже почали відстроюватись. У нас був дом культури красивий, зараз він уже розвалився. Там така була красота, я не можу вам передать. Там таке фойє було, такі люстра – я не можу вам сказати – яка була красота, там таке було разукрашене. Це у нас був председатєль, Паламарчук, і він беспокоївся за людей. А потім він умер – і все вмерло. Розвалили всьо, всьо розтрощили, розвалили ті батареї і поставили у себе в домах.

Не по клубам збиралися – по хатам збиралися, і хлопці, і дівчата, в ігри грали. Не було ніколи п'янки, не було ніколи бойні – після війни це було. І я була ж дівчина, і були у нас хлопці, і щоб глупості якісь робили – не було у нас такого.

Де відбувалися вечорниці?

Ось, наприклад, сьогодні собираються у мене в хаті, на другий раз у іншої дівчини чи хлопця зберуться.

Що робили на вечорницях?

Гітара була, мандоліна, балалайка. Хлопці робили бубни. Така красота була! Посідають хлопці, і з гітарою, мандоліною, балалайкою – і все село, всі люди сходились подивитись, як молодьож гуляє. І надворі танцювали, і в хаті, поки не зробили дом культури.

Зимою в хаті немає місця, щоб танцювати, то були такі ігри: «болєю», «сосєдкі». Так і гуляли, проводили вечора. От починається «сосєдкі»: я сидю, і дівчата сидять так в ряд, і хлопці до нас підходять, і яка дівчина цому подобається – він підходить до неї і хлопає у ладоші. І вони цілуються. І в «болєю» так само грали.

А літом – то вже надворі збирались, танці.

Які танці були у молоді?

І краков'як, і полька, і «вийду я на лєсєнку», і вальс – такі танці були. По парі танцювали всегда. Так не танцювали, як зараз, всі гуртом – тільки по парі танцювали. Навіть коли свадьби були – то все одно не ставали всі кругом, а тільки танцювали по парі. Хлопці любили, коли з ними дівчата танцювали.

Як часто молодь збиралась на вечорниці?

Тільки у суботу і неділю, так у будній день ніхто не збирався. Тоді трудно було, робили. Після війни ж це було, і коні були поганенькі, і коровами орали, і волочили всьо. Тому цілий тиждень працювали, і тільки у суботу і неділю можна було.

Скільки людей збиралось на вечорниці?

Дуже багато, дуже! Тоді не було такої мебелі, як зараз, а були такі лавки, і всі сідали на такі лавки.

Які ще види колективного дозвілля існували у селі?

Збиралися, збиралися. Навіть от коли молодьож собирається, то старі люди, такі як я зараз, приходять подивитися, як молодьож гуляє. А як зробили дом культури, то вже всі ходили у світ – і старі, і молоді, всі туди збирались. Кіна хороші були, приїжджали постановки робили хороші. Вже артисти хороші приїжджали, з Одеси навіть, і п'єси хороші ставили, і пісні співали. Об'яви такі писали на магазинах, що приїжджають такі-то артисти, і буде такий-то концерт. Білети, конечно, купувати треба було, але ж був повний зал.

Як поводили себе на людях хлопець і дівчина, які зустрічалися: чи могли вони разом ходити по селу вдень і т.ін.?

Нє, цього не було, одразу вам скажу. Тоді було стєснєніє, це тепер можуть що хочеш на вулиці робить. Встрічалися хлопці з дівчатами, але щоб отако разом йшли – стидалися якось, соромно було, щоб їх хтось разом побачив. Погуляли ввечері, проводив хлопець дівчину додому – от і усе. А так мама приказала: «В 12 часов щоб була вдома». І точно в цей час треба бути, бо другий раз як спізнюся – то вона вже не пустить. Так було. Ми батьків слухали, я завжди у мами просилася, як мені кудись хотілося піти.

Хлопець проводжав дівчину до воріт чи заходив до неї у хату?

До воріт, а там як є лавочка, то посидимо, побалакаємо. В хату нє, в хату ніхто не проводжав, навіть не було так заведено.

Чи підночовували хлопці з дівчатами?

Я не знаю, я такого не помню.

Колективна взаємодопомога

Які звичаї колективної взаємодопомоги існували у селі?

Було таке, було. Помагали один одному завжди. Тоді, після війни, така бєдность була. От роздобули десь щось – сусідка з сусідкою ділиться. Знаєте, як могло бути: в мене є коровка, а в неї немає коровки, то я надоїла і з нею молочком ділюся. Вже потім люди обжилися, всі стали мати корови, а зразу трудно було. Навіть стаканчиком солі ділилися, як їй треба щось посолити. Так після війни було.

Чи була у Вас у селі така форма колективної взаємодопомоги, як толока? Які види робіт використовувалися за допомогою толоки? Як ставились селяни до подібних робіт?

Толока – це як дом строїли? Була. Оце після війни було, уже строїли хати. Хазяїн замісює глину, чи конякою замісює, а тоді сходяться люди, їм готують обід, а вони оце вже змащують у хаті, з усіх сторін, а тоді сідають обідати. І оце каждий так строївся. Всі всім допомагали, тільки так робилося. І ніхто не отказувався, не було отказів. Ідемо і помагаємо, бо так надо, а хто ж поможе. Самі люди, все село сходилося помагати. А потім хтось інший строїться – і всі ідем туди помагати.

Як господар розраховувався за допомогу?

Ні–ні, ніяк не розраховувались, тільки обідом кормили і всьо. Поблагодарив, спасібо і всьо. Не платили гроші, грошей ніхто не платив. За «спасібо» люди допомагали один одному.

Чи проводились у селі загальні збори?

Ну так, вже після війни, тоді вже були. Сходилися люди, рішали, як далі бути, як жити, рішали, бо трудно було. Просять предсєдатєля, бо коней було мало, тракторів вообще не було.

Нам тоді сказали впрягати коровки, щоб якось це виорати, бо інакше не буде ні пшенички, ні кукурузки, нічого. І ми коров запрягали і орали. А ми були дівчата, такі малі дівчата, годів 14–15 мені було. Кукурузку посадять, на ділянки поділять, і були у нас такі розпашники. І от одна веде ту коняку чи корову, а я йду позаду цим розпашником веду. Бо після війни земля була неорана, і ми садили кукурудзу по неораному, а потім водили тим розпашником, щоб та кукурузка росла. І росло!

Як складаються в селі відносини з сусідами?

Добре, нормально живем, ніколи не соримось. Такого, щоб сусіди ругалися, я на нашій вулиці не чула. Звертаємось один до одного, як щось треба.

Побратимство і кумівство

Чи був відомий у селі звичай «побратимства», «посестринства»?

Конечно було, аякже! От на Різдво, наприклад, приходять, собираються разом брати, сестри. Вечерю приносять, таке було.

Чи хрестили Ви своїх дітей? Кого взяли за кумів?

Хрестила. Чужі люди це були. Одна пара кумів в мене була, і оця пара хрестила всіх моїх трьох дітей. Ми багато не брали. Так багато хто робив, одну пару брали, це законно було, можна так робити. Мені мама казала, що нас з братом теж хрестила одна жінка і один чоловік.

Ви вважаєте кумів за друзів чи за родичів?

Друзья, друзья. Це чужі люди. А потім вони вже рідні.

Як складаються відносини у хрещеника з хрещеними батьками, у батьків хрещеника з кумами? Чи носили хрещеним батькам вечерю?

Ходили, ми до них, вони до нас. І вечерю їм діти носили.

Родина, родинні стосунки

Скільки Вам було років на час укладання шлюбу?

Сімнадцять.

Ваш чоловік був старший за Вас чи молодший?

Він був старший на чотири роки.

Чи проживали з вами Ваші батьки або батьки Вашого чоловіка?

З мамою його жили. Батька у нього не було. 18 років з мамою його прожили.

Як складалися відносини зі свекрухою?

Байдуже, жили та й усьо. Не сварилися ніколи. Хорошо ми жили.

Скільки дітей у Вашій родині?

В мене четверо дітей було, одна донька померла, осталось троє, вони і зараз живі. У моїх батьків було двоє: брат і я.

Як було прийнято звертатись до старших у Вашій родині: на «ти» чи на «Ви»?

Дехто на «ти», дехто на «Ви». Не всі на «Ви» зверталися. Я зверталася на «ти», бо батько наш завжди казав, щоб тільки на «ти». А якби він схотів на «Ви», то було б на «Ви». Це від батьків зависить.

Ч були у Вашому селі матері-одиначки? Як до них ставились?

Були. Ніхто нічого не засуджував, ніхто ні з кого не сміявся. І з дітей ніхто ніколи не сміявся, що в нього немає батька, навіть понятія такого не було. У нас багато було у селі таких, що без чоловіка дітей ростили, і нічого. Діти всі разом гралися, байдуже, мають батьків чи ні. Такого, щоб на нього казали, що в нього батька немає, такого немає. Всі були одінакові.

Діти в сім'ї та громаді

Чи запрошували жінок-годувальниць у сім'ю, якщо в жінки не було молока?

Не знаю, може, це раніше так було, а я такого не помню. Іскуственно кормили.

Чи були у селі бездітні сім'ї? До яких засобів вони вдавалися?

Були такі сім'ї. Що вони могли зробитись – брали прийомних дітей, їхали у больницю, бо там таке бувае – породила жінка дитинку і померла. І тоді вже в божниці роблить справки, провіряють все.

Хто, окрім батьків, займався вихованням дитини?

Мама чоловіка, бабушка їхня, обізателно допомагала з дітьми, бо тоді тяжко з дітьми, садиків не було. А бувало ще й так, що сусідка, як ми одінакові і у нас діти, то та сусідка приводить до нас і своїх дітей, приносить з чого приготовить їсти цьому дитю, і просить нашу бабку, щоб і з її дитиною посиділа. І отак всі допомагали один одному. А потім вже зробили садік. І хоч це був ще не змурований садік, але хоч у хату зносили дітей.

Хто в сім'ї приділяв більше уваги вихованню хлопчика, а хто – дівчинки?

Не знаю, в мене троє дітей було, і вони всі разом були, то з батьком, то з матір'ю.

Де проводили більшість часу діти: у хаті, на подвір'ї, на вулиці?

І у хаті, і на подвір'ї. На вулицю ми дітей не випускали. Вже як у школу почали ходити, тоді вже йшли на вулицю. А так не пускали на вулицю дітей. Та ті діти і самі не ходили. Якось так було приучено. У хатах гуляли собі. Ляльок тоді не було таких, як зараз, просто собі гралися.

У які ігри грали діти до 7-ми років?

Я навіть не можу сказати, у які. Гралися коло хати, та й усьо.

Яку роботу по господарству доручали дітям?

Діти помагали, да. Вже в 10 год заставляли на городі полоть. Сапать він ще, може, не тяне, а полоти бур'яни може. А тоді ще їсти не було чого, то ми ходили шукали щось нарвати поїсти.

Хто забирав дитину до себе, якщо вона ставала сиротою?

Як родичі якісь були, то вони забирали, а як нє, то государство забирало, це вже як геть родичів не було. А як є десь брат, сестра старший – то забирали.

Чи забирали хрещені батьки свого хрещеника на виховання, якщо він ставав сиротою?

Могли, могли, обязатєльно могли.

Хто в родині вважався найголовнішим: чоловік чи жінка?

Тоді вважався чоловік, господар.

Діти та підлітки в обрядах, звичаях та віруваннях

У якому віці дитині одягали перший одяг: першу сорочку, перші штани, першу спідничку?

Ну як вам сказати…Дівчата тоді платтячка такі носили, штанів ні в кого не було. А хлопці штани і рубашку носили, вже з п'яти год починали таке носить.

Як ховали маленьких дітей?

Робили трунку маленьку. А тоді не було чим возить, а в мене самої донька маленька померла, то ми пішли в школу, попросили директора, щоб дав дітей, щоб на кладбище донесли. Беремо хлопчиків, і вони несуть її на кладбище. Це вже потім і машинами почали везти, а тоді після війни тяжко було.

У що одягали померлих дітей? Чи одягали хлопчика у нареченого, а дівчинку у наречену?

Так, одягали, обязатєльно! Дівчинці віночок одягали, і у біле платтячко. Як не було матерії – з марлі шили.

Де ховали нехрещених дітей: на кладовищі чи за його межами?

На кладовищі. Тоді батюшків не було, після війни, тільки на кладовищі ховали. І дітей, і дорослих – всіх там ховали. Я теж свою доньку без батюшки ховала.

У які дні церковного календаря прийнято поминати дітей?

Були такі поминальні суботи, проводи були. Як у нас – це Пасха, а потім на другу неділю проводи. Батюшка приходить, сходяться всі і поминають всіх – і дітей, і дорослих.

Чи були на весіллі діти-світилки? Якого віку, родичка чи чужа дівчинка?

Були. 9-10 років, тако було. Брали з родичів, тільки з родичів брали.

Хто розплітав косу молодій? Якщо хлопець, то якого віку?

Так, було таке раньше, що хлопчик розплітав. Теж хлопчику років 10.

Чи брала молода з собою хлопчика, коли йшла з дружками по барвінок?

Ні, точно не брала.

Чи ходили діти колядувати, щедрувати? З якого віку?

Ходили, ходили. І маленькі ходили – десь 5–7 год, і по 10. А дорослі як ходили – як доярками працювали, то приводили з собою у хату і корову, і бика.

Чи садили дітей за весільний стіл? Якщо ні, то де вони знаходились?

Дітей саджали тільки тоді, як всі відгуляють уже, уже надворі. Тоді дітей заводили і саджали. А до цього вони надворі десь гралися. А тоді вже їх покормлять.

Чи святкували у селі так званий «храм»?

Ні, тут храмів не було. Тут таке свято не празнували. Троїцю, Пасху празднували.

с. Шабельники

МАТЕРІАЛЬНА КУЛЬТУРА

Олексина Тетяна Григорівна, 1934 р.н., вул. Шкільна, 16.
Записала Білочук І.В.

Поселення

Чи знаєте колишню назву села?
Ми його так і називали – Шабельне.
Як виникло село?
Як саме виникло наше село, я не знаю.
Чи знаєте час виникнення? Звідки знаєте?
В кінці XVIII ст, а року я не пам'ятаю.
Чи приєднувалися до вашого села переселенці?
Зараз в нас живе кілька сімей циганів, а чи були раніше переселенці – я не знаю.
Звідки переселялися?
Та ж вони живуть, де хочуть. То звідки саме приїхали, не можу знати.
У зв'язку з чим?
Захотіли, напевне, та й приїхали.
Які вам відомі назви окремих частин села?
Село ділиться колись на дві частини: Взірці і Шабельне. Але потім об'єдналося в одне село.
Як розташована садибна забудова?
Хати побудовані рядами, вздовж вулиць.
Як розташовані вулиці?
В нас в селі всього дві вулиці. Одна коло одної.
Чи є центр села?
Та є звичайно, але так собі, нічого особливого.
Як виявлений центр села?
В центрі якісь будівлі – школа, сільсовєт.
Які будівлі є в центрі?
У нас в центрі є сільсовєт, школа, пам'ятник жертвам Голодомору і братська могила.

Сучасне сільське житло

Яку назву має Ваш житловий будинок? (хата, хижа, будинок, фазенда , котедж, іншу).
Ми просто називали хата, інколи говорять глинобитна, але не всі.
Коли збудоване Ваше житло?
Ще мати будувала.
Як Ви вибирали план свого житла?
Ми тоді кожен сам будував. А план був однаковим у всіх. В нас більшість глиняні хати. Кожен будував собі хату сам, а сусіди допомагали.
Як робили фундамент?
Ми копали яму, ставили туди камінь і глиною підмуровували.
Стіни?
Глину поливали водою, кидали соломи і кіньми мішали – це була граса.
Стеля?
Ставили такі великі дрючки, накривали комишем, а потім глиною закидали, під кінець підмастювали з усіх сторін.
Дах:
Форма?
Форма двухсхила.
Матеріал покриття?
Ставили крокви і накривали хату черепицею, бо шиферу ще не було.
Кількість приміщень:
В мене було як у всіх: дві кімнати, сіни і кухня.
Вхідні двері: виходять безпосередньо на двір, у присінок, у ганок, у веранду, у галерею, інше...?
Як у всіх, так і у мене. Двері з сін виходили на двір.
Скільки в житлі дверей, крім вхідних, і які приміщення вони сполучають?
Двері були завжди і в кожній кімнаті.
Система опалення:
Ми палили соломою, дровами, ліпахами. От, знаю, корови приходять на обід, а ми (діти) сидимо там на тирлі і ждемо коли ті підуть в поле. А тоді хто скоріше спіймає того ліпаха і з соломою мішає. Коли воно висохло, тоді вже можна ним і палити.
Якщо є в житлі традиційна піч, то як вона використовується?
Піч була. В ній хліб пекли і житній, і пшеничний. Тоді так не було, як зараз хліб купляють.

Система освітлення: Яка кількість вікон?

В кожній кімнаті було 2–3 вікна.

Чи є на вікнах віконниці?

А ви знасте, в кого як. Хтось робив, як мав з чого, а інші мастили глиною тай все.

Прийоми оздоблення вашого будинку?

Хату мастили – брали пісок, глину, кінський навоз, місили і мастили. А потім білили білою глиною і добавляли синьки, щоб краща хата була.

Садиба – двір

Яку назву має садиба?

Ми кажемо – двір, а позаду город.

Кількість та розміри земельної площі Вашої садиби.

В мене двір – 50 сотих. А ще на полі до городу дали 1 га, і пай колгосп виділив 8 га.

На якій землі зводили житло для новостворених родин члени Вашої сім'ї?

Будували житла на батьківській землі, але потім більшість почала виїжджати за межі села.

Чи є перед житлом, що виходить на вулицю, квітник, палісадник з кущами бузку, калини, тощо?

Квітники ось тепер недавно з'явилися, а раніше їх не було.

Який вигляд має огорожа, яка відділяє садибу від вулиці?

Ми колись всі в селі жили дружно, тому і не відгороджувалися. А потім, після війни почали плетені паркани ставити, і дерев'яні штахети.

Кількість господарських споруд двору, їхнє призначення та назви?

На вулиці в мене збудована літня кухня, сарай, погріб і кабиця – маленька грубка: окремо від усього, там я свиням їсти колись варила.

Народна землеробська техніка

Перелічіть предмети традиційної землеробської техніки, які колись використовували у вашому селі?

У нас були борони, рало, пізніше почали з'являтися трактори, комбайни.

Яку худобу, скільки числом запрягали до цих землеробських знарядь? До якого часу це ще вживалося?

Запрягали коней, волів, корів. А по скільки, я не знаю. Ніколи не звертала уваги, цим чоловік займався.

Які ще традиційні знаряддя використовували в селі для ручного обробітку землі, догляду за посіяним (лопата, сапка, вили тощо)?

Ми використовували лопату, сапу, вила, граблі.

Які знаряддя праці використовували в селі для збирання зернових, сіна, огородніх культур? Перелічіть їх.

Косили косилкою, яку тягли коні, а заді люди йшли і снопи в'язали. а хліб ми серпом жали. Огородні культури завжди збирали руками, це зараз вже все попридумували.

Для яких сільськогосподарських робіт застосовувалася коса? Що таке «гола коса», «Коса з грабками»?

Косою косили траву – худобі на зиму заготовляли. А що таке «гола коса», «коса з грабками» – то я навіть не знаю, і навіть не чула.

Що робили з косою, щоб вона була зручною при косьбі? (точили, клепали, на чому)?

Косу обов'язково повинні були точити і клепати, а то вона була б поганою.

Для яких робіт використовувалися колись граблі? А зараз?

Граблі були дерев'яні, а потім почали робити залізні. От коли посадимо картошку, то граблями потім землю затягуємо. А зараз їх так само використовують.

Для яких робіт використовувалися колись вила? А зараз?

Вилами колись копали, перекидали січку, солому, сіно. А зараз те саме ними роблять.

Що таке котки? Для яких робіт вони використовувалися?

Котки – це камені з великими зубцями. Вини обмолочували колись зерно, і те зерно потім віяли.

Якими колись були прийоми віяння обмолочених хлібів?

Віяли – віялкою, просівали зерно через решето. Хороше зерно окремо, погане окремо, а ті відходи, що залишались возили в Березівку – здавали державі.

Скриблюкова Ганна Несторівна, 1937 р.н., вул. Шкільна, 14.

Записала Білочук І.В.

Сучасне сільське житло

Яку назву має Ваш житловий будинок? (хата, хижа, будинок, фазенда, котедж, іншу).

Я знаю, що казали хата, та й все. А щоб ще якось називали, я не пам'ятаю такого.

Коли збудоване Ваше житло?

Я не пам'ятаю, мала була, коли його будували.

Як Ви вибирали план свого житла?

Не знаю, але в мене хата така, як у всіх.

Як робили фундамент?

Мої сусіди робили фундамент з каменю і глини, а будували свою хату вони в 40-х роках.

Стіни?

Стіни робили з граси (глина з соломою). Потім мастили стіни і білили.

Стеля?

Ставили такі, як дерев'яні дощечки, накривали комишем, замастювали глиною, гладили тай все.

Дах:

Форма?

Форма двухсхила.

Матеріал покриття?

Ставили крокви і накривали комишем і соломою, черепицею.

Якщо є в житлі традиційна піч, то як вона використовується?

Печі зараз немає, а раніше коли була, то в ній хліб пекли.

Система освітлення: Яка кількість вікон?

В кожній кімнаті було 2–4 вікна.

Чи є на вікнах віконниці?

У мене в хаті віконниць немає, а є такі, які зробили собі. Хто коли строїв зразу, а хто потім коли це модно стало.

Садиба – двір

Яку назву має садиба?

Називали просто двір тай все.

Кількість та розміри земельної площі Вашої садиби.

У нас колись була земля, а потім коли розкуркулювали, то забрали майже все.

На якій землі зводили житло для новостворених родин члени Вашої сім'ї?

Колись всі строїлись там, де місце дадуть, а якщо не строїли нічого, то жили з батьками. І в хаті могло жити кілька сімей.

Чи є перед житлом, що виходить на вулицю, квітник, палісадник з кущами бузку, калини, тощо?

В мене квітника ніколи не було і досі не має. Я взагалі квіти не люблю доглядати. А є такі, що після війни зробили собі гарну клумбу.

Який вигляд має огорожа, яка відділяє садибу від вулиці?

Я сама плела собі огорожу з комишу, а більшість раніше не відгороджувалося. Це пізніше почали всього боятися і огорожі високі почали робити.

Кількість господарських споруд двору, їхнє призначення та назви?

В мене на подвір'ї нічого немає крім хати. Навіть погреба. А нащо воно мені, корови в мене ніколи не було, щоб наприклад сарай построїти.

Фрунзе Валентина Миколаївна, 1940 р.н. Народилась в м. Ананьїв, з 1975 р. проживає в с. Шабельники, вул. Шкільна, 8.

Записала Котова Г.С.

Одяг

З якої матерії шили сорочки?

Купували матерію в магазині.

Чи робили домоткану матерію?

Ні, не робили, от тільки моя бабуся вміла.

Чи вирощували волокнисті рослини?

Так, вирощували коноплю, її було дуже багато. В річку клали, щоб вона мокла, а потім пряли її, вибивали.

Чи були у вашому селі ткацькі станки?

Так, були у моєї бабусі, в мене нічого, це все мені бабушка розказувала.

Чи були орнаментовані сорочки?

Так, але сама я не вишивала.

Який орнамент був присутній на сорочках?

Як кому подобалось, дивилися та робили те саме.

Якою технікою вишивання?

Хрестиком частіше.

Якого кольору нитки використовувалися?

Зелені, красні, жовті, сині – різні.

Який крій мала жіноча сорочка?

З декількох пілок, пазуха розрізалася спереду, комір був виложистий.

Чи зберігали на смерть шлюбну сорочку?

Моя мама хранила.

Чи дарувала молода сорочку молодому?

Оце я не помню, знаю, що з рушниками свати йшли з хлібом, а молода давала платок красивий.

Якого кольору були сорочки?

Вони якось робились на тетивах, вони самі робили цю матерію, і чоловікові і всю сподню, і собі сорочки шили.

За допомогою чого трималася спідниця на стані?

На резинці.

Якими були чоловічі пояси?

В дідуся був красний пояс, а тато носив вже ремінь.

Чи розводили овець?

Так, вовна була: овець розводили, але її не пряли, а зразу здавали державі.

Чи робили самі зимовий вовняний одяг?
То це я вже не застала.
Чи носили дівчата поверх сорочки безрукавку?
Я помню фонарики ми носили, тетяночку і кофточку, і платечко длінне було, бо не розрішали коротке.
Яка була дівоча зачіска?
Просто запліталися.
У скільки кіс запліталася дівчина?
Називалося ребрешком, це так кругленько коси ложилися, як вінком.
Чи вплітали квіти у волосся?
Ні, лєнту може вплітали.
Чи робили кучері?
Ні, в мене їх не було.
Як мили волосся?
І милом мили, а я вже шампунем, ми вже не заварювали ромашку.
Чи носили дівчата вінки?
Так, весільні одягали, у школі носили з лєнтами, зроблені з бумаги.
Чим відрізнялась зачіска дівчини від зачіски заміжньої жінки?
Заміжні робили собі такі зачіски, котрі називалися кукуїти.
Чи носили заміжні жінки хустки?
Да, ще шарфи надягали.
Якими були шийні прикраси?
Буси, намиста були. Ми їх вже готовими на базарі купляли.
Чи носили сережки?
Носили прості, не золоті.
Якими були персні?
Персні не носили, були обручки, як тільки заміж виходили.
З чого складався чоловічий костюм?
При совєтській власті, чоловіки носили костюми, штани, це бабушка мені розказувала, що вони все самі робили своїми руками.
Яким було жіноче та чоловіче взуття?
Ми носили парусинові туфлі, інколи на каблучкові до п'яти сантиметрів.
Чи фарбували взуття?
Ні.
Якого кольору зазвичай вони були?
Жовті та коричневі.
Як називали людину, котра ходила без взуття?
Боса. Ми взувалися лише у неділю, в інші дні босі ходили.
Як саме застібався зимовий одяг?
Застібався на гудзики, були такі зимові шубки.

ТРАДИЦІЙНА СІМ'Я ТА ШЛЮБ

Олексина Тетяна Григорівна, 1934 р.н., вул. Шкільна, 16.
Записали: Носуленко Н.В. та Тишевич О.В.

Знайомства. Підготовка до шлюбу

Як відбувалося знайомство між дівчатами та парубками у вашому населеному пункті?
Хлопці і дівчата самі свої в своєму селі знакомились, чужі в нас не були. Балалайка грає, ми танцюємо, гармошка грає, збирає людей на вулиці. В селі ми всі знали друг друга.
Чи відбувалися у вашому населеному пункті вечорниці? Як вони називалися (вечорниці, вечурки, досвітки тощо)?
Увечорі ми танцюємо, але вечорниць в нас не було. Ідемо від коров босі, заходимо в клуб всі так і танцюємо босі, отак було літом.

Укладання шлюбу

Як колись у вас відбувалося сватання? Кого просили бути сватами?
Приходили два старости, старостами вибирали старих, пожилих людей. Приходили дівчина ховалась, жених приходить шукає, старости шукають. А тоді вже питають у дівчини і її батьків, чи згодні чи ні. Тоді сідають за стіл і випивають. Назначають коли весілля. Так, батьки між собою домовлялися на сватанні. Те сватання, що було тоді нагадує теперішнє сватання.
Як зараз молоді люди повідомляють батькам про плани утворення сім'ї, як відбувається знайомство батьків наречених?
Зараз живуть разом ні сватання, ні весілля, як це воно називається? Я не знаю, як вони там кажуть.
Як люди ставляться до ситуації, коли після домовленості про весілля, змінюються плани і весілля не відбувається?

В нас такого не було. Після весілля розходяться, а до весілля – ні.

Як ставилися до шлюбів між дівчиною і парубком з різних за соціальним і майновим становищем сімей? Зараз при виборі шлюбної пари чи береться до уваги майнове становище сім'ї дівчини і парубка? Чи зберігається прагнення обрання шлюбного партнера рівного собі за майновим становищем (збоку дівчини; збоку парубка)?

У нас всі одинакові, не було багатих. Зараз це теж не має значення. Мабуть зберігається.

У якому віці зараз вступають у шлюб молоді люди у вашому населеному пункті? Яка вважалася нормальною різниця у віці між парубком та дівчиною?

І в 15, 16. Нормальна різниця 2–3 роки. Дівчина не повинна бути старша за хлопця, хлопець повинен бути старшим на 5–6 років.

Чи є певні особливості у ставленні до дівчини, яка виходить заміж за чоловіка з дітьми від попереднього шлюбу?

Як і до всіх, так і до неї. За дітьми вона дивилась може й хуже ніж мати, ну дивилася.

Чи були усталеними норми посагу – що давали за дівчиною при одруженні? Що виділяли батьки парубка при одруженні? Що зараз вважається обов'язковим, що престижним давати за дівчиною, за парубком при одруженні? Чи практикується у вас зараз таке явище, як шлюбна угода (завірена нотаріально)?

Дівчині давали подушки, одіяло. Хлопцеві нічого, що мав там собі вдіватися забрав з дому і все. Що зараз я не знаю. Шлюбної угоди не має.

Вважається нормою чи швидше винятком, коли молода сім'я, навіть живучи відокремлено, продовжує отримувати матеріальну допомогу від батьків (чи є певні умови, коли така матеріальна допомога вважається необхідною за яких умов)? Чи існує момент змагальності між батьками подружжя в «обдаровуванні» молодих і за яких умов?

Це харашо, змагання у даруванні між батьками існувало. Раніше дівчині придане наложували в сундуки.

Чи обов'язковим було батьківське благословення? Наскільки важливим зараз є ставлення батьків до майбутнього одруження дітей, чи обов'язкова їх згода на одруження?

Так, було обов'язковим. Коли вже розписалися йдуть жених і нівєста і батьки їх благословляють, з хлібом і сіллю, благословляють віконою а зараз батьківське благословення не обов'язково.

Чи колись бралася до уваги думка (згода) дівчини при сватанні?

Так.

Чи зараз відбуваються у вас обрядові дії, які нагадують традиційне сватання (візит сватів з хлібом чи іншими (якими) подарунками, застілля, обмін подарунками тощо), оглядини і т.д.?

Так єсть, візит з хлібом, застілля.

Чи можливе одруження між дальніми родичами? Між якими?

Такого я не чула.

Чи трапляються у вас випадки, коли молоді люди живуть разом без реєстрації шлюбу та без вінчання? В яких випадках це вважається прийнятним, а в яких ні?

Були такі випадки. Це я не можу сказати.

Чи трапляється у вас, коли молоді люди живуть разом, повінчавшись у церкві? Чи все ж таки весілля залишається обов'язковим?

Не було, не повінчають якщо не розписані. Весілля не обов'язково, як у кого є ресурси той робить.

Чи вважається у вас обов'язковим вінчання у церкві за умови державної реєстрації шлюбу?

Як хто хоче.

Чи траплялися у вас випадки, коли вінчання та весілля розділялися великим проміжком часу? Це були люди середнього, старшого чи молодого віку?

Трапляються, але рідко. Це люди молодого віку.

Обов'язки в родині

Які обов'язки по дому традиційно вважалися жіночими, якими чоловічими? Чи спостерігаються зараз зміни в уявленнях про чоловічі та жіночі обов'язки по дому?

Жінка повинна наварити, напекти, корову подоїти, а чоловік вправляється, дрова рубає. Чоловік ходить на роботу, а жінка вдома. А зараз жінка більше робить ніж чоловік.

Якою повинна бути поведінка жінки, коли вона приходить у дім батьків чоловіка? Чи повинна вона у всьому слухати свекруху? Чи може молода сім'я, живучи в домі батьків чоловіка (із ними) вести власне господарство?

Слухняна, добра. Обов'язково повинна слухатись свекруху. Може вести своє господарство.

Як у вас зараз ставляться до приймацтва? Яким є ставлення до чоловіка в родині його дружини? Чи повністю він залежний у своїх діях удома від волі батьків дружини та бажання самої дружини?

Зараз такого не має.

Чи спостерігається у вас тенденція до негайного відділення від батьківського господарства новоствореної сім'ї? Якщо так, то що для цього робиться?

Ні, ведуть господарство разом.

У разі виникнення конфліктів між чоловіком і дружиною чи запрошується хтось із родичів, щоб допомогти у його вирішенні?

Нікого не запрошували, самі мирилися.

Чи можливі були колись розлучення і, якщо так, то за яких умов? Як зараз ставляться до розлучень? Як ділиться майно при розлученні? Чи беруться до уваги інтереси дітей при поділі майна?

Були розлучення. Ділили так, що вона принесла з собою, те й забирає. А зараз це вже не нормально. Інтереси дітей не враховують.

У випадку розлучення батьків з ким частіше залишаються діти? Чи трапляється так, що діти залишаються з батьком (за яких умов)? Чи трапляється, що батьки ділять між собою дітей? Які форми матеріальної допомоги вважаються прийнятними з боку тієї сторони, яка віддає дітей іншій?

З мамою, щоб з батьком залишалися я не пам'ятаю. Дітей між собою не ділили. Допомагають аліментами.

Чи трапляються зради чоловіка чи дружини? Чи однакового осуду зазнають чоловік та жінка в разі виявлення зради? Кого у випадку зради вважають винним у ній? Як ставляться люди до сім'ї, в якій можливі зради між чоловіком і жінкою? Чи є причини, які можуть виправдовувати, з точки зору сторонніх, сімейні зради?

Трапляється таке. Ні не однакого, авжеж більше обсуждають жінку. До такої сім'ї односились, як і до всіх остальних.

Як колись карали, коли ловили жінку чи чоловіка на перелюбстві? Чи було перелюбство причиною для розлучення?

Чоловік бив. За цього могли розлучитись.

Чи трапляються у вас випадки, коли чоловік фактично може мати дві сім'ї – офіційну і приховану? Як до цього ставляться люди? Чи трапляються випадки, коли така ситуація виправдовується в очах оточення?

Є таке ще й багато. Люди відносяться нормально.

У випадку розпаду сім'ї на кого лягають і яким чином обов'язки по догляду та вихованню дітей?

На маму.

Якою, на вашу думку, в разі розпаду сім'ї має бути участь батька (якщо діти залишаються з матір'ю) чи матері (якщо діти залишаються з батьком) у вихованні та утриманні дітей?

Що батько, що мати повинні виплачувати аліменти.

ВЕСІЛЛЯ ТА ПОВ'ЯЗАНІ З НИМИ ЗВИЧАЇ

Голіченко Марія Трофимівна, 1944 р.н., вул. Шкільна, 10.
Записали: Лозовщук О.Ф., Білокамінська В.А.

Як називався договір про шлюб?

Було сватання і були оглядини. Заручинів не було.

Кого брали за старосту?

Свою рідню. Два чоловіки. Прийшли сватати і я перев'язувала, кладу на тарілку платок, підносю женихові, а він викуплює – кладе гроші на тарілку і забирає платок. А я гроші.

В який день ходили сватати?

В суботу і неділю. Свадьба була тільки в неділю.

Про що заводили розмову старости?

Говорили, що десь тут голубка є, а в нас голуб. Нада, щоб пара в нас була.

Обмінювались хлібами?

Обізатєльно. Жених приходив з хлібом-сіллю і обмінювалися з моїми батьками хлібом.

Бувало що молода відмовляла?

Ні, у нас в селі не було такого.

Було, що дівчина йшла свататись?

Тоже такого не було.

Як відбувались оглядини?

Це вже од нєвєсти йдуть батьки до жениха на оглядини. Вони там рішають як хазяйнувать вони почнуть, у кого, що єсть, хто кому що дасть. І коли свадьба договорюються. На оглядини йшли через тиждень.

Музику на свтання наймали?

Ні.

Як називають у вас молодих?

По-разному: жених і нєвєста, молодий і молода, жених і наречена.

На весілля призначали старшого старосту?

Якщо вперед у нєвєсти свадьба, був від неї староста. А в жениха, то від нього.

Яка роль старости?

Раньше не так було, що всі сідали за стіл. Раньше одним розносом, два стакани і кажного староста починає.

Як називали молодь з боку наречених?

Шафар і дружка.

Посаджених батьків брали? Кого?

Ті шо хресні. Це вони нанашки. Вони сиділи рядом коло жениха і нєвєсти.

А світилки були?

Да. Ото пекли шишечки, брали великі корзини і з нареченою і дружками ходили вечером приглашали гостей. Запрошували в суботу.

Як вони запрошували?

Піснями.

Нєвєста була в вінку?

Ні. Просто з шишками.

А коровай пекли?
Обізатєльно. В четвер, бо чистий він.
Кого запрошували пекти?
Тільки тих, що мають чоловіка, бо кажуть, щоб женіх і нєвєста всю жизнь у парі були.
А скільки жінок запрошуваи?
Якнайбільше, щоб скоріше робить.
Жінок була парна кількість?
По-різному.
Коли вони йшли, з собою щось несли?
І сахар і яїчка і муку. А потом все зробили коровай, і кажна собі робить із того тіста шишку.
Що запікали в коровай?
Яїчка і гроші, для щастя.
Коли жінки місили тісто їх перев'язували?
Ні.
Як на них в селі говорили?
Коровайниці.
Горілку в коровай підливали?
Нє.
Якої форми був коровай?
Круглий.
А скільки короваїв пекли?
По 4–5.
Хто розрізав коровай?
А самий старший дружба. Викуплював ножа, вродіб-то точив його.
Ножа стрічкою в'язали?
Ні, тільки дружбу мати в'язала. Це вже дарування.
Чим прикрашали коровай?
З тіста видєлували всякі візеруночки: і цвіточки і бусочки і звьорточки.
А гільце робили?
Обізатєльно. Разом з коровайом. З вишні вирізали красіві гільця потом тістечком обкручували і клали в коровай.
Як коровай садили в піч?
З піснями. Готувала піч хазяйка, вона знає як піч напалюється.
А бувало, що коровай не можна витягти з печі?
Бувало. А розбивали зверху піч і витягували. Нада, щоб цілий був коровай.
Що робили з діжею, в якій місили тісто?
Воду з неї виливали свиням, а красною тряпкою вимивали ці вагани і витирали або жениха або нєвєсту, щоб всьо время була розова і не марніла.
А чи є у вас барвінковий обряд?
Ні.
Як відбувалось дарування?
Коровай і по рюмочкі.
А пострижени молодого і дівич вечір були?
Ні.
Що випікали крім короваю?
Голуби, були переплетені, стояли на тарілці. Жениху і нєвєсті їх дарували і подарунок, щоб жили як голуби.
Гільце кому давали?
Оставалося жениху і нєвєсті.
А підошву короваю?
Музикантам.
Її змащували медом?
Ні.
А білою пудрою присипали коровай?
Хто присипав, а то збивали білок із сахаром.
Які страви готували?
Холодець, голубці, картошка, вінегрети, кісєлі, бабка.
А казали, що хто перший в церкві стане на рушник, той буде головою в сімї?
Канєшно.
Які ще були повіря?
Як жених і нєвєста йшли нізя перейти дорогу їм з пустим відром. І як переливають дорогу, то нізя це робити жінкам, тільки мужчинам.
Переливають дорогу з хлібом?
Нє, просто так, а пітім жених або свідєтіль, як зараз кажуть, дають гроші.
До церкви і звіди йшли однією дорогою?
Нє, різними.

До нареченої молодий йшов з хлібом?
Обізатєльно ніс два хліба і мінявся з нєвєстиними батьками.
Як відбувався викуп нєвєсти?
Продавали чи братік чи молодша сестричка. Придане забирали вже потім.
Що далі?
Ідуть на розпісь. Коли повертались, їх зустрічали батьки з хлібом-сіллю і з віконою. Благословляли їх біля порога, перевязували руки і вели в хату.
На що садили їх за столом?
На кожуха, а в кого нема – на подушку, щоб багаті були.
Черевика викрадали в молодої?
Обізатєльно. Самий старший дружба викупляв.
Було купання батьків?
Як послідню дитину віддавали. Купають, возять, вдівають в жениха і нєвсту.
За яким столом дарували?
Аж за третім столом як клали кісєль.
Хто знімав вінок з нєвєсти?
Мама жениха. Як вже мали йти спать мама знімала вінок і одівала платок.
Де його зберігали?
У вікону. Його нізя нікому давати.
Куди ходили ночувати молоді?
До хресних.
А хто за ними приходив?
Вся свадьба йшла.
Як взнавали, що наречена була чесною?
Простінь брали і показували. Перевязували вино червоною стрічкою.
А на який день збирали курей?
На третій. Вони переодівалися і в циганів і в кого хочте.
Що робили з курми?
Жарили, пекли, варили. До них готували лапшу.
Чи був звичай вмивати молоду?
Нє.
Сніданок молодим несли?
Нє.
Коли весілля йшло до молодого, дівчина несла хліб з собою?
Нє, тільки з віконою, тією що мати благословила.
Борщ варили на весілля?
Нє.
На другий день дівчина підмітала хату?
Нє. Вона мала на столи ставити.

ЗВИЧАЇ ТА ОБРЯДИ, ПОВ'ЯЗАНІ З НАРОДЖЕНИЯМ ДИТИНИ

Березина Валентина Кузьмівна, 1941 р.н., вул. Шкільна.
Записав Капанжи Р.А.

Скільки у Вас дітей? Скільки дітей було у батьків? Назвіть їх імена.
Четверо: Христина, Сергій, Олександра, Марина. Восемь дітей було у моїх батьків.
Які імена зараз дають дітям?
Не знаю. Які імена мені нравились так я і називала.
Хто більше впливає на вибір імені дитини?
Как приходілося, приходілося я називала, батько називав, родичі називали.
Хто частіше приходив до породіллі в лікарню?
Родичі, друзі приходили, батько і мати.
Чи забирала породілля з лікарні «пупок», «бірочку», якщо так, то що з ним робила?
Щодо інших не знаю, я не забирала.
Що саме дарують або дарували акушерці за допомогу у народженні дитини?
Що приходілося, цвєти дарили, шоколадки конфети.
Як шанують батька з приводу народженої дитини друзі?
Отмєчалі, могорич ставив.
Чи є звичай назначати «бабу»? Хто саме стає «бабою»?
Як бабу назначать? Я не назначала, але я і сама бабою була, роди один раз приймала у нас в селі.
Хто купає дитину вперше?
Мама, я своїх купала.
Кого обирають за кумів?
Всяких, близьких родичів, друзів, чужих.

Якого віку брали людей за кумів?
Різного віку.
Чи має бути пара кумів неодруженими, одруженими людьми, чи це сімейна пара?
Як приходилося одруженими, не одруженими.
Скількі пар кумів беруть?
Хто скільки хоче, хоч десять пар кумів.
Чи можна брати за куму вагітну жінку?
Можна.
Що таке «крижмо»?
Коли ідеш дитину хрестить береш крижмо.
Чи носить дитина своїм хрещеним вечерю?
Звичайно носять і носили.
Чи мають кум (кума) виховувати дитину, якщо вона стала сиротою?
Якщо куми захотять, то звичайно мають право виховувати, або чи як разрєшить государство, влада.
Чи дотримуються породіллі звичаю «виводин» до церкви (після 40) днів?
Трошки прєдєрживаються.
Де тепер частіше хрестять дитину – вдома чи в церкві?
В церкві.
Коли хрестять дитину, через який час?
І через місяць можно, можна і пізніше.
Коли забирають дитину до хреста, чи кладуть частку хліба в пелюшку, заколюють булавку від уроку тощо?
Щось та ставлять.
Чи святкують хрестини одразу після охрещення дитини, чи переносять на який інший день?
Хрестини святкують одразу.
Коли вперше стрижуть дитину?
В год.
Де стрижуть в перше дитину в парикмахерській чи вдома?
Вдома.
Хто стриже?
Куми.
Як чинять зі стриженим волоссям?
Зберігають, а коли дитина до школи, його розмотують та показують.
Як довго тепер годують дитину грудним молоком?
Як дитина захоче і до трьох год.
Які способи застосовують щоб відлучити дитину від грудей?
Як у батьків получається.
Як спонукають дитину до ходіння?
Як хочуть сама вчиться чи сам.
Як чинять з першим випавшим зубком дитини?
Нічого вроді.
Які ви знаєте застереження щодо вагітної?
Нічого вашкого їй не треба робити.
Хто є бажаним первістком хлопчик чи дівчинка?
Хто народиться.
Чи існував обряд обмивання рук між породіллю і бабою?
Конешно моєш руки, ото коли роди приймала у одної жінки сама ноччю.
Яких вживали застережливих засобів від поганих очей і уроків?
Нічого не робили.
Які найвідоміші хвороби у дітей були?
Переляк зустрічався часто.
Чи звертаються за допомогою до знахарок?
Звичайно звертались, якщо переляк.
Як відповідають дітям на питання «де я взявся»?
В капусті знайшли.
Чим страхають дітей, щоб вони не робили все правильно?
Нічим не страхали, вони мене слухались.

СОЦІОНОРМАТИВНИЙ ПОБУТ

Кучеренко Олена Миколаївна, 1947 р.н., с. Шабельники, вул. Шкільна, 20.
Записали: Петрова А.О., Шишков І.І.

Які форми молодіжного дозвілля існували у Ваш час?
Роботи було багато, тому не дуже то і гуляли. Не можу і сказать, коли там парубки з дівчатами збирались.

Скільки дітей було у Вашій родині?

В мене троє, а в батьків моїх четверо було.

Як звертались до старших у Вашій родині: на «ти» чи на «Ви»?

Кажуть, що треба на батьків казати «ти», бо це одна кров. Це так я чула, так і вам кажу. «Ви» – це до чужих. Я своїм батькам теж «ти» казала.

Чи проживали з Вами Ваші батьки або батьки Вашого чоловіка?

Я з батьками не жила, ми одразу відділилися.

Ви хрестили своїх дітей? Кого взяли за кумів?

Аякже. Своїх людей взяли.

Які стосунки у батьків хрещеника з кумами, у хрещеника з хрещеними батьками?

Кумів постійно кликали. Як год зробити, як щось відмітити – кумів завжди запрошуємо.

Чи траплялись у Вашому селі випадки громадянського шлюбу? Як до цього ставилась громада?

Було таке, так. Я не знаю, як до цього ставились. Знаю, що я була розписана.

Чи були у Вас у селі матері-одиначки? Як до них ставились?

Були, а чого ж не було. Їх тепер і не засудиш.

Як складаються відносини з сусідами? Це близькі люди?

Не дуже. І не сваримся, і не дуже общаємся.

Чи ходили Ви колядувати, щедрувати?

Так, ходила. Год десять мені було. І дорослі ходять, але я не ходила. Дорослі отдєльно ходять, а діти отдєльно.

Чи допомагали діти батькам по господарству?

Мама заставить – будеш помогати. То посуд помити, то ще щось.

Магденко Тетяна Володимирівна, 1950 р.н., с. Шабельники, вул. Шкільна, 23.

Записали: Петрова А.О., Шишков І.І.

Які форми молодіжного дозвілля існували у Ваш час?

Конечно, собиралися, і в клуби ходили. У нас клуб був, він і зараз є. Концерти ми там ставили, все було. По хатах не збиралися, це було у старовинні. Не пили, як зараз п'ють.

Залицялися тоді, як і тепер.

Чи підночовували хлопці з дівчатами?

Боже спаси, та Боже спаси, цього не було.

Скільки дітей було у Вашій родині?

Двоє, дві дочки. У мами моєї було 14 душ.

Як звертались до старших у Вашій родині: на «ти» чи на «Ви»?

Я на «Ви» до батьків зверталась. Моїх я вже привчила на «ти». Не повинні вони казати мамі «Ви», бо я у них одна.

Чи проживали з Вами Ваші батьки або батьки Вашого чоловіка?

Я 5 місяців жила з його батьками, а потім переїхали в окрему хату. Нормальні стосунки у нас були.

Хто, окрім батьків, займався вихованням дитини?

Садок був. Ну і баба з дідом, звичайно, допомагали, теж на них залишали. Я дояркою працювала, і на буряках була, пізно вночі поверталася.

В які ігри грали діти?

Скакалки, там щось малювали і скакали. У м'ячі грали. На подвір'ї у більшості грали, ну і на вулиці також.

Ви хрестили своїх дітей? Кого взяли за кумів?

Да. Куми – його (чоловіка) сестра і мій брат.

Які стосунки у батьків хрещеника з кумами, у хрещеника з хрещеними батьками?

Постійно бачилися, вони ж наші рідні. Діти мої вечерю не любили носити, спочатку носили, а потім перестали. До другого чи третього класу носили.

Фрунзе Валентина Миколаївна, 1940 р.н. Народилась в м. Ананьєв, з 1975 р. проживає в с. Шабельники, вул. Шкільна, 8.

Записали: Петрова А.О., Шишков І.І.

Які форми молодіжного дозвілля існували у Ваш час?

Було, як могло бути при совєтській власті. Клуби були. По хатам ми вже не збирались. Я жила в Ананьєвому, там клуби такі були, це ж город. У кіно ходили, у театр, а в 12 часов приходили, бо батьки ругали, щоб тільки у 12 часов були дома. На танці ходили, помню, мій кавалер платив за мене 30 копійок.

Скільки дітей було у Вашій родині?

У моїх батьків було три душі: два брата і я. А в мене четверо: два хлопця і дві дівчини.

Як звертались до старших у Вашій родині: на «ти» чи на «Ви»?

Я люблю на «ти». Мені на «ти» кажуть. Я своїм батькам на «Ви» казала. Моя бабушка навіть чоловіку своєму «Ви» казала. Я не розумію, як це: жити з людиною і йому «Ви» казати.

Чи проживали з Вами Ваші батьки або батьки Вашого чоловіка? Як складались у Вас стосунки?

Я з мамою жила. Ми з чоловіком коло моєї мами жили. Він до нас у прийми пішов. Стосунки у нього з мамою були не дуже.

Хто, окрім батьків, займався вихованням дитини?

Мама нам все допомагала, все. Діти постійно до неї бігли. А я працювала дояркою.

Хто в родині вважається найголовнішим: чоловік чи жінка?

Чоловік.

В які ігри грали діти?

Вони у школу ходили. У футбол грали.

Ви хрестили своїх дітей? Кого взяли за кумів?

Хрестила. Подругу, друга беруть. Дві пари кумів.

Які стосунки у батьків хрещеника з кумами, у хрещеника з хрещеними батьками?

Куми – вони ж хрещені батьки, а як вони батьки, то дуже рідні.

Як складаються відносини з сусідами? Це близькі люди?

Дружні стосунки. Я ні з ким не сварюсь, не люблю я цього.

Як ховають маленьку дитину?

Як дорослого, так і маленьку дитину хоронять. Труну маленьку роблять. Дівчинку в нареченої одягають, хлопчика в нареченого. Так і більших хоронять, яким вже десь по 18 год. У цей год теж помирали, і теж у нареченої одягали.

Чи ходили Ви колядувати, щедрувати?

В моїх годах я вже не ходила. Це діди, баби мої раніше ходили. Уже при мені молодь не ходила.

КУШНІР В.Г.,
ПЕТРОВА Н.О.,
ПОЛОМАРЬОВ В.М.

НАРИСИ ТРАДИЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНЦІВ ОДЕЩИНИ

(Миколаївський район)

Літературний редактор
Полтавчук В. Г.
Комп'ютерна верстка
Малигіна С. П.
Коректор
Галкіна А. В.

Підписано до друку 12.04.2010 р.
Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman CYR.
Папір офсетний. Друк офсетний.
Обсяг 49 друк. арк. Замовлення 75. Наклад 700 прим.

ТОВ РВА «СМИЛ». Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи ДК № 367.
68603, м. Ізмаїл, вул. Нахімова, 385.
Тел.: (04841) 63-915, 7-06-46. E-mail:maligina@ukr.net